ՇԱԲԱԹ-ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 30
ՄԱՅԻՍ 2
SAMEDI - LUNDI
30 AVRIL - 2 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.740 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNEE — No 16.740

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԻԹԵՐԱՆ - ՇԻՐԱՔ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

ԱՆՀԱՄ ԶՐՈՅՑ ՄԸ

Յառնուած քները ծանօթ են եւ Ապրիլ 24-ի արդիւնքները աւելի չեշտակի կը նային դարձնել միայն իւրաքանչիւրին դուն դիմագիծը:

Շիրաք, լաւ սերտած կը թուէր իր դասը, կամ բարեկամական խրատները, որպէսզի երբեք չկորսնցնէ ինքնազսպուածքը եւ ինքզինքէն չելլէ: Միւսը, պէտք ունի ինքնազսպումի, քաղաքականութեան եւ Ֆրանսայի յաջորդական Հանրապետութեանց հին աղուէս, չրթունքին ծայրէն հեգնական անքաժան ժպիտով, գիտէ որ վարպետ փաստաբան է եւ իր գործը չատ դժուար չէ Շիրաքին հետ: Այս վերջինը աղդուած է, նուաստացած ինքնիրեն ի վեր: Երկու տարի «հանգրժեց», համոզուած որ ա՛յս անգամ կարգը իրը պիտի ըլլայ: Սխալեցաւ, երկու տարին ծառայեցին միւսին: Ինք, իրաւացի կերպով, զայն կ'անուանէ պարոն Միթերան, քանի որ դիմացն ունի թեկնածուն, միւսը, անխոով, կը կրկնէ «պարոն նախարարապետ» ջղայնացնելու միտումով:

Բայց, հարցը հոս չէ: Անհամ զրոյց մըն էր, յայտնի էր որ բեմադրութիւնը պատրաստուած էր մանրամասնութեանց մէջ, ձայն չբարձրացնելու, մակարդակ պահելու համար, հապիւ «յոյս» մը կար որ գրան մը կրնայ պատահիլ Կորճեւի առքիւ, բայց կէս ճամբէն, իւրաքանչիւրը որոշեց աւելի հեռու չերթալ:

Նոր - Քալեդոնիոյ համար, դիրքերը ծանօթ են, ինչպէս նաեւ այլ չատ մը հարցերու, քանի որ երկուքն ալ նոր մարդիկ չեն եւ միայն հին բաներ պիտի կրկնեն, համոզուած որ իրենց ըրածը՝ ձիշդ էր: Միթերան խոստովանեցաւ, որ գործազրկութեան մարդին մէջ, երկու հոսանքներն ալ լուծում չեն գտած. - «ձախողութեան մէջ, չարունակութիւն տեղի ունեցաւ» կ'ըսէ Միթերան: Մեծ հարստութեանց տուրքերու մասին ալ երկուքին դիրքերը նորութիւն չեն կըրնար բերել: Շիրաք դէմ է, առարկելով որ դրամագլուխները կ'արտագաղթեն, Միթերան թեր է, քանի որ 81-ի ծրագրէն գործադրուած կէտերէն մէկն է. թէեւ մեծ բան չէ ըներած:

Ինչպէս Շիրաք կրնայ համոզել որ բան եւ միակ լուծումը՝ ինք է: Պնդելով որ իրեն հետ, ժամավաճառութիւն պիտի չըլլայ, քանի որ մեծամասնութիւն ունի Ազգ. ժողովին մէջ, մինչ Միթերան՝ չունի: Բայց, ո՞վ կրնայ դուչակել թէ ի՞նչ «խազ» կը պատրաստէ Միթերան: Արդեօք «գրպանը» չունի այն նախարարապետը, որ կրնայ ապահովել կէդրոնի (ԻՒ - ՏԷ - ԷՖ - Պառիսք) ձայները, որպէսզի միասնաբար, բոլորովին տկարացնեն Շիրաքն ու իր կուսակցութիւնը:

Առջի պարագայի մէջ, դէմ առ դէմ գրոյց մը, որ հետաքրքրաշարժ չէր եւ ոչինչ բերաւ Ֆրանսայէին, որ Մայիս 8-ին, պիտի վճռէ ոչ թէ ի՛ր այլ այս մարդոց ճակատագիրը: Բայց եւ այնպէս, Հանրապետութեան նախագահ մը եւ Հանրապետութեան նախարարապետ մը դէմ դիմաց, հակամարտ ճակատներու գլուխ, անձնական պատկեր մը կը պարզեն, տիւրը պատկեր մը:

Մէկ եզրակացութիւն միայն՝ Ֆրանսայի վաղը կրկին պիտի ըլլայ՝ Ֆրանսայի երէկը:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ԼՈՆՏՈՆ

Ապրիլեան տարեդարձը ոգեկոչուած է նախաձեռնութեամբ Հայ Դատի Յանձնախումբի: Շաբաթ իրիկուն, Ապրիլ 23, չուրջ 500 հոգիի ներկայութեամբ պաշտօնական հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է Քոմբնուէլլթ – Ինսթիթիութ, ուր խօսք առած են Ռաֆֆի Մարտիրոսեան եւ պատմաբան՝ Քրիսթոֆըր Ուոլքըր: Յուցադրուած է նաեւ կարճ փաստանկար մը, որ կը ներկայացնէր Հայաստանի գոյգերը Ղարաբաղի հարցին առթիւ:

Կիրակի առաւօտ, Ապրիլ 24, 250 հոգիի մասնակցութեամբ երթ մը տեղի ունեցած է, առաջնորդութեամբ հայկական Եռագոյնին, Մարպըլ Արչէն՝ Ս. Սարգիս Եկեղեցի: Հոն, յուշարձանին առջեւ հոգեհանգստեան պաշտօն մը կատարուած է, ապա խօսք առած է Ղազարոս Յակոբեան:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի ալ Աթէնքի եւ Սելանիկի մէջ, Ապրիլեան ոգեկոչումները տեղի ունեցած են հոծ բազմութեան մը մասնակցութեամբ եւ ներկայութեամբ յոյն քաղաքական անձնաւորութեանց եւ նախարարի մը:

Աթէնքի Թրքական դեսպանատան եւ Սելանիկի Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ փողոցի ցոյցեր տեղի ունեցած են: Նոյն քաղաքներուն մէջ, պաշտօնական հանդիսութիւններ ալ տեղի ունեցած են, ինչպէս նաեւ համերգներ եւ երաժշտական ձեռնարկներ:

Հայ Թէ յոյն անձնաւորութիւններ խօսք առած են զանազան հաւաքոյթներու ընթացքին:

Կիրակի առաւօտ, Աթէնքի Փալլաս Թատերասրահին մէջ տեղի ունեցած է պաշտօնական հանդիսութիւնը նախաձեռնութեամբ Հ. Ց. Դ. Ցունաստանի Հայ Դատի Յանձնախումբին: Նախագահած է Թագուոր Ցովակիմեան, խօսք առած են Միհրան Քիւրտօղլեան եւ Հ. Ց. Դ. երիտասարդականի կողմէ՝ Անժէլ Եաղճեան:

ՎԻԷՆ

Կիրակի, Ապրիլ 24, Վիէննի Սէն – Թէօտոր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ մատուցանեց Զաւէն Վրգ. Խաչատուրեան:

Պատարագի աւարտին, նահատակաց յուշարձանին առջեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Մեծ Եղեռնի եւ Սումգայիթի զոհերուն համար:

Ծաղկեպսակներ զետեղեցին՝ Վիէննի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, «Ազգային Միութիւնը» եւ քաղաքապետ, Ազգային Ժողովի նախկին նախագահ Լուի Մերմազ:

«ԱՍԱԼԱ»Ի ՊԵՏԸ՝ ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

ԿԸ ԿԱՐԾՈՒԻ ՈՐ ՀԱՅԿ. ՄՐՑԱԿԻՑ ԽՄԲԱԿԻ ՄԸ ԳՈՐԾՆ Է

Հինգշաբթի առաւօտ, յունական ոստիկանութիւնը կը հաղորդէր որ Աթէնքի հարաւային մէկ արուարձանին մէջ սպաննուած է Ապուել Մահամէտ Քաշիմ անուն հարաւային – եմէնցի գործի մարդ մը, որ ուրիշ մէկը չէր սակայն, եթէ ոչ՝ Յակոբ Յակոբեան, Հայ Գաղտնի Բանակի (ԱՍԱԼԱ) ծայրայեղ ճիւղին «պատմական» պետը: Ըստ Աթէնքէն հասած լուրերուն, Յակոբ Յակոբեան, Հինգշաբթի առաւօտեան 4·30-ի չուրջ (3·30՝ Փարիզի ժամով) կը պատրաստուէր օդակայան երթալ, կողքին ունենալով երկու թիկնապահները եւ կառք մտած պահուն է որ գլուխները ծածկուած քսմանտօ մը կրակած է վրան ու տեղն ու տեղը սպանած: Ըստ ոմանց երկու հոգի էին, ըստ ուրիշներու՝ աւելի: «Ֆիկառօ» կը գրէր, Ուրբաթ առաւօտ, որ Յակոբ Յակոբեանի բուն անունն էր՝ Պետրոս Ցովհաննէսեան, ծնած է Իրաք, չուրջ 40 տարի առաջ եւ ընտանիքին հետ Լիբանան զաղթած 60-ական թուականներուն: Այն տեսն գործակցած է Ժորժ Հապաշի հետ, պաղեստինեան ծայրայեղ չարժումներուն մէջ եւ մկրտուած՝ Մուհահետ: 1975-ին է, որ Պէյրութի մէջ, կը հիմնէ ԱՍԱԼԱ-ն եւ վերածուած բարիսմաքիւ պետի մը, Յակոբ Յակոբեան, «մուճահետ», Միհրան Միհրանեան, Վահրամեան զանազան անուններով իր «զօրքերը» կը մղէ յանդուգն եւ արիւնալի ոճրափորձերու: Թերթը կը հասնի, անչուշտ, ամէնէն վերջին ոճրափորձին – Օրլի – 1983 Յուլիս 15-ին (8 մեռեալ, 56 վիրաւոր), յայտնելու համար թէ այդ թուականէն ետք ծագում առաւ պատակոումը եւ Մոնթէ Մելքոնեան հիմնից ԱՍԱԼԱ – ՅՇ (Ասալա – Յեղափոխական Շարժում), մինչ Փարիզի ՀԱՇ-ը (Հայ Ազգ. Շարժում) կը զատապարտէր Յակոբեանի ոճիրները եւ Ալբա Թորանեան մը կը փրկուէր մահափորձերէ: Ըստ ԱՍԱԼԱ – Յ·Շ·ի Յակոբեան մնացած է Պէյրութ, 84-ին եւ 85-ին պատասխանատուն է արիւնալի հաշուեյարդարներու հայ գաղութին մէջ, առեւանգել եւ սպաննել տալով Հ·Ց·Դ·-ի քանի մը ղեկավարները:

Քիչ մը տարբեր եւ յաւելեալ մանրամասնութիւններ կուտան «Քոթիտիէն տը Փարի» եւ մանաւանդ՝ «Լիպերասիոն»: Կ'ըսուի թէ հինգ տարի է էնթէրփոլ կը փնտռէր զինքը, մինչ ծածկանունով կ'ապրէր Աթէնք եւ կը պատրաստուէր Եուկոսլաւիա երթալ, ուր էր կինը: 1983-ի պատակոումէն ետք, Յակոբ Յակոբեան մահուան դատապարտուած էր իր նախկին բարեկամներուն կողմէ, որոնք բուռն ընդդիմադիրներու վերածուած էին, «դիժ»ը մկրտած զինքը, իր անողոք, արիւնարբու նկարագրին համար:

«Լիպերասիոն» կը չեշտէ որ Յակոբ Յակոբեան, անուանուած նաեւ «Հայ Գարլոս»ը, չատոնց հեռացած էր ԱՍԱԼԱ-ի բուն, հայկական պահանջներէն: Այս իրողութիւնը կը հաստատուի նաեւ Ֆրանսայի վերջին տարիներու ահաբեկչական գործողութիւններուն մէջ, ուր ոչ մէկ հայ անուն կը յիշուի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ՏԱՐԱԶԻ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ

Տարբեր ու ճգնաժամային պայմաններու մէջ ապացոյցը ունեցած էի իր լաւատեսութեան ու կորովին· «յուսահատիլ», «յուսալքուիլ» բառերը երբեք տեղ չունեցան իր բառարանին մէջ: «Ի վերջոյ պիտի անդրադառնան անձիս դէմ նիւթուած դաւին անհեթեթութեան· ամէն բան կը հարթուի, հոգ ընելու պատճառ չկայ» ըսեր էր իմ ճնճնավստահ ու համոզուած, երբ մէկ օրէն միւսը դէպքերը պարտադրեր էին զինք, փոխանակ գրահաշիւի, երկրաչափութեան խնդիրներու, զբաղիլ՝ վարչարարութեան, անհիմ պնդումներու պատնէշի մը հետ:

Անհեթեթութիւնը շարունակուեցաւ, օր մըն ալ զինքը երկու ճամպրուկներով գաղթականի մը վերածելով: Ճամպրուկնե – րէն մէկուն մէջ եթէ անցեալի յուշեր դիզուած էին, միւսը լեցուն էր լաւատեսութեան անսպառ մթերքով մը:

Ու տասնամեակ մը ետք, հեռու մօտիկ ներկայութիւններով շրջապատուած թէ՛ մէն յորելեարի իր խօսքով ան անգամ մը եւս հիացուց զիս, երբ յուսահատիլ չգիտցողի աղուոր ժպիտով մը կ'ըսէր· «երջանիկ ապրեցայ Փարիզ· հոս, մարդ միշտ առրվելիք բան ունի»:

Երջանկութեան ի՛նչ տարօրինակ սահմանում էր ատիկա, յատկապէս, տարիներով ամբողջ սերունդներու «բան սարվեցուցած» մէկուն կողմէ: Առնուազն տարօրինակ, երբ ամբողջ զանգուած մը ունէիճիճ հոս ապրած – ոչ թէ մէկ, այլ՝ շատ մը տասնամեակներ – նոյնիսկ եւ թերեւս ալ աւելի երջանիկ ,որ յաջողած էր բան մըն ալ չսարվիլ սա Լոյս Քաղաքէն:

Թ. ԱՐՓԻ

բաղարձութեան հասած էր արդէն, 1982-ին, երբ կը մօտենար Ապու Նիտալի, անոր թեկնապահներէն մէկն իսկ դառնալով: 1983-ին, Յակոբ Յակոբեան Փարիզ կուգայ, ուր կը մնայ երեք օր, չբլիման մէջ կը մտնէ զանազան Հայերու հետ, որոնց մէջ Օրլիի ոումբը զետեղողին: Երբ կը մեկնի, չի գիտեր որ պաղեստինցի պատասխանատուներու (որոնք ազատիլ կ'ուզեն հայ աֆթիվիխաներէն) մէկ յուցմունքին պատճառաւ, Ֆրանսական ոստիկանութիւնը նկարն ալ հանած է ժամանման պահուն իսկ եւ իրեն հետեւած, ինչ որ թոյլ պիտի տար ամբողջ ցանց մը հետապնդելու եւ Օրլիի վաղորդայնին ձերբակալութիւններ կատարելու: Այն տեսն լուրը զարմանալի նկատուած էր, որովհետեւ նախապէս ըսուած էր թէ Յակոբ Յակոբեան մեռած էր Պէյրութ իսրայէլեան ռումբերու տակ եւ հրաւէր կարդացուած համայն հայ ժողովուրդին աղօթելու անոր հոգւոյն համար: Վերոնիք Պրոքար, կը վերջացնէ «Լիպերասիոն»ի իր յօդուածը սա ձեւով· – «Վեց տարի ետք, Յակոբ Յակոբեան նոյն սեւեռնոթ կը խաղայ: Այս անգամ՝ Աթէնք: Յարութիւն պիտի չառնէ»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ԱՊՐԻԼ 16 — 26)

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՅԱՆԶՆՈՒԱԾ ՎԱՆՔԵՐ

Տաթեւի վանքն (Թ· դար) ու Մակարավանքի (ԺԱ· – ԺԹ· դար) համալիրները Հայաստանի կառավարութեան որոշումով յանձնուած են էջմիածնի Կաթողիկոսարանին, որպէս գործող եկեղեցիներ: Տաթեւի վանքը կը գտնուի Զանգեզուր, պատմական Սիւնիք գաւառին մէջ, Ներկայի Գորիսի չրջանը: Ինքնատիպ խորանդակներով, անզուգական որմնանկարներով, փորագրութիւններով Տաթեւի բերդավանքը միջնադարեան ակնառու յուշարձաններէն մէկն է: Գրաւուններով ու մատենադարանով եղած է յայտնի գի –

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆ-ԱԶՆԻՒ ՀՐԱՉԵԱՑ

ԻՐԻՆԱ ՕՀԱՆԵԱՆ

«Բեմին վրայ իրական ապրումներ ունեցող, բեմին վրայ զերին կեանքով ընչող եւ հանդիսատեսը ցնծացնող, ցնցող ու ցնորամիտ ընող երեք դէմքեր ենք ունեցած՝ Ադամեան, Ազնիւ Հրաչեայ, Մարի – Նուարդ», — կը գրէ արեւմտահայ թատերագէտ Նշան Պէշիկթաշլեան:

Ճիշդ է, կոկորդի հիւանդութիւնը ժամանակէն առաջ Հրաչեան ստիպեց որ հրաժարի ստեղծագործելէ, ու ան իր տեղը ձգեց ժամանակակիցներուն ու հետեւորդներուն. իսկ Ադամեան չուտով հեռացաւ ոչ միայն մոզական բեմէն, այլեւ կեանքէն, սակայն իրենց արուեստով անոնք բոլորի համար ալ մնացին անկրկնելի մեծութիւններ, չոշշոզուն տաղանդներ...

Ցուշերու եւ պահուած նկարներու օգնութեամբ փորձենք վերականգնել անոնց դիմանկարները: «Վերածնունդի նըկար մըն էր իր գլուխը, խէալացած, կատարելագործուած աստուածային ձեւերով: Համակ ներդաշնակութիւն ու անուշութիւն:

Եփենոսի պէս սեւ ու առատ կիսախոպոպ մազեր, ճշմարիտ ճակատ մը՝ լայն ու բարձր ու գեղապատշաճ, ազեղնաւուր, նրբաւարտ յօնքեր, որոնք հրաշագործութիւններ էին, կեանքի ու բեմի համար, մոգական արտայայտիչ աչեր գեղանի, բեմի տիրապետուր գործիք ու քանքար աչքեր ... Տակաւին յունական քերթ մը սիրուն գծագրութեամբ, չափաւոր լեցունկէկ այտեր, ատամներ մարգարտաշար», – ահա այսպէս կը նկարագրէ Հրաչեան Նշան Պէշիկթաշլեան «Թատերական դէմքեր» գիրքին մէջ:

Եւ ահա Ադամեանը Շիրվանզադէի աչքերով՝ «կեանքում չեմ տեսել այդքան գեղեցիկ գլուխ քան Ադամեանը: Նա կարող էր մրցել Պոկլիի եւ Պայրընի գլուխների հետ եւ յաղթանակ տանել: Նրա բարձր ճակատը, ապիւծի բաշը, խոշոր երկնագոյն աչքերը ու թարակ ունքերը, սեղմ խելացի բերանը, քիչ արծուային քիթը՝ այս բոլորը արժանի էին Ռաֆայէլի վրձինին»:

Ահա երկու նկարագիր, համեմատած Վերածնունդի շրջանի գեղեցկութիւններուն հետ. ներդաշնակ, հիասքանչ, սակայն անոնց հոգիներուն մէջ աւազ, տեղի չունեցաւ այն ներդաշնակ միութիւնը, որ բեմին վրայ անոնց յաջողութեան գըրաւականն էր ու ստեղծագործական խըթանը:

1869–ին Մազաքեան թատրոնին մէջ առաջին անգամ Հրաչեայ հանդիպեցաւ իսկական դերասաններուն՝ Արուսեակի, Աղաւնի Վալիթեանի եւ հանճարեղ Ադամեանի:

Թատրոնը կը բեմադրուէր «Թափառական Հրեան», ուր Ադամեան կը փորձէր Գաբրիէլ Քահանայի դերը: Փորձի ժամանակ, առաջին անգամ տեսնելով Ազնիւը, հիացած անոր գեղեցկութեան, կրակոտ, գեղեցիկ աչքերուն, կը բացագանչէ· «Հրաչեայ»: Այսպէս, Ադամեան դարձաւ Ազնիւի բեմական անունին կնքահայրը:

Այս հիացումը յետոյ պիտի վերածուէր անպատասխան սիրոյ:

Քանի մը շաբաթ ետք «Հայկ Դիւցազն» բիէսին առաջին փորձն էր, ուր 16–ամեայ Հրաչեան պիտի խաղար Հայկանոյշի դերը, իսկ Ադամեան՝ անոր սիրահարին:

Ադամեան քանամեայ երիտասարդին յատուկ խանդավառութեամբ ու ներքին գոհունակութեամբ կը փորձէր իր դերը:

«Անսպիտի ոգեւորութեամբ գրկեց զիս, «Հայկանոյշ կը սիրեմ զքեզ» ըսելով, որ ես ամչցայ եւ լացի» — կը յիշէ Հրաչեայ:

Դեռատի աղջիկը յուզուած է, արցունքախառն, թովիչ մեծ աչքերը յառած ուսուցիչին՝ Մազաքեանին, Ադնիւ կը խնդրէ որ դերը իրմէ ետ առնէ:

«Ես այս տղու հետ ալ դեր չեմ կատարեր»:

Փորձերը ընդհատուեցան...

Դերէն, որքան ալ չփափաքէր, ստիպուած էր հրաժարիլ նաեւ Ադամեան:

1872 – 73 Մազաքեան թատրոնի գործունէութիւնը բանասէրները կը գնահատեն որպէս պոլսահայ թատրոնի ոսկէ շրջան: Թատերական լաւագոյն ուժերը, համախմբուած Մազաքեանի շուրջ, ներկայացումներ կուտային միայն հայերէն, պոլսահայ հասարակութեան մեծ երջանկութիւն պարդեւելով:

Խաղացանկը՝ «Փարիզի աղքատները», «Արեան բիծ», «Սէր առանց համարումի», «Նենգ եւ հաւատարմութիւն»:

Այս տարիները եղան նաեւ Հրաչեայ դերասանուհիին եւ Ադամեան դերասանին վերելքի շրջանը. ծափահարութիւններ, ծաղիկներ, մամուլին մէջ հիացական յօդուածներ, հանդիսատեսի սէր ու գորով, այս բոլորը ամէնէն շատ իրենց կը վերաբերէին...

Այս թատերաշրջանին մասին գրած է Շարասան. «Հրաչեան ճշմարիտ վայել – քով մը կը կատարէր իր առաջին սիրուհիին դերը Ադամեանի հետ»: Թերեւս բեմին վրայ Հրաչեայ դերասանուհիին ճըշմարտացի դերակատարումն էր պատճառը, որ Ադամեանի մօտ յոյս յառաջացաւ, թէ Հրաչեան վերջապէս փոխադարձ ըզգացում կը տածէ իրեն հանդէպ: Ան յարմար առիթ կը փնտռէր արտայայտելու արդէն վաղուց կուտակուած զգացումները:

Հրաչեայ — Ադամեան զոյգը կ'ըն – դունուէր բոլոր առաջնակարգ սրահները եւ ոչ մէկ հաւաքոյթ կ'անցնէր առանց անոնց: Բոլորը անհամբեր կը սպասէին այս երկու աստղերուն ամուսնական միութեան, եւ նոյնիսկ սկսեր էին Ադամեանը անհամարձակութեամբ մեղադրել: Հրաչեան մինչ այդ արդէն անգամ մը մերժած էր զայն, ըսելով՝

– Երկու լարախաղաց չեն կրնար մէկ չուանի վրայ խաղալ:

Այսպէս, այլեւս չէր կրնար ապրիլ Ադամեան: Ճնշուած էր Ադամեան մարդը, Ադամեան արուեստագէտը: Սրտի ամէն մէկ զարկը Հրաչեային համար էր: Ամէն տեղ զայն կը տեսնէր, կը լսէր, կը զգար, կը կարօտնար: Եւ իրեն միայն հնարաւորութիւն կը տրուէր այդ կարօտը յագեցնելու բեմին վրայ: Իսկ կեանքի մէջ ... կեանքի մէջ անոնք միասին կ'այցելէին նոյն սրահները, ուրիշ ոչինչ: Մըտիկ մը ընթացքին, արքունի ճարտարապետ եւ հայ թատրոնի սիրահար Յակոբ Պալեան, վերցնելով բաժակը երկար կը խօսի Հրաչեայի եւ Ադամեանի բեմական տաղանդին մասին, որ իր խոր համոզումով գերազոյն, լիարժէք հաճոյք կը պատճառէր պոլսահայ հանդիսատեսին: Ան իր խօսքին վերջաւորութեան կ'աւելցնէ որ նոյն լիարժէք ու գերազոյն հաճոյքը անոնք կը պատճառեն բոլորին իրենց ամուսնութեամբ: (Նշենք որ Յակոբ Պալեան կը սիրէր երկուքն ալ եւ բազմիցս օգնած է անոնց դժուար պահերուն):

Ան կը դառնայ Հրաչեային.

– Ո՞վ գիտէ, թերեւս ուրիշի մը կինը ըլլաս, եւ հայ բեմը զրկուի քեզմէ: Ադամեանը գեղեցիկ է, լաւ արուեստագէտ է, քեզ շատ կը սիրէ...

– Պէյ, ներեցէք որ ձեր խօսքը կը կըտրեմ, ան զիս չի կրնար սիրել, անոր սէրը հինցած է, իսկ իմս շատ նոր է, հին կըտորը նոր կարկատան չի բռներ, – կը պատասխանէ Հրաչեայ:

– Անոր այս խօսքերը ներկաներուն վըրայ շատ ծանր տպաւորութիւն ձգեցին...

Քանի մը րոպէ խոր լռութիւն տիրեց ... յետոյ Պալեան առաջարկեց պարել, որպէսզի Ադամեան կարենայ ծածկել իր հոգեկան ապրումները: Դիպուածով ան ստիպուած եղաւ պարել Հրաչեայի հետ իսկ:

Զկարենալով զսպել ինքզինքը, ան յանկարծ բարձրաձայն ըսաւ.

– Օրիորդ, դուք զիս խէժէ պնդակ էք դարձուցեր, երբեմն օդ կը բարձրացընէք, երբեմն գետնին կը հաւասարեցընէք...

Այսպէս վերջացաւ Ադամեանի սիրոյ պատմութիւնը...

Անոր կը մնար միայն մոռացութեան տալ իր զգացումները, մանաւանդ որ Հրաչեայի չուտափոյթ ամուսնութեամբ վերջնականապէս մերժուեցաւ Ադամեանի սէրը: Սակայն բեմին վրայ անոնք դեռ երկար միասին սիրող զոյգեր պիտի խաղային...

Հրաչեայի մերժումին պատճառները յայտնի չեն եւ վերջապէս որոշին կարելի չէ հրամայել: Այնուամենայնիւ անոնց բարեկամութիւնը մինչեւ վերջն ալ անպարտ մնաց:

1877 — 78 թատերաշրջանին Ադամեանը եւ Հրաչեան զարձեալ կը խաղային Օրթաղիւղի թատրոնը ու զարձեալ բոլորէն չատ անոնց կ'ուզղուէր հանդիսատեսին համակրանքը, ծափը, սէրը...

Կ'անցնին տարիներ, կը փոխուին բեմերը...

Թիֆլիս, Բաքու, նոր ներկայացումներ, նոր երազանքներ, նոր ձգտումներ, նոր որակ, ճանաչում, սէր, փառք...

Սակայն կեանքի մէջ ամէն բան վերջ ունի: Կոկորդի հիւանդութիւնը Հրաչեան ստիպեց լքել բեմը: Ադամեանին նոյն ճակատագիրը կը սպասէր, բայց աւելի կայծակնային: Եթէ բեմը լքելէ ետք Ազնիւ Հրաչեան ապրեցաւ 10 տարի եւս, ապա 1891 Յունիս 4–ին, ընդամէնը իր ուսուցչին՝ Մազաքեանի մահէն երեք ամիս ետք, մահը յաղթեց նաեւ Ադամեանին:

«Մազերը, որոնց մէջ ճերմակները չատացած էին, կը պաշարէին իր անհուն ճակատը, բայց զոյնը չատ գեղնած էր, եւ թեւերը ներս էին քաշուած, աչքերուն տակ մանուշակ ծիր մը կը տեսնուէր արդէն ու անոյշ յոգնութիւն մը ամբողջ դէմքին վրայ: Ձայնը բոլորովին մարած էր, հեւք մըն էր միայն, որ կ'ելլէր բերնէն: Նայուածքները, որ միշտ կը վառէին, հիմա կարծես ալ աւելի խօսուն դարձեր էին եւ դիմագծերուն չարժուձայները կը լրացնէին իր խօսքը», – Ադամեանի վերջին օրերուն մասին կը գրէ անոր մտերիմներէն մէկը՝ Զօպանեան:

Այդպէս էր Ադամեան երբ Հրաչեայ վերջին անգամ այցելեց իրեն:

«Ան դերասան չէր, տաղանդ էր, հանճար էր, բառական էր զայն անխօս տեսնել բեմին վրայ եւ դուք արդէն կը զգայիք թէ ինչ հզօր ուժ մը կանգնած բեմին ձեր դէմը: Ան իր կարճ հասակով բեմին հսկան էր», – իր յուշերուն մէջ կը գրէ Հրաչեայ:

Ադամեան իր կարգին միշտ կը մեծարէր Հրաչեան եւ իր յիշողութեան մէջ կը փայփայէր այդ հրապուրիչ, կրակոտ կնոջ տաղանդը:

Հրաչեան վերջին անգամ բեմ բարձրացաւ Ադամեանի մահուան տասնամեակին առթիւ, յարդանքի տուրք մատուցելով իր անմոռանալի ու սիրելի ընկերոջը: Ան համաճայնեցաւ մասնակցիլ երեկոյեան միայն պայմանով մը· «ներկայացման հասոյթը Ադամեանի յիշատակին կը նուիրէք, կամ անոր անշուք գերեզմանը կը զարդարէք, եւ կամ որեւէ անկիւն մը փոքրիկ յուշարձան մը կը կանգնեցնէք»:

Հրաչեայ կը մահանայ Բաքու, 1920–ին եւ անշուք ձեւով կը թաղուի Դիլիջանի գերեզմանատունը: Մոտով ծածկուած, լքեալ գերեզմանը խորհրդաւոր, համբաւատար լռութեամբ կը պահպանէր այդ տաղանդաւոր եւ գեղեցիկ կնոջ աճիւնը: Միայն 1962–ին հայկական թատերական ընկերութեան ջանքերով կը վերաշինուի գերեզմանը եւ վրան յուշարձան կը կանգնուի:

Հրաչեայ — Ադամեան ... երկուքն ալ ծներ էին բեմի համար, մեծ արուեստի, անմահութեան համար ... ճակատագրերու ինչ միանութիւն՝ ծնունդով ու կեանքով, արուեստով ու գեղեցկութեամբ, հիւանդութեամբ ու մահով ... կարծես երկուորեակներ ըլլային որոնք թէ' իրար կը վանէին խիստ հարազատ ըլլալով, եւ թէ միշտ քաշողականութիւն մը կար իրենց միջեւ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԽՋԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱԾՈՒՄԻՆ

Ե· Տէմիրճիպաշեան, Տ· Զրաֆեան, Շ· Պէրպէրեան, Գ· Գավաֆեան, Դ· Վարուժան:

Հեղինակ՝

ՍԵԴԱ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ — ՏԱՏՈՑԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ Հ· Բ· Ը· Միութեան Վահրամ Ափտալեան մշակութային հիմնադրամի:

Պէյրութ, 1987

ՄԱՅԻՍ Վ-Ը ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Մի լիտոնաւոր մարդիկ, աշխարհի չորս ծագերուն, պիտի տօնախմբեն Մայիս 1-ը՝ աշխատաւոր բազմութիւններու գերագոյն տօնը, յաղթանակի տօնը:

Սարկութենէն դէպի ազատագրում, շահագործումէն դէպի իրաւունքներու ամրագանական ճանաչում, բանուորական ծանր պայմաններէն դէպի կեանքի բարելաւում, հարիւրամեայ պատմութիւն մըն է: Եւ երկկէն այսօր արձանագրուած նուաճումները եղան ի պին պայքարնեբու, արցունքներու, արեան:

Մայիս 1–ը, մարդուն արժանաւորութեան տօնն է:

Բայց մէկ աշխարհէն միւսը տարբեր բնոյթ ունի, քանի տեղ մը գօրահանդէս եւ ուրիշ տեղ՝ պահանջատիրական ցոյց եւ ոմանց համար պտոյտ, ուրախութիւն, արեւ, առանց մոռնալու օրուան սաղը՝ «Մի՛կէ»ն:

Տարօրինակ կերպով այն աշխարհը որ կ'բսուի թէ իրականացած է Մայիս 1-ը, հոն է որ արդարութիւնը, ազատութիւնը, հաւասարութիւնը, մարդկային կեանքի յարգանքը ամէնէն շատ կը պակսին:

Այսօր, ի՞նչ փոխուած է, կամ չ՝ փոխուած, եւ ո՞ր երկիրներուն մէջ:

Այս հարցումին պատասխան մը որոշելու համար, ահաւասիկ, յիսուն տարի առաջ, եւ «Յառաջ»ի ընդմէջէն, 1938 Մայիս 1–ը, եւ՛ արեւմտեան եւ՛ արեւելեան ըսուած աշխարհներուն մէջ:

■ ՖՐԱՆՍԱ.

Փարիզեան անձրեւոտ եւ ցուրտ կիրակի մը, բայց եւ այնպէս աւանդական թափօրը ճամբայ կ'ելլէ Պաստիլէն եւ առանց որեւէ մէջադէպի կը հասնի Վէնսէն: Օրուան գլխաւոր ճառախօսն է՝ Պր· Ժաւօ Աշխատանքի Դաշնակցութեան Ընդհ· քարտուղարը, որ կը փառաբանէ աշխատանքի տօնը, ազատութեան եւ խաղաղութեան դառը եւ կ'արտայայտէ բանուորներուն կամքը, որոնք կ'ուզեն թէ աշխատանքը տաժանքէն դառնայ ուրախութիւն:

Գաւառի մէջ ալ մեծ խանդավառութեամբ կը տօնուի: Զախակողմեան թերթերը հարիւր հազար հոգի կը գնահատեն Մարսէյլի ցոյցին մասնակցողները, իսկ Լիոնի մէջ յիսուն հազար, Կրնոպլը 15·000 եւայլն...:

■ ԱՆԳԼԻԱ.

Լոնտոնի մէջ, երկու հակամարտ խրատակցութիւններ – 50·000 կղերականներ՝ քրիստոնեայ – ընկերվարականներու հետ, եւ 150·000 ձախակողմեան աշխատաւորները կը տօնեն աշխատանքի օրը: Թափօրէն յետոյ, երիտասարդ ֆաշականներ եւ ընկերվարականներ դէմ – դիմաց կուգան Ուորհրդարանին առջեւ, կը փոխանակեն անարգական խօսքեր եւ ոստիկանութիւնը կը ստիպուի միջամտել եւ ցրուել:

■ ԳԵՐՄԱՆԻԱ.

Պերլինի մէջ, անհամար բազմութեան մը առջեւ, Հիթլէր կ'ըսէ թէ իր նշանաբանն է՝ ոչ մէկ պատերազմ, ոչ մէկ գաղթական պատերազմ, ոչ մէկ ներքին սակարդային պատերազմ, ոչ մէկ նեղքին պայքար: Իսկ, Մառեչալ Գերմանիոյ կ'ազդարարէ չարունակել պաշտպանութեան զօրացումը:

Տօնակատարութիւնը կը վերջանայ զօրահանդէսով մը:

■ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻԱ.

Փրակայի մէջ, Չեխերը կը գոհանան մեծ թափօր մը մասնակցութեամբ հարիւր-

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ՝ ՀԱՐԹՈՒԱԾ ՔԱՂԱՔԸ

Ապրիլ 26–ին, «Լիպերասիոն» յօդուած մը կը հրատարակէր, որու ակնարկած էինք Ապրիլ 27–ի մեր թիւով: Ստորեւ՝ ամփոփումը :

Երէկ, խորհրդային քաղաքացիներու մեծ մասին անծանօթ քաղաք մըն էր Սումգայիթ. այսօր, Փետրուարի հայկական ջարդերէն ի վեր համանիշը զարձած է վայրագութեան եւ մահուան. նաեւ խորհրդանիշը՝ ազգութիւններու հարցին մէջ խորհրդային քաղաքականութեան ձախողութեան :

Խորհրդային Միութիւնը հարց կուտայ ինքն իրեն. ինչպէ՞ս եղաւ որ դէպքերը հասան մինչեւ հոս: Խորհրդային մամուլը առաջին վերլուծումներու մէջ նորօրեայ վերացական տարազներ կը զգեցնծայէ. – «Սումգայիթ՝ բառերու եւ պատահարներու անջրպետին սարսափելի ու ցաւագին օրինակը», կամ՝ «ահա թէ մեզ ո՛ւր հասցուց յաղթապաշտութիւնն ու կամատիրութիւնը» բրէժնեւեան շրջանին :

Պէտք է դիտնալ Սումգայիթի իրականութիւնը, կարենալ հասկնալու համար առելութեան պոռթկումը, որ արիւնով ներկեց քաղաքը: Պարապ տեղը չէ որ առնոր մուտքին «Բարեկամութիւն» գրուած հսկայական պաստառ մը կը դիմաւորէ այցելուները: Արդարեւ, ամէնէն աւելի պակսած բանն է ատիկա: Մեծ բացակայ քաղաքի մը մէջ, որ «երջանիկ ոստան» կամ «երիտասարդութեան քաղաքը»՝ կը կոչուի հռետորական պաշտօնական ոճով :

Հազիւ քառասուն տարեկան է Սումգայիթ, 250 հազար բնակիչներով, Բաքուէն 50 քմ. հեռաւորութեան վրայ: Ճարտարարուեստական ու քաղաքային հսկայ մը, կասպից ծովու եւ բարձրարերձ լեռնամաքսին միջեւ, Խորհրդային Միութեան քիմիական գործատուներով ամէնէն հարուստ շրջանը կը կազմէ: Ազերբեջանի ամէն կողմէն հոն խուժած են գործի մը ու քաղաքաբնակութեան արտօնութեան հետամուտ դիւղացիները, ինչպէս նաեւ երիտասարդութիւնը, հմայուած՝ բարձր աշխատավարձի խոստումներէն: Անոնք հոն գտած են տխրահռչակ բնակարաններու չարքերը, զորս մաչեցուցած է ապականութիւնը: Ամէնէն ճարպիկները հասկ տասը տարի կը յաջողին հոն յարկաբաժին մը գտնել, միւսները՝ պէտք է տասնըհինգ տարի սպասեն: Մինչ այդ կ'ապրին խճճուած բնակարաններու մէջ, իրարու վրայ դիզուած :

Սումգայիթ նաեւ ընդարձակ թիթեղաւան մըն է· 20 հազար հոգինոց բազմութիւն մը կ'ապրի դիչերարոյսերու մէջ: Հազարաւոր երախաներ կը մեծնան հոն, որոնք նոր քաղաքապետին համաձայն, «ուրիչ միջավայր չեն ճանչնար»: Իսկ ի՞նչ ըսել անոնց առողջական վիճակին մասին. մթնոլորտը յագեցած է թունաւոր կազով: Երբ հովը հակառակ ուղղութեամբ կը փչէ, տեսողութեան դաշտը ներսի կը վերածուի: Ծովն ալ ապականութենէն անմասն մնացած չէ· վերած – ւած է քարիւղի ու ճարտարարուեստական թափօններու ճահիճի մը :

Զբօսանքի ու ժամանցի վայր գոյութիւն չունի· սակայն քաղաքին մէջ կայ ժողովուրդներու բարեկամութեան չքեղ թանգարան մը: Տասնեակներով «միջազգային բարեկամութեան» ակումբներու պարտականութիւնն է «քանուորները դաստիարակել հայրենասիրական ու միջազգային սկզբունքներով»: Սակայն այս բոլորը չեն կրցած փոխարինել աւանդական հաւասարակշռութիւնը – նոյնիսկ նախնական – սերունդներէ ի վեր, յատկապէս հայ եւ ազերի համայնքներուն միջեւ :

Հազար քաղաքացիներու: Քաղաքապետը իր ճառին մէջ կը յայտարարէ թէ՝ ամէն այր, կին եւ մանուկ վճռած է մինչեւ վերջին մարդը պաշտպանել ազգին ազատութիւնը :

անոնք թող լաւ գիտնան Խորհրդային – Միութեան հզօր ուժը եւ իր բանուորա–դիւղացիական կարմիր բանակին վճռա – կամութիւնը: Կը խրախուսէ ժողովուրդը տասնապատկուած եռանդով աշխատիլ եւ իւրաքանչիւր ժամ օգտագործել, կատարելագործելու ռազմական կարողութիւնը, անոր քաղաքական եւ արհեստա–դիտական զարգացումը: Նոյն խմաստով, կոչ մը կ'ուղղէ ծովային գործավարը, ու կ'ըսէ թէ կազմութեան վրայ է ովկիանոսի նաւատորմիղը, թող մեր բարեկամները դիտնան եւ ուրախանան, թող մեր թըշնամիները լսեն եւ յիշեն — խորհրդային հողը եւ խորհրդային ջուրերը նուիրական են եւ անբռնաբարելի :

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՄԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՑԿ. ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻՆ (CRDA) ԵՒ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵՒ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 21, ժամը 12·30–ին հանդիսաւոր արարողութեամբ մը, Մըշակոյթի նախարարութեան մէջ, ստորագրուեցաւ յատուկ պայմանագրութիւն մը, որու շնորհիւ տարեկան նպաստ մը կը յատկացուէր հայկական հերատօտութեանց փարիզեան կեդրոնին :

10 – 15 հրաւիրեալներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու ներկայութեամբ, Նախարարը՝ Ֆրանսուա Լէոթար, իր գրասենեակին մէջ եւ կողքին ունենալով Հաղորդակցութեան ենթանախարարը՝ Անտրէ Սանթինի, ջերմ խօսքեր կ'արտասանէր, գնահատականն ընելով հայ գաղութի մշակութային ձգտումին եւ անոր ի նպաստ տարուած աշխատանքին: Ա. Սանթինի, որ նաեւ քաղաքապետն ըլլալով Իսի – լէ – Մուլինոյի մօտէն կը ճանչնայ Հայերը, իր կարգին, համակրական զգացումները կ'արտայայտէր, որմէ ետք, կեդրոնին նախագահը՝ Միշել Բազումեան շնորհակալութիւն կը յայտնէր տրուած նպաստին համար, անդրադառնալով կեդրոնին ստեղծման եւ գործունէութեան, չեշտելով թէ խմբական աշխատանք մըն է, որ կը տարուի տարիներէ ի վեր :

Նախարարներն ու կեդրոնի նախագահն ու փոխ – նախագահը (Ժ. Ֆ. Քէպապ – ճեան) կը ստորագրէին պայմանագրութիւնը, նորոգելի ամէն տարի, որ հարիւր հազար Ֆրանքի յատկացումի մը յանձնառութիւնը կը նուիրագործէ: Ասոր փոխարէն, կեդրոնն ալ յանձն կ'առնէ բարձրացնել եւ հաւասարակշռել իր տարեկան պիւտճէն :

Ցիշենք որ կեդրոնին ծրագիրը ծնունդ առած է 1976–ին, պաշտօնական բացումը կատարուած է 1983–ին, 1986–ին ալ ըսկըսած է հրատարակուիլ «Անի» պարբերականը: Կեդրոնին տնօրէնն է՝ Ար–ման Սարեան: 1987–ի ընդհանուր պիւտ – ճէն եղած է 786·600 Ֆրանք: Մուտքին նպաստած են Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը (20·000), Պիւլլիւքեան Հիմնարկը (20·000), Ալեք Մանուկեան Հիմնարկը (60·000), Քլերան ընկերութիւնը (10·000), Հանրային նպաստներէ՝ 327·000 :

Կեդրոնը չատ գնահատելի եւ կենսա – կան աշխատանք մը կը տանի եւ այս պայմանագրութիւնը կը փաստէ նաեւ որ հանրային իշխանութիւնները կը գիտակցին մշակոյթի մը եւ քաղաքակրթութեան մը բարգաւաճման անհրաժեշտութեան :

Կարճ արարողութեան ընթացքին, նախարարը հիւրասիրեց ներկաները եւ ջերմ ու մտերիմ մթնոլորտի մը մէջ, չարունակուեցան խօսակցութիւնները :

Ա. Մ.

«ԱՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Առաւօտեան ես ... արթնացայ «Սեւան»ի մանչէի զարթուցիչէն ... զանգից, արագ հագնուեցի, ... ջրով չփեցի մարմինս ու դուրս եկայ տնից: Սկսեցի հանդարտ քայլել մեր..., ...փողոցով: ... Ամպերը պատել էին երկինքը, ... անձրեւ էր մաղում: Հասայ կանգառ, մի քանի ... րոպէ անց եկաւ ... աւտոբուսը: Ես տասնհինգ ... րոպէ եւ ես հասայ մեր նախագծային ինստիտուտ: Բացեցի մեր ... սենեակի դուռը: Բաժնի վարիչը ... բարեւեց ինձ, իսկ մեւս աշխատողները գլուխներն էլ չբարձրացրեցին, այնքան զբաղուած էին ... գործերով: Պօղոսեանը խորասուզուած գրում էր ... Պետրոսեանը մտահոգ հաշւում էր..., իսկ Մարտիրոսեանը իր ... խնդրով էր զբաղուած: Ես էլ անցայ գործի ու ըսկըսեցի ոգեւորութեամբ գծել իմ ... նախագիծը: Այսպէս ... աշխատեցինք մինչեւ հինգն անց կէս :

Աշխատանքից յետոյ մտայ հարեւան ... չէնքի տակ ... տեղաւորուած խանութը: Այն լի էր..., իսկ դարակներին բզկաճեւ չարուած էին տարբեր տեսակների... պահածոներ եւ ... օճառ: ... Դուրս եկայ խանութից եւ քայլերս ուղղեցի մօտակայ ... այգին: Անցայ ... արահետներով, նստեցի դարաւոր ծառերի տակ, որ հպարտ կանգնած ... էին ու դուրս եկայ այգուց: Մուտքի մօտ ... տաքսիները կանգնած սպասում էին: Առաջին իսկ մեքենայի վարորդը համաձայնեց ... ինձ տուն տանել: Տանը արագ մի կտոր ... հաց կերայ, հեռուստատեսութեամբ մի քանի ... հաղորդում նայեցի ու մտայ իմ ... անկողինը :

Մովորական օր էր, ամենասովորական ... մի օր :

... ՔԱԼԱՆԹԱՐԵԱՆ

Իսկ ևմ այժմ բաց թողած տեղերը համապատասխանաբար լրացրէք տրուած բառերով եւ արտայայտութիւններով :

Սարսափահար, հրէշտւոր, հաւաքած, փոշոտ, կեղտոտ, թուանաւոր, բթուային, տասնեակ, բարուքանդ, դաժան, չտաքացուող, արհամարհանքով, հանճարեղ, բողոք – նամակ, դրամներ, տրղայի, առանձնատան, իրր, վթարային, մի կերպ, գնորդներով, հնացած նաֆթը – ած, դատարկաձեռն, չորացող, կիսա – ւեր, մահանում, մասնաւոր, եռակի վճարով, չոր, անհամ, սառը, տհաճ, Ալեքսանդր :

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վ Է Պ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Միհրան ոխակալութեամբ կը մտածնար հայրենիքի հարցին: Հազար ու մէկ ճարպիկ դործիքներ, սաւառնակներ, մահացուցիչ կազեր կ'ելեւակայէր, երբ աչքերը կը փակէր ու կը սլանար ծովերէն անդին՝ հոն, ուրկէ դուրս նետեցին իր ցեղը :

Միհրան մէկն էր այն բացառիկ երիտասարդներէն, որ չէր ապրիր փարիզ եկած օրերնին եւ չինկան աչք ու ձախ, չտեսի միամտութեամբ: Ջնեռեց խոր արմատներ, չփորձեց ամուսնանալ Ֆրանսուհիի հետ :

– Հոս, Փարիզ երիտասարդ չկայ, տասնեւինը, տասնեւվեց տարեկանին մահացած, ծերացած են արդէն ... Ոչ մէկ դեղ, ոչ մէկ բժիշկ ... օգուտ չունի, մինչեւ որ չվերադառնանք մենք մեր հողին վրայ եւ չծծենք մեր օդը, չունենանք մեր խառնուածքներուն համաձայն դիրք եւ դործ : Լաւ է, լաւ է, – կ'աւելցնէր Միհրան, – լաւ է որ տառապինք ասանկ : Վազը պատերազմ պիտի, աղջիկ, մանչ, ծեր, տղայ, ինչ որ կայ կը վազենք «ման հայրենիք, դուն փրկէ մեզ»...

Միհրան կը խնդար, պահուած բան մը երեւան բերողի մը պէս: Կը խնդային եւ չուրջինները :

Մարգիս, ինչպէս ըսինք, գիշերներ ճահիճին անմիջապէս վերջ դուրս կ'ելլէր: Կը վազէր անմիջապէս «Ոսկի Աստղ» սրճարանը, ուր կը հաւաքուէին իր ընկերները, որոնք էին՝ կօշկակար Աբգարը, ոսկերիչ Ժաքը (Յակոբ), մարշէճի Մարտիրոսը եւ լուսանկարիչ Մարգարը: Այս վերջինը կը կրէր կծծի մարդու համբաւ եւ չուտով կը բաժնուէր իրենցմէ, երբ պէտք ըլլար ուրիչ սրճարան մը, կամ պարահանդէս մը երթալ: Միւսները կարդով կը մրցէին ծախսելու մէջ՝ ինչպէս նաեւ Թղթախաղի տեսակէտով անոնցմէ ոչ մէկը սակայն ի վիճակի էր մրցելու Սարգիսին հետ: Սարգիս կը հասնէր հոս իր փառքին ու կատարելութեան: Ինքնավըստահ եւ ուժեղ անհատականութիւն մը կը դառնար ան, որ կը նմանէր առհասարակ խխունջի՝ ամէն բանի մէջ:

Սարգիս, սրճարան մտնելէ առաջ, կը նայէր պատուհանին ճեղքէն: Եթէ մարդ չկար, չրջան մը կ'ընէր մօտակայ սինեմայի մը նկարներուն առջեւ :

Վարագոյրը գոցած էին բոլորովին այդ դիշեր: Ու ստիպուած ներս մտաւ, ինչ որ պատճառ եղաւ ոտքի վրայ բան մը խմելու զործակատարին բարեւած առնէն: Ու որովհետեւ տղաքը կ'ուշանային կեցաւ ու խմեց :

Շատ պիտի ախորժէր, եթէ երկու օրէ ի վեր մտադրած չըլլար երթալ Տիկին Ազատնիին: Առիթը յարմար գտնելով եւ գլուխը թեթեւ մը տաքցած ըլլալով՝ հանրակառք ցատքեց: Ճամբու ընթացքին կը մտածէր իր ընելիքները, երբ հոն հասնելով մեծ յուսախաբութեան մը մատնը – ւեցաւ :

Տիկին Ազատնի մեկնած էր բուժանոց՝ վիճակը ծանրացած ըլլալով :

Կուբը անապակա էր Տիկին Շուշանի տան մէջ: Խնդիր մը կար շարունակ՝ ամէն վարձակալի հետ: Ամէն մարդ դէշ էր: Ինքն էր միայն ազնիկը: Լաւ էր՝ ինչ որ կ'ընէր ինքը: Պէտք է խոնարհէին եւ տանէին զինքը: Տան տէր էր: Ջենք կրնար կութիւնը: Մեծարուելու, սիրուելու, մարդու տեղ անցնելու յուսահատական ճիգ մը կ'ընէր աւեն – աւեն, կ'ըմբոս – տանար: Կռիւէն, հազար ու մէկ ազտոտ խօսքերէն վերջ կուլար, կը քաշուէր օրերով իր սենեակը, քէն կ'ընէր, կը մոռնար ուտելը եւ խօսիլը: Շուարած, զլխուն փայտ ուտող մէկու մը պէս կը դառնար պատերուն միջեւ՝ սպասելով զուրգուրանք մը, զոր կեանքը զլացաւ իրեն, ողորմածութիւն մը, քրիստոնեայի վայել պիտիրութիւն մը, մաքրելու համար իր դառնութիւնը: Բայց ոչ ոք կ'ունենար անոր դէմ այդ բարութիւնը: Անոր խօսքերը լսողը վիրաւորուած, քայքայուած կը զգար մինչեւ ոսկորները: Կեանք կը քանդէին, տունէ – տուն չրջելով, անոր բամբասանքները: Կը խրտչէին մարդիկ, եւ Տիկին Շուշան կը կատղէր չարունակ, կը զանգատէր տղուն, որ մօրը ինչ ըլլալը հասկցած ըլլալով, քիչ անգամ կը միջամտէր անոր կռիւներուն :

Միհրանի հետ ոչ մէկ խնդիր կրնար ունենալ, եթէ ուզէր, քանի որ տղան ոչ խոհանոցին հետ գործ ունէր, ոչ կազին, ոչ ալ ջուրին: Պզտիկ ըսի – բաւները անպակաս չէին ասկայն, մերթ վարագոյրի մը, մերթ պէտքարանին ջուրին եւ մերթ ուրիչ անկարեւոր քաներու համար :

(Շար· 80)

Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Ռոզիէ,

Տէր եւ Տիկին Արմենակ Գարթալ եւ զաւակները,

Պր. Ժերար Մասիս

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, քրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶՆԻՒ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 27–ին, 63 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Մայիս 2, Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցին, ուրկէ մար – մինը կը փոխադրուի Ֆլամարի էնթէրքո – միւնալ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ ճկատել:

(Շար. Ա. էջէն)

տական կեդրոն. համալսարանը գործած է մինչեւ 1415 թուականը: Ունեցած է աստուածաբանութեան, դեղագիտութեան ու մանրանկարչութեան, երաժշտութեան բաժիններ:

Մակարավանքը կը գտնուի Իջեւանի չրջանը: Գլխաւոր եկեղեցին հինութիւնը կը վերագրուի 1205–ին: Համալիրը չորս եկեղեցիներէ կը բաղկանայ:

*Վազգէն Ս. պատասխանելով «Արմէնփըրէս»ի թղթակիցին հարցումներուն, ըսած է թէ այսուհետեւ յիշեալ վանքերը պիտի նորոգուին եկեղեցւոյ միջոցներով: Ան յայտնած է նաեւ թէ Սփիւռքէն բազմաթիւ Հայեր փափաքած են օժանդակել վերանորոգումի ծախքերուն: «Մենք պէտք չունինք պետական օգնութեան. ունինք մեր եկամուտները, որոնցմով ալ կը կազմենք մեր պուտճէն: Ակէ զատ մեր յատկացումները կ'ընենք խաղաղութեան, մշակութային եւ վերջերս ստեղծուած մանկական ֆոնտերուն» աւելցուցած է Ամենայն Հայոց 130–րդ կաթողիկոսը: Ան արտայայտուած է նաեւ եկեղեցին ու պետութեան յարաբերութիւններուն մասին. «երկուքին անջատումը չի նշանակեր որ անոնց միջեւ կապեր չկան. ես արդէն աւելի քան 30 տարի է կաթողիկոս եմ, ու այդ ընթացքին ոչ մէկ առիթ ունեցած եմ խորհրդային իշխանութեան մարմիններէն դժգոհելու. հաւատացեալները ու անաստուածները կը յարգեն զիրար ու բոլորն ալ կը մնան հաւատարիմ քաղաքացիներ» ըսած է Վազգէն Ս.:

*

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւնը 30 հազար տպաքանակով լոյս ընծայած է Զ. դարու յոյն պատմիչ Պրոկոպիոս Կեսարացիի «Գաղտնի պատմութեան» ամբողջական թարգմանութիւնը, կատարուած Հրաչ Բարթիկեանի կողմէ. ան գրած է նաեւ գիրքին յառաջաբանն ու ծանօթագրութիւնները: Հ. Բարթիկեան թղթակից անդամ է Ա.Բ.Էնքի ակադեմիային. իսկ Յունուարին Փարիզի հայ – Բիւզանդական յարաբերութիւններու գիտահաւաքին մասնակցած էր վերոյիշեալ նիւթը ծանօթացնող զեկուցումով մը:

Պ. Կեսարացին բիւզանդացի յայտնի պատմագիր է, ապրած է Զ. դարուն: Մասնակցած է բազմաթիւ պատերազմներու ու ապրածը չարադրած «Պատերազմներու մասին» գիրքին մէջ: Ապա Յուստինիանոս կայսեր պատուէրով գրած է Բիւզանդական կառոյցներու մասին հատոր մը:

1623ին Վատիկանի գրադարանին մէջ յայտնաբերուած է «անեկդոտա» խորագրեալ անոր մէկ ձեռագիրը, ուր զարհուրելի գոյներով կը ներկայացնէ Յուստինիանոսի չրջանը: Ան կ'ըսէ թէ նախորդ գործերուն մէջ չէր կրցած իրականութիւնը յայտնել ու սպասած էր պատեհ առիթի:

Կեսարացիի աշխատութիւններուն մէջ շատ կարեւոր տուեալներ կան Հայաստանի ու Հայերու մասին, յատկապէս բիւզանդական Հայաստանի ընկերա – քաղաքական վիճակին, հոն տեղի ունեցած իրադարձութիւններուն եւ նաեւ կառոյցներու մասին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Աբժանթէյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Մայիս 2, Երկուշաբթի, ժամը 20·30–ին:

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne — ASNIERES

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՏՕՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ա. մաս – Աշակերտական – *երգ, պար, արտասանութիւն, նուագ:*

Բ. մաս. –

Կը բանախօսէ՝
Փրոֆ. ՌՈՊԵՐ ԴԱՒԹԵԱՆ
(Երեւանի Գրականութեան Պետական Համալսարանէն)

Նիւթ ունենալով՝

ՂԱՐԱԲԱՂ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂՑԻՆԵՐ
(ԴԻՊՔԵՐ ՈՒ ԴԻՄՔԵՐ)

Ուրբաթ, Մայիս 6, ժամը 20·30–ին, վարժարանիս հանդիսասրահին մէջ:

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL – MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
M° Pont de Sèvres

Մուտքը ազատ է: Ճոխ պիւֆէ:

ԿՈՉ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ 70

Քէօլնի Հայ Առաքելական Եկեղեցական համայնքային վարչութեան հովանաւորութեամբ եւ նախաձեռնութեամբ տեղւոյն Երիտասարդաց Ծանձնախումբին, Մայիս 20 / 23, Սարդարապատի ճակատամարտի 70–ամեակին առթիւ տեղի պիտի ունենայ երիտասարդական հանդիսպում մը՝

«ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ 70»

նշանաբանով: Հաւաքատեղին Մուխ պիւզաղաքն է, Քէօլնէն 30 քմ. հեռու:

Օրուան խորհուրդով դասախօսելու համար Փարիզէն հրաւիրուած են. –

ՋՈՒԼԱԼ ԳԱՋԱՆՃԵԱՆ

ինչպէս նաեւ՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Երիտասարդական հանդիսպումին զուգընթաց, Կիրակի, Մայիս 22–ին Քէօլնի մէջ տեղի պիտի ունենայ ոտնագունդի մրցաշարք մը՝ Գերմանիոյ, Հոլանտայի եւ Պելճիոյ հայկական ամաթէօր խումբերու մասնակցութեամբ: Նոյն գիշեր – ւան համար նախատեսուած է նաեւ ուրախ երեկոյթ մը:

Մանրամասն տեղեկութիւն ստանալու համար, մինչեւ Մայիս 8, դիմել Յակոբ Ա. Քհնյ. Կէօքճեանի:

Հեռ. – 49 / 221 / 13 – 68 – 61

10e ANNIVERSAIRE
DE LA CHORALE
ET DU CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
DE MARSEILLE

CONCERT

Au Théâtre du Gymnase
Dimanche 8 mai à 15 heures 30

Chorale
SAHAK - MESROP

L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN

(Directeur *J.-P. Nergararian*)

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
au piano : JULIETTE YILMAZIAN

au programme :
KOMITAS — EKMALIAN — KARA MOURZA
E. HOVANISSIAN — KH. AVEDISSIAN
T. ALTOUNIAN — A. HAROUTOUNIAN
J. KEUZALIAN

Ce concert est placé sous la présidence de Monsieur le Pr. ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille

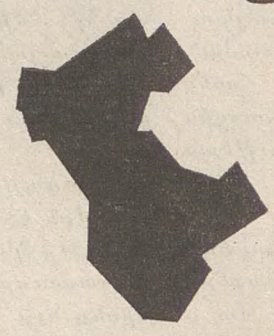
Réservation :

- Centre Culturel Sahak - Mesrop. 339, avenue du Prado — Tél: 91. 77. 84. 70
- FNAC, Centre Bourse
- GEBELIN, rue Saint Férréol
- THEATRE DU GYMNASE (à partir du 5 mai)

VIENT DE PARAÎTRE

INSTITUT ZORYAN
Pour la Recherche et Documentation Arméniennes Contemporaines

LE DOSSIER
Karabagh

FAITS ET DOCUMENTS
SUR
LA QUESTION DU HAUT-KARABAGH
1918-1988

Rédacteur-en-chef
Gérard J. Libaridian

Première Edition
Paris — Cambridge — Toronto
Avril 1988

SEVIG PRESS
SEVIG PRESS
5, rue Alexandre Cabanel — 75015 Paris (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95

Conçu et d'abord publié en anglais par l'Institut Zoryan, Cambridge, Ma. (USA) en mars 1988, LE DOSSIER KARABAGH vient d'être publié en français par Sévig Press, avec quelques adaptations et ajouts.

Après avoir retracé brivèment l'histoire du Karabagh, cet ouvrage de 208 pages se concentre surtout sur la période 1918-1988. Il présente une longue analyse de la situation politique en URSS sous Gorbatchev, suivie d'une centaine de documents d'archive, de pétitions et lettres, d'articles de presse et témoignages, de données statistiques et démographiques, de photos. Il comprend en outre une chronologie de l'histoire du Karabagh des origines jusqu'au 31 mars 1988.

LE DOSSIER KARABAGH est en vente dans toutes les librairies arméniennes. Il peut également être commandé chez votre libraire habituel ou à Sévig Press au moyen du bon de commande ci-joint, à remplir et envoyer à :

SEVIG PRESS

5, rue Alexandre Cabanel — F-75015 PARIS (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95 — Télex : SEVIG 200032 F

OUI, je commande LE DOSSIER KARABAGH au prix de 150 FF.
Nombre d'examplaires .....
Réglement par chèque (à l'ordre de Sévig Press) ou par carte de crédit :
☐VISA ☐AMERICAN EXPRESS ☐MASTERCARD
N° de la carte .....
Date d'expiration..... Signature .....
NOM ☐Mr ☐Mme ☐Mlle .....
Adresse .....
Code postal ..... Ville ..... Pays .....

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 3
MARDI
3 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.741 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.741

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՀՌՈՄ

Ի հեճուկս մոայլ ամպերուն ու յորդ անձրեւին որ կը պատէր Հռոմի երկինքը Ապրիլ 24–ի Կիրակին, Հռոմի հայ գաղութը, ներկայութեամբ բազմաթիւ Իտալացիներու, ոգեկոչեց Ապրիլեան նահատակները:

Պատարագի ընթացքին, Եղիշէ Վրդ· Ձիլեան – Մխիթարեան Ուխտէն – վերակենդանացուց նահատակներուն յիշատակը հոգեւոր խորհրդածութիւններով, ապա Գէորգ Վրդ· Զապարեան, իտալերէն քանդակիչ խօսքերով անմահացուց մէկ ու կէս միլիոն մարտիրոսներու ու վերջերս Սումգայիթի նահատակներուն անմնուիրումը ի սէր ազգին եւ հաւատքին:

Զայնաւոր պատարագին յաջորդեց հանդիսութիւն մը սահիկներու ներկայացումով, նախաձեռնութեամբ Հռոմի Մխիթարեան ուսանողներուն, որու ընկերացան Դանիէլ Վարուժանի «Զարդը» եւ Պարոյր Սեւակի «կանք, Պիտի Լինենք» բանաստեղծութիւնները եւ «Տէր կեցո զու զՀայս» ու «Իմ հեռաւոր հայրենիք»ի հայրենաչունչ երգերը: Հռոմի Անարատ Յղութեան քոյրերն ալ քաղցրաձայն ներգաշնակեցին Լ· Նազարեանցի «Ապրիլեան նահատակներուն» տաղը:

Ցայտապիրը ներկայացուց Գէորգ Վրդ· Զապարեան, ու յետ աւարտին, խոր լռութենէ մը ետք հնչեց հայկական տըրտմագին երաժշտութիւն մը, միաժամանակ պաստառին վրայ ցոլանալով արիւնաթոյն արշալոյս մը կմախքներու մէջէն ծագած, որ այսպէս մեկնեց բարձրախօսը: «Կարմիր Կիրակին էր ըստ հայկական օրացոյցի այդ առաւօտը երբ կը լուսնար: Արդարեւ ա՛յդպէս ալ եղաւ Ապրիլ 24–ի Կիրակին: Այդ կարմիրը եղերականօրէն պիտի զուգորդուէր հայ ազգին ճակատագրին»: Խորհրդաւոր էր պահը ու հանդիսատեսները չունչերնին քար բռնած կ'ին, մինչ սրինգին, տաւիղին թըրթռացումները սգատօնի մը երեւոյթը կուտային:

Կը պատկերանան պաստառին վրայ ազգի վայրերը, որոնք կ'երկարին մինչեւ Տէր – Զօր, Հալէպ, եւ անթիւ կարաւանները վտարանդի Հայերուն, որոնք կը կորչին անապատները:

Սահիկներու ընթացքը հետզհետէ կ'աչխուժի· կմախքներուն կը յաջորդեն որբացած մանուկները, քանդուած եկեղեցիները, կողոպտուած քաղաքները, սակայն յանկարծ կը լսենք չեխորներու յաղթական նուագ մը ու ծիրանի արշալոյս մը կը ծագի սրահակին վրայ, իտալացի մեծ բանաստեղծին, Կապրիելէ տ'Աննունցիոյի մարգարէական խօսքերով· «Մարտիրոսներու արիւնը արշալոյսն է ապագայ սերունդին»: Ու կը զօրանչեն Սարդարապատի զանգերը, Արարատի ցոլացումով:

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Մեր փոքր համայնքը – 200 ընտանիք – իր ամբողջութեամբ մասնակցեցաւ Ապրիլեան նահատակաց ոգեկոչման հանդիսութեանց: Առաջին պատճառը, վերջերս Հայաստանէն հասնող լուրերը, տեղական լրատու միջոցներով, Ղարաբաղի դէպքերու առթիւ: Առանք արթնցուցին զանգուածիս թմրած անդամները ... ինչպէս նաեւ կիրակի օրուան հանդիսութիւնը բայց յատկապէս նորաչէն հրապարակի մը Ապրիլ 24 անուանումը: Վաղուց դիմումներ կատարուած էին· եւ ահա մեր համայնքի քաղաքապետ – երեւոյթան ժամանակ Պատէն, քաղաքիս կեդրոնը նորաչէն հրապարակը ուզեց նուիրել ի յիշատակ մեր նահատակներուն:

Ապրիլեան փառապանծ նահատակաց, պաշտօնապէս հրաւիրած էր բոլոր կազմակերպութիւնները եւ ընտանիքները զատ զատ:

Օրուան պատարագը կատարուեցաւ քաղաքիս Նօթր Տամ հոյակապ տաճարին մէջ, այդ անսովոր բազմութեան առջեւ, ժամը 10·30–ին: Պատարագիչ վարդապետը, յաւուր պատշաճի յորդորակը տալով կուտ եւ հակիրճ յիշեց նաեւ վերջին հայ զոհերը Ղարաբաղի:

Երգչախումբը, կազմուած բարեպաշտ սիկիլիներէ եւ մի քանի մը պարոններէ, կատարեց իր պաշտօնը ներդաշնակօրէն:

Ապա եկեղեցւոյ առջեւէն կազմուեցաւ թափօրը չքերթի հետեւելով ծաղկեպսակին դէպի մերձակայ Մեռեալներու Ցուշարձանը, ուր զետեղին· յետոյ մահազանգը, մէկ վայրկեան լռութիւն, օրուան խօսքը յանձնախումբի անդամներէն Տիկին Ասղիկ Գիւրաճեան անդրադարձաւ մեր ազգային պայքարին, երէկ, մեր դժուարութիւններուն, այսօր՝ քիչ մը ամէնուրեք, աւելցուց· – «Պէտք է չարունակենք մեր գործը դէպի յառաջ եթէ կ'ուզենք որ մեզ մոռիկ ընեն· թէպէտ կըտրեցինք եւ անցանք մի քանի հանգըրուաններ երբ ՄԱԿ–ի Ցանձնախումբը եւ Եւրոպական Խորհրդարանը ճանչցան մեր ցեղասպանութիւնը: Այժմ հայութիւնը ջանք կը թափէ ազգային մէկ ճակատ կազմելու մեր արդար դատին չուրջ»:

Խօսք առաւ Գր· Ժաք Պատէն ամէն տարուան պէս մեզի մխիթարական եւ պատմական ճշմարտութիւններ կրկնելու համար:

Բոլոր ներկաները անխտիր ուղղուեցան դէպի Նոր հրապարակը, որուն բացումը պիտի կատարուէր: Երբ բոլորը հաւաքուեցան, կրկին մեր քաղաքապետը խօսք առաւ եւ պատմեց թէ Սէն – Շամոնի հայութիւնը ինչպէս հասած էր այս քաղաքը, այն օրէն ասդին նկատի առնելիք հանգրուանները, դիտցած էր բարձրանալ եւ օգտակար հանդիսանալ մեր քաղաքի, ընկերային, առեւտրական, մշակութային չարժումներուն ու կեանքին, որով արժանի էին որ մենք առնէինք այս որոշումը:

Ի յարգանս հայ նահատակներուն կ'անուանենք այս Նոր Հրապարակը՝ «Ապրիլ 24 1915» որպէս զի հոս գալով, այս տեղէն անցնելով յիշենք ցեղասպանութեան տըխուր դէպքը եւ կապուած մնաք ձեր ցեղային արմատին: Ֆրանսական Եռագոյնով ծածկուած գրութիւնը բացուեցաւ նոյն ծափահարութեամբ: Իսկ մեր Ցանձնախումբի նախագահը, Պր· Աւետիս Գիւրաճեան շնորհակալ եղաւ մեր գաղութին անունով:

ԿԱՌՏԱՆ

Կիրակի, Ապրիլ 24–ին, առաւօտեան ժամը 10·30–ին Կառտանի ու չրջանի հայ գաղութն ալ իր յարգանքի բաժինը բերաւ ցեղասպանութեան զոհ մեր նահատակներուն:

Նախաձեռնութեամբ Կառտանի ու չրջանի Հայ Երիտասարդաց Բարեկամական Միութեան ու մասնակցութեամբ Հ·Բ·Ը· Միութեան Կառտանի մասնաճիւղին, եղեռնի ոգեկոչումը տեղի ունեցաւ Ֆրանսական գերեզմանատան մէջ գտնուող հայկական յուշաքարին առջեւ:

Ներկայ էին Կառտանի քաղաքապետ Ռոժէ – Մէր եւ քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ, նաեւ ոստիկաններ, Գամբարները Ֆրէջի հոգեւոր հովիւ Մակար Քհնյ· Նաճարեան ու հարիւրի մօտ երիտասարդ ու տարեց Հայեր:

Ցուշաքարին առջեւ ծաղկեպսակներ զետեղուեցան, ապա ներկաները վայրկեան մը լռութիւն պահեցին ի յիշատակ մեր նահատակներուն:

Խօսք առին քաղաքապետը, Երիտասարդաց Միութեան կողմէ՝ Փիզէլ Պողոյեան եւ Մակար Քհնյ·: Բոլորն ալ դատապարտեցին կատարուած ցեղասպանութիւնը նաեւ Լեռնային – Ղարաբաղի ի խնդիր գործուած ոճիրները:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿԸ ԵՐԿՐԷ ԵՐԿԻՐ

ՓԱՐԻԶ

Փարիզի Մայիս Մէկը սովորականէն քիչ մը տարբեր էր, մասնաւորաբար Լը Փէնի պատճառով, որ ութ օր կանխեց ժամն ա'Աւքի տօնը եւ փողոց իջաւ սենտիքաններու վերապահուած օրը, անշուշտ այլ ժամու եւ այլ տեղ:

Սենտիքաններու ցոյցը, այս տարի, այնքան աշխատանքի օրը չէր փառաբաններ, որքան համախմբում մը կ'ուզէր ըլլալ Ազգային ճակատի դէմ, բայց եւ այնպէս չէր կրցած մէկ ցոյց ընել այդ ուղղութեամբ եւ կը պարզէր պատակուած պատկեր մը՝ մէկ կողմէ Ժէն եւ Սէ – Էֆ – Տէ – Թէ , անդին աւանդական Սէ – Ժէ – Թէ–ն որ չէ ինչ որ էր:

Ազգ· ճակատը կը համախմբուէր ժամը 9·30–էն սկսեալ Սէն – Թ'Օկիւսթէն հրապարակը: Ըստ աղբիւրներու, ինչպէս միշտ, թիւը կը տարբերի: Իշխանութիւնները 25 հազար կը գնահատեն, կազմակերպիչները՝ աւելի քան 100 հազար: Պէտք է ըսել թէ եկած են զաւառներէն ալ: Քիչ ետք, լոզունգներուն (Ֆրանսան՝ Ֆրանսացիներուն, Մխիթարեան ելիր գնա՛ եւայլն) կը յաջորդէ ժանն ա'Աւքի ձօնեղ մը, «այժմէական» բառերով· – «Ժանն, եթէ տեսնէիր Ֆրանսազ, չափազանցօրէն գունաւորուած, տոռնէ, սիտայացած, Ժանն'ն, ահազանգ պիտի հնչեցնէիր, գնա՛ պիտի առնէիր կրկին, եւայլն»: Ցերեկին, նախքան հանրաժողովը, լատիներէն աւանդապաշտ պատարագ մը կը մատուցուի Թիւիլըրի: Ժամը 15·30–ին՝ Ժան Մարի Լը Փէնի ելոյթն է: Զըսեր՝ Շիրաքի քուէարկեցէք, այլ՝ Մխիթարեանի մի՛ քուէարկէք: Մէկը՝ «Զարն» է, միւսը՝ «Զարագոյնը»: Կը մնայ, ըստ իրեն, ընտրել նուազագոյն չարիքը:

Ժամը 11–ին, Ֆէն եւ Սէ – Էֆ – Տէ – Թէ կը սկսէին տողանցել Փէռ – Լաչէզէն Պաստիլլ, 15–էն 30 հազար մասնակցողներով: Խոմոն Մէռ կը ցաւի որ կարելի չէ եղած միասնականութիւն ստեղծել: Անկա՛ Ազգ· ճակատը, որու Ֆրանսերէն սկզբնատառերը կ'ըլլան՝ էֆ, ինչպէս Ֆաչիստ, էն, ինչպէս նացի:

Կէսօրէ ետք աւանդական տողանցքն է, որ ոչինչ պահած է իր երբեմնի աւանդութենէն: Պաստիլլ հաւաքուած են Փըրանսացի եւ ներգաղթած աշխատաւորներ, չեչոը դնելու համար իրենց ցոյցին հակացեղապաշտ բնոյթին վրայ: Սէ – Ժէ – Թէ–ի քարտուղարը՝ Ա· Քրազուքի կը ձաղկէ Ազգային ճակատի «կենդանական ուժերը»: Տողանցող աշխատաւորներէն ոմանք կը զարմանան՝ Լը Փէնի դէմ ցոյց է, կը մոռցուին աշխատաւորական պահանջները (հաշիւ կը յիշուի 6·000 Ֆրանքի նուազագոյն աշխատավարձը – SMIC): Նման ցոյցեր եղան նաեւ գաւառը:

ՄՈՍԿՈՒԱ

Կորբաչովեան Մայիս Մէկին, ներկայ եղան 1979–էն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով Միացեալ – Նահանգներու եւ արեւմտեան – Եւրոպայի դեսպանները (Աֆղանիստանի դէպքերէն ի վեր չէին մասնակցիր):

Այս տարուան տօնակատարութեան զըլխաւոր յատկանիշն եղած է հրապարակայնութիւնն ու վերակառուցումը: Խրախճանքները չարունակուած են ամբողջ օրը, թաղէ թաղ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ

Հոս, կացութիւնը ծանր է միշտ: Նովահութթայի մետաղագործներուն գործադուլը չէ դադրած եւ Մայիս Մէկը պատ–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԿԱՈՒՉՈՒԿ - 1 ՓԱԿՈՒԵՑԱՒ

Ինչպէս գրած էինք (Ապրիլ 20, հետաքրքրական մէջ), Ուրբաթ, Ապրիլ 29–ին, վերջնապէս փակուեցաւ Երեւանի կառուչուկ 1 գործատունը, որու սոեզծած ապականութիւնը բուռն բողոքներու եւ ցոյցերու պատճառ դարձած էր:

× Ղարաբաղի մէջ, Հայաստանի հեռատեսիլի յայտագրերը այլեւս կը ստացուին, ինչպէս նախատեսուած էր:

ԱՍԱԼԱ

ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐԸ

Ցոյները կը չարունակեն քննութիւնը, բայց ցարդ ոչ մէկ հետք կրցած են գըտնել ճչդելու համար Ց· Յակոբեանի սպանութեան պատասխանատուներուն ինքնութիւնը: Վարկածները չեն պակսիր, անշուշտ, նկատի առնելով իր անձը ու կապերը: Ապրիլ 30–ին, Ֆիկարօ եւ Լիպերասիոն կրկին կ'անդրադառնային: Այս վերջինը, բաւական լաւատեղեակ, մանրամասն կը նկարագրէր Աթէնքի մէջ, ՍՍՍԱՄ–ի զօրավիգ «Հայ Ժողովրդական Շարժում»ին գործունէութիւնը: Հիմնուած, կը պդէ, 1982–ին, այս խմբակը միակ վերապրող չարժումն է, զօրավիգ ՍՍՍԱՄ–ի: Թղթակիցը այցելած է նաեւ գրասենեակը, ուր դեռ փառքը կը հիւսուի ՍՍՍԱՄ–ի եւ քարտէս մը կը ներկայացնէ Հայաստանը հիւսիսային Կովկասէն՝ Պաքուէն: Լիպերասիոն այլ մանրամասնութիւններէ հետ, կ'եզրակացնէ· – «Հայ լաւատեղեակ աղբիւրէ, նախապատուութիւն կը տրուի Ցակոբեանի զոհ Հայերու փոխ վրէժի մը: Բայց, ՊԱԿ–ը, որ նոյն օրը իր Ա· քարտուղար Իսմաթ Սապրին կորնչնելու վրայ էր, նաեւ զինքը մահուան դատապարտած էր, ինչպէս նաեւ Թուրք եւ իսրայելեան գաղտնի սպասարկութիւնները: Ցակոբեան միաճայնութիւն ստեղծած էր իրեն դէմ:

Պէյրութի, նոյն օրուան Օռիան – Լը Ժուռը կ'արձագանգէ նաեւ ՍՍՍԱՄ–ի զեկոյցին, արաբերէն եւ յանձնուած արեւմտեան մամուլի Պէյրութի մէկ գրասենեակը: Հոն կ'ըսուի· – «Այս ոճրային արարքը, ըստ մեր ստացած տեղեկութեանց, գործն է աչխարհակալ Պետութեանց եւ իրենց գինակից՝ Ֆաչիստ Թուրքիոյ: Մեր պարտականութիւնը կը նկատենք չարունակել քննութիւնը, երեւան հանելու համար այս արարքին հեղինակներն ու հրահանգողները, թէեւ Մինաս Օհաննէսեան արտաքսուած էր ՍՍՍԱՄ–ի չարքերէն»:

Լիբանանեան թերթը կ'ըսէ նաեւ թէ Ցակոբեան ծրագրած էր դեր – չուկայ մը բանալ Աթէնք, չէր աչխատեր բայց դրամ ունէր:

Թուրքիա հերքեց թէ որեւէ ձեւով մատ ունեցած ըլլայ այս մահափորձին մէջ: Գալով մամուլին, միւս օտար թերթերէն տարբեր բան մը չըսեր:

ՂԱՐԱԲԱՂՑԻՆԵՐՈՒ ԴԻՒՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Պատմական Արցախը հայկական բարձրավանդակի հիւսիս – արեւելեան այն հողատարածութիւնը կը կազմէ, որ հիւսիսէն Կուր գետի հովիտով մինչեւ Ալբաքի հովիտը կ'երկարի: Արցախի փոխարէն Ղարաբաղ անուանումը կը սկսի 14–րդ դարէն վերջ գործածական դառնալ: Մեր մատենագրութեան մէջ այդ անունը առաջին անգամ Թովմա Մեծոփեցիի մօտ կը յիշատակուի, իսկ Ղարաբաղ անուան հայերէն տարբերակը 16–րդ դարուն կը կիրարկուի Յովհաննէս Ծովհանէսիկ Ծոբեցիին կողմէ՝ «Սեւ այգի» թրքերէնէ բառացի թարգմանութեամբ մը:

Աշխարհագրական բնոյթով Ղարաբաղ թաւ լեռնաշխարհ մըն է, արեւելքն ու արեւմուտքը իրարու կապող լեռնային զանգուածներու բարդ հանգոյց մը, բնակառոյց ամրոց մը՝ Միջին Ասիոյ տափաստաններէն Արարատեան դաշտավայր խուժող վաչկատուն ցեղերու ահաւոր յորձանքներու դէմ: Թաթարական արշաւանքներէն յետոյ Ղարաբաղ հետզհետէ կը վերածուի Թուրք – թաթար ազգաբնակչութեան ծովին մէջ սուզուող թերակղզիի մը, որուն ժայռուտ կողերը երեք կողմերէ կը ծեծուէին մոլեռանդ մահմետականութեան մը յարաճուն ալքերէն: Բնական էր, որ այսպիսի պայմաններու մէջ տեղի քնաչխարհիկ հայ ազգաբնակչութիւնը ցեղային բնազդով մը եւս պիտի մղէր իրեն սպառնացող տոհմային այլասերութեան վտանգը, փրկութիւն որոնելով լեռներու այն բարձունքներուն վրայ, որոնք պիտի անջատէին զինք այլազգի, օտար շրջապատ մը: Հոն, երկնքի կապոյտին մօտ անպաղարտ պիտի մնար անոր արիւնը, պիտի կոփուէր ազգային նկարագիրը, ստեղծուէր ինքնուրոյն հոգեբանութիւնն ու ցեղային իւրայատկութիւնը, ծնունդ առնէին լեռնային ժողովուրդի մը բնորոշ հիմնական այն արժէքները, որոնք այսուհետեւ Ղարաբաղցին պիտի դարձնէին իսկական Ղարաբաղցի, իր հայրենասիրութեամբ, ազգասիրութեամբ եւ ազատասիրութեամբ:

17–րդ դարու վերջին Թուրք – պարսկական տիրապետութեան դէմ արեւելահայութեան մէջ սկսաւ ազատագրական շարժում մը, որ 1828 Թուականի Թուրքմենչայի դաշնագրով՝ Արեւելեան – Հայաստանի ցարական Ռուսաստանի «Հովանաւորութեան» տակ մտնելու գործողութեամբ պսակուեցաւ: Աւելի քան մէկ դար տեւող այդ ազատագրական շարժման օրրանը Լեռնային – Ղարաբաղն էր: Թուրք – պարսկական տիրապետութեան դէմ բարձրացուած այս ըմբոստութեան անվեհեր առաջնորդները Ղարաբաղի իշխանաւորներն էին, որոնք ժամանակի գործածական զարճած սեմական բառով «մելիք» կը կոչուէին: Ղարաբաղի մելիքները արդարեւ աղնուատոհմ էին: Անոնք պատմական Արցախի նախարարական տունէ կը սերէին: Վարդանանց պատերազմին Հայոց Ս. Ուխտի միաբանութեան մասնակից՝ Առնշահիկ Բակ իշխանը Արցախի այրուձին դէպի Աւարայր կ'առաջնորդէ: Իսկ ճակատամարտէն ետք ան վերադառնալով ու ամրանալով Ղարաբաղի ազատատենչ լեռներուն մէջ իր զօրքերուն մնացորդաց հետ կը շարունակէ պայքարը պարսիկ բռնակալներու դէմ: Ահաւասիկ, այս իշխանական տունը իր հինգ տարբեր ճիւղաւորումներով եւ մելիքութիւններու անուանումներով կը գոյատեւէ մինչեւ 19–րդ դար: Եւ ո՞վ գիտէ՝ անոր սերունդները մինչեւ այսօր: Այսպիսով, թէեւ անցեալի փառքի եւ ուժի համեմատութեամբ նսեմացած, այնուամենայնիւ իշխանութիւն մըն էին հաստատած Ղարաբաղի մէջ եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրը կը կառավարէր երկրի այն տարածութիւնները, որոնք աւանդաբար իր ընտանեաց ժառանգ կը համարէին:

Արդարեւ, աշխարհ մը, որ ունի քիչ թէ շատ կազմակերպուած իշխանութիւն մը՝ ռազմական ուժերու միաւորներով եւ ժողովուրդ մը, որուն լեռնային քնաւորութեան ու հոգիին անհաշտելիօրէն խորտոր էր սորկութիւնը, կրնար հանդիսանալ այն վայրը, ուր սկիզբ պիտի առնէր հայրենիքի ազատութեան գործը: Այդ աշխարհը՝ Ղարաբաղն էր:

Պատմութեան դէմ չմեղանչելու մտավախութեամբ ամփոփ ընդգծենք, թէ ինչպիսի դրդապատճառներով Ղարաբաղի մէջ ծնունդ առաւ Հայոց ազատագրական չարժումը:

Մենք արդէն գիտենք, որ Հայաստանը Սեֆեան Պարսկաստանի եւ Օսմանեան Թուրքիոյ միջեւ բաժնուած, պետականութենէ զուրկ երկիր մըն էր: Հայաստան այս երկու ուժերու աշխարհակործան բախումներու թատերաբեմն էր դարձեր: Անոնք Առաջաւոր – Ասիոյ մէջ իրենց տիրապետութիւնը տարածելու միտումով իրարու դէմ զինուորական ու քաղաքական ահաւոր մրցակցութեան մը մէջ էին մտած: Ռազմական գետնի վրայ մերթ կը զօրանային Թուրքերը եւ իրենց զէնքի ուժին ներած չափով ետ կը մղէին Պարսիկները, մերթ Պարսիկները զօրանալով փոխադարձ վրէժխնդրութեամբ մը կը նեղէին իրենց ոխերիմ թշնամի Թուրքը: Ուժերու յարաբերականութեան, պատերազմական այս տեղատուութիւններու եւ մակընթացութիւններու տակ ամէնէն չար Անգրկովկասի ժողովուրդները, ի մասնաւորի՝ Հայերը կը տուժէին, որոնք ոչ միայն իրենց քրիստոնեայ կրօնքով կը տարբերէին անոնցմէ, այլեւ Հայաստան այս երկու պետութիւններու միջեւ բաժնուղ, բայց միաժամանակ՝ անոնք իրար միացնող սահմանը կը կազմէր: Աւերածութիւններու, սարկութեան եւ տուրքերու ահաւոր ծանրութեան տակ կը հեծէր հայ ժողովուրդը: Պետականութենէ զուրկ Հայաստանի մէջ, պետական գործերը կամայ թէ ակամայ իր ուսերուն վրայ վերցուցած եւ օտարներու քով ճանաչուած միակ կազմակերպութիւնը իր ժողովուրդին հետ տառապող եկեղեցին էր, որ երկրի ազատագրութեան հարցով մտահոգուած 1678 Թուականին Յակոբ Դ. Ջուղայեցի Կաթողիկոսի գլխաւորութեամբ Էջմիածնի մէջ կը գումարէ գաղտնի ժողով մը: Ազատութիւն առանց զինուորութեան եւ ուժի հնարաւոր չէր: Երկար դարերէ ի վեր օտար տիրապետութեանց տակ հեծող Հայաստանը չէր կըրնար սեփական ուժերով իր վրայէն թօթափել սարկութեան լուծը: Հայերը իրենց աչքը դէպի քրիստոնեայ – Եւրոպա էին ուղղած, այն համոզմունքով, թէ եւրոպական Պետութիւնները Պապի միջնորդութեամբ կ'ազատագրեն նմանապէս քրիստոնեայ Հայաստանը մահմետականներու տիրապետութենէն: Սոյնը իրագործելու նպատակով, Էջմիածնի ժողովը կը կազմէ պատգամաւորութիւն մը, որ Յակոբ Դ.–ի առաջնորդութեամբ դէպի Եւրոպա պիտի ուղեւորուէր, օգնութիւն հայցելու եւ եւրոպացի փրկարարները Հայաստան հրաւիրելու համար: Կ. Պոլսոյ մէջ ծերունազարդ կաթողիկոսի վախճանումով, դժբախտաբար, կը խափանուի պատգամաւորութեան ծրագիրը եւ անոր անդամները կը ցրուին կամ կը վերադառնան հայրենիք: Բայց կը մնայ միայն մէկը, Պռոշեան հռչակաւոր իշխանական տոհմէն սերած քահանայ պատանի մը, որ Հայաստանի ազատագրութեան լոյս ծրագիրը իր հոգիին մէջ, առանձին կը չարունակէ իր ճամբան, 20 տարի կը մնայ Եւրոպայի մէջ եւ վար – ժուելով արեւմտեան կրթութեանց մէջ, ազատագրութեանց ջահը ձեռքին 1699ին հանդէս կուգայ մեր պատմութեան թատերաբեմին վրայ: Այդ քաջատոհմիկ եւ անխոնջ անձնաւորութիւնը՝ Իսրայէլ Օրին էր: Արարատեան չրջաններուն մէջ պատրաստ համակրութիւն մը չգտնելով, Օրին կը չտապէ դէպի Ղարաբաղի լեռներու ազատատենչ բարձրունքները: Ան կը յաջողի Հայաստանի ազատագրութեան իր ծրագրով խանդավառել Ղարաբաղի մելիքները եւ բարձրացնել անոնց հետ ապստամբութեան դրօշը: Անդեղակոթի ժողովէն ետք, ուր Ղարաբաղի մելիքները միաձայնութեամբ Օրիին հետ որոշած էին «արիւթեան մէջ վախկոտութիւն չիսառնել», Ղարաբաղի ազատագրական չարժման կեդրոն կը դառնայ Գանձասարի նշանաւոր վանքը: Մինչ Օրին ժամանակ մի տակաւին յոյսեր կը դնէր եւրոպական Պետութիւններու վրայ, Անգեղակոթի ժողովը բանակցութիւններու նոր ճամբայ մը կը բանայ դէպի ցարական Ռուսաստան, որ իրրեւ նորակազմ Պետութիւն մը միջազգային քաղաքականութեան ասպարէզ դուրս կուգար: Արդէն Կ. Պոլսոյ անկումէն յետոյ Ռուսաց ցարերը իրենք զիրենք կը համարէին բիւզանդական կայսրութեան եկեղեցւոյ — քաղաքական ժառանգութեան՝ բիւզանդական Ուղղափառութիւնը պաշտպանող յաջորդներ: Ցարական քաղաքականութիւնը, որ Միջերկրականի ջուրերը կը ձգտէր, 1500–էն սկսեալ հետզհետէ կ'ամրանայ ռուս վանականութեան մէջ ստեղծուած Մոսկուա «երրորդ Հռոմի» մը ըլլալու վարդապետութեամբ: Միջերկրական հասնելու լուսադոյն ուղին Փոքր Ասիան էր, եւ Հայաստան գտնուելով Փոքր – Ասիոյ ամբողջ հիւսիս – արեւելեան կողմէ, անհետաքրքրական չէր կրնար ըլլալ ցարական քաղաքականութեան համար: Սոյն իրավիճակը ըմբռնել եւ հայ ժողովուրդի ազատագրութեան հարցը ռուս նուաճողական քաղաքականութեան հետ համատեղել ի մասնաւորի Օրիի քաղաքական հեռատեսութեան անգնահատելի արժանիքն էր:

Ղարաբաղցիները Թուրք – պարսկական տիրապետութեան դէմ արդէն բարձրացուցած էին ապստամբութեան դրօշը: Լեռնաշղթան իր վիթխարի բարձրունքներով եւ ահարկու անդունդներով պաշտպանողական պատերազմի աշխարհագրական լաւագոյն հնարաւորութիւնները կ'ընձեռէր արիասիրտ մարտիկներուն: Անոնք սարերու կիրճերուն մէջ, լեռներու կածաններուն վրայ կատաղի մարտեր կը մղէին պարսիկ բռնաւորներու դէմ ու յաջողութեամբ եւս կը մղէին անոնց իրենցմէ յաջորդ զրոհները: Ղարաբաղցիք կը մարտնչէին մէկ կողմէն, իսկ միւս կողմէն Իսրայէլ Օրիի եւ Մինաս վարդապետի պատգամաւորութեամբ Մոսկուա եւ Պետերբուրգի մէջ բանակցութիւններ կը վարէին Պետրոս Մեծի հետ, որ պիտի ան իր զօրքերով օժանդակէ հայ ժողովուրդին իր ազատագրական պայքարումներուն մէջ:

1721 – 22 Թուականին ռուսական զօրքերու առաջացումը դէպի Դերբենդ հայերու եւ Վրացիներու մօտ մեծ ոգեւորութիւն մը կը ստեղծէ: Հայ – վրացական զօրքերը իրարու հետ միանալով կը սպասէին Գանձակի մէջ, թէ ահաւասիկ չուտով պիտի հնչէ ազատագրական պատերազմի վերջնական չեփորը եւ այդպիսով Անդրկովկասը պիտի ազատագրուի թուրք – պարսկական դարաւոր տիրապետութենէն: Աւաղ, ռուսական բանակներու կապից ծովէն այն կողմ կանգ առնելու եւ տպա դէպի Աստրախան վերադառնալու կամ նահանջելու լուրը յուսախար կ'ընէ հայ եւ վրացի մարտիկները: Այն ինչը, որ կարելի էր դիւանագիտական միջոցներով ձեռք բերել, կ'իմաստազրկէր պատերազմելու հարկը: Այս էր ռուսական քաղաքականութիւնը: Պարսից Շահին ուղղուած Պետրոս Մեծի նամակէն յստակ կ'ըլլայ, որ ցարը պատրաստ էր նոյնիսկ զօրքով զօրացնել Պարսկաստանը, եթէ ան Ռուսիոյ դիջանէր կապից ծովի ափերուն գտնուող պարսկական նահանգները: Փաստօրէն, դիւանագիտական այս տուեալներն զոհ կ'ըլլար Անդրկովկասի ազատագրութեան ծրագիրը:

ԱԲԵՂԱՑ

(Մնացեալը յաջորդիվ)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՐՏԸ ԱՓԻՆ ՄԷՋ
– Քերթուածներ –
Հեղինակ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՀՈՎՀՈՒՆԵԱՆ
Թորոնթօ, 1987

Էջմ – ած – Փրուվանս
Ապրիլ 1988

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

ՍՓԻԽՈՒՐՀԻ ԼԵԶՈՒԱԳԷՏՆԵՐՈՒՆ, ԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ,
ՄԱՄՈՒԼԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒՆ, ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵԶՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՄ

Հայոց լեզուն մեր ազգային ինքնութեան անբաժանելի ուղեկիցն է, հայ ազգային ինքնութիւնը վկայող անսասան սիւնը: Առանց Հայոց լեզուի ապրելու յարատեւում պատկերացնելն անգամ անհնար է: Լեզուն միշտ եղած է եւ այսօր ալ կը մնայ մեր մշակութի նախապայմանը: Գոյատեւում, հայապահպանում, հայ մշակոյթ եւ մասնաւորապէս ներկայիս իմաստ ունին պայմանով, որ լեզուն մնայ հաղորդակցութեան եւ ազգային մշակութային գործունէութեան կենդանի միջոց: Ուստի Հայոց ազգային գրական լեզուն անաղարտ պահպանելը մեր առաջնահերթ խնդիրն է: Այս անժխտելի իրականութիւնը բոլորիս քաջ յայտնի է:

Ժ–Թ. դարու ընթացքին Հայոց գրական լեզուին երկու գրական աշխարհաբար փոփոխակներու ճիւղաւորման հանգամանքները եւս բոլորիս քաջ յայտնի են: Մէկ ու կէս դարէ ի վեր, երկու փոփոխակներով ստեղծագործող հայ գրողները, բանաստեղծները ստեղծած են համայն հայութեանը պատկանող գրական մշակութային գլուխ գործոցներ:

Սակայն Հայոց գրական լեզուին երկու փոփոխակներուն զարգացման միտումներուն ներկայ փուլին քննութիւնը ի յայտ կը բերէ կրկնակի վտանգ:

Առաջին վտանգ. –

Արեւելահայ փոփոխակով հաղորդակցուողներուն մեծամասնութիւնը համախմբուած ըլլալով միեւնոյն աշխարհագրական տարածքին վրայ, լեզուն կը զարգանայ բնական եւ հաղորդակցուողներուն ընկերային պայմաններուն պահանջներուն համապատասխան: Ստեղծուած է լեզուին զարգացումին եւ անաղարտութեան հսկող Տերմինաբանական կոմիտէ որը իր հրատարակած «ուղեցոյց»ին մէջ կը սահմանէ լեզուին համար ճիշդ համարուող ուղղախօսական, բառային, ուղղագրական եւայլն կանոնները:

Արեւմտահայ փոփոխակով հաղորդակցուողները, ցրուած աշխարհի տարբեր մայրցամաքներու վրայ, չունին համախմբող համահայկական պետական վարչութիւն: Հետեւաբար, ամբողջ Սփիւռքը միաւորող ամենակայուն հաստատութիւնը լեզուն է: Վերջին տասնամեակներու ընթացքին, արտալեզուական գործօններուն ազդեցութեան տակ, ստեղծուած է նոր իրավիճակ, որ կ'անդրադառնայ լեզուին զարգացման միտումներուն վրայ: Իւրաքանչիւր հայ գաղութ կ'ապրի ու կը գործէ զինքը յատկանշող մասնայատուկ պայմաններուն մէջ, կապուած ընդունող երկրին ընկերային, կրօնական, պետական – քաղաքական կարգերուն հետ: Որքան գաղութ կայ, այդքան ալ տարբեր արտալեզուական գործօններ կան որոնք տարբեր կերպով կը ներազդեն այս կամ այն գաղութին մէջ գործածուող հայերէնին վրայ: Լեզուին բառապաշարը նորարարութիւններով համալրելու միջոցներուն նուիրուած մեր ուսումնասիրութիւնները յայտնապէս ցոյց կու տան, որ արդի արեւմտահայ գրական փոփոխակը կը զարգանայ անհամաչափ ձեւով եւ տրեբայնօրէն: Փոխառութիւններուն քանակը չափազանց է, տարբեր գաղութներուն մէջ միեւնոյն նոր յղացքները կ'արտայայտուին տարբեր բառային միաւորներով, օրինակ՝ լուսահան, կրկնօրինակ,

նայ Գանձասարի նշանաւոր վանքը: Մինչ Օրին ժամանակ մի տակաւին յոյսեր կը դնէր եւրոպական Պետութիւններու վրայ, Անգեղակոթի ժողովը բանակցութիւններու նոր ճամբայ մը կը բանայ դէպի ցարական Ռուսաստան, որ իրրեւ նորակազմ Պետութիւն մը միջազգային քաղաքականութեան ասպարէզ դուրս կուգար: Արդէն Կ. Պոլսոյ անկումէն յետոյ Ռուսաց ցարերը իրենք զիրենք կը համարէին բիւզանդական կայսրեւ – րու եկեղեցւ — քաղաքական ժառանգութեան՝ բիւզանդական Ուղղափառութիւնը պաշտպանող յաջորդներ: Ցարական քաղաքականութիւնը, որ Միջերկրականի ջուրերը կը ձգտէր, 1500–էն սկսեալ հետզհետէ կ'ամրանայ ռուս վանականութեան մէջ ստեղծուած Մոսկուա «երրորդ Հռոմի» մը ըլլալու վարդապետութեամբ: Միջերկրական հասնելու լուսադոյն ուղին Փոքր Ասիան էր, եւ Հայաստան գտնուելով Փոքր – Ասիոյ ամբողջ հիւսիս – արեւելեան կողմէ, անհետաքրքրական չէր կրնար ըլլալ ցարական քաղաքականութեան համար: Սոյն իրավիճակը ըմբռնել եւ հայ ժողովուրդի ազատագրութեան հարցը ռուս նուաճողական քաղաքականութեան հետ համատեղել ի մասնաւորի Օրիի քաղաքական հեռատեսութեան անգնահատելի արժանիքն էր:

Ղարաբաղցիները Թուրք – պարսկական տիրապետութեան դէմ արդէն բարձրացուցած էին ապստամբութեան դրօշը: Լեռնաշղթան իր վիթխարի բարձրունքներով եւ ահարկու անդունդներով պաշտպանողական պատերազմի աշխարհագրական լաւագոյն հնարաւորութիւնները կ'ընձեռէր արիասիրտ մարտիկներուն: Անոնք սարերու կիրճերուն մէջ, լեռներու կածաններուն վրայ կատաղի մարտեր կը մղէին պարսիկ բռնաւորներու դէմ ու յաջողութեամբ եւս կը մղէին անոնց իրենցմէ յաջորդ զրոհները: Ղարաբաղցիք կը մարտնչէին մէկ կողմէն, իսկ միւս կողմէն Իսրայէլ Օրիի եւ Մինաս վարդապետի պատգամաւորութեամբ Մոսկուա

լուսապատճէն, լուսաթիպ կը գործածուին միեւնոյն իմաստով, կամ՝ հեռատիւս, պատկերատիւս, հեռատեսիլ, կամ՝ ձայնապնակ, նամակատակ, երգապնակ, ձայնապնակ եւայլն:

Արեւմտահայերէնով հաղորդակցուողներուն բացարձակ մեծամասնութիւնը այսօր երկլեզուանի է. հայերէնին զուգահեռ որպէս հաղորդակցութեան միջոց, կը գործածուին տարբեր լեզուներ՝ անգլերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն, արաբերէն, յունարէն, գերմաներէն եւայլն, ըստ ընդունող երկրին պետական լեզուին: Այս իրավ պատճառով, օտարաբանութիւններուն թիւը, մանաւանդ բանաւոր խօսքին մէջ, հասած է մեծ չափերու, փոխ կ'առնուին, մանաւանդ նորագոյն փոխառութիւններուն ոլորտին մէջ, ընդունող երկրին լեզուէն եկող բառեր, որոնք, բնականաբար, դաղութի դաղութ տարբեր են: Ինչպէս յայտնի է, գրական լեզուն կը հարատեւայ մանաւանդ իր բանաւոր տարբերակին միջոցով: Այս բոլոր երեւոյթները, որոնք բնորոշ չեն արեւմտահայերէնի զարգացման նախորդ փուլերուն, վտանգի տակ կը դնեն մեր գրական լեզուին միասնութիւնը եւ համաչափ զարգացումը եւ հետեւաբար, նաեւ գրական լեզուին դերը որպէս համահայկական յարակցութեան, ազգային ընդհանուր միասնութեան չափանիշ: Արեւմտահայերէնով հաղորդակցուողները համախմբող համահայկական պետական – կառավարական վարչութիւն գոյութիւն չունի: Չկայ նաեւ ընկերակցութեան մէջ լեզուին տէր եւ դերը ապահովող պաշտօնական որեւէ օրէնսդրութիւն: Եւ քանի որ համայն արեւմտահայութիւնը միասորող ամենակայուն հաստատութիւնը մեր գրական լեզուն է, ապա առնչուժեալ է հիմնադրել ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵԶՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ: Խորհուրդին հիմնական նպատակը պիտի ըլլայ.

ա- արդի գրական արեւմտահայերէնը օտարաբառութիւններէն զտելը,

բ- նոր յղացքները միեւնոյն նոր բառային միաւորներով արտայայտելը,

գ- նորաբառութիւնները ներբին լեզուամիջոցներով կազմելը,

դ- ուղղախօսական եւ ուղղագրական կանոնները հաստատելը, եւայլն:

Անկասկած, սկզբնական կազմակերպչական դժուարութիւնները անխուսափելի են, եւ բաւական դժուար է մէկտեղել տարբեր երկիրներու մէջ բնակող խորհուրդին անդամները: Նպատակայարմար է, որ խորհուրդը բաղկանայ 14 – 15 անդամներէ եւ իւրաքանչիւր զաղութ ունենայ իր ներկայացուցիչը (անգլիախօս, պանախօս, ֆրանսախօս, յունախօս եւայլն): Խորհուրդի անդամ կրնան ըլլալ հայ լեզուագէտները, դրողներ, լրագրողներ, ուսուցիչներ, մանաւանդ անոնք, որոնք յատկապէս կը հետաքրքրուին լեզուին բառագիտութեան բաժինով եւ ցանկութիւն ունին իրենց գիտելիքները, լեզուական փորձը եւ եռանդը դնել հայերէնի ծառայութեան: Գոնէ սկզբնական շրջանին խորհուրդին աշխատանքները դրբամական մեծ ծախսի հետ կապուած չեն. անդամները կրնան, ըստ նախապէս հաստատուած ծրագիրին, աշխատիլ թղթակցութեան եւ հանդիպիլ երկու կամ երեք տարին մէկ անգամ ի մի բերելու կատարուած հետախուզական աշխատանքը զայն հրատարակելու նպատակով: Ամենակարեւորը բոլոր մեծ զաղթօջախներուն մէջ բնակող մասնագէտներուն մասնակցութիւնն է, որպէսզի խորհուրդը ունենայ համապիւռքային ներկայացուցչութիւն եւ լեզուական հեղինակութիւն: ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵԶՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ոչ մէկ քաղաքական թեքում կրնայ ունենալ. ան կը վերաբերի զուտ լեզուաբանական ոլորտին եւ ունի համահայկական բնոյթ անկախ անդամներուն կրօնական, մշակութային, քաղաքական պատկանելիութիւնէն:

երկրորդ վտանգ.

Վերջին տասնամեակներու ընթացքին, արեւմտահայ եւ արեւելահայ գրական փոփոխականներուն բառապաշարներուն զարգացման եւ նորագոյն բառապաշարով համալրման միտումներուն զուգադրականները համեմատութիւնը բացայայտօրէն ցոյց կուտայ որ բառակերտումը երկու փոփոխականներուն մէջ կը կատարուի տարբեր կերպով՝ նոյն նոր յղացքները կ'արտայայտուին տարբեր բառային միաւորներով. օրինակ՝ խօսնակ – հաղորդավար, ճեպուղի – մայրուղի, հեռատրոռ – ճոպանախցիկ, մանրախօս – մանրածախ եւայլն: Այս երեւոյթին բնական հետեւանքը այն է, որ երկու փոփոխականներուն միջեւ արդէն գոյութիւն ունեցող բառային անջրպետը տարուէ – տարի կը մեծնայ: Ցիշենք կրկին, որ լեզուն մեր ազգային միասնութեան, յարակցութեան խորհրդանիշն է. որքանով որ երկու փոփոխականներուն միջեւ եղած լեզուական անջրպետը մեծնայ, այդքանով ալ իրարմէ կը հեռանան ազգային միասնութեան ու միասնական մշակոյթին սահմանագիծերը: Իրաւես ըլլանք. այսօր երկու փոփոխականները իրարու մերձեցնելու հարցը, որքան ալ կարեւոր ըլլայ, հասուն չէ: Սակայն մեր մտահոգութիւնը ոչ թէ երկու փոփոխականները իրարու մերձեցնելու փորձ կամ առաջարկ է, այլ պարզապէս անոնք իրարմէ առաւել եւս չհեռացնելու ձգտում: Քանի որ երկու փոփոխականներուն բառակազմական ներքին լեզուամիջոցները նոյնն են եւ բառակազմական կաղապարները նոյնն են, ապա այսուհետեւ երկու փոփոխականներուն մէջ նոր յղացքները միեւնոյն բառային նոր միաւորներով արտայայտելը երկկողմանի փոխադարձ համաձայնութեան խնդիր է:

Այս ծրագիրը կարելի է իրականացնել հիմնադրելով ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԿՈՒ ՓՈՓՈԽԱԿՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵԶՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՑԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ բաղկացած Արեւմտահայ Գրական Լեզուի Եզրաբանական Խորհուրդին անդամներէն եւ արեւելահայ փոփոխակին Տերմինաբանական Կոմիտէին անդամներէն: Այս առաջարկը մենք ըրած ենք 1987 թուականի Սեպտեմբերին կայացած Հայերէնագիտական Միջազգային Գիտաժողովին կարդացած մեր զեկուցման մէջ: Ընդհանուր եզրաբանական յանձնախումբին հիմնական աշխատանքը պիտի կայանայ, երկու կամ երեք տարին մէկ անգամ, ի մի բերել նոր յղացքներուն հիման վրայ կառուցուած նորաբանութիւնները երկու տարբերակներուն մէջ, անոնք նոյնացնել, նորմաւորել եւ հրատարակել երկու տարբերակներուն համար ընդհանուր ուղեցոյցին մէջ:

Լեզուաբանութիւնը այսօր կ'ընդունի, որ մարդու պիտակից միջամտութիւնը լեզուին զարգացման զանազան բնագաւառներուն մէջ հնարաւոր է. բառապաշարին ոլորտը լեզուին այն բաժիններէն է որուն զարգացմանը կարելի է ուղղութիւն տալ: Այսուհետեւ երկու փոփոխականներուն մէջ նոր յղացքները միեւնոյն նոր բառային միաւորումներով արտայայտելը երկու փոփոխականները իրարմէ առաւել եւս չհեռացնելու միակ եւ լաւագոյն միջոցն է:

Սոյն նախաձեռնութեան հեղինակը, առորագրեալս, Ֆրանսա էքս – ան – Փրովանս քաղաքին համալսարանին Արեւելեան Լեզուներուն ամպիոնին մէջ, Հայոց լեզուի բաժինին հիմնադիր եւ Հայոց լեզուի եւ պատմութեան դասախօս է: Առաջարկը անձնական է, ան կապուած չէ որեւէ քաղաքական կուսակցութեան կամ մշակութային միութեան դրծունէութեան հետ: Նախաձեռնութիւնը զուտ լեզուաբանական բնոյթ ունի եւ առնուած է արեւմտահայ գրական փոխխականին անորոշ ապագայով մտահոգ հայ լեզուագէտի մը կողմէ:

Արեւմտահայ գրական լեզուի եզրաբանական խորհուրդին հիմնադրումը ապագայի հայ սերունդներուն համար մայրենի լեզուին համասփիւռքային բնոյթը ապահովելու միակ միջոցն է: Բոլոր հայ լեզուագէտներուն, գրողներուն, լրագրողներուն համագործակցութիւնը կրնայ ապահովել այս ծրագիրին իրականացումը: Ցանկալի է ունենալ խորհուրդին հիմնադրումին վերաբերեալ ձեր անձնական կարծիքը եւ խորհրդածութիւնները: Քանի որ սոյն նամակը ղրկուած է որպէս բաց նամակ, ապա կրնաք զայն հրատարակել ձեր թերթին մէջ: Պատասխանները զրեցէք էքս – ան – Փրովանսի համալսարանին հասցէով:

ՌՈՒԲԵՐ ՏԷՐ – ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ

Prof. Robert DERMERGUERIAN
ILGEOS —Section d'arménien—
Université de Provence
29, ave. Robert Schuman,
13621 Aix-en-Provence
FRANCE

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԸ ՏԱՍԸ ՏԱՐԵԿԱՆ

—*—

Այս օրերուն մեր զաղութին մէջ «ղպրոց» բառը զրեթէ ինքնին մղումով մը կ'առընչուի «տաղնապ» բառին. կը խօսուի, կը գրուի ղպրոցական մեր հարցերուն, նեղութիւններուն մասին: Երեւութապէս նիւթականի պակասն է գլխաւոր պատասխանատուն, սակայն ամենափոքր լուրջ մօտեցում մը հարցին, եաեւէն կը քաշէ «ինչո՞ւ»ներու, «ինչպէ՞ս»ներու բազմազան ու բազմամակարդակ չարան մը: Գրեթէ ընդհանուր այս պատկերին վրայ «զարտուղի» էջ մը բացաւ Ապրիլ 23 Շաբաթ իրիկուան հանդիսը, – որ տեղի ունեցաւ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի տասնամեակին առիթով:

Տասը տարին զրեթէ զուտները բանալու ժամանակաշրջան մըն է հազիւ, հայկ. ըմպիւռքի վրժ.ի մը համար. Սփիւռք մը որ յաճախ առիթը կ'ունենայ հպարտանալու կրթական իր աւելի քան հարիւրամեայ սա կամ նա հաստատութեան յաջողութիւններով: Սակայն Ֆրանսահայ կրթական մարզին ներս պարզուած պատկերին մէջ Ս. Մեսրոպ կրթարանի տասնամեակը նշելի հանգամանք մը ներկայացնէ. տասնամեակ, որու առիթով փարիզի «Կիմէ» սրահը լեցուցած բազմութեան ուղղուած կոչը առաջին հերթին նիւթական օժանդակութեան չէր վերաբերեր. այլ՝ կոչ կ'ըլլար հայ ծնողներու, որոնք վարանումներ ունէին տակաւին, զանոնք փարատելու եւ իրենց զաւակները եւս զրկելու հայկական այս կրթարանը: Ու մեծ ու փոքր աշակերտներու ոտդանցքը, զոր պիտի դիտէինք հոն, ամէնէն համոզիչ զրաւականն էր այդ կոչին:

Հանդէսէն առաջ սակայն, սրահին մուտքին խակ, Ս. Մեսրոպի աշակերտները յաջողեցան ամբողջ տրամադրութիւն մը ստեղծել իրենց բաշխած յայտագիրներով. գոյնզգոյն այդ յայտագիրները որոնք պատրաստուած էին պատանիներուն կողմէ, կ'ըսէին թէ «այսօր միայն հայերէն պիտի լսէինք»:

Դպրոցի պատասխանատուներէն Տիկին Մ. Թիւթիւնճեանի բացման խօսքով սկսաւ հանդէսը. ան ամփոփ տեղեկութիւններ տուաւ կրթարանին մասին, ըսելով թէ 70 հոգինոց մանկապարտէզով մը ամէնը 220 աշակերտ ունէր ան, համայնքի մը մէջ ուր վեց հազար հայ բնակչութիւն կար:

Դպրոցին ու հոն կատարուած աշխատանքին մասին մնացեալը ըսին Ս. Մեսրոպի աշակերտները. նախ երգեցին ու արտասանեցին ամէնէն փոքրերը. ու երբ անթերի առոգանութեամբ մը, հայերէնը որպէս ամէնօրեայ լեզու զործածողի ինքնավստահութեամբ անոնք կ'երգէին «Հայ ենք մենք», կամ կ'արտասանէին «մեր հողէն հեռու ծաղիկ ենք բուսած», ամէնէն լուրջ ու ամէնէն փորձառու հրեռտորներէ, դասախօսներէ աւելի տպաւորիչ էին ու աւելի համոզիչ:

Ցետոյ յայտագրին մէջ տեղ տրուած էր պատանիներու ելոյթներուն. անոնք ներկայացուցին դայլի – աղուէսի առակներ, պատմական դրուագներ:

Իսկ վերջին բաժինը ամբողջութիւն մըն էր մեր ներկայ իրականութեան հետ զծուած զուգահեռներով. այս մասին մէջ Ս. Մեսրոպի աշակերտները աւելի քան ժամ մը, հայկ. հեռատիւս կայան մը կենդանացուցին, Սփիւռքի զանազան շրջաններու դրողներէն առնուած գործերով. նախ դիտեցինք հատուած մը Պարոնեանի «Պաղատասար Աղբար»էն. յետոյ Օ. Ֆըչըճեանի մէկ պատմուածքը. անոր յաջորդեց Սարոյեանէն էջ մը, ու տակաւին Վ.Հանոյչ Թէքեանի էջերով փոխադրուեցանք Ամերիկա, ապրելու համար Լիբանանի ներկայով հոն նետուած սերունդի մը տագնապները, ապա Պ. Զէյթունցեանի «Մեծ Լռութիւնը» թատերդութեան մէկ արարով դիտեցինք Թուրք ոստիկանապետին ու Դ. Վարուժանի տրամախօսութիւնը, չմոռնալու համար որ Ապրիլ 24–ի նախօրեակին կը գտնուէինք:

Աշակերտական ելոյթներէ եռաք խօսք առաւ բժիշկ Ս. Սիմոնեան որ ամփոփ տեղեկատուութեամբ մը պարզեց դպրոցի իրենց ըմբռնումը. «հայկ. դպրոցը ապագայի մեր ճամբան է, ըսաւ ան, ու մեր տղաքը մեր յոյսն են». ապա աւելցուց. «դպրոցը ապացոյցի այն դեռ տինն է ուր հայերէնը կենդանի է միշտ ու պայքարի մէջ»: Ան յիշեցուց նաեւ թէ առանց Կարապետ Տաքէսեանի աշխատանքին անկարելի էր այս հանդէսին իրագործումը:

Երեկոյթը փակուեցաւ Գիւտ եպիսկոպոսի խօսքերով:

Շնորհաւորական, կամ քաջալերական խօսքերէ անդին, Ս. Մեսրոպի հանդէսը կը մղէ կարգ մը խորհրդածութիւններու: Ի՞նչն է տարբեր, կամ աւելի, Ալֆորվիլի պարագային, որ հայկ. դպրոցին սպասուածը հոն իրականութիւն կը դառնայ, մինչ այլուր կը չարունակէ երազ մնալ, ամէն օր աւելի անհատչելի: Հայ դպրոցը անելէն հանելու ներկայ ջանքերուն մէջ տեղին նախաքայլ մը ըլլայ թերեւս տագնապներուն հետ մէկտեղել նաեւ նման յաջողած փորձերու տուեալները, հասնելու համար առողջ եզրակացութեան մը: Ու Ս. Մեսրոպի ներկայ հանդրուանը ապացոյց է որ այս մարզին մէջ ըսելիք կարեւոր խօսք ունի:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՑ մէջ Ապրիլ 15–ին Սահակեան Սանուց Միութեան կազմակերպած «Հարս ու կեսուր» ներկայացման հոծ բազմութիւն մը ներկայ եղած է: Նաւլըգարուի նորակառոյց սրահին մէջ կայացած թատերախաղը ներկայացուած էր նաեւ երկու տասնամեակ առաջ: Վերջերս Պոլսոյ թատերախումբերը սկսած են ընտրել այնպիսի կտորներ, որոնք արտայայտուելու մեծ դիւրութիւն կուտան երիտասարդ դերակատարներուն. գուցէ եւ այս տեսակ թատերախաղերու չնորհիւ անոնք, մասամբ գոնէ, հայերէն արտայայտուելու առիթը կը գտնեն:

*

ԱԹԻՆԻ ու Սելանիկի Կապոյտ Խաչի ընտանիքին համար Մարտի վերջին չաբաթը չատ արդասաբեր եղած է: Արդարեւ, Հայ Օգն. Միութեան առենապետուհի՝ Արփի Պալեանի Ցունաստան այցելութիւնը առիթ մը եղած է հաստատելու թէ որքան աշխատանք ու յոյս զրուած է իւրաքանչիւր խաչուհիի ուսերուն: Երեք օր տեւած սեմինարի առաջինին Արփի Պալեան անդրադարձած է ՀՕՄ.ի կառոյցին: Երկրորդ օրուան սեմինարը յատկացուած էր ժողով վարելու կանոններուն: Իսկ երրորդ օրը ՀՕՄ.ի առենապետուհին խօսած է հանրային յարաբերութիւններու գծով անհրաժեշտ եղող այլազան միջոցներու մասին:

**

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հայոց թեմի առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան Ապրիլ 12–ին այցելութիւն մը տուած է մարոնիներու Սֆէյր պատրիարքին եւ անոր հետ խորհրդակցած՝ Լիբանանը յուզող հարցերու շուրջ: Առաջնորդը նախորդ օրը այցելած էր վարչապետի փոխանորդ Սելիմ Հըսի, չիիներու փոխ – համայնքապետին ու Մաքասէտ հիմնարկի նախագահին: Այս հանդիպումներու ընթացքին ան անդրադարձած է նաեւ Ղարաբաղի հարցին, լուսաբանելով այդ մասին միջազգային մամուլին մէջ երեւցած թիւր մեկնաբանութիւնները:

*

ՊՈԼՍՈՑ Ֆէրիգիւղ թաղամասի Սուրբ Վարդանանց Եկեղեցիին մէջ Ապրիլ 17ին կրօնական արարողութեամբ, ապա վարժարանի մէջ աշխարհիկ ընդունելութեամբ նշուած է Ֆէրիգիւղի Մէրամէճեան վարժարանի հիմնարկութեան 75–ամեակը: Օրուան հանդիսութիւններուն նախագահող Շնորհք Պատրիարք պատգամով մը ըսած է թէ «ամէն հայ ծնողք պէտք է իր զաւակը ղրկէ հայկական վարժարան», ապա թէ ոչ անոնք կը զրկուին «օրինական ու տոհմիկ իրաւունքէ մը՝ իրենց մայրենի լեզուն սորվելէ»:

(Շար. Ա. էջէն)

ճառ եղած է, որ ծանր քախտումներ տեղի ունենան:

Ոստիկանութիւնը միջամտած է լարտերով եւ արտասուաբեր ռումբերով: Կատնակի մէջ է, որ տեղի ունեցած են ամէնէն բուռն միջադէպերը, ոստիկանները եկեղեցի մտած ըլլալով: Ժարուզելսկի ազգաբարութիւն մը ըրած է, չեչտելով. – «Թող ոչ ոք յոյս դնէ մեր յոզնութեան վրայ»: Վալեզա կոչ կ'ընէ ապրեմտեան Պետութեանց, որպէսզի ճնշում բանեցնեն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱ-ն (Իրլանտական Հանրապետական Բանակ) ստանձնեց երեք անգլիացի պէնսորականներու ահաբեկումը Հոլանտայի մէջ, որպէս փոխ – վրէժ Ճիպրալթարի երեք Իրլանտացիներու սպանութեան: Ստանձնումի իր զեկոյցին մէջ, ԻՐԱ-ն կ'ըսէ նաեւ Տիկին Թաչըրի՝ «Քաչուեցէ՛ք Իրլանտայէն եւ խաղաղութիւնը կը վերահաստատուի: Հակառակ պարագային սըրբազաւայր պիտի չըլլայ բրիտանացի պէնսորներուն համար եւ կանոնաւոր կերպով օդակայանները պիտի երթաք ձեր մեռելները դիմաւորելու»:

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՑ մէջ, մեծամասնութեան երեք խորհրդարանականներ առաջարկած են որ 23 պատանդներու տեղը առնեն: Ժաք Լաֆլէօրի, Տիք Ուէյվէլի եւ Նենուի այս առաջարկը ծիծաղելի որակեցաւ անկախապաշտներու պարագլուխին կողմէ:

ԿՈՐԲԱՋՈՎ սկսած է նաեւ կրօնքով զբաղիլ եւ այդ առընչութեամբ, առաջին անգամ ըլլալով ընդունած է Պիմէնն պատրիարքը եւ ռուս օրթոտոքս եկեղեցւոյ բարձրաստիճան կղերականները: Այս առթիւ չեչտած է փափաքը. – «Որ Ռուսաստանի քրիստոնէացման հազարամեակը նշուի մեր երկրին հաւատացեալներու, աշխատաւորներու միասնականութեամբ ի նպաստ վերակառուցման, ընկերվարութեան հասարակաց մեծ գաղտին»:

ՊԷՑՐՈՒԹի հիւսիսը գտնուած է զերպ. Ալպէր Խորէյշի դիակը: Կրօնաւորը, որ առեւանգուած էր, սպաննուած է, չարչարանքներով: Կ'ըսուի թէ քրիստոնեայ մրցակից խմբակներու զոհը եղած է: Նը-մանօրինակ առաջին ոճիրն է, 1975-էն ի վեր:

Ս. ԹՈՎՄԱՍ, Ժորժ տը լա Թուռի հռչակաւոր պատառը, որու գնման համար հանդանակութիւն բացուած էր, ի վերջոյ Լուվրի թանգարանը պիտի երթայ, չնորհիւ Եմրատական նախարարութեան: Ծանօթ է որ այս գործին մէջը գայն կտակած է Մալթայի միաբանութեան, որ ծախու հանած էր 32 միլիոն ֆրանքի: Հանրային հանգանակութիւնը բացուած Մարտ 22-ին, ցարդ 24 միլիոնի հասած էր եւ Պետութիւնը որոշեց տարբերութիւնը վճարել:

ՆԱՓՈԼԻի մէջ, այս տարի, հրաշքը չպատահեցաւ, այսինքն՝ Ս. Գենարիոսի արիւնը չվրոտեցաւ Շաբաթ գիշեր, ինչպէս կը պահանջէ աւանդութիւնը: Այդ հրաշքը պէտք է տեղի ունենայ Մայիսի առաջին Կիրակիին նախօրեակը, երբ – հազուագէպ պարագայ – տեղի չունենայ աղէտներու աւետիս է: Թափօրը, ամէն տարի, Սանթա – Քիարա տաճարը կը տանի ինչ որ քաղաքին սուրբին ենթադրեալ խտացած արիւնն է: Այս տարի, փոթորիկը արգելք եղած էր եւ Արքեպիսկոպոսը 3 ժամ աղօթքներով աղաչած է բայց, ապարդիւն: Պաղատանքները վերըսկած են Կիրակի, Եպիսկոպոսարանի մէկ պատասխանատուն յայտնած է թէ ուրիշ անգամներ ալ պատահած է որ 2 – 3 օր յետոյ Լրոտի: Բայց բնակիչները գէշ նշան մը տեսած են եւ քիչ հետ ալ արգիլացած է, որովհետեւ Նափոլիի Փութպոլի խումբը, իր դաշտին վրայ, պարտըսած է 2-ի դէմ 3 կէտով եւ ախոյենութեանառաջին տեղը տուած է Միլանոյի: Ս. Գերանիոս (Ժանվիէ) հալածուած է 4-րդ դարուն եւ իր արեան Լրոտիլը ընդունուած է Եկեղեցւոյ կողմէ 14-րդ դարէն ի վեր:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 51-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻԻՆ

Ապրիլ 30-ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Ժալգիրիս — Մեստալիստ	2 – 1
Լոկոմոտիւ — Տորպեդօ	1 – 1
Զէնիթ — Կայրաթ	2 – 1
Դինամօ Թ. — Շախտեոր	2 – 0
Արարատ — Դինեպր	0 – 0
Նեֆթչի — Չերնոմորեց	2 – 0

Այս խաղերէն հետ, դասաւորումն է.–
Զէնիթ 11 կէտ, Ժալգիրիս 11, Դինամօ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑԱԿԻ

Տիկին Ռոզա Պագըրեեանի եւ Տիկին Նուարդ Վարդիվառեանի թարմ յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Մովսէս Պետիրեան 400 Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին (ստանալ (Ցառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Ցառաջ»ին:

Vie associative

Les élections du Conseil d'Administration de l'Union Nationale de l'Eglise Apostolique Arménienne de Lyon et de ses environs auront lieu:

19 juin ..... pour le premier tour
26 juin ..... pour le deuxième tour

de 9 à 18 heures à l'ESPACE ARMENIEN
40, rue d'Arménie — 69003 Lyon

Les candidatures sont reçues jusqu'au **15 mai 1988.**

Կ. 10, կը յաջորդեն 9-ական կէտով՝ Դինամօ (Մ), Սպարտակ, Տորպեդօ (Մ), Լոկոմոտիւ, Դինեպր, ապա՝ Դինամօ (Թ) 8, Շախտեոր 7, Չերնոմորեց 6, Արարատ 6, Նեֆթչի, Դինամօ (Մինսկ), Մետալիստ 5-ական, հուսկ՝ Կայրաթ 3:

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

ԱՆՑԱՂՈՂ ԵԼՈՑԹՆԵՐ

Սեփական դաշտին վրայ տարած երկու յաղթանակներէն յետոյ «Կոտայք» երկու անընդմէջ պարտութիւններ կրած է: Ռոստովի մէջ ԲՄԱ-ի սէմ 0 – 4 պարտուելէ հետք, աբովեանցի մարզիկները անյաջող ելոյթ ունեցած են նաեւ Վոլգոգրադի «Ռոտոր»ի առջեւ, 0ի դէմ 2 կէտով: Զորս խաղերէ յետոյ դասաւորումը 8 կէտով կը գլխաւորէ ԲԿՄԱ-ն- «Կոտայք» 4 կէտով կը գրաւէ 10-րդ տեղը:

***

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Խորհ. ախոյենութեան Բ. դասակարգի Հայաստանի խումբերը մրցաշրջանը սկսած են յապաղումով՝ Ապրիլ 26ին: Ամէն տարի Վրաստանի եւ Ադրբեջանի խումբերուն հետ Թ. պօտիին մէջ՝ ընդգրկուած Հայաստանի ներկայացուցիչները, այս տարի հանդէս կու գան Գ. գօտիին մէջ՝ վրացական ու ռուսական չարք մը խումբերու հետ միասին: Ադրբեջանը ներկայացնող չորս խումբերը մնացած են նոյն՝ Թ. գօտիին մէջ: Ցարդ այս նոյն գօտիին մաս կազմած Ստեփանակերտի «Ղարաբաղ»ը հանդէս պիտի գայ Ա. գօտիին մէջ, իսկ Նախիջեւանի «Արագ»ը ընդգրկուած է Է. (միջին ասիական) գօտիին մէջ: Գ. գօտիին մաս կազմող հայկական խումբերն են՝ Լենինականի «Օլիմպիա»ն, Կիրովականի «Լոռին», Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը եւ Երեւանի «Իսկրա»ն:

***

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ՝
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԸՄԲՇԱՄԱՐՏԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Անգլիոյ Մանչեսթըր քաղաքին մէջ Ապրիլ 15-էն 19 տեղի ունեցած Եւրոպայի ըմբշամարտի ախոյենութեան Խորհ. Միութեան հաւաքականի կազմին մէջ հանդէս եկած է 26ամեայ Ստեփան Սարգսեան: Ինչպէս կը սպասուէր, կիրովականցի հայ մարզիկը այս անգամ եւս 62 քկ. դասակարգի մէջ համոզիչ առաւելութիւն դրսեւորելով արժանացած է ուժեզգոյնի կոչումին ու պարգեւատրուած ոսկէ մետալով: Հետանական է որ նորընծայ ախոյեանը մասնակցի յառաջիկայ ոլիմպիական խաղերուն:

**Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935**

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՏՕՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ա. մաս – Աշակերտական – *Երգ, պար, արտասանութիւն, նուագ:*

Բ. մաս. –
Կը բանախօսէ՝
Փրոֆ. ՌՈՊԵՐ ԴԱՒԹԵԱՆ
(Երեւանի Գրականութեան Պետական Համալսարանէն)

Նիւթ ունենալով՝

**ՂԱՐԱԲԱՂ
ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂՑԻՆԵՐ**
(ԴԷՊՔԵՐ ՈՒ ԴԷՄՔԵՐ)

Ուրբաթ, Մայիս 6, ժամը 20·30-ին, վարժարանիս հանդիսասրահին մէջ:

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL – MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
M° Pont de Sèvres

Մուտքը ազատ է: Ձոխ պիւֆէ:

LE COMITE DE GESTION
DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ASNIERES, BOIS-COLOMBES,
COLOMBES

présente

le dimanche 8 mai à 15 heures 30 précises
Salle Municipale de Bois-Colombes
35, rue du Général Leclerc —
Villa des Aubépines

KATCH NAZAR
COMEDIE MUSICALE
D'APRES UN CONTE ARMENIEN

Mise en scène et adaptation
Paroles et musique } Narek DOURIAN

Prix des places : Adultes 100 Frs.
Enfants 40 Frs.

Billets en vente auprès des membres du Comité de gestion de l'école.
Pour tous renseignements s'adresser à :
Daniel DJIZMEDJIAN
31, rue Paul Déroulède
92700 Bois-Colombes
Tél. : 47. 81. 09. 72.

LE COMITE D'INFORMATION
ET D'ACTION CONTRE LE CRIME
CHIMICO - NUCLEAIRE
EN ARMENIE SOVIETIQUE (CIACCAS)
organise

**UNE
CONFERENCE - DEBAT
SUR LES PROBLEMES
DE POLLUTION
EN ARMENIE**
**avec projection d'un film - vidéo
sur la pollution présenté par
PAROUIR HAÏRIKIAN**

le Vendredi 6 mai à 20 heures 30
Salle de l'Eglise Catholique Arménienne
d'Arnouville-les-Gonnesse
69, avenue Henri Barbusse

●

le Mercredi 18 mai à 20 heures 30
au Centre Protestant
46, rue Vaugirard, 75006 Paris
(Métro : Luxembourg ou Odéon)

Conférencier : **Khoren KECHICHIAN**

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՁԱՁ

Կազմակերպուած՝
ԿԵՍԱՐԻՈՑ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԲԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ, արեւելեան ձայնացուցակով եւ կեսարական համեմատրով: Կիրակի, Մայիս 8, ժամը 13·30-ին Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ:

118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
M° Courcelles

Նախագահութեամբ՝
ՊՐ. ՎԱՀՐԱՄ ՄՈՍՏԻՋԵԱՆԻ
Հանդիսավարութեամբ երգիչ՝ Պր. Միհրան Էլմայեանի:
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.:

**

Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ (Ժան – Կուժոն), հոգեհանգիստ կը կատարուի մեր բիւրաւոր նահատակներուն ի յիշատակ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՅՕԳՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը մեծ նորհակալութեամբ ստացած է.–

Տիկին Ա. Աճէմեան 2000, Տէր եւ Տիկին Գրիգորեան, Տէր եւ Տիկին Տ. Գալէկեան, Պր. Մ. Արզումանեան 1000-ական, Տիկին Ա. Փափազեան 800, Պր. Մ. Ռուբլօ, Ց. եւ Է. Նուգուճիքեան, Տիկին Ա. Պոռանեան, Պր. Է. Պետրոսեան, Պր. Ն. Տիլանեան, Պր. Մ. Մուրատեան, Օր. Ն. Մուրատեան 500-ական Ֆ., Պր. Լ. Պապանեան 450, Ց. եւ Պ. Եղիազարեան 400, Պր. Ս. Աբրամեան, Տիկին Հ. Տամլամեան, Տիկին Շ. Փափազեան, Տիկին Լ. Աչըճեան 300-ական Ֆ., Տիկին Է. Շահնուազեան, Օր. Ա. Մարտիրոսեան 250-ական Ֆրանք, Էմիրզայեան, Տիրատուրեան, Տէր եւ Տիկին Զ. Զաուիկեան 200-ական Ֆրանք, Տիկին Մ. Օսմանճեան 150, Տիկին Սարգիսեան 100 Ֆր.:

(Շար.)

L'UGAB - JEUNES reconstituée d'une toute nouvelle équipe
vous convie à sa

**SOIREE
EXCEPTIONNELLE**

le Samedi 14 mai à partir de 22 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc - Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *BUFFET ORIENTAL* ★
★ *COCKTAILS DETONANTS* ★

— VENEZ NOMBREUX CAR TOUT SERA EXCEPTIONNEL —

l'U.G.A.B.-JEUNES : La garantie
d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue Correcte

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 4
MERCREDI
4 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.742 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.742

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐ

Ըլլա՛ր, ըլլա՛ր, երկուշաբթի ըլլա՛ր: Պրպտիս, այլևս ամէն մարդ, սկսեալ հատնարար երկու թեկնածուներէն, յոգնած, ձանձրացած, ապառած է: Շիրաք, երեքշաբթի օր, դեռ 15 քապաք պիտի այցելէր, Միթերան այդքան իրար չէր անցներ, ուելի ապահով է իր ապագային նկատմամբ եւ նուազագոյնը բաւարար կը նկատէ, ընտրապայքարին բեռը կը թողու ընկերվարական իր ընկերներուն ու երդիչ – երդչուհիներու վրայ: Այս առընչութեամբ, Ռընօ երդ ալ յօրինած է թէ Նախագահին եւ թէ Տիկին Տանիէլ Միթերանի փառքը հիւսող: Միթերան, Սթրազպուրկի մէջ է, որ ջանայ համոզել, քանի որ հոն, Լը Փէն բաւական մեծ համակրութիւններու հասած է: Ապագան, բաւ, երկուշաբթի կը սկսի, կոչ ըրաւ որ ընտանիքը մեծնայ, քանի որ· – «Ոչ ոք կ'ուզենք հեռացնել, չենք ուզեր մեզի համար Ֆրանսա մը: Ժամն եկած է, երբ ուրիշներ, որոնք մեզմէ չեն, պիտի դիտեն մեզ հասկնալ»:

Նիրաք, համախմբման կոչ կ'ընէ, չէջար կը դնէ մանաւանդ, Միթերանի ընտրութեան պարագային, անխուսափելի ժամավաճառութեան վրայ, քանի որ Ապր· Փոդվը պիտի լուծուի, նոր ընտրութիւն, նոր ընտրապայքար: Իրեն հետ՝ պղպիսի անորոշ ապագայ չկայ:

ՁԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ՊԵՐԼԻՆԻ մէջ, բուռն բախումներ տեղի ունեցած են Մայիս Մէկի ցոյցերուն առթիւ, Քրօյցպերկ թաղամասին մէջ: 53 ոստիկան վիրաւորուած է, միջադէպերը ծայր տուած են, երբ ծայրայեղ փոքր խմբակներ թափանցած են խաղաղ ցոյցի մը մէջ, որ չուրջ 350 հոգի համախմբած էր: 134 հոգի հարցաքննութեան տարուած է:

ՈՒՎԻՍՑԻ (Նոր – Քալետոնիա) կացութիւնը նոյնն է, այսինքն՝ քարացած, քանի որ անկախապաշտները կը մերժեն թէ միջնորդը (արքեպիսկոպոսը) եւ թէ երեք խորհրդարանականներու փոխանակումը 23 պատանդներուն հետ: ԷՖ – ԷԼ – ՖՆ - ՔԱ – ԷՍ–ը անշուշտ կը տպաւէ Միթերանի յաղթանակին:

ՊԱՐՉԵԼՈՆԱՑԻ մէջ, 16 հոգի վիրաւորուեցան, որոնց 2–ը՝ ծանրօրէն, ռմբակոծումի մը հետեւանքով, որու տէր եղաւ Թեռա Լիուդէ (Սպառ Հոդ) քաթալան անջատողական չարժումը:

ՊՈԼՈՑ քաղաքապետը՝ Պեռլէթթին Տալան հինգ օրուան այցելութիւն մը կը կատարէ Աֆրնք, ընդառաջ երթալով տեղւոյն պահպանողական քաղաքապետ՝ Միլիթիաս Էվերթի հրաւէրին:

ՆԻՐԴի դէմ եւրոպացիներու 10 պատիրաններն են. – Մի՛ ծխէք կամ դադրեցուցէ՛ք ծխելը, չափաւորեցէք ալքոլի, գարեջուրի, գինիի սպառումը, արեւի լոգանքներէն խուսափեցէք, յարգեցէք առողջապահութեան եւ ապահովութեան տրամադրները, մանաւանդ արհեստի հետ կապ ունեցող գործունէութեանց մէջ, յաճախ պտուղ եւ թարմ բանջարեղէն կերէ՛ք, խուսափեցէ՛ք գիրնալէ, բժիշկին դացէք եթէ խալ մը ձեւ փոխէ, ուռ մը երեւայ կամ անբնական արիւնահոսութիւն տեղի ունենայ, կիներուն կը թելադրուի կուրծքի եւ իգափոզի կանոնաւոր քննութիւն, մանաւանդ՝ 50 տարեկանէն սկսեալ: Այս ամբողջը եթէ գործադրուի, օր մը չէ օր մը, հնթական նորէն պիտի մեռնի, բայց ... ուրիշ բանէ: Քիչ մըն ալ կեղծաւորութիւն չկա՞յ այս պայքարին մէջ, երբ նկատի առնենք, որ նոյն եւրոպական Հասարակապետութիւնը մէկ միլիառ էֆիւ կը յատկացնէ որպէս նպաստ ծխախոտի եւ հակախլիրդ այս մէկ չարթուան պայքարին մէկ միլիոն էֆիւ...:

ՆԱՓՈԼիի մէջ, հանդարտութիւնը վերահաստատուեցաւ, 48 ժամ յապաղումով Ս.Գինարիոսի արիւնը ջրոտած է, ապահովի համոզուելով որ ամէն ինչ կարգին է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՊՐԻԼ 16 — 30)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ

Պատմութեան եւ Մշակոյթի Ճուշարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործման վարչութիւնը Հայաստանի մէջ պրտնդող աւելի քան տասը հազար ճարտարապետական յուշարձաններու ուսումնասիրութեամբ ու վերակառուցմամբ կը զբաղի: Այդ յուշարձանները արձանագրելու ու հանրութեան ծանօթացնելու գծով վարչութիւնը ձեռնարկած է «Սորհրդային Հայաստանի պատմութեան ու մշակոյթի յուշարձանների հաւաքածու» տասը հատորնոց հանրագիտարանի եւ «Հայ ճարտարապետութեան պատմութիւն» վեցհատորեակի հրատարակութեան: Վարչութիւնը սկսած է նաեւ կանոնաւոր կերպով հրապարակել տարեդիրք, որ կատարուած գործնական աշխատանքի արդիւնքները համագումարի կը բերէ: Վարչութեան գլխաւոր գործունէութիւնը եղող վերականգնման աշխատանքներուն մէջ ընդգրկուած են 60 յուշարձաններ, որոնցմէ ամենամեծը Տաթեւի վանքն է՝ իր կենցաղային ու տնտեսական կառոյցներով միասին: Կը վերականգնուին նաեւ Հառիճի վանքը, Նորավանի ու Օհանավանի համալիրները, Քասախի Բազիլիկ եկեղեցին եւայլն: Ճուշարձաններու պահպանութեան վարչութիւնը իր մասնակցութիւնը պիտի բերէ նաեւ Լեռնային – Ղարաբաղի տարածքի վրայ գտնուող յուշարձաններու վերականգնումին:

***

ԶԻՆԱԿԱՆ ԳԵՂԱՆԿԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի պետական պատկերասրահի դահլիճներուն մէջ բացուած է չինացի դիզանկարիչ Շի Լունի գործերու ցուցահանդէսը: Գործերը 60–է աւելի ջրանկարներ են մետաքսի եւ չինական թուղթի վրայ: Ան ունի բնանկարներ, նաթիւրմորթեր, խորհրդապատկերներ: Հետաքրքրական է «Արարատ» պաստառը զոր արուեստագէտը նկարած է Հայաստանի մէջ: Շի Լուն կ'ապրի ու կը ստեղծագործէ Սոր – Հրդային Միութիւն, 20 տարիէ ի վեր: Անոր նկարները կը ցուցադրուին նաեւ Լոնտոնի եւ Հրազդան:

***

ԱՌԱՆՁՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մեղրիի մէջ, կարճեւան, սկսած է չորս առանձնատուներու շինութիւնը, որոնք պիտի յանձնուին բանուորական բազմանդամ ընտանիքներու:

Վերջին տարիներուն, շրջանի գիւղերուն մէջ կ'աւերուին հողամասերով եւ օժանդակ կառոյցներով բնակելի տուները:

***

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՑԻ ԹՂԹԱԿԻՑ ԱՆԴԱՄ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի պատմութեան հիմնարկի աշխատակից – ներ՝ պատմական գիտութեանց տոքթորներ Հրաչ Բարթիկեան եւ Սիմոն Կրկեսեան արժանացան Հռոմի Թիպերինա ակադեմիայի Թղթակից – անդամի կոչումին:

Հրաչ Բարթիկեան ծնած է Աթէնք ու 1946–ին Հայրենիք ներդաղթած: Ան հիմք դրած է «Բիւզանդական աղբիւրները Հայաստանի եւ Հայերի մասին» մատենաշարին: Անոր թարգմանութեամբ լոյս տեսած են «Դիկենիս Ակրիտաս» էպոսը եւ բազմաթիւ այլ գործեր: Հրաչ Բարթիկեան Աթէնքի ակադեմիայի թղթակից անդամ է եւ արժանացած է Մեսրոպ Մաշտոց մրցանակին: Զարենցի մրցանակի դափնեկիրը Սիմոն Կրկեսեան եւս Աթէնքէն ու հին յունարէնէն թարգմանած է Հոմերոսի «Ոդիսական»ը, Քսենոփոնի «Անաբասիսը», Հերոդոտոսի «Պատմութիւնը», որոնց մէջ արժէքաւոր յիշատակութիւններ կան հին Հայաստանի մասին:

***

ՀԱՄԵՐԳ – ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«Կոմիտաս» Երաժշտական Տան մէջ երեւանցիներ ունկնդրած են մոսկուացի յօրինող Գ· Մովսիսեանի համերգ – մենախօսութիւնը: Ան տարբերելով համերգի աւանդական ձեւին մտերիմ զրոյց ունեցած է ունկնդիր հասարակութեան հետ ու պատմած իւրաքանչիւր յօրինումի առընչուած հետաքրքրական դէպքեր: Արուեստագէտը ներկայացուցած է իր բազմաթիւ ծանօթ գործերը, նաեւ առաջին ունկնդրութիւններ:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

Այս օրերուն երեք երկիրներու մէջ միաժամանակ բացուած են Հայաստանի կերպարուեստի ցուցահանդէսներ: Փըրակայի մէջ հայ նկարչուհիներու լաւագոյն գործերը ցուցադրուած են, Արեւելեան – Գերմանիոյ մայրաքաղաքին մէջ բացուած է ժամանակակից գեղանկարչութեան, գծանկարչութեան եւ գիրքի պատկերազարդման ցուցահանդէսը: Սուտանի մայրաքաղաքի բնակիչներն ալ կը ծանօթանան փոքր ձեւերու հայկական գեղանկարչութեան ու քանդակագործութեան: Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապի հայկական ընկերութեան կազմակերպութեամբ, մօտ ատենէն Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի մէջ եւս ցուցադրանքներ պիտի բացուին:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս՝ իւ դիտութիւն մեր ժողովուրդին կը յայտնենք, թէ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տ· Տ· Վազգէն Ա· Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր 1553 թիւ եւ 1988 Ապրիլ 7 թուակիր Սրբատառ Կոնդակով, փարիզի Հայոց Առաջնորդ՝ Տ· Գիւտ Եպիսկոպոս Նազարէանը նշանակած է Ֆրանսայի եւ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ:

Վեհափառ Հայրապետը, Սրբատառ նոյն այդ Կոնդակով, Տ· Գիւտ Եպիսկոպոս Նազարէանին չնորհած է նաեւ Արքութեան պատիւ:

Բարձրաչնորհ Տ·Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նազարէանին ուղղուած յիշեալ Կոնդակին պաշտօնական ընթերցումը՝ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի Եկեղեցիներու թեմերէն՝ պիտի կատարուի յառաջիկայ Կիրակի օր, Մայիս 8–ին, ի ժամու Ս· Պատարագին:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ
ԹՐՔԱՀԱ՞Յ ԹԷ ԹՐՔԱԽՕՍ

Հանդիսէ մը ելիքի երիտասարդներու գրուած երկլեզու թուցիկներ խորհրդակցական հանդիպումի մը հրաւէր կ'ուղղէին: Ծրագիր կը մշակուէր «թրքահայերու հայրենակցական միութիւն» մը հիմնելու: Նախատեսուած էր գեղարուեստական բաժին մըն ալ Սիմոնիկ Մելիմէքեան – Զահրատ – Խրախունի զարմանազան համատեղումով:

Կանխելու համար անորոշութիւն մը, տեղին պիտի ըլլար սահմանումը տալ նախ սա «թրքահայ» բացատրութեան, որո՞ւ կ'ուղղուի այս հրաւէրը երբ այսօր աւելի քան երեք միլիոննոց ամբողջ Սփիւռք մը կը կոչուի այս անունով:

Ցետոյ հետաքրքրական պիտի ըլլար նաեւ գիտնալ թէ այս գաղափարը յղացողներ ի՛նչ առաջադրանքով ճամբայ ելած են ու հարկաւոր կը նկատեն «Թրքահայերու Միութիւն» մըն ալ, երբ կայ արդէն «Պոլսահայերու Միութիւն» մը:

Ու գործունէութեան ի՞նչ մարզ է ընտրուելիքը, որ առկայ մեր բազմազան միութիւններէն ոչ մէկը կրնայ գոհացնել Մելիմէքեան — Զահրատ — Խրախունի, ըմպելի – անուշեղէն մէկտեղող ճաշակը:

Թուցիկին ետեւի կողմը նոյն հրաւէրը կ'ուղղուի նաեւ թրքերէնով:

Արդեօք աւելի տրամաբանական պիտի չըլլար «թրքախօս Հայերու միութիւն» մը կազմել, յետոյ գտնել նաեւ անոր վայել գործունէութեան մարզ մը···:

Թ· ԱՐՓԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՄԱՀ՝ ՀՐԱՆՏ ՀՐԱՀԱՆԻ

«Գրական Թերթ»ի Ապրիլ 22–ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ մահացած է արձակագիրը, թատերագիրը, թարգմանիչ Հրանտ Հրահանը (Նազարեան):

Ծնած է 1898 Փետրուար 28–ին Թուրքիոյ Ատաբազար քաղաքը, ուր սոցած է նաեւ նախնական կրթութիւնը· ապա անցած է կեդրոնական վարժարանը: 1915–ին ապաստանած է Կուտինա· 1918 – 1919 թուականներուն ուսուցչութիւն ըրած է տեղւոյն հայկական վարժարանին մէջ, իսկ 1919 – 1921 Էսկիշէհիր: Ցետոյ անցած է Պուլկարիա եւ 1946–ին ներգաղթած Հայաստան:

Հրանտ Հրահան իր պատմուածքներուն ու վէպերուն մէջ որոնք յաճախ ինքնակենսագրական բնոյթ ունին, կը ներկայացնէ այն իրազարձութիւնները որոնց ականատեսը եղած է: Պուլկարիոյ մէջ գրի առած է «Հերոսի մը նամակները», «Համբուրէ գիս», «Հրաշագործ մխութիւն», «Ոգեմի խայթեր» գործերը, իսկ ներգաղթելէ ետք հրատարակուած են «Արցունք եւ ժպիտ», «Իմ կեանքի վէպը», «Ծօսում են անմահները» դիրքերը: Իր կատարած թարգմանութիւններով ան պուլկար յայտնի գրողներ ու անոնց ստեղծագործութիւնները ծանօթացուցած է հայ ընթերցողին:

***

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ԹԷՔՆԻՔԻ ԼԵՆԻՆԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ

Սորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան կեդր· Կոմիտէն եւ Նախարարներու Սորհուրդը դիտութեան ու թէքնիքի 1988 թուականի Լենինեան մրցանակներ չնորհած է ի միջի այլոց երկու Հայերու· Փիզիկամաթեմատիկական դիտութիւններու թեկնածու Սորհրդային Միութեան դիտութիւններու ակադեմիայի ընդհ· Փիզիքի հիմնարկի աւագ դիտաշխատող՝ Գուրգէն Ասկարեանին, ու Հայաստանի դիտութիւններու ակադեմիայի Բիւրականի աստղադիտարանի խումբին վարիչ՝ Ռուսլոյի Մուրատեանին, իր աշխատութիւններու մէկ չարքին համար:

ՂԱՐԱԲԱՂՅԻՆԵՐՈՒ ԴԻՄԱԶՆԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այս դառն յուսախաբութենէն եւ յատկապէս Իսրայէլ Օրիի մահէն վերջ, կը թուէր թէ Ղարաբաղցիներու ապստամբութեան գործը պիտի ամլանար: Բայց հայ ազատագրական շարժման գլուխ կ'անցնի Գանձասարի անվեհեր Եսայի Կաթողիկոսը: Ան ցարական կառավարութեան հետ ոչ միայն Հայաստանի ազատագրութեան հարցի կապակցութեամբ բանակցութիւնները կը շարունակէ, այլեւ կը զօտեպնդէ ու կ'ոգեւորէ Ղարաբաղիները զինելու համար: Ապստամբութեան գործը Ղարաբաղի Լեռներուն մէջ անգամ մը սկիզբ էր առեր. այդ պէտք էր ամէն գնով պահպանել ու յարատեւել: Ի՞նչ փոյթ, թէ քաղաքական իրադարձութիւնները կը ստանային այլ ընթացք մը: Ղարաբաղցիք իրենց ազատասիրութեան տենչին մէջ յարատեւել դիտէին: Ցարատեւութիւնը Ղարաբաղցիներու առաքի – նուիրեալն է:

*Վերը նշուեցաւ, որ Ռուսաստան պարսկական պետութիւնը զօրացնելու պատրաստակամութիւն կը յայտնէր: Այդ պատրաստակամութիւնը կուգար այն պատճառով, որ Պարսկաստան 18–րդ դարու 20–ական թուականներուն Թուրմօրթի եւ Հաճոյասէր չահերու անտարբերութեան հետեւանքով արագօրէն կը քայքայուէր, մինչդեռ Թուրքիան հանելով իր ուժերու գագաթնակէտին, կը յաւակնէր ամբողջ Պարսկաստանը Օսմանցիներու ճարտար զէնքին աւար համարիլ: Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ լարուածութիւնը քաղաքական գետնի վրայ լուծելու փորձերը կը ձախողէին: Պատերազմը հետզհետէ անխուսափելի կը դառնար նաեւ այն պատճառով, որ Թուրքեր չէին համաձայներ Պետրոս Մեծի այն առաջարկութիւններու շուրջ, թէ Հայաստանն ու Վրաստանը կարելի է չէզոք երկիրներ նկատել: 1724 Թուականի ձմրան, Էրզրումի մէջ կը հաւաքուի Թրքական խոշոր զօրաբանակ մը, որ Ռուսաստան – Ղարաբաղ ուղղութեամբ դէպի Թաւրիզ եւ Մերձկասպեան երկիրներ արշաւելով, պիտի կանխէր ռուսական իշխանութեան տարածումը պարսկական նահանգներու վրայ եւ իրագործէր ամբողջ Պարսկաստանը կորզելու Օսմանցիներու վաղեմի ծրագիրը: Զնայած Երեւանցիներու հերոսական դիմադրութեան, Թուրքերը Պարսիկ խանէն կը գրաւեն Քաղաքը ու կը շարունակեն իրենց արշաւանքը դէպի Ղարաբաղ: Ղազարապի քաջարի զինուորները Թրքական անհատնում ուժերու դէմ կը ցուցաբերեն աներեւակայելի տոկունութիւն մը: Հայք թառած իրենց լեռներու կատարներուն կը կոտորեն Թրքական զօրքերը, բայց նաեւ կը կոտորուին: Ինչքան ալ բարձրադիր դիրքերը ռազմական առաւելութիւն մը կ'ընձեռէին հայ մարտիկներուն, այնուամենայնիւ այլազան չրջաններէ ռազմավայր ուղարկուած պահեստային նոր ուժերով վերանորոգուող Թրքական զօրքերու եւ զէնքերու առատութեան դէմ մաքառիլը հետզհետէ կը դժուարանար: Դիմանալու եւ պայքարը շարունակելու միակ հնարաւորութիւնը Ռուսաստանէն զալիք օգնութիւնն էր: Ղարաբաղցիները ռազմական օժանդակութիւն մը կը խնդրէին ցարէն: Եթէ զէթ զօրաբաժին մը հասնէր, հայրենիքի ազատագրութիւնը Ղարաբաղցիք զար մը աւելի չուտ կ'ապահովէին: Սակայն իրական օժանդակութեան փոխարէն անոնց չարունակ առատ խոստումներ ու խրոխտուրներ կը տրուէին, երբ Հայերը մէն – մենակ կը կռուեցնէին Թրքական բանակներու առաջխաղացումը Մերձկասպեան երկիրներու վրայ: Ռուս իշխան Դոլգորուկովը կայսեր ուղղուած իր նամակին մէջ անդրադառնալով Ղարաբաղցիներու ինքնապաշտպանութեան մասին կը գրէ, պէտք է զարմանալ, թէ Հայերը ինչպէս կը դիմանան ստեղծուած դրութեան, քանզի անոնք հարկադրուած են մէն – մենակ պատերազմ մղել Թրքական բանակի դէմ: Միայն Աստուած կը պահէ Հայերը, այլապէս մարդկային խելքէն բարձր է հասկնալ, թէ դեռ ինչպէս կը տակաւին անոնք այդքան զօրեղ Թշնամիին դիմաց:

Երբ Հայեր արիւնահեղ կռիւներ կը մղէին Թուրքերու դէմ, 1724 Թուականի Յունիսի 12–ին, Կ. Պոլսոյ մէջ Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ կը կնքուի դաշնագիր մը, ըստ որում, Թուրքիան կը ճանչնար ցարական իշխանութեան հաստատումը Մերձկասպեան երկիրներու վրայ, սակայն փոխարէնն ալ Ռուսեր կը հարկադրուէին ճանչնալ օսմանեան տիրապետութիւնը ամբողջ Անդրկովկասի վրայ: Այսպիսով, համակ Հայաստան բաժին կ'իյնար Թուրքերուն:

1724 Թուականի Օգոստոսին, Վրացիներու Վախտանգ Թագաւորը այս դաշնագրութեան մասին տեղեկանալով, այլեւս անկարելի կը համարի Թուրքերու դէմ պատերազմիլ եւ 1400 հոգիով կը Թողու իր երկիրը ու բնակութիւն կը հաստատէ Աստրախանի մէջ:

Հայերը, որոնք օժանդակութիւն մը կը խնդրէին ցարէն, իրենց այդ արիւնահեղ մարտերու ընթացքին անկէ կը ստանան հրովարտակ մը, որով ան կը հրաւիրէ Հայերը լքել իրենց պապենական հողերը եւ ռուսական հովանաւորութեան տակ խաղաղ բնակութիւն մը հաստատել Մերձկասպեան երկիրներու մէջ: Փաստօրէն, Ղարաբաղցիները Վրացիներու օրինակին պէտք է հետեւէին: Դրական մտածումը ըլլալու համար, եթէ նոյնիսկ ընդունինք, թէ ցարի սոյն հիւրասիրութիւնը՝ քրիստոնեայ Հայերը մեհմետական Թուրքին եաթաղանէն փրկելու մարդասիրական զգացմունքներէ կրնար բխիլ, այնուամենայնիւ, ցարական կառավարութեան նման ընդառաջումին մէջ քաղաքական եւ տնտեսական նկատումներ զանց չենք կրնար ընել: Հայք մարտունակ եւ ցարական պետութեան համար վստահելի տարր մը ըլլալով, Մերձկասպեան երկիրներու վրայ ռուսական իշխանութեան ամրապնդման համար օժանդակ ուժ մը կրնային հանդիսանալ, եւս առաւել՝ անոնք իրենց վաճառականական համաութեամբ քաղաքներ ծաղկեցնելու համբաւը չատոնց կը վայելէին: Հայեր, Պետերբուրգ մը կառուցանել տուող չինարար ցարի՝ Պետրոս Մեծի համար ամենեւին անպիտան կամ անօգուտ չէին: Երկրորդ Շահ Աբաս մը. այն տարբերութեամբ, որ առաջինը միեւնոյն նկատումներով Հայեր բռնի Թաւրիզ, Նոր Ջուղա աքսորել տուաւ, սակայն երկրորդի պարագային, Թուրքեր կ'աքսորէին Հայերը, օգտուողը պիտի ըլլար ցարը:

Հայք պատրաստ էին հայրենիքի ազատութեան համար զոհել ամէն ինչ՝ ունեցուածք ընտանիք եւ կեանք, բայց ոչ հայրենիքը: Հայրենիքի համար ոչ մէկ զոհողութիւն չատ չէր կրնար ըլլալ, բայց հայրենի՞քը զոհել, ալ ի՞նչ կը մնար: Հայրենասէր Ղարաբաղցիներու ճնշող մեծամասնութիւնը կը մերժէ ցարին հիւրասիրութիւնը: Նախընտրելի էր սեփական արեամբ ոռոգել ամբողջ երկիրը. մահուամբ միանալ սարերուն հետ եւ ըլլալ ազատ սարերու պէս: Ղարաբաղցիներու այս խիզախ որոշումը Դաւիթ Բէկի եւ Մխիթար Սպարապետի նման անզուգական հերոսներ կը ծնի: Այսուհետեւ հայ ազատագրական չարժումը ոչ մի կերպ չընկճուիր: Հալիճորի, Մեղրիի եւ չարք մը այլ ճակատամարտերու չնորհիւ Հայերը փայլուն յաջողութիւններու կը հասնին՝ մինչեւ կատարեալ յաղթանակ:

Ցարատեւութիւնը Ղարաբաղցիներու առաքինութիւնն է: Ազատասիրութիւնը՝ անոնց էութիւնը բացայայտող գերագոյն արժէքը: Եթէ չըլլային Ղարաբաղցիք, եթէ չըլլար անոնց ռազմական տոկունութիւնն ու դիմացկունութիւնը, եթէ չըլլար անոնց ազատասիրական տիրականութիւնը եւ հայրենասիրական վեհութիւնը, 1828 Թուականի Ռուսաստանին միացումով արեւելեան – Հայաստանի ազատագրութիւնը Թուրք – պարսկան տիրապետութենէն երեւակայել իսկ հնարաւոր չէր կրնար ըլլալ: Եթէ նոյնիսկ արդար ըլլալու համար խոստովանինք, որ վաստրքրդողը Ղարաբաղցիներն են եւ անոնց աննկուն կամքը:

Հակառակ այն վերաբերմունքին, որ Ռուսաստան, ի տես պատմական այդ զոյգ իրողութիւններու, Ղարաբաղը իր ճգնաժամային օրերուն անօգնական կը Թողու եւ Անդրկովկասի քրիստոնեութեան հաչուին յօգուտ Ռուսիոյ բանակցութիւններ կը վարէ նախ Պարսկաստանի, ապա Թուրքիոյ հետ, այնուամենայնիւ, ժամանակի կեղակարծ քաղաքականութիւնը, հայ ազատագրական պայքարի ճամբուն ընկրկումի կամ յուսալքութեան անյաղթահարելի խոչընդոտ մը չի նկատուած: Ցուսախաբութիւն մը յուսալքութիւն չէ: Ղարաբաղցիք իրենց զոյամարտին մէջ վար չեն դներ զէնքերը, ըստ կրնաւած ազատագրական պայքարը ճնշապարհի կէսին չեն Թողուր, իրենց սրբազան հողը չեն լքեր, այլ մեծամեծ զոհողութիւններու գնով կը յարատեւեն մինչեւ իրենց արդար պահանջքներու եւ ակնկալութիւններու իրականացումը, աւելի քան մէկ դար տեւող անհատնում ու արիւնահեղ զոյապայքարի մը ընթացքին:

Այսօր Ղարաբաղը Հայաստանի միացնելու վերաբերեալ Ղարաբաղցիներու եւ համայն Հայութեան արդար դիմումը, Խորհրդային Միութեան քաղաքական ներքին բարդութիւններու պատճառով, Խորհրդային Միութեան կեդրոնական կոմիտէի կողմէ մերժուեցաւ: Ցաւեցան Ղարաբաղցիք, ցաւեցան Երեւանցիք միանց չեւ իրենց հոգիներուն խորքը, անոնց հետ կը ցաւի նաեւ ամբողջ Սփիւռքը: Ցաւեցանք, բայց չյուսալքուեցանք երբեք: Ղարաբաղցիք Հայաստանի միանալու իրենց այս հայրենատենչ նպատակը հետապնդած են չուրջ 70 տարիներ չարունակ: Եւ ես հաւատալով անոնց ատենական ոգիին կ'ըսեմ, որ անոնք մէկ Հայաստան ըլլալու իրենց կիզող ցանկութեան ու նպատակի իրագործման մէջ պիտի յարատեւեն եօթանասուն եւ եօթանասուն եօթ տարի եւս: Ղարաբաղցիներու պայքարին տոկունութիւնն ու յարատեւութիւնը անոնց հայրենասիրութենէն եւ ազատասիրութենէն կուգայ: Ասկէ է Ղարաբաղցիներու ոգին: Ասկէ է անոնց դիւցազներգութիւնը, յարատեւութիւն հայրենասիրութեան, ազգասիրութեան եւ ազատասիրութեան մէջ:

Ասկէ ոգիով ներշնչուինք ու այս ոգիով ապրինք:

Կեցցէ՛ Ղարաբաղը:

Ապրիլ 20,
Վիէննա

ԱՖԵՂԱՑ

ՓՇՐԱՆՔ ՄԸ ԾՆՆԴԱՎԱՅՐԻՍ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԷՆ

Ծննդավայրս է Թոզատ: Աչխարհ եկած եմ 1904–ին: Բարեկեցիկ ընտանիքի մը զաւակը, մանկութիւնս եղած է, աւելի ճիշդ սկսած է, անհոգութեան ու երջանկութեան մէջ: Հայրս ունէր իր անձնական առեւտրական գործը քաղաքին մէկ փայլուն պողոտային վրայ, ինչպէս նաեւ իր կառքը եւ ամարանոց մը ուր կ'երթայինք, ամէն ամառ, երեք ամիս: Կ'ապրէինք հանդիստ եւ խաղաղ կեանք մը: Այցելուները անպակաս էին:

1914–ին, կը յաճախէի Թոզատի ազգային աղջկանց նախակրթարանը եւ չորրորդ դասարանի աշակերտուհի էի: Թէպէտեւ, դեռ անչափահաս, բայց կը հետեւէի ծնողներուս խօսակցութիւններուն: Կայծութիւնը մտահոգիչ է կ'ըսէին, պատերազմի չչուկներ կան: Այդ տարին օգոստոսի չորեքշաբթի, նամանաւանդ որ եղբայրս, տասներեք տարեկան, մեկնեցաւ Եգիպտոս, կանխելու համար զինուորական պարտականութեան հաւանական կոչը եւ մայրիկս անչուչա քիչ մը անտրամադիր էր այս բաժանումին հետեւանքով:

Պատերազմը սկսաւ: Մօբեղբայրներս զօրաչարժի ենթարկուեցան: Սակայն, հայրս վճարելով ութսուն հնչուն ոսկի, որպէս զինուորական տուրք, յաջողեցաւ անոնք ազատել: Բայց, ուշադ, մի քանի ամսուան համար միայն:

Այդ միջոցին, Թրքական կառավարութիւնը Հայերուն խանութներուն մէջ գտնուած ամէն տեսակի կերպասեղէնները կը հաւաքէր, իբր զինուորական կարիք, անչուչա առանց վճարումի, եւ կը զրկէր կեդրոնական իշխանութեան: Հայրս, ամէն օր, չուկայէն տուն կու գար, քիչ մը աւելի յուզուած, ըսելով թէ ոստիկաններուն հետ նաեւ բեռնակալներն ալ կը վճարենք: Նախազգացում մը ունէր: Ծանր մտահոգութիւններու մէջ էր: Սակայն, դեռ սկիզբն էինք, միայն:

1915–ի գարնան, ամիսը լաւ չեմ յիշեր, սովորականին պէս զպրոց գացած էի: Մեր աղջկանց նախակրթարանը կը գտնուէր ճիշդ Ազգ. Առաջնորդարանին դիմացը: Կէսօրէ վերջն էր, դասատանգութեան ժամանակ աշակերտներէն մէկը իր նայուածքը դէպի պատուհան դարձնելով, յանկարծ պոռաց՝ «օրիորդ, օրիորդ, նէ՛ կէք տեսէք մեր Առաջնորդը երկու պինւած ոստիկաններ կառքը կը դնեն»: Բոլորս մէկ խուժեցինք դէպի պատուհանը: Դեռ աչքերուս առջեւ է գլուխը բարձր բռնած, հպարտ քայլուածքով, պատկառելի դէմքով եւ հասակով Առաջնորդը՝ Ներսէս Ծ. Վրդ. Սահակեանը, քալ հովիւ եւ զաւակ հերոսածին Շապին Գարագաշարի, որ անհետացաւ Թուրք ոստիկաններուն հետ: Սիրուած էր Թոզատի հայութենէն: Ամէն Կիրակի, հոն ուր կը պատարագէր, Թոզատ կը հաչուէր հօծ հայկական եկեղեցի եւ երկու վանք քաղաքին չուրջերը ժողովուրդը կը խուժէր, կը լեցնէր Եկեղեցին իր քարողը լսելու համար:

Թէպէտ, մենք աշակերտներս, չատ վառուն, այլու հանդերձ ազդուեցանք այս տեսարանէն: Նոյն պահերուն հնչեց զպրոցին զանգակը, ու վերադարձայ տուն: Մեր բնակարանը նոյն թաղին մէջ էր: Տզոց Ազգային վարժարանին եւ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջտեղը: Վազելով հասայ տուն, տեսածս մայրիկիս պատմելու:

Բայց հազիւ թէ մայրս դուռը բացաւ, ինձմէ առաջ բացագանչեց՝ «դիտես, աղջիկս, այսօր բոլոր հայ այր մարդիկը չկայէն հաւաքեր եւ բանտ տարեր են»: Ըսելիքս արդէն մոռցայ եւ անմիջապէս

հայրս եւ եղբայրս հարցուցի: Անոնք, չարունակեց մայրս, չուտ մը խանութը գոցեր են. տունն են: Շունչ մը առի: Բայց, կարճ տեւեց այդ չունչը: Յաջորդ օրը, առաւօտեան առաջին ժամերուն, դուռին զանգը հնչեց: Պատուհանէն եր- կու թուրք ոստիկան տեսայ: Մայրս դուռը բացաւ, վեր ելան: Հայրս հիւանդ կը ձեւանար: Ամուսինս հիւանդ է, բսաւ մայրս ոստիկաններուն: Այս վերջիններըը հրամանգեցին որ չուտով հագուի: Ես ալ, մանուկի մխամտութեամբ, ծունկի եկայ ոստիկաններուն առջեւ եւ աղաչեցի որ հիւանդ հայրիկս խնայեն: Ոստիկաննե- րէն մէկը ձեռքի շղթայով ինծի զարկաւ եւ քաշեց, ու մայրիկիս դառնալով բսաւ՝ «Քանդէմ մեզի հետ ոստիկանատուն եկուր, հարցում մը ունինք քեզի»: Այդ վայր- կեանին տարին անզուգական մայրս եւ հայրս, ու ես մնացի որբ:

Եղբայրս, պահարանի մը մէջ, մանա- ւոր պատրաստած, պահուըտած էր: Երբ դուրս եկաւ, պատմեցի եղելութիւնը: Մեծ մայրիկս, քովի սենեակը, հիւանդ պառկած էր: Ներքնի երկու երիտասարդ ազգը արդէն բանտ տարած էին եւ լուր չունէր: Ես այս պահուն աղջիկը եւս, իր ամուսինին հետ, կ'անհետանար: Կը յու- սայինք որ մայրիկս մինչեւ պիշեր տուն կը վերադառնար: Հայու եւ պատանիի ժամադութիւն: Ամբողջ օրը ի զուր սպա- սեցինք, նոյնպէս պիշերը արթուն մնա- ցինք, բայց վերադարձող չեղաւ:

Յաջորդ առաւօտ կանուխ փողոց վա- զեցի ծնողքիս ուր ըլլալը առաւելու հա- մար: Հոս ու հոն ոստիկանատուները հար- ցնելէ յետոյ, իմացայ որ բոլոր կիները մեծ չինքի մը մէջ լեցուցած են, իսկ այ- րերը բանտերուն մէջ: Գացի այդ չինքը եւ կանոնց աներեւակայելի բազմութեան մը մէջ տեսայ մայրս, եւ հազիւ կրցանք մի քանի խօսք փոխանակել. «աղջիկս, այս բազմութիւնը Սերաստիա պիտի երթայ, մի քանի ծանօթ կիներու հետ կառք մը վարձկինք որպէսզի չուտ երթանք եւ չուտ վերադառնանք» ըսաւ մայրս: Ի՞նչ կրնայի ընել եւ ըսել: Միայն հարցուցի թէ ինչի պէտք ունի. դրա՞մ, հագո՞ւստ: Ձարու համար քիչ մը ուտելիք, ուրիշ ոչինչ, պատասխանեց, եւ աւելցուց՝ «եր- կու օրէն կուգանք»:

Յաջորդ օրը, ուտելիքները տարի մօտս: կառքերը պատրաստ կը սպասէին: Ա- նունները կը կարդային: Ուզեցի մօտս հետ երթալ, լացի, բայց չուզեց: Տուն դնա ըսաւ եւ եղբօրդ տէր եղիր: Անուն- ներու ընթերցումը վերջացաւ եւ կառ- քերը սկսան ճամբայ ելլել: Ու ես ար- ցունքոտ աչքերով, հեծկլտալով, տուն վերադարձայ:

... Մայրս անապատները, անօթի եւ մերկ, յուսահատած, ինքզինքը նետած է տորի մը մէջ:

Ապա, սկսայ հայրս փնտռել: Տեսայ զինուորական չէնք մը, ուր խճողած էին այր եւ կին, ընդհանրապէս տարեցներ: Երիտասարդները բանտերուն մէջ լեցու- ցած էին: Գիշերը կը տանէին մօտակայ լեռները, ձեռքերը կապուած եւ կը կացի- նահարէին: Անոնց մէջ ունէի երկու մօր- եղբայրս եւ հօրս եղբօր զաւակը: Ուրիշ - ներ, մանաւանդ քաղաքին երեւելիները անմիջապէս սպաննուեցան, ոմանք ծա- ռերէն կախուած:

... Հայրս ունեցաւ նոյն ճակատագիրը:

Իսկ ծերերը, որոնց միացուցին մա- նուկները, քշուեցան դէպի Տէր - Զօրի անապատները:

«Այսեան չարիճ թէ մոռանան մեր որդիճ
Թող ողջ աշխարհ Հային կարդայ նախատինճ»:

Թոգատցի

ՎԻԳԹՈՐԻԱ ՓԱՆՈՍԵԱՆ - ՄԿՐԵԱՆ
Մարսէյլ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՔԱՆՆ

ՀԱՑ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՆՆ («Ցարագ»).-

Գրեթէ երկու տասնամեակէ ի վեր դա- դութիս Թիւին Թոյլատրած չափով եւ կարելիութիւններով, կարեւոր եւ, հե- տեւաբար գնահատելի աշխատանք կը կատարէ 1971-ին, Տիկին Ս. Մարմարեա- նի նախաձեռնութեամբ կեանքի կոչ- ուած Քաննի Հայ Տիկնանց Միութիւնը:

Վարչութիւնը, ինչպէս հարկն է, Ապրիլ 23-ին, Լա Թորչ ճաշարանի վերին սրա- հին մէջ, հանրութեան կը պարզէ իր անցեալ տարուան գործունէութիւնը՝ բարոյական եւ նիւթական, ամփոփ դի- ծերով:

Նախագահուհի Տիկին Թ. Ճէվիզեանի գեկուցումէն ի յայտ կու գայ, թէ վար- չութիւնը կը մնայ միշտ ա՛յն հաստատ տեսակէտին վրան, թէ հայերէնի դասա- նանդութիւնը այսօրուայ փոքրաթիւ հայ զաղութին նորահասներուն մօտ, կը դառնայ առաջնակարգ կէտ: Այս ուղ- ղութեամբ, դժուարութիւններ յաղթա- հարելով, անցեալ տարի եւս կը չարունա- կէ միօրեայ զպրոցին պահպանումը: Յարմարաւէտ դասասրահ՝ խազազաչ- տով, կ'ապահովէ հայերէն սորվելու տրամադիր երախաներու յաճախումը Զո- րեքշաբթի օրերու երկու ժամուան՝ 14- էն 16, մեր լեզուի եւ պատմութեան նախ- նական դասընթացքներուն: Ուսուցչու- հիներ՝ տիկիններ Իզապէլ Թոքաթլեան եւ Շաքէ Հապիպեան, նուիրումով կը կա- տարեն իրենց պաշտօն - պարտականու- թիւնները: Երկու դասարան՝ հինգէն

նահարկին: Անոնց մէջ ունէի երկու մօր- եղբայրս եւ հօրս եղբօր զաւակը: Ուրիշ - ներ, մանաւանդ քաղաքին երեւելիները անմիջապէս սպաննուեցան, ոմանք ծա- ռերէն կախուած:

... Հայրս ունեցաւ նոյն ճակատագիրը:

Իսկ ծերերը, որոնց միացուցին մա- նուկները, քշուեցան դէպի Տէր - Զօրի անապատները:

«Այսեան չարիճ թէ մոռանան մեր որդիճ
Թող ողջ աշխարհ Հային կարդայ նախատինճ»:

Թոգատցի

ՎԻԳԹՈՐԻԱ ՓԱՆՈՍԵԱՆ - ՄԿՐԵԱՆ
Մարսէյլ

հօթը եւ ապա մինչեւ տասներկու տա- րեկաններու համար: Աշակերտներուն թի- ւը՝ սահմանափակ, հազիւ 11 հոգի, հա- կառակ ի գործ դրուած բոլոր ճիգե- րուն, համոզելու ծնողքները, որպէս- զի իրենց մանուկները չաբաթը քանի մը ժամուան համար հոն ղրկեն, դոնէ տարրական ծանօթութիւններ ձեռք ձգե- լու մտադրութեամբ: Շատերու մօտ անտարբերութիւնը հիւանդագին երե - ւոյթ կը պարզէ: Առաւել հրապուրիչ դարձնելու մտօք դասաւանդութիւննե- րը, կը նախատեսուի ընթացիկ ուսում- նական տարեշրջանէն սկսեալ դասերը համեմել երգերով եւ պարերով: Այս կապակցութեամբ արդէն իսկ կը դիմ- ուին միջոցներու:

Հայերէնը կատարելագործելու համար, անցեալ Յուլիսին Հայաստան կ'ուղար- կեն 13ամեայ պատանի մը՝ Զօհրապ Թո- քաթլեան: Կը մտադրեն նոյնը ընել նա- եւ այս տարի:

Ամէն տարիներու նման, Հոկ. 25-ին, Մխրամար սրահին մէջ կը ցուցադրեն հայաստանեան ժապաւէններ՝ կարճ եւ երկար այս անգամ Վենետիկի Մխի- թարեաններու ազգային զանձերու հա- ւաքածոյին նուիրուած եւ Ինճորենիի Այգին:

Գործունէութեան չրջագիծին մէջ կը մտնէ Քանն քաղաքի փորում-ին մասնակ- ցութիւնը հայկական տաղաւարով: Ազ- գային տարազներով պուպրիկներու ցու- ցադրում, պատմական Հայաստանի քար- տէս, ձեռարուեստի ստեղնագործու- թիւններ, հին գիրքեր եւայլն:

Աւանդական այցելութիւն Սէն Ռաֆա- յէլի հայկական Հոմին, նուէր- ներով եւ զեղարուեստական յայտագը- րով: Մասնակցութիւն չրջանիս եւ Նի- սի ու Տրակինիանի մէջ տեղի ունեցող հայկական բոլոր ձեռնարկներուն: Ինչ- պէս Ապրիլեան Եղեռնի տպկոչում, ծաղկեպսակի զետեղում Միութեան ա- նունով: Նաեւ՝ չրջապտոյտ ու հայածէս պատարագներ Ս. Պօղոս Ֆրանսական եկեղեցիին մէջ: Զանազանաւոր բարեսի- րական մարզը՝ անհրաժեչտ նիւթական յատկացումներով եւ աչխատանքներով: Նիւթական պատկերը աւելի քան գո- հացուցիչ:

Տեղեկագիրին ընթերցումէն եւ նիւ- թական հաչուետուութեան ներկայացու- մէն ետք տեղի կ'ունենայ 1988 - 89-ի վարչութեան անդամակիններու ընտ - րութիւնը եւ կը կազմուի դիւանը, -նա- խագահուհի Տիկին Թագուհի Ճէվիզ- եան, երկու փոխ - նախագահուհիներ տիկիններ Էլիզ Ահարոնեան եւ Ազգանոյշ Աատուրեան, քարտուղարուհի՝ Տիկին Ժանին Մինթանճեան, փոխ՝ Տիկին Վի- վիան Քարսեան, գանձապահուհի՝ Տի- կին Սօսէ Պետրոսեան, փոխ՝ Տիկին Ժագ- լին Գայամճեան, խորհրդատուներ՝ տիկիններ Ժանին Պլուզեան, Ռոզ Պետ- րոսեան, Ռոզ Մէճեան, Մարի Զէնկին- եան, Մարի Ազիզեան եւ Մարի Անգա- պապեան:

Ժ. Մ.

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

«ՀԱՑՈՑ ԼԵԶՈՒՈՎ ՈՒ ՏԱՌԵՐՈՎ»

«Սովետական Գրող» հրատարակչու- թիւնը լոյս ընծայած է «Քարը» ժողո - վածուն, որ կը բացուի «Հայաստա - նում» բանաստեղծութեամբ:

Լոյսի շէմից կեանք եմ մտել
Մտքի ջահը իմ վառելով,
Ու իմ քախտի ճամբան գտել
Հայոց լեզուով ու տառերով...

Ազգութեամբ քիւրտ Ալիխանէ Մամէ ծնած է հայկական գիւղ մը, ուսանած հայկական վարժարան մը ու կ'աչխատի հայկական մամուլին մէջ: Ուրեմն, ինչպէս իր առաջին գիրքը՝ «Կենաց ծովը» պոէ- մը (1983) որ նուիրուած էր Սեւանի, այն- պէս ալ այս տարի հրատարակուած Բ. գիրքը՝ «Քարը», յղացուած է «Հայոց լեզուով ու տառերով»:

Ա. Մամէի ժողովածուն կը կրէ ինք- նութեան ու ինքնուրոյնութեան այն կո- նիքը, որով սովորաբար բանաստեղծ մը կը տարբերենք ուրիչ մը, կամ նկարիչ մը: Ամէնէն առաջ խօսքը կը վերաբերի անոր մտածողութեան, պատկերներ հիւ- սելու ձիրքին, Հայոց լեզուի ծալքերը թափանցելու կարողութեան եւ երաժըչ- տականութեան որ կայ անոր տողերուն մէջ:

«Քարը» բաժնուած է երկու բաժինի՝ բանաստեղծութիւններ եւ երկու պոէմ: Բանաստեղծութիւնները հայրենասիրա - կան են, քրտական մոթիւներով, քնարա- կան եւ խոհական: Հայրենիքին անց - եալի հետ կապին եւ անոր զոյատեւման հարցերուն արտացոլումը կայ «Հայաս- տանում», «Ազգանուն՝ անցեալ», «Իմ մայրենի լեզուն» կտորներուն մէջ: Հոս պէտք է յիչել նաեւ Ալիխանէ Մամէի ա- ռաջին գիրքը՝ «Կենաց ծով» պոէմը, որ նուիրուած էր Սեւանայ լիճին: Քրտական մոթիւներով բանաստեղծութիւնները ընդհանրապէս սիրային են: Ուչագրաւ են «Սիրոյ գորգը», «Սարի երեկոն», «Սար- ուոր աղջկայ երգը»: Ահա հատուած մը վերջին բանաստեղծութենէն. -

Աղջիկը գետում բուրդ էր լուանում,
Աղջիկը գետում ամպ էր լուանում,
Երբ ձիաւորը մօտեցաւ նրան.
- Կը դառնաս սէրն իմ...
Մինչեւ ծնկները ջրի մէջ մտած
Սարի աղջիկը ոչինչ չի ասում,
Լուացած բուրդ է գետից դուրս
հանում,
Լուացած ամպ է գետից դուրս
հանում...

Մամէն իր գործերով վերադարձած է բանահիւսութեան, աւանդականին՝ ըս- տեղծելով իր պարզ ու անպաճոյճ պատ- կերային համակարգը:

ՄԵԼՍ ՓԻԼՈՑԵԱՆ

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վէպ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Կիրակոսի գլէն ի վեր, Մխրանի ը- րած զոհողութեան առջեւ, որ իրեն ալ չան կը բերէր, գոցած էր տիկին Շուչան իր բնէնն տոպրակը, երբ անակնկալ դէպք մը առաւօտ մը յուզեց, խենթեցուց զինքը:

Մխրան կը դառնար գործէն պառկելու, երբ կինը, կիսամերկ վիճակի մէջ, պա- զատին արցունքներով եւ կախուած, մաղտո թեւերու յուսահատական ձեւերով վազեց առջեւ:

- Մխրան ... աս ի՞նչ ձիւն էր եկաւ գլխուս, Մխրան ... պիտի խենթենամ ... ի՞նչ պիտի ըսեմ տղուս ... Հինգ հա- րիւր ֆրանքա չկայ...

Մխրան ուզեց յոյս տալ՝ խորհելով որ չան անգամ պատահած էր Տիկին Շուչա- նին՝ բան մը դնել տեղ մը եւ մոռնալ տրխ- մաթաթ: Բայց տեսաւ քիչ - քիչ, որ ոչ միայն չէր համոզուեր կինը իր ըսած- ներուն, այլ կը կասկածէր իր վրայ եւ կը խնդրէր որ վերադարձնէր դրամը:

Երիտասարդին սրտին դպաւ պարա - գան: Լեցուեցան աչքերը խկոյն: Վազեց Կիրակոսի քով եւ լայ եղաւ դառն հեծ- կըլտուքով մը:

- Ամօթ է, - կ'ըսէր Կիրակոս, - ամօթ է, էրիկ մարդու վայել չէ, մի՛ լար. ես էլ չատ դէչ ազդուած եմ եղածէն, բայց չեմ խօսիր, կը սպասեմ որ տղան գայ, թերեւս ան առած է...

- Ես ... ես կը կատղիմ ... անոր հա- մար կուլամ ... բարկութենէս ... Զա- մբընայի, չմեղքնայի քանի մը ապտակ պիտի զարնէի ապուշին երեսին ... Ես անոր դրամ՞ն եմ մնացեր ...

- Մի լար:

- Չեմ կրնար ... սիրտս վեր կ'ելլէ, բզիկ - բզիկ ընել կ'ուզեմ...

Եւ կը դոզար, կը կրծուէր, կը պրկը- ւէր ցուլի պէս:

Կը դոզար ե՛ւ Կիրակոս, խորհելով որ կինը կրնար կասկածիլ նաեւ իր վրայ, հակառակ որ քալել չէր ելած դեռ բոլո- րովին:

Տիկին Շուչան կը դառնար ու կը պըր- պտար քիթին մէջէն, կուլար, կը հառա- չէր, ձեռքերը գլխուն կը զարնէր:

- Ինծի պէս այրի կնկան մը ... խեղճ, անզօրծ կնկան մը, որ տղուն հացը կ'ու- տէ .. Սարգիս ի՞նչ պիտի ըսէ ... Քոռ- նամ, ես ի՞նչ ապուշութիւն ըրի հանեցի աս դրամը տեղէն ... Տանտիրոջ վարձքը պիտի տայի այսօր...

- Ես քեզ դուրս հանել պիտի տամ այս տունէն, ես ոստիկանատուն պիտի երթամ ... Դուն իրաւունք չունիս վարձակալ դը- նելու տունիդ մէջ ... չընեմ նէ՝ էշ ըլ- լամ, - կը պոռար Մխրան...

- Քա վո՞ւյ, թէ՝ ղրամս առաւ, թէ՝ ալ տունէն պիտի հանէ պիս: Ի՞նչ մարդ ես եղեր՝ չեմ գիտցեր ... Տղաս հոս ըլլար՝ լսէր ... դանակ կը քաչէր վրադ, ուրիչ բան չէ ... Խենթ է իմ տղաս ... Խելօք կ'երեւայ, ամա բարկանայ նը՝ աչքին բան չերեւիր...

Եւ կը զարնէր դուռները, կը չրջէր, կատղած ոզիի մը պէս: Քաչուեցաւ յե- տոյ իր սենեակը, գոցեց դուռը, որուն ազմուկէն վեր գոռգոռաց Մխրան՝ փողոց նետուեցաւ, ինքզինքէն ելած, հակառակ Կիրակոսի աղաչանքին:

Դուռը բացած պահուն ներս սահեցաւ 40 - 45 տարու կին մը, որ ուղղուեցաւ չիտակ հիւանդին սենեակը, հեծկլտա- լով:

- Դուն ինտո՞ր ձգեցիր քի՝ տղաս աղ- չաի առաջ երթայ ... Քա դուն ինտո՞ր ձգեցիր ... էրիկ մարդ չե՞ս դուն ... Չկրցա՞ր աս եումրուճախ կնկանդ խօսք հասկցնել, որ տղաս գլխէ չհանէր ... Ո՞ւր տեսնուած բան է, իմ տղաս՝ քսան տարու, կնիկը՝ քառասուն, մամա մը...

Կիրակոսի բերանը չբացուած՝ բաց - ւեցաւ Տիկին Շուչանի դուռը: Փէրիի պէս անցաւ անոր չուքը, դնաց եկաւ, կեցաւ, մտաւ ներս: Աբտասուովոր յուզումի մը մէջ ան կը նայէր չիլ նայուածքով մը մերթ Կիրակոսին, մերթ կնոջ եւ մերթ պատերուն, հեծկլտալով:

- Ես ի՞նչ խալթ կ'երայ, ելայ այդ տը- ղուն մեղքը առի ... Ես ի՞նչ խալթ կ'ե- րայ, պարոն Կիրակոս...

Գտած էր գրամը իր բարձին տակէն: Կը փնտռէր Մխրանը, որուն մեկնիլը ա- հաւոր եղաւ իրեն համար: Կը լսէր տա- կաւին անոր սպառնալիքը: Կը խորհէր պիչերը տալչէն լսելիք խօսքերուն: Տար- ւած՝ իր ցաւով, խենթենալու չափ, ան չնկատեց Աւետիք մայրը: Անցաւ իր սենեակը, փռուեցաւ գետին, վիզը տա- րածեց գիշատիչ թռչունի մը պէս: Հե - ւաց, ոռնաց եւ ճչաց յանկարծ՝ ոտքերը, ձեռքերը տախտակամածին զարնելով:

Հայեր կային չէնքին այ թեւին վրայ, վերի յարկերը: Կանչուեցան անոնք: Ան- կողին դրին Տիկին Շուչանը:

Կիրակոս խրատներ կուտար պառկած տեղէն, կը ջղայնանար, կը պոռար ու ոչ ոք կ'ուզէր քովը: Անոր վրայ դոցեցին դուռը, որուն ետեւէն Կիրակոս լսեց, երկար ատեն տիկին Շուչանի ջղային թաւալումները, անոր ցնցումները զապող կիները եւ Աւետիսի մօրը ձայնը: Ու ին- կաւ ուժասպառ՝ բարձերուն վրայ, պո- ռալով.

- Էլի, էլի հանգիստ չեն ձգեր պիս ... Թողէք պիս, թողէք պիս մինակ ... Փախ- չեմ, ազատեմ էստեղից, մարդ չեհանէ ե- րեսս...

(Շար. 81)

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ՕՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ԴՊՐՈՑԸ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

JOURNEE NATIONALE DES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE

A L'INITIATIVE DE F.R.A. COMITÉ SOSSÉ

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

GALA

KOTCHNAK NAVASART

Au Centre Culturel
Jean Arp
22, rue P.V. Couturier
92140 Clamart
le Mercredi 11 Mai
à 20 h 30

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

KERMESSE

ANIMATION
- Les élèves des écoles arméniennes
- Nombreux artistes

GRILLADES
ET BUFFET ARMENIENS

DES JEUX

PROJECTIONS DE FILMS

A l'Ecole Arménienne
Samuel-Moorat — Sèvres
le Jeudi 12 Mai
à partir de 12 h 30

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

SEMINAIRE DE REFLEXION

OBJECTIFS ET FINALITES DES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE :
- Préserver — Transmettre — Promouvoir la culture et la langue arméniennes
- Intégration de cet enseignement spécifique à un enseignement général de qualité qui prenne en compte les recherches pédagogiques contemporaines
- Définition d'une organisation à mettre en place pour mieux gérer les ressources et les projets d'établissements.

A l'Ecole Arménienne Tebrotzassere
La date sera communiquée ultérieurement.

Réservez dès à présent auprès des écoles arméniennes et les M.C.A. de Paris et de la Région Parisienne

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Իսխ Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Մայիս 7–ին, Շաբաթ, կէսօրէ ետք, ժամը 15–էն 17, Մշակոյթի սրահին մէջ, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը այս շաբաթ, Մայիս 7, ժամը 16·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կը յայտնէ իր խորին ցաւակցութիւնները Տիկին Ա. Փողարեանի, Տիկին Գ. Էքինճեանի, Օր. Պ. Էքինճեանի, Զէքեան ընտանիքին, ինչպէս նաեւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօր, խնամիին եւ ազգականին, ընկերուհի՝ Շահնիկ Փողարեանի մահուան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ Լիոնի մասնաճիւղի ընկերուհիները, հաւաքաբար փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն 980 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Պէյֆոնթէնի կայանին:

ԱԽԱՆՁԱԿԱՆ ՁԱՇ

Կազմակերպուած՝
ԿԵՍԱՐԻՈՑ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՑՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ, արեւելեան ճաշացուցակով եւ կեսարական համեմունքով: Կիրակի, Մայիս 8, ժամը 13·30–ին Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ:

118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
M° Courcelles

Նախագահութեամբ՝
ՊՐ. ՎԱՀՐԱՄ ՄՈՍՏԻՋԵԱՆԻ
Հանդիսավարութեամբ երգիչ՝ Պր. Մխիթար Էլմայեանի:
Մուտքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.:

***

Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ (Ժան – Կուժոն), հոգեհանդիստ կը կատարուի մեր բիւրաւոր նահատակներուն ի յիշատակ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԱԳԻՐ

ԼԻԲԱՆԱՀԱՑ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. —

Օր. Շ. Սիրանոսեան, Պր. Ա. Գասեան, Տէր եւ Տիկին Պ. Մադոսեան, Վալանսի Նոր Սերունդ 1000–ական Ֆր., Տիկին Ն. Պօյաճեան, Տիկին Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Առաքելեան, Տիկին Մ. Գասեան, Տէր եւ Տիկին Շ. Պօյաճեան, Պր. Պ. Տէտէճեան, Տիկին Ա. Մովսէս եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Պ. Աբրահամեան, Օր. Փ. Աբրահամեան, Պր. Ս. Աբրահամեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Էքմէքճեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Շամիրեան, Տէր եւ Տիկին Թուճճեան, Պր. Վ. Արիստագէսեան, Տէր եւ Տիկին Ռ. Շահինեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Ն. Աբրահամեան, Հ. Մ. Ը. Մ. Վալանս, Տիկին Պօղոսեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Նէօտիկեան, Տիկին Լ. Մուխթար 500–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ս. Արապեան, Օր. Հ. Պայէնտէրեան 400–ական Ֆրանք:

(Շար.)

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաչանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղիկի, Այրի Տիկին Տիրուհի Մուսէեանի մահուան առթիւ. – Տիկին Իրգանեան 300, Տէր եւ Տիկին Բեգմէկեան 300, Պր. Մ. Տակաուեան Տէր եւ Տիկին Ժ. Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Գուլումճեան, Տէր եւ Տիկին Գարաօղլանեան, Տէր եւ Տիկին Թէդնէճեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան 200–ական Ֆ., Տիկին Գարաօղլանեան, Տիկին Քէչիչեան, Տիկին Մկրտիչեան, Տիկին Պահատուրեան, Տիկին Շահանպէնտերեան, Տիկին Պալեան 100–ական Ֆր.:

***

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաչանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղիկի, Այրի Տիկին Տիրուհի Մուսէեանի մահուան առթիւ. – Տիկին Իրգանեան 300, Տէր եւ Տիկին Բեգմէկեան 300, Պր. Մ. Տակաուեան Տէր եւ Տիկին Ժ. Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Գուլումճեան, Տէր եւ Տիկին Գարաօղլանեան, Տէր եւ Տիկին Թէդնէճեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան 200–ական Ֆ., Տիկին Գարաօղլանեան, Տիկին Քէչիչեան, Տիկին Մկրտիչեան, Տիկին Պահատուրեան, Տիկին Շահանպէնտերեան, Տիկին Պալեան 100–ական Ֆր.:

Հայ Աղբատախնամ
Ընկերակցութեան
ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍԸ
Կիրակի, Յունիս 26–ին
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Հ. Բ. Ը. Մ.

երախաներու ամառնային արձակուրդի համար լաւագոյն առիթ մը

CAMP NUBAR

Հ. Բ. Ը. Մ. Միութեան ձամբարը Քէթցքիլ լեռներուն վրայ
(Ազատիզ, Նիւ–Եորք ԱՄՆ)

- *Յունիս 25–էն մինչեւ Օգոստոս 20:*
- *2, 4, 6 կամ 8 շաբաթ մնալու հնարաւորութիւն:*
- *Բնութեան ծոցը, ամէն տեսակ յարմարութիւն:*
- *Հայերէնի եւ անգլերէնի կանոնաւոր դասաւանդութիւն:*
- *Փորձառու չոկատավարներու հսկողութեան տակ հաճելի եւ օգտակար ժամանց (պար, մարզանք, լիճ, թխավարութիւն...):*
- *Խմբական մեկնում Ֆրանսայէն:*

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել. –
45 – 20 – 03 – 18 *թիւին*
կամ գրել՝
U.G.A.B. — 11, square Alboni, 75016 PARIS

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Մարի Վէզնէեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ղազարեան փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆր. կը նուիրեն Լիբանահայ պարոցականներուն (բառանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

INSCRIPTIONS POUR LA COLONIE DE VACANCES DE BELLEFONTAINE

Dates des séjours :
03. 07 au 23. 07
24. 07 au 13. 08
14. 08 au 03. 09

Pour les inscriptions s'adresser à la section de la Croix Bleue des Arméniens de France la plus proche de votre domicile.

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION

CROIX BLEUE

La Croix Bleue des Arméniens de France cherche pour sa Colonie de Vacances de **Bellefontaine :**
— *Directeurs, Directrices diplômés*
— *Animateurs, Animatrices diplômés*
— *Infirmiers, Infirmières.*

Dates des séjours :
- 03.7.1988 au 23.7.1988
- 24.7.1988 au 13.8.1988
- 14.8.1988 au 03.9.1988

Envoyez vos candidatures à la :
C. B. A. F.
17, rue Bleue — 75009 PARIS

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ

ՄԱՑՐԵՐՈՒ ՏՕՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ա. մաս – Աշակերտական – Երգ, պար, արտասանութիւն, նուագ:

Բ. մաս. –
Կը թանախօսէ՝
Փրոֆ. ՌՈՊԵՐ ԴԱՒԹԵԱՆ
(Երեւանի Գրականութեան Պետական Համալսարանէն)

Նիւթ ունենալով՝

ՂԱՐԱԲԱՂ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂՑԻՆԵՐ
(ԴԻՊՔԵՐ ՈՒ ԴԷՄՔԵՐ)

Ուրբաթ, Մայիս 6, ժամը 20·30–ին, վարժարանիս հանդիսասրահին մէջ:

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL – MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
M° Pont de Sèvres

Մուտքը ազատ է: Ճոխ պիւֆէ:

GRANDE
FETE FAMILIALE DANSANTE

Dimanche 8 mai
à partir de 15 heures
organisée par la
CROIX BLEUE ARMENIENNE
Section Saint Maurice de Beynost
avec la participation de l'orchestre
NAÏRI de Valence
Salle des Fêtes de St. Maurice de Beynost
Buffet oriental —
— Chich-Kébab

— Entrée libre —
— Ambiance arménienne —

Vie associative

Les élections du Conseil d'Administration de l'Union Nationale de l'Eglise Apostolique Arménienne de Lyon et de ses environs auront lieu:

19 juin ..... pour le premier tour
26 juin ..... pour le deuxième tour

de 9 à 18 heures à l'ESPACE ARMENIEN
40, rue d'Arménie — 69003 Lyon

Les candidatures sont reçues jusqu'au **15 mai 1988.**

10e ANNIVERSAIRE
DE LA CHORALE
ET DU CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
DE MARSEILLE

CONCERT

Au Théâtre du Gymnase
Dimanche 8 mai à 15 heures 30

Chorale
SAHAK - MESROP
L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN
(Directeur *J.-P. Nergararian*)

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
au piano : JULIETTE YILMAZIAN

au programme :
KOMITAS — EKMALIAN — KARA MOURZA
E. HOVANISSIAN — KH. AVEDISSIAN
T. ALTOUNIAN — A. HAROUTOUNIAN
J. KEUZALIAN

Ce concert est placé sous la présidence de Monsieur le Pr. ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille

Réservation :
- Centre Culturel Sahak - Mesrop 339, avenue du Prado — Tél: 91. 77. 84. 70
- FNAC, Centre Bourse
- GEBELIN, rue Saint Férréol
- THEATRE DU GYMNASE (à partir du 5 mai)

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 5
JEUDI
5 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.743 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.743

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐ

Ձայները կը բարձրանան, ոճը կը սաստկանայ, բառերն ու ածականները կը ըսպառին, ու կօլիսեները իրար անցած, մեծ համախմբումի մը կը հրաւիրեն, Ուրքաթ, Քոնքորտի հրապարակը՝ «Փերկլոյ համար ե· Հանրապետութեան հիմնարկները», որովհետեւ Միթերանի վերընտրութիւնը մահազանգը կ'ըլլայ, ըստ իրենց (նախաձեռնողներն են՝ Ժան տ'Օրմէսոն եւ ծովակալ Տը Կօլ)։ Գալով Շիրաքի, ամէն մէկ ելոյթին, էրէշէնտօ կ'երթայ եւ իր միակ նպատն է, այլեւս՝ Միթերան, ոչ ծրագիրը, ոչ լուծումները երկրին հոգերուն համար եւ ոճը այնքան բուռն զարճած է, որակումները այն աստիճան ծայրայեղ են, որ մարդ կը սարսռի պահ մը խորհելու թէ ինչպէս, վաղը, Շիրաք կրնայ կրկին նստիլ խօսիլ Միթերանի հետ։ Բայց, քաղաքականութեան մէջ, ամէն ինչ կարելի է։ Հարկ եղաւ, արդէն, այս ամէնէն անհամ ընտրապայքարը, որպէսզի իմանաք նաեւ թէ բանավէճի կարեւոր հարցերէն մէկն է չուներու եւ կատուներու պատրաստ ճաշերուն թէ – վէ – Ան (Շիրաք մեղադրեց Միթերանը առջի օր, որ թէ – վէ – Ան 7%–էն 17,6%–ի բարձրացուցած էր, մոռնալով սակայն թէ էվ–փէլ–էվ երեսփոխաններն ալ քուէարկած էին...)։

Միթերան այլեւս տեղէն չի չարժիր։

X «Իւմանիթէ» Զորեքշաբթի օր, կը պատասխանէր «Իզվեստիա»ի, որ քննադատած էր Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը իր անփառունակ նահանջին առթիւ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ մէջ կացութիւնը աւելի ծանրակշիռ բնոյթ առած է։ Գործադուլը տարածուած է մինչեւ կատանակ եւ 12 հազար բանթողներ կը գրաւեն Լենին աշխատավայրերը։ Սնունդը կը տրուի իբրեւց նպաստ ընդմիջէն։ Սոլիտարնոսկէն ուժ տարի ետք, Լեհաստան կրկին բանուորական պոռթկումի մը սեմին է, թէեւ վարկը մեծած է չարժումին գլուխ անցնել։ Գալով մետաղագործութեան գործաւոր – Նովա Հութա – բանթողներուն, իրենց պայմաններն են· – Ա) կառավարութեան կողմէ նշանակուած եւ ամբողջական լիազօրութիւն վայելող բանագնաց մը։ Բ) ընդունիլ գործադուլի կոմիտէն որպէս խօսակից։ Գ) վերջ տալ գործադուլի կոմիտէի 9 անդամներու դէմ ի գործ դրուած նեղութիւններուն։ Դ) բարձրախօսներ գետեղել ներսը թէ դուրս յայտարարութիւններ եւ ուղերձներ սփռելու համար։ Ե) ընդունիլ բոլոր խորհրդատուները, որոնց կրնայ դիմել գործադուլի կոմիտէն բանակցութեանց սեղանին չուրջ։ Զ) բոլոր զեկոյցներու (տըւչութիւն, կոմիտէ) հրատարակութիւնը։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ արտաքսելէն Օմրան Աւհամը, սուրիացի գործիչ մարդ մը, որու 1986–ին, Միթերանի պաշտօն տուած էր միջամտելու Լիբանանի Ֆրանսացի պատանդներուն ազատ արձակման համար։ Ենթական, ամուսնացած Ֆրանսուհիի մը հետ, մտերիմը նկատուած է Սուրիոյ նախագահին։ Զորեքշաբթի օր, կ'ըսուէր թէ եւրոպական երկիր մը մեկնած է։

ՄԱՅԻՍ Մէկ–ի ոգեկոչումը արգիլուած կը մնայ Թուրքիոյ մէջ եւ այդ խոկ պատճառով, ծանր միջադէպեր պատահած են եւ Պոլսոյ մէջ 2 մեռեալ կայ։ 69 հոգի ալ ձերբակալուած են։ Սենտիքայի 500–էն 1000 անդամ կը փորձէին Թագսիմ հրապարակը հասնիլ երբ կոպտօրէն ցրուած են ոստիկանական ուժերուն կողմէ։ Ընդդիմադիր Սոսիալ – Դեմոկրատ կուսակցութեան ութ երեսփոխաններ, որոնց մէջ արգիլուած Տիսք ընկերակցութեան նախագահը ծաղկեպսակ մը դրած են Հանրապետութեան յուշարձանին, ի յիշատակ, 1977 Մայիս 1–ին, հոն խնկած 34 ցուցարարներուն։ Ծայրայեղ ձախ խմբակի մը երկու անդամներ ալ մեռած են անորոշ պայմաններու մէջ։ Նախապէս ալ ձերբակալութիւններ կատարուած են, Պոլսոյ համալսարանը պատահած բախումներու առթիւ, ուսանողներու եւ ոստիկաններուն միջեւ։ Այս ամբողջը պատճառ եղած է, որ Էվրէն կրկին մէջտեղ հանէ Թուրքիոյ ծանօթ զէնքը՝ «Բանակը կը միջամտէ ժողովրդավարութիւնը փրկելու համար, եթէ կրկին քաոս եւ սարսափ տիրէ»։

ԷՍՏՈՆԻՈՑ մէջ, տնտեսական աւելի լայն ինքնավարութիւն մը պիտի վայելեն իշխանութիւնները, Խորհ· Միութեան Պոլիտբիւրօն վաւերացուցած ըլլալով կառավարութեան կարգ մը առաջարկները։ Էստոնիա պիտի կարենայ առանձին մասակարարել եօթը կենսական ճիւղեր· – տարեդարձը, իր տուն – թանգարանին մէջ։ Առաջին անգամ այցելուներու ուշադրութեան ներկայացուած է 1936 – 37 թուականներու չարենցեան ձեռագիրները։ «Մահուան մրուր է մխայն մաղումս» խորագրի տակ ցուցադրուած են այն լրագիրներն ու ամսագրերը, ուր հրատարակուած չարագուշակ նիւթերը վճռորոշ նշանակութիւն ունեցան Չարենցի եւ մեր միւս անուանի գրողներու եւ հանրային դէմքերու համար։ Վերականգնումէ ետք ներկայացուած են Չարենցի՝ Կոմիտասին նուիրուած գործերու ձեռագիրները։ Բանաստեղծին հետաքրքրութիւններու աշխարհը կը ներկայացնեն պուտուտայական – նուիրեան վերաբերող անոր անձնական գրադարանին գրքերը եւ փարիզէն գըրուած բացիկները, զանազան ալպոմներ։ Ներկայացուած են «Երկիր Նայիրի» գիրքին նկարազարդումներու բնօրինակները, գորս հեղինակը՝ Յովհաննէս Շաւարշ, նուիրած է Չարենցի, բանաստեղծին գըծանկար – դիմանկարը, գործ՝ նկարիչ Վասիլ Վարդանեանի (1934)։ Տեղի ունեցած հանդիսութեան ընթացքին Եղիշէ Չարենցի մասին խօսած են երգահան Ծ· Համբարձումեան,, նկարիչներ Ռ· Ղազարեան եւ Հ· Սիրաւեան։ Աչակերտներ արտասանած են Չարենցէն քերթուածներ։

***

ՍՈՒՐԷՆ ԲԱԲԱՑԵԱՆԻ ՆՈՐ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԸ՝ «ՄԱՐՍԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ»

*Բաղրամեան չրջանի պարպուած խարսիմ հանքերը հեռաւոր մոլորակի դեր «կատարած» են ամերիկացի դրող Ռէյ Պրէտպըրի «Մարսեան ժամանակագրութիւններ» գրքի մոթիֆներով նկարահանուած նոր ժապաւէնի մէջ։ Պրէտպըրիի երկը կ'արտայայտէ խաղաղութեան զգալիարները, քան թէ չարժանկարին բեմադիրը՝ Մուրէն Բաբայեան, աւելցնելով որ անոր ապագայի պատկերները կ'օգնեն հասկնալ եւ գնահատել ներկան։ Ժապաւէնին գլխաւոր հերոսին դերը կը մարմնաւորէ լիթուանացի դերասան Եուոզաս Բուդրայտիս։ Կը մասնակցին նաեւ դերասաններ Դ· Բանիոնիս եւ Արմէն Ջիգարխանեան։ «Մարսեան ժամանակագրութիւններ»ը Մուրէն Բաբայեանի երրորդ ժապաւէնն է։ Ռէյ Պրէտպըրիի «Երկար տարիներ» պատմուածքի հիման վրայ իր նկարահանած «Արարման ութերորդ օրը» կարճ ժապաւէնը Փանթասթիք չարժանկարներու 19–րդ միջազգային փառատօնին արժանացած է գլխաւոր մրցանակին։

***

ԳԻՐՔ ՄԸ՝ ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉԻՆ ՄԱՍԻՆ

«Իզորրազիտելնոյէ իսկուստվօ» («Կերպարուեստ») մոսկովեան հրատարակչականը լոյս ընծայած է Էմանուէլ Մահդէսեանի կեանքին ու գործին նուիրուած գիրք մը։ Էմանուէլ Մահդէսեան Այվազովսկիի աշակերտներէն լաւագոյնը, իր ուսուցիչին օրինակով Խրիմի մէջ բացած է պատկերասրահ մը, ուր կը գտնուին իր կտաւներէն չատերը։ Պետերբուրգի գեղարուեստից ակադեմիային մէջ կազմակերպուող ցուցահանդէսներու մնայուն մասնակիցներէն էր Մահդէսեան, որուն գործերը տեղ գտած են անցեալ դարու ռուսական եւ հայկական պարբերական հրատարակութիւններուն մէջ։ Նկարիչին կտաւներուն կարեւոր մասը ոչնչացած է Բ· Աչխարհամարտի տարիներուն։ Գրքին հեղինակները փնտռած են արուեստագէտին գործերը Խորհրդային Միութեան չատ մը թանգարաններու եւ մասնաւոր հաւաքածոներու մէջ, դիւանային նիւթերու հիման վրայ ուսումնասիրած են անոր կապերը Ռուսիոյ եւ Հայաստանի մչակոյթի դէմքերու հետ։ Ասիկա վերլուծութիւն տուած է վերլուծելու վարպետին գործը՝ ռուսական եւ հայկական նկարչական արուեստի ընդհանուր լոյսին տակ։

***

ՀԻՆ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐՈՒ ԽԵՑԵՂԷՆԸ

Հնախոյզները տնային գործածութեան առարկաներու, կանացի այլազան զարդերու հետաքրքրական հաւաքածոյ մը յայտնաբերած են Երեւանի մօտերը հին բնակատեղի մը պեղելու առեն։ Մասնագէտներու կարծիքով, սակայն, աւելի մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ չինարարական խեցեղէնը։ Նոյն չափի թրծուած աղիւսներու վրայ պատկերացուած են բուսական ու կենդանական աչխարհի ներկայացուցիչներ։ Նմանօրինակ առարկաներ հազուադիւտ են։ Մեզի հասած են վաղ միջնադարու յարդարական արուեստի սակաւաթիւ նմոյշներ։ Իրապաշտութեամբ, ճեւի կատարելութեամբ ապչեցնող հարթաքանդակները առանձնապէս բնորոշ են վաղ քրիստոնէութեան մչակոյթին։

***

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՑԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վերջերս Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած Գեղարուեստի Ակադեմիայի նիստը իր կազմին մէջ ընդունած է խումբ մը հայաստանցի նկարիչներ։ Նախկին թղթակից անդամներ գեղանկարիչ Յովհաննէս Զարդարեանը եւ քանդակագործ Ղուկաս Ջուպարեանը ընտրուած են Ակադեմիայի իսկական անդամներ։ Իսկ գեղանկարիչներ Յակոբ Յակոբեանը եւ Լաւինիա Բաժբէուկ – Մելիքեանը, քանդակագործ Արա Յարութիւնեանը ընտրուած են թղթակից անդամներ։

ՓԱՐԻԶԻ ԳՐԱԿԱՆ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԾԱՂԿԱՍՏԱՆԷՆ

ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Գրեց՝ ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

Մեր դիմացն էր յաղթ կազմուածքով, պատկառելի հասակով, լուրջ եւ համակրելի, ֆրանսահայ գրական կեանքի փոքր չզիջայի ոսկեայ օզակներէն մին՝ Նազարէթ Թօփալեան:

Ճանչցած էի զինք թերթերու ու պարբերականներու մէջէն միայն եւ ուշադրութիւնս անմիջապէս կեդրոնացած իր վրայ, երբ հաւաքոյթ մը ղէմ դիմաց դրաւ մեզ: Չեմ կրնար ըսել թէ՝ ձեռքերու ջերմութի՞ւնն էր թէ արտասանուած բառէ մը ղէմքին վրայ ծաղկող ժպիտը, լոյսի հոսանքի նման տարածուեցաւ իմ մէջս, տարածուեցաւ, ընդարձակուեցաւ, զարձաւ բարեկամութիւն. բարեկամական սէր: Գու տը Ֆուտրի նման զգայութիւն, որ պիտի բացատրուէր «Կարօտի Նամակ»ը կարդալէս եաք միայն: Երկիր մը կը մօտեցնէր մեզ իրարու: Պէյրութի արեւն էր տակաւին իր հոգիի տաքութիւնը: Երկընքի հետ զուգաւորուող Լիբանանի լեռներու հովերն էին իր երակներու մէջ չըրջան ընդը եւ մայրիներու ոսոփիւնն ու չչուկը՝ զինք լեզու հանող, բանաստեղծել տուղը, երբ ես զանոնք կ'ապրէի՝ պատմութիւն զարձած հեռաւորութեամբ, բայց իրեն պէս իմ աչքերուս առջեւ ալ կը կենդանանային Զմմառն ու Զահլէն, Ալէյն ու Համատունը, Անթիլիասն ու Հայոց տախտակաշէն աւանի մլուկներու արնածարաւ արշալոյսը:

Ո՛չ ... «Արեւելքի Զուլիցերիան» զրամատան հաշուեցուցակ չէ եղած միշտ: Ամէն տան ռումբեր չեն տեղացած Լիբանանի գլխուն եւ տեւականօրէն արիւն չէ հոսած Պէյրութի փողոցներէն: Պատպէքի սիւները մոլլաներու աղօթարան չեն եղած միշտ, այլ՝ պատմութիւն եւ արուեստ: Եւրոպական վայրենի «քաղաքակրթութեան» նոխազը չէր Պէյրութ եւ ոչ զոհը՝ միջազգային նենգութեանց:

Պայծառ էր Պէյրութի երկինքը: Նահր – էլ – Քէլպի ակէն կը զղզար ջինջ ու յրստակ ջուրը: Մայրիներու խշրտուքը ու խարակներու վրայ փշրուող փրփուրները կ'օրօրէին անոր անզորրութիւնը: Ձեռք – ձեռքի կը քալէին Քրիստոն ու Մուհամմէտը: Հոն էր «Քեյէկեան»ը. քիչ մը անդին՝ տակաւին լերկ ու մերկ էշրէֆիէն, իսկ վարը՝ պարտէզներու մէջ, նարինջ – ները կը նմանէին Սիլվայի ու Ֆաթմայի կուրծքերու բլուրներուն ...:

Հոն այդ խաղաղութեան մէջ է ծնած Նազարէթ Թօփալեան: Նախակրթութիւնը ստանալէ եաք Նոր Մարաշի Ս. Գառատնից Մանկանց վարժարանը, անցած է՝ արդէն աճած ու զարգացած Էշրէֆիէի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ ճեմարան: Իրրեւ ազատ ունկնդիր՝ հետեւած է Նշան Փալանճեան ճեմարանի եւ աւելի ուշ՝ Պըրիւսէլի (Պելժիա) Մամլոյ Տան դասընթացքներուն: Աշակերտական մտաիրը փոխարինած «եղէգնեայ գրիչ»ով, խմբագրական պաշտօններ վարած է վերջին չրջանի «Ագդարար»ի եւ 1957–1975 «Զարթօնք» օրաթերթին մէջ: Իրրեւ գրականութեան մարդ՝ աշխատակցած է «Անդաստան» պարբերականին, «Շիրակ» ամսագրին, «Արարատ», «Նոր Օր», «Պայքար», «Արեւ» օրաթերթերուն, «Աշխարհ» շաբաթաթերթին: Իր գրութիւն – ները երեւցած են նաեւ «Նաւասարդ» ամսաթերթին եւ Ֆրանսայի Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան տարեթերթ «Արահետ»ին մէջ:

Ձայներով ու երգերով լեցուն դրագէտի հոգին, գրիչը վերածած տեւական բանող գործիքի, չի՛ դադրիր պեղելէ եւ պեղածը յղկելէ: Կը սիրէ տատասիլ, չարչարել մատները, որպէսզի չունչ տայ անշունչին, կենդանացնէ անցեալը, առարկայացնէ մտքերը՝ հասնելու համար կերտելիք գրականութեան հեռանկարին: «Ցաւեցաւ ձեռքերս. ձեռքերուս տատասպանիւները ծաղկեցան, դարձան գանձեր գանձեր անհամար»:

Այդ գանձերն են իր «Կարօտի Նամակ», «Քառուղիներ», «Պանդոկ Հիւսիս – Արեւելք» հատորները եւ թերթերու տուած բազմաթիւ գրուածները: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը ռատիօակտիւի հայելի մըն է, որ կը ցոլացնէ իր ներաչխարհը՝ արեան ճնշումով, հոգեկան յուզումներով, ջղային պրկումով:

Իրրեւ թանկագին մազաղաթ, Լիբանանը ծալած, սիրուհիի նման զեռեղած սըրտին չատ մօտ, Թօփալեան բերած է զայն իր հետ՝ մինչեւ Փարիզ: Կուրծքին տակէն իրեն հետ խօսող ձայնն է ան. իր սէրը, իր ներշնչարանը, մեներգի կամ համանուագի նման զեղեցիկ երաժշտութիւնը.

«Ո՞վ էր զիս կանչողը: Լիբանանի լազուարթ լեռնե՞րը, որոնց կողերն ի վեր կը բարձրանան բաղաբին լոյսերը, ուր երկինքը կ'իջնէ այնքա՜ն ցած, այնքան խոնարհ: Որոնց սրտէն, հոգիի կանչի մը նման կը քխի տխուր, անանուն երգ մը՝ լիբանանեան երգը»:

«Կարօտի Նամակ»ը, տարածութիւններու դիւերուան մէջ յայտնուող կայծորիկներու յանկարծական բռնկումին պէս, հոգիէ մեկնող ցոլքեր են. պէյրութեան լոյսեր. ալիքներու յայնորդական կըշռոյթ. մտերմութիւններու ստեղծած ջերմութիւն. քաղցր տառապանք ապրեցը – նող կարօտի երգեր: Արձակ բանաստեղծութիւն՝ լամարթինի «Ռաֆայէլ»ի եւ կէօթէի «Վէրթէր»ի նամակներու ղղայնութեամբ ու պոռթկումով: Եթէ թեմաներու տարբերութիւն իսկ գոյութիւն ունենայ, սէրը ղէպի մայրը, հայրենիքի հանդէպ թէ կնոջ մը մասին, ունի մի՛ չնոյն ուժգնութիւնը ու թօփալեանի սէրը իր ծննդավայրի մասին, նո՛յնքան անսահման ու անպարփակ է: Արդէն, ո՞վ է որ՝ Պէյրութ մէկ անգամ ապրողը պիտի կըրնար մոռնալ զայն:

«Հիմա, երբ չեմ խզուած այս հողէն, ու հողը չէ ուրացած զիս, կուրծքիս տակ կ'ալեկոծի կարօտը հանդէպ այս հողին: Չեմ հեռացած այս հողէն, չեմ բաժնուած ո՛չ ժամանակով եւ ոչ ալ միջոցով: Հեռաւորութիւն չկայ իմ եւ իր միջեւ, բայց ահա՛ կարօտը, աւաւնուն ու լուռ, որ կը խորանայ» :

Կարօտ՝ թաւուտներու, երկինքի հետ ձուլուող զագաթներու, քաղաքը քնացընող ու զարթեցնող ծովու մրմունջին: Կարօտ՝ արեւին ու արուեստական լոյսերուն, սրճարաններու պորտախաղին, վալսին ու թանկոյին: Կարօտ՝ մլուկաւանի ու Մարաշի: Կարօտ՝ պահուրտուքի խաղերուն, աչակերտական տետրակի ու ճեմարաններու, որոնք կը պղծուին այսօրուան վայրագ եղերերգութեամբ:

*Մխի ու արեան հետ խառնուած Պէյրութի կը մերժէ անչափուիլ հեղինակի մտքէն ու մարմնէն. ան միշտ ներկայ է իր երկրորդ հատոր՝ «Քառուղիներ»ու մէջ: Լիբանան արմատ նետած հայութեան առաջին զալարումները նետուած են անոր ծաղկումին յաջորդող վերջաւորութեան: Նահատակուած ամբողջ ժողովուրդի մը ողբերգութիւնը կը պատկերուի տարիքոտ կնոջ մը կերպարին մէջ, որմէ եաք միայն պիտի սկսի կառուցողական տենդը: Ձեռքերը կը սոսթուին, աղիւսները կը դիզուին, քրտինքը կը հոսի ու իրականութիւն կը դառնայ «ափ մը հողի չափ ընդարձակութեան վրայ կիլիկիոյ հաստատումը» Լիբանանի Տողին վրայ: Տուներ, փողոցներ, խանութներ, դպրոցներ, եկեղեցի ու ժողովարան կը կանգնին ոտքի: «Վարչական աւերող սահմանագծումով» աւանին կը տրուի «Քաղաքի ճկարագիր», ուր պիտի եռայ կեանքը՝ հակադրութիւններով ու հակասութիւններով: Տնէշ ու քմահաճոյքի, նախապաշարում ու մոլեռանդութիւն, սէր ու կարծիքներու կիրք պիտար կը խաչաձեւեն, իրար կը բախին: Կը չրջապային «Ցաւուկ Անուններ»ով օժտուած գոյնզգոյն ու զարմանազան ափսէներ. – ամէն տարի զատկի մը բերող՝ խոհանոցի Առնէտը. Թախծութեամբ յորդող՝ Զապանակաւոր Միսաք. Աւետարանէն անբաժան՝ Եղբայր կամ Սեղմիրան Տիգրան. Խմաստուն կոյր Հաֆըզ. Չութակահար կոյր Աբգար. Խաղաղապաշտ Յովսէփ Աւագեանէ մինչեւ «կեղծ չարութեան մը տակ հազիւ ֆօղարկուած, զըուարթ բարութեամբ Աբրահամ Ճպուռեան»: Թրքական ապանդանոցէ վտիտ՝ լիբանանեան կիլիկիոյ մէջ հաստատուած վերապրողը, որ մեկնելէ առաջ ստեղծած էր ինչ որ կարելի էր, բայց «այսօրը, ափսո՜ս, չէր ճանչնար երէկը»:

Ինստուր ձի՞րք թէ ստեղծագործելու անսահման ակը, զարգացուցած է Թօփալեանի դիտելու ու տեսնելու կարողութիւնը եւ կը թուի թէ՝ եթէ նկարիչ ըլլար ան, առաջին հանդիպումով իսկ, ևրեւակայութեամբ պիտի կրնար գծել անհատի մը ներքին թէ արտաքին ամբողջական դիմագիծը հարազատութեամբ:

Եւ ահա՛ մեծ ճեղքը: Երկնային եւ գետնքի անջրպետին բացած տարածութիւնը: Ծովամոյն եզած Լիբանան, մնացած է հոն՝ հեռուն: Նաւը նետած է զինք միւսափ, ուր տարբեր է կեանքը: Ուրիշ երկիր, ուրիշ բարքեր ու սովորոյթ: Ցրանսա յիշատակ չէ. կարօտ չէ, այլ ժամանակի մէջ ժամերու հետ ապրուող առօրեայ վազք, անդորհանքի, կարծր իրականութիւն: Փարիզ զինի է ու մեթրօ. ներքնուղի ու հրմշտուք: «Սատանան եւ Մահը» վարիզեան մայթերն են արդէն, ուր հաճրնգի Հայը՝ էօճ փըթի ռուժի հաւաստատիմ տեղացիի նման ամբօրէն կառչած կարմիր հեղուկի գաւաթին, կը չրջի սըրճարանէ սրճարան, մինչեւ որ հոսնի բուժարան, վերադառնայ կեանք եւ դիմէ դէպի մահ: Գարմինէ Մանթարեան՝ լուսանը – կարներու մէջէն, վերջին հիացումով մը կը դիտէ իր կորսուած թարմութիւնն ու դեղեցկութիւնը, «մարմինը տեղատրելու պատատ մը հող գտնելէ առաջ»: Անթիլիասի ծերանոցին մէջ, Յակոբ Մանֆերեան ալ կը ապասէ զինք տանելիք մեռելատարքին...:

Սպառելու մօտ, գերեզման դիմող այս տիպարներու «բեմադրումը» հեղինակին համար, պատրուակ մըն է լոկ խորհրդածելու մահուան անխուսափելիութեան վրայ: Մանրազնելու, տարրալուծելու բացարձակութեան մը վարկածը, անոր անդրադարձը էակի մտածումներուն ու ներքին կառոյցին. ազդած տարատիպ, խաղաղ համակերպութեան կամ պայքարի ուժականութենէն պարպուած՝ յուսահատի ոգեկոչումներուն. ապրող մահուան էութեան:

«Պանդոկ Հիւսիս – Արեւելք» հատորը *մանաւանդ «Սեղանին վրայ» ու «Մենախօսութիւն»ը կը բացատրեն թէ ինչո՛ւ «աներեւոյթ» անձ մըն է Նազարէթ Թօփալեան եւ դիւրին չէ գտնել անոր փողոցի անունն ու թիւը: Առանձնասնեակ մըն է անոր բնակարանը. սեղանի թուղթ, գրիչ, կաղամար, մատիտ, նամակներ ու գիրքեր: Կ'ուզէ մնալ ինքն իր հետ, իր միտքերուն ու մտերմութեան մէջ: Առաջին հանդիպողին իրաւունք չի տրուիր բաժնելու զինք իր մուսային: Նոյնիսկ առանձին պիտի չըլլի թաղեր ու փողոցներ. սրճարան ու մեթրօ. դիտէ՝ չուրջը տեղի ունեցող աճապարանքներ, խռովայութիւն ու խեղկատակութիւն, իր դատողութեան սուզակէն անցընէ զանոնք ու յանձնէ գրիչի զօրութեան:*

Նազարէթ Թօփալեանը մօտէն ճանչնալու պատեհութիւն չէ ստեղծուած եւ անկարող եմ ճշդելու թէ՝ արդեօ՞ք ան կը հետեւի բարոյագիտական վարդապետութեան մը, որ կը մերժէ ընդհանրութեան վերաբերող մեծ խնդիրներու մի՛ չամուխ ըլլալ, ձայն բարձրացնել: Իր դրականութենէն քաղած տպաւորութիւնս այն է, որ չուզէր անցնիլ ուսած բարոյախօսութեան մը սահմանները: Պաղարիւնութեամբ կուսայ պատահարներու դրական կամ բացասական կողմերը, առանց փնտռելու եւ կանգ առնելու զանոնք յառաջացնող էական տարրերուն վրայ: Ճիշդ է որ, խորթ երեւոյթներ կը ճնշեն իր հոգեկառոյցին եւ երբեմն ալ իրմէ կը մեկնին թելադրական հանգամանք ներկայացնող նկատողութիւններ, բայց մեծ դէպքերը ընկերային վերիվայրումները հաւասարակշռող ուժերու դէմ. դժուար է գտնել իր տեսողութիւնը արդարացնող հակում ու համակրանք կամ՝ ընդվզում, ցասում, ըմբոստական ոգի: Իր ամէնէն զօրեղ ընդվզումը, գուցէ, խտացած է հետեւեալ խօսքին մէջ. – «Փարիզի մր փողոցը ազատ չէ». կամ՝ «Փարիզը ինքզինքը ազատ մըն է»: Մինչդեռ, չատ բնական պիտի ըլլար, օրինակ, գեղեցիկ Պէյրութը այլանդակ ազեղութեան ու աւերակի վերածող պատճառներուն վրայ տրտունքը, ինչպէս կը քննենք մեր չուրջը, կը դրսեւորենք մեր դժգոհութեան, յուզումներուն ու արցունքին պատճառները:

Անկախ միջանկեալ այս նշմարէ, ինչ որ ուսած է ան, գեղեցիկ է եւ անհատնում օրէն մարդկային: Առօրեայ կեանքէն փրցուած «Սինեմա Մեթրօ», «Փարիզի երաժշտասէր կատուները», «Մեթրօ Պարպէս», «Պանդոկ Հիւսիս – Արեւելք», «Կարմիր – Արեւելք» Լարեանի մասին պատմուածքի ձեւով ու նկարագրով, պատմելու անուշութեամբ, ինքնաբերաբար զարգացող մտքերու տարածքով ու հմայիչ ոճով, գեղեցիկ դրական կառոյցներ են:

Պէտք է ըսել նաեւ, որ տեղ – տեղ յայտնուող հեգինակի հեղնանքն ու հիւմուրէն անդին կայ՝ բոլորին յատուկ, տիրապետող ցանկութիւնը, որ կը մեկնի արդէն, կը վերածուի բանաստեղծութեան ու երգի, կը հասնի չրթներուս. – «–Ե՞րբ պիտի գաս ազատութիւն, որպէս գարուն, այլեւ, որպէս հով՝ պիտի խոյստակես դուռս ու պատուհանս, պիտի բանդես ներաշխարհս, ու ես վերածնած՝ դարձեալ ճամբայ պիտի ելլեմ դէպի հառաչ ու հիւսիս. Ե՛րբ, Ե՛րբ ազատութիւն...»:

Ի հարկէ, այս ոգեկոչումէն եաք, հեղինակը չէր կրնար չպարպել իր սիրտը եւ չերգել նաեւ՝ նոյնքան եւ աւելի զօրաւոր սիրոյ մը հրայրքը: «Փոքր երկրի մը սահմանները» իր հայրենիքն է. իր Հայաստանը, իր հայութիւնը: Կաթի առաջին կաթիլներու հետ, դասագիրքերու առաջին էջերն իսկ անուցած զինք՝ մանուկը ուռճացնող այդ աւիշով: Հայոց նահապետ Արա Գեղեցիկի, ոսկեղարուն չը կը փրփրի երակներուն մէջ: Մախիրներ, դուրս ելած երկիրը վերածուած է տանրի, որ աղօթքի խորան չէ, այլ արուեստ ու պիտութեան չեմարան, որ «մեծցաւ հին ու անկորնչելի արուեստով, արուեստի մասունքներով, իր միտքով ու ստեղծագործական ձեռքով. այո ձեռքով՝ որ գիտցաւ բաբէն մեռոտեսաթել խաղել...»: Եռանդն ու խանդավառութիւնը վերածելով հիացական բացագանչութիւններու, փառաբերը կ'ապրի մտածումներով, յորգերով, երեւակայութեամբ. «հզօրաքրոիչ երեւակայութիւնը թռիչք առաջ ունի աստղերն ու յաւերժութիւնը, այնպէս՝ ինչպէս թռիչք կ'առնեն Հայոց աշխարհի բոլոր ինքնաթիռները, որոնք կը պատռեն ժամանակներն ու անջրպետները, ինչպէս թռիչք կ'առնէ Հայոց աշխարհի լոյսը, ճեղքելով անջրպետներն ու անհունները, այնպէս՝ ինչպէս թռիչք կ'առնէ արմենական հոգին Հայոց աշխարհի»:

Հող ծծած եւ արեւ ըմպած՝ փարիզի այսօրուան ծաղկաստանին մաս կազմող յաւազոյն տունկերէն մին է Նազարէթ Թօփալեան, որուն բողբոջող կոկոնները բուրմունքով կը լեցնեն Հայու հոգին:

***

Կը կարծէի վերջացուցած ըլլալ Նազարէթ Թօփալեանի գրականութեան նիւթագիրը տալ փորձող մտածումներս եւ հոս կանգ առած, երբ՝ այլեւս նոր քաղուած քաղցրահամ ողկոյզի նման, սեղանիս վրայ դրուեցաւ անոր վերջին հրատարակութիւնը՝ «Թերթօն – Տոն Ֆիլոզ հրաշագործը», համոզելով զիս, թէ անծանօթ մնացած կէտ մը պակասաւոր կը թողուր իմ նկարագիրը: Չէր տուած անոր ներքին կրակին ամբողջ տաքութիւնը եւ պարտաւորութիւն կը զգայի յետ – գրական յաւելուածով մը լրացնել պակաս թողուածը:

Թերթերու մէջ երեւցած իր կարգ մը գրութիւնները բաւական տարբեր չեն պարունակեր հիմք ծառայելու՝ գեղարուեստական գրականութենէն տարբեր տեսակ մը յատկութիւն ալ չնորհել անոր: Բայց ահա՛, «Թերթօն»ը կուգայ ապացուցել, որ հեղինակը պէտք է գիտակ նաեւ այլ – պէս դնահատելի անկիւնէ մըն ալ: Բացայայտ է անոր մտքի հասունութիւնը: Ունակ սումմասիրական որոնումներու ու պըրպտումի աշխատանքին, լրջութիւնը, ըլլի՛ նիւթերը հաստատող եւ գրքին ամբողջ դեմին ստեղծող ծանօթագրութիւնները կը փաստեն Թօփալեանի գործի մօտեցման խղճմտանքը եւ հարազատութիւնը պահելու իր ճիգն ու եռանդը:

Համաշխարհային հռչակի տիրացած

անուն է Սերվանդէս. հասարակ ժողովուրդի խաւերուն մէջ իսկ բերնէ բերան կը չրջի Տոն Քիշոթ առասպելական հեգ, երջիկ, ա՛յդքան միայն: Հեղինակը եւ սակայն, ա՛յդքան միայն նակին ու հերոսին մասին շատ սահմանափակ է անոր ծանօթութիւնը: Շատեր կ'անդրադառնան թէ՝ ո՞վ է Սերվանդէս. ուրկէ՞ եկած, ո՞ւր գացած. ի՞նչ է անոր կեանքի ընթացքը. ի՞նչ բան գինք տարած է գրականութեան. ի՞նչ է այդ գրական ընկերային կեանքին. ինչի՞ մէջ կը կայանայ անոր տաղանդն ու հռչակը. ի՞նչ է Տոն Քիշոթի պատգամը եւ ի՞նչն է, որ կը մարմնաւորէ զայն:

Այդ բոլոր հարցումներուն կը պատասխանէ այս հատորը, վերջ կուտայ մտքերու չփոթին, կը խորացնէ մակերեսայինը, կը լայնցնէ ծանօթութեանց տարածքը, աչքի առջեւ կը դնէ Սերվանդէսի էութիւնն ու աշխարհը:

Թօփալեան թուելէ առաջ մարդկային գործունէութեան զարգացման ու քաղաքակրթական յառաջդիմութեան ճամբայ բացող պատմական մեծագործութիւնները, Արեւմուտքէն Արեւելք տարածուող կիւթէնպէրկեան հրաշալիքը, գրքի մուտքի առաջին տողերուն մէջ իսկ կ'ըսէ. – «Գիրքերու աշխարհին մէջ կան հանդիպումներ, յաճախ պատահական, որոնցմէ ֆաղուած տպաւորութիւնները ժամանակի ընթացքին հասունցնելով ու մաքրագտուելով կը յստակացնեն անոնց արժէքը եւ զանոնք կը վերածեն դէպքի: Այսպէս՝ հանդիպումը Տոն Քիշոթի հետքայց ոչ միայն Տոն Քիշոթի: Արդէն միայն Տոն Քիշոթը ճանչնալ առանց իր շրջապատի՝ որչա՜փ տխուր բան պիտի ըլլար: Սանչեֆան, Տիկին Թերէզ Փանչան եւ Սանչօ Փանչան, անշուշտ»:

Այդ հասկացողութենէ մեկնելով է, որ Թօփալեան կը մօտենայ Սերվանդէսի եւ դնելով զայն իր ժամանակի մտայնութեանց ու դէպքերու ծիրին մէջ, կը քննարկէ պատմութեան չարահիւսքն ու անհատներու յարաբերութիւնները շղթայող օղակները: Քայլ առ քայլ կը հետեւի Սերվանդէսի մանուկին, ուսանողին, մեծնամարտին, Իտալիա փախուստին, ռազմական արուեստի նուիրումին, Լեփանտի նակատամարտին:

Կամաւոր աքսորեալը տասնըմէկ տարի հոգ կը վերադառնայ Սպանիա: Երեսուներեք տարեկան է: Մտանակցած՝ երեք մարտերու. բանտարկուած. փորձած խոյս տալ. ենթարկուած չարչարանքներու: Ունեցած է յաւակնութիւններ. յուսախաբ եղած. մնացած առանց եկամուտի...:

«Անիկա կ'ըննէ փորձառութիւններու ու փորձութիւններու մեծ գումար մը, որոնց պատճառած հոգեկան եւ մտային լարուածութիւններու մէջ կը թրծուի Սերվանդէս, հասնելով իմաստութեան խորագոյն պնուիրներուն եւ ընդարձակելով մարդկային իր հասկացողութիւնը»: *Կը հեղնէ ոչեղը. կը ծիծաղի անցեալի իր յաւակնութիւններու վրայ. կը հակի քուղիին ու կը կերտէ Տոն Քիշոթը: Նոյնացած գիրերու ու կիւթէնպէրկեան տառերու հետ, այլեւս մարտի ասպետը չէ, որ պիտի պարտադրէ ինքզինքը, այլ գրադիտը եւ, այնուհետեւ՝ ժամանակը լեզու ելած, պիտի դովերգէ մեծատաղանդ ու հանճարեղ Սպանացին:*

Մինչազգային գնահատումը այն կարծիքն է հաստատած՝ թէ՝ Սերվանդէսի երկաստղծագործութիւնը գործը կը պատկանի կատարգութեան մարգին: Սխալ պիտի ըլլար այս տեսակէտին կառչիլը: «Մանչայդ նահապետ Տոն Քիշոթ» կատարգութիւն մը չէ, այլ ողբերգութեան հետ շփոթուող մարդկային տռամ մը»:

Գիրքը ներկայացնելու մտադրութենէ հետու, ես կանգ չեմ առներ Սերվանդէսի տաղանդներուն, հոգեկան ապրումներուն, Տոն Քիշոթը արժեքաւորող Թօփալեանի վերլուծումին, «Գիրք իմաստութեան» գլուխի նշմարներուն եւ ոչ ալ ճիշդն ու սխալը կշռող Ռոսեթվալեան կշիռքի չափին: Ըսենք միայն որ Թօփալեան պահպահած է Սերվանդէսը սպառիչ ձեւով եւ կատարեալ դարձնելու համար իր ուսումնասիրութիւնը, տուած է նաեւ Տոն Քիշոթի Հայոց վրայ ունեցած ազդեցութիւնը, անոր հայկական թարգմանութիւններու փորձերը, ուր խորթ եւ անճիշդ եւ, երբեմն ալ, «Բանագող» յաւակնութիւններ պիրար կը հրմշտկեն:

Արժէքաւոր եւ լուրջ գործ է «Թերթօն – Տոն Քիշոթ հրաշագործը» որ, անկասկած, յոգնեցուցած է հեղինակը, բայց նաեւ՝ հասած իր նպատակին՝ հանրութեան մատուցանելով իր մտքի արդասիքին լաւագոյնը:

Լ. Ս.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԵՈՒՐԻ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

– Մարզասէրը ինչպէ՞ս կ'ընդունի մեծ սպորտ վերադառնալու ձեր անսպասելի որոշումը:

–Երեւի կասկածանքով եւ յուսամ՝ մի քիչ էլ ուրախութեամբ:

– Չյետաձգենք անխուսափելի հարցը· ինչո՞ւ յանկարծ որոշեցիք վերադառնալ մրցասպարէզ· թաթիխական խո՞յլ էր սպորտից հեռանալը, թէ՞...

– Որպէսզի ձեզ չանկչէք պատճառների փոփոխութեամբ ու թուարկումով, միանգամից ասեմ, որ ես մէկընդմիշտ թողել էի սպորտը, բայց ահա վերջերս ինձ խնդրեցին վերադառնալ Խորհ. Միութեան հաւաքական, եւ ես չկարողացայ մերժել:

– Եթէ գաղտնիք չկայ, խնդրում եմ փակագծերը բացել:

– Ինչպէս դիտէք, վերջին տարիներս Պուլկարիայի ծանրամարտի հաւաքականը միջազգային մրցահարթակում զարձել է տէր ու տնօրէն: Մեզ վերթերաններս, արժանի փոխարինողներ չգտնուեցին: Իսկ ողիմպիական խաղերը սարեր չեն (այս տարուայ Սեպտեմբերին՝ Սէուլում): Այդ էր պատճառը որ Խորհ. Միութեան սպորտկոմիտէի նախագահ Գրամովը վերջերս հարցրեց.

– Եուրի, դիտեմ, դժուար է, բայց կարո՞ղ ես կրկին հանդէս գալ հաւաքականի կազմում:

– Եթէ անհրաժեշտ է՝ այո:

– Անհրաժեշտ է, – ասաց, – եւ տղաներին էլ կ'օգնես խորհուրդներով, մարզչութիւն կ'անես:

–Ուրեմն համաձայնուեցի՞ք:

– Քչերը կը հասկանան այն մարդու հոգեբանութիւնը, որի համար Խորհ. Միութեան հաւաքականը եղել է երկրորդ ընտանիք, որտեղ ուրախացել ու տրխրել է, ապրել, որի պատիւը, վերջապէս, իր պատիւն է համարել:

– Ի դէպ, ձեր երկրպագուներից շատերը թերեւս չգիտեն սպորտը թողնելու պատճառների մասին: կարծում եմ, դուք չէիք սպառել ձեզ, իսկ աշխարհի վերջին առաջնութիւնում էլ արդիւնքներն ապեղի բան համեստ էին...

– Ծանրամարտում այդ ամէնը կարելի է կանխատեսել: Բայց 17 տարի անընդմէջ ես հանդէս եմ եկել աշխարհի տարբեր մրցաթեմերում եւ այդ ամբողջ ընթացքում նեարդային համակարգս միշտ լարուած է եղել, էլ չեմ խօսում ֆիզիքական յոգնածութեան մասին: Անընդմէջ հաւաքները, մրեւնոյն մթնոլորտը, ի վերջոյ, ճնշում է, ազդում հոգեկան վրայ: Ես հաստատ որոշեցի թողնել սպորտը, նուիրուել ընտանիքիս, աշխատել, լոյսի վարձ մուծել, խանութ դնալ, ապրել սովորական կեանքով:

Բայց, ինչպէս երեւում է, կայ նաեւ ճակատագիր ասուածը...

– Աշխարհահռչակ եուրի Վարդանեանը խաղաթղթի վրան չի՞ դնում, արդեօք, իր հեղինակութիւնը: Չէ՞ որ ձեր տարիքը փոքր չէ, արդէն 31: Դրան գումարենք նաեւ երկարատեւ ընդմիջումը...

– Հասկանում եմ: Այս հարցին պատասխանելով, ես անդրադառնում եմ նաեւ նախորդ հարցերից մէկին:

Այո, պրակտիկայում քիչ չեն դէպքերը, երբ նշանաւոր մարզիկները «ուխտադանց» են լինում՝ կրկին վերադառնալով մեծ սպորտ: Սա ինքնաուերջաման մեծ միջոց է: Բայց աւելի անյաջողութիւն են կրում, որովհետեւ դադարի պահին նրանք չեն դադարում... մարզիկ լինելուց: կարծում եմ ակնարկը հասկանալի է: Երկու տարուայ ընդմիջման ընթացքում լրիւ թօթափեցի իմ մէջ կուտակուած նեարդային եւ ֆիզիքական ահաւոր յոգնածութիւնը, որովհետեւ ես այլեւս մարզիկ չէի... Այժմ ինձ հիանալի եմ զգում:

– Եւ չէ՞ք կասկածում ձեր յաջողութեանը:

– Չեմ կասկածում: Հակառակ դէպքում չարժեր «հրապարակ» դուրս գալ:

– Հեռարաւոր համարո՞ւմ էք ձեր հիմնական հակառակորդ Բլագոեւի հետ հանդիպումը ողիմպիականներում:

– Չեմ կարծում: Նա եւս թողել է սպորտը եւ դժուար թէ կարողանայ կարճ ժամանակամիջոցում անհրաժեշտ մարզավիճակ ձեռք բերել: Ցամենայն դէպս, ախուր կը լինի առանց նրա:

–Մարզումներն սկսե՞լ էք արդէն:

– Այո: Եւ չեմ չոպսում ռեկորդային ծանրութիւնների յետեւից: Մարզւում եմ չաթթական 4–5 անգամ: Լաւ եմ ճանաչում իմ օրկանիզմը: Նա ինքն է թելադրում անելիքս:

– Ողիմպիական խաղերից առաջ մարզասէրը առիթ կ'ունենայ ձեզ տեսնելու մրցասպարէզում:

– Հանդէս կը գամ կամ խորհ. (Ցունիսին) կամ էլ Եւրոպայի (Մայիսին) առաջնութիւնում: Թէեւ դժուար է այսօր որոշակի խօսել այդ մասին:

– Սէուլում ո՞ր հաշուին կարգում էք մտադիր հանդէս գալ:

– Նախ ասեմ, որ «խաղերին» հնարաւոր է մասնակցեն հինգ հայ ծանրորդ՝ Օգաէն Միրզոյեանը, եուրի Սարգսեանը, Իսրայէլ Մելիտոսեանը, Գառնիկ Զաքարեանը եւ ես:

Կարծում եմ, սխալ էր աշխարհի վերջին առաջնութիւնում առաջին երկուսի՝ նոյն քաշում հանդէս գալը: Եւ եթէ Գառնիկ Զաքարեանը (82,5 կգ.) իր տեղն ամրապնդի հաւաքականում, խոստանում եմ հանդէս գալ 90 կգ. քաշային կարգում, թէեւ կշիռս այժմ չի անցնում 83–ից:

– Ձեր թուարկած բոլոր մարզիկները կարո՞ղ են յաւակնել բարձրագոյն պարգեւների:

– Ծուսանք:

– Ի՞նչ էք կարծում, ողիմպիական հարթակում ձեր հաշուին կարգի (ընդունենք՝ 90) մարզիկներն ի՞նչ արդիւնքով կը ներկայանան «ոսկին»:

– կարծում եմ, երկամարտում կը բաւարարի 425, իսկ «իմ» քաշում՝ 420 կգ. արդիւնքը:

– Եուրի, մարզասէրներին կը հետաքրքրեն նաեւ ձեր անձնական կեանքում տեղի ունեցած փոփոխութիւնները:

– Աւարտեցի Երեւանի ժողտնտեսութեան հիմնարկը: Աշխատում եմ Լենինականի արհմիութեան կոմիտէի մարզչական կերպարիւնում որպէս խորհուրդի նախագահ: Դադրից յետոյ ծնունդ նորդրը, որին կոչել եմ հօրս անունով: Առայժմ այսքանը:

– Հարցը հարց է բերում: Դուք կ'ուզէ՞ք, որ ձեր որդիները գնան հօր ճանապարհով:

– Ի հարկէ, բայց պարտադիր չէ: Ներբանք առաջին հերթին թող լինեն առողջ ու կիրթ մարդիկ: Ասեմ, որ Ծաղկաձորում մարզուելու ընթացքում Դաւիթս ինձ հետ էր: Զէք հաւատայ երեւի՝ 20 կգ. քաշ ունենալով (4 տարեկան դեռ չկայ), նա արդէն բարձրացնում է 15 կգ.նոց ծանրաձողը:

–Եւ վերջին հարցը: Վերջերս դուք նկարահանուեցիք «Իմ անունն է Դաւիթ» կինոնկարում, ուր մարմնաւորել էք մեր դիւցազներգութեան Սասունցի Դաւիթին: Սա մի նոր, ծանր բեռ չէ՞ ողիմպիականներէն առաջ...

– Դուք կրկին ու կրկին փորձում էք ոեփական ուժերիս նկատմամբ ունեցածս հաւատը: Վստահ եղէք, ես ամէն ինչ կ'անեմ Խորհ. Միութեան հաւաքականի հեղինակութիւնը բարձրացնելու համար:

– Մնում է «Գարուն»ի բազմահազար ընթերցողների անունից վարդանեանական ժպիտ ցանկալ ձեզ ողիմպիական խաղերում...

– Շնորհակալութիւն:

Հարցազրոյցը վարեց՝
ՍԻՄՈՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Գերմանահայ ևատկական

Մտահոգիչ համեմատութիւններու հասնող չրջապատի ազատութեան բաղդատիչ տարրերէն մին հիւանդանոցներու՝ այլազան մանրէներով եւ հիւանդութեան յարուցիչներով լեցուն թափօններն են որոնց ապահովութիւնը ներկայիս կը տարուի տարբեր եղանակներով:

Անոնք կամ յատուկ աղբանոցներու մէջ կ'ամփոփուին, կամ կը հրկիզուին յատուկ տարքաւորումներով եւ կամ կը չէզոքացուին քիմիական այլազան նիւթերու օգնութեամբ: Ուրուագծուած եղանակները թէեւ կը լուծեն հիմնական խնդիրը, բայց՝ համեմատաբար բարձր ծախքերէն զատ ունին նաեւ ուրիշ ակներեւ անպատեհութիւններ: Առաջին եղանակը կը պահանջէ տարածութիւններ, որոնք խիտ բնակչութիւն ունեցող երկիրներու հետզհետէ դժուար գտանելի կը դառնան, երկրորդը մասամբ օդի ապականման դուռ կը բանայ, իսկ երրորդը գործածուող նախայարձակողական նիւթերու բերմամբ դժալի կերպով կը վնասէ չրջապատին:

Կէօթթինկէնի համալսարանի առողջապահութեան ինստիտուտի դիտական աչխատակից տոքթ. Համբարձում Մերկերեան մշակած է եղանակ մը, որ կը լուծէ հիմնական հարցը, խուսափելով վերի թերութիւններէն: Սոյն եղանակը թէ շատ արժան է եւ թէ անվնաս չրջապատին համար: Տոքթ. Մերկերեան, որ նաեւ կէօթթինկէնի առողջապահական հարցերու խորհրդատուն է, կը գործածէ մանր ալիքները, որոնք ներկայիս Արեւմուտքի մէջ մեծ տարածութիւն կը զբաղեցնեն՝ խոհանոցներու մէջ: Թափօններուն քիչ մը չուր կ'աւելցուի, յետոյ մանր ալիքները զանոնք կը տաքցնեն մինչեւ 150 աստիճան: Հինգ վայրկեան վերջ ամէն ինչ լրացած է: Երբեմնի վտանգաւոր թափօնները հիմա անվնաս աղբի կոյտ մըն են, ուստի կարելի է զանոնք սովորական աղբատեղի մը տանիլ: Այս եղանակը, 1986ին պարգեւատրուած, արդէն իսկ կը գործածուի Կէօթթինկէնի համալսարանին կողմէ: Վերջերս Հիլտես – հայմ քաղաքի մէջ գտնուող ընկերութիւն մը սկսած է արտադրել յատուկ սարքեր, որոնք այս եղակի եղանակը ուրիչ մարզերու մէջ ալ կիրարկելի պիտի դարձնեն:

**

Կարդ մը գերման թերթեր վերջերս շատ դրական կերպով արտայայտուեցան քանատահայ բեմադիր Ատոմ Էգոյեանի մասին: Իր «Ընտանիքի մը նայելով» խորագիրը կրող չարժանկարը, որ վերջերս Հանովր ցուցադրուեցաւ, իսկապէս շատ յաջող աչխատանք մըն էր եւ արդարօրէն կ'արժանանար տեղւոյն օրաթերթի քննադատին դրուատիքին:

Պատումը հետեւեալն է. Վան անունով դպրոցական մը կ'այցելէ իր մեծ մօր՝ Արմէնին: Այս վերջինը Վանին մօր անհետ հեռանալէն ի վեր ծերանոցի մը մէջ կը գտնուի: Իսկ հայրը հիմա ունի նոր կին մը Սանտրա անունով, որ աւելի կը հետաքրքրուի Վանով, մինչ տնտեսելով անոր մտերմութիւնը: Վանի հայրը վիէօի կատարեալ խենթ մըն է: Նոյնիսկ ընտանեկան կեանքին ամենամտերիմ դրուագներ վիէօի կը քաչուին՝ անկողնին մէկ ծայրը տեղաւորուած դռնիկով մը: Վան կարգ մը երիշներ կը դողնայ ու զանոնք ծերանոց՝ իր մեծմօրը կը տանի, զոր կ'ուզէ օր մը «ազատագրել» այդ անտանելի վայրէն, որպէսզի ան ունենայ ժամանց մը: Պատասը փոխարէնն՝ պատահմամբ կը գտնէ այն հատուածը, ուր իր երբեմն թէ կորսուած աղջկան վախճանը դրոշմուած է:

Էգոյեանի չարժանկարը թէ ընտանիքի մը բառին բուն իմաստով դիտաշխատութիւնն է, որ վերջին փուլին կը վերածուի ոստիկանական աղէտի մը, եւ թէ մեր դարու յատկանիշը՝ պատկերներու թափօններու վերլուծական մեկնաբանութիւնը:

Բ. Ֆ.

PUBLICATIONS REÇUES

THE SONGS
OF A LONELY HEART
by Anoushavan J. Simonian
Beyrouth.

Այրի Տիկին Նիկողոս Նիկողոսեան, զաւակները ու թոռները,

Տիկին Հայկանոյշ Շերպէթճեան եւ զաւակները,

Պր. Սարգիս Շերպէթճեան եւ զաւակը, եւ ընտանեկան համայն պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ – հօր եւ պապին՝

ՍԵՐՃԻՎԱՆ ՇԵՐՊԷԹՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 2–ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Մայիս 5, ժամը 10·30–ին Իսիի Ս· Մարիամ – Ամառուածածին Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՅԱԻԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Աչէ Լիոնի Արաքս մանաշճիւղը կը յայտնէ իր խորին ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Ժ· Թուխլեանի, Տէր եւ Տիկին Պ· Թուխլեանի, Տէր եւ Տիկին Ա· Թուխլեանի, Տէր եւ Տիկին Օ· Սարըկարապետեանի եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի մօր, մեծ – մօր, քեռկինին եւ ազգականին՝

ՄԱՐԻ ԹՈՒԽԼԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Պ· Թուխլեան, Տէր եւ Տիկին Ա· Թուխլեան եւ Տէր եւ Տիկին Օ· Սարըկարապետեան փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն 1·000 Ֆրանք Լիբանանի երախաներուն:

ԵՂՈՎՇԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Կարապետեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան եւ զաւակները, Պր· Ժաք Կարապետեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան պարագաները չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, մասնաւորով, նամակով, հեռագրով, ծաղկեպսակի նուէրներով եւ իւ մասնաւորի Յակոբ Եալիկոպոս Վարդանեանի, Վաչէ Ծ· Վրդ· Իշխանեանին, Տարօն Ծ· Վրդ· Ճէրճէրեանին, Եղիշէ Ա· Քհնյ· Փանոսեանին, Շահան Աչէր· Քհնյ· Տէտէեանին եւ Սէն – Ռաֆայէլի Հայ Հանգստեան Տան տնօրէնութեան մասնակցեցան իրենց սուգին, իրենց հօր, մեծ – հօր, աներհօր եւ ազգականին՝

ՀՄԱՅԵԱԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՆԱՐԵԿ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ապրիլ 30–ին, փաչա ճաշարանի սրահին մէջ, ճաշով մը վաւկուեցաւ Անկէնի Նարեկ Մշակութային Միութեան վիճակահանութիւնը: Շահեցող բոլոր այն տոմսերը որոնք կը վերջանան 1 եւ 8 թիւերով: Անոնք որոնք ներկայ չէին եւ չհաճած են կրնան հեռաձայնել՝

48 — 41 — 49 — 37

թիւին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ն· Քիրիշճեանի մահուան առթիւ եւ իր եղբօր՝ Վ· Զիվիրճիի յիշատակին, Տիկին Ս· Նշանեան 400 Ֆր· կը նուիրէ Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր· «Յառաջ»ին:

GRANDE
FETE FAMILIALE
DANSANTE

Dimanche 8 mai
à partir de 15 heures
organisée par la
CROIX BLEUE ARMENIENNE
Section Saint Maurice de Beynost
avec la participation de l'orchestre
NAÏRI de Valence
Salle des Fêtes de St. Maurice de Beynost

Buffet oriental —
— Chich-Kébab

— Entrée libre —
— Ambiance arménienne —

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՏՕՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ա· մաս – Աշակերտական – երգ, պար, արտասանութիւն, նուագ:

Բ· մաս· –
Կը բանախօսէ՝
Փրոֆ· ՌՈՊԵՐ ԴԱՒԹԵԱՆ
(Երեւանի Գրականութեան Պետական Համալսարանէն)

Նիւթ ունենալով՝

ՂԱՐԱԲԱՂ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂՅԻՆԵՐ
(ԴԷՊՔԵՐ ՈՒ ԴԷՄՔԵՐ)

Ուրբաթ, Մայիս 6, ժամը 20·30–ին, վարժարանիս հանդիսասրահին մէջ:

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL – MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
M° Pont de Sèvres

Մուտքը ազատ է: Ձոխ պիւֆէ:

LE COMITE DE GESTION
DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ASNIERES, BOIS-COLOMBES,
COLOMBES

présente

le dimanche 8 mai à 15 heures 30 précises
Salle Municipale de Bois-Colombes
35, rue du Général Leclerc —
Villa des Aubépines

KATCH NAZAR
COMEDIE MUSICALE
D'APRES UN CONTE ARMENIEN

Mise en scène et adaptation
Paroles et musique } Narek DOURIAN

Prix des places : Adultes 100 Frs.
Enfants 40 Frs.

Billets en vente auprès des membres du Comité de gestion de l'école.
Pour tous renseignements s'adresser à :
Daniel DJIZMEDJIAN
31, rue Paul Déroulède
92700 Bois-Colombes
Tél. : 47. 81. 09. 72.

Հայ Ադեռատախնամ
Ընկերակցութեան
ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍԸ
կիրակի, Յունիս 26–ին
Մանրամասնութիւնները յետագային:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue St. Bazile

A l'occasion
de son 12ème anniversaire
EXPOSITION
Aline ETMEKDJIAN
AQUARELLES
Vernissage le mercredi 11 mai
à partir de 11 heures
Du 11 au 21 mai
tous les jours de 14 à 20 heures
sauf mardi.

YAN'S CLUB

MARCARAM
et
HAÏRABEDIAN
exposent leurs œuvres :
PEINTURES et SCULPTURES
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 PARIS
du 9 mai au 9 juin
du lundi au samedi de 13h à 19h
lundi et vendredi jusqu'à 21 heures

10e ANNIVERSAIRE
DE LA CHORALE
ET DU CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
DE MARSEILLE

CONCERT
Au Théâtre du Gymnase
Dimanche 8 mai à 15 heures 30

Chorale
SAHAK - MESROP
L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN
(Directeur *J.-P. Nergararian*)

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
au piano : JULIETTE YILMAZIAN

au programme :
KOMITAS — EKMALIAN — KARA MOURZA
E. HOVANISSIAN — KH. AVEDISSIAN
T. ALTOUNIAN — A. HAROUTOUNIAN
J. KEUZALIAN

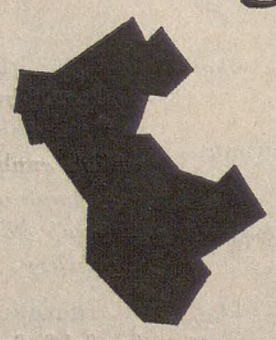
Ce concert est placé sous la présidence de Monsieur le Pr. ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille

Réservation :
- Centre Culturel Sahak - Mesrop
  339, avenue du Prado — Tél: 91. 77. 84. 70
- FNAC, Centre Bourse
- GEBELIN, rue Saint Férréol
- THEATRE DU GYMNASE (à partir du 5 mai)

VIENT DE PARAÎTRE

INSTITUT ZORYAN
Pour la Recherche et Documentation Arméniennes Contemporaines

LE DOSSIER
Karabagh

FAITS ET DOCUMENTS
SUR
LA QUESTION DU HAUT-KARABAGH
1918-1988

Rédacteur-en-chef
Gérard J. Libaridian

Première Edition
Paris — Cambridge — Toronto
Avril 1988

SEVIG PRESS
SEVIG PRESS
5, rue Alexandre Cabanel — 75015 Paris (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95

Conçu et d'abord publié en anglais par l'Institut Zoryan, Cambridge, Ma. (USA) en mars 1988, LE DOSSIER KARABAGH vient d'être publié en français par Sévig Press, avec quelques adaptations et ajouts.

Après avoir retracé brivèment l'histoire du Karabagh, cet ouvrage de 208 pages se concentre surtout sur la période 1918-1988. Il présente une longue analyse de la situation politique en URSS sous Gorbatchev, suivie d'une centaine de documents d'archive, de pétitions et lettres, d'articles de presse et témoignages, de données statistiques et démographiques, de photos. Il comprend en outre une chronologie de l'histoire du Karabagh des origines jusqu'au 31 mars 1988.

LE DOSSIER KARABAGH est en vente dans toutes les librairies arméniennes. Il peut également être commandé chez votre libraire habituel ou à Sévig Press au moyen du bon de commande ci-joint, à remplir et envoyer à :

SEVIG PRESS

5, rue Alexandre Cabanel — F-75015 PARIS (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95 — Télex : SEVIG 200032 F

OUI, je commande LE DOSSIER KARABAGH au prix de 150 FF.
Nombre d'exemplaires .....
Réglement par chèque (à l'ordre de Sévig Press) ou par carte de crédit :
☐VISA ☐AMERICAN EXPRESS ☐MASTERCARD
N° de la carte .....
Date d'expiration..... Signature .....
NOM ☐Mr ☐Mme ☐Mlle .....
Adresse .....
Code postal ..... Ville ..... Pays .....

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՒՏ ԽՍՋԻ Իսիի Տ· Սերոբկիւլեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Մայիս 7–ին, Շաբաթ, կէսօրէ ետք, ժամը 15–էն 17, Մշակոյթի սրահին մէջ, 45 ռիւ սը Լա Տէֆանս:

***

ԿԱՊՈՒՏ ԽՍՋԻ Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղի ընդհ· անդամական ժողովը այս շաբաթ, Մայիս 7, ժամը 16·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 6
VENDREDI
6 MAI
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՅԻՍՆ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.744 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.744

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ ՆՈՐ-ՔԱԼԷԴՈՆԻԱ

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ԵՆ

Մ. ՔԱՐԹՈՆ, Մ. ՖՈՆԹԷՆ Ժ. Փ. ՔՈՖՄԱՆ ՓԱՐԻԶ ՀԱՍԱՆ

ՈՒԷՎԱՑԻ ՄԷՋ
ԲԱՆՈՒՄՆԵՐԸ ԲՈՒՌՆ ԵՂԱՆ
ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Կը չէտուի՝ ընտրութիւններուն հետ կապ չունի: Թող այդպէս ըլլայ, որովհետեւ կարեւորն այն է անշուշտ որ Ֆըրանսայի երեք պատանդներու երեք տարիներու գողգոթան վերջացաւ: Մէկ տարի առ ետք կայ, չորրորդը՝ Միշէլ Սէօռա, որու մահը հաստատուեցաւ: Ըստ Քօֆմանի սակայն, ան չէ դիմացած եւ իվերջոյ մեռած է խլիրդէն:

Գորեքշաբթի իրիկուն ժամը 20·25–ին էր, որ հեռատեսիլ թէ ձայնասփիւռ յանկարծ կուտային զգայացունց լուրը՝ Պէյրութի երեք պատանդները ազատ էին եւ Սէնտիկի ու Քորսիքայի ճամբով, կը հասնէին Վիլլաքուպլէյի օդակայանը, Հինգշաբթի առտու: Սթրազպուրկի մէջ էր, ուր ընտրապայքարի իր վերջին ելոյթներէն մէկը կ'արտասանէր, որ Շիրաք կ'ընդմիջէր իր ճառը, բարձրաձայն կարդալու համար Ֆիլիփ Սէկենի իրեն տուած թղթիկը, ուր կը հաղորդուէր պատանդներու ազատագրումը: Քանի մը ժամ ետք, Նախագահ Միթերան կ'արտայայտէր իր ուրախութիւնը, որ այս ողբերգութիւնը վերջապէս լաւ ելք մը կ'ունենար, ցաւ յայտնելով, անշուշտ, Միշէլ Սէօռայի համար: Ընդհանուր ձեւով, քաղաքական բոլոր դէմքերը միաձայն, ուրախութիւն կը յայտնեն, ձախէն աջ, աջէն՝ ձախ:

Ինչպէս եւ ի՞նչ գինով կարելի եղած է, ի վերջոյ, յաջողիլ այս ազատագրումը, առայժմ գոնէ, յայտնի չէ: Անկասկած սուղ վճարուած պէտք է ըլլայ, բայց մեռասաներորդ ժամուն, այս ազատագրումը կ'արժեւորէ Շիրաքի երկու տարուան հաշուեկշիռը, թէեւ երկայրի սուր է: Ամէն պարագայի մէջ, նոյնիսկ Պերեկովուա, այսինքն Միթերանի ընտրապայքարի ղեկավարը, ընդունեցաւ թէ պատանդներու հարցին չուրջ, համակերպութիւնը կատարեալ եղած էր եւ թէ կրնայ վստահեցնել որ արձակումը ձեռք ձգուած է պատուարեր պայմաններու մէջ: Բայց, երբ ըսուի՝ այաթոլլաները Շիրաք կը քուէարկեն, այնքան ալ նպաստաւոր չէ: Այս ամբողջ գործը վարած է սկիզբէն՝ Ժան – Շառլ Մարչիանի, Փասքուայի բանագնացը: Այնդին Ուվէյլի «յաջողութիւնը» արիւնալի բնոյթ առած է եւ զոհերը քիչ չեն: Մանաւանդ է որ, Էվ – էն – Քու. – էմ–ը 23 ֆրանսացի պատանդ բռնած էր, 22–ը՝ ոստիկան – զինուոր եւ մէկ դատաւոր, որոնց ազատ արձակման համար, կը դնէր նախապայմաններ, զորս իշխանութիւնները չէին կրնար ընդունիլ:

Ուրեմն, Հինգշաբթի, ցերեկուան մօտ (Փարիզի ժամով առաւօտեան 4–ին) Ֆըրանսական ուժերը կը յարձակէին այն քարայրին վրայ, ուր պահուած էին պատանդները: Ցարձակումը արիւնալի կ'ըլլար: 23 պատանդները ողջ – առողջ կ'արձակուէին, բայց անկախապաշտ ուժերէն 15 մեռեալ կար (15 էր պահակներու թիւը) եւ 2 ֆրանսացի զինուոր կը վիրաւորուէին, 2 ուրիշներ, մէկը՝ խումբին վայրկեան – պետը մեռած են: Ժ. Մ. Զիպաու վրդոված է կատարուածէն եւ յայտարարեց թէ նոր փաստն է Շիրաքի կառավարութեան դաղթատիրական քաղաքականութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՏԻԿԱՆ որոշեց պատուիրակութիւն մը ղրկել Մոսկուա, ներկայ ըլլալու համար Ռուսաստանի քրիստոնէացման հազարամեակի հանդիսութեանց: Այս պատուիրակութեան մաս պիտի կազմեն երեք ծիրանաւորներ՝ Քազարոլի, Վիլլոթրանոս, Լ'Ըկեռաայ եւ երեք մասնագէտներ էքիւմենիք հարցերու:

ՆՈՎԱ – ՀՈՒԹԱՑԻ մեռաղագործական գործատունը մտան ապահովութեան ուժերը եւ ձերբակալեցին գործադուլի կոմիտէի բոլոր անդամները: Ասիկա, քիչ մը աւելի կը լարէ Լեհաստանի մթնոլորտը:

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՊԱՏՈՒՈՑ ԼԵԳԷՈՆԻ ԱՍՊԵՏ

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԿԱՏԱՐԵՑ ՅԱՆՁՆՈՒՄԸ ՕԹԷԼ ՏԸ ՎԻԼ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

—×—

Գորեքշաբթի, Մայիս 4, ժամը 12–ին, Փարիզի Օթէլ տը Վիլլ չքեղ սրահներուն մէջ, տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն մը, որու ընթացքին Ներքին Նախարար՝ Շառլ Փասքուա պատուոյ լեգէոնի ասպետի շքանշանով պատուեց Փարիզի Հայոց առաջնորդ եւ Եւրոպայի կաթոլիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Արք· Նազլուեան:

Պետական թէ քաղաքական անձնաւորութիւններ, դեսպաններ, քոյր եկեղեցիներու հոգեւոր պետեր, Հայ կաթոլիկ առաջնորդը, Հայ աւետարանական եկեղեցւոյ պետը, Լիոնի եւ Մարսէյլի Հայոց Մայր Եկեղեցիներու եպիսկոպոսները, Փարիզի եւ Շրջանի Հայկական եկեղեցիներու հոգեւոր դասը, տեղական թէ հայ մամուլի ներկայացուցիչներ, բազմաթիւ անձնաւորութիւններ հայ թէ օտար, հայկական միութիւններու եւ ընկերակցութիւններու ներկայացուցիչներ եւ բազմահարիւր հիւրեր ներկայ եղան այս արարողութեան:

Ժամը ճիշդ 12–ին, յանուն Փարիզի քաղաքապետ՝ Ժաք Շիրաքի, քանի մը խօսք արտասանեց Ժան Թիպերի, ողջունելով ներկաները, ապա խօսք առաւ՝ Ներքին եւ կրօնից Նախարար՝ Շառլ Փասքուա, որ յայտնեց թէ ծանօթ պատճառներով, Ժաք Շիրաք անձամբ չէր կրցած յանձնել պատուոյ լեգէոնի ասպետի խաչը Գիւտ Արք·ի եւ ոգեկոչեց այն սերտ կապերը, որոնք միշտ եղած են Փարիզի քաղաքապետին եւ Նախարարապետին ու Ֆըրանսահայ դաղութին միջեւ: Այն մասնաւոր ուշադրութիւնը, զոր ան միշտ ունեցած է Հայերու նկատմամբ, կապերը որ կան հայկական եկեղեցիներուն եւ հաստատութեանց հետ եւ դեռ վերջերս, ընդառաջ երթալով արտայայտուած բաղձանքներուն, որոշումը զոր տուած էր Հայագիտութեան կեդրոնի մը հաստատման համար, Փարիզի մէջ, միջազգային ճառագայթումով: Ապա, յայտնեց թէ այն պատուանշանը զոր, այսօր, պիտի յանձնէ Գիւտ Արք·ի արդար վարձատրութիւնն է անոր երեսնամեայ հոգեւոր գործունէութեան ու այս առընչութեամբ յիշեց անոր հակիրճ կենսագրականը, եւ պիսկոպոսական ձեռնադրութենէն մինչեւ ընտրութիւնը որպէս Փարիզի Հայոց առաջնորդ եւ վերջերս նշանակումը՝ Կաթողիկոսական պատուիրակ եւ արքութեան պատուի շնորհումը: Ոգեկոչելէ ետք նաեւ հայ ժողովուրդին անցեալի կրած տառապանքները եւ իր զաւակներուն զոհաբերութիւնը Ա· եւ Բ· Աշխարհամարտերուն, Նախարարը, յանուն Հանրապետութեան Նախագահին պատուոյ Լեգէոնի ասպետի աստիճանի տուչութիւնը կատարեց:

Գիւտ Արք· շնորհակալութեան իր խօսքին մէջ, յայտնեց իր յուզումը, չեշտելով թէ այն պատիւը որ կըլլայ իրեն, իր անձին ընդմէջէն կ'երթայ ամբողջ հայ դաղութին: Յայտնեց թէ կը գիտակցի որ իրեն եղած այս պատիւը փաստն է այն բարեկամութեան եւ համակրանքի զոր Նախարարը ունի Հայ ժողովուրդին նկատմամբ: Այս բարձրաստիճան պատասխանը կը պարտադրէ նաեւ պարտականութիւններ, զորս պիտի ջանայ կատարել ի սպաս Ֆրանսայի հանճարին: Գիւտ Եպիսկոպոս ոգեկոչեց նաեւ հայ եւ Ֆրանսական դարաւոր կապերը, խաչակրութիւններէն սկսեալ: Հայերն եղան, որոնք հինէն ի վեր, տարածած են Ֆրանսական մշակոյթին ու գրականութիւնը եւ իր հանճարը յատկանշող արդարութեան եւ ազատութեան գաղափարականները: Ըսուած է, որ ամէն ոք երկու հայրենիք ունի՝ իրը եւ Ֆրանսան, Հայաստան, աւելի քան ոեւէ մէկուն համար, այս ասացուածքը մնայուն ճշմարտութիւն մըն է: Եւ բնականաբար, ցեղասպանութենէն վերապրողներ իրենց աչքերը դարձուցին դէպի Ֆրանսա: Այսօր, բոլորն ալ դիտակցութիւնն ունին պատկանելու մէկ ազգային հաւաքականութեան մը, պահելով հանդերձ իրենց հաւատարմութիւնը իրենց եկեղեցւոյ, լեզուին եւ մշակոյթին հանդէպ: Կրկին անդամ շնորհակալութիւն յայտնելով, Գիւտ Եպիսկոպոս վերջացուց իր ելոյթը:

Ճոխ հիւրասիրութիւն մը յաջորդց այս արարողութեան:

ՇՐՋ· ԹՂԹԱԿԻՑ

× Հինգշաբթի առտու «Ֆիկարօ», քանի մը տողով արձագանգ կը հանդիսանար Գիւտ Արք·ի պատուոյ լեգէոնի ասպետի պատուանշան ստանալուն եւ յանձնումին Շառլ Փասքուայի կողմէ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ֆրանսահայ ակումբները միջակ մրցաշրջան մը կը քաղուեն

Ֆրանսայի մէջ, Ֆութպոլի ախոյեանական մրցաշրքերը կը վերջանան Մայիս ամսուան ընթացքին: Հայանուն ակումբներուն առաջին կագմերը միջակ մրցաշրջան մը բոլորելու վրայ են: Բացառութիւն՝ Վալանսի «ծագումով հայ երիտասարդութեան մարզական Միութիւն»ը եւ նոյն քաղաքի, աւելի ճիշդ՝ Պուր–լէ–Վալանսի, Հ·Մ·Ը·Մ·–ը: Այս վերջինը, իրաւ, վար դասակարգի մը մէջ (Տրոմ – Ալբէշի Գ· բաժանում) տարաւ չարք մը յաղթանակներ: Առաջինին յաղթ ասպարէզին մասին, գրած ենք արդէն հոս:

Իսկ միւս ակումբնե՞րը: Ոմանք միջակ, միւսները խնդապէս տկար ելոյթներ ունեցան:

Մարսէյլի Հ·Մ·Ը·Մ· – Ածիւը պիտի իջնէ Սեպտեմբերին ատիճան մը վար (փրոմոսիոն տ'Օնէօր): Սէն Թ'Անթուանի «Հայ Մարզական Երիտասարդութիւն»ը դժուարութեամբ միայն պիտի կրնայ պահել իր դիրքը պատուոյ դասակարգին մէջ:

Տարակոյսի մէջ է նաեւ Հ·Մ·Ը·Մ· – Լիոն–Տէսին՝ որուն վերջին խաղը, Մայիս 29–ին, իր դաշտին վրայ, Ռոմանի դէմ կրնայ վճռական ըլլալ՝ խումբին պատուոյ դասակարգին մէջ մնալուն համար: Մինչ այդ, լաւ կ'ըլլայ եթէ կարենայ յաղթած ըլլալ, Մայիս 8–ին, Տէսինի մէջ, Միդէրիէօյի եւ Մայիս 15–ին, Օլ· Լիոնէի երրորդ խումբին: Հ·Մ·Ը·Մ·ի մարզիկները եւ իրենց մարզիչները, Գրիգոր Պուզուքլեան եւ Անրի Փափազեան, մտահոգիչ, յոգնեցուցիչ քանի մը ժամեր ունին անցընելիք: Ու ակումբին վարիչներն ու համակիրներն ալ՝ թերեւս տագնապալից պահեր: Ֆութպոլասէրներու ճակատագիրը այդպէս է:

Փարիզեան շրջանին մէջ, այս տարի ալ, Ալֆորվիլ եւ Իսի, հակառակ անոր որ լաւ հիմ ունեցող ակումբներ են, պիտի չկարենան հասնիլ իրենց նպատակին: Իրենց ջանքերը տիսքրիթի առաջին բաժանումէն դէպի վեր ելլելու, կ'անցնին ապարդիւն: Վարիչներուն կը մնայ պատրաստել հիմակուընէ յառաջիկայ մրցաշրջանը:

Փարիզի Հ·Մ·Ը·Մ· – Ֆրանսը, Հ·Մ·Մ·–ը, Սէն Շամոնի Արարատը, Վիէնի եւ Նիսի Հայ Մարզական Միութիւնները պայքարեցան իրենց դասակարգերուն մէջ առանց մեծ յաւակնութիւններու եւ, հաւանաբար, հինգն ալ պիտի մնան, յառաջիկայ մրցաշրջանին ալ, նոյն մակարդակներու վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ·Մ·Ը ԿՐ ՎՏԱՆԳԷ ԱՆՆԸՍԻԻ ՎԵՐԵԼՔԸ

Վալանսի Հ·Մ·–ին առաջին խումբը կը չարունակէ զարմացնել, թէ իր համակիրները եւ թէ իր խմբակին միւս մըրցորդները, իր յաջող երթով ախոյեանութեան մը մէջ՝ ուր նորեկ մըն է: Ցաղթեցէ վերջ, Ապրիլ 30–ին, իր դաշտին վրայ, Հիւերի (2 – 0), հայանուն ակումբը նստած է դասաւորումին երրորդ աստիճանին վրայ, երկու կէտերով միայն ետ մնալով Անննըսիէ՝ որ լուրջ յաւակնորդ է յառաջիկայ մրցաշրջանին մտնելու արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մէջ:

Ցիշենք որ Ֆրանսայի երրորդ բաժանումի ախոյեանութիւնը՝ որուն կը մասնակցի Վալանս, կ'ընդգրկէ 96 ակումբներ, բաժնուած վեց խմբակներու միջեւ: Իւրաքանչիւր խմբակին ախոյեանը իրաւունք կը ստանայ մտնելու երկրորդ բաժանումին մէջ, պայմանաւ որ ան չըլլայ արհեստավարժ ակումբի մը պահեստին: Այդ պարագային անոր ետեւը մնացող առաջին ոչ–արհեստավարժ խումբն է որ կը փարձրանայ: Այդ դիրքին վրայ է, երկրորդ է ներկայիս, Անննըսի:

Վալանսի Հ·Մ·–ը, երրորդ, կրնայ տակաւին առաջ անցնիլ: Կը մնան խաղացուելիք չորս մրցումներ: Մեծ խոչընդոտներ՝ ինչպէս Մոնաքօ (2), Օլ· Լիոնէ (2), Նիս (2) եւ Անննըսի նոյնինքն: Այս վերջինին մրցումը, Վալանսի մէջ· ամսուն 14–ին պիտի ըլլայ անկասկած չատ կըրքոտ հանդիպում մը: Երթի մրցման Անննըսի յաղթած էր 2 – 1ով: Այս չարթու վերջը Վալանսի Հ·Մ·–ը կը խաղայ Նիսի մէջ:

Մրցաշրջանին վերջին մրցումները յուզմունալից պիտի ըլլան հայանուն ակումբին համակիրներուն համար:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՄԱՐԻ ՆՈՒՊԱՐ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ ՏՕՔԹ. ԱԴԱՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ղարաբաղի բարեբեր ցնցումէն ետք, գաղութը կրկին մտաւ իր բնականոն ընթացքին մէջ, այսինքն՝ հաճոյալի երանելիութեան մը գիրկը, կենսական հարցեր անտեսելու, տագնապներու դրդապատճառները չփնտռելու, անոյշ կեանք մը շարունակելու տրամադրութեամբ: Եւ սակայն: Քիչ չեն մեր ամէնօրեայ մտահոգութիւնները, որոնք պէտք է օրա-կարգի նիւթ դառնան, եթէ չենք ուզեր վերջնական նահանջի մը ճամբան բռնել: Բերնէ բերան, ականջէ ականջ, չշուկներ, տարաձայնութիւններ կը տարածուին, կը ծաւալին: Օր մը կը խօսուի Մարի Նուպար Ուսանողական Տան մասին եւ դիտցողն ու մանաւանդ՝ չդիտցողը կ'արձագանգէ լուրածին, ուրիշ օր մը խօսակցութեան նիւթ կը դառնայ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի ճակատագիրը, յետոյ կարգը կուգայ Սամուէլ-Մուրատեան Վարժարանի: Ու ժամանակը կ'անցնի եւ նիւթերը կը մոռցուին: Անգլուխ գաղութ մը, որ չունի որեւէ իշխանութիւն կամ պատասխանատու մարմին, որ տագնապի այս հարցերով եւ առնուազն չանայ խորհրդակցական հանդիպում մը կազմակերպել, նայիլ, նայիլ խօսիլ եղած ցաւերուն մասին, փորձել հասկնալ թէ ինչո՞ւ հոս հասանք, թէ կարելի՞ էր այլ ելք մը եւ անդրադառնալ մանաւանդ որ վերջ պէտք է տրուի միայն նիւթականի վերագրելու ամէն բան եւ խորհելու թէ դրամը փրկարար դեր կը խաղայ բոլոր հարցերը լուծելու, ինչ որ ըսել չէ թէ դրամն ալ իր դերը չունի:

Գաղութիս երեք գլխաւոր հարցերն են, ինչպէս ըսինք, վերոյիշեալ երեք հաստատութիւնները: Ատեն-ատեն, մէկը կ'ըսէ.— «Գիտէ՞ք Բարեգործականը պիտի ծախէ Մարի Նուպար Ուսանողական Տունը», ուրիշ մը կ'աւելցնէ.— «Լսեցի որ Դպրոցասէրը պիտի փակուի», ու երրորդը կուգայ յանկարծ ուրիշ անցեալ մը խորտակելու, երբ կը յաւարարէ.— «Մը-խիթարեանները ամբողջ չէնքը ծախու հանած են ու Պանեէօ նոր տեղ կը փընտրեն»:

Եւ որովհետեւ առանց կրակի ծուխ չկայ, հարկ տեսանք քիչ մը աւելի մօտէն հետաքրքրուիլ այս հարցերով, տեսնուիլ պատասխանատուներուն հետ, որպէսզի նախ վերջ տրուին ըսի-ըսաւներուն եւ ճշդրիտ տեղեկութեանց վրայ հիմնուին խօսակցութիւնները, ապա, նաեւ փորձ մը ընելու համար զարմաններ դառնելու կամ առնուազն որոնելու:

Սկսինք ուրեմն Մարի Նուպար Ուսանողական Տունով:

×

Այս Տան մասին, մանաւանդ, տեղեկութիւնները հիմնովին սխալ են եւ ուրեմն հարկ է ծայրէն ճշդել այս տան «պատմականը» հասնելու համար այսօրւան տեղծուած վիճակին:

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ֆրանսայի յանձնաժողովի նախագահ՝ Տօքթ. Է. Ադամեանի հետ տեղի ունեցաւ մեր տեսակցութիւնը:

Հ. – Նախ սկսինք ծայրէն, այսինքն ե՞րբ եւ ի՞նչ պայմաններու մէջ ծնունդ առաւ այս տունը եւ որո՞ւ կը պատկանի:

Պ. – 1928 Մայիս 25-ին, Պօղոս Նուպար Փաշա Փարիզի Համալսարանապետութեան (Rectorat de Paris) կը նուիրէ կառուցանել տուած չէնք մը հայ ուսանողներու համար եւ զոր կը մկրտէ իր հնոջ յիշատակին՝ Մարի Նուպար: Միաժամանակ կը յանձնէ 300 հազար ոսկի Ֆրանքի պահեստի եւ 100 հազար Ֆրանքի մատակարարման գումարներ: Պահեստի գումարը կը վերաբերի աշխատանքներու: Ասոր փոխարէն ռեֆթօրան կը հաւանի հայ ուսանողներու տուն մը տեղծել եւ կը տանձնէ նիւթական բեռը: 1929, Փետրուարին փոխանակուած նամակներով ալ կը հաստատուի Համալսարանապետութեան մատակարման տանձնուած վիճակին:

Հ. – Ի՞նչ է ուրեմն Հ. Բ. Ը. Միութեան դերը:

Պ. – Համալսարանապետութիւնը տան մատակարարումը յանձնած է Համալսարանական միջազգային տաստնի Ազգ. հիմնարկին (Fondation Nationale de la Cité Internationale Universitaire): Միւս կողմէ Պօղոս Նուպար Բարեգործականին յանձնած է մատակարարման հսկելու պաշտօնը: Այսինքն Հ. Բ. Ը. Մ.-ը պատուիրակ մըն է Ազգ. Հիմնարկին մօտ, որ պիտի հակակշռէ պայմանագրութեան տրամադրութեանց կանոնաւոր գործադրութեան: Այս է, ուրեմն, միակ պաշտօնը զոր Հ. Բ. Ը. Մ.-ը ունի: Եթէ տարակարծութիւն մը ծագի կամ առկախ հարց մը ըլլայ որ չկարզաղրուի, կը դիմի Փարիզի Համալսարանապետին:

Հ. – Ցստակ է որ Տունը կը պատկանի Փարիզի Համալսարանապետութեան:

Պ. – Բացարձակապէս: Գլխաւոր կէտերէն մէկն է: Եթէ դատ մը բանանք, բանի մը չի ծառայեր, միակ բանը, օրինակ, եթէ ապացուցանէինք թէ նուիրատուութեան այդ ակտը չեղեալ է, նըւէրը կը ջնջուի եւ Տունը կ'երթայ Աչքոթի կոմսին որ ժառանգորդն է Նուպարնեռւն, բայց հողը կը մնայ միջազգային Ոստանին: Երկրորդ կէտը, մուտքի պայմաններու փոփոխութիւնն է, որ մեզի հանդէպ ի գործ դրուեցաւ 1975-ին:

Հ. – Մինչ այդ բոլոր հայ ուսանողները կրնային ընդունուիլ, նաեւ՝ ոչ հայեր: Ի՞նչ փոխուեցաւ, ուրեմն:

Պ. – Այս, ինչ հպատակութիւն ալ ունենային կրնային մտնել: Նաեւ ուսումնական մակարդակը խնդրոյ առարկայ չէր: Բայց, որպէսզի Ոստանը արդարացնէ իր միջազգային բնոյթը, հարկ էր նաեւ առնել ոչ – Հայեր: Ցետոյ, կար նաեւ աղջիկներու պարագան, որքան հայ ուսանողուհի տեղ գտած էին այլ չէնքերու մէջ, հարկ էր նոյնքան տղայ առնել մեր չէնքին մէջ: Օտարներու ընթացքն 10% էր: 68ի դէպքերը պատճառ եղան որ Ազգային Հիմնարկը փոխէ իր կանոնագրութիւնը եւ ընդունուին միայն Bac+3-ներ: Եւ որովհետեւ այս կանոնը մեզի ալ գործադրելի էր, հայ ուսանողութիւնը կը նուազէր: Կը մնար լուծում մը գտնել, կամ դատ բանալ առարկելով որ այս կարգադրութիւնը համաձայնագրէն եռքը կուգար կամ ճար մը գտնել բարելաւման: Այդ պատճառով, միջին ճամբայ մը գտանք՝ անջատումը: Անջատում կը նշանակէ որ Բարեգործականը կը տանձնէ մատակարարման պիւտճէին: Նուազարական պայմանագրութիւնը կատարուեցաւ 1976 Դեկտեմբեր 8-ին: Այն ատեն 100 հազար Ֆրանք գնահատուած էր: Փոխարէնն իրաւունքն ունէինք առանձարկելու հայ տնօրէն մը: Մինչ այդ Ֆոնտասիոնը կը նշանակէր, եթէ պատահէր որ հայ տնօրէն մը (Արփիարեանի պարագան) համապատասխաներ պահանջուած տուեալներուն, կ'ընդունուէր: Այս ձեւով, Հ. Բ. Ը. Մ. չի նշանակեր տնօրէնը, բայց առաջարկելու իրաւունքն ունի: Այս համաձայնութեան կ'ընկերանար նամակներու փոխանակութիւն մը: Ան մեզի կուտար կարգ մը թոյլտուութիւններ.— Ընդունիլ Bac+1 եւ նաեւ չորրորդ տարի մը: Ասիկա անջատուած տան մը կանոնագիրն է: Բայց, աշխատանքները կ'իյնան միշտ համալսարանապետութեան վրայ: Բայց եւ այնպէս ժամանակատար բան մըն է: Համաձայնագիր մը միայն Հ. Բ. Ը. Մ.-ի եւ Ֆոնտասիոնին միջեւ, նուազ արժէք ունի քան Նուպար ընտանիքին եւ համալսարանապետութեան միջեւ կնքուած պայմանագրութիւնը: Զեւով մը մատակարարման հաճախնագիր մըն է: Նորոգելի է ամէն հինգ տարին:

Հ. – Ի՞նչ է այսօրուան կացութիւնը:

Պ. – Այսօր երկու հարց կայ: Աշխատանքները, չէնքը դէպ վիճակի մէջ է եւ մշտական բացը: Աշխատանքները գնահատուած են 5 միլիոն Ֆրանք: Ներկայիս 70 առանձին սենեակ ունի տունը, միայն մէկ սենեակ՝ 2 հոգինոց: Բաւական աշխատանքներ տարուած են, ամէն տարի, բայց երբ հարցը կուգայ տանիքին, չէնքին ճակատին, տարբեր է: Երեք տարուան վրայ, 3 միլիոն Ֆրանքի ծախք կայ: Ուրեմն, համալսարանապետութիւնը դրամ տացած է իրեն կատուած տուներուն համար: Ներկայիս ծրագիր մը կայ բոլոր տուներուն վերանորոգման համար: Այս ծրագիրը մեզի չի վերաբերիր, որովհետեւ անջատուած ենք, բայց եւ այնպէս նոտարական փոփոխումը (ավրնաւ) կը հաստատէ որ մեծ աշխատանքները համալսարանապետութեան կը պատկանին, նոյնիսկ անջատուած տուներուն համար: Հոս՝ համալսարանապետութիւնը կ'առարկէ.— «Ճիշդ է, բայց, դրամ չունիմ»: Կարգ մը պաշտօնատարներ կ'ըսեն նոյնիսկ, փոփոխումը կատարած է Ֆոնտասիոնին եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ին միջեւ, մեզի չի վերաբերիր: Այստեղ այլ ծուռ բան մը կայ: Որովհետեւ, եթէ համալսարանապետութիւնը չի ճանչնար մեզ անջատող փոփոխումը, կը նշանակէ որ կապուած կը մնանք: Կատակի պէս բան մը: Ի՞նչ ընել: Դա՞տ բանալ, կրնայ տեւրիներ տեւել եւ ոչինչ կը պարտադրէ Ազգային հիմնարկը որ տէրն ըլլայ իր յանձնառութեանց: Չեզեա՞լ համարիլ տալ նուիրատուութեան պայմանագրութիւնը: Շէնքը կ'երթայ Նուպար ժառանգորդներուն, որոնք տէրը կը դառնան տան մը, հողի մը վրայ որ իրենց չի պատկանիր եւ ենթակայ է կարգ մը կանոններու, որոնք կը պաշտպանեն ազգային կրթութիւնը: Ահաւասիկ, մեծ աշխատանքներ ունինք եւ արգելքի մը առջեւն ենք: Երկրորդ հարցը, մնայուն բացն է: Այսօր, ուսանողական տան մը պիւտճէին հաւասարակշռելու համար, պէտք է 140 անկողին ունենայ: Մեր 72 անկողիններով, ներկայիս 400 – 500 հազար Ֆրանք բաց ունինք: 1987-ի համար, մուտք՝ մէկ միլիոն Ֆրանք, ելք՝ 900 հազար Ֆրանք պաշտօնէութիւն, եւ 500 – 600 հազար զանազան ծախքեր, գլխաւորաբար ջեռուցում:

Հ. – Ներկայիս բանի՞ ուսանող կայ:

Պ. – 72: 40 Հայ եւ 32 օտար: Հայերուն 9-ը՝ Ֆրանսայէն, 12՝ Լիբանանէն, 11՝ Սուրիայէն, հինգ՝ Պարսկաստանէն եւայլն: Ութ Հայեր կան այլ տուներու մէջ, ուր լաւագոյն պայմաններ գտած են: Մեր տան ուսանողներուն 20-ը՝ ձրի կը մնան, չնորհիւ Մարի Նուպար Բարեկամներու Միութեան: Բնակիչին ամսականն վարձքն է՝ 1165 Ֆրանք, անցորդներու՝ 1985: Մարի Նուպար տունը միակն է որ պետութիւն չունի իր եռին: Ուրեմն, կը տեսնէք 72-ի վրայ 40 Հայ, այսինքն՝ որո՞ւ համար բաց կը դոցենք: Ասիկա է մեծ հարցը:

Հ. – Ի՞նչ տեսակարուներ, անմիջականին համար:

Պ. – Նախ կը խորհիմ որ Ազգ. Հիմնարկին հետ պէտք է կրկին բանակցիլ փոփոխումը: Տեսա՛ք, 40 հայ ուսանող, որոնց 20-ը արդէն ձրի, կը մնայ՝ 20 եւ դէպ մի-լիոն տարեկան բաց: Որեւէ պատճառ չկայ որ միայն 20 հայ ուսանողի համար այս բացը ստանձնուի: Ճիշդ է որ այդ օտարները ամբողջովին կը վճարեն իրենց բաժինը, բայց ընդհանուր կառոյցին բացը իրենց ալ կը վերաբերի:

Հ. – Այս բոլորը նիշդ է, հարկ է նաեւ կէտ մը չանտեսել, ի պատիւ, Պօղոս Նուպարի: Որեան գիտենք, 1928-ին հազիւ 4 – 5 ուսանողական տուն կար, Փարիզի միջազգային Ոստանին մէջ եւ ատով իսկ, այս տունը բիչ մը մեր հպարտութիւնն է եւ շատ կարեւոր է այս երեւոյթը: Բայց, վերադառնանք անմիջական հարցերուն եւ հեռանկարներուն:

Պ. – Աշխատանքներուն համար, ներկայիս միայն խոստումներ ունինք համալսարանապետութեան կողմէ ծախքերուն մասնակցելու: Շատ անորոշ խոստում մըն է, քանի որ ոչ թուական կը տրուի, ոչ ալ քանակի մասին որեւէ զափար: Լաւագոյնը, անշուշտ, քանակցիլն է: Կը խորհիմ որ լուծումը մասնակցութեան մէջ է: Մեր օժանդակութիւնը բերել, որպէսզի անելի առջեւ չգանք: Չի բաւեր ըսել իրաւունքը մերն է եւ տունը փակել: Կը մերժեմ այդ լուծումը: Չեմ կրնար ըսել տունը փակ-ցինք, որովհետեւ հանրային իշխանութիւնները չօգնեցին: Հայ գաղութը իրաւունք չունի իր պատասխանատուութիւնը Ֆրանսական Պետութեան վրայ բեռցնել: Հանրային իշխանութիւնները ունին իրենց պատասխանատուութիւնները, յանձնառութիւններ ունին, բայց հայ գաղութը պէտք է ցոյց տայ թէ ունի իր բաժինը, ստանձնէ իր բարոյական եւ տնտեսական պատասխանատուութիւնը, ըսել թէ կ'ուզէ որ այս տունը ապրի: Եթէ գաղութը չի հետաքրքրուիր, բարեգործականը պատճառ չունի զոհողութիւն ընելու եթէ գաղութը չուզեր այս տունը: Ի՞նչ պիտի պատահի: Տունը պիտի փակուի: Ֆոնտասիոնը ան կը գառնայ եւ ոչ Հայերով կը լեցնէ: Դատապարտուած ենք հասկացողութեան եզր մը գտնել: Ջանալ հարցեր կան: Կարժէ՞ պահել բաց մը գաղութին (Հ. Բ. Ը. Մ.-ի) ուսերուն վրայ:

***

Մեր գրոյցը քիչ մըն ալ շարունակուեցաւ, նիւթականէն անդին, անդրադառնալու համար այլ երեւոյթներու, որոնք յանգած են այս կացութեան:

Հայ ուսանողներու թիւը կը պակսի: Ծանօթ է որ Ֆրանսական ուսման նահանջ մը կայ ի նպաստ անգլեւսաքսան համալսարանական ուսումին: Ուրեմն Ֆրանսա եկող ուսանողներու թիւը կը նուազի: Ֆրանսայի հայ ուսանողները պէտք է յամախեն Մարի Նուպար հաստատութիւնը: Բայց, ասոնք չեն կրնար օգտուիլ գոյութիւն ունեցող թոյլատուութիւններէն (տեռոկասիոն), լեզուի հարցը որ կը գրուի ի գօրու չէ այլեւս: Ջրանսական տուներ կան Ֆրանսայի ուսանողներուն համար: Մնաց որ չէնքն ալ իր սենեակներով յարմարագոյն պայմաններ չի ներկայացներ: Տօքթ. Է. Ադամեան, այսօր, չի կրնար ապահովութիւն տալ թէ Հ.Բ.Ը.Մ.ը իր մասնակցութիւնը պիտի բերէ մեծ աշխատանքներուն: Ինչ որ Հ.Բ.Ը.Մ.ը կ'ակնկալէ այն է որ Ֆոնտասիոնը իր յանձնառութիւնները կատարէ եւ գաղութին ալ փաստը տայ որ կ'ուզէ որ այս տունը մնայ: Եթէ այս պայմանները լրանան, հաւանական է, որ Բարեգործականն ալ իր բաժինը բերէ, բայց եթէ սկիզբէն յանձն առնէ, կը վախնայ որ, թէ՛ Պետութիւնը թէ՛ գաղութը այլեւս անտարբեր մնան:

***

Անմիջականին մէջ, Հ.Բ.Ը.Մ.ը պատասխանատու մը կը կազմակերպէ որպէսզի նիւթական հաստոյթ մը ապահովելու համար:

Այս չէ կարեւորը, ոչ ալ հետաքրքրականը: Շքեղ եւ սուղ ճաշերը չեն որ պիտի լուծեն մեր հիմնական տագնապները: Դրամը ամէն բան չի լուծեր: Մեր ցաւը՝ ուրիշ տեղ է: Եւ ցորչափ հիմնական ախտաճանաչումը մերժենք ընելու այդ ցաւերուն, ոչինչ կը լուծուի: Ի վերջոյ, ամէնէն դիւրին գտնուելիք բանը, այս բարդաւաճ արեւմտեան գաղութներուն մէջ՝ դրամն է: Եւ յետո՞յ: Բացեր գոցելով, հարցե՞րն ալ գոցուեցան: Ո՛չ:

Մարի Նուպար ուսանողական տունը անհրաժե՞շտ է, ներկայիս: Քանի որ՝ ո՛չ մերն է, ոչ ալ Բարեգործականինը, պէ՞տք է որ գաղութը դրամ տայ: Պատասխանը, անկասկած, միայն դրական կրնայ ըլլալ: Ի վերջոյ, սփիւռքեան մեր ամբողջ հարստութիւնները ատոնք են, նոյնիսկ երբ մերը չեն, իրրեւ սեփականութիւն: Բայց, մեզի համար, կարեւորը՝ միշտ բարոյականը եղած է: Աւարայրէն ի վեր: Եւ չնորհիւ այդ հարստութեան է որ կրցած ենք տոկալ Սփիւռքի մէջ: Սփիւռքը՝ այո է – Մեսրոպ, Սամուէլ-Մուրատ, Դպրոցասէր, եւ չմոռնանք՝ հայ մամուլ-ըսել կ'ուզենք հայերէն մամուլ- եւ երբ, օրէ օր ատոնք անհետանան, չվիատիլ ցինք թէ ատոնց տոկալը՝ մե՛ր տոկալն է, այն ատեն, ամէն ինչ կը դիւրանայ, կըլլին կ'իյնանք համոյալի երանելիութեան մը գիրկը ու կը չարունակենք ապրիլ անպատասխանատու Հայու սփիւռքեան մեր կեանքը:

25-րդ ժամէն առաջ, հարկ է սթափիլ, որպէսզի վազը՝ չզլջանք: Կրնայ ուշ ըլլալ:

Ա. Մ.

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՈՂ ՁԻԳԻ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ

Վերջին տարիներուն, Սփիւռքի իմացական կեանքը կ'ապրի «փակուած վարդոյրներու» շրջան մը: Արդարեւ, զբաղած են՝ զանազան պատճառներով, նորեր չեն եկած հերթափոխութեան (իսկ եթէ եկան, կարճատեւ եղան), իսկ այսօր կը գտնուինք այն իրողութեան առջեւ, որ «գրական» վերատաւութեամբ քանի մը ամսագիրներ ունինք, կարգ մը թերթերու գրական բաժինները եւ ... այդքան:

Յարաբերական ամլութեան («յարաբերական» կ'ըսենք, որովհետեւ մխիթարը ամլացած չէն, այլ՝ միջոցները պակասած) այս վիճակին մէջ, ամէնէն հետաքրքրականներէն երեւոյթներէն մէկը եղած է «Կամ» վերլուծական հանդէսին հրատարակութիւնը, որուն 3 – 4 միացեալ թիւը հրապարակ լիցաւ անցեալ տարի:

Առաջին երկու թիւերը, 1980–ին եւ 1982–ին, լոյս ընծայած էր «Կամ» Ընկերակցութիւնը, որ այս թիւէն սկսեալ կը համագործակցի Ամերիկայի «Զօրեան» հիմնարկին հետ, չարունակելու համար ասխատանքը: Պէտք է յուսալ, որ այս քայլը կը յաջողի ապահովել հանդէսին անխափան հրատարակութիւնը:

Հանդէսը կը բացուի խմբագրին՝ Մարկ Նշանեանի «Սիրելի ժ.» խորագրեալ նամակ – նախաբան – խմբագրական նոթով, ուր կը պարզուին վերջին տարիներու կարգ մը զարգացումներ եւ կը վերահաստատուին «Կամ»ին ծնունդ տուող պատճառները. –

1. – Ընդլայնել հաւաքամայր մը իմացական հարցերով զբաղող անձերու համար՝ ըստեղծագործական թէ վերլուծական մարզերու մէջ:

2. – Հրատարակել անհետացած հեղինակներու անտիպներ կամ մամուլի մէջ մնացած էջեր.

3. – Զբաղիլ թարգմանական աշխատանքով:

Կան նոյնպէս չարք մը չհեկեան հաստատումներ սփիւռքեան իմացական իրավիճակին մասին:

Այնուհետեւ կը ներկայացուի Զարեհ Խրախունիի հետ կատարուած տեսակցութիւն մը, ուր ան կը պարզաբանէ պոլսահայ բանաստեղծութեան արդիականացման հոլովոյթի էատարրերը: Հոս պէտք է յիշել, որ Խրախունի եղած է գլխաւոր տեսաբաններէն մէկը վերանորոգման այդ չարժումին, որուն մասին ստորագրած է բազմաթիւ յօդուածներ Պոլսոյ հայ մամուլին մէջ, որոնք ընդհանրապէս դժուարամատչելի են ընթերցողին համար: Այս հարցազրոյցը համագումարի կը բերէ Խրախունիի տեսակէտները եւ կը դիւրացընէ ընկալումի աշխատանքը:

Յանկալի է որ նմանօրինակ հարցազրոյցներ լոյս տեսնեն յառաջիկայ թիւե – րու մէջ եւս, լուսարձակի տակ առնելով սփիւռքեան այլ չրջաններու արձանագրած նուաճումները (կամ անկումնե – րը:...):

«Կամ»ի այս թիւը կը բերէ քանաստեղծական չարքերու ամբողջացման աշխատանքի մը արտացոլումներ: Այսպէս, լոյս տեսած են Զարեհ Խրախունիի «Ստուեր եւ արձագանգ» չարքին (առանձին գրքոյկով հատուածաբար տպուած 1974–ին, Փարիզի մէջ) պակաս քերթուածները, ինչպէս եւ «Ուղիներ» նոր չարքին նմոյշներ: Վահէ Օչականէն հրատարակուած է «Մահէն անդին» քերթուածը, որուն նախորդող մասը՝ «Կեանքէն մահ», լոյս ընծայուած էր 2րդ համարին մէջ: Իսկ Գրիգոր Պըլտեան ամբողջացուցած է «Հատածներ hor» քերթուածը, որ առանձին գիրքով եւ մասնակիօրէն լոյս տեսած էր 1979–ին, Լիւքսամպուրկի մէջ:

«Բանաստեղծութիւն մը ունի նաեւ Մ. Նշանեան:

Արձակը եւս ներկայ է «Կամ»ի մէջ. Պետրոս Ալահայոյեան ստորագրած է «Հին սրբութիւններու յայտնագործումը» պատմուածքը, իսկ Պրիւնօ Սաքայեան Processions չարքի 5–րդ հատուածը: Նչելի է, որ Ֆրանսերէն լեզուով գրուած Սա – քայեանի արձակը անյարիր կը թուի այն հատուածումին, թէ «հանդէսի լեզուն հայերէնն է»: Ամբողջութիւնը պիտակցած է այս հակասութեան, բայց կը բաւականանայ ընթերցողին ձգելով հնարաւոր մեկնաբանութիւնը:

Հանդէսը ամբողջական կերպով կը հրատարակէ Նիկողոս Սարաֆեան – Յակոբ Օչական նամականին: Ակէ առաջ լոյս տեսած էին հատուկենտ նամակներ՝ հատուածներով թէ լրիւ, բայց չարքը իր ամբողջութեան մէջ անտիպ էր: Նամականին մեծ նչանակութիւն ունի, այս երկու գէմքերու կենսագրական ու գրական չարք մը տուեալներ բացայայտելու եւ մեկնաբանելու համար: Միայն, մեր կարծիքով անբաւարար է ծանօթագրութեան բաժինը: Ներածականին մէջ տրուած է կարգ մը անուններու (ո՛չ բոլորին) բացատրութիւնը, իսկ տողատակի՝ բնագրագիտական դիտողութիւններ: Նախընտրելի էր բոլոր ծանօթագրութիւնները մէկտեղել էջատակի կերպով, ամբողջացնելով անուններու բացայայտումը (օրինակ՝ որոչ անձնանուններ, թերթերու անուններ) և բացատրելով կարգ մը իրողութիւններ, որպէսզի ընթերցողը չմնայ երբեմն օդին մէջ՝ այս կամ այն հատուածին իմաստը, պատմական չրջագիծը եւայլն չհասկնալուն համար: Ակէ պատ կը կարծենք որ աւելի պատչաճ էր բնագիրները նոյնութեամբ տպել եւ առաջարկուած ուղղումները ծանօթագրութիւններու չարքին վերադել: Այս հրապարակումին մէջ ճիշդ հակառակը պատահած է:

Ուղղումներէն մէկը մեզի կը թուի վիճելի: Սարաֆեանի Ա. նամակին մէջ կը կարդանք. – «Նամակդ ուշացաւ: Բայց ինչպէս ըսած էի, կը սպասէի աւոր: Կը կարծէի որ Պուլկարիա մեկնած էիր եւ վերադարձիդ միայն պիտի գտնայիր գիրս» (էջ 109): «Ըսած էի» սրբագրու – թիւն մըն է. տողատակի կը կարդանք.– «Ինչպէս ըսած էիր» գրած է Սարաֆեան»: Հնարաւոր է ենթադրել որ բնագիրը ճիշդ է. այսինքն՝ Օչականի խօսքն է այդ, որ զուչակած է Սարաֆեանի անձկալից ըսպասումը (տե՛ս նամակին չարունակու – թիւնը):

Անտիպ թէ մոռցուած գրութիւններ վերատին տպամատրելի դարձնելու իր առաջադրանքին մէջ, հանդէսը վերահրատարակած է Ն. Սարաֆեանի «Վէնսէնի անտառը» գրութեան երկրորդ (վերջին մասը, որ առաջին անգամ հրատարակուած է 1947–ին եւ ցարդ հատորի մէջ չէ մտած: Քաջալերելի այս գործին կապակցութեամբ, պէտք է նչել, որ նախընտրելի էր գրութիւնը ամբողջութեամբ տպել մէկ թիւի մէջ, նկատի ունենալով հանդիսին պարբերականութիւնը եւ առահասարակ «չարունակելի»ներու յառաջ բերած դժուարութիւնները: Մանաւանդ, եթէ հաչուի առնենք, որ Բ. մասը ընդամէնը 16 էջ կը գրաւէ:

Հանդէսի վերլուծական բաժնի «Ծանր հրեռանին» կը կազմէ Մարկ Նշանեանի «Գրական կանգնումը, Ա.» լայնածաւալ ուսումնասիրութիւնը, ուր հեղինակը կը քննարկէ, նորովի եւ իւրայատուկ հայեացքով, Պոլսոյ «Մեհեան»ի սերունդի դաղափարներու աչխարհը: Այս ուսումնասիրութեան հետ կ'առընչուի Ֆրիտրիխ Նիցչէի «Ողբերգութեան ծնունդը» երկի առաջին տասը գլուխներու թարգմանութիւնը բնագրէն, կատարուած՝ Մ. Նըչանեանի կողմէ, որուն կ'ընկերանայ հրատա ծանօթագրութիւններու քաժին մը եւ «բառարան» մը: Նիցչէի գործը կ'օգնէ հասկնալու «մեհենական»ներու բարդ աչխարհահայեցքը:

«Կամ» կոչուած է կարեւոր դեր մը խաղալու սփիւռքեան իմացական կեանքին մէջ: Հաստատ հիմերու վրայ զետեղուած, կը կարծենք թէ պիտի կարենայ իրագործել իր նպատակները:

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

Պուէնոս – Այրէս

PUBLICATIONS REÇUES

GHARABAGH
Documenti

SETRAG MANOUKIAN — HERMAN VAHRAMIAN

Oemme Edizioni
Via P. Giovio 6 / Milano.

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ՄԸ ԿՈՂՄԷ

Շաբաթ, Ապրիլ 23–ին, իրիկունը, Լիոնի Էնէյի եկեղեցին տեղի ունեցաւ երգահանդէս մը՝ ձեռնարկ Տէօնէի Հայ Մչակոյթի Տան: Նստարանները դրաւուած էին ամբողջութեամբ: Հայ եւ ոչ հայ ունկընդիրներ: Ոմանք եկած էին, մասնաւորապէս՝ ըմբոչխնելու հոգեւոր երաժըչտութիւն, ուրիշներ՝ պատուելու ալ Ադրբեջանի հայ զոհերը՝ որոնց յիչատակին կազմակերպուած էր երեկոյթը:

Նորվան Եպիսկոպոս բացաւ հաւաքոյթը կրօնաչունչ խօսքերով, ինչպէս որ տեղին էր Լիոնի այս պատմական ամենահին եկեղեցիներէն մէկուն մէջ: Ապացաւ հայերէն եւ ֆրանսերէն: Աւելի երկար՝ հայերէն, քան՝ ֆրանսերէն ողեկոչեց յիչատակը թէ՛ Մեծ Եղեռնի զոհերուն եւ թէ՛ Սումգայիթի նահատակներուն, հետեւանք նոյնանման վայրագութիւններու: Ըսաւ՝ «մոռ պահենք մեր յոյսերը»:

Ցետոյ, երգչախումբը, տաճարին խորը, տեղ բռնեց ժողովուրդին դիմաց: Լիոնէն ֆրանսական երգչախումբ մը, Լը Տիափազոն, չուրջ ութսուն հոգի, երկսեռ: Եկաւ նաեւ Ալեքս Սիրանոսեան: Ու հանդէսը սկսաւ Հայուն դեկավարութեան տակ, մինչ խումբին բուն պետը, Վէնսան Քուաֆէ կ'անցնէր երգչոնի առջեւ, պաչտօն մը՝ որ սովորաբար իրն է այս եկեղեցիին մէջ: Օփերայի ծանօթ երգչուհի Լին Տուբեան եւ սարկաւագ Թէնոր Վարդգէս Վարդանեան (Վալանս) բերին իրենց գնահատելի մասնակցութիւնը երգեցողութեան:

Ունկնդրեցինք չուրջ ժամ մը հայ կրօնական երաժչտութիւն՝ երգուած ֆրանսացիներուն կողմէ: Կոմիտասի եւ Եկմալեանի պատարագներէն մասեր:

Հաճելի անակնկալ մըն էր այս ներկայացումն մեծ մասին համար, անոնց՝ որոնք տեղեակ չէին այս երգահանդէսին պատրաստութեանէն: Անշուչտ թէ Ալեքս Սիրանոսեան եւ Վէնսան Քուաֆէ մեծ աչխատանք տարած են հասնելու համար արդիւնքի մը՝ որ երկարօրէն ծափահարուեցաւ երեկոյթին վերջաւորութեանը:

Հարց տուինք երգչուհիներէն մէկուն, թէ ինչպէ՞ս սորվեցան, առանց հայերէն դիտնալու այսքան երկար երգեցողութիւն մը: Ըսաւ՝ «երկար առեն է ի վեր է որ կ'աչխատինք վրան: Սկիզբը չատ դժուար էր, բայց յետոյ՝ հաճելի: Պր. Սիրանոսեան երեք անգամ միայն դեկավարած է փորձերը, մնացեալ աչխատանքը տարուած է երգչախումբին սովորական պետին առաջնորդութեամբ»:

Երեկոյթին երկրորդ մասը՝ որուն մասնակցեցաւ նաեւ, 1973–ին, Սիրանոսեանի հիմնած Ռոման քաղաքի գործիքային խումբը, ամբողջովին յատկացուած էր ժամանակակից յօրինող Մօրիս Տիւրէֆլէի Ռէքիւյէմ Օփուս 9–ին, միչտ դեկավարութեամբ հայ եռանդուն խմբավարին: Ալեքս Սիրանոսեան, այս երեկոյթին ընթացքին, ապրեցաւ, անկասկած, իր երաժչտական արդէն բեղուն ասպարէզին ամէնէն հաճելի պահերէն մէկը, ի տես իր ձեռնարկին գտած յաջողութիւնը՝ զոր կը պարտինք նաեւ Տէօնէի Հայ Մչակոյթի Տան վարիչներուն եւ Ապրիլ 24–ի ոգեկոչման յանձնախումբին՝ որ կը հովանաւորէր կազմակերպութիւնը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ

Վ. Մ. ԱՂՈՒԶՈՒՄՑԵԱՆԻ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Ապրիլ 14–ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ մահացած է տնտեսագէտ, մանկավարժ՝ Վ. Մ. Աղուզումցեանը:

Ծնած է 1910ին, Լենինականի Դահարլի գիւղը: Աւարտած է գիւղատնտեսական վարժարանը, ապա 1928–էն տնօրէն կարգուած Մարալիկի, յետոյ Փանիկի կոմերիա դպրոցներուն: 1938–ին աւարտած է Մոսկուայի պատմա – փիլիսոփայական հիմնարկը: 1941–ին պաչտպանելով «Միքայէլ Նալբանդեանի սոցիալ – տնտեսական հայեացքները» խորագրուած թեզը, կը ստանայ տնտեսագիտութեան թեկնածուի գիտական աստիճան: 1941–ին կը փոխադրուի Երեւան, կը նչանակուի Հկկ կենտկոմի մամուլի բաժնի վարիչ, միաժամանակ կը կատարէ «Հայպետքաղհրատ»ի տնօրէնի պարտականութիւնը: 1942 – 43 թուականներուն Երեւանի, իսկ 1943 – 44–ին Թեքնիք հիմնարկի քաղաքատնտեսութեան ամպիոններուն վարիչ ու դասախօս է:

1944էն սկսեալ Վ. Աղուզումցեան կ'աչխատի պետական մանկավարժական հիմնարկին մէջ, նախ որպէս տնօրէն ու միաժամանակ մարքսիզմ – լենինիզմի նիւթերու ամպիոնի վարիչ: 1947–ին իր չանքերով կը հիմնադրուի քաղաքատնտեսութեան ամպիոնը որու անփոփոխ տնօրէնը կը մնայ մինչեւ 1973:

Վ. Աղուզումցեան հրատարակած է արժէքաւոր մենագրութիւններ, բազմաթիւ գիտական յօդուածներ: Բազմիցս ընտրուած է Երեւանի քաղաքային սովետի ու չրջանային Սովետների երեսփոխան: Արժանացած է կառավարական պարգեւներու, Հայաստանի Գերագոյն սովետի նախագահութեան պատուոյ գիրքի:

ԼՐԱՏՈՒ

ԺԸՆեԻ

ԳԻՐՔԻ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ ՄԸ

Ժընեւի մէջ, Մայիս 11–էն 15 տեղի կ'ունենայ Գիրքի եւ Մամուլի միջազգային ցուցահանդէսը, ուր, այս տարի, կայ նաեւ հայկական բաժին մը:

Այս առթիւ տեղի պիտի ունենան նաեւ զանազան ելոյթներ կամ հանդիպումներ, որոնք կը վերաբերին Հայոց պատմութեան եւ աչխարհագրութեան, լեզուին, կրօնքի, արուեստին, երաժչտութեան, մանրանկարչութեան, ճարտարապետութեան: Հրաւիրուած են իրենց մասնակցութիւնը բերելու – Անահիտ Տէր – Մինասեան, Արման Գասպար, Ժերար Տէտեան, Ժաք Տէրոժի, Տիկին Ֆօռ – Փիլոսեան, Տընեի Տօնիկեան, Վահէ Կոտէլ, Մարտիրոս Մինասեան, Տիկին Պրեկէ – Սաֆարեան, Տիկին Սիրվարդ Գազանճեան – Փիրոտ, Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեան, Փրոֆ. Տիրք Վան Տամ, Սերժ Պօղոսեան, Ալեքսանտր Սիրանոսեան, Ա. Ափիակօ – Նովելլօ, Փաթրիք Տօնապետեան, Ժ. Մ. Թիէբի, Ժերար Շալեան, Իվ Թերնոն, Անրի Վէրնէօյլ:

Ցուցահանդէսը տեղի կ'ունենայ Ժընեւի Ցուցահանդէսներու Պալատը:

Կազմակերպիչ յանձնախումբին հաստիկն է. –

L. Bariguian
Les Grands Horizons
Bât. C — ORNEX
01210 FERNEY - VOLTAIRE

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Մայիս 12, ուր 5 Համբարձմանն Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին տեղի պիտի ունենայ պատարագ:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱԿՀԱԿ ԽԶԿՐ· ՔՀՆՑ· ՀԷՔԻՄԿԱՆ

ԿՈՒԶՈՒԽ

Շէլի մէջ, ամբողջ օրը, 15 ամսու մանուկով մը զբաղելու համար, կը փնտռուի հայախօս կին մը:

Հեռաձայնել· –
60 – 08 – 32 – 61

GRANDE
FETE FAMILIALE
DANSANTE

Dimanche 8 mai
à partir de 15 heures
organisée par la
CROIX BLEUE ARMENIENNE
Section Saint Maurice de Beynost
avec la participation de l'orchestre
NAÏRI de Valence
Salle des Fêtes de St. Maurice de Beynost

Buffet oriental —
— Chich-Kébab

—— Entrée libre ——
—— Ambiance arménienne ——

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Իսիխ Տ· Սերենկիւլեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Մայիս 7–ին, Շաբաթ, կէսօրէ ետք, ժամը 15–էն 17, Մշակոյթի սրահին մէջ, 45 rue de la Tour տեղեկութիւն:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի ընդհ· անդամական ժողովը այս շաբաթ, Մայիս 7, ժամը 16·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

ՓՈԽԱՆ ՅԱՂԿԵԶՍԱԿԻ

ՁՇԴՈՒՄ

Միսաք Վէզնէեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ղազարեան փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆր· կը նուիրեն Լիբանահայ դպրոցականներուն (առանձալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր· «Յառաջ»ին:

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՁԱՁ

կազմակերպուած՝
ԿԵՍԱՐԻՈՑ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՑՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ, արեւելեան ճաշացուցակով եւ կեսարական համեմներով: *Կիրակի, Մայիս 8, ժամը 13·30–ին Հ· Բ· Ը· Մ· «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ:*

118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
M° Courcelles

Նախագահութեամբ՝
ՊՐ· ՎԱՀՐԱՄ ՄՈՍՏԻՋԵԱՆԻ

Հանդիսավարութեամբ երգիչ՝ Պր· Միհրան Էլմայեանի:

Մուտքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր·:

***

Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ (Ժան – Կուժոն), հոգեհանգիստ կը կատարուի մեր բիւրաւոր նահատակներուն ի յիշատակ:

Հաճելի ձամբորդութիւն մը դէպի
Մոնպէլիար

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը Համբարձման ուօնին առիթով, Մայիս 12, Հինգշաբթի օր, կազմակերպած է հաճելի ճամբորդութիւն մը դէպի Մոնպէլիար:

(MONTBELIARD)

Ճաշ՝ Մոնպէլիարի «Արմէն Իշխան»ը
(AUBERGE D'ARMENIE)

Գոյք՝ Մոնպէլիարի պալատը:

Գինն՝ 200 Ֆր·:

Մեկնում՝ Լիոնի Ս· Յակոբ Եկեղեցիէն ժամը 7·30–ին:

Ուսոի եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ճամբորդել, գտնել համեղ ու ճոխ ճաշացուցակ մը եւ ապրիլ յիշատակելի օր մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր տեղերը մինչեւ Մայիս 5, Հինգշաբթի երեկոյ, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ հեռաձայնելով՝ 78 – 54 – 22 – 95 կամ 78 – 75 – 90 – 30 թիւերուն:

ԾՈՒՂԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Իսիխ Տ· Սերենկիւլեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Մայիս 7–ին, Շաբաթ, կէսօրէ ետք, ժամը 15–էն 17, Մշակոյթի սրահին մէջ, 45 rue de la Tour տեղեկութիւն:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի ընդհ· անդամական ժողովը այս շաբաթ, Մայիս 7, ժամը 16·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

DATE A RETENIR

Le COMITE REGIONAL DE FRANCE DE L'U.G.A.B. porte à la connaissance du public et les anciens résidents arméniens de la Cité Internationale Universitaire de Paris que le *DINER - BAL* qu'il organise le Samedi 4 juin dans les salons de l'Hôtel Intercontinental de Paris sera au profit du Pavillon Arménien Marie Nubar.

Ultérieurement les détails.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՅԻՇԱՏԱԿ

Մեր շաբաթաթերթին ընթերցասէր բարեկամներէն Տիար Յակոբ Ղազարեան Մարսիլիայէն, ի յիշատակ իր հանգուցեալ կնոջ Մարի Ղազարեանի, 100 Ֆր· նուիրած է «Յառաջ»ին:

Մեր շնորհակալութիւնը կը յայտնենք նուիրատուին:

LE COMITE DE GESTION
DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ASNIERES, BOIS-COLOMBES,
COLOMBES

présente

le dimanche 8 mai à 15 heures 30 précises
Salle Municipale de Bois-Colombes
35, rue du Général Leclerc —
Villa des Aubépines

KATCH NAZAR

COMEDIE MUSICALE
D'APRES UN CONTE ARMENIEN

Mise en scène et adaptation
Paroles et musique } Narek DOURIAN

Prix des places : Adultes 100 Frs.
Enfants 40 Frs.

Billets en vente auprès des membres du Comité de gestion de l'école.
Pour tous renseignements s'adresser à :
Daniel DJIZMEDJIAN
31, rue Paul Déroulède
92700 Bois-Colombes
Tél. : 47. 81. 09. 72.

Հայ Աղջատախնամ
Ընկերակցութեան
ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍԸ
Կիրակի, Յունիս 26–ին
Մանրամասնութիւնները յետագային:

10e ANNIVERSAIRE
DE LA CHORALE
ET DU CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
DE MARSEILLE

CONCERT

Au Théâtre du Gymnase
Dimanche 8 mai à 15 heures 30

Chorale
SAHAK - MESROP

L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN
(Directeur *J.-P. Nergararian*)

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
au piano : JULIETTE YILMAZIAN

au programme :
KOMITAS — EKMALIAN — KARA MOURZA
E. HOVANISSIAN — KH. AVEDISSIAN
T. ALTOUNIAN — A. HAROUTOUNIAN
J. KEUZALIAN

Ce concert est placé sous la présidence de Monsieur le Pr. ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille

Réservation :
- Centre Culturel Sahak - Mesrop
  339, avenue du Prado — Tél: 91. 77. 84. 70
- FNAC, Centre Bourse
- GEBELIN, rue Saint Férréol
- THEATRE DU GYMNASE (à partir du 5 mai)

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ՕՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս· ՄԵՍՐՈՊ ԿԹԱՐԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ԴՊՐՈՑ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

JOURNEE NATIONALE
DES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE

A L'INITIATIVE DE F.R.A. COMITÉ SOSSÉ

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

GALA

KOTCHNAK NAVASART

Au Centre Culturel
Jean Arp
22, rue P.V. Couturier
92140 Clamart
le Mercredi 11 Mai
à 20 h 30

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

KERMESSE

ANIMATION
- Les élèves des écoles arméniennes
- Nombreux artistes

GRILLADES
ET BUFFET ARMENIENS

DES JEUX

PROJECTIONS DE FILMS

A l'Ecole Arménienne
Samuel-Moorat — Sèvres
le Jeudi 12 Mai
à partir de 12 h 30

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

SEMINAIRE DE REFLEXION

OBJECTIFS ET FINALITES DES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE :
- Préserver — Transmettre — Promouvoir la culture et la langue arméniennes
- Intégration de cet enseignement spécifique à un enseignement général de qualité qui prenne en compte les recherches pédagogiques contemporaines
- Définition d'une organisation à mettre en place pour mieux gérer les ressources et les projets d'établissements.

A l'Ecole Arménienne Tebrotzassere
La date sera communiquée ultérieurement.

Réservez dès à présent auprès des écoles arméniennes et les M.C.A. de Paris et de la Région Parisienne

L'UGAB - JEUNES reconstituée d'une toute nouvelle équipe
vous convie à sa

SOIREE EXCEPTIONNELLE

le Samedi 14 mai à partir de 22 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc - Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *BUFFET ORIENTAL* ★
★ *COCKTAILS DETONANTS* ★

—— VENEZ NOMBREUX CAR TOUT SERA EXCEPTIONNEL ——

l'U.G.A.B.-JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue Correcte

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 7
SAMEDI
7 MAI
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.745 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.745

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ԼՈՍ-ԱՆՃԵԼԼԵՍ

Շուրջ 15 հազար հոգի մասնակցած է Հոլիվուտի քայլարշաւին, որմէ ետք տեղի ունեցած է համախմբում մը, կազմակերպութեամբ ազգային երեք կուսակցութիւններուն: Ճառեր խօսած են նաեւ ամերիկեան քաղաքական դէմքեր, անդրադառնալով Ամերիկահայերու արձանագրած յաջողութիւններուն, ու միւս կողմէ թուրք կառավարութեան յամառ մերժումին: Քալիֆորնիայի ներկայացուցիչ ծերակուտական Փիթ Ուիլսըն յայտնած է թէ նամակ մը յղած է Նախագահ Ռեյկընի, խնդրելով որ Մայիսին Մոսկուայի վեհաժողովին հետապնդէ Ղարաբաղը վերակցելու հարցը:

Նոյն օրը, երեկոյեան, Հայ Երիտասարդաց դաշնակցութեան կեդրոնական վարչութեան կազմակերպութեամբ բողոքի ցոյց մը տեղի ունեցած է Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ, մասնակցութեամբ երկու հարիւր երիտասարդներու: Անոնցմէ մէկը երբ ուզած է հրկիզել Թըրքական դրօշակը, ոստիկանութիւնը միջամտած ու ձերբակալած է զայն:

Մինչ այդ Ուիլշըրի մէջ ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցառումներու դիմած է ու փակած հիւպատոսարան առաջնորդող բոլոր ճամբաները: Հոն գիշերելու իրենց պնդումին վրայ ոստիկաններ ձերբակալած են 13 երիտասարդներ:

ԱՐԺԱՆԹԻՆ

Ապրիլ 23–ին հսկում տեղի ունեցած է Գուէնոս – Այրէսի Գիրքի միջազգային ցուցահանդէսին վայրը: Ցուցադրուած է տեսերիզ մը հայկական ցեղասպանութեան մասին: Ապրիլ 24–ի առաւօտուն հոգե – հանգիստ կատարուած է հայ առաքելական եւ կաթողիկէ եկեղեցիներուն մէջ, ապա նահատակաց յուշակոթողին ծաղկեպսակ զետեղուած է: Ապրիլ 25–ին տեղի ունեցած է ժողովրդային համախմբում մը մայրաքաղաքին կեդրոնական հրապարակին վրայ, 2000 հոգիի մասնակցութեամբ: Խօսք առած են արժանթինցի քաղաքական անձնաւորութիւններ ու կազմակերպիչ մարմնի ներկայացուցիչը: «Արմենիա Երիտասարդական Միութիւնը» կազմակերպած է արիւնաոռւթեան արձանագրութիւնները ներկայացնող մը ի նպաստ մանկական հիւանդանոցի մը:

ՕԹԹԱՒԱ

Գանատայի զանազան քաղաքներէն ժամանած աւելի քան 2500 Հայեր մասնակցած են քաղաքական համախմբումին: Խօսք առած են կուսակցական ներկայացուցիչներ, ապա ժողովուրդը ուղղուած է Թրքական դեսպանատուն: Լրատուիւներ լայնօրէն արձագանգած են ցոյցին յիշելով նաեւ Սումգայիթի ջարդերը եւ Ղարաբաղի ու Հայաստանի ցոյցերը:

ԿԻՊՐՈՍ

Հ· Ց· Դ· Երիտասարդական Միութիւնը Նիկոսիայի մէջ Ապրիլ 23, Շաբաթ օր հսկում – ցոյց մը կազմակերպած է, որու ընթացքին հնչած են յեղափոխական երգեր, ներկայացուած են նկարներ, որմնադրեր: Իսկ Ապրիլ 24–ին եղեռնի տարելիցը նշուած է համակիպրահայ կազմակերպութիւններուն կողմէ: Ցուշահանդէսին ներկայ գտնուած է յոյն դեսպանը· ձեռնարկը լայն արձագանգ գտած է մամուլին ու հեռատեսիլին մօտ:

ՀԱԼԷՊ

Հալէպի մշակութային բոլոր կազմակերպութիւններու համագործակցութեամբ բազմահազար ժողովուրդ խմբուած է Ս· Գառնիոյ Մանկանց Եկեղեցիին սրահը: Գեղարուեստական յայտագրերի մը զուգահեռ խօսք առած են երեք դասախօսներ, որոնք չեչուած են հայ ժողովուրդի միասնականութեան կարեւորութեան վրայ: Փակման խօսքը արտասանած է Բերիոյ թեմի առաջնորդ Սուրէն Արքեպիսկոպոս:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

ՍՕՖԻԱ

Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս ազահանդէսը կազմակերպուած էր «Երեւան» Մշակութային Միութեան կողմէ, քաղաքի կեդրոնական գերեզմանատան հայկական հողամասին վրայ: 1915–ի զոհերու յուշարձանին վրայ ծաղիկներ դնելէ ետք, տեղի ունեցած է հանդէսը: Խօսք առած են «Երեւան» կազմակերպութենէն վարչականներ, ապա միաձայնութեամբ որոշուած է բողոքի դրուագիւն մը ղրկել ՄԱԿ–ին, Թուրքիոյ վարիչներու ջանքերուն դէմ՝ հերքելու իրենց նախորդներուն կատարած ցեղասպանութիւնը: Արտասանութիւններէ եւ հայրենասիրական երգերէ ետք ցրուած է բազմութիւնը:

ՓԼՈՎԱՏԻՒ

Ազահանդէսը տեղի ունեցած է Հայոց եկեղեցիին բակը գտնուող Եղեռնի յուշարձանին առջեւ: Օրուան բանախօսը վերյիշած է կատարուած չարագործութիւնը· «Կոմիտաս» երգչախումբին խմբերգներէն ետք ներկաներու կողմէ բողոքի հեռագիր մը ղրկուած է պուլկարական հեռագրական գործակալութեան:

ՌՈՒՍԷ

Ցուշահանդէսը տեղի ունեցած է Հայոց եկեղեցիին բակը գտնուող Եղեռնի յուշարձանին առջեւ: Օրուան բանախօսը վերյիշած է կատարուած չարագործութիւնը· «Կոմիտաս» երգչախումբին խմբերգներէն ետք ներկաներու կողմէ բողոքի հեռագիր մը ղրկուած է պուլկարական հեռագրական գործակալութեան:

ՍԼԻՎԷՆ

Կարմիր հրապարակի «Տիմիթրովեան» դահլիճին մէջ կատարուած ազահանդէսին մասնակցած ներկաները ունկնդրած են հայ եւ պուլկար ճառախօսներ, ապա միաձայնութեամբ որոշուած է բողոքի հեռագիր մը յղել ՄԱԿ–ին: Ցուշահանդէսին առիթով լուսանկարներու ցուցահանդէս մը բացուած է Հայոց ցեղասպանութեան թեմայով:

ՇՈՒՄԷՆ

Այս քաղաքին մէջ ալ ցեղասպանութենէն լուսանկարներով ցուցափեղկեր պատրաստուած են: Սգաժողովը տեղի ունեցած է Ապրիլ 22–ին, Շումէնի «Երեւան» ակումբին մէջ: Օրուան զեկուցումը կարդացած է «Երեւան» թերթի փոխ – խմբագիր Մ· Պօղոսեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹԵՐԷՆ միայն «Իւմանիթէ» եւ «Ռոթիտիէն տը Փարի» կրցան լոյս տեսնել Ուրբաթ առաւօտ, դժբաղդաբար անակնկալ չարժումի մը հետեւանքով: Սկ – ժկ – Թկ–ն գործադուլի հրահանգ տուած էր մամուլի մեսաժըրիներու բանուորներուն ամբողջութեան համար, որու դրդապատճառն էր՝ «վերակառուցման գործադիրական դիրքերը»: Առաւօտեան ժամը 3ին համաձայնութիւն մը գոյացած էր, բայց շատ ուշ էր, որպէսզի բոլոր օրաթերթերը կրպակները հասնէին:

ՈՒՎԷՅԻ գործողութեան զոհերու թիւը բարձրացաւ: 21 մեռեալ կայ, այսինքն անկախապաշտ զոհերու թիւը աւելի մեծ է, վիրաւորներ ալ մեռած ըլլալով: Պարզ է որ ամէն մարդ չի ծափահարեր եւ նոյնիսկ ցոյց մը տեղի ունեցաւ Փարիզ, Հինդչարթի իրիկուն: Անկախապաշտ ղեկավար՝ Եվէնէ – Եվէնէ յայտարարեց թէ կարելի էր բանակցիլ որպէսզի ջնջուին ընելու, Ուվէայի զօրանոցին դրաւումը օդնութեան կոչն էր ժողովուրդի մը, որ քաղաքական ցեղասպանութեան յանձնուած էր հողամասին նոր կանոնադրին պատճառաւ: ԷՖ – Էվ – Էն – ՔՍ – ԷՍ–ը ընդհանուր զօրակոչ ըրաւ վրէժ լուծելու համար, մինչ Նախարար Փոնս միշտ լուծումը կը պահանջէ անկախապաշտ կազմակերպութեան, զոր Մխթերան մերժեց: Պէտք չէ մոռնալ, սակայն, թէ չորս Փրանսացի ոստիկան – զինուոր սպանութեան երկու չաբաթ առաջ, առեւանգողներուն կողմէ:

ՊԷՅՐՈՒԹի ԵՐԵՔ ՖՐԱՆՍԱՑի պատանդներու ազատ արձակուելն ալ եթէ միաձայնութիւն ստեղծած է Ֆրանսայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ, նոյնքան դրական ընդունելութիւն չէ գտած, եւրոպացի ընկերակիցներու մօտ, որոնք կ'ուզեն գիտնալ թէ ինչ գնով կարգադրուած է այս հարցը: Ամէնէն աւելի յարձակողական ոճ գործածողները Անգլիացիք են: Ֆրանսայի մէջ, միաձայնութեան մաս չի կազմեր Լը Փէն, որ բուռն կերպով քննադատեց բանակցութիւնը եւ Ֆրանսայի համար պարտութիւն տրակեց ինչ որ ամէն մարդ յաղթանակ կը նկատէ: Գալով ընտրական շրջանին կարգադրուած այս հարցին, դիտել կը տրուի որ ազատ արձակման թուականը ընտրողը – որոշ յետին մտքով – Իրանը եղած է, ոչ թէ ֆրանսական կառավարութիւնը: Իրանի դերը գնահատուեցաւ Շերաքի կողմէ եւ օրերս երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութիւնները բնականոն ընոյթ պիտի առնեն:

ԱԶԸ վերջին փորձ մը կ'ընէր, Ուրբաթ օր, ծովածաւալ համախմբումի մը հրաւէրը կարդալով, Քոնքորտի հրապարակը, Տը Կօլի չուքին տակ: Նախաճեռնողներէն մէկը՝ Ժան տ'Օրմէսոն, սկսած էր լաւատես դառնալ եւ Ուրբաթ առաւօտ կը յայտարարէր «մայոնէզը բռնելու վրայ է»: Այս վերջին ճիգին, որու նշանաբանն է՝ «Ե· Հանրապետութեան պաշտպանութեան համար», ծանօթ դէմքեր խոսած – ցած են մասնակցիլ՝ Միրէյլ Մաթիէօ, Լին Ուընօ, Ժան Տըսայի, Նիքոլ Քալֆան, Նանա Մուսքուրի, Անրի Վերնէօյլ, Փիէր Տիւքս եւայլն: Կոչը՝ «Քոնքորտ՝ Հանրապետութեան համար» ստորագրած են· Ժաք Ֆէզան, Ալէն Փրոսթ, Քրիսթիան Քապրոլ, Լիւսիէն Իդրայէլ եւայլն, եւ – այլն: Երազն է՝ կրկնել 1968 Մայիս 30–ի օրը:

ՊՈԼՍՈՑ քաղաքապետը Պ· Տալան մինչ պաշտօնական այցելութեամբ մը Աթէնք կը գտնուէր չաբթուան սկիզբը, հակաթուրք յարձակումներու թիրախ դարձած է: Մինչ ան ծաղկեպսակ կը զետեղէր Անծանօթ Զինուորի Ցուշարձանին, 50 – 100 ցուցարարներ «Ոճրագործ Տալան», «Թուրքիա պատասխանատուն է մէկ ու – կէս միլիոն Հայերու մահուան» եւայլնի նման արձանագրութիւններով պաստառներ բռնած, հաւկիթի ու մանրուք ղրամներու տարափի մը բռնած են թուրք պատուիրակութիւնը: Տալանի զետեղած ծաղկեպսակն ալ անոր մեկնումէն առմիչպէս ետք բզիկ – բզիկ ըրած են ցուցարարները: Հակառակ այս միջադէպերուն, սիրալիր մթնոլորտի մը մէջ անցած են Տալանի ու վարչապետ Փափանդրէուի տեսակցութիւնները· այս վերջինս յայտնած է թէ վարչապետ Իոզալի այցելութենէն երկու ամիս ետք ինք Թուրքիա պիտի երթայ:

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ կարեւոր համաձայնագիր մը ստորագրած են Մայիս 5–ին, փոխադրութեան վերաբերեալ, որ կը նախատեսէ իրենց հատարակաց սահմանին բացուիլը ճամբու երթեւեկի:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 51–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Մայիս 4–ի խաղերու արդիւնքներն են·–

Դինամօ (Մ)· – Զերնոմորեց	1 – 3
Դինամօ Մինսկ – Մետալիստ	1 – 1
Ժալգիրիս Լ– Դինամօ (Կ·)	0 – 0
Լոկոմոտիւ – Կայրաք	3 – 0
Զենիք – Տորպեդօ	2 – 0
Դինամօ (Թ·) – Դնեպր	0 – 1
Արարատ – Շախտեոր	1 – 0
Նեֆթչի Լ– Սպարտակ	1 – 2

Այս խաղերէն ետք Զէնիթ աղիւսակը կը գլխաւորէ 13 կէտով, իսկ «Արարատ» 8 կէտով 7–րդ հորիզոնականի վրայ կը գտնուի ուրիշ չորս խումբերու հետ· Դինամօ (Մ·), Լոկոմոտիւ, Զերնոմորեց եւ Դինամօ (Թ·):

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Կամքէ անկախ պատճառներով, կարելի չեղաւ աւետին լրացնել «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի Մայիսի թիւին տպագրութիւնը: Մեր ընթերցողներէն կը խնդրենք որ ներողամիտ ըլլան այս յապաղումին համար:

ԿԵՆՍԱՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԹԷՔԸ

Վերջին չորս տասնամեակների ընթացքում լոյս տեսած մատենագիտական աշխատութիւնների մէջ յատուկ կարեւորութիւն ունեն Ճանաչուած պատմավիպասան Հայկ Պաչատրեանի գործերը՝ «Հայկական օրացոյցների եւ տարեցոյցների մատենագիտութիւն» (1976 թ.), «Մէկուկէս դար ռուս գրքի հետ» (1979 թ.) եւ մանաւանդ «Գրական տեղեկատուի» երեք հրատարակութիւնները (1975, 1981, 1986 թթ.) ու Հայկական հանրագիտարանի 12 հատորներում կատարած մատենագիտական խմբագրական հսկայական աշխատանքը:

Անկեղծ լինելով, պէտք է խոստովանենք, որ մեզանում մատենագիտական գործարին ու շատ պէտքական աշխատանքն իրեն արժանի գնահատութիւնը չի ստանում: Դրա մի օրինակ էլ Հ. Պաչատրեանի «Գրական տեղեկատու»ն է, որի մասին մեր հանրապետութեան մամուլում մինչեւ օրս չպատճառաբանուած լռութիւն է պահպանւում (Սփիւռքում եղել են բարձր գնահատականներ պարունակող դրախօսականներ):

«Գրական տեղեկատու»ն նախ եւ առաջ կարեւոր փաստաթուղթ է՝ հայ գրական-հրատարակչական եւ գրքագննադատութեան պատմութեանը վերաբերող, այն Հայաստանի՝ 53 տարուայ գրական կեանքի վաւերագրերն է: Հայաստանի խորհրդային գրողների միութեան անդամների՝ արձակագիրների, բանաստեղծների, թատերագրերի, քննադատների եւ գրականագէտների մանրամասն կենսագրութիւնները, նրանց ստեղծագործութիւնների ու գործունէութեան բնութագրումները, լոյս ընծայած գրքերի լիակատար ցանկերը· ահա այդ տեղեկատուի հիմնական բովանդակութիւնը: Հիմնական եմ ասում այն պատճառով, որ գիրքը պարունակում է նաեւ այլ «մանր» տեղեկութիւններ, ինչպէս, օրինակ, միութեան անդամների հասցէները եւայլն:

Տեղեկատուի առաջին հրատարակութեան մէջ ներկայացուած էր միութեան 424 անդամ եւ նրանց 3500 գրքերը, երկրորդում՝ 566 անդամ, շուրջ 6000 գիրք, երրորդում՝ 661 անդամ, աւելի քան 10 հազար գիրք: Այս վերջին հրատարակութիւնն արդէն միայն կը ծանրի տեսակէտից պատկառազդու կենսամատենագիտական աշխատութիւն է: Մինչեւ այժմ հայ գրականութեան ու գրականագիտութեան այսպիսի ընդգրկուն մատենագիտական աշխատանք չի կազմուել եւ չի հրատարակուել: Աչքարհում մինչեւ այսօր հրատարակուած գրքերի մօտաւոր քանակը 100 հազար անուն – հրատարակութիւն է, ուրեմն, ինչպէս իրաւացիօրէն նշուած է տեղեկատուի յառաջաբանում աշխարհում եղած հայերէն իւրաքանչիւր 10 գրքից մէկը ներկայացուած է այս մատենագիտութեան մէջ: Սա աննախադէպ երեւոյթ է մեր գրական եւ գրականագիտական արուեստանոցի մատենագիտական մշակման առաջարկներում:

Հեղինակի առաջին խնդիրը եղել է տեղեկատուի ընդգրկման սահմանների որոշումը: Ըստ նրա ներկայացրած տուեալների, Հայաստանում Գրողների Միութիւնն ակած իր հիմնադրման պահից՝ 1934-ից մինչեւ 1986 թ. Մարտի 31-ը, ունեցել է 573 անդամ, որոնցից այդ թուականին ապրել ու գործել են հանրապետութեան 337-ը: Տեղեկատուում, այդպիսով, նախ ներկայացուած են միութեան՝ Հայաստանում բնակուած ու այժմ բնակուող հայերէն եւ այլ լեզուներով ստեղծագործող անդամները, ապա եւ՝ միւս հանրապետութիւններում բնակուող ՍՍՀՄ Գրողների Միութեան անդամ այն հայազգի հեղինակները, ովքեր հայերէն են ստեղծագործում, այսինքն՝ հայ գրողներ են: Կարծում եմ՝ ընտրութեան այսպիսի սահմանները հիմնաւոր են: Ընդ որում, հայազգի այն հեղինակների մասին, ովքեր Հայաստանից դուրս են բնակւում եւ հայերէն չեն ստեղծագործում, տեղեկատուի յառաջաբանում անհրաժեշտ տուեալներ են բերուած:

Հարկ չկայ մանրամասնելու, թէ Հ. Պաչատրեան ինչպիսի դժուարութիւններ պիտի յաղթահարէր 661 հեղինակի կենսագրութիւններ կազմելու համար: Այդ նպատակով նա դիմել է բոլոր հնարաւոր միջոցներին՝ եղած մատենագիտութիւններին, տեղեկատուներին, գրքախանգիտական երկերին, մամուլին, արխիւին, ինչպէս եւ մի-ութեան անդամների հարազատների ու ծանօթների, իրենց՝ գրողների, քննադատների ու գրականագէտների օգնութեանը եւ այլն: Եւ դժգոհում է բոլոր պարագաներում աւելի լինելու բծախնդրութիւնը:

Կենսագրութիւնները կազմուած են մեծ մասամբ, իւրաքանչիւր հեղինակի կեանքից ընտրուած են ամենակարեւոր փաստերը: Բազմաթիւ ուշագրաւ տեղեկութիւններ է մեզ ընձեռում այս տեղեկատուն, որ այլ աղբիւրներում կարող են եւ չլինել: Օրինակ, հանրագիտարաններում չէք գտնի Ա. Բակունցի գնդահարման օրուայ նշումը, այստեղ կայ (37-ի Յուլիսի 18) կամ՝ բերուած են Ե. Չարենցի գրական անուան ընտրութեան մասին եղած երկու կարծիքները եւայլն:

Նոյնպիսի, դուցէ եւ աւելի մեծ դժուարութիւն է հարկ եղել յաղթահարել գրքերի ճշգրիտ ցանկերը կազմելու համար: Ով զբաղուել է մատենագիտական աշխատանքով, նա լաւ կը հասկանայ 10 հազար գրքի մատենագիտութիւն կազմելու ահռելի դժուարութիւնը:

Ընդգրկուած են միայն հեղինակների՝ առանձին գրքերով հրատարակուած երկերը եւ դրանց քանակն է, որ բաւական պատկառելի է: Հ. Պաչատրեանը չի վստահել ապագիր աղբիւրներում եղած տեղեկատուութեանը եւ ոչ նոյնիսկ միութեան մի շարք անդամների ներկայացրած տուեալներին, նա գրադարաններում կատարած մանրակրկիտ աշխատանքով անձամբ հաւաքել է վստահելի տուեալներ, ճշգրտել եղածները: Գրողների Միութեան անդամների մի շարք գրքեր այսօր գրադարաններում էլ չկան, եւ հարկ է եղել այլ միջոցների դիմել, այդ թուում վաճառուած գրողների հարազատներին, ծանօթներին: Հ. Պաչատրեանի ջանքերով տարբեր միջոցներով որոշ դէպքերում յայտնաբերուել են եւ տեղեկատուի մէջ նշուել միութեան անդամների երկերի այնպիսի հրատարակութիւններ, որոնց գոյութեան մասին հեղինակներն անգամ տեղեկութիւն չեն ունեցել:

Այս ամէնով հանդերձ, տեղեկատուի հեղինակը պէտք է մտածի նաեւ այս աշխատութեան յետագայ հրատարակութիւնների հետ կապուած որոշ հարցերի մասին: Նախ, կարծում եմ անհրաժեշտ է իւրաքանչիւր յօդուածի ծաւալը էլ աւելի փոքրացնել· գրողների միութեան անդամներն անընդհատ աւելանում են, եթէ գրան համընթաց աւելանայ նաեւ տեղեկատուի ծաւալը, ապա մի հատորում այն չի տեղաւորուի, իսկ այսպիսի տեղեկատուն դարձնել երկհատոր, իմ կարծիքով, անիմաստ է: Ըստ երեւոյթին, միութեան իւրաքանչիւր անդամին նուիրուած յօդուածում պէտք է պահպանել զուտ կենսագրական, այն էլ ամենանհրաժեշտ տուեալները, հրաժարուել որեւէ կարգի գնահատականներից, ինչպէս եւ այն բանից, որ անուանի գրողին իրը պէտք է աւելի շատ տեղ յատկացնել, ոչ անուանիին՝ քիչ: Երեւի այսպիսի տեղեկատուում ամէն կարգի «արտօնութիւն»ից ու «խորհրդանութիւն»ից պէտք է հրաժարուել:

Եւ այսպէս, կազմուել է կենսամատենագիտական առաջնակարգ տեղեկատու, որ պատիւ կը բերէր ամէն մի ժողովրդի մատենագիտութեան բնագաւառին: Դա լրացնում ու հարստացնում է թէ՛ հայ գրականութեան պատմութեան եւ թէ՛ հայ մատենագիտութեան ասպարէզները:

ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼՈՒՍԱԽՈՐԻԶԸ
Հեղինակ՝ ԵՂԻՎԱՐԴ
Սրբոց Յակոբեանց Եղիվարդ գունատիպ տպարան, Երեւան 1987

---

50 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

1938
ՇԱԲԱԹ 7 ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ 8 ՄԱՅԻՍ

ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋԻ ԿԱՐԵՒՈՐ ԼՈՒՐԸ՝ ՀԻԹԼԷՐԻ ԵՒ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀՌՈՄ

Հիթլէրի այցելութիւնը Հռոմ կը նպատակադրէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ հաստատուած համաձայնութիւնը: Հիթլէր եւ Մուսոլինի իրենց բաժակաճառներուն մէջ կը յայտարարեն թէ նոյն աշխարհահայեացքը ունին:

Գերմանիա եւ Իտալիա հարիւր տարի պայքարեցան միեւնոյն հաւատքով եւ վճռակամութեամբ զլուխ հանելու համար իրենց միութիւնը: Երկուքն ալ ջանացին աւելի առաջ եւ ապահով զարձնել այդ միութիւնը, կ'ըսէ Մուսոլինի: Ազգ. ընկերվարական չարժումը եւ ֆաշական յեղափոխութիւնը ստեղծեցին երկու նոր եւ հզօր պետութիւններ, կազմելով դարձած մը՝ 120 միլիոն քաղաքացիներու որոնք վճռած են պաշտպանել իրենց կենսական իրաւունքները եւ ծառանալ բոլոր ուժերուն դէմ որ կրնան ընդդիմանալ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ բնական բարեչըրջումին, կը պատասխանէ Հիթլէր:

Մուսոլինի կը յուշադրէ Հիթլէրի առջեւ իտալական նաւատորմին եւ բանակին ուժը: Կը ներկայացնէ նաեւ օդային ուժերը որոնք կը կատարեն աննախընթաց ռազմափորձեր, մեծ տպաւորութիւն գործելով Հիթլէրի վրայ: Զօրահանդէսին կը մասնակցին 50 հազար զինուոր – ներ ամէնէն արդիական կարգուսարքով եւ առաջին կարգերուն վրայ «պալիլա – ները» 8–էն 14 տարեկան պատանիներ իրենց մարտական կազմակերպութեամբ, ինչպէս նաեւ 2500 ձի, 600 ռազմական ինքնաշարժ, 420 հեծելանիւ, 400 զրահապատ կառքեր եւ հրասայլեր, 200 մեծ եւ 400 միջակ թնդանօթներ եւայլն:

Հռոմի քաղաքապետութիւնը կը սարքէ ընդունելութիւն մը Կապիտոլի վրայ: Այդ տեղի կունենայ վիթխարի ցոյց մը մասնակցութեամբ 11500 երգիչներու, 900 նուագածուներու, 800 դոյդերու որոնք կը պարեն գաւառական պարեր եւ տեղի կ'ունենան այլ զուարճութիւններ:

Երկու օրերուն ընթացքին, զօրահանդէսներէն, ցոյցերէն, այցելութիւններէն եւ ընդունելութիւններէն զուրս Փիւրերը եւ Տուչէն կը քննեն բոլոր հիմնական խնդիրները՝ երկու պետութեանց ազգե – ցութեան շրջանակները կեդրոնական Եւրոպայի մէջ, Չեխոսլովաքիոյ հարցը, երկու պետութեանց դիրքը Հունգարիոյ հանդէպ, Գերմանիոյ գաղթային պահանջները, երկու երկիրներու տնտեսական եւ առեւտրական կացութիւնը, Սպանիոյ պատերազմը եւ վերջապէս Եւրոպայի ընդհանուր կացութիւնը:

***

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

■ Ժան տ'Արքի տարեդարձը, մեծ խանդավառութեամբ, կը տօնուի Փարիզի եւ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Ազգանշանը կը տրուի մայրաքաղաքէն, արձակելով թընդանօթի 21 հարուածները: Կրթական նախարարը կը մասնակցի Ֆոռ Տէ Թուրէլի աւանդական թափօրին, հոն ուր հերոսուհին 1429 Մայիս 8–ին յաղթեց Անգլիացիներուն, փրկելով Օրլէան քաղաքը: Սակայն կարգ մը ընդհարումներ կը պատահին Փարիզի տօնակատարութեան:

■ Լեհաստանի բողոքին վրայ, չեխ կառավարութիւնը կը խոստանայ միջոցներ ձեռք առնել, խափանելու համար բոլշեւիկեան գործունէութիւնը լեհական Պետութեան դէմ:

■ Պաղեստինի մէջ, խռովութիւնները կը շարունակուին անընդհատ: Կը սպանուի ապստամբապետ Իզզէդ Պաթա՝ հրամանատարը Հեպրոնի հրոսախումբերուն: Կը պատահին շարք մը ընդհարումներ: Նապլուսի մէջ, զինուորական կայաններուն վրայ կը յարձակի ապստամբներու հրոսախումբ մը: Երկու ռումբեր կը պայթին քաղաքին մէջ: Կարեւոր զինապահեստ մը երեւան կը հանուի Թուլքարէմի մէջ:

■ Կը բացուի Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին 101–րդ նստաշրջանը: Օրակարգի զլխաւոր եւ փոշոտ նիւթ՝ Սպանիա, եթովպիա:

■ Կը մեռնի Ռումանիոյ նախկին վարչապետ՝ Օքթավիան Կոկա որ քանի պայքար բացած էր Հրեաներուն դէմ:

■ Փարիզ կը կրծանցնէ իր սրամիտ արուեստագէտներէն Թզուկ Տէլֆէն:

■ Սպանիոյ ազգայնականները կը վերըսկսին իրենց յարձակողականը ու կը հասնին մինչեւ Քաթէլլօ: Նոր զինուորներ ցամաք կը հանուին Վինարոզի մէջ, ազգայնական բանակին համար:

■ Աթէնքի մէջ, ասպիկանութիւնը կը ձերբակալէ բազմաթիւ համայնավարներ:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ՝ ՉԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

■ Շաբաթ, Մայիս 7, Palais des Congrès–ի (Porte de Versailles) մէջ կազմակերպութեամբ՝ Իսի լէ Մուլինոյի Հայ Երիտասարդացին կը տօնուի՝ «Հայ երիտասարդաց Օրը» պատուոյ նախագահութեամբ՝ Ալ. Պատմեանի եւ բանախօսութեամբ՝ Արշակ Չօպանեանի:

■ Շաբաթ, Մայիս 7, Սալոն Քոլիզէ մէջ, Մարսէյլ, հովանաւորութեամբ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան Ջ. Ո. Մ.–ը կը կազմակերպէ ոգեկոչումը՝ «Ապրիլ 11»ի, նախագահութեամբ՝ Ազգային-գական փոխանորդ՝ Զգօն Վարդապետի եւ բանախօսութեամբ՝ Ս. Փափազեանի:

■ Շաբաթ, Մայիս 7, Մարսէյլի Բարեգործականի սրահին մէջ, Հայ Բիւրատարդական Ընկերակցութիւնը կը կազմակերպէ դասախօսութիւն մը՝ «Հայ Երաժշտութիւնը»· դասախօս՝ Պր. Մկրտիչ Նիւթին առընչութեամբ կ'երգեն Տիկին Զապէլ Մարընոն եւ տոքթ. Լ. Համբարձումեան եւ կը նուագէ Օր. Ա. Ակինեան:

■ Շաբաթ, Մայիս 7–ին, Առնուվիլ, Պր. Նիկողոսեանի սրճարանը տեղի կ'ունենայ հրապարակային դասախօսութիւն կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Վարդան Եղիազարեանի· կը խօսի՝ Վ. Իշխանեան:

■ Կէրակի, Մայիս 8–ին, Salle Géographie–ի մէջ, Bld. St. Germain, Փարիզի Հայրենակցական Միութիւնը կը տօնէ «Վասպուրականի Հերոսամարտ» նախագահութեամբ՝ Մ. Ոսկերիչեանի, բանախօսութեամբ՝ Վ. Փափազեանի եւ Ա. Թէրզիպաչեանի: Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին՝ Տիկին Ա. Սարգիսեան (արտասանութիւն), Հայկանոյշ Թորոսեան (երգ), Օր. Շահլամեան (ջութակ), Օր. Մարգարեան (դաշնակ):

■ Կէրակի, Մայիս 8–ին, Salle Poissonnière–ի մէջ, Ֆ. Կ. Պաչի Փարիզի մանկապարտէզը կը տօնէ «Կապոյտ Խաչի Օրը» նախագահութեամբ Էլլէն Բիւզանդի, բանախօսութեամբ՝ Հրաչ Զարդարեանի: Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին՝ Օր. Քէնսիրճեան (դաշնակ), Օր. Ս. Առաքելեան (երգ) եւ Պր. Ց. Տէօքմէճեան (երգ):

■ Կէրակի, Մայիս 8–ին, Մարսէյլի Կապոյտ Խաչի հինգ մասնաճիւղերը, Շահրիկեան սրահին մէջ, կը տօնեն «Կապոյտ Խաչի Օրը»: Կը խօսի՝ Տիկին Քիւրքիճեան:

■ Կէրակի, Մայիս 8–ին, Տէսթին Ս. Ց. Դ. սրահին մէջ, Թատերական ներկայացում «Սասունը այրում է» գեկավարութեամբ՝ Թրագօշի:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՄՕՏԵՑՈՒՄՈՎ

Սթրազպուրկի պատմական որոշումի նախօրեակին Պերլինի մէջ տեղւոյն թուրք բնակչութեան կողմէ արշաւ մը բացուած էր: Ասոր նպատակն էր մեծ թիւով բողոքի հակահայ նամակներ ղրկել տալ եւ զանոնք վերջը թէ Սթրազպուրկ եւ թէ Ուաշինկթըն ղրկել: Սոյն ծրագրին կապակերպիչներն էին Պերլինի Թուրք Գաղութի կոչուած կազմակերպութիւնը – հաւանաբար ազգայնական եւ թուրդ մահմեդական միութիւններու– եւ տեղւոյն թուրք հեռատեսիլի կայանը՝ Ա–Թ–Թ–ն: Գարոզչական աշխատանքը սոսկաձնած էր այս վերջինը՝ այնքան մեծ խանդավառութեամբ որ իր հաղորդումներուն մէջ հակահայկական չեչտերը եւ արտայայտութիւնները սովորական դարձած էին:

Օրերս Պերլինի հայ գաղութին կողմէ պատրաստուած գիրք մը լոյս տեսաւ, որ կը կրէ «Հայկական Հարցը – Թրքական Մօտեցումով» խորագրերը: Հոն ամփոփուած են վերոյիշեալ եւ յարակից խնդիրներու վերաբերեալ զանազան նիւթեր: Գաղութի առաջնորդ Վ. Ալեանաքի յառաջաբանէն եւ Թ. Հոֆմանի ներածականէն վերջ տպուած են՝ ուրիշ վաւերաթուղթերու կողքին նաեւ Ա – Թ– Թ–ի 1987 փետրուար 27 — Ապրիլ 18 ժամանակաշրջանի յղուեալ նիւթի նուիրուած հաղորդումներէն քաղուած հատուած – ներուն զերմաներէն թարգմանութիւնը: Հոն կարելի է գտնել նաեւ զերման մամուլի արձագանգները եւ պատասխանը օտարականներու հարցերու լիազօրին՝ իրեն գրուած բաղաքի նամակին:

Գիրքին երկրորդ մասը գրեթէ ամբողջութեամբ տրամադրուած է եւրոպական – Մորվրդարանի քաղաքական յանձնախումբի 1987 Ապրիլ 15–ի նիստին եւ հոն որոշուած բանաձեւին – մասը կազմած են այնօր ներկայացուած բանաձեւի նախագիծերը տարբեր երեսփոխաններու, – Յունիս 18–ի պատմական նիստին լրիւ ատենաղրութեանը, մամուլի արձագանգներուն, ի մէջ այլոց Ա – Թ– Թ–ին մեկնաբանութիւններուն – այս վերջինը պարտադրեալ գաղարէ մը վերջ Յուլիս 1–ին կը վերակսէր իր ափռումները, – Յուլիս 5–ին Պերլինի մէջ կազմակերպուած հակահայկական ցոյցէն առնուած լուսանկարներուն, ցրուած թռուցիկներուն եւայլն: Գիրքին վերջաբանը գրած է Ժաք Վանտրմելպրուք: Իրրեւ յաւելուած կարելի է գտնել Քալիֆորնիոյ նահանգային խորհրդարանի Ապրիլ 24–ը իրրեւ ցեղասպանութեան զոհերու օր նշանակելու վերաբերեալ որոշումը եւ Արժանթինի Մորհրդարանի կողմէ ընդունուած բանաձեւը, որով երկրին Արտաքին նախարարութիւնը Հայկական եղեռնի միջազգային գետնի վրայ ճանաչումին զօրավիգ կանգնելու կը հրաւիրուէր:

Կը շնորհաւորենք Պերլինի հայ գաղութը այս ուշագրաւ եւ վաւերաթուղթի հանգամանք ունեցող գիրքին համար:

Ց. ԿԱՄԻՒՐՃԵԱՆ

LE COIN DU JURISTE

LES DROITS DE PREEMPTION EN MATIERE DE VENTE IMMOBILIERE

La vente de biens immobiliers est très souvent soumise à différentes contraintes administratives dont l'une des plus importantes est le droit de préemption, conféré à l'Etat, les collectivités publiques, ou certaines personnes privées, et qui autorisent des organismes à se substituer aux éventuels acquéreurs d'un bien, parfois même en diminuant le prix, par l'application d'une procédure spéciale.

Il s'agit là d'une restriction certaine au droit d'une propriété, et à la liberté du droit de disposer de ces biens, aussi est-il nécessaire de les connaître.

QU'EST-CE QU'UN DROIT DE PREEMPTION?

C'est la faculté donnée au titulaire de ce droit, de se substituer à l'acquéreur et de devenir propriétaire en ses lieu et place, à un prix qui n'est pas toujours celui convenu entre le vendeur et l'acquéreur.

Il existe plusieurs droits de préemption et le plus connu est LE DROIT DE PREEMPTION URBAIN. Il peut être institué dans les communes dotées d'un plan d'occupation des sols, et dans les faits il existe pratiquement dans toutes les grandes villes ou agglomérations.

Préalablement à toute vente, le notaire adresse à la mairie de la localité une déclaration d'intention d'aliener, indiquant le nom du vendeur, la désignation des biens, le prix et les modalités de paiement.

Le bénéficiaire du droit dispose d'un délai de deux mois à compter de la réception en mairie pour notifier s'il entend se porter acquéreur, soit au prix indiqué, soit à un prix qui sera fixé par le juge compétant en matière d'expropriation.

A défaut de réponse dans le délai de deux mois, le bénéficiaire du droit de préemption est déchu de son droit auquel il est censé avoir renoncé et la vente peut avoir lieu, mais toujours aux conditions prévues par la déclaration. Si la mairie déclare vouloir exercer son droit, le vendeur a toujours un droit de répentir, si le prix proposé par la mairie est différent de celui indiqué dans la déclaration. Il pourra alors conserver son bien.

Ce droit de préemption prend une très grande importance lors de la signature d'une promesse de vente ou un compromis, qui doivent être signés sous la condition suspensive que l'Etat, la commune ou d'autres organismes ne préemptent pas. Toutes précautions doivent être prises pour que le dépôt de garantie puisse être restitué si un tel cas devait se produire.

D'autres droits de préemption existent, notamment pour les ZONES D'AMENAGEMENT DIFFERE, qui sont des territoires non couverts par un plan d'occupation des sols et qui sont réservés par les communes en vue de création de centres d'intérêt général. LES ESPACES NATURELS SENSIBLES, qui sont créés pour protéger la qualité des sites et paysages.

La procédure de purge de ces deux droits est la même pratiquement que pour le droit de préemption urbain.

LE SAFER, qui sont des sociétés d'aménagement foncier et d'établissement rural disposent également d'un droit de préemption dans les zones rurales en vue de préserver l'équilibre des exploitations agricoles, et pour favoriser l'installation des jeunes agriculteurs.

Tout projet de vente en milieu rural doit lui être notifié et les ventes ne peuvent se conclure qu'après renonciation de la SAFER à son droit.

Autre organisme bénéficiant du droit de préemption LE TRESOR PUBLIC, qui est destiné à lutter contre les dissimulations de prix dans les ventes. L'Etat peut se substituer à l'acquéreur dans le délai de trois mois de la publicité foncière de la vente, en remboursant le prix déclaré augmenté d'un dixième, mais l'administration n'en use que rarement.

Il existe d'autres droits de préemption à caractère non pas d'intérêt général mais particulier.

Ainsi le droit de préemption du fermier, lorsque son propriétaire vend ses terres.

Le droit de préemption du locataire, créé par la LOI QUILLOT, mais qui n'a pas été repris par la LOI MEHAIGNERIE mais qui subsiste pendant la période transitoire pour les baux en cours.

Il existe également le droit de préemption du locataire lors de la première vente de son appartement après que le propiétaire ait établi un réglement de copropriété, ce droit résultant de la loi du 31 Décembre 1975.

Il existe le droit de préemption de l'indivisaire, lorsqu'un membre d'une indivision successoriale vend ses parts à un tiers. Les autres indivisaires ont le droit de se substituer au tiers et de l'évincer.

Tous ces droits de préemptions, s'ils paraîssent être des contraintes au droit de disposer des biens sont également bénéfiques pour assainir un marché immobilier qui a trop tendance à préceder les inflations. Ce sont des gardes fous nécessaires pour temperer l'ardeur des investisseurs.

Quoi qu'il en soit il faut à tout prix respecter les délais et formalités qui en résultent pour éviter de graves déboires.

LEVON DJOLAKIAN
Notaire
Marseille

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ ԱՆՃԵԼԷՍԻ ԻՒ – ՍԻ – ԷՀ – ԷՑ համալսարանին մէջ, Ապրիլ 12–ին, տեղի ունեցած է յատուկ հանդիսութիւն մը, որու ընթացքին համալսարանի տնօրէնութիւնը պաշտօնապէս յայտարարած է փրոֆ. Րիչըրտ Յովհաննէսեանի նշանակումը իբրեւ առաջին վարիչը՝ Հայ Կըթական Հիմնարկութեան հաստատած Աղէի Հայոց պատմութեան ամպիոնին: Հանդիսութեան բացումը կատարող համալսարանի դվխաւոր տնօրէնն՝ Ր. Օրպախ ըսած է թէ ամպիոնը իր ուշագրութիւնը դվխաւորաբար պիտի կեդրոնացնէ արդի պատմութեան, ուսումնասիրելով Հայոց պատմութիւնը օսմանեան, պարսկական եւ ռուսական տիրապետութեան շրջանէն մինչեւ ցեղասպանութիւն, Հայաստանի Հանրապետութեան հաստատում եւ խորհրդայնացում: Ամպիոնը պիտի ուսումնասիրէ նաեւ Սփիւռքի պատմութիւնն ու հայկական հարցի հոլովոյթը: Փրոֆ. Յովհաննէսեանի չնորհակալութեան խօսքերէն եաք փոխ – տնօրէնն՝ Ա. Զարլզ յատուկ յուշատախտակի մը բացումը կատարած է:

⁂

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ մէջ, Ապրիլ 17–ին, Համազգայինի Պոսթընի մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ «Զարիբաստ» թատերախումբը ներկայացուցած է Լ. Շանթի «Եսի մարդը»: Ներկայացումը նուիրուած էր Համազգայինի 60–ամեակին ու անոր Պոսթընի մասնաճիւղին 20–ամեակին: Մէկ տարուան աքնաջան փորձերէ եաք է որ բեմադիր Թաթուլ Սոնենց – Փափազեանի ճիգերով կարելի եղած է բեմ հանել Լ. Շանթի այս դժուար ըմբռնելի կըտորը: Հանգամանք մը որ դերասաններէն ամենց մօտ դժուարութիւն յառաջացուցած է թերութիւններու տեղի տուած է. թերութիւններ, որ վստահօրէն ժամանակի ընթացքին կը սրբագրուին:

⁂

ՄՈՆՐԻԱԼԻ մէջ, Ապրիլ 15–ին, Թէքեան կեդրոնի «Գրիգոր Տէր – Գէորգեան» պատկերասրահը արուեստասէր հասարակութիւն մը ներկայ եղած է Միացեալ – Նահանգներու ականաւոր լուսանկարիչ՝ Տիկին Ճոէն Ալմընտի «Հայերը Երուսաղէմի մէջ» լուսանկարային չարքի ցուցադրութեան: Արուեստագիտուհիին սուր աչքովը յաւերժութեան յանձնուած նկարներուն մէջ կարելի եղած է տեսնել դպրոցին բակը խաղացող մանուկներ, եկեղեցական թափօրին մասնակցողներ, կամ Ս. Յակոբեանց վանքի տպարանին դրաշարը աշխատանքի պահուն: Ցուցահանդէսը բաց մնացած է մինչեւ Ապրիլ 24:

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վ Է Պ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Աչքերը լարած առաստաղին՝ զարհուրելի երեւոյթ մը առած էր ան, երբ Աւետիսի մայրը փորձեց բանալ դուռը, անդամ մը եւս խօսիլ: Կինը մեկնեցաւ յուսահատ եւ չուարած, չկրնալով թափանցել եղելութեան եւ չկրնալով տանիլ այդ ահաւոր իրարանցումը:

Յետոյ արթնալով յանկարծ գրեց Տիկին Շնորհիկին.

«Հիւանդ եմ, պառկած իմ Տիկին Շուշանին տունը, պիտի զամ գտնեմ քեզ, անմիջապէս որ աղէկնամ: Եթէ կրնաս դու գալ, այցելել ինձ, շատ գոհ պիտի մնամ: Կ'ուզեմ քեզ տեսնել:

Սիրալիր բարեւներով եւ յարգանօք՝

ԿԻՐԱԿՈՍ»:

Զինայուեցան ապտակները, հակառակ որ կրցածը ըրաւ կինը, հիւանդ, հիւծած ձեւանալու համար: Պատիւը կը ճեղքէր անոր ճիչը: Պատերը կը ճանկըռտէին անոր եղունգները: Կ'իյնար անոր մարմինը, կը զարնուէր տախտակամածին:

Կիրակոսի սիրտը կը զարնէր, ատին, ցուրտին մէջ: Ալեքսանդրապոլի նահանջին՝ աւելի խաղաղ էր ան: Բնաւ այդքան չէր չարչարուած, փախելու համար: Սպասած էր ամբողջ երկու օր Մակեդոնին: Ծանրացած էր: Ուժը զացած: Երկու օր էր կը լսէր Տիկին Շուշանի եղերական վայնասունը, Սարգիսի խենթեցած ոռքերուն աղմուկը, անոր պոռչտուքը, դռնապանին, տանտիրոջ այցելութիւնները: Երկու օր էր զործի չէր երթար Սարգիս, որ ոչ մէկ օր բացակայ եղած էր եօթ տարուան ընթացքին: Տանտէրը դուրս կը նետէր զիրենք: Սարգիս ճար կը փնտռէր: Կը վազէր Միհրանի եաեւէն: Կը մտնէր Կիրակոսի սենեակը, կը զանգատէր անոր մօրը մասին: Կը հասկցնէր անոր, որ պէտք էր մեկնիլ տունէն: Կոպիտ խօսքերով կը քեռցնէր անոր վրայ յանցանքի մաս մը: Կը սրբէր քրտինքը: Կը հառաչէր, կը կակազէր յուզումէն: Կը խոշորցնէր աչքերը մօրը մասին խօսած ատեն:

Կիրակոս թէեւ ընկճուած, բայց եւ այնպէս կը ժպտէր այս բոլորին վրայ: Կ'արժէ՞ր տառապիլ այդպէս, տունի մը համար:

Իր ցաւէն ճաթող վիզը բարձերուն վրայ, Կիրակոս կը նայէր կիսաբաց թարթիչներուն տակէն պատուհանին, ուրկէ ներս կը թափէր ղրացիի մը լոյսը: Փողոցներ կը խաչաձեւուէին, կ'անցնէին կառքեր, սուլոցներ, ձիեր, դիւային ճիչեր, օթօներ՝ անոր թմրած մարմինին վրայէն:

Մակեդոն եկաւ սակայն: Եկաւ ընկճուած: Առաջին անգամն էր թերեւս, որ կը զգար զինչ արարքի մը վրայ: Նստեցաւ հիւանդին քով, որուն աչքերու մէկէն կը սահէր ժպիտ մը: Մակեդոն ծախսած էր դրամը, բայց չխոստովանեցաւ:

Կիրակոսի ծանր, հաստ ձայնը կը թափանցէր մինչեւ իր ոսկորներուն ծուծը: Թաց, տառապագին յուզում մը կար ու ժժդունութիւն մը անոր դէմքին: Սրտի ցաւ էր ունեցեր ամբողջ գիշերը: Ու ճընշուած ձայնով մը պատասխանեց Կիրակոսի հարցումներուն:

Կիրակոս կ'ուզէր սենեակ մը: Կը խընդրէր Մակեդոնէն, որ վազը առաւօտ զար տանիլ զինքը:

– Եկուր քեզ քու տունը տանիմ, – ըսաւ միւսը յանկարծ, – կինդ կ'ուզէ քեզ, նեղոզութիւն կը խնդրէ քեզնից...

– Կինս զիս չուզեր դեռ, բայց պիտի ուզէ օր մը. շատ պիտի զղջայ էն՝ օր մը, բայց օգուտ չունի այլեւս:

(Շար. 82)

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺԳԻՏ

Մերին ու Միքը վազեմի մտերիմներ են: Առիւն երեկոյ կրպակը փակելով Մերին կ'երթայ Միքի տունը, ընթրիք կը պատրաստէ անոր համար, յետոյ ամանները կը լուայ, տունը կը հաւաքէ ու՝ կը վերադառնայ:

Եւ այսպէս՝ երեսուն տարի չարունակ: Վերջապէս օր մը Մերի կ'ըսէ իր մտերիմին:

– Ի՞նչ կը մտածես Միք, ժամանակը չէ՞, որ մենք ընտանիք կազմենք:

– Մերի՛, – կը հառաչէ Միք, – հիմա ո՞վ կ'ամուսնանայ մեզի հետ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Ղ. Թորոսեան իր սիրելի Լիւսիին մահուան 8–րդ տարելիցին առթիւ 200 Ֆ. կը նուիրէ իր չաո սիրելի «Յառաջ»ին Իր սիրելի ընկերոջ՝ Երուանդ Տօրումեանի մահուան առթիւ ալ, ցաւակցութիւն կը յայտնէ ողբացեալին ընտանիքին եւ փոխան ծաղիկի 200 Ֆր. կը նուիրէ իր եւ ողբացեալին չաո սիրելի՝ «Յառաջ»ին:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Շէյլի մէջ, ամբողջ օրը, 15 ամսու մանուկով մը զբաղելու համար, կը փնտռուի հայախօս կին մը:

Հեռաձայնել. –
60 – 08 – 32 – 61

GRANDE
FETE FAMILIALE
DANSANTE

Dimanche 8 mai
à partir de 15 heures
organisée par la
CROIX BLEUE ARMENIENNE
Section Saint Maurice de Beynost
avec la participation de l'orchestre
NAÏRI de Valence
Salle des Fêtes de St. Maurice de Beynost

Buffet oriental —
— Chich-Kébab

— Entrée libre —
— Ambiance arménienne —

TELEVISION

ANTENNE 2

Jeudi 12 Mai à 22 heures 10, émission «Résistances» : "*Le Problème des nationalités en U.R.S.S.*".

SOIREE CINEMA ARMENIEN

organisée par
l'Ecole arménienne de Bagneux-Cachan
Mardi 10 Mai à 20 heures 30
Théâtre Victor Hugo
14, ave. Victor Hugo, Bagneux
1.- Un court métrage;
2.- Grand film : «LES HOMMES».

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մէն – Ժերոմի Կապոյտ Աչի Ջ. Շանթ մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն՝ Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Կարապետեանի եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեանի եւ զաւակներուն, Պր. Ժաք Կարապետեանի եւ զաւակներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն, իրենց հօր, մեծ– հօր եւ ապզականին՝ Էմայեակ Կարապետեանի մահուան առթիւ:

Այս առթիւ մասնաճիւղս չնորհակալութեամբ առացած է Կարապետեան եղբայրներէն 1000 Ֆր. եւ Լիբանանի երախանեւրուն 1000 Ֆր.:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ե.

Նիկողոս Սարաֆեան
ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՄԻՋԵՒ

Կը ներկայացնեն՝
Նորա Պարութեան
Արփի Թորոյեան
Ջուլալ Գազանեան
Մայիս 15, Կիրակի, ժամը 17–ին Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Ալեք Մանուկեան սրահը:
118, rue de Courcelles — Paris 17e
M° Courcelles
Մուտքը ազատ է:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue St. Bazile

A l'occasion
de son 12ème anniversaire
EXPOSITION
Aline ETMEKDJIAN
AQUARELLES
Vernissage le mercredi 11 mai
à partir de 11 heures
Du 11 au 21 mai
tous les jours de 14 à 20 heures
sauf mardi.

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Մայիս 12, ուր է համբարձմանն Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին տեղի պիտի ունենայ պատարագ:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱԿՀԱԿ ԱՋԿՐ. ՔՀՆԱ. ՀԷՔԻՄԿԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Անկէնի Նարեկ Մշակութային Միութեան պարանոցիկ հաւաքոյթը Յունիս 12–ին, Սալ տէ Ֆէթ տ'Անկէն:

×

Մարսէյլ Կապոյտ Աչի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝ Յունիս 25–ին:

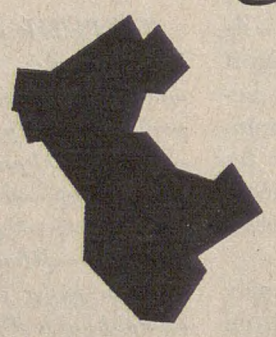
Հայ Ադիատախնամ
Ընկերակցութեան
ԳԱՇԵՏԱՀԱՆԳԷՍԸ
Կիրակի, Յունիս 26–ին
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

VIENT DE PARAÎTRE

INSTITUT ZORYAN
Pour la Recherche et Documentation Arméniennes Contemporaines

LE DOSSIER
Karabagh

FAITS ET DOCUMENTS
SUR
LA QUESTION DU HAUT-KARABAGH
1918-1988

Rédacteur-en-chef
Gérard J. Libaridian

Première Edition
Paris — Cambridge — Toronto
Avril 1988

SEVIG PRESS
SEVIG PRESS
5, rue Alexandre Cabanel — 75015 Paris (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95

Conçu et d'abord publié en anglais par l'Institut Zoryan, Cambridge, Ma. (USA) en mars 1988, LE DOSSIER KARABAGH vient d'être publié en français par Sévig Press, avec quelques adaptations et ajouts.

Après avoir retracé brièvement l'histoire du Karabagh, cet ouvrage de 208 pages se concentre surtout sur la période 1918-1988. Il présente une longue analyse de la situation politique en URSS sous Gorbatchev, suivie d'une centaine de documents d'archive, de pétitions et lettres, d'articles de presse et témoignages, de données statistiques et démographiques, de photos. Il comprend en outre une chronologie de l'histoire du Karabagh des origines jusqu'au 31 mars 1988.

LE DOSSIER KARABAGH est en vente dans toutes les librairies arméniennes. Il peut également être commandé chez votre libraire habituel ou à Sévig Press au moyen du bon de commande ci-joint, à remplir et envoyer à :

SEVIG PRESS

5, rue Alexandre Cabanel — F-75015 PARIS (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95 — Télex : SEVIG 200032 F

OUI, je commande LE DOSSIER KARABAGH au prix de 150 FF.
Nombre d'exemplaires .....
Réglement par chèque (à l'ordre de Sévig Press) ou par carte de crédit :
☐VISA ☐AMERICAN EXPRESS ☐MASTERCARD
N° de la carte .....
Date d'expiration..... Signature .....
NOM ☐Mr ☐Mme ☐Mlle .....
Adresse .....
Code postal ..... Ville ..... Pays .....

L'UGAB - JEUNES reconstituée d'une toute nouvelle équipe
vous convie à sa
SOIREE EXCEPTIONNELLE
le Samedi 14 mai à partir de 22 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Disc - Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *BUFFET ORIENTAL* ★
★ *COCKTAILS DETONANTS* ★
— VENEZ NOMBREUX CAR TOUT SERA EXCEPTIONNEL —
l'U.G.A.B.-JEUNES : La garantie
d'une soirée réussie.
PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue Correcte

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 8
DIMANCHE
8 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՔ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թիւ 127

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.746 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.746

ԹԱԼԵՒՏՈՍԿՈՓ

արուեստասիրի մը օրագրեն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Փարիզ, Ապրիլ 15, 1988

25.- Վիեննայի Ֆիհարմոնիքը

Դիւրաւառ զմայլանք պիտի չըլլար հեռուղական համերգները զրոս տուաւ Վիեննայի Ֆիլհարմոնիքը գերազանցօրէն որակել՝ խրոխտ ու չքեղ շարք մը։

Ունկնդրութեան ինքնամփոփ պահէն ետք՝ ի՞նչ բան կը զանազանէ այս մէկը կը խորհիք, նոյն կարգի դասուած միւս այիարհահռչակ նուագախումբերէն։

Ու առաջին հերթին կը գրացուի անմիջականօրէն յեանուած կեդրոնացուած մը հնչողութեան մը տեսակարար, առանց նուագարանի զիջումի նուագախումբի զորձիքներուն այլազան խմբաւորումներուն միջեւ։ Լարայինները մնալով սակայն անուոր դասակարգը այդ հիանալի դիւրահաղորդ հնչականութեան։ Անոնցմով է որ կարծէք միասնութիւնը անթերի կը գառնայ, մնայուն պայծառութիւն մը բերելով ընդհանուր երաժշտական ամենայարմար մթնոլորտին։ Իսկ բոլոր միւսներն ալ ունին նոյն չօժար կամքն ու կրողութիւնը հետեւելու անոնց, ընդլուծուելով անոնց՝ Քլաուտիօ Ապատոյի ամուր յղացումին անձնատուր։ Վստահելի ճգոտ մը որ դիտէ ապրում ներարկել իր նուագախումբներուն։ Ցայտնի մեղսակցութիւն մը գոյութիւն կ'առնէ իրենց միջեւ հեղգզհեղ, առաջին նօթէն մինչեւ վերջինը։

Այդպէս է որ Փարիզի երաժշտասէրները ակնկալութիւնը ունեցան լսելու Պէթհովէնի բոլոր համանուագները, նաեւ բոլոր դաշնակի քոնչէրթոները Մորուցիօ Փոլինիի մեկնաբանութեամբ։ Անշուշտ երկու ընկերներ, որ ունին նոյն երաժշտական հասկացողութիւնը այդ գործերուն նկատմամբ։ Երկիւսութիւնը կը հասնի իրենց մօտ իմաստութեան մի-ակ մեկնաբանութեան մը տարազին, առանց նուագարանի ածանցումի թէ յըղացման՝ թէ մասնագիտական գեանի վրայ. երբեմն խիստ դիմերով։ Մարմարեայ չքեղութիւն մը կ'ապահովէ գործին։ Թերեւս անայլայլ դաշնաւորութեամբ։ Դժուար հասանելի պատուական ամբողջութիւն մը սակայն կռթնած անշրմոթ նուագածուներու։ Նկատելի է նաեւ նոյն մտահոգութիւնը՝ լաւագոյնը տալու, տեսակ մը պատասխանատուութեան չհեղեան զգացում՝ առաջին չռւթակէն սկսեալ՝ բոլորին մօտ։

Փարիզ դնահատեց զիրենք անսակարկ յաղթականօրէն, քննադատ թէ արուեստասէր։ Սակաւադէպ իրողութիւն։

Կէտ մը եւս։

Լսած ըլլալով Պէթհովէնի սոյն գլուխգործոցները յիսունական թուականներուն Վիլհելմ Ֆուրթվէնկլէրի ու Վիլհելմ Քէմփֆի մեկնաբանութեամբ, նոյնքան ապաւորիչ եւ նոյնքան համոզիչ ոճով՝ սոսկալի ընդունիլ առանց որոշ ընտրութեան, թէ՝ «ժամանակը» կրնայ որոշապէս փոխել մեկնաբանութեան տեսակարը կերպը, գործին յղացման ձեւը զեկավարին տեսանկիւնէն։ Օրինակ մը։ Ութերորդ համանուագի վերջին մասին սկզբնաւորութեան, –քանի մը չափ ետք– մեղերին ուղղութիւն եւ իմաստ տուող չեչտեր կան։ Սոսկողական։ Բոլոր մեկնաբանները ալ կը յարգեն։ Ապատօ ալ չեչտեց։ Սա տարբերութեամբ։ Մինչ Ֆուրթվէնկլէր օդին մէջ լայն տրամադիծով կիսաշրջանակ մը կը բոլորէր երկու ձեռքերով, Ապատօ հազիւ ժամանակ կը դանէր ալ ձեռքը դէպի յառաջ բարձրացընելու։ Նոյն էր նպատակը։ Աւելի արագօրէն բարձրացանք։ Կարծէք վերանալով՝ դուցէ նուազ խորհրդաւոր կերպով սակայն։

Ընդհանրապէս՝ տարբեր էր նաեւ հնչողութիւնը, տարբեր էր նախատեսելու կերպը, ենթամասերուն արագութիւնները եւ յաճախ չեչտերուն կշիռն ու գոյները։ Ուրիկ՝ տարբերութիւնը երաժըշտական մթնոլորտին։

Ցիշուած օրինակին մէջ՝ երբ Ֆուրթվէնկլէր զուարթ խնջոյքի մը եռուզեռը կ'ապահովէր, Ապատօ ռազմական յաղթանակի մը մթնոլորտը կը ստեղծէր։

Ու հաւանաբար մեծ ստեղծագործութիւնները հանճարներուն, պէտք ունենան այդ մեկնաբանական ձեւափոխումներ – րուն, որպէսզի երկիւան մարդոց խըղճուքն ու ողբը լմընելի ու հաճոյելի դառնան այսօրուան սերունդին։

Գոնէ հո՛ն ամէն սերունդ իր տեսնել ուզածը։ Խորհրդանիշը։ Իր լմընցուած ձեւով։ Անմոռանալի համերգներ։ Բոլորն ալ։

26.- Գաճաճն ու տիտանը

Սխրալի զուգադիպութեամբ՝ գաճաճին էր վիճակած տիտանին ներկայացումը։

Գաճաճն ըլլալով փոքր բջիջ մը երաժըշտական՝ Քաթրա որակուած՝ իսկ «Տիտանը» Կուսթաւ Մահլերի առաջին համանուագը։

Իր այս նոր տարազով Տիտանը կու գար մուտք գործել դաշնակի երգացանկէն այդ օր, երիտասարդ Ֆրանսացի երգահան Մարք Օլիվիէ Տիւֆէնի ձեւափոխումով։ Ժողովրդական առաջին ունկնդրութիւնը գրեթէ գործի մը, որ իր այդ ձեւին մէջ ճայնասփռուած էր միայն մէկ անգամ։

Ձեռնարկը անխոնջ աշխատանքի կը կարօտէր։

Ութ դաշնակահարներու տասնըվեց ձեռքերուն վստահուած արկածախնդրութիւնը՝ չնորհիւ Բաֆֆի Պետրոսեանի երաժշտական համոզութեան խոր համոզուած ու գիտակից չանքերուն, ոչ միայն յաջող ելոյթ մը եղաւ, այլեւ զարմանալիօրէն գոհացուց նաեւ քննադատ – սիրող – ունկնդիր երբեակը։ Գոհ մեկնեցան այդ օր Սալ Կավոյի հազար երաժըշտասէրները Քաթրայի վաթսունութերորդ համերգէն։

Գաճաճը ընդհանրապէս ծիծաղաշարժ է։ Երբեմն լրբօրէն ցո՛յց կու տայ խանդարելով սովորութիւնները՝ երբեմն ալ խորհրդածել՝ լրջօրէն։

Եթէ վիճակի Քաթրայի այդ երկրորդ ճակատագիրը, ուրախ սրտով կրնան չարունակել աշխատիլ չարժումին հետագեալները։ Տեւելու յոյսով։ Մինչեւ որ չրջանակը ընդլայնի։ Ժամանակ է որ ընդլայնի։ Եթէ օգտակար է չարժումը։

Վաթսունութերորդը՝ ամրապնդեց տեւելու յոյսը։

27.- Էտկար Տրկա

Չկարողացա՞յ արդեօք ցուցահանդէսի մուտքին՝ մոռնալ կաղապարեալ խանդակարօտ հիացումս հանդէպ իրեն եւ փրնտրելեցի նորութիւն։ Ուրիկ՝ թեթեւ յուսախաբութիւն մը։ Բայց ի՞նչ նորութիւն։

Չէ որ Տրկայի մանրակրկիտ խուզարկող վրձինը տուած է լաւագոյն արտայայտութիւնը չարժումին։ Կարծէք սառեցընելով զայն։

Բոլոր գլուխ–գործոցները ժամադրըւած են հոս։ «Նուագածուները», «Մակրանը», հօրը դիմանկարը, անհամար պատրիկներ, լարախաղացներ, լուսեղէն մարմիններ։ Դիմանկարները՝ մեր եւ իրենց միջեւ հոգեկան չնչառութիւն կը ստեղծեն, հաղորդական հեւք մը, զգացական թելով կապուած պատառին նիւթին։ Կարեւորն ալ ա՛յդ է։ Բայց ահա՛, կան բազմաթիւ կրկնութիւններ, որոնք հրաչագեղին կարծես խորհուրդը կը նուազեցընեն որոշ չափով ու սովորական կը դարձնեն հանճարը։

Գուցէ նախընտրելի ըլլար հարիւր գլուխ–գործոցով գոհանալ։ Այնինչ ընթացքս ճոխ այս ցուցահանդէսը պիտի չհեգէր զտումի գոհողութեան տեղի տալով։ Այս վերջինը մնալով լաւագոյն թաքուն գէնքը ստեղծագործ հանճարին։ Զայն յաւերժայիչատակ դարձնելու բաւ են ինքնատիպ քառասուն գործեր եւ վարժ աչքերն իսկ չեն կարող հարիւրներով անդամ նոյն ինքնակեդրոնացումը ապահովել այդ հզօր ճառագայթման դիմաց։ Պահ մը եւս՝ կը դիտես առանց տեսնելու։ Ուրեմն կրկին տեսնել էակար Տրկայի զգլխիչ պատառները, որոնց համար սովոր էր ըսել «նկարը անբնական գործ մըն է. պատրաստութիւն եւ հնարամտութիւն կը պահանջէ՝ ոճիրի նման»։

28.- Կիտոն Քրէմէր Մարթա Արկէրիչ

Երաժշտական եղանակը ունի իր անկիւնաքարերը. անոնցմէ մին էր Վիէննայի Ֆիլհարմոնիքին պարգեւած Պէթհովէնի չարքը։ Սենեկային երաժշտութիւնը ունեցաւ իրը՝ յանձին Կիտոն Քրէմէր – Մարթա Արկէրիչ զոյգին։

Տավիտ Օյսթրախի աչակերտ Քրէմէրի ճպոտը թէեւ չունի նոյն ծաւալը ու նոյն թաւշային հնչականութիւնը, բայց ունի նոյն ջերմ արտայայտութիւնը, նախասութիւնը հաղորդիչ դարձնող գոյներու պրիսմակը եւ արտակարգօրէն խելացի մեկնաբանութիւնը բնագրին։ Այս բոլորը համոզիչ ինքնուրոյն ոճով մը՝ որ կու տայ արտակարգ դիւրութեամբ, հոսեցնելով ամենախրթին մասերն իսկ։ Առուակին ջինջ մաքրութեամբ։

Քրէմէրի դիմաց՝ Ֆրէտերիք Կուլտայի աչակերտ՝ իր սերունդին լաւագոյն դաշնակահարուհին՝ Մարթա Արկէրիչ։ Որուն կրակը անշէջ կը մնայ սկիզբի նօթէն մինչեւ վերջինը։ Ամբողջ հմութիւնն է կարծէք պրաւի դրած մեկնաբանուած բոլոր գործերուն մէջ։ Երբեմն իշխելով իսկ անոնց։ Իրաւ է թէ ընկերակցողի դերին մէջ չէ՝ քանի դիւերուան յայտարերը սոնաթներէ է կազմուած։ Գործիքները հաւասար բաժիններ ունին։ Բոցերը սահմռկեցուցիչ. բարձրութեան կը հասնին Սէզար Ֆրանքի սոնաթին մէջ. նամանաւանդ երկու վերջին ենթամասերու տեւողութեան։ Ցնցող պարթոք մը։ Իսկ Շումանի խորունկ սոնաթն ալ կը տրուի զգլխիչ գալարումներով՝ իջնելով Շումանի խռովեալ հոգիին ծալքերուն մէջ։ Երաժշտական հրաւառ խընջոյք մը։ Համերգի աւարտին երկու մեղսակիցները կը համբուրուին ուժով՝ յոգնած բայց արբեցած։ Անկրկնելի են այս բարձրութեան վրայ՝ յաղուրդ երաչխաւորող համերգները։ Անսովոր վայելքով։ Քանի մը գիշերներ ամբողջ եղանակի ընթացքին։

29.- Երկու կղզիներ

Արձակուրդի եօթն օրերս են։ Առաջին անգամն է որ կու գամ Մատէր։ Հեռու ցամաքամասէն։ Ովկիանոս։ Կատաղի հովը՝ քարուտ ծովեզերը, ալիքները որ կու գան փրփրայոյզ զարնուիլ կարմիր ժայռերուն, ծանօթ են կարծես ինծի։ Ուրկէ՞։

Պատանեկան յիշատակներ՝ հայ կըղզիէն՝ Գրնալը։ Մարմարայի ծոցը։

Հո՛ս Փունգալ՝ մեծ քաղաքը Մատէրի։ Հարստութի՞ւնը՝ բնութիւնը իր։

Զեմ գիտեր բոլոր ծառերուն անունները։

Զեմ ճանչնար բոլոր այս դարաչխարհիկ պտուղները։

Շրջապատուած ա՛յդ բոլորով, կը կարդամ Էմիլ Զոլայի «Գործը», ճերմակ պատերով սենեակիս պատուհանին նստած։ Հանդարտ է ծովը։ Ցեսմիլիօրէի այս ժամուն կը յիշեցնէ՝ Գրնալըն։

Տեսիլքը ամպերուն, վարդագոյն ընդլուծուած իրարու, որոնք համերաչխարհին կը հեռանան զոյգ առ զոյգ կղզիէն դէպի ովկիանոս, կը լեցնեն հիմա հորիզոնը։

Երեկոյեան վերջալոյսին այսպէս էր պատկերը ... Գրնալը։

Հեռուն՝ յանկարծ չոգեմակոյկներ կ'ուրուագծուէին։ Զկնորսներն են վերադարձի ճամբուն վրայ։

Մուրը իջնելու վրայ է հիմա։ Բայ է պատուհանը։ Ցայտնուեցա՛ւ։ Պանդուխտն եմ արձակուրդի եկած ազուոր կղզի մը, զոր իմս կը կարծեմ։ Գրնալը։ Ափ մը կարմիր հող։ Ու պիտի չդիտնամ երբեք թէ Մատէրը անոր կը նմանի՞։ Այլեւս պիշեր է։

30.- Արուեստի մարդը

Իր ժամանակին մեծը՝ Տանիէլ Հանրի Քայնվէյլէր։ Նկարներու վաճառորդ։ Հաւանաբար այն միակ անձը որ պիտի կարենար ըսել՝ եթէ չըլլայի արդի ժամանակներուն նկարչական պատմութիւնը տարբեր ուղղութիւն առնէր։

Մագումով դերմանացի ու հրեայ, կը հաստատուի Փարիզ։ Նախ փոքր գուցասրահ մը՝ 1907–ին։ Քանի մը ամիսներ ետք՝ առասպելային գործի ու ընկերութեան պատմութեան մը սկիզբը Փաբլօ Փիքասոյի հետ։ Ուրիշներ պիտի գան ընդլայնել չրջանակը։

Վլամինք, Տըրէն, Պրաք, Ֆէրնան Լէժէ, Անտրէ Պոտէն, Անտրէ Մասոն։

Անոնք պիտի ըլլան «իր» նկարիչները։

Երկու պատերազմներ. խոր փոփոխութիւններ. ո՛չ մէկ զիջում իր յատկանշական քաղաքականութենէն։

Հաստատ համոզումը իր պաշտպանած արուեստին՝ երկար ժամանակաչրջանի մը հեռապատկերով։ Եւ սկեպտիկ կեցուածք օրուան արուեստաբաններուն հանդէպ։

Ինքնակեդրոն անձ մը որ պիտի ընտրել։

Երկրորդ աչխարհամարտէն ետք Քայնվէյլէր այլեւս յաջողած մարդն է։ Միակ վաճառորդը Փիքասոյի գործերուն։

Այդ չրջանին էր որ ճանչցայ զինքը։ Տպաւորութիւնս՝ պարզ, խելացի, հանդարտ, կամքի տէր, սակաւախօս, ուժեղ նկարագրով արուեստի մարդ մը։

Օգտուելով իր ճաչակէն ու համոզութենէն գնեցի կարգ մը գործեր։ Անոնք ցարդ կը մնան լաւ ընտրութիւններ։

Մահացած 1979–ին, Քայնվէյլէր անմըրցելի կը մնայ իր մարզին մէջ։ Կը պատմեն թէ չատ անգամ փորձութիւնը ունեցած էր իր յուշերը գրի առնելու, բայց վերջին պահուն հրաժարած։

Չկար իր մասին ամփոփ լաւ կենսագրական մը։ Այդ պակասը չքացած է այսօր Փիէր Ասուլինի հրատարակած ստուար հատորով։

Գիրք, որ կը կարդացուի դիւրաւ, վէպի մը նման։ Արուեստի պատմութեան մաս կազմող հետաքրքրաչարժ մանրամասնութիւններ պարունակող այս գեղեցիկ կենսագրութիւնը ոչ միայն արտակեդրոն կեանքի մը չահեկան պատմութիւնն է՝ ա՛յլ նաեւ քաներորդ դարու նկարչական պատմութեան ամենաէական էջերէն մին։

31.- Հին օր՝ նոր էջ

Նախկին սան՝ կրնամ հեռանալ ակամայ առարկայական կեցուածքէն։ Չանդէպ «Պարոն»ին ունեցած եմ միշտ եւ ունիմ՝

(Շար·ը Դ· էջ)

Les deux agonies d'Arshile Gorky

— 40eme ANNIVERSAIRE DE SA MORT—

par

Alexandre BEREDJIKLIAN

Lorsqu'un artiste, à un certain moment critique de sa vie, attribue à l'art un rôle plutôt sensuel, cela signifie qu'un sens incurable de solitude a envahi son existence. «*L'art est de l'eau fraîche dans un désert aride.*» (1) «*L'art est une nourriture si exquise. Il est à la fois l'aliment et le remède enveloppés dans un baluchon de soie.*» (2) qui enveloppe la vie de l'artiste, blessé à mort; il saigne jusqu'au jour où il devient un corps qui ne réagit plus, qui ne sent plus.

Au début de l'année 1947, Arshile Gorky trouve son unique salut dans l'art (3). L'existence de sa femme et de ses deux petites filles ne comble pas le vide profond en lui, devenu insurmontable à la suite de deux catastrophes survenues au début de l'année 1946 : l'incendie de son atelier dans une ferme à Sherman (Connecticut) et l'opération d'un cancer de l'estomac, avec ses répercussions violentes et déprimentes sur sa vie intime et familiale.

Bien que l'arrivée des surréalistes en Amérique, au début des années quarante, lui eût ouvert des horizons picturaux et inventifs sans précédent dans le domaine de son art en particulier, cependant, elle a enfermé Gorky dans un monde à la mentalité et aux pratiques mondaines entièrement à l'opposé de ses points de vue, à un tel degré que l'architecte Frederik Kiesler en quelque sorte regrette de l'avoir introduit dans ce cercle (4).. Le parrainage bienfaisant d'André Breton n'empêcha pas l'accentuation de l'isolement de Gorky (5). Après que le poète eût quitté l'Amérique, la distance entre Gorky et le monde surréaliste a pris une telle tournure que, sur le plan moral (6) et artistique (7), une guerre acharnée est déclenchée par cet être déjà battu et perdant.

Le désespoir de Gorky n'a connu sa véritable expression que dans son art propre, dans ce miroir hallucinant aux allusions subtiles, aux affirmations féroces, que seul le regard perçant et scrutateur d'un habitué de ses symboles et de ses créatures sans visage, peut pénétrer, non sans risques, et constituer l'histoire qui s'y déroule, la signification qui s'y cache. Mais, avec une doute conditionné par le «camouflage» qui enveloppe le monde de Gorky, où la limite mobile entre la spéculation et l'interprétation réelle vacille d'une manière intrigante qui nous met, par nos interrogations incessantes, en contact direct avec Gorky lui même, avec son esprit et sa pensée, avec ses conclusions, fondées sur une profonde conviction humaine, qui touche les étapes essentielles de la vie et les transpose, en silence, sur la surface d'une feuille ou de la toile, pour y réflechir, pour y consommer les doutes de son existence amère.

Au début de cette même année 1947, Gorky est pris par une résignation tourmentée, qui peu à peu l'enveloppe d'un pessimisme touchant aux confins de la mort. Au moins, c'est à ce fait que nous sommes confrontés en examinant les principaux sujets qu'il aborde dans son œuvre picturale pendant cette année. A peine quelques mois auparavant, il venait d'écrire à sa sœur, la bien-aimée Vartoosh, au sujet de sa production de l'été précédent, avec beaucoup de satisfaction (8), comme s'il essayait de créer des points d'appui pour son existence, dont le sort lui paraissait, quelque part, morne, noir. Ainsi, le sens tragique, qui lors d'une période d'une décennie semblait s'être effacé, fait à nouveau son entrée dans l'art de Gorky. Les œuvres LES FIANÇAILLES, LA LIMITE, AGONIE, LES ORATEURS et PEINTURE EN VERT FONCE sont les chefs-d'œuvres par lesquels Gorky signe, nous dirons, son adieu à l'art et à la vie.

«*Dès l'opération de 1946*», écrit Ethel K. Schwabacher, amie - élève et première biographe de Gorky, «*graduellement, de sérieux conflits personnels ont menacé le bonheur de Gorky et, même sa santé. Malgré la gravité de l'opération, son potentiel sexuel ne fut pas atteint; mais, il fut traumatisé et devint, temporairement impuissant. Et les tensions nées de cette condition l'ont conduit à l'anxiété et à des accès de colère. Il n'est pas possible de pénétrer davantage les émotions qui le faisaient souffrir, ou de donner les détails de cette tragédie. Ces émotions négatives sont, en tous cas inscrites dans sa vie et font partie des causes de la tragédie finale qu'est son suicide.*» (9).

En effet, suite aux conséquences de l'incendie et de sa colostomie, Gorky paraît avoir perdu ses caractéristiques physiques propres. Ces épreuves l'ont rendu presque méconnaissable (10). Tel un être sensible et riche de vécu intérieur, il ressent sa fin précoce et il accomplit un dernier saut pour conclure, avec les toiles que nous venons de mentionner, la triste page de sa vie. A ce point il jette, peut-être, un regard retrospectif, il dresse le bilan de sa vie d'artiste et constate que si L'ARTISTE ET SA MERE fut le miroir de son adolescence, imbibée de la tendresse maternelle infinie, l'AUTOPORTRAIT AVEC MA FEMME IMAGINAIRE fut l'expression et la représentation de ses aspirations irréalisées. En parallèle au monde de son idéal familial. ses œuvres NUIT, ENIGME ET NOSTALGIE et IMAGE A KHORKOM lui seraient apparues comme l'expression de ses angoisses cristallisées sur la solitude et l'identité, après lesquelles ARGULA et JARDIN A SOTCHI devinrent le reflet de ses espoirs nouveaux, plein de lumière et de joie. Peu après, le bonheur fit irruption dans sa vie, ce qui l'amena à peindre les somptueuses œuvres de 1944, suivies, encore une fois, par un souffle mélancolique qui imprègne les toiles de 1945. Or son effort manqué, dans la perspective de changer l'itinéraire de sa vie pour accéder à la paix intérieure et à l'apaisement, est condamné en fin de compte à l'échec. Dans un désespoir profond et contenu, Gorky trouve peut-être qu'il lui reste une seule issue : un chant du cygne, trouvant son accomplissement dans une série d'étapes successives de la vie humaine avec pour thème initial LA CHARRUE ET LA CHANSON..

La succession des sujets tragiques dans les œuvres de 1947 nous amène à penser que Gorky conçoit le cadre où, probablement telle une prémonition, il prévoit le déroulement d'une tragédie implacable, sans compromis.Il est vraisemblable qu'il est déjà entré dans cette atmosphère, en devenant, vers la fin de sa vie, un «*spectre*» vivant, entouré par des êtres incommunicables, figés. Margaret Osborne, une autre proche de Gorky, en signalant la fatale différence entre la riche période passée en Virginie et les sombres années de Sherman, décrit l'atmosphère décadente du cercle de personnes parmi lesquelles la présence de Gorky perd son poids et devient entièrement transparente. Osborne relate:

«*... Ce qu'il a obtenu par son transfert à Sherman c'était une maison qui, malgré sa grandeur et sa beauté, n'a jamais semblé être la sienne. ...là il est toujours étrangement apparu comme un visiteur.*

«*...lorsqu'il s'est installé à Sherman, il s'est plongé dans un monde qui, à bien des égards, lui était étranger. Il ne possédait pas le langage mondain, ni son cynisme. ...il fallait qu'il domine quelque part. Sa personnalité avait besoin d'espace. Ses qualités de pédagogue n'avaient plus de raison d'être; en se détachant de sa base, il a perdu la force de s'affirmer soi–même. Il a essayé de s'adapter à une manière qui ne lui était pas familière; pour la première fois il s'est battu pour des petites victoires, il a appris à conduire, et sa voiture est tombée dans un fossé; il a appris à confectionner des cocktails, et s'est trompé dans le dosage des ingrédients. Il était simple, tandis que ses compagnons étaient compliqués. Il a capitulé, et à quel prix; car lorsque sa tragédie personnelle est survenue, il se sentait, malgré la fidélité de certains amis, vulnérable dans ce milieu sophistiqué. ...il était désarmé: il avait laissé ses armes sur le terrain qu'il avait quitté. Un jeune artiste est allé lui rendre visite juste avant son suicide, lors de sa convalescence faisant suite à son accident. Il portait encore une minerve autour du cou. ''Cette minerve'' dit le jeune homme, ''je ne peux pas la sortir de ma pensée. Ce n'était pas Gorky que j'ai vu là-bas —dans cette jolie maison— avec tous ces gens hypocrites. C'était un homme, dégradé en quelque sorte : c'était le spectre de Gorky''*» (11).

LA GENESE DU SPECTRE

Gorky est conscient que sa déchéance physique impressionne son entourage. Il souhaite que sa mort aussi soit impressionnante et frappe l'imagination des autres. Il désire créer une image inoubliable, extraordinaire, esthétiquement belle, attirante. Dans son œuvre, le rythme vertical est tellement présent et répétitif, qu'il donne à sa mort la même allure, en tant qu'identification totale avec son art. Devant ses yeux, prend forme la figure d'un homme de taille imposante: il le confie, avec intensité, à la feuille. Pour le reste de la composition du thème, les autres éléments sont déjà présents dans des œuvres précédentes ou parallèles. Ainsi, quelques études sont nées, d'une facture puissante.

La scène se déroule dans une pièce spacieuse où, comme Schwabacher l'atteste, «*une tragédie survient —un combat impitoyable...*» (12) la «*bataille des sexes*» (13). William C. Seitz, le premier, fait allusion à l'image de la pendaison (14), que Harry Rand reprend, en y voyant la personne de Gorky elle-même (15), une approche que nous partageons, selon les éléments psychiques et moraux que nous venons d'aborder.

En tenant compte du style de ses dessins préparatoires réalisés avec verve et une fougue toute particulière, et de leur caractère domestique, ils pourraient être conçus dans la période de l'hiver, vers la fin de 1946 ou au début de l'année suivante. Aves ces données, ils se différencient de ceux exécutés auparavant, caractérisés par le style de la période précédente avec leurs lignes claires et précises. Une telle clarification ou précision pourrait faciliter la définition de la genèse de l'œuvre ou de ses protagonistes, en tenant compte aussi de la construction des éléments formant l'AGONIE qui présente des similitudes, en particulier, avec la série des PASTORALE (16). Cette série précède probablement sa première parution. L'étude de ce dernier thème, en soi, se présente comme une nécessité en vue d'élargir la limite de notre accès aux symboles de l'AGONIE et à leur formation particulière.

L'examen comparatif prouve que la PASTORALE —malgré l'allusion naturiste du titre et le témoignage de la femme de Gorky, selon lequel le sujet est construit sûr la base d'une prairie ou d'un champ, entouré de collines, avec un ruisseau et un noisetier— (17) représente aussi une scène d'intérieur.. Ce fait est confirmé par la construction linéaire verticale du centre-gauche, portant à sa tête un ensemble de formes. Cette construction, dans sa totalité, est identique à celle qui était apparue, auparavant, dans LES CALENDRIERS, au même endroit, où elle porte sur sa partie supérieure, un bassin féminin. En outre, dans d'autres versions de la PASTORALE, le groupe de protagonistes qui apparaît dans l'angle supérieur gauche crée, avec ses petites dimensions, une profondeur spatiale, comme s'ils étaient des êtres dans le lointain (18) ou dans un coin de la maison, s'affairant ensemble. Ce jeu d'échelle offre aussi la possibilité d'imaginer la taille des personnages centraux.

Dirigeant notre regard un peu plus bas, à mi-hauteur de l'espace représenté et, à côté du tapis, nous trouvons une image dont la partie dirigée vers le centre de la composition nous rappelle la forme à tête de chien parue dans des œuvres précédentes. Tandis qu'au milieu de la scène se dresse la même construction osseuse qui avait pris forme dans la série des dessins intitulée CHEMINEE EN VIRGINIE. Une telle comparaison se clarifie lorsque nous éliminons certains détails avec lesquels Gorky a conçu, ici, cette image. Tout autant, ce qui nous donne plus d'indications à ce sujet, est le fait que sa tête est identique à celle du personnage cuirassé central de LA LIMITE, une parenté qui peut créer une certaine identification entre les deux protagonistes.

Derrière les jambes de ce personnage est présenté une sorte de meuble horizontal, peut-être un divan ou un berceau en forme de péniche, à l'extrémité duquel se trouve un petit personnage de la taille d'un enfant, tandis qu'à sa droite nous voyons un adulte que Rand prend pour un coq (19) et que Jim M. Jordan, par contre —ce qui est plus probable— tient pour une créature insecto - humaine (20). En effet, si nous examinons ce protagoniste en position verticale, il nous apparaît comme quelqu'un assis sur une table ou une sorte de chaise, les bras croisés (21); de même, sa partie inférieure est identique aux personnages féminins apparus dans LES CALENDRIERS et dans ses dessins préparatoires, identifiés par Rand lui-même.

Dans la PASTORALE, entre cette créature insecto - humaine et le personnage central se trouve un autre, également de petite taille, en forme de poire, portant une tête minuscule, qui ressemble au corps de la femme centrale dans SUMMATION, caractérisée par son large bassin. Ce qui est à noter aussi, est le fait que quelquefois, par l'intermédiaire des points noirs à l'extrêmité des longues et fines lignes, l'une descendente et l'autre légèrement oblique, Gorky cherche, d'une manière subtile, à porter notre attention sur ces lieux où se trouve la tête du «berceau» et, en face, le personnage de l'enfant. Cela signifie qu'en désirant accentuer la présence de ces petits personnages, Gorky témoigne, probablement, une tendresse particulière ou de l'intérêt envers eux, qui représentent, peut-être, ses deux filles formant, avec le personnage central (Gorky) et la femme allongée de la droite (sa femme) l'ensemble des principaux protagonistes du thème. Aussi bien, pour conclure la composition, dans la partie inférieure, Gorky dessine des éléments pointus, précédemment apparus dans LE JOURNAL DU SEDUCTEUR de 1945, sous des formes accentuant le rythme horizontal dans les angles et figurant, souvent, dans les œuvres de 1946.

L'interprétation picturale de la PASTORALE donne naissance à quatre versions dont trois peintes en couleurs liquides et intitulées PASTORALE, TERRACOTTA et NEIGE D'ETE. La quatrième version portant le titre LE DIALOGUE DU TRANCHANT, est exécutée en couleurs opaques; elle est transformée, inachevée. Au contraire des autres séries, aucune de ces versions ne contient la caractéristique linéaire du thème et de ses personnages. Après les CALENDRIERS Gorky n'a peut-être pas jugé nécessaire de peindre un autre sujet domestique, paisible. Mais, ayant à sa disposition un travail déjà purifié dans la conception de certains personnages, il pourrait avoir entrepris un autre thème fondé sur eux, représentant une nouvelle situation et un nouvel état d'âme, dont le résultat serait l'AGONIE. Car la totalité des protagonistes de cette dernière, avec un certain changement de dispositions, nous offre la même scène que la PASTORALE, ce qui pourrait signifier que l'action se déroule dans la même demeure.

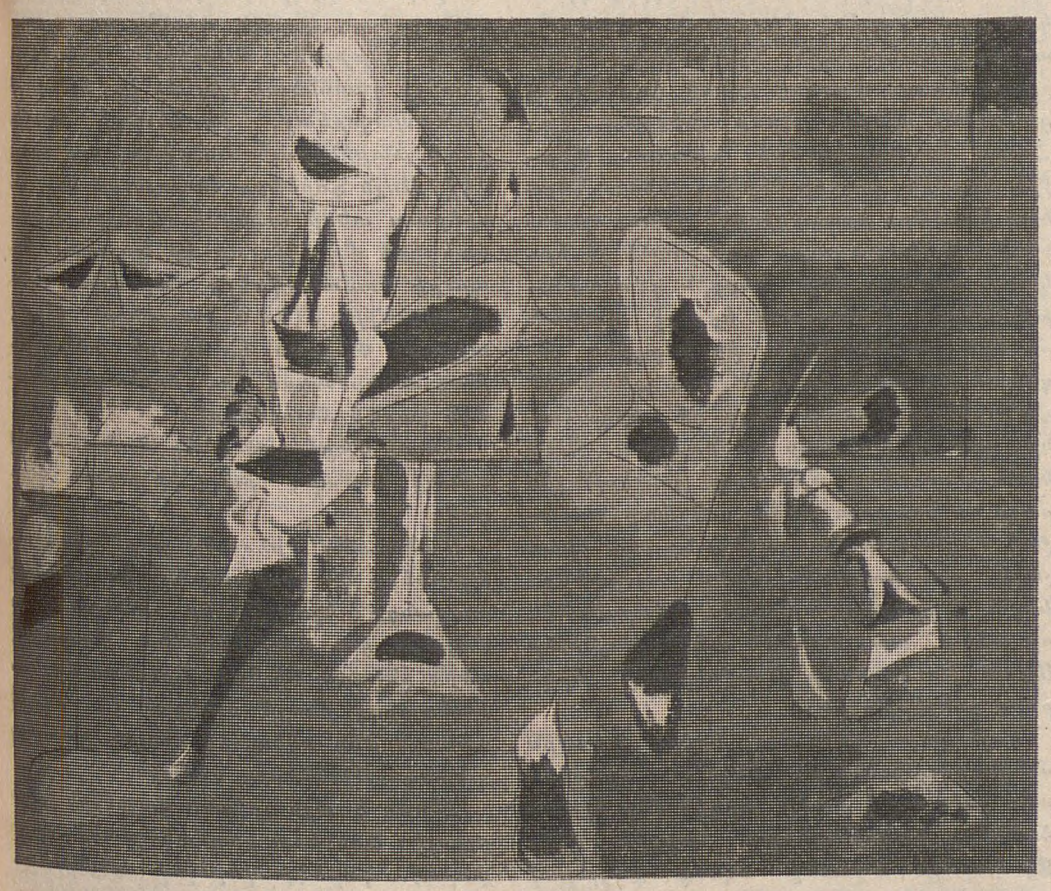
LE REGARD ROUGE

Lorsque Gorky entreprend le travail des études de l'AGONIE, il ne réalise pas des esquisses de recherche, comme auparavant. Maintenant, avec l'ensemble des éléments dont il dispose, il crée, en toute liberté, des corps et des constructions

d'une facture nouvelle et il exécute une série d'études, avec la maîtrise d'un artiste en pleine possession de ses moyens expressifs. Une passion, un mouvement nerveux et tendu se substituent à l'atmosphère lyrique des dessins précédents. A la fin, Gorky passe à l'étude spécifique du personnage principal du thème, jusqu'à la purification totale de la composition, avant son transfert sur la toile.

La première des études préliminaires représentant l'ensemble de la composition (22) pourait être celle qui, dans le livre de Julien Levy (23), porte à tort, selon nous, le titre ETUDE POUR AGONIE 2 car, la manière dont le thème est représenté, évoque plutôt l'impression que celui-ci est encore en phase de gestation et que Gorky, sans se concentrer beaucoup sur l'élaboration précise des éléments, confie à la surface de la feuille, avec une certaine rapidité, l'imagerie de sa conception première. En comparaison avec les autres études, ici les formes et les assemblages paraissent encore incomplets. Pourtant, nous y voyons déjà les composants essentiels de la scène. Ce sont la créature démoniaque de l'aile droite, le cercle au-dessus d'elle, le lampadaire avec son «cou» incliné; puis, le cadavre osseux du pendu, derrière lequel un spectateur se dresse, portant un chapeau américain. Ces éléments sont accompagnés par d'autres qui complètent la composition telle la table de l'aile gauche et la forme aiguë du côté inférieur empruntée à Miro (24), qui était apparue fréquemment depuis ARGULA jusqu'aux œuvres de 1944. Il existe aussi des composants secondaires tel l'os horizontal au pied du pendu et d'autres formes similaires, symbolisant le décor du grand living, et qui disparaissent totalement dans les toiles peintes.

Dans l'un des dessins (Collection Sarah Campell Blaffer Foundation), Gorky donne une plus grande dimension à la

AGONIE (1947), huile sur toile
101,60 × 128,27 cm.
The Museum of Modern Art, New York, A. Conger Goodyear Fund

chambre avec l'élargissement de l'espace. Tandis que pour resserer la situation et, simultanément, pour créer une atmosphère lourde et tendue dans les toiles, il retrécit encore une fois l'espace, dans la partie supérieure à gauche, afin de donner plus de relief aux protagonistes et rendre le contenu plus direct et plus immédiat. A ses yeux, le personnage le plus saisissant est le pendu, qu'il étudie séparément auquel, à un certain moment, il ajoute les jambes et les pieds. Cela se voit dans le dessin du Musée Guggenheim, où la pendaison est doublement évidente. Ici, la ligne descendant jusqu'à la tête du pendu, s'interrompt et se dirige vers la gauche, tel un crochet qui pénètre dans la tête. Mais en réalité, l'image en forme de squelette, est suspendue du haut d'une barre inclinée, tenue par un socle, au milieu de la chambre. Partant du dos du pendu, s'allonge un bras en forme de tenailles, et de sa tête, deux griffes se dirigent vers le spectateur portant le chapeau américain et le saisissent comme si elles voulaient l'atteindre et l'encercler. Cette action est plus éloquente dans le dessin de la Fondation Campell Blaffer, car dans le cas précédent ce spectateur est à peine esquissé. Pour les autres éléments, tel le cercle à l'angle droit supérieur —que nous remarquons dans toutes les versions et qui comporte une forme identique à la «tête» du lampadaire—, nous pourrions dire qu'il a le même rôle rythmique que le carré à l'angle droit de la série LA CHARRUE ET LA CHANSON. La même repétition ou le même écho survient entre le lampadaire de la gauche —composé par deux volets à forme des feuilles d'arbre, à mi-hauteur de l'espace—, et les deux formes pointues précédant le cercle.

Après avoir exécuté un dessin aux dimensions définitives, Gorky entreprend l'interprétation picturale du sujet. Il distille les formes, atteignant une harmonie sublime. Dans la version rouge, par l'intermédiaire des trois lignes —le pavé, la table et le mur du fond—, définit la succession des plans, tandis qu'au rythme vertical il donne une inclinaison vers la gauche, qu'il équilibre avec l'attitude opposée de la créature démoniaque. Par ce moyen, ce protagoniste s'isole davantage et, en même temps, avec le pendu, il devient la deuxième présence importante de la scène.

Gorky crée, en outre, un deuxième rythme voisin par l'aspect vertical du mur du fond, du rectangle supérieur —indiquant probablement un tableau ou une ouverture— et, au dessus de celle-ci, dans l'ombre du fond, par le spectateur imperturbable et élégant, dont la verticalité suggère sa rigidité. Puis, une ligne directe partant de la victime parvient jusqu'à cet être. Par ce moyen, Gorky fait peut-être allusion à la présence de ce personnage dans sa vie, dans l'ombre...! Ainsi, les deux êtres vivants —le spectateur et la créature démoniaque—, sont les seuls témoins de la tragédie qui survient et qui regardent le pendu de loin, sans s'approcher de lui. Pour accentuer cette distanciation, Gorky place le lampadaire «ému», telle une danseuse exprimant sa douleur, entre le pendu et la créature démoniaque qui, si nous nous référons à sa similitude avec le personnage de l'aile droite de la PASTORALE, représente une femme, ici dotée des deux jambes maigres et d'une tête d'insecte, dans son ensemble suggérant un cafard.

Gorky n'avait jamais conçu auparavant une scène aussi macabre et cruelle, même lors des terribles années de la Grande Dépression. Le spectre de la mort, toujours présent à ses yeux, sous la forme de souvenirs, le saisit maintenant et ronge le cordon ombilical qui le rattache à la vie. Gorky s'enfonce, coule, enveloppé par l'épuisement. Au delà, c'est la solitude insurmontable, incurable. La courte parenthèse du bonheur est fermée à jamais. Il ne lui reste pas autre chose à attendre que le dénouement des intrigues du destin, qui n'est pas loin de jouer son dernier acte. C'est ce sens tragique puissant qui aurait conduit Gorky à choisir le rouge comme tonalité dominante dans l'une des deux versions peintes, une tonalité réévoquant l'art de la Renaissance, les rouges du Titien, de Rembrandt et surtout d'Uccello, l'idole de Gorky, donnant à cette œuvre un air contemplatif, sévère. Dans la deuxième version, cependant, l'atmosphère est calme, accompagnée par une sensation lyrique, où Gorky élimine presque totalement le fond, ainsi que les jambes de la victime, gardant seulement le cercle de l'un de ses pieds, au-dessous de la table, qui ici perd son rôle précédent. La limite du mur du fond maintenant est inclinée, au centre de la toile, tandis qu'au pied du lampadaire principal apparaissent des formes, qui ne sont présentes que dans les dessins représentant le thème.

Avec l'AGONIE, Gorky crée l'une de ses images les plus expressives, personnifiée par le pendu. Ce protagoniste, cependant, dans la version rouge porte encore une arme sous une forme pointue qui s'extrait de son dos, tel un moyen d'autodéfense, se substituant aux bras de la victime, dessinés dans les études. «*La mort et la vie sont deux éléments mouvants éternels*», écrit Gorky (25). En se basant sur sa conviction de la continuité infinie, il est persuadé que l'anéantissement du corps n'équivaut pas à l'arrêt définitif de la vie. La vie n'est-elle pas une partie d'une rayure, sans commencement ni fin, dans l'obscurité de l'univers, éclairée par la lumière englobant la distance donnée, définie entre la naissance et la mort ? En concevant LES ORATEURS, Gorky représente la dernière étape de la vie humaine avant la désintégration des éléments biologiques : le cadavre, son propre corps, avec son outil d'artiste le plus significatif, symbolisé par sa palette, son bouclier, posé sur une petite table, à côté de la tête.

Gorky a une conception romantique de l'être artiste. En proclamant que sa renommée viendrait après sa mort (26), il adopte l'idée de la nécessité d'une victime, d'un sacrifice, d'une mort, pour la résurrection de l'artiste lui-même. Un bout de craie pour écrire sur une vieille caisse «Adieu, mes bien-aimés», une corde pas trop longue et, quelques instants plus tard, un corps vacillant, suffissent pour que le scénario conçu environ un an et demi auparavant devienne une réalité. Une vie tragique atteint sa dernière limite.

Les lumières s'éteignent. Le public ahuri cherche son héros....

1.- Lettre du 25 juin, 1945. Pour les lettres de Gorky écrites en arménien à la famille de sa sœur Vartoosh Mooradian et traduites en anglais par son fils Karlen Mooradian, voir la troisième publication plus complète dans «THE MANY WORLDS OF ARSHILE GORKY», **Gilgamesh Press Limited,** Chicago, 1980. Jusqu'ici, ces lettres n'ont pas été publiées dans leur langue originale sauf quelques reproductions de certaines pages de caractère purement informatif !

2.- Lettre du 6 janvier, 1947.

3.- Ibid.

4.- Témoignage de Lillian Olinsky Kiesler (voir Mooradian : «THE MANY WORLDS...», œuvre citée, p. 160).

5.- La rencontre entre Breton et Gorky eut lieu vers la fin de 1944. Une curieuse relation fut établie entre les deux hommes, car ils ne parlaient pas une langue commune. Cette relation, d'après le témoignage de Schwabacher, fut celle d'un père et de son fils (voir sa monographie, p. 105). Breton fut enthousiasmé par Gorky en le considérant comme un peintre qui donnait un nouveau souffle au surréalisme, portant l'automatisme à un degré jamais atteint jusqu'à lors, annonçant, à bien des égards, la naissance de l'Action Painting.

Breton eut la grande sagesse de ne pas chercher en Gorky une base doctrinale sur le Surréalisme, goûtant en tant que telle, la fraîcheur et la spontaneité lyrique de ce dernier. Il prit soin de faire en sorte que son parrainage de Gorky ne puisse lui «**faire plus de tort que du bien**», dans une période où le Surréalisme était victime d'une négligence partielle, pour ne pas dire d'un mépris inconsidéré, comme le souligne Levy, un ardent défenseur du Surréalisme en Amérique (voir sa monographie : p. 21). Levy nous informe aussi que Gorky était très conscient du risque qu'il encourait et qu'à prime abord il hésita à accepter l'idée que Breton écrive la préface à sa première exposition personnelle chez lui.

Il est intéressant de signaler également qu'un grand nombre de titres des œuvres de Gorky de l'année 1944 furent conçus en collaboration étroite avec Breton (voir le témoignage de la femme de Gorky, Agnes, dans : Jim M. Jordan and Robert Goldwater : «THE PAINTINGS OF ARSHILE GORKY — A CRITICAL CATALOGUE», **New York University Press,** New York and London, 1980, pp. 86 - 87 - 442 - 446). Puis, en 1946, Gorky exécuta deux dessins pour illustrer le recueil de poèmes de Breton (André Breton : «YOUNG CHERRY TREES SECURED AGAINIST HARES "JEUNES CERISIERS GARANTIS CONTRE LES LIEVRES", translatation by Edouard Roditi, cover by Marcel Duchamp — drawings by Arshile Gorky, **View Editions,** New York, 1946).

Breton n'a pas oublié la trace laissée par Gorky sur sa personne. Après le suicide du peintre il composa un poème à sa mémoire («L'ADIEU A ARSHILE GORKY», **Navigueur Eveiller Occulter N (N.E.O.N.)**, no. 4, novembre 1984, Paris), et en 1960, il donna sa place à Gorky dans le projet de l'exposition internationale de New York qui s'intitulait «SURREALIST. INTRUSION IN THE ENCHANTER'S DOMAIN», hiver 1960-1961 (voir Gérard Legrand : «ANDRE BRETON EN SON TEMPS», **Le Soleil Noir,** Paris, 1976, p. 203).

6.- Témoignage de Saul Schary (voir Mooradian : «THE MANY WORLDS...», œuvre citée, p. 206).

7.- Lettre du 17 janvier, 1947.

8.- Lettre du 17 novembre, 1947.

9.- Ethel K. SCHWABACHER : «ARSHILE GORKY», published for the **Whitney Museum of American Art** by **Macmillan Company,** New York, 1957, p. 134.

10.- Témoignage de Revington Arthur (voir Mooradian : THE MANY WORLDS...», œuvre citée, p. 96).

11.- Margaret OSBORNE : «THE MISTERY OF ARSHILE GORKY : A PERSONAL ACCOUNT», **Art News,** vol. 61, no. 10, February 1963; pp. 60-61.

12.- SCHWABACHER : «GORKY» œuvre citée, p. 131.

13.- Ibid : p. 128.

14.- William C. SEITZ : «ARSHILE GORKY», **The Museum of Modern Art,** New York, 1962, p. 40.

15.- Harry RAND : «ARSHILE GORKY, THE IMPLICATIONS OF SYMBOLS, **Allenheld and Schram** (Montclair) — **George Prior** (London), 1980, p. 181.

16.- Jim M. Jordan suggère que, du point de vue de la composition, «PASTORALE» peut-être associée, entre autres, à l'«AGONIE» (voir son texte : «GORKY - DRAWINGS», **M. Knoedler & Co. Inc.,** New York, 1969, p. 11).

17.- Ibid.

18.- Ibid : p. 13.

19.- RAND : «GORKY...», œuvre citée, p. 187.

20.- JORDAN : «GORKY — DRAWINGS», œuvre citée, p. 16.

21.- Ibid.

22.- Il existe également une esquisse non titrée qui pourrait représenter la première gestation du sujet. Cette esquisse, dans sa partie centrale, ainsi qu'avec l'élément surgissant de la limite inférieure du dessin, pourrait former déjà la base de l'«AGONIE». A la droite de l'esquisse nous trouvons un élément vertical, portant sur sa partie supérieure un corps osseux et qui est comparable à la construction qui se dresse dans la partie gauche d'un thème précédant, «LES CALENDRIERS». Cet élément vertical dans l'«AGONIE» peut-être se divise en deux parties, formant le cercle du coin supérieur droit et en bas, le lampadaire avec sa «tête» inclinée. Tandis qu'à la gauche de cette même esquisse, Gorky a étudié la tête du protagoniste principal de l'«AGONIE», le pendu, et surtout son tronc, sa poitrine (voir «PAINTINGS, DRAWINGS AND SCULPTURE FROM THE JULIEN LEVYY COLLECTION», **Sothbey Parke Bernet, Inc.,** New York, 1981; ill. 22).

23.- Julien LEVY : «ARSHILE GORKY», **Harry N. Abrams,** New York, 1966, ill. 173.

24.- Voir Miro par exemple, «LE CARNAVAL D'ARLEQUIN» (1924-25), Albright-Knox Art Gallery, Buffalo, U.S.A.

25.- Lettre du 26 janvier 1944.

26.- SCHWABACHER : «GORKY», œuvre citée, p. 123.

(Շար. Ա. Էջէն)

խանդակարօտ գուրգուրանք, խոր հիացում եւ ակնածանք: Նորարար մտքին, գործին՝ բարոյական կեցուածքին:

Այս գրքոյկը սակայն հարիւր էջնոց որ ձեռքս անցաւ պատահմամբ ու կարգացի յուզումով կու գայ պարապ մը լեցնել:

Բաւ պիտի չըլլայ չնորհակալութեամբ գոհանալ Տիկին Մեսրոպուհի Թանգրանեանին, որ խղճմտօրէն պրպտած է Յովհաննէս Թ. Հինդլեանի մանկավարժական հայեացքները: Նաեւ հրատարակիչ մարմնին՝ որ յղացած է գաղափարը ու զայն իրագործած:

Հոն կը գտնենք Նոր Դպրոցի իմացական թէ բարոյական գեհիններուն վրայ փորձել ուզած մանկավարժական արդի մեթոտներուն կիրարկումները:

Յաջողած կիրարկումներ:

Գիրք որ հիմա պէտք է ամէն գնով տարածել ջանալ: Այս հետաքրքրաշարժ աշխատութիւնը ներկայ ժամանակուան հայ ուսուցիչներուն ալ կրնայ ծառայել անշուշտ, քանի հոն առաջարկուած ըմբռնումները դաստիարակչական՝ իր ժամանակըրջանէն առաջ, յառաջադէմ դիրքերու վրայ կը գտնուէին մանկավարժական գործունէութեան մարզին մէջ: «Լոյս, սէր, կեանք» էր Յովհաննէս Թ. Հինդլեանի նշանաբանը:

Յիսուն տարի եռք իմա կը մնայ միշտ:

Եթէ ամենակարեւորը հայ դպրոցն է Սփիւռքի տարածքին, –որպէսզի պարտադրէ ինքզինքը հայ ծնողքին–, ան պէտք է ո՛չ միայն հաւասարի տեղւոյն ընդհանուր մակարդակին, այլեւ որոշ պէս դէպ անցնի զայն:

Լաւին փնտռտուքին մէջ հայ ծնողքը պէտք չէ վարանումի ենթարկուի: Ու որակը ընտրէ:

Երեսունական թուականներուն, նախակըրթարանի բաժնին մէջ, «Նոր Դպրոց» իր յաջողութիւնը այդ մօտեցումին կը պարտի: Զմոռնալով բարոյական գեհինը:

Փորձը անկրկնելի՛ է արդեօք այսօր:

32.- Վան Կոկ

Փալէ տ'Օրսէի ցուցահանդէսը Փարիզի տարիներու աշխատանքն է: Կարճ ժամանակամիջոց մը, բայց որքան բեղնաւոր: 1886–ին միայն երկու տարիներ, Արլի չըլլանէն առաջ:

Ի՛նչ ազատութեամբ կը պոռթկնէ արդէն վրձինը պատառին վրայ: Գոյնը, ուժ ըլլալ սկսած է: Կը հեռանայ նաեւ սկիզբի գորշ գոյներէն: Դեղիններ, կանաչներ, կարմիրներ աւելի առատօրէն կ'երեւին: Գանգատ չկայ իր հայեացքին մէջ: Երբեմն արգահատանք: Թաքուն տխրութիւն մը:

Ազդեցութիւններ տպաւորապաշտ դըպրոցէն, բայց ոչ մէկ ատեն հետեւորդի հանգամանքով:

Տեսիլքը համամարդկային է միշտ:

Մոնմարթր, Քլիչի, Անիէռ կը տողանցեն մեր աչքերուն առջեւ: Խոստովանութիւններու նման: Պարզօրէն: Անտեսանելիին վրայ բացուած դուռ մը կարծէք: Անտեսանելիին զգալի կը դարձնեն այս գործերը: Ականջալուր անցնիլ յամրաքայլ՝ լսելու համար համամարդկային ցաւը Վան Կոկի:

33.- Զուրպարան

Եօթանասուներկու նկարներ՝ տասնեօթներորդ դարու այս մխիթիք հակային բարձր արուեստը կը ցուցաբերեն Կրան Փալէի սրահներուն մէջ:

Զուրպարան հաւանաբար ըլլայ անիրաւօրէն չուքը մնացած սպանցի նըկարիչը: Զգաստւելով հանճարներու կարգին: Զունի գուցէ կերպընկալ նորարար ոգի:

Բայց միւս կողմէ այնպիսի յատկանշական տաղանդի մը տէրն է, որ գինքը դպաթնակէտին հասած կը տեսնենք:

Զուրպարանի գործերուն մէջ զանազան մասերուն անվիճելի կատարեալ դեղեցկութիւնները այնպէս մը ներկայացուած են որ, մասերը զատ զատ չբիւրեղանան, ա՛յլ ապահովեն ամբողջութեանը գեղեցկութիւնը նկարին: Հաղուագէպ է պարագան: Դժուար է «անկիւններ» գտնել անոր գործերուն մէջ: Հայեացքը ամբողջական կը մնայ միշտ:

Զուրպարան, կրօնական նիւթերուն մէջ իսկ երկիւղած մնալով հանդերձ, երկրային է ու միշտ մտահայեաց: Հայեցողական բարձր կարողութեամբ մը տողորուն: Ցանցառօրէն իր ոճը կը թաւալի ընտիր ճաշակի մը փնտռտուքովը կարծէք: Ու նուազ համոզիչ է իր արուեստը երբ գիտակիցօրէն լաւ նկարելու ճիգ մը կը նշմարուի իր մօտ: Հեռանալով բնական ներշնչումէն:

Բայց երբ Զուրպարան լոյսին մէջ երգել կու տայ իր մտերմապոյնը, վարդապոյնը, կարմիրն ու ճերմակը, – ու մանաւանդ իր ճերմակները –, նկարիչները կրնան լռել: Երազել: Ու գինովնալ:

34.- Ոգեկան

Կայծակի արագութեամբ արբշիռ պատկերներ կը սահին կ'անցնին՝ տանելով գիս հեռուները՝ աւելի քան յիսուն տարիներ դէպի ետ, երբ վաստակաւոր յօրելեարը իր խօսքը կ'ուղղէ մեզի:

Պատկերներ յստակ, պատկերներ զարմանալի, երիտասարդ յօրելեարէն նախ, որուն արտակարգ դպրոցական յաջողութիւնը ու յետոյ թէ ուսուցչական – դասախարակչական, թէ վարչական – հանրային գործունէութիւնը մեզ կը խըրախուսէր: Անխոնջ բոլորս: Երեսունական թուականներէն սկսեալ:

Օր. Հերմինէ Գալուստեանը ճանչցայ այդ տարիներուն: Ընտանեկան ծանօթութիւն նախ: Մեր երկուքին հայրերը մտերիմներ էին: Ցետոյ աղաքն ալ մտերմացան:

Տպաւորութիւնս՝ նուիրեալ մը որ չէր կարելի երբեք սովորական չափերով գատել: Ու դժուար էր իր խանդը սահմանել պատանի հոգիներու համար: Հլու կը հետեւէինք սակայն իր անդուլ աշխատանքի խայտաբղետ հուրքին:

Ա՛ն, այդպէս նոյն արի կեցուածքով յառաջացաւ անսասան յիսուն տարիներ նոյն խանդով Պոլսէն Փարիզ: Դիմադրութեալով խոչընդոտներ, որոնց մէջ կային անտանելիներ: Միակ պատգամ մը մտքին՝ սատարել հայ դպրոցին: Ուզեց տալ ինչ որ ունի: Տաղանդն ու աշխատանքը: Միտքն ու ոգին՝ հայ ոգին: Ամբողջ ունեցածն էր որ տուաւ իր աշակերտներուն: Եւ յաջողեցաւ տալ:

Իր երջանկութիւնը հո՛ղ կը կայանայ:

Հանդիսութեան աւարտին՝ բազմաթիւ չնորհաւորական հեռագիրներ, նամակներ իր աշխարհացրիւ աշակերտներէն: Բոլոր մաղթանքները չեչտը կը դնեն առողջ երկար կեանքի մը տեղաւորութեան երազին վրայ: Սովորութիւն է նկարել այդ հեռապատկերը միայն:

Բայց ինձ կը թուի թէ, նման կեանք մը, ժամանակի յարաբերականութեան հոսուն ոլորտին յանձնուած, այն նիւթական մասնիկներէն է որ անհետացումէ զուրկ կը մնայ: Ու իր կատարած գործով յաւէտ երջանիկ կրնայ նկատուիլ փոխադարձաբար: Անցեալն ու ապագան ըլլալով նման յատկութիւններով լրիւ յագեցած այդ կարդի էակներուն մօտ, որոնց չռայլ Փիզիքական ուժն իսկ անհարկելիօրէն ոգեկան է:

Աներկիւղ կը քալեն ժպտերես առանց կեդրոնանալու իրենց եսին չուրջ ու կը բերեն ցեղին ձայնը հեռուներէն փոխանցելու համար զայն յաջորդ սերունդին:

Դատապարտուած են անմահանալու իրենց կատարած վսեմ գործով, ո՛չ միայն անթառամ յիշատակով մը իրենց աշակերտներուն մօտ, այլ նա՛եւ բիւր ծանօթ թէ անծանօթ սրտերու խորը բիւրեղացնելով հաւատքի մը տեսլականը: Ոգեկո՛ն:

Գիտե՞ս Հերմինէ, ես ալ էսաեանի վերջորդ մանկապարտէզի նստարաններէն մէկուն վրայ է որ սորված եմ աղիւսակըս: Բայց դուն հեռուներն էիր այդ չըրջանին ... Փարիզ: Եւ այսօր՝ Նուպարը, Խաչիկը, Արամը, Ռոպէրը, Արան եւ որքա՜ն, որքա՜ն ընկերներ միասին էինք հոս հանդիսաւոր սա ժամուն: Հոս էինք՝ քու քովդ, զարմանալու, ուրախանալու, անդրադառնալու՝ ա՛յն անսահման արտակեդրոն ոգեկան ուժին որ քուկդ եղաւ: Որ երբեմն միայն կրնայ կուտակուիլ մարդկային բջիջներուն մէջ: Ցեղին ոգին յաւերժացնելու համար:

35.- Թալջութակ

Շուրջ վաթսուն ունկնդիրներ ենք հաւաքուած արուեստասէրի մը պաղ տան մէջ: Չեմ գիտեր ի՞նչպէս: Չեմ ալ ճանչնար տանտիրուհին: Նախորդ օր ինքն էր հեռաձայնած՝ ըսելով. «Երկկ Լոնտոն էի, իմացայ որ լսել կը փափաքիք նուագըս. վաղը պիտի նուագեմ բարեկամի մը տան մէջ. եկէ՛ք»:

Գացի անշուշտ լսելու մեր լաւագոյն թալջութակահարուհին: Պէթհովէնի երկրորդ սոնաթին առաջին հնչիւններէն իսկ յայտնի էր թէ անսովոր տաղանդի մը հետ դէմ առ դէմ կը գտնուինք: Իր սեղանը լաւագոյններէն մին՝ կարինէ Գէորգեան:

Տաք ճպռտ, վերին ինքնակեդրոնացում, երաժշտական ճշդրիտ ըմբռնումն ու նախատեսելու կերպ մը որ կը յանգի ինքնեկ մեկնաբանութեան: Արժանիքներ, որոնք վստահաբար պիտի ապահովեն Ռոսթրոպովիչի աշակերտին որոշ հռչակ, որուն արդէն իսկ աբժանի է: Պէտք է չտապել սակայն: Յառաջիկայ քանի մը տարիները խիստ ճակատագրական են իր ասպարէզին համար: Պէթհովէն, Քոտայ, Շոսթաքովիչ: Երեք սոնաթներ: Երեք տարբեր մթնոլորտ: Նոյն համոզիչ մեկնաբանութեամբ կը տրուէին յատակօրէն այդ տարբերութիւնները:

Վերջին նօթերէն եռք երբ կը ժամնըլինք այս պազ սրահէն, ուր մխակ Հայը ես եմ, ակամայ կը մտածեմ: Ի՞նչպէս կրնանք ապրիլ անտարբեր այսպէս, Փարիզի նման քաղաքի մը մէջ, ուր ահա՛ աւելի քան յիսուն հրեայ թէ փըրանսացի հասարակութիւն մը արդէն իսկ պիտակցած է կարինէ Գէորգեանի մը գոյութեան եւ տաղանդին: Ի՞նչպէս անոնք գիտակից ե՛ն, եւ մենք՝ ո՛չ:

Որովհետեւ անոնք գիտեն թէ արուեստագէտը լաւագոյն դեսպանը կրնայ ըլլալ իր ազգին:

Ու կարինէ Գէորգեանը միակը չէ՝ անծանօթ մնացած մեզի: Փարիզ կը ճանչնա՞յ Զոհրապեանի, Երկանեանի, Մանասուրեանի, Իպրահիմեանի, Բագիլի գործերը: Մինչեւ իսկ Գուրգէն Ալէմշահէն կան տրուելիք առաջին ունկնդրութիւններ: Առաջնակարգ դեսպաններ են անոնք մեզ պաշտպանելու պատրաստ, եւ ո՛չ միայն երաժշտական գետնի վրայ:

36.- Համերգ ունիմ

Հեռաձայնը հնչեց: Մօտերս համերգ ունի՞ք: Այո՛. Ապրիլ 22–ին: Ճիշդ է: Ութ օր եռք համերգ ունինք: Վաթսունիններորդ համերգը Քաթրայի: Ելեկտրականութիւն ա՛լ ունինք օդին մէջ:

Ներկայ պիտի կարենա՞ն ըլլալ իրենց առաջին ունկնդրութիւններուն՝ Խուդոյեան եւ Ցարութիւնեան: Հեռագիրը դրական էր: Կարինէ Գէորգեան ստացա՞ւ արդեօք ժամանակին նօթատետրը: Լուր չկայ: Երկու փորձով պիտի կարենա՞նք գոհացնել գինքը: Երեք խնդրած էր: Հապա՞ նուագախումբի տղաքը: Վերջին փորձին բոլորը ներկայ չէին: Պէրնար Սուսթրօ իրաւացիօրէն կրնայ սըրտնեղիլ: Մենակատարը ստիպուած չէ նըկատի առնելու մեր ներքին դժուարութիւնները: Մանաւանդ երբ չէ գլացած ոչ մէկ գոհողութիւն իր կարգին: Ու գիտեմ թէ ամէն ջանք ի գործ պիտի դնէ գոհացնելու համար այդ օր երգահանը, զոր չի ճանչնար անձնապէս: Ունի նաեւ անակնկալ մը: Փողի քոնչէրթոյին սալը որ նոր լոյս տեսաւ: Աշխարհահռչակ մեկնաբան մը չահեցանք այս հրաշալի ստեղծագործութիւնը տարածող: Նոյնն է պարագան Կարինէ Գէորգեանի, որ պիտի տայ առաջին ունկնդրութիւնը Ազամ Խուդոյեանի թաւջութակի երկրորդ քոնչէրթոյին:

Նոյն յայտագրին մէջ երկու առաջին ունկնդրութիւննե՞ր: Ինչո՞ւ. որովհետեւ չատ ուշ է ժամը արդէն մեր երգահանները ծանօթացնելու հարցին մէջ: Չէ կարելի ապասել՝ արագ քայլերով պէտք է յառաջանալ: Լաւը ներկայացնելով:

Համերգի առաջին մասին պատասխանատուութիւնը ամբողջովին վստահած ըլլալով Կարպիս Ափրիկեանի, գէթ այդ ուղղութեամբ հանդիստ է միտքս: Գիտէ լաւագոյնին հասցնել իր երգչախումբին կարելիութիւնները: Իսկ իր պրպտումի աշխատանքը ամէն գնահատանքէ վեր է: Ունի նորութիւններ: Հին թէ նոր մեղեդիներ: Ցուսամ քննադատները խոստումնին յարգեն՝ ներկայ գտնուելու:

**

Քաթրայի համերգ մը՝ երկու ժամ տեւողութեամբ:

Պատրաստութիւնը՝ չորս ամիսներ:

Արդի՞ւնք՝ եթէ յաջող է, անտարակելիօրէն՝ օգտակար: Ի՞նչ գանի: Հայը ծանօթացնելու՝ արուեստի ճամբով: Շարժումը չարունակելու կարելիութի՞ւնը՝ խնդրական: Ի՞նչպէս: Երբ լեցուն են համերգի սրահները: Զմոռնալ: Այս կարգի տեսակարար չարժումներուն լեցուն սրահները ամենալաւ պարագային մօտաւորապէս ծախքերուն կէսը կրնան դիմագրաւել: Ու բացատրութիւնը երեւոյթին քաղաքակիրթ երկիրներու կարգ ու սարքին մէջ կարելի է վիճտռել: Այսպէս է ամէնուրեք: Մնացեալ կէ՞սը ծախքերուն, պէտք է գտնուի զանազան միջոցներով: Անձնական թէ հաւաքական:

Կարելի է առարկել:

Մեզի Հայերուս համար այս ուղին գուրկ չէ՞ առաջնակարգ կարեւորութիւն ունենալէ:

Ընդհակառակն: Շատ հեռու է պերճանք ըլլալէ: Արուեստն ու արուեստագէտը մեր լաւագոյն դեսպաններուն կարգին պէտք է դասել: Առանց այլեւայլի: Նամանաւանդ Սփիւռքի տարածքին, պաշտպանութեան գիծը կ'անցնի նաեւ այդ ճամբէն: Գիծ որ ունի բազմաթիւ կայաններ՝ դիր, աւանդութիւն, արուեստ, կրօնք: Նոյն ինքնապաշտպանութեան ուղղութեամբ: Ուզեւորներս՝ մենք, պէտք ունինք բոլոր կայաններուն հայ ապրելու համար՝ նոյն կարեւորութեամբ:

Սիրել ու սիրուելու համար: Երբեմն իսկ պաշտպանելու համար մեր իրաւունքը:

Ընդհանրապէս արեւմտահայ Սփիւռքը հակատագրէն գոհ է կարծէք: Փարիզի գաղութը՝ առաւելապէս:

Չենք ուզեր դիտնալ ու ճանչնալ մեր երկու բուն թշնամիներուն էութիւնը: Ժամանակը եւ միջակութիւնը: Երկրորդը աւելի անողոք քան առաջինը, քանի անգիտակից ու յանդուգն է միաժամանակ: Կը յաջողի թանձր մշուշին նման իջնել՝ եւ քօղածածուկ յառաջանալ:

Ի՞նչպէս դիմադրել:

Չէ՞ կարելի արդեօք միասնական ուժ գործածել գէթ այն մարզերուն մէջ ուր անհատասար են ուժերը մեր թշնամիներուն եւ մեր միջեւ:

Երբ առաւելաբար յղուած հարցումները վեր կը մնան մէկ գաղութի մտահոգութեան ծիրէն եւ նիւթական ուժերէն: Մոռնանք պահ մը այդ բոլորը: կրեւո՞ր. համերգ ունինք: Ութ օր եռք Քաթրա համերգ մը եւս ունի:

Իր լաւագոյն տարրերով պաշտպանելիք արդար դատ ունի:

37.- Աւետեաց աճպարար

Իր ապրած չրջանին տեսիլքով փիքասօ կարծես դէպի լուսին ճամբորդելու գած ըլլար: Մօտէն տեսնել ու չչափել անոր փխրուն ժայռերը: Անկարելին կարելի դարձնելու ճիգ մը կը նշմարուի հանապազօրեայ, իր կեանքի վերջին քսան տարիներուն հանդիպող գործերուն մէջ: Սոյն գործերը հաւաքուած են, սա օրերուս տեղի ունեցող գեղեցիկ ցուցահանդէսի մը մէջ, որ կը կայանայ Պոմպուրի ժամանակակից արուեստի բաժանմունքին մէջ: Աչխատանքը՝ կիրք է այլեւս: Փիքասօ կը նկարէ աննախընթաց ախորժակով մը, ձորնազատած ամէն կարգի ճնշումներէ:

Գուցէ մխրճուած անել ճամբու մը մէկ ոմանց համար, բայց իր ազատ կամքով:

Մանաւանդ երեսունի չուրջ գծագրութիւնները կը ցուցաբերեն իր անսովոր տաղանդը: Կշռոյթը իր գիծերուն, որ մարմին կու տայ նիւթին: Կ'ապահովէ գծին չնչաւորութիւնը: Արուեստ մը, որ խանգարող բնոյթ ունեցած է, մղելով սակայն մեզ ակեպտիկ մնալու ընկալեալ դատողութիւններու դիմաց:

Հեռու է այս չրջանը վայրկեանի չրջան ըլլալէ: Արուեստ բազմակողմանի՝ որ կը ուղղուի, երբեմն լպրծուն: Միշտ աւելի արագ, միշտ աւելի կրքոտ: Տասնչրիք տարիներ եռք՝ փիքասօ կը մնայ իր վերջին չրջանի գործերովն իսկ հրաշք մանուկին անմեղութիւնը ունեցող գեղեցիկ աճպարար մը: Նորաբար:

Գ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Ապրիլ 16, 1988

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 10
MARDI
10 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.747 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.747

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՁԵՐ.-

ՄԻԹԵՐԱՆ ՎԵՐԸՆՏՐՈՒԱԾ

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ԷՐ.-

ՁԱԽՁԱԽԻՁ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ՝ 54,05%

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ՄԸ ԿԸ ՄՆԱՑ.- ՎԱԴԸ

Համակեցութեան վերջին պատկերը, պատմութեան զուգադիպութեամբ, պարզուեցաւ Կիրակի առաւօտ, Մայիս 8, երբ պատարակի մը վրայ, որ Տը Կօլի անունը կը կրէ, եթէ նոյնիսկ միշտ կը յիշուի իր հին էթատալ անունով: 1945–ի վիննայի տարեդարձը պարտադրեց նախագահ ու նախարարապետ, այսինքն՝ երկու թեկնածուները, որ վերջին անգամ մը, կողք կողքի ըլլան Անծանօթ Զինուորի շիրիմին առջեւ, իրարու ձեռք սեղմեն, Շիրաք դեռ կը ժպտէր (տես՝ «Փիկասօ»ի նկարը), ապա մնասին մէկ վայրկեան լուծիւն կը պահէին: Քիչ ետք, կը բաժնուէին, վերջնապէս, այդ պահուն արդէն, ամէն մէկը իր ճամբան կ'առնէր:

Միթերանի յաղթանակը անակնկալ չէ, թէեւ թուաբանական հաշիւով, պէտք չէ յաղթեր, եթէ աչքը իր ներքին հաշիւները չնախընտրէր: Բայց, Շիրաք զարմանալու կամ զառնանալու պէտք չունի, ինք ալ բաւական դէչ խաղեր խաղացած է իր կուսակիցներուն (Շապան՝ 74–ին, Փիքար՝ 81–ին) որպէսզի այսօր կարդը իրն ըլլայ: Բայց պարտութիւն կայ, պարտութիւն կայ: Արդարեւ այս մէկը բաւական անհատնունակ է: 1958–էն ի վեր, աչը երբեք այսքան ծանր պարտութիւն չէր կրած: Ե. Հանրապետութիւնն ալ, առաջին անգամն է, որ վերընտրուած նախագահ մը կ'ունենայ: Գալով Միթերանի – եւ պէտք է խոստովանիլ թէ ամէնէն դիպուկ խորագիրը գտած էր «Լիպերասիոն» առաջին էջի նկարին տակ դնելով՝ L'ARTISTE – իսկապէս աննախընթաց ճակատագրի տէր քաղաքական դէմք մըն է: Նորամանկ, վարպետ, ոչ ոք կրնար դուշակել թէ ինք պիտի ըլլար այն «Ընկերվարականը» որ նոր չունէր մը պիտի տար կուսակցութեան, ապահովէր անոր միասնականութիւնը (այսօր ներքին հոսանքներն իսկ լռած են) եւ հերոսն ըլլար համակեցութեան: Բայց եւ այնպէս, հարկ է որ յաղթականները պիտանան տիրապետել իրենց յաղթանակներուն: 54,05% աննախընթաց է, ըսինք, անկին՝ 45,95% կը մնայ Շիրաքի: Միթերան դրաւը կը հասնի ամանդութեամբ աչ բերդերու մէջ, ինչպէս՝ Հօ – Ռէն, Պրըթան-ը, նոյնիսկ՝ Շիրաքի նահանգին՝ Քոռէզ: Շիրաք գլուխը կը հասնի 7 մեծ քաղաքներու մէջ (20–ի վրայ), ինչպէս՝ Մարսէյլ, Նիս, Լիոն, Թուլոն եւ Փարիզի քանի մը թաղամաս: Ի՞նչպէս փոխադրուած են Ս. Ընկանի ձայները: Ըստ երեւոյթին, ձախը (համայնավար, կանանչ, Լաւկէյէի աշխատաւորականները), բայց, այդքանը չէր բաւեր: Եւ Միթերան ընտրուած է նաեւ վեղարոնի եւ Լը Փէնի (մէկերորդով այս վերջինէն) ձայներով: Ուրեմն պարտի յաղթանակութենէ խուսափիլ, հաւատարիմ մնալ համախմբողի այն դերին, որու չուրջ տարաւ իր ընտրապայքարը: Հոս, վտանգ մը կայ արդարեւ: Ճաշակ է որ պիտի չանայ կեդրոն – ձախ հոսանք մը ստեղծել եւ արդէն կեդրոնն ալ կազմուպատրաստ կը սպասէ: Վտանգը՝ փորձութիւնն է Ապր· Ժողովը լուծելու: Արդարեւ, դինովցած այս յաղթանակէն, ընկերվարականները, աւելի քան Միթերանը, հաւանաբար, ուզեն վերագտնել 86–էն առաջուան իրենց «անզրտանելի Ժողովը»: Խորհիլ թէ նոր ընտրութիւններով (մեծամասնութեան ընտրական դրութիւնը ի զօրու է, ներկայիս), ընկերվարականները (եթէ Ֆըրանսացիք նոյն ձեւով քուէարկեն...) կրնան բացարձակ մեծամասնութիւն մը ձեռք ձգել, Ապր· ճակատը կը կորսնցնէ իր երեսփոխաններուն մեծ մասը եւ վերջ կը տրուի այս անբնական կացութեան: Որովհետեւ, անմիջականին մէջ, բան չէ փոխուած, նոյնն է նախագահը (ձախ), նոյնն է Ժողովը (աչ մեծամասնութիւն): Ուրեմն, ի՞նչ պիտի ընէ Միթերան: Հաւանական էր որ Երկուշաբթի իրիկուն իսկ նշանակէ նոր նախարարապետ, (Ռոքա՞ր), որ պիտի կազմէ կառավարութիւնը, ապա ներկայանայ Ապր· Ժողովին: Հարկ է չմոռնալ, որ երկու տարիներու ընտրական քաղաքականութիւնը դրական էր, թէ ընկերվարական ամբոխավարութիւն մը կործանարար կ'ըլլայ Ֆրանսայի համար: Պահ մը, վերադառնանք ընտրութեան արդիւնքին յաջորդող ամիսներուն եւ պարագրութիւններու յայտարարութեանց: Առաջին խօսողը եղաւ մեծ պարտեալը՝ Շիրաք: «Ֆրանսացիք որոշեցին Պետութեան պատասխանատուութիւնը յանձնել Պր· Միթերանի: Ժողովրդապետութեան մը մէջ, ժողովուրդն է տէրը եւ կը խնդրարհիմ իր ընտրութեան առջեւ»: Ոգեկոչելէ ետք երկու տարիէ իր կիրարկած նոր քաղաքականութիւնը, Շիրաք մաղթեց որ Ֆրանսա եւ Ֆրանսացիք բախտաւոր ըլլան:

Ժխքար, չափաւոր, կը չարունակէ չզոհանալ իր անցեալով: Բայց եւ այնպէս անկեղծ է իր գլխաւոր մտահոգութեան մէջ՝ Եւրոպա: Ըսաւ նաեւ որ տեւականօրէն դէմ պիտի չըլլայ կառավարութեան առաջարկած օրինագիծերուն, պիտի զատէ ըստ անոր արարքներուն ու վերջացուց իր ելոյթը մաղթանքներով Միթերանի:

Պառ, չի կրնար բարձրաձայն ըսել ինչ որ կը խորհի: Այսինքն՝ եթէ Շիրաք թեկնածու չըլլար, ես գլուխ կ'ելլէի Միթերանի հետ: Ուրեմն, չեչտելէ ետք թէ Միթերան այլեւս բոլոր Ֆրանսացիներուն Նախագահն է, յայտնեց թէ արարքներու աւելի քան խօսքերու վրայ պիտի դատէ: Ցաւ յայտնեց Շիրաքի պարտութեան համար, որ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Ֆրանսայի վերականգնումը:

Լը Փէնի համար անել է, ադէտ է, քաղաքական անճնասպանութիւն է: Պատասխանատուն ԻԻ – Տէ – ԼէՖ – Լը – Փէ – Լը՛ն իսկ է որ կազմակերպեց իր անճնասպանութիւնը:

Մառէչ եւ Լաժուանի բան մը չեն ակընկալեր: Կը մնան ընդդիմադիր:

Շաթօ – Շինոնի մէջ է, նախ որ Միթերան տօնէ իր յաղթանակը եւ խօսք առաւ (իրմէ առաջ խօսած էր Ռոքար): Ըսաւ ի մէջ այլոց· – «Պիտի չարունակեմ ի գործ դնել այն առաքելութիւնը, որու մեծութիւնն ու ծանրութիւնը զգալու առիթն ունեցայ եօթը տարի, քայց որու նորոգութիւը ալ աւելի կը ստիպէ զիս ընել ինչ որ պարտիմ համախմբելու համար բոլոր Ֆրանսացիները, որոնք կ'ուզեն: ... Ըսի ձեզի, նախաշահական ընտրապայքարի երկայնքին, որ ընկերային համերաշխութեան մէջ է որ կը կայանայ Ֆրանսայի կարողութիւնը ճառագայթելու աշխարհի մէջ եւ ամէնէն առաջ՝ Եւրոպայի: ... Բայց, ամէն ինչ կը սկսի երիտասարդութիւնով, հոն է մեր ամէնէն սպահով հարստութիւնը, կ'ուզեմ մեր ճիգին գլխաւորը նուիրել անոր հայթայթելու համար դպրոցի հաւասարութեան կարելիութիւնները, մտային եւ ձեռային պատրաստութեամբ»: Նախապէս, Ռոքար չեչտած էր թէ փառաւոր յաղթանակ մըն է, աւելցնելով· – «Բայց, կ'ուզեմ որ միայն ձախին համար յաղթանակ մը չըլլայ, այլեւ՝ Ֆրանսայի համար յաղթանակ մը: Կ'ուզէի ըսել թէ որքան լաւ կը հասկնամ տխրութիւնը, դառնութիւնը, անձկութիւնը թերեւս, անոնց որոնք չեն քուէարկած Միթերանի համար: Կ'ուզեմ արտայայտել յոյս, որ տարիէ մը, երկու տարիէն, երեք տարիէն, մասնակից գդան իրենք զիրենք Ֆրանսայի այն իսկական եւ խոր համախմբումին, զոր իրագործելու պաշտօն ստացաւ Ֆրանսուա Միթերան հանրային քուէէն»:

Այս ելոյթներուն եթէ գործն ալ յաջորդէ, պիտի նշանակէ որ յաղթականները լաւ հասկցած են քուէներու իմաստը: Ձախի յաղթանակ չէ: Իր թեկնածութիւնը արդէն «կեդրոն – ձախ»ի նախադահի մը թեկնածութիւնն էր: Ուրեմն, Սերժ Թիւլի ալ նկատել կուտայ, պէտք է խուսափիլ վրէժ լուծելէ, որովհետեւ, այդ պարագային, ապագան կը տուժէ:

Պարտուողներն ալ կրնան խորհրդածել բուն պատճառներուն վրայ: Փասքուա պարտի անդրադառնալ թէ մեծապէս նըպաստեց Միթերանի յաղթանակին (ի – դէպ, խրատ ալ տուած էր չներկայանալ, որովհետեւ պիտի պարտուէր) Լը Փէն ալ նպաստեց, քանի որ աչը չկրցաւ ազատիլ այդ վտրճանքէն: Եւ ի վերջոյ քաղաքական կօլիզիմը պարտուեցաւ, ի նշմաստ կեդրոն – ձախի, որ աւելի հարազատ պատկերն է բուն Ֆրանսայի, քան աչ եւ ձախ արմատական այս երկու բաժանումները, որոնք տարիներու երկայնքին վրնասեցին երկրին:

× Քանի մը թիւեր եւս: Միթերան զրլուխը կը հասնի 77 նահանգի մէջ: Ձախ-ձախիչ յաղթանակ կը տանի Շիրաք Նոր – Քալետոնիա, ուր հակառակ անցուդարձին, քուէարկութիւնը հանդարտ պայմաններու մէջ տեղի ունեցած է:

Միթերան, 1965ին, կը ստանար 44,80% (ընդդէմ Տը Կօլի), 1974ին՝ 49,19% (ընդդէմ՝ Ժիսքարի), 1981–ին 51,75% (ընդդէմ Ժիսքարի):

× Ձեռնպահներու համեմատութիւնը 15,80% էր, այսինքն քիչ մը աւելի քան 81–ին:

***

Կիրակի իրիկուն, ինքնաբուխ համախմբում մը տեղի ունեցաւ Ռեփիւպլիքի հրապարակը տօնելու համար Միթերանի յաղթանակը: Ոգեւորութիւնը մեծ էր, եթէ նոյնիսկ 81–ի Պաստիլի խանդավառութեան չէր նմաներ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԻՔՐՈՒԹի հարաւային չրջանին համակիչը ձեռք առնելու համար, սաստիկ կռիւներ տեղի ունեցան Ամալի եւ Հեզպոլլահի չէի քաղաքազօրքերու միջեւ: Կիրակի, կարճ դադար մը պարտադրած էր Սուրիա: Ցարդ 100 մեռեալ կայ, բախումները չատ բուռն եղած են եւ վերջնականապէս երկուշաբթի:

ԺԱՆ Տ'Ա.ՌՔի տօնը բաւական ծանր հետեւանքներ ունեցաւ այս տարի: Ա. ամնդամաչէա աչն էր, որ սկսած էր համախմբուիլ, Կիրակի, Մայիս 8–ի առաւօտը, Սէն – Օկիւմէնի հրապարակը, երբ գլուխը ծածկուած երիտասարդներու խումբ մը խուժած է լախտերով, բիւրերով ու յարձակած է բոլորին վրայ անխտիր, նոյնիսկ երախաներու: Ութ հոգի վիրաւորուած է, 52 տարեկան մարդ մը՝ գլուխին ծանրօրէն: Կը կարծուի որ կազմակերպողն էր Օ – Ժի – Սէ–ն (պայքարի հրէական կազմակերպութիւնը):

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Վարդանեանի մրցանիշը կը մնայ կանգուն

Ապրիլի վերջին օրերուն, Քարտիֆի մէջ, տեղի ունեցան ծանրամարտի Եւրոպայի ախոյեանական մրցումները: Այս մարզաճեաին մէջ կը փայլին, ընդհանրապէս, Խորհրդային Միութեան եւ Պուլկարիոյ մարզիկները: Այս անգամ ալ այդպէս եղած է: Ամբողջական դասաւորումին մէջ, Պուլկարիա առաջին եղած է, Խորհրդային Միութիւն՝ 2–րդ, Լեհաստան՝ 3–րդ:

Պուլկարիա՝ որուն մարզիկներէն մէկն է Ողիմպիականներու կրկնակի ախոյեան՝ Նորայր Նուրիկեան, պահած է ուրեմն առաջնութիւնը, հակառակ որ իր ամենահռչակաւոր մարզիկը՝ Շալամանով – Սուլէյմանով - պայքարած է այս անգամ Թուրքիոյ ի հաչիւ: Սուլէյմանով, ներկայիս Նախ Սուլէյմանօղլու, 15 ամիսներ առաջ, արտասահման ճամբորդութեան մը ընթացքին, լքած էր իր խումբը եւ ապաստան գտած՝ Ամերիա, ուր ընդունուած էր թեւաթաց: Այս մարզիկը,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ՝ ԴԵՐԱՍԱՆ ԳԷՈՐԳ ԱԼԱՆԵԱՆԻ

«Սովետական Հայաստան»ի Ապրիլ 26–ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ իր մահկանացուն կնքած է Հայաստանի ժողովրդական արտիստ, կուսակցութեան անդամ Գէորգ Ալանեան:

Ծնած է Երեւան 1908–ին: Դերասանական գործունէութիւնը սկսած է կանուխէն՝ 1929–ին: 1937 – 44 աչխատած է Արավերդիի թատրոնը որպէս դերասան, բեմադիր, տնօրէն: 1944–էն մինչեւ կեանքի վերջը աչխատած է որպէս դերասան Գ· Սունդուկեան թատրոնին մէջ: Երկարամեայ բեմական գործունէութեան ընթացքին, ան ստեղծած է աւելի քան 150 մեծ եւ դրուագային դերեր «Հայաստան», «Ջոն արքայ», «Անուաստ մենախօսութիւն» եւ չատ ուրիչ փիէսներու մէջ: Հայ բեմի երախտաւորը քիչ վաստակ չունի նաեւ չարժանկարչի ասպարէզին մէջ· Նը-կարահանուած է չուրջ 30 ֆիլմի մէջ:

կռիւներ տեղի ունեցան Ամալի եւ Հեզպոլլահի չէի քաղաքազօրքերու միջեւ: Կիրակի, կարճ դադար մը պարտադրած էր Սուրիա: Ցարդ 100 մեռեալ կայ, բախումները չատ բուռն եղած են եւ վերջնականապէս երկուշաբթի:

ԺԱՆՆ Տ'Ա.ՌՔի տօնը բաւական ծանր հետեւանքներ ունեցաւ այս տարի: Ամանդամաչէա աչն էր, որ սկսած էր համախմբուիլ, Կիրակի, Մայիս 8–ի առաւօտը, Սէն – Օկիւմէնի հրապարակը, երբ գլուխը ծածկուած երիտասարդներու խումբ մը խուժած է լախտերով, բիւրերով ու յարձակած է բոլորին վրայ անխտիր, նոյնիսկ երախաներու: Ութ հոգի վիրաւորուած է, 52 տարեկան մարդ մը՝ գլուխին ծանրօրէն: Կը կարծուի որ կազմակերպողն էր Օ – Ժի – Սէ–ն (պայքարի հրէական կազմակերպութիւնը):

ՍԵՐԳԷՅ ՓԱՐԱՋԱՆՈՎ.-

«ԻՄ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ, ԻՄ ՏԱՆ, ԻՄ ԾՆՈՂՆԵՐԻ, ԻՄ ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ...»

«... Խորհրդածել կինոյի այսօրուայ վիճակի մասին, նշանակում է խօսել առաջ – զգացածի եւ այն մասին, թէ ինչ է մեզ ապասում կինոյում վաղը, եւ ինչ անդառնալի արժէքներ կորան երէկ:

Եւ թիֆլիսեան համամիութենական, եւ՛ մոսկովեան միջազգային կինոփառատոները զարմացրին նրանով, որ էկրանների վրայ յառնեցին, փայլատակեցին Փիլմեր, որոնք խաչուած էին, փակուած դաժան ու անհեթեթ մի կամքով, որով փակուում էր առհասարակ կինեմատոգրաֆի զարգացման ճանապարհը: Ապշեցուցիչ չէ՞, որ Եուրի Իլենկոյի «Աղբիւր ծարաւների համար» Փիլմը, մի իսկական կինոմարգարիտ, ի զօրու զարգարելու աշխարհի էկրանները, ցնցելու եւ՛ կինոլեզուի ճեւակերպումով, եւ՛ երգայնութեամբ, եւ՛ բանաստեղծականութեամբ, եւ՛ Ուկրաինայի ճակատագրով, քաներկու տարի բանտուած էր դարակներում եւ այսօր, Ի. համամիութենական փառատօնում արժանանում է մրցանակի: Սա ապշեցուցիչ է խակապէս, զուցէ սա հէնց վերակառուցումն է: Իսկ Եուրի Իլենկոն սովետական կինոյի այն վարպետներից է, որին պէտք է անել, աճեցնել, փայփայել, սատարել եւ վախենալ նրան կորցնելուց:

Մենք երբեմն մոռանում ենք, որ կինոնկարը ոչ միայն հրապարակախօսութիւն է, ոչ միայն քարոզչական միջոց, այլ նաեւ կինեմատոգրաֆիական լեզուի ցընցող, աքանչելի որոնում: Իմ կարծիքով նման լեզուն վարպետի հետ է ի յայտ գալիս: Մի՞թէ Ֆելլինիի լեզուն Իտալիայի հպարտութիւնը չէ ... Մի՞թէ Կիրա Մուրատովայի Փիլմը սոցիալիստական ռէալիզմի լեզուն չէ: Փիլմ, որ տարիներ չարունակ անվստահութեամբ եւ անտարբերութեամբ պաշարուած, կարող էր կորստի մատնուել հեղինակի հետ միասին: Կիրա Մուրատովան՝ սովետական ականաւոր վարպետ եւ մանկավարժ Սերգէյ Գերասիմովի սանը, որն իր հոգու առկունութեամբ դիմադրեց մղձաւանջին, այսօր փառատօնի մրցանակակիր է: Բայց կարող էր եւ չդիմանալ: Եւ մենք կ'ունենայինք եւս մի կորուստ:

Անցած – զնացածն այժմ արդէն կարծես թէ փիլիսոփայօրէն է իմաստաւորուած: Այսօր զեկավարութեան գործու – նէութեան մէջ կայ սխրանքի մղող արիութիւն, քաջութիւն: Ի՞նչ եմ անում ես հիմա:

Աչքեր Եաւրուեանի հետ նկարում եմ իմ չատ բարդ աշխատանքներից մէկը՝ «Դեւը»՝ ըստ Լերմոնտովի եւ «Աչուղ Ղարիբ» հէքեաթը: Կ'ուզենայի վերծանել Լերմոնտովեան պոէզիան, եթէ, ի հարկէ, ինձ յաջողուի, որովհետեւ չատերն են փորձել դա անել թէ՛ Եւրոպայում, թէ՛ մեզանում: Ս. Գերասիմովը մի անգամ ինձ ասաց. «Զարմանալին այն է, որ դու ուզում ես նկարել ոչ թէ «Դեւը» այն – պէս, ինչպէս կայ, այլ դիւանաբանու – թիւնը՝ հետապնդուելու նրա ապրում»: Իմ կարծիքով սա այն դէպքն է, երբ կինեմատոգրաֆը կարող է ստեղծել այդ պոէտական այլաբանութիւնը: Իսկ նկարել տառացիօրէն այն, թէ լեռներում ապրում էր (որ նշանակում է, թէ հիմա էլ կարող է ապրելիս լինի) մի մարդ, մարդակերպ մի էակ, եւ պարուրել նրան «Զինգեր» մեքենայով կարուած մոխրագոյն դիպակով այնպէս, որ նա ճուլուէր ժայռերի հետ, դա երեւի չատ անհետաքրքիր ու անհամ բան կը լինէր: Փիլմն արդէն արտադրութեան մէջ է: Դերասաններ եմ ընտրում, զգեստներ կարում, հողմ ու մառախուղ որոնում պոէտական պատրանքը վերարտադրելու համար: Վրաստանի բնութիւնը ներգաչնակում է վերմոնտովի հիացումին:

«Դեւը» վերջացնելուն պէս, երեւանում կը սկսեմ նկարահանել իմ «Խոստովանանքը», որի բեմանիւթը վաղուց եմ գըրել: Առաջարկում էի չատ սուսուիանների, բայց ապարդիւն: Ես մի նամակ ունեմ նոյնպէս վաղուց ստացուած որ պահում եմ իբրեւ մի պերճանք. «Դոնկիոտ Կուէրան պատմեց մեզ ձեր «Խոստովանանք»ի սցենարը: Ես լսեցի այն եւ երախտապարտ եմ ձեզ: Այդ պատմութեան չնորհիւ ես զարձայ «Ամարքորտ»ի հեղինակ: Ձեր՝ Ֆեդերիքօ Ֆելլինի»:

Եւ ահա Հայֆիլմը ձեռք մեկնեց ինձ: Ֆիլմը կը լինի սեւ – սպիտակ, առանց մեծ ծախսերի: Բայց այդտեղ ես կը ծախսեմ իմ ամբողջ կիրքը՝ հարազատ ժողովրդի ճակատագրի, կեանքի մասին հանրագումարի բերուած իմ ըմբռնումը:

«Խոստովանանք»ը փառաբանէն իմ ինքնակենսագրութիւնն է՝ միայն թէ առնուած փոխաբերական եւ այլաբանական պատկերների մէջ: Դա իմ երկատուած ճակատագրի պատմութիւնն է: Փիլմի նիւթը պարզ է: Թիֆլիսն կերպարանափոխուում է, ընդլայնուում, այլ մակերեսներ ու հորիզոններ ձեռք բերում: Եւ զեբեզմանատները, որ միշտ քաղաքի ծայրամասերում էին, նրա մատոյցներում, յայտնուելով քաղաքի կենտրոնում, քաղաքային խորհրդի որոշմամբ վերած – ւում են զբօսայգու: Այսպէս «տեզաչարժուել» է հայկական Մոջիվանք գերեզմանատունը, որի մասին ես գրում եմ: Ո՞ւր դնացին իմ նախնիները, ո՞ւր պիտի ապաստանեն նրանք: Եթէ յանկարծ ինձ մօտ գան, քանի դեռ ողջ եմ, ես նրանց ընդունել չեմ կարող, որովհետեւ նրանք զբանցում չունեն, չունեն մեր օրերի անհրաժեշտ մասնագիտութիւն: Սա իմ ճակատագիրն է, իմ տան, իմ ծնողների, իմ մասնագիտութեան ճակատագիրն է: Ճակատագիրն այն բազում արհեստների, ժողովրդական արուեստների՝ իրենց յըստակ բոյրով ու խօսքով, որ անդառնալիօրէն անհետացել են: Փիլմը փառաբանէն մի ոչքուչեմ է, պատկերային համակարգով իմաստաւորուած փիլիսոփայական խոհ:

Կ'ուզենայի այս Փիլմը ժառանգութիւն թողնել իմ երիտասարդ գործընկերներին, որոնք չուարած գալիս են ինձ մօտ, երբեմն չիմանալով, թէ ինչ նկարեն, ինչն է պէտք այսօր: Մինչդեռ ամէն քայլափոխի կեանքի աքանչելի հոսքն է մեզ ուղեկցում, որն արուեստագէտը կարող է դարձնել պատկեր: Բարոյական, հոգեւոր, ազգային պատկեր:

Հայֆիլմում աշխատում են ականաւոր վարպետներ. Հէնրիկ Մալեանը մի անգամ չէ որ զարմացրել է կեանքի հանդէպ ունեցած խոր վերաբերմունքով, կինեմատոգրաֆիական ճեւակերտական լեզուի որոնումներով. յիշենք «Նահապետը», «Մենք ենք մեր սարերը», «Եռանկիւնին»: Մալեանը ազնիւ, աշխատասէր եւ աշխատապարտ մարդկանցից է: Նրա ինտոնացիայի մեղմութիւնը, վեհանձնութիւնը հիացում է առաջացնում:

Ֆրունզէ Դովլաթեանի վրայ է այսօր ղրուած Հայֆիլմի զեղարուեստական զեկավարի պարտականութիւնը: Ինձ մտահոգում է այն, որ նա որոշ ժամանակ կարող է ստեղծագործական դադար ունենալ, բայց մի զուցէ այդ պաշտօնում Դովլաթեանը իր մօտոյ ուշադրութեամբ կը զննի, կը գտնի եւ կը ստեղծի Հայ – Փիլմի մասին կինոնկար: Այս պարագայում իմ միակ ցանկութիւնը, որ տառապանքից է ծնուած, այն է, որ նոր զեկավարը յոյս չկապի այն բեմադիրների հետ, ովքեր թերուս են եւ չկարծի թէ արտադրութեան մէջ նրանք կը կրթուեն: Այս կարգի անհարկիր ուշադրութիւնն ամայացնում է ստեղծագործական մթնոլորտը: Կինեմատոգրաֆը անասելի ոխակալ է զաւաճանութեան եւ կեղծ տաղանդի հանդէպ: Այսօր մի Փիլմ կարող է լաւ թուալ, պատուի, յարգանքի արժանանալ, իսկ վաղը այն մոռացուած է, դուրս դրուած նեռուած Փիլմասրահանոցի մութ մի անկիւն: Ցաւում եմ որ հայ բեմադրիչների հանդէպ պատշաճ ուշադրութիւն եւ փոխըմբռնում չկայ: Քանի – քանիսը թռչունի պէս անցան կամ ...

– ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ 60 –

«ՇՂԹԱՅՈՒԱԾԸ»

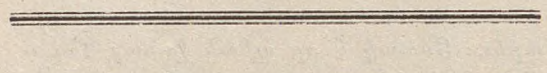
ՇԱՆԹ

ԵՒ

ԱՐՔԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Համազգային Մշակութային Միութեան վաթսունամեակը կը նշուի նաեւ Փարիզի մէջ, զանազան ձեռնարկներով: Երաժըշտական ցերեկոյթէ մը ետք (Մարտ 13), Ապրիլ 28–էն Մայիս 5, կարգը եկած էր թատրոնին եւ Արքի Յովհաննիսեանի բեմադրութեամբ, կը ներկայացուէր Լեւոն Շանթի «Շղթայուածը»:

Մեծաքանակ բանաստեղծներու, կամ աւելի ճիշդ՝ ոտանաւոր ղրողներու կոչքին, քիչ է մեր թատերադիրներու թիւը: Այդ իսկ պատճառով, մասնաւոր տեղ մը կը ղրաւէ Շանթ, որպէս թատերագիր, նոյնիսկ եթէ իր բոլոր գործերէն քիչեր եւ ընդհանրապէս նոյները բեմադրուած են: Ուրեմն Արքի Յովհաննիսեան ապերախտ աշխատանքի մը ձեռնարկած է, քանի որ – իրաւացի կամ ոչ – Շղթայուածը «բարդ» եւ դժուար մատչելի գործի մը համբաւը կը վայելէ: Նիւթը՝ պատմական, մեզ կը տանի Անի, միջնադարուն, շղթայուածն է՝ Աբուսաղդ Աբքայ: Իշխան Պահլաւունի կը պաշտպանէ եւ կ'ապաստ քաղաքը էմիրին ձեռքէն, բայց իր բարեկամը՝ Սաղաթել հակընդդէմ

թաղուեցին ... Ցիշենք, թէկուզ Համօ Բեկնազարեանին: Անտարբերութիւն կար եւ իմ հանդէպ տասնըհինգ տարիներ ի վեր, սա ոչ ոք, ոչ մի սերունդ չի ներէ: Մէկ է, կը գայ մի Աբուլաճէ՝ վրացի կամ հայ բեմադիր եւ ցոյց կը տայ Վառլամին ճիւաղային հրէշի կերպարանքով:

Կինեմատոգրաֆը նուրբ, զարմանալի նուրբ արուեստ է, զարմանալի կուտական ու զարմանալի առնական եւ չափազանց բարդ: Ուստի իսկական բեմադիրներին կարելի է, նոյնիսկ անհրաժեշտ է, փայփայել, չոյել: Լաւ բեմադիրը, որին չոյում են, ի հարկէ մանկավարժօրէն, սատարում, նա աւելի լաւ Փիլմ է անում: Իսկ եթէ հալածանքի մէջ է ...

Բայց ես այսօր երախտապարտ եմ Հայֆիլմին, յատկապէս Ֆրունզէ Դովլաթեանին, որը վեհանձնօրէն համաձայնեց համատեղ «Արա Գեղեցիկ»ը նկարահանելու իմ առաջարկին: Ի դէպ, այս բեմադրիչն էլ վաղուց եմ դրել: Այս կերպ հնարաւոր կը դառնայ ստեղծելու Շամիրամի այդիների գեղեցկութիւնը: Ցիշենք, Հնդկաստանում, որովհետեւ մեզ մօտ բոլոր փղերը եռեւի ոտքերի վրայ են կանգնում եւ բոլորն անխտիր ծառայում են կրկէսային արուեստին: Իսկ փղերի իսկական հօտերը Հնդկաստանում են, եւ փղերի իսկական ճակատամարտ կարելի է ստեղծել այնտեղ:

Իսկ ինչ վերաբերում է այն հարցին, թէ ինչպիսին է լինելու կինոյի վաղը, ապա մի բան միայն կարող եմ ասել՝ Թող կրկնուի այն, ինչ եղաւ նրա արշալոյսին, երբ հրապարակի վրայ էին Ռոմմը, Կոզինցեւը, Տրաուպերկը, Վասիլեւները, Թող վաղուայ օրը լինի այս որակի կըրկնութիւնը, եւ մենք կը դառնանք մեծ կինեմատոգրաֆի երկիր: Ի՞նչ է, կարծում էք պատմութիւնը չի՞ դնում ամէն ինչ իր տեղը:

Ամփոփելով խօսքս, ուզում եմ յոյս յայտնել, որ երբեւէ Հայաստան կը դան Լեւ Կուլիջանովը, Ռոման Բալայեանը, Սուրէն Շահպազեանը, Սերգէյ Փարաջանովը եւ հայ նշանաւոր վարպետների՝ Հէնրիկ Մալեանի, Ֆրունզէ Դովլաթեանի, Բագրատ Յովհաննիսեանի, Ալ. Մըկրտչեանի հետ ձեռք – ձեռքի տուած, ուզած ստուդիայի հետ մրցութեան մէջ յաղթող դուրս կը գան: Կարծում եմ, որ իր մեծ խօսքը կը բերի նաեւ Աբթիւբ Փէլէչեանը: Կարծում եմ որ առջեւում արուեստի մեծ, սարդարապատեան հզօրութեան մարտեր են սպասում, եւ հայ ժողովուրդը, որ աշխատասէր ժողովուրդ է, արժանի է մեծ կինեմատոգրաֆի»:

Զրոյցը գրի առաւ՝
ՌՈՒԶԱՆ ՉԱՔԱՐԵԱՆ

չարժում մը կը կազմակերպէ, մղուած հարստանալու տենչէն ու ծայր կուտայ ներքին յեղափոխութիւն մը: Ժողովուրդը բաժնուած է երկուքի՝ բանուորական դասակարգը կ'ապաստամբի օրինաւոր իշխանութեան դէմ, մանաւանդ նպաստ մարզարէի եւ հարճին դէմ: Աբտաւազդ պէտք է պայ ազատելու երկիրը: Անդին դարբիններըը, իշխանութեան կողքին են եւ ըստ աւանդութեան կ'ամբաստնեն ընթանըը Աբտաւազդի: Խռովութիւնը կը սաստկանայ, երբ Հարճը կրակի կուտայ պալատը, Պահլաւունի կը զսպէ սակայն խռովութիւնը, դատապարտելով Հարճն ու Նպաստը:

Այս հակիրճ ամփոփումը չի կրնար տալ անչուշտ ընդհանուր պատկեր մը Շանթի թատերգութեան, ուր ընկերային հարցի կողքին, կայ խորհրդանչական մըրոջ տեսիլք մը: Դէպքերու ընդմէջէն, հեղինակը կ'ուզէ ցոյց տալ որ ազատելու համար բռնատիրութենէն, հարկ է նախ սրբագործել մեր ներքին բռնատիրոջ: Այս է զոր կը դասաւանդէ Նպաստ եւ զինքը կ'առաջնորդէ նահատակութեան: Զարի ուժերը կը յաղթեն, բայց Շանթ յոռետես չի մնար, քանի որ Աբտաւազդ կ'ըսէ թէ զինքը ազատագրելու համար՝ «պէտք է դան նոր սերունդներ եւ նոր ձեռքեր»:

Անցնինք ներկայացման: Նախ՝ chapeau! տարուած հսկայ աշխատանքին, ամիսներու երկայնքին թափուած ճիգերուն, որակաւոր արդիւնքի մը յանգելու համար: Բեմադիրը՝ Արքի Յովհաննիսեան անկասկած ինքնատիպ եւ բազմակողմնակ տեսլականով օժտուած արուեստագէտ մըն է, եթէ նոյնիսկ ամէն ոք կրնայ երբեմն համաձայն չըլլալ իր ex cathedra կարգ մը տեսակէտներուն: Այս ներկայացման իրագործումը, բեմադրութեամբ, դիմահարներու ճաշակով, տեսարաններու պատրաստութեամբ չատ յաջող է: Գործը կ'արդարացնէ՞ այսքան ճիգ, ուրիշ հարց է: Այլ խօսքով Շանթի այս թատերգութիւնը իսկապէ՞ս գլուխ – գործոց մըն է: Ամէն պարագայի մէջ, նկատուած է իր «գժուար» գործերէն եւ մեր տպաւորութիւնը այն եղաւ, որ ծանրաբեռնուած է քիչ մը երկարապատում խօսակցութիւններով: Ճիշդ է, մաքեր կը յայտնուին, թերեւս ոչ չատ ինքնատիպ, բայց անկասկած հետաքրքրական, ընկերային եւ փիլիսոփայական գետնի վրայ: Մենաշնորհի վայրը, մատուռը, որ իբր չրջապատ եւ միջավայր իսկապէս եզակի մթնոլորտ մը կը ստեղծէ, ունի նաեւ իր բացասական կողմերը, որոնց գլխաւորն է՝ ձայնարձագանգի երկարատեւութիւնը: Երկու առաջին կարգերէն անդին ոչինչ կը լսուի, երբեմն արձագանգն ալ կը խանգարէ, ցուրտն ալ չի կրնար լաւ տրամադրել հանդիսատեսը: Ափսո՛ս:

Բեմադիրէն անդին, ցիշենք նաեւ այլ գործակիցներ՝ Ժիրայր Զօլաքեան, Արմինէ Գրիգորեան, Արամ Քերովբեան, Յասմիկ Սիւրմէլեան, Սիւզան Սիսեան, Աստուր Օճախեան, Յուլիկ Ստեփանեան, Անահիտ Խանդիքեան, Խմայեակ Աբրահամեան, Նազելի Ֆուրթիւն, Շաքէ Աւագեան, որոնք իրենց աշխատակցութիւնը բերած են երաժշտական, չարժումներու ձեւաւորման, տեսարանների, ճարտարապետական թէմի պատրաստութեան, արձանագործութեան, տեսարաններու եւ դիմակներու իրագործման: Պէտք է խոստովանինք նաեւ որ կարգ մը դերասաններու քանի մը դերեր կատարելը անխուսափելի կերպով չհասարելը անհետեւանքի չէ գործին ու հետեւելու ղժուար ծանօթ չէ գործին ու հետեւելու ղժուարութիւն կը կրէ: Բայց եւ այնպէս հարկ է յիշել նաեւ զերակատարները, խոստովանելով հանդերձ թէ այս չատերը իրագործման ամէնէն տկար մասն էր: Ցիշենք, ուրեմն՝ Ժիրայր Զօլաքեան, Աննիկ Պապուճեան, Ժոզէֆ Փանոսեան, Ժան Խաուամ, Րաֆֆի Ամէմեան, Հայկ Կարոյեան, Կարօ Կարոյեան, Գրիգոր Նազարեան, Մարք Մինաս, Թամիկ Ազատեան, Արթօ Սարեան, Սիւզան Սիսեան, Էլիզապէթ Սիսեեան, Շաքէ Պաղտասարեան, Հիլտա Օհան, Իտա Գրիգորպէչեան, Վարդուհի Էքմէքճեան:

***

Քանի մը խօսք ալ թերեւս աւելորդ չըլլայ հանդիսականներու քանակին մասին: Այսպանելի կը գաւառի գաղութը, չի գար թատրոն, կամ գալ նպաստը կը նախընտրէ Շղթայուածէն: Կը խորհինք որ պէտք է արդար ըլլալ եւ ժողովուրդին միշտ չակնկալել որ տայ՝ կրցածէն աւելին:

Ֆրանսայի ժողովուրդը իր արուեստի տակ ունի տասնեակ թատրոն

ներ եւ թատերական տարբեր սեռեր: Ըստ իր հասկացողութեան, զարգացման կամ պարզապէս ճաշակին, կ'երթայ հանդատեսիան գործ մը տեսնելու: Ամէն ֆրանսացի Պրեխթ, Իոնէսքօ, Ժընէ, Անուիյ՝ Ռուէն, Փուատէ կամ Տուրէն եւ դեռ կան որ թատրոն չեն երթար:

Մենք կ'ուզենք որ մեր ժողովուրդը – եւ այս հետեւանք է մեր սփիւռքեան վիճակին – իր ամբողջութեանը մէջ գնահատէ գործեր, որոնք միշտ մատչելի չեն իրեն: Ցաւալի մղուած նաեւ «Ծախքերը հանեցու» արդար մտահոգութենէն, անհրաժեշտ կը գտնենք տոմսերը սպառել, եւ առը համար պարտինք գիմել բոլոր խաւերուն, յետոյ ալ կը զարմանանք թէ ոմանք համ չեն առներ կամ դժգոհ կը մեկնին: Այդպէս եղաւ, օրինակ, երբ քանի մը տարի առաջ կը ներկայացուէր՝ «Թէ ինչպէս մօրս ասեղնագործ գոգնոցը կը սիրուի կեանքիս մէջ» ու երբ ոմանք – ամէն մարդ, կը կըրկնենք, ինչպէս չէ–անհամեմատութիւնը ունեցան խոստովանելու թէ բան չէին հասկցած, որովհետեւ լուր չունէին Շանթի Հին աստուածներէն, Կորքիի նամակներէն եւ Վազգէն Շուշանեանէն, տղէտի տեղ անցան: Ճիշդ է որ այս անգամ, բաղդատմամբ, աւելի մատչելի է, բայց եւ այնպէս չմոռնանք, որ տարիներէ ի վեր, այս դաշտը կորսնցուցած է թատրոն յաճախելու իր երբեմնի սովորութիւնը, երբ ամէր վաստակաւոր դերասաններ ու մի–ջակէն վեր թատերախումբեր: Այս վերջին տարիներուն է, որ կրկին պիտի վարժուի, չնորհիւ «Գիւանի»ի մը, «Դիմա–կի մը կամ «Հայ Թատրոնի ընկերակցու–թեան» մը: Ուրեմն, միշտ չգատապար–տենք ժողովուրդը, այլ փորձենք անոր տալ սէրը թատրոն յաճախելու: Ասոր համար նաեւ պարտինք, դժուար գործ է, գանգան թատերդութիւններ ներկայացնել (սխալ չհասկցուինք՝ Զարշըլը Ար–քին Ագայի մասին չէ մեր խօսքը), ոչ թէ քանի մը տարին անգամ մը, գործ մը տալ սպասել որ ժողովուրդը խուռներամ վազէ դայ ու ծափահարէ: Ճիշդ է, սակայն դիւրին չէ, քանի որ չենք կրնար ունենալ եւ մանաւանդ զայն պահել: Դա–տապարտուած ենք, ուրեմն, պարբերա–կան ու պատահական ներկայացումնե–րու, որոնք անհամեմատօրէն աւելի մեծ աշխատանք կը պահանջեն, քան՝ ձեռք ձգուած արդիւնքը: Ասիկա պատճառ պէտք չէ ըլլայ սակայն, որ «Շղթայ–ուած»ի նման նախաձեռնութիւններ չկրկնուին: Օրինակ, իսկապէս ցաւալի է, որ այսքան յաջող գործ մը, որ վեց – եօթը ամսուան անսպառ աշխատանք պա–հանջած է, հազիւ քանի մը ներկայա–ցումներու առիթ տալ: Պէտք է որ անպայ–ման կրկնուի, թերեւս աշնան, քանի ե–ղանակը կը վերջանայ:

Ա. Մ.

ԳԵՂԱԳՐՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԱԼԵՔՍԱՆԵԱՆ ԿԱՄ ԿԱՆԱՑԻ ԱՆՅՈՂԴՈՂ ԿԱՄՔԸ

Հեռաւոր անցեալին տարեդրքի մը մէջ խոր հետաքրքրութեամբ կարդացած էի այդ գեղագրուհիին տեսակ մը ոդիսականը:

Մարգարիտ, ծնեալ՝ ԲԵԿ ՕՀԱՆԵԱՆ, ծնած է Շուշի քաղաքը 1838–ին: Հայրը գինքը դրած էր կանանց կուսանաց մէկ կեդրոնը: Կուսանաց անապատը կառուցուած է բարձր ժայռի մը վրայ, ուր իր նախասիրութիւնն է եղած՝ ճեռագործը:

Մարգարիտ օր մը ուզած էր երթալ Տաթեւայ վանքը, եւ հոն տեսած էր եկեղեցական նրբահիւս զգեստներ, Գրի–գոր Տաթեւացու հռչակաւոր ճեռագիրը ուսուցարանը: Երբ ան կ'ուզէր մօտէն քննել, խստիւ կը մերժուէր, առարկելով թէ կիները իրաւունք չունին եկեղեցա–կան սրբութեանց ձեռք զպցնելու:

Պատանուհին խիստ զայրացած, կ'ուզէ ուխտել գլուխ գործոց մը արտադրել· խոցուած էր իր արժանապատուութիւնը:

Մարգարիտ կ'ուզէր հաւաքել ճեռա–գիրներ, ուսումնասիրել հին ծագկագը–րութիւններ ու կը լծուէր աշխատու–թեան:

Աւետարանի սկիզբը կայ Շուշի քաղաքի պատկերը, կողքը ունի արծաթեայ եւ ոսկեայ կազմ որ պատրաստուած էր Մո–կուա Ոլերնիքովի գործարանը եւ արժած 700 րուբլի: Իրաքանչիւր Աւետարանիչի յատուկ չորս տեսակ ճեռագիր տառե–րով, զոր խիստ սուր աչք մը իսկ չէր կրնար զանազանել տպագրէ մը: Իւրա–քանչիւր գլուխ կը սկսի մեծագիր գլե–խատառերով, որոնք կը ներկայացնեն տարբեր կենդանիներ կամ ձկներ: Իսկ միջին փոքր տառերը նուրբ ծագկազար–դեր եւ փնջիկներ եւ Աւետարանի սկիզբը նկարուած են իրենց նշանաբանները:

Կայ նաեւ Յիսուս նաւու վրայ, խու–ժանի միջոց:

Մարգարիտ հինգ տարի գրած էր ա–ւարտելու համար այս գլուխը գործոցը:

Մեծահարուստներ առաջարկած էին գնել, տալով մինչեւ տասը հազար րուբլի, բայց ան մերժած էր:

Մարգարիտ 1851–ին կ'ամուսնանայ Պետրոս Ալեքսանեանի հետ: 1862ին թան–կարժէք Աւետարանը կ'ուղարկէ Վենե–տիկ, բազմագրելու, բայց ամուսնոյն գործի ձախողութենէն չէր կրնար պա–հանջուած վեց հազար ֆրանքը վճարել:

Ի վերջոյ 1886–ին կը տանէր Ս. Էջմիա–ծին կը նուիրէր Մակար Ս. Կաթողիկո–սին. մեծ համակրանքով կ'ընդունի եւ օրհնութեան կոնդակով կը վարձատրէ տաղանդաւոր գեղագրուհին:

Այսօր ան կը գտնուի Ս. Էջմիածնայ թանգարանը:

Մարգարիտ ճեռնարկած էր դրել երկրորդ մը, բայց այդ նրբահիւս հատորը քայքայած էր իր աչքերը: 1898–ին եկած էր Տփղիս եւ դարմանել տուած աչքերը ու Շուշի վերադարձին մահացած էր 1902 Մարտ 27–ին:

Կաթողիկոսը մեծաչուք յուղարկաւո–րութիւն մը արտօնած էր:

Զ. ՍԱՐԵԱՆ

ԻՐԱՒՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

Ըստ Իրաքահայ Թեմի ներքին կանո–նադրին Առաջնորդը կ'ընտրուի չորս տարուան ժամանակամիջոցի համար Պաղտատի Ազգ. Կեդրոնական Վարչու–թեան եւ Իրաքի հայաչատ շրջաններու թաղականութեանց կողմէ:

Թեմիս բարեխնամ Առաջնորդ, Գերա–շընորհ Տ. Աւագ Սրբազան Եպիսկոպոս Ասատուրեանի քառամեայ առաջնորդա–կան ժամանակաշրջանը լրանալու մօտ ըլլալուն Փետրուար 4–ին Ազգ. Կեդրոնա–կան Վարչութեան հրաւէրով Պաղտատ ժամանեցին Պասրայի, Մուսուլի, Քէր–քիւքի եւ Զախոյի թաղականութեանց ան–դամները՝ լրիւ կազմով: Ընտրական ժո–ղովը տեղի ունեցաւ նոյն օրը երեկոյեան Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ:

Ազգ. Կեդրոնական վարչութեան առե–նադպետ, տօքթ. Պօղոս Պօղոսեան ժողո–վը բացուած յայտարարելէ ետք բա–ցատրեց ժողովի նպատակը՝ յաջորդ 4 տարիներու համար իրաքահայութեան Ա–ռաջնորդ մը ընտրել: Ան գնահատանքով արտայայտուեցաւ Աւագ Սրբազանի անց–եալ չորս տարիներու առաջնորդական շրջանին ցոյց տուած ոգեւորչական գործու–նէութեան եւ եկեղեցւոյ պայծառացման եւ այլ հարցերու շուրջ ցուցաբերած մեծ կարողութեան մասին:

Անդրադառնալով առաջնորդական թեկ–նածութեան, յարգելի առենապե–տը ներկաներուն հարցուց թէ ի մտի ու–նին այլ թեկնածու մը, ուրիշ առաջարկ չըլլալուն, Տ. Աւագ Սրբազանը իրրեւ միակ թեկնածուն, միաձայնութեամբ վերընտրուեցաւ Առաջնորդ Իրաքի Հա–յոց երրորդ անգամ ըլլալով, յաւաջիկայ չորս տարիներու համար:

Կեդրոնական վարչութեան դիւանին պարտականութիւն տրուեցաւ ընտրու–թեան արդիւնքը տեղեկացնել Սրբազան Հօրը: Որմէ ետք Սրբազան Հայրը ըն–կերակցութեամբ կեդրոնական վարչու–թեան դիւանի եւ Քահանայից դասին դահ–լիճ առաջնորդուեցաւ բոլոր ներկաներ–ու ջերմ ծափահարութիւններով: Տօքթ. Պօղոսեան՝ ժողովականներու անունով, շնորհաւորեց Սրբազանը, ան իրազեկ ըլ–լալով ընտրութեան արդիւնքին շնոր–հակալութիւն յայտնեց ներկաներուն. ապա անդամ մը եւս հաստատեց հաւա–տարմութիւնը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, որպէս Մխիթարեան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, եւ խոստացաւ հա–րատար գաւակը մնալ Իրաքի օրհնեալ հո–ղին ու Պետութեան:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառը տեղեկանալով ընտ–րութեան արդիւնքին հետագրով շնորհա–ւորեց վերընտրուած Առաջնորդ Սրբա–զան Հայրը: Հետեւեալը հետագրի հա–յերէն թարգմանութիւնն է. –

Տօքթ. Պօղոս Պօղոսեան
Ազգային Առաջնորդարան
Պաղտատ

«Սրտի անհուն հրճուանքով կը շնոր–հաւորենք Աւագ Սրբազանի միաձայնու–թեամբ վերընտրութիւնը իրրեւ Թեմիդ առաջնորդ, մենք եւս կուգանք ողջու–նելու եւ հաստատելու թեմականներուդ խոհեմ որոշումը:

«Սրտագին կը գնահատենք Աւագ Սըր–բազանի անճնուէր գործունէութիւնը, կը շնորհաւորենք գինքը եւ կը հայցենք բարձրեալն Աստուծմէ որ շնորհէ իրեն հովուական երկար տարիներ հոգեւոր իրագործումներով առլցուն, ի մխիթա–րութիւն Իրաքի հայ համայնքի հաւատաց–եալ զաւակներուն:

«Մեր օրհնութիւնները եւ բարեմաղ–թութիւնները նաեւ Ձեզի եւ պատկառելի թեմական մարմնի յարգարժան անդամ–ներուն»:

Տ. Աւագ Սրբազան Եպիսկոպոս Աս–տուրեանի յառաջիկայ չորս տարիներու համար որպէս առաջնորդ եւ Միւթէվէլ–լին Ազգային Կալուածոց ընտրութիւը տե–ղեկացուեցաւ Կալուածոց եւ Կրօնից Հարցերու Նախարարութեան: Թիւ 237 եւ 1988 Մարտ 16 թուակիր հրովարտա–կով Նորին Վեհութիւն Հանրապետու–թեան Նախագահը վաւերացուց առաջ–նորդի ընտրութիւնը:

Իր հերթին Սրբազան Հայրը հետագը–րով մը շնորհակալութիւն յայտնեց վեհ–մաչուք նախագահին մաղթելով քաջա–ռողջութիւն եւ արեւշատութիւն: Սրբա–զանը այցելեց նաեւ Կալուածոց եւ Կրօնի Հարցերու Նախարարին որուն հետ ունե–ցաւ մտերմիկ զրոյց:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ
ԻՐԱՔԻ

Պաղտատ
Ապրիլ 10, 1988

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վէպ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Մութին մէջ սակայն կը փայլատակէին անոր աչքերը խաղաղ արցունքներով: Ցուզումներ կուգային ու կը վերադառ–նային, առանց հասնելու մինչեւ շըր–թունքները, ինչպէս ծովուն մեղմ ալիք–ները կուգան ու կ'երթան: Կը դողար ա–նոր կոկորդը:

– Ես արի էդ կնոջ՝ ինչ որ կարող էի, մինչեւ վերջին րոպէն, – չընջաց յան–կարծ, – ես խնդրեցի նրան, աչխատեցայ համոզել, որ ետ կենայ: Ի՞նչ եղաւ հիմի, մայրը եկեր կը քաշէ կը տանի տուն...

– Մեկնած է արդէն, – չընջաց Մակե–դոն:

Ծօսքը գլորեցաւ կարծես ահաւոր լռու–թեան մէջէն՝ հեռաւոր անդունդի մը խո–րը: Կիրակոս ճիգ ըրաւ ելլել, նստելու համար: Երկարեց թեւը, վառեց լոյսը, որուն տակ գլորեց իր վառած աչքերը, Մակեդոնին գլխէն վար: Ըսաւ.

– Կը՞նս ճամբեց քեզ ինձ մօտ:

– Այո՛:

– Լաւ, դու կարող ես տունդ գնալ եւ հանգիստ պառկել, Մակեդոն ազգեր, եւ չխառնուել էլ ոչ ոքի գործին: Տղուս մա–հէն ասդին ես մոռցեր եմ էդ կինը: Ես հիւանդ կը մեռնէի, նա չեկաւ մի օր մօ–տս: Նա պէտք է քաչէ: Ես չատ բարի եղայ նրա հետ ժամանակին: Բայց, ա–պուշութիւն է էդքան բարութիւնը: Վեր–ջացաւ:

Մեկնեցաւ Մակեդոն: Կ'ուճապարէր ար–դէն դուրս իյնալ: Արցունք կար անոր ալ աչքերուն մէջ:

Տիկին Շուշան բացաւ դուռը, երբ լը–սեց անոր քայլերը: Կինը վազեց անոր առջեւ՝ լալու համար իր ցաւը: Մակե–դոն սիրտ չունէր խօսելու: Մեկնեցաւ՝ զարմացնելով պառաւը, որ ապաստանե–ցաւ իր սենեակը:

Հիւանդը չբմբռնեց անոր ըսածները, ուշադրութիւն իսկ չըրաւ: Տարուած էր նոր ու նոր մտածումներով: Անոր վերա–ծրնող մտածումը ահարկու թեւով մը կ'անցնէր աչխարհի վրայէն, մանաւա–րաբար Փարիզի, ուր կեղծ է կեանքը եւ մակերեսային, ուր մարդիկ կը վազեն ե–ղանկութեան ետեւէն՝ առանց հասնելու, ուր չզային, չզազար հոգիներ կը բա–խին իրարու, կը հրեն իրար՝ ահաւոր ե–սասիրութեամբ մը:

Կիրակոս կարօտով նայեցաւ անցեալին, պատերազմէն առչի մարդոց, որոնք եր–ջանիկ էին առհասարակ իրենց ցամաք հացով: Իրեն կեղծ կը թուէին բոլոր խըն–դուքները: Կը խորհէր, թէ դժբախտ սըր–տերը կ'ուզեն խաբել պահ մը ինքզինք – նին: Կիրակոսին համար ընտանեկան սըր–բութիւնը խարխափն էր կեանքին: Առանց անոր ոչ խաչալ կար, ոչ յառաջդիմու–թիւն: Որո՞ւ, ո՞ր կնկան վրայ հաւատայ մարդը եւ կերաչէ իր ապագան, երբ օրին մէկը ան կրնայ ձգել գինքը եւ մեկնիլ ուրիշի մը հետ: Վստահութիւնը անհրա–ժեշտ է:

Կիրակոս անդրադարձաւ իր պատմու–թեան: Ոչ մէկ ոք գտաւ իր մէջ Զարու–հիին հանդէպ: Կը դժգոհ անոր: Մտածեց Աւետիսի մասին եւ չատ ցած գտաւ գայն: Սէրը, որ արդարացուցած էր առեն մը երիտասարդին բոլոր արարքները, սը–նակութիւն մըն էր այլեւս:

Կիրակոս կը նայէր չուրջը: Պարապ մը կ'ընդլայնէր իր նայուածքին առջեւ: Կը մեծնար անսահմանօրէն դատարկութիւն մը, որուն քառասային իրարանցումին մէջ հազիւ կը գտնէր ինքզինքը բոլորովին մի–նակ եւ ամօթապարտ: Ու կը մտածէր, թէ կ'արժէ՞ր ապրիլ...

Անոր դուռին առջեւ Տիկին Շուշան կը դառնար անհանգիստ: Կրակ էր առած կարծես անոր քղանցքը: Երկու օր է բան չէր դրած բերանը: Յոհաննոց անցաւ թէյ մը պատրաստելու համար: Մոգաւ յե–տոյ գայն: Գնաց հագուեցաւ եւ վազեց տղուն ետեւէն, որուն մեկնելէն ի վեր չար մտածումներ կը ծակծկէին սիրտը...

**

Մակեդոն, Ռիւ Թրէվիզ, հայ նպարա–վաճառի մը խանութին էր, պարկ մը թե–ւին տակ, երբ հոնկէ անցնելով Սիսակ–եան տեսաւ ու դուրս կանչեց գայն:

– Ի՞նչ կ'ընես, Մակեդոն: Երկար առեն է չենք տեսած իրար:

– Ի՞նչ ընել օղուլ, աս փէզեվէնկը (եր–կինքը ցոյց տալով) չուզեր որ քիչ մը հանգիստ օր տեսնեմ: Կը սպասեմ դրա–միս, որ մեկնիմ, տէֆ ըլլամ աստեղէն, սա սուրաքսըզ քաղաքէն:

– Վա՞զ անցար խմելէ, ի՞նչ է:

– Ծօ, խե՞նթ ես դուն: Մակեդոն ըս–ւած արարածը վազ անցնող մա՞րդ է: Բժիչկը ըսեր է, որո՞ւն հոգն է. ամէն բանէ վազ կ'անցնիմ, խմելէն ու ճզարա–յէն վազ չեմ անցներ:

– Անիրա՛ւ, – չընջաց Սիսակեան բարի ժպիտով մը:

– Կ'երթամ մօտ առեներէն, քիչ մըն ալ Թորինոյի օղիին համը կը նայիմ: Կը ըս–պասեմ քարթիի մը նորէն: Դրամս աստ–նալուս պէս ճամբայ կ'իյնամ: Է'երթամ տուն մը կը գնեմ ... ալ հանգիստ, ալ յոգնած եմ...

– Խենթ ես դուն, անիրա՛ւ:

– Ասկէ երեք ամիս առաջ, – չարունա–կեց Մակեդոն, – նամակ գրեցի Նախա–գահ Հուվըրին, երեսուն հազար ֆրանք ճամբեց: Երկու չարթուան մէջ տակէն մը–տանք՝ վրայէն ելանք: Հիմա գրած եմ միւս բարեկամիս՝ Մուսոլինիին ... Ինծի չտան, որո՞ւ պիտի տան ... Շունչանոր–դիները ... Երբ օր մը սատկելու ըլլամ, իրենք ալ կը հանգստանան, ես ալ: Մի–նակ թէ չիչ մը գինի եւ կին մը գնեն գա–գաղիս մէջ: Կ'ուզեմ այդ երկուքն ալ...

(Շար. 83)

(Շար. Ա. Էջէն)

ներկայիս 21 տարեկան, առեն մը ի վեր անզուգական է 60 քիլօկրամ քաշային դասակարգին մէջ եւ ամէն անգամուն կը կոտրէ աշխարհի մրցանիշները: Այդպէս ալ ըրած է Քարթիֆի մէջ՝ եւ յաղթած իր նախկին ընկերոջ, պուլկար Թօփուրովի: Առաջին անգամն է որ ծանրամարտի մէջ Թուրքիա Եւրոպայի ախոյեանի տիտղոս մը կը շահի:

Ընդհանրապէս Հայեր ալ ներկայ կ'ըլլային այս մակարդակի մրցումներուն մէջ: Այս անգամ՝ ոչ: Ներկայ էր միայն Եուրի Սարգիսեան՝ որ ձախողած է բոլոր փորձերուն մէջ, ինչ որ հպարտացիպ տակաւութիւն մըն է իր նման ալ վարժ մարզիկի մը համար: Ցիշենք որ Սարգիսեան եղած է քանի մը անգամ աշխարհի եւ Եւրոպայի ախոյեան եւ հաստատած համաշխարհային մրցանիշներ:

Բացակայ էր նաեւ Եուրի Վարդանեան՝ որ կը չարունակէ պատրաստուիլ Սէուլի Ողիմպիականին, ծանրամարտի Մոսկուայի կեդրոնական վարիչներուն դիմումին վրայ (*):

Քարթիֆի մէջ իր քաշային դասակարգին – 82·500 քիլօկրամ յաղթողը եղած է Ռումանացի Ուրտաս, բայց ասոր արդիւնքը, 387·500 քիլօկրամ, հեռու է 1984–ին Վառնայի մէջ Վարդանեանի հաստատած աշխարհի մրցանիշէն՝ 405 քիլօկրամ՝ որ ցարդ կը մնայ անանցելի:

Եուրի Վարդանեան պիտի կրնա՞յ պաշտպանել իր համբաւը Սէուլի Ողիմպիականին: Ուրիշ խօսքով, իր մարզա – վիճակը անհրաժեշտ չափով յառաջացած պիտի ըլլա՞յ ընդդիմանալու համար խորհրդային Միութեան ներկայացուցչական կազմին մէջ: Ասոր պատասխանը պիտի ունենանք, հաւանաբար, Յուլիսի վերջաւորութեան, երբ, Խարքովի մէջ, տեղի ունենան Խորհրդային Միութեան «բաց» ախոյեանութիւնները: Եթէ բացակայ ըլլայ Խարքով, վերջին տասնամեակի հայ ամենափառապանծ մարզիկին մասնակցութիւնը յառաջիկայ Ողիմպիականին կը դառնայ շատ տարակուսելի: Ողիմպիական խաղերը տեղի կ'ունենան Սեպտեմբեր 17–էն Հոկտեմբեր 2:

Ցիշենք որ Եուրի Վարդանեան ծնած է Լենինական 1956 Յունիս 13–ին: Քաշուած էր մարզական գործօն կեանքէ 1985 Օգոստոսէն ի վեր: Այդ թուականին, Սթոքհոլմի մէջ չհաճած էր անգամ մը եւս աշխարհի ախոյեանի տիտղոսը, թարձրացնելով 397·500 քիլօկրամ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

(*) Տես՝ «Ծառայ» Մայիս 5, Գ. էջ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ե.

Նիկողոս ՍԱՐԱՖԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՄԻՋԵՒ

կը ներկայացնեն՝

Նորա Պարութճեան
Արփի Թոթոյեան
Զուլալ Գազանճեան

Մայիս 15, կիրակի, ժամը 17–ին Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Ալեք Մանուկեան սրահը:

118, rue de Courcelles — Paris 17e
M° Courcelles

Մուտքը ազատ է:

Տօքթ. եւ Տիկին Գրիգոր Խրիմեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Քլօտ Ռիվէ եւ զաւակները,

Այրի Տիկին Վահան Պաղտասարեան եւ զաւակները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, քրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԼԵՒՈՆ ԽՐԻՄԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Արմենուհի Շարապխանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 5–ին, 72 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Մայիս 9, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին:

Մահագդ չստացողները կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

SOUS LA DIRECTION
DU

Pasteur RENE LEONIAN

Du 18 au 31 Juillet

Dans une ambiance chrétienne
et arménienne

SEJOUR D'ADOLESCENTS

pour garçons et filles de 14 à 16 ans

EN BORD DE MER
A

MONASTIR (TUNISIE)

Activités diverses dont :
planche à voile, tennis, pêche au filet, excursions . . .

S'inscrire avant le 30 mai

● RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :
PASTEUR **RENE LEONIAN**
28, ave. Bourgain—92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : (1) 47. 36. 02. 50

ՄԱՐՍԷՑԻ
ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

ԲԱՑՄԱՆ 12–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՄԵԾ ՀԱՑԿԵՐՈՑԹ

նախագահութեամբ՝
ՄՈՒՇԵՂ ՏԷՐ–ԵՂԻԱՑԵԱՆ–Ի

Կիրակի, Մայիս 15–, ժամը 13–ին,

Դեղարուեստական բաժին
Հայկական մթնոլորտ

Ճաշկերին՝ 120 Ֆր.

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել. – 91· 66· 18· 80 *թիւին:*

L'UGAB - JEUNES reconstituée d'une toute nouvelle équipe
vous convie à sa

SOIREE EXCEPTIONNELLE

le Samedi 14 mai à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc - Jockey professionnel

★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *BUFFET ORIENTAL* ★
★ *COCKTAILS DETONANTS* ★

—— VENEZ NOMBREUX CAR TOUT SERA EXCEPTIONNEL ——

l'U.G.A.B.-JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.

Tenue Correcte

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

FORUM DE LA MCA

le Samedi 14 Mai à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
sur le thème
«LES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE :
PROJETS HAMASKAïNE»
Projection diapos vidéo
Débat animé par
JULES MARDIROSSIAN

—— *Buffet* ——
—— *Entrée libre* ——

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ 4 ՕՐ
Մայիս 12, 13, 14 եւ 15
Մեկնում Հինգշաբթի

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ 3 ՕՐ
Մայիս 21, 22 եւ 23
Մեկնում Շաբաթ

Départ de l'autocar

Jeudi matin	Samedi matin
Mairie de Clamart	**7 H 30**
Issy-les-Moulineaux	**8 H**
Alfortville - Place Carnot	**8 H 30**
Gare St.Lazare - 25, rue de Rome	**9 H**

Participation aux frais :
Voyage, séjour pension complète et excursions jusqu'au Mont Saint Michel
Ascension : 470 Frs Pentecôte : 370 Frs

Աւանդական հիւրասիրութիւն, օթոքարով ամէնօրեայ պատյաններ Մանչի ափերուն մինչեւ Տօվիլ եւ Մոն Սէն Միշէլ, հայկական մթնոլորտ:

Ծախքերու մասնակցութիւն՝
երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պատյաններ
Հարբարձում՝ **470 Ֆր.**
Հոգեգալուստ՝ 370 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար հեռ. – 39 – 85 – 36 – 53

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԻ
ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՒԹԻԻ

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱՅԳԱՄԵԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց
Երգեցողութեամբ՝
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբի:
Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՋԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 15, ժամը 9·30–ին, նախ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:
Պատարագ՝ ժամը 9·30–էն 12:
Բացման հանդիսութիւն՝ 12·15:
Քոքթէյլ՝ 13:
Պաշտօնական հաւկերոյթ՝ 19·30–ին սկսեալ Պարսամեան սրահին մէջ:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Մայիս 12, ծոն է Համբարձմանն Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին տեղի պիտի ունենայ պատարագ:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

SOIREE CINEMA ARMENIEN

organisée par
l'Ecole arménienne de Bagneux-Cachan
Mardi 10 Mai à 20 heures 30
Théâtre Victor Hugo
14, ave. Victor Hugo, Bagneux
1.- Un court métrage;
2.- Grand film : «LES HOMMES».

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue St. Bazile

A l'occasion
de son 12ème anniversaire
EXPOSITION
Aline ETMEKDJIAN
AQUARELLES
Vernissage le mercredi 11 mai
à partir de 11 heures
Du 11 au 21 mai
tous les jours de 14 à 20 heures
sauf mardi.

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ՕՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ ՄԱՐՍԷՑԻ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ԴՊՐՈՑ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԴԱՐԱՆ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՎԱՐԴԱՐԱՆ

JOURNEE NATIONALE DES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE

A L'INITIATIVE DE F.R.A. COMITÉ SOSSÉ

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

GALA

KOTCHNAK
NAVASART

Au Centre Culturel
Jean Arp
22, rue P.V. Couturier
92140 Clamart
le Mercredi 11 Mai
à 20 h 30

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

KERMESSE

ANIMATION
● Les élèves des écoles arméniennes
● Nombreux artistes

GRILLADES
ET BUFFET ARMENIENS

DES JEUX

PROJECTIONS DE FILMS

A l'Ecole Arménienne
Samuel-Moorat — Sèvres
le Jeudi 12 Mai
à partir de 12 h 30

L'ECOLE ARMENIENNE DE L'AN 2000

SEMINAIRE DE REFLEXION

OBJECTIFS ET FINALITES DES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE :
● Préserver — Transmettre — Promouvoir la culture et la langue arméniennes
● Intégration de cet enseignement spécifique à un enseignement général de qualité qui prenne en compte les recherches pédagogiques contemporaines
● Définition d'une organisation à mettre en place pour mieux gérer les ressources et les projets d'établissements.

A l'Ecole Arménienne Tebrotzassere
La date sera communiquée ultérieurement.

Réservez dès à présent auprès des écoles arméniennes et les M.C.A. de Paris et de la Région Parisienne

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 11
MERCREDI
11 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.748 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.748

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՄԻԼԱՆՕ

Ոգեկոչումը կատարուեցաւ Կիրակի, Ապրիլ 24–ին, նախ պատարագով եւ հոգեհանդիստով Ս· Խառնասուն Մանկունք եկեղեցին: Ապա տեղի ունեցաւ ծաղկեպսակի գետեղում Սանթամպրոճիօ հրապարակի հայկական խաչքարին ինչպէս նաեւ Ա· աշխարհամարտին զոհուած իտալացիներու յուշատմբանին:

Նոյն օրը, ժամը 17, Հայ Տան մէջ տեղի ունեցաւ հրապարակային ոգեկոչում, որու յաջորդեց ասուլիս մը Լեռնային – Ղարաբաղի հարցին նուիրուած վաւերագրական հաւորին շուրջ: Գիրքը ներկայացուց եւ վիճաբանութիւնը վարեց տոքթ· Յակոբիկ Մանուկեան:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

ԹԵՀՐԱՆ· –

Ապրիլ 23–ին, Եղեռնի նահատակներու ոգեկոչման ձեռնարկներու շարքին, բոլոքի 24 ժամուան հացադուլ մը տեղի ունեցած է ՄԱԿ–ի գրասենեակին առջեւ: Նոյն օրը Ս· Սարգիս եկեղեցիին մէջ ալ ծաղիկներու մատուցում կատարուած է, իսկ ամբողջ գիշերը՝ հսկում: Նոյն օրը եւոյթ ունեցած է իսլամական Խորհրդարանի հարաւա – յին – իրանահայութեան պատգամաւոր՝ Ա· Բաղմանեան: Ապրիլ 24–ի առաւօտուն հանդիսաւոր պատարագ մատուցուած է, ապա 9 հոգինոց հայ արհեստաւորներու խումբ մը մեկնած է ռազմաճակատ, շինարարական աշխատանքներու մասնակցելու համար:

ԹԱԽՐԻՋ· –

Ապրիլ 24–ի առաւօտեան Ս· Սարգիս եկեղեցիին մէջ կատարուած հանդիսաւոր պատարագէն ետք բազմութիւնը խմբուած է եկեղեցիի բակի նահատակաց յուշարձանին շուրջը: Հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք կարդացուած է Թաւրիզի հայութեան բողոքի խօսքը:

Նոյն օրը երեկոյեան տեղի ունեցած է ոգեկոչումի աշխարհիկ հանդիսութիւն մըն ալ:

ԱՀՈՒԱՋ· –

Ապրիլ 23–ի գիշերը Ս· Մեսրոպ Եկեղեցիին շրջափակը գոնուող Եղեռնի նահատակներու յուշարձանին շուրջ հակում կատարուած է: Ապրիլ 24–ին, պատարագէն ու հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք հայկական վարժարանին սրահին մէջ ոգեկոչումի հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է:

ՂԱԶՈՒԻՆ· –

Ապրիլ 24–ին Ս· Հռիփսիմէ եկեղեցիին մէջ մոմավառութիւն կատարուած է, ապա խօսք առած Ն· Տէր – Մեսրոպեան:

ԱՐԱՔ· –

Ապրիլ 23–ին աշակերտութիւնը ծաղիկներ զետեղած է Ապրիլեան Եղեռնի յուշարձանին: Յաջորդ օրը Ս· Մեսրոպ Եկեղեցին մատուցուած պատարագէն եւ հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք քայլարշաւի թափօր մը կազմուած է, որ անցնելով կեդրոնական պողոտաներէ, չարունակուած է մինչեւ հայկական դերպրոցը: Հոն արիւնաւութեամբ աւարտած է օրուան ծրագիրը:

ՈՒՐՄԻԱ – ԴԵԱՐԴԱԲԱԴ· –

Ապրիլ 23–ին Գեարղարաաի Ս· Գէորգ եկեղեցիին կրօնական արարողութենէն ետք զեղարուեստական ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է: Իսկ Ապրիլ 24–ին, առաւօտեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է, ապա զեղարուեստական ձեռնարկ մը: Ներկայ եղած է Ուրմիայի եւ շրջանի հայարնակ գիւղերու բնակչութիւնը, մեծ բազմութեամբ:

ՇԻՐԱԶ· –

Հոս եւս Ապրիլ 23–ին Եղեռնի յուշարձանին շուրջ հսկում կատարուած է, ապա Ապրիլ 24–ին, պատարագէն ու հոգեհանդստեան պաշտօնէն ետք տեղի ունեցած է զեղարուեստական երեկոյթ մը, որու ներկայ եղած են մեծ թիւով շիրազցի Հայեր:

ԱՆԶԱԼԻ· –

Ապրիլ 24–ի երեկոյեան Հայոց եկեղեցիին կից սրահին մէջ հոծ բազմութիւն մը ոգեկոչած է Եղեռնի նահատակները:

ՄԱՇՀԱԴ· –

Ապրիլ 24–ի առաւօտեան, հայկական եկեղեցիին մէջ մոմավառութեան արարողութիւն տեղի ունեցած է, իսկ երեկոյեան Հայոց սրահին մէջ, գեղարուեստական ձեռնարկ մը: Կազմակերպուած է նաեւ ապրիլեան եղեռնը ներկայացնող պաստառներու եւ որմազդերու ցուցահանդէս մը:

ՓԵՐԻԱ – ԽՈՑԴԱՆ· –

Ապրիլ 24–ի առաւօտեան Խոյդան գիւղի հայ համայնքը Ս· Աստուածածինի եկեղեցիին շրջափակը համախմբուած է, ու հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարուած: Ապա բանախօսութիւն եւ արտասանութիւններով չարունակուած է ձեռնարկը:

ԳԱՀԻՐԷ

Շաբաթ, Ապրիլ 23–ի երեկոյեան Հելիոպոլսոյ Նուպարեան Ազգային Վարժարանի սրահին մէջ համազգային յուշաժոն մը տեղի ունեցած է, նախագահութեամբ երեք քոյր համայնքներու հոգեւոր պետերուն, մասնակցութեամբ եղիպտահայ բոլոր կազմակերպութիւններուն: Երգերէ ու արտասանութիւններէ ետք բանախօսած է Պէյրութէն հրաւիրուած Երուանդ Քասունին:

Ապրիլ 24–ի օրը Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարին մէջ հանդիսաւոր պատարագ մատուցուած է Թեմին առաջնորդ Զաւէն Արք· Զինչինեանի կողմէ: Հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք ներկաները Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ այցելած են հայկական վանքերու, եկեղեցիներու ցուցահանդէսը: Ապա Նուպարեան վարժարանի սեղանատան մէջ հոգեճաշ մը տրուած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՑ մէջ կրկին բուռն յարձակում մը գործուած է Քիւրտերու կողմէ, Շաբաթ եւ Կիրակի Շըրնախի եւ Նուսայպինի դիւղաքաղաքներուն մօտ եւ ըստ Թրքական պաշտօնական աղբիւրներուն 25 հոգի սպաննուած են: Ըստ աղբիւրներուն քիւրտ մարքսիստ աշխատաւորներու կուսակցութեան անդամները բնակիչներ սպաննած են ապստամբդ կարգալու համար կառավարութեան վերջին կարգադրութեան մօտէն հսկելու քիւրտ ապստամբական չարժումներուն, փաստելու համար որ կրնան չարունակել: Կիրակի օր, 40 Քիւրտեր են որոնք յարձակած են Պանինիմ գիւղը եւ սպաննած նոյն ընտանիքի մը տասնեւմէկ անդամները:

Ժ· ՇԻՐԱՔ իր կառավարութեան հրաժարականը կը ներկայացնէր Երեքշաբթի կէսօրէ ետք, առանց սպասելու Սահմանադրական Մորհուրդի պաշտօնական յայտարարութեան արդիւնքներու վերաբերեալ: Զգալի տարբերութիւնը ոչինչ խընդրոյ առարկայ կրնայ ընել: Կը կարծուէր որ նոյն իրիկունը Միթերան պիտի նշանակէր նախարարապետը: Հաւանական – ներու կարգին էին՝ Ռոքար, Պերէկովա, Տըլոր կամ Ժ· Լ· Պիանքօ (այս վերջինը՝ ընդհ· քարտուղարն է Էլիզէի): Նախարարներու անուններ ալ կը տրուին եւ կը կարծուի որ կեդրոնէն ալ մարդ պիտի առնուի: Ինչպէս կ'ըսէինք մեր նախորդ թիւով, Միթերան չատ կոմունակից կրնայ չըլլալ Ազգ· Ժողովի անմիջական լուծումի, նախընտրելով որ աջը «փոթորիկի» մը նախաձեռնողն ըլլայ եւ ինք ալ ստիպուի լուծել: Բայց, կան գինովցած ընկերվարականներ, որոնք այս առիթէն կ'ուզեն օգտուիլ, նոր ընկերվարական մեծամասնութիւն մը ապահովելու համար Ժողովին մէջ: Շատ խելացի գործ մը չըլլար սակայն եւ կը ձախողին Միթերանի կեդրոն – ձախ նպատակները: ԻԽ – ՏԷ – Էֆ–ի ծանօթ դէմքերէն՝ Լիոնէլ Սթոլէրիւ կ'ուզէ որ «յարձակողական համակեցութենէն»՝ «պարկեշտ ընկերակցութեան» անցնին: Ամէն պարագայի մէջ, յաղթելը լաւ բան է, բայց ամէն բան չի վերջանար առով, ընդհակառակն՝ կը սկսի եւ Միթերան բաւական դժուարութիւններ ունի իր առջեւ: Նոր – Քալետոնիայէն գործազրկութիւն եւ նաեւ նախարարական աթոռներու բազմաթիւ ախորժակներ...:

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ փորձ մը կը կատարուի ընդդիմադիր կուսակցութեան մը ծնունդ տալու, փոխընտրանքի կուսակցութիւն մը՝ Ժողովրդավար Մխութիւնը: «Հակակուսակցականը» այս կուսակցութեան 120 պատուիրակներէն 70–ը՝ կրցած են քուէարկել ծրագիր կանոնագիրը: Վերջին պահուն իրենց միացած է Սերգէյ Գրիգորեանց, որ նախապէս իր հրատարակած «Կլաշնոս»ին մէջ քննադատած էր չարժումին «երիտասարդութիւնը» եւ «կանխահաս» գրուած անոր ստեղծումը, բայց եւ այնպէս գրած էր· – «Եթէ այսօր առիթէն չօգտուինք, վաղը մեր զաւակները կրնան մեզ մեղադրել»: Ըստ աղբիւրներու 40–էն 60 հոգի, որոնք Ժողովին մասնակցած էին, հարցապնդուած են:

ՊԱՇՏԱՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝ (նախկին Երեքշաբթի իրիկուընէ) Ժերօ անուանարկութեան դատ բացաւ «Մոնտ»ի դէմ, որ գրած էր թէ երեք քանաքներ սպաննուած են Ֆրանսացի զինուորներու կողմէ, երբ յօժարած էին յանձնուիլ:

ՊԱՊԸ, Շաբաթ օր, սկսաւ Հարաւային – Ամերիկայի իր 9–րդ ճամբորդութիւնը (եւ 37–րդ իր պաշտօնավարութեան ընթացքին): Ուրուկուէյէն ետք, երկրորդ հանդրուանն էր Պոլիվիա: Ցուվհ· Պօղոս Բ· աշխարհի բարձրադոյն (3577 մեթր) մայրաքաղաքը – Լա Փազ – հասաւ երկուշաբթի իրիկուն (օդակայանն ալ աւելի բարձր է՝ 4100 մեթր), ուր պիտի մնայ չաբաթ մը:

COMMUNIQUÉ

LA FEDERATION REVOLUTIONNAIRE ARMENIENNE NOR SEROUND — Mouvement de Jeunesse de la FEDERATION REVOLUTIONNAIRE ARMENIENNE DASHNAGTSOUTIOUN, Parti Socialiste Arménien, félicite Monsieur FRANÇOIS MITTERRAND, de sa réélection à la Présidence de la Républiique Française.

Monsieur FRANÇOIS MITTERRAND qui a toujours pris en compte les aspirations des minorités et les revendications des peuples en lutte pour leur indépendance, a démontré son soutien à la juste cause du peuple arménien.

Premier Chef d'Etat à reconnaître le Génocide arménien, Monsieur FRANÇOIS MITTERRAND a, par ses positions en faveur de la Cause arménienne, entraîné l'appui décisif des députés socialistes européens le 18 juin 1987, au cours du vote pour la reconnaissance du Génocide arménien et la recherche d'une solution politique par le Parlement européen.

La F.R.A. NOR SEROUND souhaite que Monsieur FRANÇOIS MITTERRAND poursuive son action de soutien en faveur de la Cause arménienne, et intervienne pour l'instauration d'un dialogue entre les représentants du peuple arménien et l'Etat turc.

F.R.A. NOR SEROUND

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Լոյս տեսաւ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի Մայիսի (127) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ· –

Գալէիտոսկոպի արուեստասէրի մը օրագրէն — Գր· ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Les deux agonies de Gorky
A. BEREDJIKLIAN

ՖՈՒԹՊՈԼ
ԽՈՐՀՐԴԱՑՐՆ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ա· ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Ապրիլ 25–ին ու 28–ին տեղի ունեցած «Կոտայք»ի խաղերուն արդիւնքներն են·–

Կոտայք – Զվեզդա	3 – 2
Կոտայք – Գէոլոգ	1 – 1

Վեց խաղերէ յետոյ 10 կէտով դասաւորումը կը գլխաւորէ Սեւավրսպոլի «Դինամօ»ն: «Կոտայք»ը եօթը կէտով 7–րդ տեղը կը գտնուի:

*

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Նանթէր – Խաի Հ· Մ·	1 – 0
Վիլէրէեն – Ալֆորվիլ Հ· Մ·	11 – 0
Հ· Մ· Մ· – Վալանթոն	1 – 4

ՀԱՅ ՄՏՔԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՖԷՆՈՄԷՆԸ

ՌԱՉՄԻԿ ԴԱՒՈՅԵԱՆ

Հիմա արդէն անվիճելիօրէն պարզ է, որ հրապարակայնութեան պայմաններում որքան աւելի շատ ենք խօսում մեր ոչ թէ «մանանակի թերութիւնների» (ինչպէս շատերը փորձում են առողջ ընթացքը դէպի հին, հիւանդ հունը ծռել), այլ մեր անփոխարինելի կորուստների մասին, որքան աւելի քաց աչքերով են նայում այն ահռելի անդունդին, որտեղ թաղուած են մեր «առաջընթացն» ու «չեչոտակի վերելքը», այնքան աւելի լաւատեսութեամբ է համակուում ժողովուրդը եւ գօտեպնդուում է վերապրելու յոյսով: Հազարամեակներով այսպէս է եղել մարդկային գոյութեան բնականոն ընթացքը:

Թէեւ «Վերակառուցման լուսարձակը» երկրի վրայ չրջում է դեռեւս երկչոտօրէն եւ, մեր կորուստների խոր արմատները լուսաւորելու փոխարէն, յաճախ դրեթէ երկրորդական թերութիւններ է հանում արեւերես, սակայն կենարոնական մամուլն իր զօրաւոր մատներով երբեմն չօշափում է արմատները, եւ ցաւի ալիքներ են բարձրանում: Հարկաւոր է յիշել, որ այդ ցաւի ալիքները փակուած էին մարդկանց ներսում եւ աւերում ներսից, բանից բարոյապէս, ֆիզիքապէս հոգեպէս եւ նաեւ նիւթապէս:

Հիմա յոյսը, թէեւ կրկին երկչոտօրէն, բայց կամաց – կամաց տեղաւորւում է այնտեղ, որտեղ աշխարհի, ստեղծմանը նախորդող մութ ջրերի նման ծփում էին այդ ճայնագուրկ ալիքները: Կոլեկտիւացման, 37 թուականի, պատերազմի ու յետ – պատերազմեան չրջանի անհաչուելի զոհերն ու զրկանքները տարած ժողովըրդին հարկաւոր է ինքնարտայայտում. նա պիտի կարողանայ իր միջից դուրս մղել տասնամեակներով լերդացած կոծանարար աղմուկը, որպէսզի նրա տեղը վերջապէս արարման երաժշտութեամբ լցուի: «Վերակառուցման լուսարձակը» պտտւում է երկրի վրայ, բայց արի ու տես, որ յաջողութեամբ նրանից դեռ կարողանում են խուսափել ոչ միայն առանձին մարդիկ ու մարզկային խմբեր, ոչ միայն գեկավարներ ու մինիստրութիւններ, այլեւ նոյնիսկ առանձին մարզեր ու հանրապետութիւններ: Անծրագիր ապրելու թմրեցուցիչ անդորրում մինչ մեր տնտեսութիւնը յանձնել ենք պլանատրողներին եւ մարակներն առած չրիակացընում ենք՝ կենսունակութեան ու աշխատանքի պատրանք ստեղծելու ակընյայտ միտումով: Մինչդեռ, եթէ դադարեցնենք ինքնահիացման կամ ինքնամերկացման ճառերը, տեղը կը մնայ անորոշութեանը դէմ առած մարդը, որ ոչ ինքն է պատկերացնում իր անելիքը, ոչ էլ մեկ ուրիչը որ նրան ասի: Հէնց այդ պատճառով էլ չենք դադարեցնում ճառերը: Նրանք, ովքեր պիտի դա անէին, տոկ այդ մտքից յոդնում, ձանձրանում, թերեւս նաեւ զարհուրում են, էլ ո՞ւր մնաց՝ դիմէին գործնական քայլերի. տեղը ի՞նչ են դնելու, ինչ դնելու էին, ի՞նչ թւում է, ոչնչացրել են լրիւ: Բայց ընդունենք, որ սրա մէջ նաեւ բնականոն ընթացք կայ. հոգեւոր աշխարհում յեղափոխութիւնը միանգամից սքանչելի օրինակներ արձանագրեց, եւ մենք՝ Հայերս, մեզ զգացինք եղբայրական մեծ ընտանիքի ոչ թէ կորցնող, այլ չահող անդամը՝ լիարժէքօրէն մերը համարելով Ռուսաստանի զարակներում փակուած զրքերն ու այլ զարակներում մնացած կինոնկարները, որոնք իրենց մէջ ազնուօրէն ներփակած դաժան, բայց թանկագին պատմութեան հետ լոյս – աշխարհ եկան: Ինչպէս չնչակատը տպաւորում էինք այդպէս լիաթոք չնչեցինք ու ... կանգ առանք: Իսկ մե՞րը: Մի՞թէ մենք իսկապէս այդքան զաւառ էինք, որ ընդօրինակում էինք միայն պաչտօնական կեղծիքն ու անպաչտօն վախը, եւ մեր լուսաւորիչներին իրաւունք էր վերապահուած լուսաւորել միայն վարձու լապտերներով: Մենք ինչո՞ւ չենք ստեղծել մեր չտպագրուողը, որ տուեալ ժամանակի իսկական պատմութիւնը պիտի լինէր: Այս հարցը չի ձեւակերպւում՝ իրրեւ անցեալի վերագնահատութիւն, այլ ձեւակերպւում է՝ իրրեւ ապագային դարձունէութեան ծրագիր: Չենք ստեղծել որովհետեւ՝ կամ մեր տէրերն էին այնքան դաժան, որ ստեղծել փորձողներին երթարկում էին անմարդկային զբրկանքների եւ կամ էլ զրկանքների մէջ մեր միտքը ամլանում է: Այս վերջինն ուղղակի ծիծաղելի է, որովհետեւ հայ գրիչն ու պատմիչը, հայ բանաստեղծն ու փիլիսոփան ինչ ստեղծել են՝ ստեղծել են զբրկանքների մէջ: Ա՞յս է ձեր ուզածը: Ախր, սա ի՞նչ սկզբունք է, որով ապրում ենք մենք. ինչո՞ւ ենք ինքնագոհ պտտւում ինքներս մեր չուրջը՝ երբ արդէն «սանձահարել» ենք «անսանձին»՝ կտրելով նրա հացն ու ջուրը, փակելով նրա երկինքն ու ասպարէզը:

Այդ հոգեւոր ամլութիւնը, որ հէնց ինքներս ենք մեր ձեռքով կազմակերպել մեզ համար, այսօր էլ դեռ չարունակւում է՝ քանի որ մեր յանկրաւի տաւժածներին իրաւունք է արւում մխիթարուել մեկ ուրիչների արդարութիւնը վերականգնուած տեսնելու օրինակով: Գրողների մեր համագումարը թող անցնի այնպէս, ինչպէս նախատեսուած է՝ առանց աղմուկի եւ «աւերտրզ կրքեր բորբոքելու», իսկ եթէ այդպիսի բանի կարիք ունենք, Մոսկուայում կը խօսեն, դուք էլ կը լսէք, եթէ անհատի պաչտամունքի դաժան տարիներ են եղել, կենարոնական մամուլն ամէն օր գրում է, կարդացէք՝ որքան ուզում էք, իսկ եթէ չատ էք ուզում, որ հայերէնն կարդաք, մենք մարդիկ կ'ուղարկենք Մոսկուա, նրանց հետ հարցազրոյցներ կ'անեն, կը տպենք՝ կարդացէք, միայն թէ այնտեղ չես զանի այն խորքն ու սրութիւնը, որ տրուած է նրանց մոսկովեան հարցազրոյցներում:

Մենք երկրորդուած ենք, երկրորդականացուած ենք, ածանցեալ մի բան: Հայոց մտքի տեսակը ճանաչում չի զտնում, չի գործում իբրեւ մխաւոր: Իսկ պարզից էլ պարզ է, որ լեզուն ու մշակոյթն են բնորոչում ազգի հոգեւոր կերտուածքը, դիտութիւնը չի բնորոչում: Եթէ Չէքիէեանի երզչախումբը կայ՝ իբրեւ ազգային երգարուեստի նմոյշ, ապա՝ մեր ազգային հին երգի բազայի վրայ. կամ՝ եթէ մեր նկարչութիւնը մի կարճ ժամանակ առաջատար զարձաւ միութենական ասպարէզում, ապա՝ առանձին անհատների գերմարդկային ճիգերի չնորհիւ, որոնք եռանդուն կերպով իրենց կապն էին փնտռում մեր ազգային նկարչութեան ակունքների հետ: Եւ, այնուամենայնիւ, այս թոլորը կայուն չէ, քանի որ այդ բոլորի, ինչպէս նաեւ Թատրոնի, կինոյի, անդամ ճարտարապետութեան հիմը հանդիսանում է խօսքը: Ես նկատի ունեմ Հայոց լեզուամտածողութիւնը, քանի որ, կրկին յիշենք, ամէն բան նախ ծնւում է մարդու մտքի մէջ եւ յետոյ միայն զառնում է իրականութիւն: Մինչդեռ մտքում ծնուածն արդէն իրականութիւն է, անգամ՝ եթէ բարձրաձայն չասուի, բայց նա պահանջ ունի ձեւ ստանալու, արտայայտուելու: Հայոց մտքի ստեղծաբար տեսակը ծնուելով ու չարտայայտուելով, լկանքի ենթարկուեց այդ դաժան մարտում, հիմա հարկաւոր է նրան զուրգուրանքով ոտքի հանել, ինչպէս կոչ է անում կուսակցութիւն այսօր, հրապարակայնութեան ու վերակառուցման քաղաքականութեամբ: Իսկ մենք ցաւալիօրէն ուչանում ենք եւ՛ որոչումներ ընդունելիս, եւ՛ իրագործելիս: Մենք մեզ համարում ենք արեւելքի եւ արեւմուտքի հանդոյց եւ բացառական բաներն իրագործում ենք արեւմտեան արագ գործարութեամբ, իսկ դրականները քնեցը – նում ենք արեւելեան ծոյլ ու դանդաղ կեանքի թմբիրի մէջ: Մենք թողնում ենք, որ հայ ընթերցողը խօսքի ազատութեան իր քաղցը յագեցնի օտար նիւթի վրայ, ազազդային կերակուրով, իսկ իրենն ընդունի իրրեւ դեսերտ, մինչդեռ ճիշդ հակառակը պիտի լինէր՝ եղնելով Հայոց ընտանիքի մաքրման, կազմակերպման ու ամրողջացման չահերի դիրքերից: Այն, ինչ հայ ընթերցողին ենք տուել Լեւոն Շանթի, Յակոբ Օշականի, Համաս – տեղի գործերից, նրանց ահռելի վաստակի մի չնչին մասն է կազմում միայն, իսկ Աւետիս Ահարոնեանը, Դաւիթ Անհնունը եւ ուրիչներ դեռ սպասում են իրենց

ՊԻՒԶԱԿԸ ՈՒՐԿԷ ԾՆԱՒ ՆՈՐ ԶՐՈՒԵՍՏ ՄԸ

1764–ին Պաքարա լորէնեան անտառանեբուն մէջ թաղուած ու եօթնամեայ պատերազմին ընթացքին աւերուած պիւզակի մը անունն էր, ուր փայտահատներ կ'ապրէին:

Պատմութիւնը կը սկսի Մէսի եպիսկոպոսին առած քայլով. ան երկու մեծ մբահռոզութիւն ունէր. անտառաբնակ բանուորներու անպործութիւնը, եւ պահեմեան ապակեղէններու պերպեհութիւնը Լորէնի ու Ֆրանսայի մէջ: Այս մասին վերջապէս դիմեց թագաւորին, գրելով. «Ֆրանսա գեզարուեստական ապակեղէններու պակաս ունի եւ այս պատճառով է, որ պոհեմական արտադրութիւնները այսքան մեծ քանակութեամբ կ'ոզղին երկիրը, ներածումին մեծ դումարներ յատկացնելու պատճառ դառնալով, երբ երկիրը զրամի պէտք ունի զարմանելու համար պատերազմին վէրքերը, եւ երբ մեր 1760 փայտահատները անգործ են»:

Ու այս հեռատես կրօնաւորին չանքերով ապակեղէնի ճարտարարուեստ մը կը հիմնուի: Գիւղակը կը սկսի մեծնալ. դործատան չուրջը բանուորական ընտանիքներու համար 70 բնակարաններ կը չինուին, չեչտելով հասարակական կեանքի մը սկիզբը:

Չեռնարկը 1822–ին կ'ունենայ իր կանոնադրութիւնը, որպէս «անանուն ընկերութիւն», եւ գործին գլուխը կ'անցնի Կոտար – Տէմարէ կոչուած անձ մը, որու նպատակը կ'ամփոփուի միակ բառի մը մէջ, որ կը դառնայ Պաքարայի նշանաբանը. «կատարելագործում»: Կատարելագործում՝ նախանիւթերու, բանուորներու աշխատանքին, որոնք հետզհետէ աւելի չայող աշկերտական չրջաններէ եկած, սերունդէ – սերունդ զարձան աչխարհի մեծագոյն վարպետները:

Կատարելագործումի այս երեւոյթին ականատես կ'ըլլայ նաեւ Լուդովիկոս ԺԸ. երբ 1823–ին կ'այցելէ Փարիզի ազգային ցուցահանդէսը. սակայն աւելի անմոռանալի չիչատակ մը կը թողու հինգ տարի ետք, 1828–ին, Կարոլոս Ժ.–ի գործատունը այցը:

Հեղեղանման անձրեւը չի կրնար արգելք ըլլալ ճամբաներու երկայնքին խըտնուած բազմութեան. երբ թագաւորը գործատուն կը մտնէ, միլթերան ազազակ մը կը զոռայ. – «Կեցցէ՛ թագաւորը»: Ու խանդավառութիւնը իր զագաթնակէտին կը հասնի, երբ աչխատանոցները չրջելէ ետք, ան կ'ըսէ. – «պարոններ, կը յուսամ որ այցելութիւնս երջանկարեր ըլլայ ձեզի»: Դղեակին հիւրասրահին մէջ հիւսուածով կը զիտէ կայծկլտացող չահերը, որոնք 1827–ի ցուցահանդէսին ոսկէ մետալէն արժանացած էին. «երբեք այսքան գեղեցիկ բան տեսնուած չէ» կը զոչէ թագաւորը:

Մեկնումի պահուն Կոտար – Տէմարէ կը խնդրէ Կարոլոս Ժ.–է, որ պատիւն ընէ իրենց, քանի մը չիչատակ ընդունելու գործատունէն: Վերազարձին, թագաւորը Թիւիլըրի պալատին համար պատինեաեւներով զարդարուն սպասներու չարք մը կ'ապսպրէ գործատան, ինք ալ իր կարգին սպիտակ մարմարէ հոյակապ ժամացոյց մը նուիրելով, որ կը պահուի Պաքարայի դղեակին մէջ: Անկէ ետք սովորութիւն կը զառնայ թագաւորներու այցելութիւնը, ինչպէս աւելի ուշ, հանրապետութեան նախագահներու եւ օտար նախագահներու:

Գործատունը 400 — 500 բանուորներով միագոյն բիւրեղեայ իրեր կ'արտադրէ, նաեւ չահեր որոնք մինչ այդ չէին պատրաստուած Ֆրանսայի մէջ: Սակայն գործարան չի զոհանար այս յաջողութիւններով ու կը չարունակէ որոնումները: Նըպատակը հատատարիլ է պոհեմական արտադրութիւններուն ու պերազանցել զանոնք: Ու 1839–ին կը ցուցադրուին ոսկեզօծ ու պունատոր բիւրեղէ զործեր:

Այդ աչխարհին մէջ ուր գործատունը չրջապատուած է բանուորներու բնակարաններով, անոնք միչտ իրենց տան մէջ զանուելու զգացողութիւնը կ'ապրին: 1827–էն կը սկսի բժչկական օժանդակութիւնը եւ պլորոցներ կը բացուին. 1831–ին խնայողութեան անուոկ մը կը ստեղծուի, 5% տոկոսով, որ աւելի բարձր է, քան պաչտօնական սակը: Իսկ 1850–ին վերջապէս կը սկսի զործել հանդստեան առաջին անուոկը:

Ընկերային կեանքի նման զարգացումները պատճառ կ'ըլլան որ գործատիրոջ ալ անօրինակ անչահախնդրութիւն մը ցոյց տան: 1848–ի յեղափոխութեան չրջանին, երբ արուած ապսպրանքներու մեծ մասը կը ջնջուի, ընկերութիւնը կը ստիպուի կրճատել աչխատանքի ժամերը ու աչխատաւորներու մէկ քառորդը զործէ հանել, անոնց ստացած թոչակին կէսը միայն վճարելով:

Յետոյ, սակայն զրաւի մտնելով ապագային հետ, կը հրաւիրէ զործատիրները նոր աչխատանոց մը հիմնելու: Այնպէս որ, Պաքարա տազնապի այդ չրջանը կ'անցնի առանց թչուառութեան զիրքին իյնալու, կամ բանուորական ապստամբութեան: 1851–էն սկսեալ, 800 գործաւորներով տարեկան գործատուութեան ծաւալը կը հասնի աննախադէպ մակարդակի մը:

Արհեստագիտական, զեղարուեստական եւ ընկերային նորարարութիւնները կը բազմապատկուին. ու անոնց չնորհիւ Պաքարա ԺԹ. զարու վերջաւորութեան կ'իյնայ բիւրեղապակիի աչխարհին:

Համաչխարհային ցուցահանդէսներ ամիսներ ամբողջ, քով – քովի կը բերեն բոլոր ազգերու լաւագոյն մասնագէտները: Ցուցահանդէսներու մեծ մասը կը կազմակերպուի Փարիզ, ու Պաքարա միչտ կ'արժանանայ ոսկէ մետալի կամ կը մնայ «անմրցելի» դիրքի վրայ: Գործատունը յաջորդաբար առեւտրական դրասենեակներ կը բանայ Հաւանա, Մեքսիկա, Պուէնոս – Այրէս, Պոմպէյ...: Արտադրութեան կէսէն աւելին արտածումի ապրանք կը զառնայ ու անոր բազմազանութեան չնորհիւ հաստատութիւնը յաջողութեամբ կ'անցնի առեւտրական դժուարին չրջաններէ, ինչպէս 1870–ի պատերազմին, պալքանեան պատերազմին, ըմպանեւամերիկեան պատերազմին եւալն:

Ընկերային կեանքի զարգացումներն ալ զուգահեռ կ'ընթանան արձանագրուած յաջողութիւններուն. գործատան մէջ 50 մանուկներու համար բոյն մը կը բացուի. 1873–ին նոր յաւելումով մը անոր տարողութիւնը կը բարձրանայ 250 հոգիի: Ընկերային մտահոգութիւններով կատարած այս նորարարութիւններով, Պաքարա 1889–ին, Փարիզի Ընկերային ցուցահանդէսին զլխաւոր մրցանակին կ'արժանանայ:

Դարասկիզբին Պաքարայի գործունէութեան վրայ կ'աւելնան արդուզարդի իրեր եւ անուչահատութեան մարզերը: Ներ յաճախորդներուն մաս կը կազմեն աչխարհահռչակ դէմքեր. Պարսից Շահը, Իտալիոյ թագաւորը, Գերմանիոյ կայսրը, Ռուսիոյ ցարը...:

1914–ին գործատունը կը զրաւի զերմանի զօրքին կողմէ: 1918–ի յաղթանակով կը բացուի արդիւնաբերութեան նոր չրջան մը, որ կը տեւէ մինչեւ 1929–ի սպեսեական տագնապը:

Այսօր, Ամերիկացիներ յաճախ հարց կուտան թէ ո՞ւր է Պաքարայի այսքան երկարատեւ յաջողութեան, ու համաչխարհային համբաւին գաղտնիքը: Անչուշտ զլխաւոր կէտը կը կայանայ բոլոր աչխատողներուն ցուցաբերած գործակցութեան ոգիին մէջ, որ միակ ու նպատակին ուղղուած էր. քանակով ու որակով անհատնելի արտադրութիւն մը ունենալ: Պաքարայի գործ զաւաթ մը 20–էն 50 ձեռքէ կ'անցնի ու ամէնէն անբծչան թերութեան մը պարագային իսկ կը կտրեն զայն: Երկրորդական որակով ոչ մէկ ապրանք հրապարակ կ'իյնայ այդ հաստատութենէն:

Ա. Թ. Թ.

«հերթին»: Այս ընթացքում կարող էր արդէն հրատարակուած լինել Մաղաքիա Օրմանեանի «Ազգապատում»ը, որ թէեւ Հայոց հոգեւոր կեանքի միակ անընդմէջ պատմութիւնն է, բայց իր մէջ աչխարհիկ կեանքի աքանչելի պատմութիւններ է պարունակում եւ ընթերցւում է յափչտակութեամբ: Այս բոլորն ասելով, ի նկատի ունենանք, որ դեռեւս անտիպներ կան Թումանեանի, Իսահակեանի, Զարենցի արխիւներում: Իսկ սիւնեցահայ դրականութեան այսօրուայ լաւագոյն հեղինակներից ոմանք ուղղակի անծանօթ են «Սովետական Հայաստան»ի ընթերցողներին:

(Մնացեալը յաջորդիվ)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷԼ («Յառաջ»). –

Երրորդ տարին է որ Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը կը կազմակերպէ արտասանութեան մրցում մը, մասնակցութեամբ՝ Մարսէյլի եւ շրջակայքի ամէնօրեայ հայ վարժարաններու եւ միօրեայ հայերէնի դասընթացքներու աշակերտութեան:

Բազմաթիւ եւ հետաքրքիր ժողովուրդը, մեծամասնութեամբ ծնողքներէ բաղկացած, խանդավառութեամբ հետեւեցաւ ձեռնարկին որ տեղի ունեցաւ, Կիրակի, Մայիս 1–ին, Հայ Մշակոյթի Տան վասպուրական սրահին մէջ:

Մասնակցողները, 20 հոգի, բաժնուեցան երեք խումբերու, տարիքի համաձայն: 6–էն 10 տարեկանները իրենց ընտրութեան համաձայն արտասանեցին պարտադրուած հետեւեալ երեք բանաստեղծութիւններէն մէկը՝ «Տղոց Աղօթքը», «Մեր Լեզուն» (Համօ Սահեան) եւ «Գառնուկը» (Սիպիլ): Երկրորդ խումբը 10–էն 14 տարեկանները ընտրեցին Ա. Իսահակեանի «Հայկական Աչքեր», Վ. Դաւթեանի «Ներքոյ Մայրենի Լեզուի»ն եւ Ց. Շիրակի «Քամին ասաց» քերթուածներէն: Իսկ մեծերը, 14–էն վեր, արտասանեցին Դ. Վարուժանի «Առակ յԱռակ ճրագը կամ Ն. Զարեհանի «Հայոց Լեզուն»:

Ութ հաստատութիւն, երկու ամէնօրեայ հայ վարժարան՝ Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու եւ Համազգայինի, 6 շաբաթօրեայ դասընթացքներ՝ Սէն Թրէնթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ, Լիքս – ան Փրովանսի, Հ.Բ.Ը.Մ.ական, Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցւոյ, Սըրոյ Թարգմանչաց Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցւոյ եւ Քամփ. Ֆրէզի Ս. կարապետ եկեղեցւոյ մասնակցեցան:

Դատակազմը կը բաղկանար 8 հոգիէ, այսինքն իւրաքանչիւր հաստատութենէն ներկայացուցիչ մը, ընդհանրապէս ուսուցիչ: Կու տանք ցանկը վերոյիշեալ հաստատութիւններու կարգով՝ քոյր Ժընվիէվ Դաւիթեան, Տիկին Լուսին Մելիքեան, Օր. Հայկուհի Գազանճեան, Օր. Սեդա Սիմոնեան, Տիկին Անթուանէթ Գրիգորեան, Յակիկ Եըլմազեան, Տիկին Ալիս Խմէտ եւ Հրանդ Կիւղէլեան:

Մրցահանդէսը բացաւ Պոլսահայ Մշակութային Միութեան նախագահը՝ Հրաչ Մարտիրոսեան, որ նախ յիշեցուց Միութեան նպատակը՝ սատարել հայ ժողովուրդի գոյատեւման պայքարին առանց քաղաքական որեւէ հակումի, եւ ապա յիշեց ձեռնարկին կարեւորութիւնը հայապահպանումի տեսակէտէն: Կ'ուզենք ըսել ան, արթնցնել հայ մանուկին մէջ սէրը հանդէպ մայրենի լեզուին, հայ գրականութեան:

Օրուան խօսնակը Անի Յովսէփեան բացատրեց մրցումին կանոնները: Դատակազմի իւրաքանչիւր անդամ կու տայ գերոյչն քան նիշ մը, ձեռնպահ մնալով միայն իր հաստատութիւնը ներկայացնող աշակերտին համար: Կարելիութեան սահմաններուն մէջ խուսափելու համար հաճոյակատարութիւններէն եւ պահելու համար համեմատական անանունութիւն մը, արտասանողները ներկայացան թիւով մը, եւ ոչ իրենց եւ իրենց պատկանած դպրոցին անունով:

Յաջորդաբար, կրտսերները, ապա միջինները եւ հուսկ մեծերը բեմ բարձրացան եւ տուին իրենց լաւագոյնը: Ամէնքն ալ սահուն կերպով արտասանեցին: Թէպէտ ոմանք քիչ մը աւելի համարձակ, քիչ մը աւելի յաջող առոգանութեամբ: Ուրիշներ առաւել չեշտով, ապրումով արտայայտուեցան: Այսուհանդերձ, ունկընդիրները միշտ ջերմ համակրութեամբ ծափահարեցին բոլոր մասնակցողները անխտիր: Մրցումի աւարտին եւ սպասելով դատակազմի վճիռին խօսք տրուեցաւ Կարօ Յովսէփեանին, որ չեչտը դրաւ հայապահպանումի խիստ կարեւորութեան վրայ եւ անոր առաջին ազդակին՝ դպրոցին որպէս հզօրագոյն կռուան, զարկոյց, ուր կը կազմաւորուին միտքերը, կը կերտուին նկարագիրները, կ'ազնուանան հոգիները, ուր կը պատրաստուին վաղուան Հայերը, վաղուան ղեկավարները՝ գիտակից, յանձնառու եւ նուիրեալ: Գնահատանքի խօսք ուղղեց արտասանողներուն, մեծ թէ փոքր, իրենց մասնակցութեան համար, դպրոցներու ուսուցիչներուն իրենց ըսպառած չունչին համար, Պոլսահայ Մշակութային Միութեան՝ իր դեղեցիկ նախաձեռնութեան համար, աւելցընելով թէ մրցումէն եւ մրցանակաւորներէն անդին կայ մէկ ու միակ յաղթող մը՝ լեզուն հայկական: Իր խօսքի աւարտին ըսաւ՝ «Պէտք է շարունակել, զարգացնել նման ձեռնարկներ որպէսզի հայ մանուկին շրթներուն վրայ ծաղկի եւ ապրի Վարուժանի լեզուն, ներշնչուի իր ժողովուրդի պատմութեամբ եւ մշակութային արժէքներով եւ ապա գիտակցութեամբ, աննկուն հաւատով եւ անխորտակ կամքով դիմագրաւէ եւ յաղթահարէ մեր գոյապարբարի փոթորիկները»:

Ամփիլասէս յետոյ, բեմը բացուեցաւ փոքր աղջիկներէ բաղկացած եւ նոր կազմուած պարախումբի մը վրայ, որոնք Ա. Խաչատրեանի երաժշտութեան կընթացքով չանացին ցոյց տալ ներկաներուն իրենց յառկութիւնները: Համակրելի երեւոյթ մը օրուան յայտագրին մէջ:

Աշակերտներուն եւ ծնողքներուն անհամբերութիւնը չերկարելու համար Անի Յովսէփեան անցաւ արդիւնքներուն: Իւրաքանչիւրին համար, կարդացուեցաւ մէկ առ մէկ արուած նիշերը եւ արձանագրուեցաւ ընդհանուր գումարը: Ահաւասիկ 1988–ի մրցանակաւորներու ցանկը: Կրտսեր խումբ՝ առաջին Վահէ Փոսթոյեան (Լիքս – ան – Փրովանս), երկրորդ Անահիտ Տէր–Պօղոսեան (Համազգային), երրորդ՝ Գէորգ Զերչեան (Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցի): Միջիններու խումբ՝ առաջին Անժէլ Եաբլկեան (Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցի), երկրորդ՝ Յովհաննէս Ֆէսեան (Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցի) երրորդ՝ Մարիամ Խոսէմիչ (Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցի): Մեծերու խումբ՝ առաջին՝ Սոֆի Սարգիսեան (Լիքս – ան – Փրովանս), երկրորդ՝ Զապէլ Էգեան (Համազգային), երրորդ՝ Սոֆի Մայլքեան (Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Վարժարան): Մրցանակները ոսկէ, արծաթէ եւ անագապղինձէ մեռալներ Ս. Էջմիածինը ներկայացնող, յանձնեց Յակոբ. եպիսկ. Վարդանեան: Սակայն, միւսները ձեռնունայն չմեկնեցան, ստացան յիշատակի բանալիակալ մը: Իսկ, ամէնքն ալ ստացան Ս. Էջմիածնի հրատարակութիւնները:

Մրցանակաբաշխութենէ ետք, Յակոբ. եպիսկ. Վարդանեան խօսք առաւ եւ ըսաւ թէ ինք ներկայ գտնուելով մրցանակաբաշխութեան, կ'ուզէ ըսել թէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կը հետեւի հայ մանուկներու եւ պատանիներու հայերէն լեզուի ուսման ջանքերուն եւ կը գնահատէ զանոնք: Ան ըսաւ թէ Հայրապետական Տեղապահ Գերշ. Տ. Տիրան Արք. Կրկեսեան ուղերձ մը յղած է Պոլսոյ Հայութեան, որուն մէջ կը յորդորէ ծնողքները որ հայերէն լեզուի ուսման մասին հոգ տանին, որովհետեւ հայ լեզուն հայ ինքնութեան գլխաւոր տարրերէն մին է: Ան ըսաւ թէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կը հետեւի հայ մանուկներու եւ պատանիներու հայերէն լեզուի ուսման ջանքերուն եւ կը գնահատէ զանոնք: Ան ըսաւ թէ Հայրապետական Տեղապահ Գերշ. Տ. Տիրան Արք. Կրկեսեան ուղերձ մը յղած է Պոլսոյ Հայութեան, որուն մէջ կը յորդորէ ծնողքները որ հայերէն լեզուի ուսման մասին հոգ տանին, որովհետեւ հայ լեզուն հայ ինքնութեան գլխաւոր տարրերէն մին է: Ան ըսաւ թէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կը հետեւի հայ մանուկներու եւ պատանիներու հայերէն լեզուի ուսման ջանքերուն եւ կը գնահատէ զանոնք: Ան ըսաւ թէ Հայրապետական Տեղապահ Գերշ. Տ. Տիրան Արք. Կրկեսեան ուղերձ մը յղած է Պոլսոյ Հայութեան, որուն մէջ կը յորդորէ ծնողքները որ հայերէն լեզուի ուսման մասին հոգ տանին, որովհետեւ հայ լեզուն հայ ինքնութեան գլխաւոր տարրերէն մին է:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆԹԻՎԻՏԷՈՅԻ (Ուրուկուէյ) մէջ Ապրիլ 1, 2 եւ 3–ին տեղի ունեցած են Հ.Մ.Մ.–ի հարաւ ամերիկեան մասնաճիւղերու Ա. տղամարդական խաղերը: Սոյն ձեռնարկին իր մասնակցութիւնը բերած է Պուէնոս – Այրէսի նոր կազմուած Հ.Մ.Մ.–ի մասնաճիւղը: 1921–ին Պէյրութի մէջ հիմնադրուած Հայ Մարմնամարզական Միութեան արժանթինեան մասնաճիւղը իր արմատները նետած է 1987–ի Դեկտեմբեր 1–ին, Ս.Դ. Հնչակեան կուսակցութեան 100–ամեակին նուիրուած հանդիսութեանց ժամանակ:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Հայ Կեդրոնի» մէջ, Ապրիլ 21–ին, «Ղարաբաղի հարցը եւ անոր այժմէականութիւնը» նիւթով երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, որու ընթացքին մէկուկէս ժամ տեւողութեամբ տեսերիզ մը ցուցադրուած է: Պատառին վրայ ծովածաւալ բազմութիւնը, զանազան ազգի վիրաւորներ՝ իրենց ականատեսի վկայութիւններով, ընդվզած Ղարաբաղցիներ, որոնք կը պահպանէին թաղերու ապահովութիւնը, Ս. Կաղուտիկեան, Զ. Բալայեան եւ ուրիշներ: Ներկաները կրցած են դիտել նաեւ Մարտ 8–ին, ի յարգանք Սումգայիթի հայ զոհերուն, Միջեռնականերդ բարձրացող հարիւր – հազարաւոր հայ կանանց հոյլը: Վերջաւորութեան խօսք առած է Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան ու պատմական տուեալներով լուսաբանած է ներկանները:

***

ՊՈԼՍՈՑ Շէրաթըն պանդոկի սրահնեռուն մէջ, Ապրիլ 23–ին, 500 հրաւիրեալներու ներկայութեամբ տեղի ունեցած է Մխիթարեանցիներու խաւիթի հաւաքոյթը, որու ընթացքին ոսնուած է նաեւ Մխիթարեան վարժարանի նախկին տնօրէնն ու մեծատուր, Գաբրիէլ Վրդ. Այանեանի քահանայութեան 30–ամեակի, ուսուցչութեան 45–ամեակի եւ տնօրէնութեան 25–ամեակի յոբելեանը: Հաւաքոյթին նախագահած է հայ կաթողիկէ համայնքի վիճակաւոր Յովհաննէս Եպբ. Զոլաքեան, որ ուղերձով մը բերած է իր սրտագին խնդակցութիւնը Մխիթարեան միաբանութեան: Ձառեր արտասանած են նաեւ, ի շարս այլոց, Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան (Պատրիարքի ներկայացուցիչ) ու Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան աբբահայր Գրիգորիս Վարդապետ Մանեան:

***

ՊՈԼՍՈՑ մէջ, Ապրիլ 24–ին, կատարուած է Գատըդիւղի Ս. Թադեւոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը ու Արամեան վարժարանին ի նպաստ սարքուած է Սիրոյ սեղան մը: Զոյգ հանդիսութիւններուն նախապատրաստած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան: Սիրոյ սեղանը «համեմուած» է օրուան խօսնակ Ս. Կիւլպաշի կատարած միջնադարեան աշուղներու տաղերով, Արամեան վարժարանի սաներու արտասանութիւններով ու խմբերգներով, Ս. Թադեւոս երգչախումբի հրամցուցած դեղեցիկ երգերու փունջով: Թաղային խորհուրդի տեղապահ Թ. Աճէմեան տեղեկութիւնները կարդալէ յետոյ, նշած է որ առ այժմ Արամեանը լիսէի վերածելու հարցը լքուած է, քանի որ Դպրեվանքը երկսեռ դարձած ու սկսած է կարեւոր դեր կատարել Գատըդիւղի մէջ: Ի վերջոյ բեմը յանձնուած է արուեստագիտուհի Սիլվա Կոմիկեանին որ հանդէս եկած է անուանի հայ բանաստեղծներէ ընտրուած կտորներով:

***

Լաւ կազմակերպուած ձեռնարկ մըն էր, որ պէտք է գտնէ սակայն աւելի լայն ընդունելութիւն թէ՛ հայկական դպրոցներու թէ՛ ժողովուրդին մօտ: Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը վստահաբար յարատեւութեամբ պիտի յաջողի իր նպատակին մէջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վ Է Պ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Սխակեան խնդաց, բռնեց Մակեդոնին նիհար թեւէն ու առաջնորդեց Սէն – Միշէլ: Ճամբան խօսեցան Փարիզի գործերուն սակաւութեան մասին:

Օդին առջեւ եւ Բարթողի ներկայութեամբ մոռցան անոնք ամէն բան:

Պարապ էր տոքթորին աթոռը:

– Մեծ մարդ դարձած է ան հիմա, – նկատել տուաւ Բարթող, – ալ պիտ ալ չընդունիր իր տունը:

– Ծօ, կեցէ՛ք, ի՞նչ եղաւ քեզ, հարստացա՞ւ մէկէն:

– Հարստանա՞լ, բայց ինչպէս հարբուտանալ, միլիոններու տէր է հիմա, ալ քանի՞ փարա կուտայ մեզի պէս մարդոց: Առած կինը երկու ամուսան մէջ մեռաւ, ամբողջ դրամը իրեն ձգեց:

«Ծօ՛ ինչ բախտ, ծօ՛ հայվան Մակեդոն, դո՞ւն ինչու առանկ բան մը չըրիր», կ'ըսէր ան ինքն իրեն:

– Ա՛ռ փուչը անպատճառ գիտէր առաջուընէ կնոջ հիւանդ ըլլալը, – ըսաւ բարձր:

– Հարկա՛ւ:

Սխակեան կը ծխէր անընդհատ ու կ'երգէր՝ կռնակը աթոռին տուած:

– Անիրա՛ւը, — չընկայց ան յանկարծ ժպտելով:

– Հայ չէ ան այլեւս, – բացագանչեց Բարթող, – կատարեալ այլասերած մը...

– Լաւ է ըրեր անիրաւը:

– Կը կարծե՞ս...

– Ինծի համար ոչինչ մարդ է ան:

– Ի հարկէ, տարակոյս չկայ այդ մասին, համաձայն եմ քեզի: Բայց լաւ է ըրեր հայութենէն հեռանալով, վտահ եղիր. որովհետեւ այդ մարդը աւելի վնասակար էր իր ազգին ... Ըսա խա, այդպիսի մարդիկ պէտք է հեռանան կամ պէտք է քունի հեռացուին ազգէն: Ի հարկէ, եղբայր, մեր պզտիկ ազգը պէտք չունի Թոյնի: Լա՛ւ, լա՛ւ, Բարթող, (ատիկա անհանգիստ կը շարժէր ամբողջ մարմնով ու կատաղիօրէն կը նայէր ընկերոջ) ես, ես ինձ կ'առնեմ, օրինակի համար: Ազգը իմ վրաս պարտականութիւններ է դրած, կամ մենք, ամէն մէկ հայ անհատ որոշ դերակատար մըն է հիմա իր ազգային ճակատագրին մէջ: Ձիշդ, դիտե՞ս, տակաւին կը նմանի, հաղուագիւտ քարեր ենք մենք ամէն մէկս հիմա, եւ հետեւաբար կանչուած ենք կարեւոր դեր մը կատարելու: Այսպէ՞ս է թէ այսպէս չէ:

– Այո:

– Լաւ, լա՛ւ, Բարթո՛ղ, քանի որ կ'ընդունիս թէ կօշկակարէն սկսեալ մտաւորականը մեծ պատասխանատուութեան տակ է, ես կ'ըսեմ երկու դիրք կարելի է բռնել այս խնդրոյն մէջ՝ կամ աշխատիլ ազգին վերակենդանացման կամ կից տալ անոր եւ արագացնել անոր գահավիժումը: Այս երկու ճամբաներէն զատ ճամբայ չկայ: Չէզոք չկայ: Չէզոքներն ու անտարբերները վնասողներու հաշիւին պէտք է արձանագրել: Արդ՝ օգտակար–ներուն եւ վնասողներուն միջեւ, կայ տարբ մը, որ կը հրաժարի պայքարէ, կը փոխէ ազգութիւնը: Ես եթէ ոչ հերոսական, գոնէ ազնիւ կը գտնեմ այդպիսի մարդոց արարքը:

– Ինչ որ դուն ալ կը խորհիս ընել օր մը:

– Գուցէ՛ ... Բայց աւելի մեծ է իմ ողբերգութիւնս: Ես կուսակցական մըն եմ նախ եւ իբր այդ՝ ստիպուած եմ պայքարիլ, որովհետեւ այս ազգին պահպանութեան, անոր ապահով ապառնիով այս իրարանցումի օրերուն մէջէն մեր նպատակն է: Եւ մենք՝ կուսակցականներս վստահ ենք մեր յաջողութեան: Ու անդամ մը, որ այս փոթորիկը անցնի, ընկերակցին նոր իրաւակարգերը հաստատուին ու ժողովուրդները գտնեն իրենց հանգիստը, այն ատեն մեր կուսակցութիւնն ու ազգը պիտի վերսկսին իրենց կէս ձգած աշխատանքը: Հիմա մեզի համար կարեւորը ազգին չպլլասերիլն է: Մնացեալը պէտք է խորհիլ աշխարհի խաղաղութենէն վերջ: Բայց հոս է իմ ողբերգութիւնս: Կուսակցական այս մարդուն հետ մէկտեղ կը կրեմ ես ուրիշ մէկը, որ տեւականօրէն պայքարի մէջ է առաջինին հետ: Ու զուր տեղը չէ, երբ կը գրեմ երբեմն, թէ ես վերջին չառաւիղ մըն եմ վերջացող դասակարգի մը, որ քաղքենիութիւն կը կոչուի: Տարակոյս չկայ որ հիւանդ է աշխարհը, ուր այնքան զմայլելի աշխատանքներ կատարուած են դարերէ ի վեր, ուր այնքան հարստութիւններ են դիզուած: Ուստի, չուրանալով հանդերձ եւ վայելելով տակաւին ներկայ դասակարգին բարիքները՝ կը զգամ, որ դէմ եմ անոր: Պիտի ըսեմ անմիջապէս որ ոչ մէկ նոր հատուած ունիմ տակաւին գալիքի մասին: Կը կարծեմ, որովհետեւ որ նախ պէտք է քանդուի եղածը, որպէսզի նորը չինուի: Կը տեսնես որ շատ հեռու չեմ համայնավարներէն, որոնց վրայ կեցող Լենինն ու Ստալինը եթէ քիչ մը քիչ Քանթիկ ըլլային, մեր ազգը ամբողջու–թեամբ պիտի յարէր անոնց: Բայց մէկզի ձգենք հիմա ատոնք եւ քեզի ըսեմ թէ ինչո՞ւ համար կը տառապիմ եւ ինչո՞ւ մերթ ընդ մերթ աչքերս կ'երթան օտար հորիզոններուն:

(Շար. 84)

ՃՇՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Օր· Էլիզապէթ Մուսէեան, Տէր եւ Տիկին Կի Մուսէեան եւ զաւակները իրենց խորին ճնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, մամուլով թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՏԻՐՈՒՀԻ ՄՈՒՍԷԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Տէր – Սահակեան, Պարտիզակցի)

մահուան առթիւ։

Եւ կը յանուցանեն թէ հոգեհանդիստները պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 15–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին անոր մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի դիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Իրենց մօր յիշատակին Էլիզապէթ Մուսէեան եւ Տէր եւ Տիկին Կի Մուսէեան 500 ֆրանք կը նուիրեն «Ծառայ»ին։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՍԻՆ· – Տէր – Սահակեան ընտանիքը 300 Ֆր· կը նուիրէ «Ծառայ»ին սիրելի Տիրուհի Մուսէեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

***

Երուանդ Տօրումեանի *մահուան քառասունքին առթիւ, Մարսէյլէն Ֆրէնկեան ընտանիքը 200 Ֆ· կը նուիրէ «Ծառայ»ին։*

TELEVISION

ANTENNE 2

Jeudi 12 Mai à 22 heures 15, émission «RESISTANCES»: *URSS, LA QUESTION DES NATIONALITES.*

Emission de Noël Mamère, préparée par Rose-Hélène Teissiere, collaboration de Annick Doedoz, réalisation de Jean-François Gauthier.

Cette émission a été engregistrée au monastère de San Lazzaro, à Venise, le centre religieux de la diaspora arménienne en Europe. Le réveil des nationalités en URSS embarasse M. Gorbatchev pris à sa propre politique de la Glasnost, illustrée par la récente crise arménienne qui a paralysé le haut Karabagh durant plus d'un mois. Six enquêtes nous sont proposées : nous voyons tout d'abord des documents inédits tournés par des Arméniens durant la dernière manifestation.

Noël Mamère et Jean-Marie Lequertier se sont rendus à Kessab, village arménien coupé par la frontière instaurée par la France en 1939 : turc d'un côté, syrien de l'autre.

Rose-Hélène Teisseire et Kerope Bagla enquêtent auprès de la diaspora arménienne en France, sensible aux événements d'Arménie soviétique.

Dominique Torres et Philippe Menut sont allés en Ouzbekistan, république d'Asie Centrale à dominante musulmane qui se tourne plus volontiers vers la Turquie et l'Iran, cimentés par l'islam.

Corinne Perthius retrouve à Stockholm, Heiki Ahonen, militant estonien expulsé d'Union soviétique après son interview du 17/12/1987 accordée à «Résistances», qui était consacrée à la glasnost. L'exemple de l'intégration par la Hongrie des populations de Transylvanie —devenue roumaine— qui fuient ce pays est également évoqué. Michel Foucher, consultant géopolitique, nous aide à comprendre ces situations compliquées où s'imbriquent nationalisme et religions.

Michel Boujut réalise un reportage sur le cinéma arménien avec des images du tournage du film de Paradjanov, le plus grand cinéaste arménien d'Union soviétique.

TELE 7 JOURS

FRANCE CULTURE

Samedi 14 Mai à 10 heures
Emission : «*Réplique*»
La question arménienne
avec
A. Finkelkraut, Yves Ternon et J.P. Roux

ՄԱՐՍԷԼԻՑԻ ՀԱՅ ՄԾԱԿՈՒԹԻ ՏՈՒՆ

12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

ԲԱՑՄԱՆ 12–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՄԵԾ ՀԱՅԿԵՐՈՒԹ

նախագահութեամբ՝
ՄՈՒՇԵՂ ՏԷՐ–ԵՂԻԱԶԵԱՆ–Ի

Կիրակի, Մայիս 15–, ժամը 13–ին,

Գեղարուեստական բաժին
Հայկական մթնոլորտ

Ճաշադին՝ 120 Ֆր·

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել· – 91· 66· 18· 80 *թիւին։*

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

Հինգշաբթի օր, Մայիս 12, Քրիստոսի Համբարձման տօնն է։ Այս օրը յատկացուած է նաեւ՝ Հայ Մանուկներու Հաղորդութեան։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը ժամը 10·15–ին, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Փարիզի եւ շրջանի դպրոցներուն բոլոր աշակերտները ու Սուրբ Հաղորդութեան համար պատրաստուած մանուկները, եւ– րիտասարդներն ու ծնողքները, կը հրաւիրուին մասնակցելու պատարագին եւ հաղորդութեան։

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ եւ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց
Երգեցողութեամբ՝
Ս· Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբի։
Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՋԵԱՆԻ
Կիրակի, Մայիս 15, ժամը 9·30–ին, Նիսի Ս· Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ։
Պատարագ՝ ժամը 9·30–էն 12։
Բացման հանդիսութիւն՝ 12·15։
Քոքթէյլ՝ 13։
Պաշտօնական հացկերոյթ՝ 19·30–էն սկսեալ Պարսամեան սրահին մէջ։

Fondation Marie-Nubar

LE PAVILLON ARMENIEN
de la Cité Internationale Universitaire
de Paris
à dossier ouvert

Le Comité Régional de France
de l'U.G.A.B.
organise

UNE REUNION D'INFORMATION
suivie d'*UN COCKTAIL*

le Mardi 17 Mai de 18h30 à 21h
au PAVILLON ARMENIEN
FONDATION MARIE-NUBAR
57, boulevard Jourdan — 75014 Paris

pour donner toutes informations utiles aux intéressés concernant cette importante institution de la communauté arménienne internationale et répondre à toutes leurs questions.

—ENTREE LIBRE—

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Լեւոն Խրիմեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, «Ծառայ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն· – Տէր – Մարդարեան ընտանիքները՝ 600 Ֆր· Տիկին Զարուհի Առաքելեան 200 Ֆր·։

ASSOCIATION NATIONALE
DES ANCIENS COMBATTANTS
ET VOLONTAIRES ET RESISTANTS
ARMENIENS

70e anniversaire
de la Victoire de Sardarabad

DÎNER GALA
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris
le 17 Mai à 20 heures 30

Prendront la parole :
M. le Professeur de l'Université d'Erevan :
R. DAVTIAN
M. le Secrétaire de l'Association des Ecrivains d'Arménie :
VAHAKN KRIKORIAN
Projection de films

Entrée libre ——— Dîner : 150 Frs.
Réservation — Yan's Club — Tél.: 43. 29. 54. 31 / Tél : 45. 89.. 20. 48

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

LE COMITE D'INFORMATION
ET D'ACTION CONTRE LE CRIME
CHIMICO - NUCLEAIRE
EN ARMENIE SOVIETIQUE (CIACCAS)
organise

UNE
CONFERENCE - DEBAT
SUR LES PROBLEMES DE POLLUTION EN ARMENIE

avec projection d'un film - vidéo sur la pollution présenté par PAROUIR HAïRIKIAN

le Mercredi 18 mai à 20 heures 30

au Centre Protestant
46, rue Vaugirard, 75006 Paris
(Métro : Luxembourg ou Odéon)

Conférencier : **Khoren KECHICHIAN**

ՃՇՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս· Մեսրոպ կրթարանը ճնորհակալութեամբ առացած է Տիկին Տիրուհի Մուսէեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ե· Զիլէեանէ փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆր·։

VIENT DE PARAÎTRE

INSTITUT ZORYAN
Pour la Recherche et Documentation Arméniennes Contemporaines

LE DOSSIER
Karabagh

FAITS ET DOCUMENTS
SUR
LA QUESTION DU HAUT-KARABAGH
1918-1988

Rédacteur-en-chef
Gérard J. Libaridian

Première Edition
Paris — Cambridge — Toronto
Avril 1988

SEVIG PRESS
SEVIG PRESS
5, rue Alexandre Cabanel — 75015 Paris (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95

Conçu et d'abord publié en anglais par l'Institut Zoryan, Cambridge, Ma. (USA) en mars 1988, LE DOSSIER KARABAGH vient d'être publié en français par Sévig Press, avec quelques adaptations et ajouts.

Après avoir retracé brivèment l'histoire du Karabagh, cet ouvrage de 208 pages se concentre surtout sur la période 1918-1988. Il présente une longue analyse de la situation politique en URSS sous Gorbatchev, suivie d'une centaine de documents d'archive, de pétitions et lettres, d'articles de presse et témoignages, de données statistiques et démographiques, de photos. Il comprend en outre une chronologie de l'histoire du Karabagh des origines jusqu'au 31 mars 1988.

LE DOSSIER KARABAGH est en vente dans toutes les librairies arméniennes. Il peut également être commandé chez votre libraire habituel ou à Sévig Press au moyen du bon de commande ci-joint, à remplir et envoyer à :

SEVIG PRESS

5, rue Alexandre Cabanel — F-75015 PARIS (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95 — Télex : SEVIG 200032 F

OUI, je commande LE DOSSIER KARABAGH au prix de 150 FF.
Nombre d'exemplaires .....
Réglement par chèque (à l'ordre de Sévig Press) ou par carte de crédit :
☐VISA ☐AMERICAN EXPRESS ☐MASTERCARD
N° de la carte .....
Date d'expiration..... Signature .....
NOM ☐Mr ☐Mme ☐Mlle .....
Adresse .....
Code postal ..... Ville ..... Pays .....

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 12
JEUDI
12 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.749 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.749

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ՝ ՄԻՇԷԼ ՌՈՔԱՐ

Այս նշանակումն ալ, ինչպէս Ֆրանսուա Միթերանի վերընտրութիւնը, անակնկալ մը չէր: Երբ նկատի առնուին Նախագահին քաղաքական նոր հեռանկարները, չատ բնական է, որ ընտրէր այնպիսի անձ մը, որ «քաց» ըլլայ այլ – կեդրոն – հոսանքներու եւ ընդլայնէ մեծամասնութիւն մը ընկերվարականներու չուրջ: Այս մէկին ալ, խորքին մէջ, համակեցութիւն մըն է այլ տեսակի, քանի որ Միթերան եւ Ռոքար կուսակցութեան մէջ, տարբեր հոսանքներ կը ներկայացնեն, բայց ճակատագրական հակասութիւնն այն է, որ Ռոքարի խոչընդոտը առաւելութեան վերածուեցաւ: Այսինքն, «ռոքարտիէն» ըլլալը որ, ցարդ, վնասեց իրեն, այսօր կը նպաստէ եւ Քոնֆլան Սէնթ – Հոնորինի երեսփոխան – քաղաքապետը իր փոխ վարչապետը կը լուծէ:

Անձը ծանօթ է, բայց, վերյիշենք գլխաւոր կէտերը: Ծնած է Քուռալըվուա, 1930–ին, հայր է չորս զաւկի, երկուքը՝ առաջին ամուսնութենէն, եւ երկու՝ ներկայ կնոջմէն: Ուսումը կատարած է Լուի Լը Կաան, ապա գրականութեան լիսաընը, լիսանս ունի գրականութեան եւ վկայուած է Փարիզի քաղաքական ուսումներու Հիմնարկէն, ինչպէս նաեւ ԷՆԱ–էն:

Քաղաքական կեանքի մէջ, նախ եղած է ազգ· քարտուղար ընկերվարական ուսանողներու միութեան (53–էն 55), ապա 1967–էն 1973, ազգ· քարտուղար է Ընկերվարական Միացած կուսակցութեան (ՓՆ – ԷՍ _ ԻՒ) եւ իբր այդ թեկնածու եղած է նախագահութեան 1969–ին: Տարէ տարի, սակայն ՓՆ–ԷՍ–ԻՒ–ն կը պառակտի: 1971–ին, Ռոքար եւ իր շարժումը հաւաք չունին տակաւին ընկերվարական վերանորոգուած կուսակցութեան մը, Էփինէյի ճակատագրական համագումարով: Երեք տարի ետք, սակայն, պիտի միանան եւ նոր չրջան մը կը սկսի Ռոքարի համար: Միթերանի հետ համաձայնութիւնները շատ չեն բազմաթիւ հարցերու չուրջ (ցայսօր՝ միթերանտիսթներ եւ ռոքարտիէններ կան) եւ 1979–ին, Մէսմէ համագումարին բախտը հրապարակային է անտեսական քաղաքականութեան չուրջ: Ռոքար կ'ուզէ որ աւելի տեղ տրուի նախաձեռնութեան եւ պետութիւնը նուազ միջամտէ: Փոքրամասնութեան մէջ է: Մնացեալը աւելի ծանօթ է: Ցաջորդաբար Վրպրոսմի եւ Գիւղատնտեսութեան նախարար 81–էն սկսեալ, 1985–ին դուռը փակեց գնաց, համաձայն չըլլալով ընտրականի դրութեան օրէնքի փոփոխութեան (համեմատականը): Անկէ ի վեր էլիզէ կ'ներգրէր, Մաթինեոն հասաւ: Սկիզբը կ'ուզէր համոզել Միթերանը որ չներկայանայ եւ ինք ըլլայ ճախի թեկնածուն, ի վերջոյ ինք համոզուեցաւ եւ տարբեր ձեւով յաղթեց, քանի որ այսօր Նախագահին յոյսն է՝ կիւարկելու համար

ՀԱՅ ՄՏՔԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՓԷՆՈՄԷՆԸ

ՌԱՉՄԻԿ ԴԱՒՈՅԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ահա, թէ ի՛նչ պատկեր ունի հոգեւոր վերակառուցումը մեզ մօտ՝ Հայաստանում: Տառնամեակներով կուտակուած վախը յամառում է, տեղի չի տալիս, իսկ նրանք, ովքեր ստեղծել են դա, թէեւ բարերաձայն չեն կարողանում ասուտել հրապարակայնութեան կողմնակիցներին (իրաւունք չունեն), բայց բազմանշանակ հայեացքներով շարունակում են քաջալերել հրէշին, որ նա չնահանջի: Մի՞թէ այլեւս պարզ չէ, որ ընդվզողները ոչ թէ հայրենիքի դաւաճաններ էին, այլ՝ խոհական հայրենասէրներ:

Եթէ կաշառակերութեամբ ու բացայայտ զողութեամբ ապրող տարբեր աստիճանաւորման եւ հասարակութեան տարբեր խաւերից բաղկացած մի ստուար զանգուած զուսպ քմծիծաղով ու թերահաւատութեամբ է նայում վերակառուցմանը, դա, թէեւ անընդունելի, բայց հասկանալի է, հասարակութեան թոյլ տուած պայմաններում նրանք ձեւաւորուել են իբրեւ այդպիսին՝ թալանողներ եւ մաքի ու հոգու ճորտացման պայմաններում «ձեռք բերածն» աշխատում են չկորցնել, քանի մտածում են (եւ դա նրանց մտածելու ունակութեան դադաթն է, նաեւ՝ միանգամայն իրաւացի), մտածում են, թէ ուրիշ որեւէ քանի համար, որ իրենց հասարակութեան լիարժէք անդամը պահէր, իրենք անպէտք են: Նրանք, ինչ խօսք, պարզապէս իրաւացի չեն. նրանք լաւ գիտեն որ իրենց թալանածով իրենց մի քանի սերունդ կը զոյատեւի (անշուշտ, միայն Փիլիքսէս) և իրենց տեսակը պաշտպանելու համար վերակառուցմանը դէմ են դուրս գալիս, որ էլի կուտակեն՝ էլի սերունդների համար ... Ես ուզում եմ նրանց մխիթար մտահոգութիւնը ցրիւ տալ, ասելով, որ յաւերժութեան համար կուտակել չեն կարող, մինչդեռ «նաւթի բարձրութիւն»ից նրանց արհամարհանքն իրենց ցեղակիցների վրայ, հոգեւոր աշխարհում նաւթահպէս ազգատ ապրող իրենց եղբայրների վրայ, ազատուել չկարողացող իրենց հարազատների վրայ կարող է յաւիտենական, ասել է, թէ՝ կործանարար ատելութիւն ստեղծել իրենց հանդէպ: Ժողովուրդը հազար անգամ իրաւացի է՝ «Քամու բերածը քամին էլ կը տանի»: Ասել է, թէ թալանածն սպառելի է: Անապառի մասին նրա՛նք գիտեն՝ դարբնի որդի դարբինը, չինարարի որդի չինարարը, հոգադործի թոռ հոգադործը, հացթուխի ժառանգ հացթուխը, դերձակի զաւակ դերձակը, որ ... լափողի ժառանգ լափողի համար ամէն տեսակի զգեստ պիտի կարի ... Այս խօսքիս վրայ շատ իրական պատկերացնելով, թէ ի՞նչ է կատարւում մարդկային հասարակութեան մէջ, դրեցի՝ «լափողի ժառանգ լափողի համար պատանք պիտի կարի...» եւ իսկոյն էլ «պատանք» բառը ջնջեցի, տեղը դրելով «զգեստ», յիշելով, որ այդ բառն իսկի էլ տեղին չի, տխուր խորհրդածութիւնների տեղիք է տալիս: Ահա, ուզում եմ ասել, թէ ճիշդ նոյն ձեւով էլ հասարակութիւնը նեղում է նրանց, իսկ նրանք արհամարհում են նաեւ այդ ներողամտութիւնը: Բայց չէ՞ որ կը գայ օրը, երբ այլեւս չի ների:

Ես ուշադրութեամբ եմ կարդում կուսակցութեան ամէնօրեայ յայտարարութիւն է, այսինքն՝ ոչ թէ նոր յեղափոխութիւն ենք սկսում, այլ շարունակում ենք, ուզում եմ ասելի մանրամասնել, այսինքն՝ արեան այն բաժինը, որ պարտադիր թափւում է յեղափոխութեան ժամանակ, մենք տուել ենք, դեռ ասելիով: Իսկ հիմա պիտի փորձենք չըտկել չեզուած ընթացքը, որ նոյնպէս անհաշուելի կորուստներ է պատճառել մեզ: Հիմա պաշտօնից հեռանալը կործանման հաւասարազօր համարելը նոյնպէս մեր այլանդակ ապրելաձեւի փաստերից է, մարդու ոչ լիարժէքութեան ցցուն օրէնք, կաղապարը նրա բովանդակութիւնն է, կաղապարից դուրս ինքը գոյութիւն չունի: Մարդու արժէքը բարձրացնելով միայն կարելի է արմատախիլ անել այդ արատաւոր մտածողութիւնը: Իսկ մարդու արժէքը բարձրացնել հնարաւոր է միայն նրա հոգեւոր աշխարհը մաքրելով ու հարստացնելով, նրա ընչաքաղցութեան իմաստապրկութիւնը բացայայտելով, բայց մինչ այդ, կամ, որ նոյնն է՝ ղրան հասնելու համար, պէտք է ամէնից առաջ վերակառուցուի պետական վերաբերմունքը ազնիւ աշխատաւորի եւ ազնիւ մտաւորականի հանդէպ, քանի որ կենդանի օրինակն է ամենազգայուն դաստիարակիչը:

Անկեղծ ասած, ես չեմ հաւատում, որ դժբախտութիւնից դուրս գալու համար, այսքան իրական հնարաւորութիւն ստեղծելու պայմաններում, այսքան յամառ ու տեւական պայքար կը սկսուի: Ինձ թւում էր՝ մարդիկ անհամբեր սպասում են ղրան, եւ ձեռք – ձեռքի տուած, իրար օգնելով, պիտի փորձեն վերադառնալ դէպի այն սրբութիւնները, որոնք մուխ ու մոայլ տարերքի մէջ ոռնակոխ տալով, «առաջ էին սլանում», չգիտեմ, թէ՝ ուր: Բայց հիմա հասկանալով իմ յիշած զանգուածի թերհաւատութիւն ցուցադրելու պատճառները, ինձ զարմանալի է թւում, որ ղրա տուները չշուկներով տարածւում է նաեւ ժողովրդի մէջ, եւ ժողովուրդն էլ ընդունում է այդ չշուկները, քանի որ մի տեսակ կորցրել է աշխատելու դարաւոր ու աշխարհապաշտպան վարժութիւնը. «Ո՞ւմ է պէտք. ազնիւ աշխատանքը մեր իրականութեան մէջ չի գնահատւում»: Գնահատողները պիտի սա հասկանան, եւ եթէ իսկապէս ուզում են վերակառուցում, թող սկսեն հէնց դրանից՝ արժանին արժանաւորապէս գնահատելուց ու վարձատրելուց: «Սովետական Հայաստան» թերթի վերջին համարներից մէկում արձակագիր Պ. Զէյթունցեանը մտահոգութիւն է յայտնում, թէ հրապարակայնութեան պայմաններում Հայաստանից արտագաղթել ցանկացողների դիմումների քանակը չաւտացել է եւ դա կապում է նաեւ արժանին արժանաւորապէս չգնահատելու հետ: Սա համազգային մտահոգութիւն է, եւ՝ իրաւացի: Հին տարուայ ամռանը ես Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներում էի եւ Ուաշինկթընում Յորհ. դեսպանատան աշխատակցի հետ զրուցելիս, լուրեր էի առնում ՍՄԿԿ կենտկոմի յանձնաժողովի աշխատանքներից: Դեսպանութեան քարտուղարն անհատական նախաձեռնութեան օրէնքի մասին յայտնելիս, ժպտալով ասաց, թէ ինքը կարծում է որ Հայերն իրենց նախաձեռնութեամբ կարող են գերազանցել բոլորին, վկայ՝ ամերիկահայութիւնը որ շատ կարճ ժամանակում իր վարպետութեամբ մեծ յաջողութիւնների է հասնում: Նոյնիսկ նրանց, որ արտագաղթել են Հայաստանից, կորած համարել չի կարելի: Թէ ի՞նչ յաջողութիւնների են հասնում Հայերն Ամերիկայում եւ ինչպէս են ապահովում իրենց նիւթականը, սա առանձին խոսակցութեան նիւթ է, բայց որ անկեղծ ղրոյցի պահին նրանք բաց են անում եւ ցոյց են տալիս իրենց սրտերի վրայ ծանրացած ահռելի քարը, սա միանգամայն ճշմարտութիւն է: Շատ չուտով նրանք հասկանում են որ իրենց կեանքը զրկուել է բովանդակութիւնից, եւ դա այնպիսի մի վիշտ է, որ ամէն մէկին չես բացատրի եւ ամէն պատահածի ցոյց չես տայ: Այդ պատճառով էլ երբեմն խփւում են ինքնատգեցման պատերին, երբեմն էլ են չպրտւում դէպի ցինիզմի կրկէսը, բայց իրականում ապրում են Հայաստանի հանդէպ անասելի կարօտի վիհում: Ճիշդ կամ սխալ, նրանք դրեթէ համոզուած են որ իրենց կեանքը պիտի աւարտեն Հայաստանում: Սակայն արժէ յիշատակել, որ իսկական հայրենասէրներն այդպէս չեն վարւում, եւ խօսքս հասցնելու համար ուզում եմ մէջբերել Պղուտարքոսի սքանչելի արտայայտութիւնն՝ իր ծննդավայր

ՋՈՒՐԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Երկար տաեն կրակը եղած է վորձանքներու մեծագոյնը, այն որ հետեւանքը կ'ըլլար տապալած մոմի մը, կամ չանթիին: Շատ չէր խօսուեր փոթորիկին կամ տեղատարափներու պատճառած աւերներուն մասին:

Մինչդեռ դիւանները մէջ յիշատակութիւններ կան ջուրերու «ապստամբութիւնները» պատմող. օրինակ, 1698–ին Փաթիյոնի հոգերը ամբողջովին քշուած են ջուրերու յորձանքէն. ժայռերը, քարերը փշրուած են, մանրուած, ու ցրուած եթէք քմ. տարածութեան վրայ: Ու այս փորձանքին դէմ դնելու գործը ամէնէն առաջ վիճակած էր տեղացի բնակիչներու, քանի որ իշխանութիւններ հարկաւոր միջոցները չունէին:

Նոյն չրջաններուն կը զուգադիպի ժամանց ու արկածախնդրութիւն փնտռելու փափաքը մարդոց մօտ. կը սկսի լեռներու կատարներուն գրաւումը: Այս ուղեւորութիւնները կը պատմեն հետաքրքրական աշխարհի մը մասին, ուր աղէտները մաս կը կազմեն առօրեային: Երջանի ծանօթ տնտեսագէտը՝ Պլանքի եւս մաս կը կազմէ հետաքրքիրներու խումբին. ան կը պատմէ թէ լերան մերկ կողերուն վրայ ուր խոտ իսկ չի գտնուիր, արեւը կը վառէ ամէն բան ու հողի խաւը բարակնալով կը սահի, կը հոսի դէպի վար, դէպի ձորերու խորը: Ու լերկ այս կողերուն վրայ հեղեղները իրական փորձանք մը կը հանդիսանան. զանոնք կարելի չէ հակակշռի տակ առնել, ինչպէս հրաբուխներէ ժայթքող լաւան: Ի՞նչ ընել. կարելի չէ մեծ յոյս կապել խեղճ լեռնականներու, որոնց հաստատած թումբերը չուտով կը քանդուին: Ցետոյ պէտք եղած նիւթականը չունինն ուրիշ մեթոտներ փնտռելու համար: Կը մնայ այն պարագան որ Պետութիւնը զրաղի հարցով:

Պետութիւնը կանուխէն հետաքրքրուած էր յորձանքներու դէմ պայքարելու խնդիրով, սակայն մեծ դումարներ անհրաժեշտ էին յաջողութեան հասնելու համար: Կը մտածեն հարկերը աւելցնելու մասին, սակայն Պուրպոններու վարկը արդէն չատ բարձր չէր ու չէին կրնար համաձայնիլ որ նման նպատակներ իրականացնելու համար աւելի տկարացնէին զայն: Ձիշդ է որ ազէտաբլներու վիճակը մտահոգիչ էր, սակայն մտահոգութիւնները կը մնային խօսքի մակարդակին վրայ: Ծրագրուած աշխատանքները կը սկսին միայն Լուի-Ֆիլիփի չրջանին, գործ հայթայթելով նաեւ բազմաթիւ անգործներու որոնց թիւը բաւական մեծ էր:

Գործի անցնելու մղիչ պատճառ մը կ'ըլլայ այն, որ Ջուրին պատճառած վնասը կը սկսի տափաստաններու վրայ եւս տարածուիլ: 1840, 1855, 1856 կամ 1860–ի ողողումները աննախընթաց կը նկատուին, քանի որ մարդիկ մոռցած են նախորդները: Սակայն ժթ. դարուն այլեւս մամուլ գոյութիւն ունի. յօդուածներ, նկարներ մեծապէս կ'ազդեն հանրային կարծիքի պատրաստութեան: Ճակատագիր կոչուած բան մը ընդունելի չ'ըլլար, քանի որ ամէն մարդ կը կրէ աղէտին հետեւանքները: Մանաւանդ որ ապահովագրական ոչ մէկ միջոցառում կայ աղէտաբլներու վնասները դարմանելու համար:

Բազմաթիւ քաղաքներ հետեւելով արդիականացումի պահանջներուն, փոխադրութեան նոր միջոցներ գործածել կը սկսին ու կը լքեն իրենց նախկին ամրութիւնները. Թուռ քաղաքը, օրինակի համար Լուառ գետի կատաղութեան դէմ կը դնէր իր պատուարներով. երկաթուղիներու գետեղումէն սկսեալ «պաշտպանութեան այս դիծը» կ'անտեսուի. միւս կողմէն, բնակչութեան թիւին աճը պատճառ կ'ըլլայ որ վտանգի ենթակայ գօտիներուն մէջ մարդիկ ապրիլ սկսին: Ու ինչպէս կ'ըսէ կամուրջներու եւ ճամբաներու ընդհ. հսկիչը, ապահովութիւնը դին մը ունի, որ չատ մատչելի բան չէ: Տնտեսական նախարարութիւնը կ'ուզէ բացարձակ չանք մը ընել: Սակայն ոչ առանձին: Կը դիմեն չատուկ վարկերու:

Հանրային իշխանութիւնները պիտի հետաքրքրուին նաեւ տափարակ չրջաններով: 1856–ի փորձանքը դործը դլուխ հանելու համար չատ լաւ դրպատճառ մը կ'ըլլայ:

Այսօր աթոռակայաններու վախը կ'ապրի մարդկութիւնը. խորհելով որ վտանգի մը պարագային, կարելի պիտի չըլլայ առաջքն առնել: Ժթ. դարուն նման վախ մը կը տիրէ երբ մեծ ամբարտակներու շինութիւնը կը ծրագրուի: Շրջանի բնակիչները սարսափով կը մտածեն այն օրուան մասին, երբ անխուսափելի ձեղք մը պիտի գոյանայ Ջուրի այդքան մեծդի ծաղրութեան մը տակ:

Ցետոյ կը զարգանայ այն գաղափարը, թէ ծառը կրնայ հրաշքներ գործել այդ պայմաններուն մէջ: Մանաւանդ կը զօրանայ այն համոզումը, թէ հեղեղները հետեւանք են լեռնային անտառները կրճատելու արարքին: Առաջարկուածը նաեւ մեծ ծախքի կարօտ բան մը չէ: Ու հետզհետէ կը զերագնահատուի ծառերու կարողութիւնը: Իսկ լեռներու կողերը անոնց լայնքին չերտերու վերածելու գաղափարը ծանօթ չէր մինչեւ ժթ. դարու վերջին տասնամեակները: Այս բոլորին յաջորդաւոր նկատուած է դեղջուկ դասակարգը. քաւութեան նոխազ մը, որուն ուսերուն կը բեռցուի գործուած սխալներու պատասխանատուութիւնը: Այդ չրջանին դեղջուկ բնակչութեան քանակական համեմատութիւնը տակաւ կ'իյնայ, քաղաքական կեանքին մէջ կարեւոր դեր մը կարենալ խաղալու համար:

Լեռնականները եռանդութեամբ տեղի կու տան. հասարակաց հոգերը պիտի զբաղեցնէ պետութեան կողմէ, սակայն պիտի ծառայեն որպէս արօտավայր. այսպէսով ծնունդ կ'առնէ ու կը զարգանայ «Հանրօգուտ» կոչուած հասկացողութիւնը:

Ու Ջուրերու բարձրացումին դէմ ծառը կը դառնայ փրկարար ազդակ մը. անդարմանն է ամէն բանի. կարելի չէ ըսել թէ եղանակը բնականէն չատ աւելի անձրեւոտ եղած է, կամ թէ 1900 մ. քառակուսի մէթրի վրայ անտառներու նպաստաւոր պայմաններ գոյութիւն չունին: կարելի չէ ըսել տակաւին, թէ երազային թան է խօսիլ 1·100·000 հեկտար տարածութենէ աւելի տեղ անտառապատելու մասին: Ու չափազանցուած այս կարծիքները բոլորովին ապարդիւն չեն մնար, քանի որ դարավերջին, ծառը ոչ միայն ազդ. վերազարթնումի մը խորհրդանիշը կը դառնայ, այլ նաեւ «Ջրվան պատի բաբենորգում» որակուած տաճարին:

Այսպէսով, մեր նախնիներու վախէն ծագում կ'առնէ ժամանակակից բնապահութիւն կոչուածը:

Ա. Թ. Թ.

ՏՈՄՍ

ՄԵՌՈՂ-ՅԱՌՈՂ

Հին տարի առաջ էր: Մեզի այցելութեան եկած էր, երիտասարդ զոյգ մը, տարիներէ ի վեր ծանօթ, որ այն առեն արդէն բախտաւորուած էր երկու զաւակներով իննամեայ մանչ մը եւ աւելի փոքր աղջիկ մը:

Խօսակցութիւնը այլեւայլ նիւթերու չուրջ կը դառնար: Ցանկարծ կեդրոնացաւ կնոջ վրայ, որ յղի էր: Ու սկսան առողջապահական դուշակութիւնները ապագայ երեխային մասին. սեռը, անունը, եւայլն:

Կինը, որ հայ չէր, բայց աղօտ գաղափար մը ունի հայութեան մասին, բացատրեց գրեթէ հպարտութեամբ.

– Գիտէք որ մեր առջինեկ տղուն անունը Դանիէլ Վարուժան է:

Անակնկալ էր: Ամէնքս ալ գինքը կը ճանչնայինք որպէս Դանիէլ, անտեղեակ ըլլալով իր երկրորդ անունին:

Զրոյցը քանի մը վայրկեան յամեցաւ այս կէտին վրայ: Ցետոյ Դանիէլ վարպետցաւ ճատրակ խաղալ, ինչպէս կ'ընէինք առաջուընէ, եւ այդ նպատակով սենեակս առանձնացանք:

Մինչ կարգի կը դնէինք քարերը, հետաքրքրութիւնս գործի լծուեցաւ: Անբզգալաբար՝ հայերէնով հարցուցի.

– Հայերէն գիտե՞ս:

Տղուն աչքերը չեչտակի դիտեցին զիս, հարցական: «Ի՞նչ կ'ըսես»: Եղելութիւնը հակիրճ անմիջապէս եւ հարցումս կըրկնեցի լեզուն փոխելով:

– Ոչ պատասխանեց:

– Կը հասկնա՞ս գոնէ:

– Քիչ մը:

«Հարցաքննութիւնը» ընդհատեցի, քանի ուրիշ հարցումներ աւելորդ էին:

Աչխարհի սա անկիւնին մէջ, Դանիէլ Վարուժան մեռած էր իր անուանակիցին հրճուերուն վրայ ...

***

1987, Օգոստոս:

Վենետիկի հայադիտական ամառնային դասընթացք: Հանդիսավայրը Սփիւռքի երիտասարդ ուսանողներէ եկած ամէն տարիքի մարդիկ ժամադրուած են հոս՝ իրենք զիրենք վերահմտացնելու, վերապատրաստելու:

Ամէն մարդ աչխարհ մըն է: Ամէն ոք՝ ինքնատիպ պատմութիւն մը: Ամէն ինչ՝ նոր ու դրաւիչ:

Հերթական դասէն առաջ, կը ճանչնամ ֆրանսահայ երիտասարդուհի մը, որ չատ սահուն կը խօսի հայերէնը: «Ո՞ւր ծնած եա»: «Երրորդ սերունդ ֆրանսահայ եմ». պատասխանը ունի հպարտ չեչտ մը, որ յաղթողի առողջ հոգեբանութեամբ ապրող անձի մը արտայայտութիւնն է:

– Ինչպէ՞ս սորված ես լեզուն:

– Մինչեւ երկու տարի առաջ, կիսատար հայերէն մը կը խօսէի՝ Ֆրանսերէնով եւ թրքերէնով խառն: Սկսայ միօրեայ դպրոց յաճախել եւ բարելաւել լեզուի իմացութիւնս:

Բառարանի պէս կը խօսի: Օտար բառերով արտայայտուող մտքերը իր բերնին մէջ կը դառնան զուլալ հայերէն:

Պատմութեան դասի մը ընթացքին, կը դիտեմ իր դրառումները: Հայերէնով կը դրանցէ: Բառացի նչումներէ աւելի կ'աւելցնէ սեւեռականը, կը մեկնաբանէ լաւծը: Ուղղագրական սխա՞լ. ի՞նչ կ'այդ: Հայկական ամէնօրեայ դպրոցի մը տասնըերկուամեայ ընթացքը աւարտած աշակերտը դժուար թէ կարողանար մրցիլ իր հետ:

– Ինչպէ՞ս...

– Գրել չէի գիտեր: Միօրեայ դպրոցին մէջ եւ զուգահեռ՝ ինքնաչխատութեամբ սորվեցայ:

Այլ խօսակցութեան մը ընթացքին:

– Գիտե՞ս, ընտանիքս կուգայ Բրդնի – կէն, Սերաստիոյ այն գիւղէն որ ծնունդն է Դանիէլ Վարուժանի – եւ կատակով կ'աւելցնէ: Գուցէ ազգականներ ըլլանք:

Թերեւս այո, թերեւս ոչ: Բայց այս աղջիկը, կը տեղեկանամ, կը գրէ արձակ ու քերթուած՝ հայերէն, եւ ականատես կ'ըլլամ գրականութեան աւարտական դասին ըրբեւ զեկուցում ներկայացուած իր ուչագրաւ վերլուծումին՝ «անհասկըՆալի» Ցակոբ Օշականի մէկ պատմուածքին նուիրուած:

Դանիէլ Վարուժանի հրաչալի յաբուսթիւնը ...

***

Տարբեր տեղեր, անտառներ ամբողջ կը քայքայուին. անդին, ծառ մը կը ծլարձակէ:

Անտառի տեղ պիտի ընդունինք մեծաւոր ծառե՞րը:

Ինչո՞ւ չէ:

Արդէն ծառերն են որ դոյութեան իրաւունք կը չնորհեն անտառին...

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

THE KARABAGH FILE
Documents and Facts
on
The question of mountainous - Karabagh
1918 - 1988

GERARD J. LIBARIDIAN
Editor
The Zoryan Institute
Cambridge – Toronto. March 1988.

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԳՐԿՈՒՄ

Գործող անձինք՝ ՀԱՅՐ, ՄԱՅՐ, ՏՂԱՅ, ԾԱՌԱՅՈՂ.

ՀԱՅՐ. – Շնչէք, չնչէք, այսպիսի օդ ամէն օր ձեր ձեռքը չի ընկնի:

ՏՂԱՅ. – Ոչ թէ ձեռքը, այլ թոքը, հայր:

ՀԱՅՐ. – Դու Վարդանին նայիր, տես ո՞նց են այտերը կարմրել:

ՏՂԱՅ. – Մայրիկ, սա ի՞նչ է...

ՄԱՅՐ. – Դա, բալիկ ջան, հիմա կը յիչեմ ... դա ... դա ...

ՀԱՅՐ. – (Ծիծաղելով) մի՞թէ մոռացել ես ... ծառ է:

ՄԱՅՐ. – Այո՛, այո՛, յիչեցի:

ՏՂԱՅ. – Հայրիկ, իսկ ծառն ինչի՞ համար է:

ՀԱՅՐ. – (Մեղմ) Ծառը, տղաս, ծառը ... դէ, ինչպէս ասեմ ... (չանկարծ բարկանում է): Դու էլ ի՞նչ ես կպել՝ ի՞նչ, ինչո՞ւ ինչի՞ համար...

ՏՂԱՅ. – (մօրը) Մայրիկ, իսկ սա՞ ինչ է...

ՄԱՅՐ. – Սա՞, սպասիր, սա գիտէի, դէ ի հարկէ, ծաղիկ է, տղաս ... քանըհիշիդ, չէ, ուղիղ քսանութ տարի առաջ հայրդ ինձ մի ծաղիկ նուիրեց ... (երազկոտ): Ի՞նչ ծաղիկ էր...

(Դուռն աղմուկով բացւում է: Ներս է մտնում ծառայողը):

– Ձեր ժամանակն սպառուած է:

(Հայրը, մայրը եւ տղան վերջին անգամ խոր չունչ են քաչում, հագնում հակակազերը, մտնում վերելակ, որը նրանց դուրս է բերում ջերմոցից եւ իջեցնում Երեւանի կենտրոնական փողոցներից մէկը):

(Վարագոյր)

***

– Ընկեր ջան, այս տոպրակում հինգ քիլօ խնձոր կը տեղաւորուի՞:

– Ես այնպէս կը կշռեմ որ տասնըհինգ էլ կը տեղաւորուի:

***

Դասախօս. – Ո՞ր բառն են ուսանողներն ամէնից յաճախ օգտագործում:

Ուսանող. – (տարակուսած) Չգիտեմ:

Դասախօս. – Միանգամայն ճիշդ է...

***

– Չգիտե՞ս ինչու է մեր դասախօսը դրքեր գրում միայն կենդանիների մասին:

– Որովհետեւ կենդանիները կարդալ չգիտեն:

***

– Բանտարկեալին ի՞նչպէս յաջողուեց փախչել, – զայրացած հարցրեց բանտի տնօրէնը բանտապահին:

– Նա բանալի ունէր, պարո՛ն տնօրէն:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԼԷՆՏԷԼԻ (Միացեալ – Նահանգներ) Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 21–ին, «Համազգայինի» կազմակերպած Ցակոբ Օշականի մահուան 40–ամեակի նուիրուած յուչահանդէսին բացման խօսքով հանդէս եկած է Կլիվլենտ թեմի առաջնորդ Տաճեւ Աբգ. Սարգիսեան: Ապա «Համազգայինի» շրջանային վարչութեան կողմէ Գուրգէն Գասապեան յայտնած է, թէ 1988–ին, Օշականի մահուան 40–ամեակի առթիւ, «Ն. Աղթամեան» մանաւճիւղի նախաձեռնութեամբ երկու գիրքեր պիտի հրատարակուին, մէկը անդլերէն, որ Օշականի գործերուն նուիրուած ուսումնասիրութիւններէ պիտի բազկանայ, իսկ միւսը՝ հանրութեան պիտի ներկայացնէ Օշականի ցարդ անտիպ մբնացած երեք գործեր: Օրուան դիսաւոր բանախօսը եղած է «Հայրենիք»ի խմբագիր Մինաս Թէօլէօլեան: Վերջաւորութեան «Գուսան» երգչախումբը, խմբավար Արա Մանուչի գեկավարութեամբ ներկայացուցած է «Սրբազան Համերգ»էն կտորներ:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԸՍԻ Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Հ. Ց. Դ.–ի կազմակերպութեամբ Ապրիլ 15–ին, Ղարաբաղի դէպքերուն առընչութեամբ հրապարակային դասախօսութեամբ մը հանդէս եկած է ԵՈՒ – ԼՍ – ՍԻ համալսարանի քաղաքական գիտութեանց բաժնի տնօրէն փրոֆէսէօր Հրայր Տէքմէճեան: Միջին – Արեւելքի, խորհրդային վոքքամասնութեանց եւ իսլամական ծայրայեղականութեան առընչուող նիւթերու մասնագէտ բանախօսը նախ խօսած է Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի առանձնայատկութիւններուն մասին, ապա սահմանած է համիսլամութիւնն ու համա – թուրանականութիւնը, նչելով անոնց նմանութիւններն ու տարբերութիւնները: Ան անդրադարձած է սիփիւռքահայութեան կարեւոր դերին եւ, վերջապէս, արագ ակնարկով մը ներկայացուցած է Խորհրդային Միութեան վերջին իրադարձութիւնները: Զեռնարկի աւարտին եղած է հարցուպատասխանի բաժին մը:

– Իսկ որտեղի՞ց էր բանալին թոգրել:

– Նա չէր թոգրել, պարոն տնօրէն, – ասաց բանտապահը, – այլ ազնուօրէն չահել էր բանտում՝ թղթախաղի ժամանակ ...

***

Ֆակուլտետի դեկանին հարցրին.

– Ձեր ֆակուլտետում քանի՞ ուսանող է սովորում:

– Մօտաւորապէս ... մէկ երրորդը:

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԷՌՈՒ

(Վէպ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Ու Սիսակեան տուաւ ամբողջ ողբերգութիւնը արդիական մարդու մը, որ ոչ մէկ բանի կը հաւատայ, որուն համար յարաբերական է աչխարհը:

Բարթող աչքերը սեւեռած՝ մտիկ կ'ընէր: Ցանկարծակի խանդ մը անցաւ անոր մէջէն, երբ ընկերը կտրեց ձայնը ու չըտակելով կռնակը, ըսաւ.

– Ամէնդ, տղաք:

Աչքի ծայրով, գրեթէ արհամարհանքով նայեցաւ Մակեդոնին: Բարթող ժխտուրիւնը կը քաչէր մէչտ տանիլ ոչ մասնագէտները: Կը դիմէր անոնց միայն, երբ պէտք ըլլար սպառել իր նոր մէկ գիրքը, որ անպատճառ կը ծախուէր, նորհիւ իր աչխի ու ձախին, ջոջին ու կոչկակարին գրած նամակներուն:

Մակեդոնի հանդիպ կրկնակ էր իր ատելութիւնը: Բնաւ մարդու տեղ չէր դրած գինքը: Նոյնիսկ ըսած էր օր մը երեսին.

– Ան չէ ամա, սա գրած գիրքերդ դուն բան մը կը հասկնա՞ս, չէ նէ քչել կ'ուզես մեզի...

Բարթող չուարած էր այս անակնկալէն: Զբացաւ բերանը եւ ընդհակառակը խնդաց, որովհետեւ Մակեդոն ճարպիկութեամբ մը խնդացած էր ինքն իսկ իր ըսածին վրայ եւ կատակի տարած: Իրրեւ թէ ուրիչ մէկն էր ըսողը:

Ժողովուրդէն ու Մակեդոնէն աւելի Բարթող կը հետաքրքրուէր տարեց «եղբայրակից»ներու կարծիքով: Սրդ՝ թէքէեան կը հիանար իր վրայ, Եսայեան կը զմայլէր, Զօպանեան կը չուարէր, թէ իր կրկնակ տաղանդին ո՞ր մէկ ճիւղին տար իր քուէն՝ երգիծանքի՞ն, թէ՞ ողբերգութեան, իսկ Օշական կը նախանձէր, Զարեան կը վախնար:

Ու այսքանը բաւական էր գրեթէ:

Սիսակեանի հետ այդ մասին վէճի բռնուելէն օր մը:

– Անոնք ծերացած, վերջացած են, – կ'ըսէր Սիսակեան, – մենք ենք ապագան: Կարծիքի իրաւունքը մերն է: Մենք ենք որ պիտի վերահաստատենք արժէքները: Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի, երբ Օշական այսպէս կ'ըսէ, Զարեան այնպէս...

– Ցուցուր ինծի, սա տղոցդ մէջ անոնց հաւասար մարդերը, – պատասխանած էր յանկարծ Բարթող՝ խիստ զայրացած, – ամէնքն ալ հովին տուր, ամէնքն ալ գետնաքարչ, խեղճ, ճղճիմ, յաւակնոտ, ամբարտաւան, ոչ խօսիլ գիտեն, ոչ երկու աՒէքթօտ պատմել, ոչ ալ զուարճացնալ...

– Ոչ ոք կ'ուրանայ անոնց տաղանդը, Բարթող, լաւ հասկցիր զիս. ոչ ոք կ'անտեսէ անոնց բերածը, բայց պէ՞տք է մանկըլաւիկի պէս անոնց եռեւէն վազել չարունակ:

– Ո՞վ կը վազէ անոնց եռեւէն:

– Ես հաւասարէ հաւասար կը նկատեմ ինքզինքս, Բարթող:

– Համեստութեան պակաս:

– Գիտե՞ս թէ այդ բառդ ի՞նչ խեղճ է: Կը կարծե՞ս որ համեստ ես դուն, կամ անոնք՝ այդ հիներդ, զորս այնքան կը յարգես, կը կարծե՞ս ... Լսէ՛, Բարթող, երիտասարդ մը համեստ չի կրնար ըլլալ, իսկ անոնք որ կը ձեւացնեն՝ կեղծաւորներ են կամ խեղճ ու կրակներ: Համեստութիւնը կուգայ տարիքի հետ: Համեստութիւնը կուգայ այն առեն, երբ մարդ կը հասնի ճանչնալ ինքզինքը եւ կը դադրի ուրիչները հեղնելէ:

– Ընդհակառակը, հեղնանքը է՛ն ազնուական բանն է, եղբայր, հեղնանքը մարդկային գերագոյն ատիճանն է:

– Կը սխալիս, հին փորմիւլ մըն է այդ ըսածդ: Որովհետեւ հեգնող մարդը եթէ վայրկեան մը անդրադառնայ, թէ որքան կրնար ինքը հեգնելի ըլլալ իրմէ վեր, տիեզերական ուժի մը առջեւ, որուն բաղդատմամբ մրջիւն մը իսկ չէ, պիտի չկրնայ հաւանաբար իրմէ խեղճի մը վրայ, որ քնութեան արտադրութիւնն է եւ մաս կը կազմէ իրեն:

Բարթող ձայն չէր հանած: Մտածեց միայն. «Ուրեմն, իմ երգիծական տաղանդս արժէք մը չի ներկայացներ: Բայց աչխարհի ամէնէն հազուադիւտ բանն է երգիծաբանը ... Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ»...

Բարթող կը նահանջէր այսպէս՝ չատ անգամ առանց համոզուած ըլլալու (իրմէ զատ մարդ չէր ճանչնար): Կը լռէր եւ ուղտի պէս ոխ կը կապէր: Ու կատակի կուտար չատ անգամ «փաստաբան» եւ «դիւանագէտ» բառերը գրելով Սիսակեանին, որ կը խնդար իր կարգին՝ յաղթական ու քիչ մըն ալ չոյուած: Խորամանկ ըլլալու տարօրինակ եւ ակնբախ հակում մը կը մատնէր ան: Եւ, արդարեւ, կատարեալ լաբախաղաց մըն էր, որ գիտէր օգտուիլ ասոր ու անոր միամտութենէն: Գիտէր համոզել եւ «տըլլազել», ինչպէս կ'ըսէր ինքը:

Շատեր խրտչած էին իրմէ այդ խակ պատճառով, վախնալով նոյնիսկ խօսիլ հետը, քանի որ ամէն խօսքի տակէ թոյն մըն էր որ կը քալեցնէր կամ քալեցնելու կատածը կուտար: Ու չատեր պզտիկ տեսած էին գինքը ատոր համար: Մաքուր ու բարձր մտքի տէր մէկը պէտք չէր զգաղեր առօրեայ ճղճիմ եւ ատորին բաներով: Գրականութիւնը գետնէն վեր է:

(Շար. 85)

(Շար. Ա. Էջէն)

Անահիտ Գուլումճեան եւ Վարուժան Պօյաճեան: Լրատուները լայն արձագանգ հանդիսացած են ձեռնարկին:

ԹՈՐՈՆԹՕ. –

Միջ-յարանուանական յանձնախումբին կազմակերպութեամբ ոչկոչումի հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Ապրիլ 23-ի երեկոյեան: Աշակերտներու արտասանութիւններէն եաք բանախօսած է բանաստեղծ Ժապ Յակոբեան: Հանդէսը աւարտած է միջ-յարանուանական երգչախումբին ու մենակատարներու երգերով: Ապա բազմութիւնը ուղղուած է դէպի հայ կեդրոն, եղեռնի յուշարձանին ծաղիկներ զետեղելու: Հոն ալ խօսք առած է Հայ աւետարանական համայնքէն վերապատուելի Եսայի Սարմազեան:

ՀԱՄԻԼԹՐԸՆ, ՍԻՆԹ ՔԱԹՐԻՆԶ, ԳԼՄՊՐԻՃ. –

Հարաւային Օնթարիոյի զանազան քաղաքներէն չուրջ 300 Հայեր մասնակցած են Ապրիլ 17-ին, Հայ Դատի Համիլթընի, Սէնթ Քաթրինզի եւ Գլմպրիճի յանձնախումբերուն կազմակերպած ձեռնարկին: Վերապրողներու հանդիսաւոր մուտքէն եաք չաքաթօրեայ վարժարաններու աշակերտները երգեր երգած են, յուցադրուած է «Մոռցուած ցեղասպանութիւնը» վաւերագրական ժապաւէնը: Խօսք առած են զանազան քաղաքական անձնաւորութիւններ, ինչպէս երեսփոխան Մ. Ֆարմըն, Շ. Գափա, Համիլթընի քաղաքապետը եւլն.: Օրուան գլխաւոր բանախօսը Լեւոն Հասըրճեան ծանրացած է հայ դատի լուծումին համար զոհողութեան դիտակցութեան վրայ:

Ապրիլ 24, կէսօրէ եաք Քէպէքի խորհրդարանին մէջ նշուած է հայկական ցեղասպանութեան տարեդարձը: Մշակոյթի եւ ներգաղթի նախարարը ոչկոչած է Ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան 1,5 միլիոն զոհերը, չեչտելով, որ անպատիժ մնացած է այս ոճիրը: Խօսք առած է նաեւ Քէպէքուա կուսակցութեան կողմէ Ա. Պլուրիս. ան եւս պախարակած է Թուրք կառավարութեան ներկայի կեցուածքը ու անդրադարձած՝ Ադրբեջանի մէջ վերջերս գործուած ջարդերուն:

ՖՐԷԶՆՕ

Համագաղութային կազմակերպութեամբ յուշաւոնը տեղի ունեցած է, չուրջ 1200 հոգւի մասնակցութեամբ: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Քալիֆորնիայի կառավարիչ Ճորճ Տէօքմէճեան, որ դատապարտած է Թուրք կառավարութիւնը: Ան պահանջած է նաեւ Խորհ. Միութենէն որ վերջ արուի Հայերու կոտորակումին ու Հայաստանին միացուի Ղարաբաղը:

Ելոյթ ունեցած են նաեւ Քալիֆորնիայի ներկայացուցիչներու Տան անդամ Պիլ Ճոնզ ինչպէս նաեւ Ժիրայր Լիպարիտեան:

ՍԻՏՆԻ

Ապրիլ 23-ի երեկոյեան, չուրջ 500 հոգի Ս. Յարութիւն եկեղեցիին մէջ հանգանակութիւն կատարած են: Հոգեհանգիստէն եաք ծաղիկ զետեղուած է անծանօթ զինուորի յուշարձանին. իսկ երեկոյեան ոչկոչումի հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է, ուր բանախօսած է ՍՄՆ-էն Նուպար Ափիճեան:

Ապրիլ 24-ին, պաշտօնական հանդիսութեան ներկայ գտնուած են չուրջ 1500 Հայեր, Սիտնիի օվերային մէջ: Բանախօսած են Անգլիոյ փոքրամասնութեանց իրաւանց խմբակի անօրէն եւ նախկին երեսփոխան Պենճամին Ուիթեքըր, նաեւ Ասատուր Շուկայեան: Ելոյթ ունեցած են Համագգային Կոմիտաս երգչախումբը ու Սիտնիի փողային ու պղնձային գործիքներու նուագախումբը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Տէր եւ Տիկին Գերպեքեան 400 Ֆր. Սարգիս Անայեանի մահուան քառասունքին առթիւ, Այրի Տիկին Վարդուհի Օհանեան իր ամուսնոյն Մարտիրոս Օհանեանի մահուան տարելիցին առթիւ 350 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մանուկեան 300 Ֆրանք:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչը ներկայիս կը հաղորդէ որ Լիբանահայ Մանուկներու ի նպաստ հանգանակութիւնը կը փակուի Մայիս 15-ին: Մօտ օրէն կը հրատարակուի նաեւ վերջնական հաշուեկշիռը:

Կապոյտ Խաչը չնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր նուիրատուներուն անխըտիր, որոնց չնորհիւ կարելի եղաւ արձանագրել այս բացառիկ յաջողութիւնը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ
12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

ԲԱՑՄԱՆ 12-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Մ Ե Ծ

ՀԱՑԿԵՐՈՑԹ

նախագահութեամբ՝
ՄՈՒՇԵՂ ՏԷՐ-ԵՂԻԱՁԵԱՆ-Ի

Կիրակի, Մայիս 15–, ժամը 13-ին,

Գեղարուեստական բաժին
Հայկական մթնոլորտ

Ձաչափին՝ 120 Ֆր.

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել.– 91. 66. 18. 80 թիւին:

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Երգեցողութեամբ՝
Ս. Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի:

Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵՐԼՄԱԶԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 15, ժամը 9·30-ին, Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ:

Պատարագ՝ ժամը 9·30-էն 12:
Բացման հանդիսութիւն՝ 12·15:
Քոքթէյլ՝ 13:
Պաշտօնական հացկերոյթ՝ 19·30-էն սկսեալ Պարսամեան սրահին մէջ:

Fondation Marie-Nubar

LE PAVILLON ARMENIEN
de la Cité Internationale Universitaire
de Paris
à dossier ouvert

Le Comité Régional de France
de l'U.G.A.B.
organise
UNE REUNION D'INFORMATION
suivie d'*UN COCKTAIL*
le Mardi 17 Mai de 18h30 à 21h
au PAVILLON ARMENIEN
FONDATION MARIE-NUBAR
57, boulevard Jourdan — 75014 Paris
pour donner toutes informations utiles aux intéressés concernant cette importante institution de la communauté arménienne internationale et répondre à toutes leurs questions.

—Entree Libre—

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա Քոլոմպի եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը փոխան ծաղկեպսակի չնորհակալութեամբ ստացած է 250 Ֆր. Տիկին Աննիկ Փափազեանէ Տիկին Աննիկ Թոմաթեանի մահուան առթիւ:

ԺԱՄԿՈՉ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին ամուսնացած եւ մինչեւ տարիքով ժամկոչի մը պէտք ունի:

Ներքոյ առարկայ անձը պէտք է ըլլայ պիտակից եւ տեղեակ՝ թէ հայերէնի եւ թէ ֆրանսերէնի: Կը յատկացուի երկու հոգինոց բնակարան մը եկեղեցւոյ չրջափակին մէջ եւ բնականոն աշխատավարձ:

Յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել եկեղեցւոյ գրասենեակը՝
43 – 59 – 67 – 03 կամ 42 – 25 – 84 – 65 թիւերուն, Պր. Պետրոսեանին կամ Պր. Տիւզեանին, ամէն օր ժամը 9-էն մինչեւ 18, առանց ընդմիջումի:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ե.

Նիկողոս ՍԱՐԱՖԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՄԻՋԵՒ

Կը ներկայացնեն՝
Նորա Պարութեան
Արփի Թորոյեան
Զուլալ Գազանճեան

Մայիս 15, Կիրակի, ժամը 17-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ալէք Մանուկեան սրահը:
118, rue de Courcelles — Paris 17e
M° Courcelles

Մուտքը ազատ է:

ՆՈՒԷՐ

Մարաէյլէն, Պր. Մեսրոպ Կիւրեղեան 500 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Լիբանահայ ազգ. Ֆոնտին (տասնակ «Ցառաջ»էն):

ASSOCIATION NATIONALE
DES ANCIENS COMBATTANTS
ET VOLONTAIRES ET RESISTANTS
ARMENIENS

70e anniversaire de la Victoire de Sardarabad

DÎNER GALA
au Y A N'S C L U B
5, avenue Reille — 75014 Paris
le 17 Mai à 20 heures 30

Prendront la parole :
M. le Professeur de l'Université d'Erevan :
R. DAVTIAN
M. le Secrétaire de l'Association des Ecrivains d'Arménie :
VAHAKN KRIKORIAN
Projection de films

Entrée libre ——— Dîner : 150 Frs.

Réservation — Tél.: 43. 29. 54. 31
Yan's Club — Tél : 45. 89. 20. 48

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

L'UGAB - JEUNES reconstituée d'une toute nouvelle équipe
vous convie à sa

SOIREE EXCEPTIONNELLE

le Samedi 14 mai à partir de 22 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc - Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *BUFFET ORIENTAL* ★
★ *COCKTAILS DETONANTS* ★

—— Venez nombreux car tout sera exceptionnel ——

l'U.G.A.B.-JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue Correcte

INSCRIPTIONS POUR LA COLONIE DE VACANCES DE BELLEFONTAINE

Dates des séjours :
03. 07 au 23. 07
24. 07 au 13. 08
14. 08 au 03. 09

Pour les inscriptions s'adresser à la section de la Croix Bleue des Arméniens de France la plus proche de votre domicile.

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION

CROIX BLEUE

La Croix Bleue des Arméniens de France cherche pour sa Colonie de Vacances de Bellefontaine :
— *Directeurs, Directrices diplômés*
— *Animateurs, Animatrices diplômés*
— *Infirmiers, Infirmières.*

Dates des séjours :
● 03.7.1988 au 23.7.1988
● 24.7.1988 au 13.8.1988
● 14.8.1988 au 03.9.1988

Envoyez vos candidatures à la :
C. B. A. F.
17, rue Bleue — 75009 Paris

SOUS LA DIRECTION
DU
Pasteur RENE LEONIAN
Du 18 au 31 Juillet
Dans une ambiance chrétienne et arménienne

SEJOUR D'ADOLESCENTS
pour garçons et filles de 14 à 16 ans

EN BORD DE MER
A
MONASTIR (TUNISIE)

Activités diverses dont :
planche à voile, tennis, pêche au filet, excursions . . .

S'inscrire avant le 30 mai

● RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :
PASTEUR **RENE LEONIAN**
28, ave. Bourgain—92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : (1) 47. 36. 02. 50

FRANCE CULTURE

Samedi 14 Mai à 10 heures
Emission : «*Réplique*»
La question arménienne
avec
A. Finkelkraut, Yves Ternon et J.P. Roux

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 14-15
SAMEDI-DIMANCHE
14-15 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.750 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.750

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Մ· ՌՈՔԱՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԻՆ ՄԱՐԴԻԿ, ՆՈՐ ՕՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ԼՈՒԾՈՒՄԸ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ

Ով որ կը սպասէր որ Միթերան՝ դործով հաստատէ ընտրապայքարի իր խոսքերը, յուսախաբ կրնայ ըլլալ ի տես այս «նոր» կառավարութեան կազմին: Պարզ կը թուի որ «բացուելու» քաղաքականութիւնը, որու մասին այնքան խօսուեցաւ սկսաւ Ռոքարով եւ հոն ալ վերջացաւ: Ռոքարէն զատ չկայ նաեւ նախարարա – պետ մը որ «բացուելու» անկեղծ փափաքի մը փաստը տար: Բայց, 48 ժամ սպասելէ ետք, Հինգշաբթի իրիկուն հաղորդուած 26 նախարարներու ցանկը, իբրեւ սկիզբ (կառավարութեան կազմը պիտի ամբողջանար ենթանախարարներու նշանակումով յաջորդ օրը) կրնայ մխային ժպիտ պատճառել: 26 նախարարի վրայ՝ 18 ընկերվարական, յաւելեալ՝ նոյն մարդիկը կուգան եւ գրեթէ ամբողջութեամբ նոյն գործերուն գլուխը (Մօռուա, Ֆապիուս կառավարութիւնները): Ուրեմն, կը նշանակէ որ Ֆրանսուա Միթերան կ'ուզէ անպայման լուծել Ազգ· ժողովը եւ նման կառավարութիւնով մը՝ յոյսէն անդին համոզումն իսկ ունի որ չափաւոր աջն իսկ կամ կեդրոն կոչուածը չի կրնար կիրարկել իր նախաաեսած՝ «չինարար ընդդիմութիւնը» ու կառավարութիւնը Ազգ· ժողովի վստահութիւնը չվայլելով, երեսփոխանական ընտրութիւնները անխուսափելի կը դառնան: Այս կը նշանակէ, որ ամիսներու նախագահական ընտրութիւններու պատճառած ժամավաճառութենէն եւ մսխումներէն զատ, գործի անցնելու տեղ, նոր ընտրապայքար մը անխնայ կը թուի (Միթերան լսած էր որ արձակուրդէն առաջ կը լուծէ, եթէ լուծէ) եւ ուրեմն նոր ժամավաճառութիւն եւ միլիոններու նոր մսխումներ: Այլ խօսքով, այս կառավարութիւնը կրնայ միայն փոխանցման շրջանի դահլիճ մը ըլլալ: Այլապէս կառավարութենէ աւելի, ընկերվարական կուսակցութեան տնօրէնի ժողովի մը կը նմանի, ուր կ'ընդունին նաեւ քանի մը համակիրներ:

Բայց անցնինք կազմին:

Նախարարապետ· –
ՄԻՇԷԼ ՌՈՔԱՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԶՈՐՍ ՆԱԽԱՐԱՐ

Տնտեսութիւն, ելմտական եւ պիւտճէ·–
Փ· ՊԵՐԵԳՈՎՈՒԱ.
Լուսաւորութիւն, հետազօտութիւն, Մարզական· – ԼԻՈՆԷԼ ԺՈՍՓԷՆ
Բնակութիւն եւ կազմած· –
ՄՕՐԻՍ ՖՕՌ
Արտաքին նախարար· – ՌՈԼԱՆ ՏԻՒՄԱ.

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ

Արդարութիւն· – Փ· ԱՌՓԱՅԱՆԺ
Պաշտպանութիւն·– Ժ· Փ· ՇՐՎԷՆԸՄԱՆ
Ներքին· – Փ· ԺՈՍՔ
Ճարտարարուեստ, արտաքին առեւտուր, հոդամասի կարգաւորում· –
Ռ· ՖՕՌՈՒ
Եւրոպական հարցեր· – ԷՏԻԹ ԲՐԻՄՈՆ
Փոխադրութիւն· – ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶ
Ընկերային հարցեր եւ գործ· –
Մ· ՏԻԼԼՊԱՒՌ

Համագործակցութիւն· – Ժ· ՓԵԼԼԵԹԻԷ
Մշակոյթ եւ հաղորդակցութիւն· –
Ժ· ԼԱՆԿ
Գիւղատնտեսութիւն· – Ա· ՆԱԼԷ
Թղթատար· – Փ· ՔԻԼԻՍ
Ծով· – ԼՈՒԻ ԼԸ ՓԷՆՆԻՔ
Խորհրդարանի հետ կապեր· –
Ժ· ՓՈՓԼԸՐԻՆ

ՊԱՏՈՒԻՐԱԿ ՆԱԽԱՐԱՐ

Անդրծովեան նահանգ եւ հողամաս· –
Օ· ՄՈՒՐՈՆ
Լուսաւորութիւն, Հւէն· – Հ· ՔԻՒՐԻԼԻՆ
Արտաքին· – ԷՏՎԻՃ ԱՎԻՍ
Առեւտուր, ճարտարարուեստ· –
Ժ· ՇԷՒՌԷՔ եւ Ֆ· ՏՈՒՊԼԻՆ
Ընտանիք, կանացի իրաւունքներ· –
ԺՈՐԺԻՆԱ ՏԻՒՖՈՒԱ.
Առողջապահութիւն· – Ք· ԷՎԻՆ
Մշակոյթ· – ՔԱԹՐԻՆ ԹԱՍՔԱ.

Ինչպէս ըսինք ուրեմն, 26 նախարարներուն 18–ը՝ ընկերվարական են եւ բացի՝ Լ· Ժոսփէնէ, նոր դէմքեր ալ չեն: Ոչ – ընկերվարականներուն մէջ, յիշենք հաւասարիմ մը Միթերանի՝ Մօրիս Ֆօռ, ձախ արմատական, որ նորութիւն մը չէ, անդին՝ կեդրոն – ձախ երկու ծերակուտական՝ Միշէլ Տիւրաֆուռ եւ Ժաք Փէլլեթիէ, երեք «արհեստաւորներ» Ռ· Ֆօռու (Ճարտարարուեստ), Փ· Արփայանժ (Արդարութիւն), Քաթրին Թասքա (Հաղորդակցութիւն), այս վերջինը Սէ – էն – Սէ – էվ-ի անդամ նշանակուած էր Ֆրանսուա Միթերանի կողմէ:

Այս ամբողջը զանազան այլ վարկած – ներու ալ դուռ կը բանայ: Կը թուի որ Ռոքար ուզածը չէ կրցած ընել եւ այս կառավարութիւնը պարտադրուած է իրեն եւ այս պարագային, Ռոքարի իսկ ապագան անորոշ կը թուի: Կայ նաեւ այն բացատրութիւնը որ եթէ «բացուող» բան մը չկայ, պատճառն այն է նաեւ որ կեդրոնի բազմաթիւ դէմքեր մերժած են եղած հրաւէրները:

Ի դէպ, երկու խօսք ալ պետական եւ պատուիրակ նախարար որակումներու մասին:

Առաջինը – պետական – պատուակալ տիտղոս մըն էր Գ· եւ Դ· Հանրապետութեանց օրով եւ կը տրուէր պատակռելի անձնաւորութեանց, որոնց նախարարութիւն չէր յանձնուեր, բայց այս տիտղոսը թոյլ կուտար որ Նախարարաց Խորհուրդին մասնակցին: 1956–ին, կի Մոլէ, նախարարներու ալ չնորհեց այդ տիտղոսը, որ սովորական նախարարէն, ներկայիս, երկու գլխաւոր տարբերու – թիւն ունի՝ նուիրապետական կարգով (փրոթոքոլ) եւ ամսական վճարումով: Պատուիրակը նախարարին եւ ենթանախարարին միջեւ դիրք մըն է, հոս ալ տարբերութիւնները վճարումի եւ փրոթոքոլի սահմանները չեն անցնիր:

***

Ամէն պարագայի մէջ, առայժմ, արդիւնքը ձախող է, քանի որ գործի գլուխ կուգայ այն կառավարութիւնը, որ երկու տարի առաջ, պատճառ եղաւ ընկերվարականներու պարտութեան երեսփոխանական ընտրութեանց: Պարզ է որ Ուրբաթ առաւօտեան մամուլը բառերը չէր ծամծմբեր «փակում»ի, «կիսաբաց»ի նման որակումներով, բայց ինչ հոսանքէ ալ պատկանին, գրեթէ բոլորը համաձայն են հաստատելու համար որ «Միթերանտիստ այս վերադարձողներով» նոր բան կաբելի չէ: Կը հաստատուի որ Ռոքար չէ կրցած իսկ տէր մնալ իր ծրագրին՝ նախարարապետը պէտք է նաեւ Կրթական նախարար ըլլայ:

Ուրեմն, անխուսափելի կը թուի նոր ընտրութիւններ, ընտրական ներկայ դրութիւնով, որ երկու շրջանով մեծամասնութիւն չ:

× Շաբաթ օր, Ընկերվարական կուսակցութիւնը կ'ընտրէր իր քարտուղարը, ուր մրցակից էին երկու նախկին նախարարապետները՝ Լ· Ֆապիուս եւ Փ· Մօռուա:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ԱՄԱԼ ԵԻ ՀԵԶՊՈԼԼԱՀ նոր հրաւաքար մը ստորագրած էին Հինգշաբթի օր, Դամասկոսի եւ Թեհրանի ճնշումին տակ: Վերջին օրերու կռիւներու հետեւանքով, զոհերու թիւը մեծ է (172 մեռեալ եւ 866 վիրաւոր, Ուրբաթ օրուընէ ի վեր) եւ ներկայիս Հեզպոլլան է յաղթողը:

ՔԻՄ ՖԻԼԲԻ, բրիտանական զաղտնի սպասարկութեանց նախկին գործակալը, որ 1963–ին Խորհրդային Միութիւն անցած էր, մեռաւ Մոսկուա, 76 տարեկանին: Առենին մէջտեղ ելած էր, որ Ֆիլբիի կապը ՔԱ. – կէ – Պէ–ի հետ, սկսած էր 1933–ին իսկ, երբ նոր աւարտած էր իր ուսումը, Քէմպրիճ:

ՔԻՕԼՆի (Գերմանիա) իշխանութիւնները փակած են «գուրանական գիշերօթիկ վարժարանը», զոր կը վարէր ծայրայեղ թուրք քարոզիչը՝ Ճեմալէդդին Գափլան: 14–էն 18 տարեկան թուրք ուսանողները պիտի վերադառնան իրենց ընտանիքներուն մօտ: Ըստ Ռենանիոյ երիտասարդութեան գրասենեակին, գիշերօթիկը փակուած է, որովհետեւ իր մանկավարժական մեթոտները չէին համապատասխաներ գերմանական օրէնքին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀՆԱՐԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 2 – 10)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ (*)

Լեռնային Ղարաբաղի մէջ առաջին անդամ նշուեցաւ Հայոց Մեծ Եղեռնը: Առաւօտուն մարդոց հոծ խումբերը ուղղուեցան դէպի Համաչխարհային Բ· պատերազմին զոհուած Ղարաբաղցիներու յուշարձանը, ուր տեղադրուած է նաեւ «Հայկական ողբերգութեան զոհերին» յուշաքարը: Ցուշարձանին մօտ պահակներ զրուեցան կուսակցութեան քաղաքային կոմիտէի, ձեռնարկութիւններու ու կազմակերպութիւններու, մանկավարժական հիմնարկի կողմէ:

Իրիկունը հայկական դրամատիկական թատրոնին մէջ տեղի ունեցաւ «Մենք» դրական – երաժշտական ներկայացում մը, որուն ընթացքին հնչեցին հայրենասիրական երգեր ու բանաստեղծութիւններ: Սգոյ հաւաքներ տեղի ունեցան նաեւ Գանձասար եւ Ամարաս պատմական վանքերու մօտ եւ Հոռեկա սրբավայրը:

(*) Արձագանգած էինք այս յուրին Ապրիլ 26–ի եւ 27–ի մեր թիւերով:

***

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ԵՐԳԱՀՈՒՄԲ ԿԻԵԻ ՄԷՋ

Քանի մը տարուան ընդմիջումէն յետոյ Հայաստանի պետական ակադեմական երգչախումբը զարձեալ հանդէս եկած է խորհ· Ուկրանիոյ մայրաքաղաքին մէջ: Երգչախումբը չորս համերգներ տուած է կիեւի պետական Փիլհարմոնիի դահլիճին մէջ: Համերգաշարին առաջին իրիկունը հնչած են Կոմիտասի ու Եկմալեանի ժողովրդական երգերու մշակումները: Ջերմ ընդունելութեան արժանացած է Նինա Ցակոբեան՝ Շ· Ազնաւուրի «Ավէ Մարիա» երգի հետաքրքրական ու նորովի «ընթերցանութեամբ»: Հաճելի անակնկալ եղած է վերտիի հազուադէպ հնչող օփերաներէն «Նապուքոյի» ներկայացումը: «Զեքիչեանական ներկայացումները» աւարտած են Վերտիի «Ռեքույեմի» կատարումով:

ԳԱՐՃԱՏԱՂ

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՋԱՐԴԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

Շորեքշաբթի օր, Ադրբէջանի գերագոյն Ատեանին առջեւ բացուեցաւ Հայերու դէմ գործուած ջարդին պատասխանատուներու դատավարութիւնը: 80 ամբաստանեալներ կան դատուելիք: Նախապէս ձերբակալուածներու թիւը 80–էն աւելի էր: Դէպքերը դեռ թարմ են բոլորիս յիշողութեան մէջ, Փետրուար 28–ին եւ 29–ին էր, որ կատղած Ադրբէջանցիներ Թալանի կուտային Սումգայիթի Հայերու տունը, անխնայ ջարդի դիմելով բոլորին դէմ – կիներ, երախայ, տարեց – նաեւ բռնարարումներ տեղ իւ'ունենալով: Այս ամբողջին ցնցիչ նկարներն ալ ցուցադրուեցան Մոսկուայի հեռատեսիլէն, 90 վայրկեան տեւող ժապաւէնի մը ընթացքին, Երեքշաբթի, Ապրիլ 26–ին, երկու ամիս յապաղումով, բայց՝ ոչինչ, լաւ է ուշ քան երբեք:

Ցարդ կարելի չէ եղած ճշդրիտ թիւ մը տալ Սումգայիթի հայ զոհերուն: Պաշտօնական թիւ մը ՈՐՈՇՈՒԵՑԱՒ· – 32 մեռեալ, 26–ը՝ Հայ, 6–ը՝ Ադրբէջանցի, եւ այդ թիւը անփոփոխ մնաց մինչեւ այսօր: Երեւանցիք ալ չեն կրնար ճշդրիտ թիւ մը տալ, բայց Հայաստան հասած որբերէն (250) կամ փախստական ընտանիքներու վկայութիւններէն ենթադրութիւններ կ'ըլլան: Հաւանական է որ նուազագոյն 300 մեռեալ եղած է եւ աւելի մեծ թիւով վիրաւորներ:

Ամբաստանեալներու առաջինը եղած է 21 տարեկան զաբբին մը՝ Իմայլով: Կրնայ մահուան դատապարտուիլ:

***

Ղարաբաղի առընչութեամբ յայտնենք յատկանշական կէտ մը: Ինչպէս ծանօթ է Մայիսի սկիզբը գործադրուիլ սկսաւ բարենորոգումներու ծրագիրը: Եւ Հեռատեսիլէն զատ, Երեւանէն Ստեփանակերտ զրկուած են հայերէն գիրքեր: Եւ այս առաջին առաքման առթիւ, չորս ժամուան ընթացքին սպառած են 38 հազար հատոր···: Երեւոյթ մը որ մեկնութեան չի կարօտիր:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

2.- ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ Հ. ՎԱՐԴԱՆ Վ. ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ ՀԵՏ

Անցեալ չաբթու փորձեցինք պարզել Մարի Նուպար Ուսանողական Տան ներկայ վիճակն ու ապագայի հեռանկարները, այնպէս ինչպէս զանոնք կը ներկայացնէր Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Ֆրանսայի Ցանձնաժողովի նախագահը՝ Տօքթ. Խ. Ա–դամեան:

Երկու այլ հաստատութիւններ, Փարիզի մէջ, ունին նաեւ իրենց սուր տագնապները եւ ասոնք ա՛լ աւելի մտահոգիչ են, քանի որ հարցը կը վերաբերի մեր երկու դպրոցներուն: Ահաւասիկ զաղութ մը, որ տիւ եւ գիշեր դպրոց կը հոլովէ, նոր դպրոցներ բանալ կ'ուզէ եւ չի կրնար պահել փարիզեան չրջանի իր երկու դարաւոր հաստատութիւնները: Կը թուի որ անոնք անգամ չատ կուգան 80 հազար հաշուող զաղութի մը համար, նկատի առնելով միայն Փարիզ ու իր արուարձանները, մինչդեռ դպրոցները գիշերօթիկ ըլլալով, պէտք է ըսենք՝ 300 հազարնոց զաղութի մը համար:

Ոգեկոչել Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի երբեմնի փառքի օրերը, հոն տիրող չերմ մթնոլորտը, Մխիթարեան–ներու յատուկ կրթական օճախի յատկանիշները, պիտի նշանակէր անչուչտ, որ չատ ոեթրօ մտայնութեան տէր ենք եւ չենք քալեր ժամանակին հետ: Ուրեմն, մէկդի դնենք հին կարօտները եւ անդրադառնանք ներկային:

Մօտ տասը տարի է, վարժարանը «քալեց» ժամանակին հետ, քանի որ չատ բան փոխեց: Ստեղծեց գերեկօթիկի բաժին, սկսաւ ընդունիլ աղջիկներ ու մանուանդ – եւ ասիկա երբեակ փոփոխութեանց ամէնէն դրականն է հաւանաբար – մանկապարտէզի բաժին մը բացաւ:

Սկզբունքով, այս ամբողջը պէտք է նպաստէր երկրորդ չունչ մը տալու դպրոցին, աշակերտներու թիւը բարձրացնելու, ոչ թէ հասնելու այսօր տնտեսական սուր տագնապի մը, որ տեսչութիւնը մղէ հազարումէկ միջոցներ որոնելու, ելք մը գտնելու համար: Այսօր, վարժարանը, տարեկան մէկ միլիոն Ֆր.–ի բաց մը ունի եւ հարկ է ասոր ճարը գտնել: Պահ մը ենթադրենք որ գտանք: Սրտցաւ անձ մը, օրինակ, կը մտածէր հազար հոգի դրամահաւաք մը կատարել որ տասնեակ տարեկան հազար Ֆրանք վճարել եւ կը խորհէր թէ անկարելի բան մը չէ: Ճիշդ է, քիչ մը ճիգ թափելով, կարելի է գտնել, բայց այսքանով հարցը կարգադրուած կ'ըլլա՞յ: Մեր կարծիքն այն է, ինչպէս ըսինք Մարի – Նուպար հաստատութեան առթիւ ալ, որ այս գաղութին տագնապները աւելի խոր են եւ դրամը վերջնական այն փանապէն չէ, որ բոլոր ցաւերը կը դարմանէ:

Ինչո՞ւ Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանը (յետագային – նաեւ պիտի անդրադառնանք Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին) այսօր այս անըմբռնելի պատկերը կը պարզէ:

Նախ փորձենք աւելի մօտէն ծանօթանալ հարցերուն, որպէսզի աւելի չատակ գաղափար մը կարենանք կազմել, ճշդելով կարգ մը կէտեր:

Այս առընչութեամբ, տեսակցութիւն մը ունեցանք վարժարանին տեսուչ վարդապետին՝ Հ. Վարդան Քէշիշեանի հետ:

Հ. – Ի՞նչ է թիւը այսօր աշակերտուհեան:

Պ. – 130 *աշակերտ – աշակերտուհի, որոնց 35–ը՝ գիշերօթիկ:*

Հ. – Բոլորն ալ կը վճարե՞ն:

Պ. – 20 *աշակերտ ունինք ձրի, 40 կիսաթոշակ:*

Հ. – Այս ձրի եւ կիսաթոշակ աշակերտուհիներուն համար կամ ընդհանուր ձեւով, նպաստներ կը ստանա՞ք: Որո՞նք են եւ ի՞նչ են գումարները:

Պ. – *Որբերու Օգն. Մարմին՝ 25.000 Ֆրանք, Հ. Բ. Ը. Մ. 45.000 Ֆր., Փափազեան կտակ 10.000 Ֆր., Թորոսեան կտակ 4.000 Ֆր., Աղքատախնամ՝ 10.000 Ֆրանք, Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւն՝ 10.000 տոլար, Կեդրոնական Սանուց Միութիւն 6.000 Ֆր., Պիւլիւքեան Հիմնարկութիւն 20.000 Ֆր., (այս վերջինը 1987–ին տուած է, 1988–ին համար դիմում ըրած ենք, բայց դեռ չենք ստացած): Այս գումարները ընդհանուր նպաստներ են, ոչ թէ սան պրուխ վճարումներ, այլ դպրոցին կարիքներուն համար:*

Հ. – Ի՞նչ է տարեկան պիւտճէն:

Պ. – *Երեք միլիոն Ֆրանք, բոլոր ծախքերը ներառեալ:*

Հ. – Ի՞նչ է աշակերտին տարեկան սակը:

Պ. – *Մանկապարտէզ (տրմի – փանսիոն) 10.000 Ֆր., միջնակարգ եւ նախակրթարան 15.000 Ֆր., գիշերօթիկ 24.000 Ֆր.: Ցերեկօթիկներու սակերուն մէջ են դասաւանդութիւնը, ցերեկուան ճաշը եւ օֆթօքսը:*

Հ. – Ուրեմն ի՞նչ է ընդհանուր մուտքը:

Պ. – *Աշակերտներէն եւ նուէրներէն ու նպաստներէն կը դանձուի չուրջ 2 միլիոն Ֆրանք, բացը՝ մէկ միլիոն Ֆրանք է:*

Հ. – Նախճան քուն հարցին գալը, այսինքն վարժարանի տեսչութեան ծրագիրներուն կամ մտադրութիւններուն, այլ հարցում մը՝ որքա՞ն են հայերէնի ժամերը:

Պ. – *Միջնակարգ՝ չարաթը չորս ժամ, մէկ ժամ կրօնք եւ մէկ ժամ Հայոց Պատմութիւն: Նախակրթարան՝ հինգ ժամ, մէկ ժամ կրօնք, մէկ ժամ Հայոց Պատմութիւն:*

Հ. – Հայերէնի միջինը այլեւս պարտաւորի՞չ չէ դասարան փոխելու համար:

Պ. – *Ո՛չ:*

Հ. – Գանք ուրեմն քուն հարցին, բանի որ մեր գլխաւոր նպատակն է, յստակ պարզել ներկայ կացութիւնը եւ մեր տեսչութեան եւ միաբանութեան – մտադրութիւնները, որպէսզի վերջ տրուին զանազան տարաձայնութիւններու, որոնք բացասական հետեւանքներ ալ ունին: քաց խօսինք: վարժարանը ծախելու կամ փակելու որեւէ տրամադրութիւն կա՞յ:

Պ. – *Ո՛չ Մխիթարեան միաբանութիւնը, ո՛չ ալ տեսչութիւնը պահ մ'իսկ մը տածած են վարժարանը փակելու մասին, այլ՝ միջոցներ ստեղծել կացութիւնը բարելաւելու համար:*

Հ. – Ի՞նչ միջոցներ կը նախատեսուին:

Պ. – *Կարեւոր Պետութեան հետ պայմանագրութիւն ունենալ (contrat): Ներկայիս մէկ դասարանի համար հաւաքականութիւն կայ: Ասիկա նախ մեր բեռը կը թեթեւցնէ քանի որ պայմանագրութեան տակ ըլլալ, կը նշանակէ որ Պետութիւնը կը վճարէ ուսուցիչները: Ապա, թոյլ կուտայ նաեւ որ որակաւոր ուսուցիչներ ունենանք: Ուրիշ մտադրութիւններ, կը մտածուի գիշերօթիկի բաժինը փակել, թէեւ համոզուած չեմ: Ցերեկօթիկն ալ իր դժուարութիւններն ունի, վայրը դիւրին չէ եւ աշակերտ կայ որ երթալ – գալու համար օրը երկու ժամէն աւելի կը կորանցնէ:*

Հ. – Իսկ ծախելու հարցը ի՞նչ է:

Պ. – *Հոն ալ վերջնական որոշում չկայ: Կը մտածուի մաս մը ծախել, բարելաւելու համար մնացեալը: Ամէն պարագայի մէջ, պահել մայր չէնքը եւ ծախելու պարագային, եռեւի մասերը միայն եւ թերեւս ոչ՝ ամբողջը:*

Հ. – Բայց, կրկնեմ, հարցը միշտ միայն դրամի հետ չէ կապուած: Ընդհանուր անտարբերութիւն մը չկա՞յ գաղութին մէջ դպրոցին նկատմամբ: Ցետոյ, որակաւոր ուսուցիչներ ունի՞ք: Որովհետեւ, միշտ նոյն դիտողութիւնը կ'ըլլայ հայկական վարժարաններուն հասցէին, որ դասաւանդութեան մակարդակը ցած է:

Պ. – *Ճիշդ է, անտարբերութիւն կայ եւ ամէնէն չատ խօսողները անոնք են արդէն, որոնք երբեք դպրոց չեն եկած եւ որեւէ ձեւով ալ չեն նպաստած: Ուսուցիչներու մասին ալ ճիշդ է: Լաւագոյնները չունինք որովհետեւ լաւ չեն վճարուած եւ fոնքթրայի տակ չենք: Գալով նկատմանին: Դպրոց մը բարեկամեցողութեամբ կամ նուիրատուութիւններով չի կրնար ապրիլ: Ես ամէն օր պարտականութիւններ ունիմ, հետեւաբար մնայուն ֆոնտ մը անհրաժեշտ է: Այս ձեւով չի կրնար դառնալ: Աւտեն մը մտածեցինք նոյնիսկ երթալ դէպի ժողովուրդը: Այսինքն՝ հայաչատ արուարձան մը որովհետեւ հարցը սա է՝ ու՞ղն է կարեւորը թէ զործը: Բայց, դժբախտաբար այդքան լաւագոյն տեղ չկրցանք գտնել: Հիմա սա եզրակացութեան հասած ենք՝ մնալ, ուր որ ենք, զոհել մէկ մասը: Բայց վերջնական որոշում չենք տուած, ներկայիս կ'ուսումնասիրենք:*

Հ. – Վարդապետ, կը բանաձեւե՞ք ներկայ կացութեան յստակ պատկերը:

Պ. – *Շարունակել զպրոցը ուր որ է վերանորոգուած եւ արդիական յարմարութիւններով: Այս ծրագիրը իրագործելու համար՝ զոհել հողին մէկ մասը, ստեղծելով մնայուն ֆոնտ մը, որպէսզի դպրոցը կարենայ զոյատեւել ու ապրիլ, չենք հրաժարած զպրոցական եւ կրթական մեր առաքելութենէն:*

***

Այս վերջին եզրակացութիւնը վերջ պէտք է տայ ուրեմն բոլոր անհիմն տարածայնութեանց եւ հանդստացնէ խռովեալ մտքերը: Ըսենք նաեւ որ ամէնէն աւելորդ խօսքերն ընողները կամ զատ պարտութեան պատգամներ արձակողները, ա՛յս եւ այլ առիթներով, անոնք են ընդհանրապէս, չբաւելու համար՝ միշտ, որ ոչ իրենց զաւակը հայկական վարժարան կը զրկեն, ոչ ալ, որեւէ օր հետաքրքրուած են հայկական դպրոցով:

Առնենք նաեւ աշակերտութեան թիւին պատկերը վերջին 4 տարեշրջաններուն:–

1984 / 85· – 148 *աշակերտ, 70 գիշերօթիկ, 78՝ ցերեկօթիկ:*

1985 / 86· – 123 *աշակերտ, 42 գիշերօթիկ, 81 ցերեկօթիկ:*

1986 / 87· – 117 *աշակերտ, 31 գիշերօթիկ, 86՝ ցերեկօթիկ:*

1987 / 88· – 130 *աշակերտ, 35 գիշերօթիկ, 95՝ ցերեկօթիկ:*

Ասիկա ցոյց կուտայ թէ գիշերօթիկը ժամանակավրէպ հարց մը դարձած է Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին համար: Ուրախալի երեւոյթ մը չէ, որովհետեւ Մխիթարեան – երբեմնի – դաս – տիարակութիւնը այնքան մեծ դեր կը խաղար նաեւ որոշ կրթութեան մը մարզին մէջ, որ հեռուէն կը հասկցուէր, երբ ուսանող մը «Մխիթարեան» էր եւ այդ, պարզ է, միայն գիշերօթիկը կրնայ ընել: Ամբողջ ընկերական մթնոլորտ մը կար, վարդապետներու չունչին տակ: Այսօր, պէտք է քալենք ժամանակին հետ: Բայց, հարկ է հաստատել թէ 80–ական թուականներէն ի վեր, վարժարանին կիրառկած փոփոխութիւնները (երկսեռ, ցերեկօթիկ, մանկապարտէզ) մէկ ճակատի վրայ միայն դրական են՝ մանկապարտէզ: Վերջին չորս տարիներու այս ճիւղին թիւերն են· – 25, 24, 28, 32: Եւ ճիշդ է որ, այս նախաձեռնութիւնը անհրաժեշտ էր: Միւս երկու փոփոխութիւնները, ըստ մեզի, ոչ մէկ առաւելութիւն բերած են: Բայց, հոս ծեծուած հարցերուն մէջ, կ'անտեսուին նաեւ կարեւոր կէտեր:

Ի՞նչ է հայկական վարժարանի մը, մանաւանդ երբ Մխիթարեան է, առաքելութիւնը: Ըլլալ անչուչտ բարձր մակարդակի դպրոց մը, ընդհանուր տեսակէտով, այսինքն առնուազն հաւասար տեղական որակեալ վարժարաններուն: Յաւելեալ՝ հայկական դաստիարակութիւնը: Հոս ալ, աւելի քան 10 տարի է, որ վարժարանը գիշերում ըրաւ, ընդառաջելով ծնողքներու բաղձանքին: Այսինքն՝ հայերէնի միջոցի պարտադրութիւնը ջնջեց դասարանը փոխելու համար: Որովհետեւ, մենք զմեզ չխաբենք, ծնողքներու մէկ կարեւոր մասը, երբ իր զաւակը հայկական վարժարան կը զրկէ, մղուած է այլ զրդապատճառներէ, որոնք ոչ մէկ կապ ունին իրենց զաւկին հայկ· կրթութիւն մը տալու մտահոգութեան հետ: Եւ, այսօր, կը չեշտենք, Մխիթարեանին չերջանաւարտը կ'արդարացնէ՞ իր հայկական պատրաստութեամբ, ինչ որ այսօր կը պահանջուի, վարժարանին պահպանումը ապահովելու համար: Ասոր պատասխանը չունինք: Անչուչտ, ամէն ինչ միայն դաստիարակներէն, ըսենք՝ վարդապետներէն կախում չունին (թէեւ...)

ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՀՕՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ահա պիրք մը եւս լոյս տեսած Մխիթարեան տպարանէն, քրտնաջան աշխատութեամբ Հ. Սահակ Վրդ. Ձէմճէմեանի:

Մխիթար Աբբահօր հրատարակչական առաքելութեան նուիրուած այս պիրքը որ չուրջ 200 էջերէ կը բաղկանայ, եւ լոյս տեսած է 1980ական թուականներուն, հասանաբար չատ – չատերուն անծանօթ կը մնայ, եւ սակայն կ'արժէ որ ամէն ուսումնասէր Հայ օրինակ մը ունենայ անկէ, եւ կարդայ, եւ դիտնայ անոր արժէքը, քանի որ անիկա հայ պատմութեան եւ հայ գրի վերածնունդի դանձարան մըն է· հոն ընթերցողը պիտի դիտնայ Մխիթարի կատարած գերը հայ վերածընունդի եւ ազգային ազգապատկան գործին իրականութիւնը:

Հ· Սահակ Ձէմճէմեան այս պիրքը մեզի կը ներկայացնէ պատմական բազմաթիւ փաստերով Ս· Ղազարու գիւանէն քաղելով, հազարաւոր նամականերէ եւ վանքի ժամանակագրութիւններէն պատմական էջեր, չատ անգամ մէջբերելով անոնց բնագիրները:

Այս արժէքաւոր գործին մէջ կը տեսնուի Մխիթարի առաջին քանքերը հայ գրի եւ գրականութեան վերազարթումը ըտեղծել, ուստի իր առաջին գործը կ'ըլլայ 1700–ին Պոլսոյ մէջ հրատարակել ՀԱՄԱՌՕՏ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԳՈՑ ԵՒ ԳՈՁՆ ՍՈՂՈՄՈՆԻ, չարադրուած Ալեքսանդր վարդապետէն· ապա «Գիրք Թովմայի Գեմբացւոյ» եւ 1701–ին ալ «Գիրք մտածական ազօթից», դեռ Ս· Ղազար ոտք չդրած: 1719 Խոկումն քրիստոնէութեան, եւ 1720 Գիրք մոլութեանց, յատիներէնէ թարգմանուած: Նոյն տարին կը հրատարակէ Նոր Կտակարանը, եւ 1721ին իր ալ խաղաղութեամբ Գիրք Առաքինութեանց, եւ 1725–ին ալ Գիրք Քրիստոնէական առաքինութեանց:

Այս հոդւոյս դրքերու հրատարակութենէն վերջ Մխիթար կը ձեռնարկէ իր ազգին վերածնունդը պատրաստելու հրատարակելով առաջին անգամ 1727–ին Դուռն Բերականութեան աշխարհաբար լեզուի, մասնաւորապէս Գաղատիոյ Քրքաքաօս Հայերուն համար:

Ապա կը հրատարակէ Քերականութիւն գրաբառ լեզուի 1729–ին, ապա զործեալ Գիրք բրիստոնէական վարդապետութեան, եւ ուրիչ բազմաթիւ հայ լեզուի ուսուցման դրքեր: Սակայն Մխիթարի դուխ գործոցը կ'ըլլայ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ ԳԻՐՔԸ, որու, դեռ չհրատարակ, Պոլսոյ Հայութիւնը անհամբեր կը սպասէր, եւ որ կ'հրատարակի 1736–ին:

1737 – 1739 Մխիթար կը հրատարակէ Մատթէոսի Աւետարանին մեկնութիւնը, կայ նաեւ աշակերտին մօտեցումը, առաջնալու յաջամետութիւնը:

*Ճիշդ է, դպրութիւս մէջ, ունինք, բարեբախտաբար, լաւ պատրաստուած երիտասարդներ – անուններ չտանք, մոռնալու համար Մխիթարեանին: Բայց, այդ անուններն 10 – 15 – 20 տարիներու հունձքն է: Իսկ, վերջը՞ս: Դժուար է ապահովանք է: Իսկ, վերջը՞ս: Դժուար է ապահովանք է: Իսկ, վերջը՞ս: Դժուար է ապահովանք

կրթողական հատոր մը, որուն չատեր ծանրաւով կը սպասէին:

Հուսկ Մխիթարի կրթողային երկրորդ դործը կ'ըլլայ ԲԱՌԳԻՐՔ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ լեզուի, սպուած 1749–ին իր աշխատութեամբ եւ իր աշակերտներու աջակցութեամբ. այս հայ առաջին բառգիրքն է, հրաշալի եւ նաեւ դժուարին դործ մը, որուն ակիզբը կը դեսեղէ մեր թարգմանիչներուն խմբանկարը. Սահակի, Մեսրոպի, Սբ. Ներսէս Շնորհալիի եւ Սուրբ Գրիգոր Նարեկացիի նկարներ:

Հոս մենք չենք ուզեր մեր գրախօսականը երկարել Մխիթար Աբբահօր բազմաթիւ ազգօգուտ հրատարակութիւններուն մասին:

Լաւ գիտնալու են մեր ուսումնասէր ընթերցողները եւ հայագիտական լեզուի նուիրուողները, որ Հ. Սահակ ձէմճէմ – նան անխոնջ հոգիով պրպտած է Ս. Ղազարու գրադարանը, եւ անկից հանած է այս դործը, ան քննած եւ աչքէ անցուցած է չուրջ. –

1.– 1500 նամակներ,
2.– Ամբողջ վանքին ժամանակագրութիւնները,
3.– Հաշուեցրքեր,
4.– Տուարներ,
5.– Յուշատետրներ,
6.– Մանր թուղթեր:

Հուսկ՝ բազմաթիւ յիշատակարաններ:

Այս ամբողջը անսահման համբերութիւն եւ կորով կը պահանջէ, եւ Հ. Սահակ այդ կորովը ունեցեր է եւ դլուխ հանած է օգտակար դիրք մը, աչքէ անցընելով բազմաթիւ դժուար ընթերցուածներ:

Սակայն հոս չի վերջանար Հ. Սահակ ձէմճէմեանի դրական վաստակը, ան իր հիմնադրին ուղիէն քալելով, բազմաթիւ հայ դրական դանձեր առանձին հատոր – ներով լոյս ընծայած է, «Հայագիտական մատենադարանէն» զրս մենք հոս կը թուարկենք ապագային թողլով անոնց մասին առանձին խօսիլը. ան դրած է. –

1.– Հ. Ներսէս Սարգիսեանի ուղեւորութիւնը դէպի Փոքր եւ Մեծ Հայք:
2.– Մխիթար Աբբահօր հրատարակչական առաքելութիւնը:
3.– Քարտիսագրութեան դպրոց մը Ս. Ղազարու մէջ ԺԸ. դարուն, չատ հետաքրքրական դործ մը, բազմաթիւ քարտեսներով:
4.– Հ. Մկրտիչ Զամչեան եւ իր Հայոց պատմութիւնը:
5.– Գէորգ Դպիր Տէր – Յովհաննէսեան եւ Մխիթարեանները:
6.– Նոր նիւթեր Սարգիս Արք. Սարաֆեանի մասին:
7.– Աբրահամ Երեւանցիի՝ Պատմութիւն պատերազմացն 1721 – 1736 թուին:

Այս ամէնը ցոյց կուտան թէ Մխիթարի սկսած հրատարակչական վերածնունդի դործը առաջ կը տանին իր աշակերտները, եւ դեռ յիշատակենք. –

Ա.– Կարապետ Եպիսկոպոս Ամատունի *խոր ուսումնասիրութիւն մը կատարած է լոյս հանելով* ՈՍԿԱՆ ՎՐԴ. ԵՐԵՒԱՆՑԻ ԵՒ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Բ.– Հ. Սամուէլ Վարդապետ Աբրահեան Դուիթ բէկ կամ «Պատմութիւն Ղափանցւոց» դործը:

Գ.– Հ. Պօղոս Անանեան, *Քրիստոնէութեան հետքեր Հայաստանի մէջ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէն առաջ, պատմական ուսումնասիրութիւն մը:*

Դ.– Հ. Միքայէլ Վարդապետ Յովհաննէսեան, *Ազգային կեանքէն վիպակներ եւ դէպք հատորներով. եւ յետ իր մեծդի «Հայաստանի բերդերը» դործին, ահա ընդմիշտ կը փակուի Ս. Ղազարի տպարանէն իր արժէքաւոր նոր դործը,* «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ, ԲԵՐԴԵՐՆ ՈՒ ԲԵՐԴԱՔԱՂԱՔՆԵՐԸ» *պատմական ընդարձակ ծանօթութիւն – ներով եւ տեղադրութիւններով. եւ բազմաթիւ սեւ եւ դունաւոր լուսանկարներ – րով բերդերու եւ քաղաքներու, այնպէս ինչպէս մինչեւ մեր օրերը տակաւին կանդուն կը մնան, եւ որոնք վառքը կը կազմեն Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան:*

Հ. Մ. Ց.

ԳԱՄԻՆ ՆԱԽԱՀԱՅՐԵՐԸ

Գամերը հասարակաց նախահայր մը ունին, այս մասին կը վկայեն անոնց ամենահին երկու օրինակները: Առաջինը, 1964–ին, հնագիտական պեղումներէ յայտնաբերուած է Իրանի մէջ. պղինձէ դամ մըն է ան, մէկ ծայրը սուր, միւսը տափակցած. չինուած է Ք. Ա. 4100 թուականին:

Նոյն տարին, այս անդամ Անատոլուի մէջ, դտնուած է աւելի հին օրինակ մը, դարձեալ պղինձէ: Սաուդուած է որ այս երկրորդը կը պատկանի քրիստոնէութենէն 7000 տարի առաջուան:

Երկու դամերն ալ կը վկայեն թէ պղինձը մետաղագործութեան մէջ դործածուած առաջին նախանիւթերէն մէկը եղած է: Այս ըսելէ ետք պէտք չէ մոռնալ որ այս մետաղը կը հալի 1000 աստիճան ջերմութեան, դոր ապահովելու համար վեց դործաւոր պէտք է փոխնիփոխ չարունակաբար փչէին, որպէսզի վայրածուխը վառէր փուռին մէջ: Տժդանագին աշխատանք մը, որու մարդ հազիւ քանի մը տարի կը դիմանար:

դի դործը առաջ կը տանին իր աշակերտները, եւ դեռ յիշատակենք. –

Ա.– Կարապետ Եպիսկոպոս Ամատունի *խոր ուսումնասիրութիւն մը կատարած է լոյս հանելով* ՈՍԿԱՆ ՎՐԴ. ԵՐԵՒԱՆՑԻ ԵՒ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Բ.– Հ. Սամուէլ Վարդապետ Աբրահեան Դուիթ բէկ կամ «Պատմութիւն Ղափանցւոց» դործը:

Գ.– Հ. Պօղոս Անանեան, *Քրիստոնէութեան հետքեր Հայաստանի մէջ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէն առաջ, պատմական ուսումնասիրութիւն մը:*

Դ.– Հ. Միքայէլ Վարդապետ Յովհաննէսեան, *Ազգային կեանքէն վիպակներ եւ դէպք հատորներով. եւ յետ իր մեծդի «Հայաստանի բերդերը» դործին, ահա ընդմիշտ կը փակուի Ս. Ղազարի տպարանէն իր արժէքաւոր նոր դործը,* «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ, ԲԵՐԴԵՐՆ ՈՒ ԲԵՐԴԱՔԱՂԱՔՆԵՐԸ» *պատմական ընդարձակ ծանօթութիւն – ներով եւ տեղադրութիւններով. եւ բազմաթիւ սեւ եւ դունաւոր լուսանկարներ – րով բերդերու եւ քաղաքներու, այնպէս ինչպէս մինչեւ մեր օրերը տակաւին կանդուն կը մնան, եւ որոնք վառքը կը կազմեն Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան:*

Հ. Մ. Ց.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԳԱՅԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱՐԱՆ ՄԸ

Ազգրդային Մխիթեան Թղթատարի նախաձեռնութիւնը հրապարակ հանած է թղթատարական պահարան մը, նուիրուած Հայկ Դմիտրի Բժշկեանցի (Գայ): Պահարանին վրայ կայ անոր դիմանկարը եւ հետեւեալ մակադրութիւնը. «Քաղաքագիտական պատերազմի հերոս Հ.Դ.Գայ. 1887 — 1937»:

***

ՀԱՅ ԵՐԱԺԻՇՏԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԱԾ ՍՎԵՐԴԼՈՎՍԿԻ ՄԷՋ

Սվերդլովսկի «Կամերատա» սրահին մէջ տեղի ունեցած է երեւանցի երաժիշտ Վահրամ Բաբայեանի դործերուն նուիրուած նուագահանդէս մը: Մեկնաբանուած են հայ երաժիշտին երկու դործեր, ինչպէս նաեւ ուրալցի երաժիշտ Իրինա Արսենեւայի «Դիլիջանեան յիշողութիւն» սիւիթը եւ երգերու չարքը՝ Պարոյր Սեւակի բանաստեղծութիւններու հիման վրայ:

***

ՎԱՆԻԿ ՍԱՆԹՐԵԱՆԻ ԳԻՐՔԸ ԿԱՄՈՑԻ ՄԱՍԻՆ

«Արեւիկ» հրատարակչականը ռուսերէն լոյս ընծայած է լրագրող Վանիկ Սանթրեանի վիպակներու եւ պատմուածքներու հատընտիրը՝ «Պարոնայք, այդ ես եմ» խորագրով: Գիրքը նուիրուած է Սիմոն Արշակի Տէր – Պետրոսեանցի (ծանօթ՝ կամօ անունով) կեանքին ու դործունէութեան:

***

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ «ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ» ՎՐԱՑԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ

*Հայ դրականութեան դասական Յովհաննէս Թումանեանի «Քառեակները» հնչած են վրացերէն: Թարգմանութիւնները կատարած է Մօրիս Փոցխիշվիլի, դաւինեկիր «Յովհ. Թումանեան» մրցանակի եւ որուն չնորհուած է նաեւ Հայաստանի մշակոյթի վաստակաւոր դործիչի կոչում: Թումանեանի բանաստեղծութիւններու վրացերէն նոր թարգմանութիւնները մօտ ատենէն կը տպադրուին դրական մամուլի մէջ, ապա լոյս կը տեսնեն առանձին դիրքով: Թարգմանիչ – բանաստեղծը ըսած է այս առթիւ. – «Հայ քերթողութեան ընտրանի մը կը պատրաստեմ. կուզեմ անով անկեղծ սիրոյ եւ յարդանքի տուրք ընծայել Հայաստանի եղբայր ժողովուրդին՝ մեր մօտիկ դրացիին: Ինձի համար հայ բանաստեղծութեան հետ իւրաքանչիւր հանդիպում մեծ հաճոյք է: Օրերս վրացական մամուլին մէջ լոյս տեսաւ Սիլվա Կապուտիկեանի քնարական բանաստեղծութիւնը՝ «Դուք եւ մենք» խորագրով, որ տեսակ մը ուղերձ էր Վրաց ժողովուրդին եւ դոր թարգմանեցի մեծ սիրով»: Հայաստան մասնաւոր տեղ կը դրաւէ Մօրիս Փոցխիշվիլիի դրական աշխատանքներուն մէջ: Ան վրացերէնի թարգմանած է Ակեսիք Իսահակեանի, Յովհաննէս Շիրազի, Պարոյր Սեւակի, Հրաչեայ Յովհաննիսեանի, Վահագն Դաւթեանի, Գէորգ Էմինի, Սիլվա Կապուտիկեանի, Արամայիս Սահակեանի եւ այլ դասականներու եւ ժամանակակից քնարերդուներու դործերը: Ներկայիս ան կը թարգմանէ Եղիշէ Չարենցի եւ Համօ Սահեանի բանաստեղծութիւնները:

***

ԶԱՐՈՒՀԻ ԴՈԼՈՒԽԱՆԵԱՆԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

Վերջերս Մոսկուայի մէջ նշուեցաւ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի «Ժողովրդական արտիստուհի» Զարուհի Դոլուխանեանի յոբելեանը: Ականաւոր երգչուհին 40–ական թուականներուն յայտնուեցաւ Մոսկուայի բեմերուն վրայ: Մանկութիւնն անցուցած է այս քաղաքին մէջ, ուր երաժշտական մանկավարժական հիմնարկին մէջ ուսանած է: Երեւանի օփերայի մէջ իր առաջին քայլերէն յետոյ, տեղափոխուած է Մոսկուա ու ձայն – հետաքրքիր մեներդիչ դառնալով, յետագային արժանացած է «Լենինեան մրցանակ»ին ու չարք մը այլ պարգեւներու:

«Օփերային մէջ չատ բան դիս կը նեղեր, դժուար էր հաշտուիլ խաղացանկի բաւական դանդաղ նորոգման հետ, մենները յաճախակի կրկնութիւնը դիս կը ճնշէր», – այս խօսքերով կը բացատրէ երգչուհին օփերային իր հեռանալը ու համերգային երգիչ դառնալու հանդամանքը, որ իրեն ստեղծադործական որոնումներու եւ ծրագիրներու ընտրութեան մէջ աւելի ազատութիւն ընձեռած է:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Բանտարկեալը բողոքում է բանտի տնօրէնին.

– Ես չատ դժգոհ եմ ձեր հացի որակից:

– Իսկ ի՞նչ է պատահել:

– Հապա տեսէք, թէ ինչ խարտոց եմ նրա մէջից հանել...

***

– Հարկաւոր է չտալ մի քանի վիճակախաղի տոմս դնել, ներքին ձայնս յուշում է, որ...

– Ի՞նչ, – սարսափահար բացական – չում է ամուսինը, – դու ներքին ձայն էլ ունես...

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վէպ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Արժէքաւոր տղայ մըն էր անպայման չատերուն համար, բայց խաթարուած եւ զուրկ տակաւին ամփոփումէ:

Եւ դոյզ մը կը կազմէին ան ու Բարթող: Անոնք երկուքը կը բռնէին կարծէք երկու բեւեռները՝ ուժգնօրէն իրարու կառչած: Բարթող աւանդական տիպարն էր Պոլսոյ դրական երիտասարդութեան: Ոչ մէկ բան փոխուած էր անոր մէջ, հակառակ իր այդքան տարիներուն, գրա անցուց Փարիզ՝ Ֆրանսուհիի մը մտերիմ ընկերակցութեամբ: Սիսակեան խարխափ գուրկ, բոլորովին մի– ջազդայնացած պիտի դտնէինք, եթէ այդ օդիի աչքը մնացած չըլլար իր մէջ: Ո– րովհետեւ օդիով չատ մը բաներ կը գի– չէր ան, ինչպէս նաեւ կ'երդէր Թուրքե– րէն: Ախ տղան կը տառապէր խարխափ պակասէն:

Սիսակեան ու Բարթող յարմարած էին իրարու, հակառակ որ չատ մը բաներով կը հակասէին ու կը նեղացնէին զիրար: Ու Բարթող որ ոչ ոքի զոհողութիւն մը պիտի չընէր, կը տանէր չատ մը բաներ, ինչպէս տարած էր Մակեդոնի ներկայութիւնը, Սիսակեանին հաճոյք պատճառելու համար:

– Ամենք, – կրկնեց ան:

Ներս մտան այդ միջոցին քանի մը դերասաններ, որ բարեւելէ վերջ դացին անկիւն մը նարտ ու թուղթ խաղալու: Անոնց ձայնը կը հասնէր իրենց ու աւելի կը խանդավառէր Բարթողը:

– Ամենք Հայաստանի կենացը:

– Ո՞ր, – հարցուց Սիսակեան ու ժըպտաց, գիտնալով ընկերոջ պատասխանը, որ իր քարոզին արդիւնքն էր:

– Կիլիկեան Հայաստանի կենացը:

– Կեցցէ՛:

– Կեցցէ՛ ... Ամենք:

Ամեցին: Սիսակեան կը յորդէր ուրախութենէն: Կիլիկեան ինքն էր, որ պիտի վերադրաւէր կարծէք, քանի որ ինքն էր եղած առաջին անդամ, որ կուսակցական «չէֆ»երու առջեւ ելած պաշտպանած էր այդ հոդամասը՝ ըսելով.

«Երկու երկիր պէտք է ունենանք մենք, որպէսզի եթէ մէկին բան մը պատահի, միւսը ոտքի ըլլայ: Մեր հայրերը դուչակած էին ասիկա ժամանակին եւ ատոր համար, դացած մայր երկրէն հեռու հիմնած էին Կիլիկեան: Պէտք չէ նախապաշարեալ ըլլալ եւ կարծել որ աստուածատուր բան մըն է երկիրը: Հայաստան ուրիշներուն է եղած մենէ առաջ եւ հիմա ալ թող ուրիշին ըլլայ, մենք կ'երթանք ուրիշ երկիր մը կը նուաճենք եւ կը չինենք հոն մեր «Հայաստան»ը: Արդ՝ ի՞նչ առիթ Կիլիկիան»...

Բարթող ալ համոզուած էր: Պոլսեցիի իր սիրտը աւելի մօտ կը զդար Կիլիկիան եւ իրապէս հաւանական կը գտնէր անոր ազատագրումը: Խանդավառուած էր անտահմանօրէն: Ոտքի ելաւ ու ճառ մը խօսեցաւ, արցունքները աչքին՝ խոստովանելով մեկնիլ, տալ ինքզինքը այդ դործին փրկութեան եւ իրականացման: Ելած էր ինքզինքէն եւ առած՝ ահարկու արտայայտութիւն մը, որ ծիծաղը չարժեց դերասաններուն, որոնցմէ չատերը խենթի տեղ առած էին արդէն զինքը, բացի մէկէն, որ խիստ կերպով ծաղրուած էր «իշխան Արամայիս Հայրմայրունի» անունով գրութեան մը մէջ: Աւիկա տըխուր էր նոյնիսկ, որովհետեւ Բարթողի ճառը կ'արթընցնէր իր մէջ՝ վիրաւորուած, այպանուած, անտեսուած ու ծաղրուած իշխանազունի մը չարաչարօրէն փլած ցանկութիւնները:

Սրճարանին դուռին ապակիին մէջ երեցաւ այդ միջոցին կնոջ մը դէմքը, որուն ի տես Բարթող լռեց յանկարծ եւ օդիի գաւաթը վար դրաւ:

Բարթող մոռցաւ Կիլիկիան ու իր խանդավառութիւնը, հաւատարեցաւ հոդին, անցնող քամիի մը պէս հեռացաւ: Ծըրտնաւհին, թէեւ տգեղ, բայց բռնած էր անոր սրտին էն կակուղ կողմէն: Ոչ մէկ բան կ'երեւար անկէ զատ Բարթողի աչքին, բացի գրականութիւնը:

Զգելով որ Սիսակեան վճարէ, եւաւ դնաց՝ առանց ատեն տալու նոյնիսկ կըսնոջ որ խօսի:

– Խայտառակը, – չընջաց եաեւէն Սիսակեան ու դառնալով տեսաւ որ դերասաններն ալ կը խնդային:

Իշխանը, որ իր «մանրքէն»ի ժժդոյն դէմքը ցցած, կը նայէր ակնոցին եաեւէն, կը պոռար.

– Ծո՛ երթաս, երիտասարդ հայրենասէր:

– Կնկանը ծոցը, – պատասխանեց ուրիշ մը:

Ու խնդացին անոնք: Մանաւանդ անոր համար, որ Բարթող՝ դերասան ալ եղած ըլլալով, ծաղրած ու կապկած էր զիրենք չատ անդամներ: Ոտանաւորներ գրած էր իրենց ամէն մէկին վրայ՝ փոխարէն մէկ գաւաթ օդիի:

Ու մինչ կը խօսէին անոնք ու կը զարնէին նարտի ճախարակները, Սիսակեան նկատեց որ Մակեդոն կը ժժդունէր:

Ժամէն աւելի էր արդէն որ լուռ մնացեր էր ան: Իր վրայ իջեր էր տարօրինակ ծանրութիւն մը:

(Շար. 86)

Fondation Marie-Nubar

LE PAVILLON ARMENIEN
de la Cité Internationale Universitaire
de Paris
à dossier ouvert

Le Comité Régional de France
de l'U.G.A.B.
organise

UNE REUNION D'INFORMATION
suivie d'*UN COCKTAIL*

le Mardi 17 Mai de 18h30 à 21h

au PAVILLON ARMENIEN
FONDATION MARIE-NUBAR
57, boulevard Jourdan — 75014 Paris

pour donner toutes informations utiles aux intéressés concernant cette importante institution de la communauté arménienne internationale et répondre à toutes leurs questions.

—Entree Libre—

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ
ԵՒ
ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 23, Հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Ընկերակցութեան կեդրոնը՝ 77 bis Լաֆայէթ, Փարիզ 9–րդ թաղամաս։

Բարեփոխեալ կանոնագրին 5–րդ յօդուածին համաձայն, վարչութեան անդամներուն թիւին կէսը (8 անդամ) նոր ընտրելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ իր բոլոր անդամներուն որոնք կը փափաքին մաս կազմել նոր վարչութեան եւ իրենց գործունէութիւնը բերել Աղքատախնամ Ընկերակցութեան աշխատանքներուն։

Թեկնածութեան համար պայման է Ընկերակցութեան առնուազն վերջին երեք տարիներուն անդամ ըլլալ։

Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան գրասենեակը գրաւոր դիմում կատարել, ամէնէն ուշը մինչեւ Յունիս 4 (վերջին պայմանաժամ)։ Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ ու առորագրը – ւած թեկնածուին կողմէ որ չատ ընթեռնլի պէտք է գրէ նաեւ իր անունը, մականունը եւ հասցէն։

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 21, 22, 23 MAI
VOTRE WEEK-END DE PENTECOTE
AU VILLAGE VACANCES
DE NARBONNE PLAGE
——— 3 jours à la mer et au soleil ———
◆ *Tennis* ◆ *Pétanque*
◆ *Planche à voile* ◆ *Pêche*
◆ *Pêche sous marine*
◆ *Randonnées, . . .*

Attention les places sont limitées.
Prix de participation : 695 Frs. adultes
(pension complète et transport)
réduction enfants.
réduction de 25 Frs. pour les membres adhérents à la MCAD.
Renseignements et inscriptions :
MCAD : 78. 49. 42. 97

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ուսանողական թեկնածութիւն

Այս տարի եւս, Հայաստանի Բարձրագոյն Ուսմանց Նախարարութիւնը կ'ընդունի երկու ֆրանսահայ ուսանողներ 1988 – 1989 տարեշրջանի դասընթացքներուն հետեւելու համար։

Գրաւոր թեկնածութիւնները կարելի է ղրկել հետեւեալ հասցէին՝ թղթատարին կցելով։–

1։– Ինքնակենսագրութիւն (C.V.)
2։– Վկայականներու պատճէնը
3։– Ընտրուած մասնագիտութիւնը
4։– Զորս լուսանկար
5։– Հեռաձայնի թիւ։

U.C.F.A.F.
6, Cité Wauxhall — 75010 PARIS

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Պր. Գրիգոր Պօյաճեանի մահուան առթիւ իր բարեկամներուն կողմէ փոխան ծաղիկի 1·500 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Տէմիրճեան եւ իրենց մօրաքոյրը Տիկին Թաժոյեան Տիկին Մատլէն Էֆեյեանի մահուան առթիւ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան – Փիէռ Քիպարեան Տիկին Վեհանոյշ Գազանճեանի եւ Պր. Պարոյր Վարդանեանի մահուան առթիւ 500–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Տէյիրմէնճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան – Փիէր Խարբութեան 100 Ֆր.։

YAN'S CLUB

MARCARAM et HAÏRABEDIAN

exposent leurs œuvres :
Peintures et Sculptures

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

du 9 mai au 9 juin

du lundi au samedi de 13h à 19h
lundi et vendredi jusqu'à 21 heures.

ASSOCIATION NATIONALE
DES ANCIENS COMBATTANTS
ET VOLONTAIRES ET RESISTANTS
ARMENIENS

70e anniversaire de la Victoire de Sardarabad

DÎNER GALA
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris
le 17 Mai à 20 heures 30

Prendront la parole :
M. le Professeur de l'Université d'Erevan :
R. DAVTIAN
M. le Secrétaire de l'Association des Ecrivains d'Arménie :
VAHAKN KRIKORIAN

Projection de films

Entrée libre ——— Dîner : 150 Frs.

Réservation — Tél.: 43. 29. 54. 31
Yan's Club — Tél : 45. 89.. 20. 48

ԺԱՄԿՈՉ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին ամուսնացած եւ մինչեւ տարիքով ժամկոչի մը պէտք ունի։

Ինդրոյ առարկայ անձը պէտք է ըլլայ գիտակից եւ տեղեակ՝ թէ հայերէնի եւ թէ ֆրանսերէնի։ Կը յատկացուի երկու հոգինոց բնակարան մը եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ եւ բնականաբար աշխատավարձ։

Յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել եկեղեցւոյ գրասենեակը՝
43 – 59 – 67 – 03 կամ 42 – 25 – 84 – 65 թիւերուն, Պր. Պետրոսեանին կամ Պր. Տիւզեանին, ամէն օր ժամը 9–էն մինչեւ 18, առանց ընդմիջումի։

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՋԳԱՅԻՆ ԳՕԱՄԵԱԿ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Ցուցահանդէս՝
Մայիս 15–էն 30, ժամը 10–էն 22
FOYER INTERNATIONAL
D'ACCUEIL PARISIEN
30, rue Cabanis — 75014 Paris
M° Glaciere — Bus 21

Կիրակի, Մայիս 15, ժամը 19·30–ին
Հայերէն չարժանկար,
Բագրան Յովաննիսեանի
«Աշնան Արեւ»ը (1977)

Երեքշաբթի, Մայիս 17, ժամը 20·15ին
Դասախօսութիւն՝ «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան կողմէ եւ Փարիզի մէջ առաջին ցուցադրութիւն
Արթիւր Սարգիսեանի
«Դէպի երկիր» չարժանկարին (1987)

Չորեքշաբթի, Մայիս 18 ժամը 20·15ին
Հայ ժողովրդական երաժշտութիւն մասնակցութիւն՝ Ժիրայր Մատիկեան, Սրա Մատիկեան, Արման Սարեան։

Ուրբաթ, Մայիս 20, ժամը 20–15–ին
Հայ Դասական երաժշտութիւն մասնակցութիւն՝ Հերմինէ Երիկեան, Ժիզել Ամարանեան, Ֆրանք Ազիկ, Քրիսթիան Տէպա, Յասմիկ Սիւրմէլեան։

Շաբաթ, Մայիս 21, ժամը 20·15–ին
Դասախօսութիւն՝ Նիգոլ եւ Ժան – Միշէլ Թիէռի։
Նիւթ՝ Ղարաբաղի եկեղեցիները։

Չորեքշաբթի, Մայիս 25, ժամը 20·15–ին՝
Դասախօսութիւն՝ Հայ Գրականութիւն Գրիգոր Պըլտեան «Լեւոն Շանթ եւ Թատրոնի Հանգիսը»։

Հինգշաբթի, Մայիս 26, ժամը 20·15ին «Կլոր սեղան» Լեւոն Շանթի «Ղեթսեմանէ», մասնակցութիւն՝ Աբրի Յովհաննիսեան եւ Թատերական կազմը։

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15–ին՝ Երախաներու յատուկ յայտագիր, մասնակցութիւն՝ Վիքէն, Սեդա Փափազեան, Ժիրայր Մատիկեան եւ Կարապետ Տէր – Յակոբեան, Ռոզին Թաչճեան եւ իր նուագախումբը, Մարսէյլի Հայ մադրայինի ձեմարանի աշակերտները խօսք կ'առնեն՝ Սեդա Պիպէրեան, Սիլվա Գաբակիւլեան, Ժիւլ Մարթիրոսեան եւ Յակոբ Պալեան։

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել՝ 42 – 37 – 60 – 10 թիւին։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ծառաչ»ի բաժանորդներուն"

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT

EXTERNAT — MIXTE
ANNEE SCOLAIRE 1988 - 1989

Parents!

PENSEZ A L'EDUCATION ARMENIENNE DE VOS ENFANTS

La direction est heureuse d'annoncer que l'Académie de Versailles a accepté la demande de mise sous contrat progressive de l'Etablissement
Ce statut offre la garantie d'homologation des études dispensées et l'allègement des charges de fonctionnement.

INSCRIVEZ-LES DES MAINTENANT
Rentrée des classes : **6 Septembre**

Pour les : PRESCOLAIRES (Maternelles)
CLASSES ELEMENTAIRES (CP. CE1. CE2. CM1. CM2.)
CLASSES 1erCYCLE (6ème à 3ème)

Matières arméniennes intégrées dans le programme de l'éducation nationale.
INITIATION A L'INFORMATIQUE
Complexe sportif — Activités folkloriques (Chorale, Instruments, Danses)

CONDITIONS D'INSCRIPTIONS : selon les barèmes établis, et en fonction du nombre d'enfants inscrits par famille.
CONDITIONS D'ADMISSIONS : sur examen du dossier scolaire, et un entretien avec les parents et l'enfant.
MOYENS DE TRANSPORT: —Ramassage scolaire par cars: Issy-les-Moulineaux Clamart, Meudon, Paris;
—RATP : Métro Pont de Sèvres à 500 mètres
—Autobus 171 — 169 — 179 à 300 mètres
—SNCF-RATP (Ligne Puteaux - Issy Plaine) Pont de Sèvres ou «Bellevue-Funiculaire» à 300 m

Pour les démarches à effectuer se présenter **sur rendez-vous,**
à la Direction du COLLEGE ARMENIEN SAMUEL MOORAT :
26, rue Troyon — 92310 SEVRES —— Tél. : 45. 34. 68. 28

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 17
MARDI
17 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.751 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.751

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ՝ ԱԶԵՐԻ ԴԱՏԱԽԱԶԻ ՄԸ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄԸ

ՇՈՒՇԻ՝ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՈՐ ՑՈՅՑԵՐՈՒ ՊԱՏՃԱՌ ԵՂԱՆ ԵՐԵՒԱՆ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ Է

Ձորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, մինչեւ իսկ Ուրբաթ առաւօտ նոր ցոյցեր եւ դռնադաղուլի չարժումներ տեղի ունեցած են Երեւան եւ Ստեփանակերտ: Արեւմտեան մամուլը, նախ հաւատկենալ տեղեկութիւններ տուաւ Ուրբաթ իրիկուն (քանի մը տող՝ «Մոնտ»ի մէջ), ապա աւելի լայն արձագանգներ Շաբաթ առաւօտ եւ իրիկուն («Ֆիկարօ», «Լիպէ», «Ռոթիտիէն», «Լը Մոնտ»):

Ինչ որ ստոյգ կը թուի առաջին ցոյցերուն պատճառներն են: Գրած էինք որ Ձորեքշաբթի օր, Սումգայիթի մէջ, բացած կը փետրուարեան ջարդերուն պատասխանատուներուն դատավարութիւնը: Միաժամանակ «յարմար» նկատուեր է Ղարաբաղի մէջ, դատախազի ազերի կոչող մը նշանակել, ինչ որ արդար վըրդովում միայն կրնար պատճառել Հայաստանի թէ Ղարաբաղի հայութեան: Տարբեր կարգադրութիւն մը կարելի չէ երեւակայել, եթէ չուզուիր դրգռել Հայերը: Ապա, Շուշիի մէջ, Հայ երիտասարդ մը մեռած է, Մայիս 11–ին, վայրագօրէն ծեծ ուտելէ ետք Ազերիէ մը, զոհն բախումի մը ընթացքին: Շրջանի կուսակցական պատասխանատուին հաճախայ հայ երիտասարդը մեռեր է հիւանդանոցը, սրտի տագնապէ ետք եւ ոչ մէկ բախումի մասնակցեր է: 40 հազար հոգի փողոց իջեր է Երեւան – Օփերայի հրապարակը – Ձորեքշաբթի օր, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ առաւօտ ալ գործադուլի չարժումներ ծայր տուած են Ստեփանակերտ: Այլախոհ աղբիւրներու համաձայն (Իզոր Մուրավեան), զանգուածային առաջին ցոյց մը կազմակերպուած էր, Ձորեքշաբթի գիշեր Ստեփանակերտ, ինչ որ կը հաստատեն նաեւ պաշտօնական աղբիւրներ: Ուրբաթ օր, ամէն ինչ կարգի մտած էր Երեւան: Մուրավեան (Մուրատեան՞ն) ըսած է որ անձնապէս միջամտած է, որպէսզի ցոյցերը դադրին մինչեւ Ցունիսի կուսակցական ժողովը, Մոսկուա: Պէտք չէ որ Հայաստան տեղի ունեցող հաւանական խռովութիւններ չահագործուին «պահպանողականներու» (հակակորպաչով հոսանք) կողմէ, բարենորոգումներու դէմ իրենց յարձակում – ներուն մէջ: Երեւանի ցուցարարները նաեւ պահանջած են Պարոյր Հայրիկեանի ազատ արձակումը: Այս լուրերուն, աւելի դրդռիչ ձեւով կ'արձագանգէ «Ֆիկարօ», խորագրելէն սկսեալ՝ «A nouveau l'agitation»: Ապա, Մոսկուայի իր «լաւատեղեակ» թղթակիցը ծուռն ու շիտակը իրար խառնելով, տեղեկութիւններ կուտայ: Այսպէս, օրինակ կ'ոգեկոչէ Հայաստանի փետրուարի «մարդասպանական» ցոյցերը (փա՛ռք Աստուծոյ, ոչ մէկուն քիթն իսկ արիւնած էր, տասը օրուան երկայնքին, մէկ մէլիոնի հասնող ցուցարարներով):

«Վիպերասիոն» ամբողջ էջ մը կը նուիրէր, վերհրատարակելով Փետրուար 26–ի երեւանեան ցոյցին մէկ նկարը: Ան ալ կը հաստատէ որ ցոյցերու եւ բողոքներու դրդապատճառն եղած է Պայրամով անունով Ազերի դատաւորի մը նշանակումը: Երեւան, նախ փորձ կատարուած է հաւաքուիլ Օփերայի հրապարակը, որու մուտքը փակած էին ոստիկանները (Հինգշաբթի, ժամը 18–ին), ինչպէս նաեւ մերձաւոր շրջանը: Ճառախօսներ հաւաքած են Թամանեան փողոցը, ապա կոչ ըրած են ցրուելու: «Արմէնփրէս»ի մէկ լրագրողը, պատասխանելով Մոսկուայէն Ռօյթըրի մէկ թղթակիցին այլ բացատրութիւն մը տուեր է: Ըստ է որ ցոյց չէր այլ՝ համախմբումը քանի մը հարիւր ուսանողներու, Օփերայի հրապարակը, որոնք իրենց յոյսը կ'արտայայտէին որ արդարութիւնը կը յաղթանակէ եւ թէ Սումգայիթի դատարանը ոչ մէկ ճնշումի կ'ենթարկուի, պատասխանատուներու դատավարութեան առթիւ: «Սովետսկի Ղարաբաղ» օրաթերթին մէկ պատասխանատուին համաձայն, ճիշդ է որ ցոյցեր եղած են, բայց հերքած է թէ գործադուլի որեւէ չարժում ծայր տուած ըլլայ: Ընդունուած է որ ժողովուրդը խորապէս վրդոված է հայ երիտասարդի մը մահէն, Շուշի: Այլ աղբիւրներու համաձայն, գործադուլը կը չարունակուի Ղարաբաղ եւ կը դադրի միայն, երբ Ազերի դատախազը հրաժարի: Եթէ Ստեփանակերտի ցոյցը ինքնաբուխ եղած է, Երեւանի ցոյցը կազմակերպած էր լուծուած «Ղարաբաղ Կոմիտէն», բողոքելու համար Ադրբէջանի Գերագոյն Ատեանին առջեւ (փոխադրուած՝ Սումգայիթ) բացուած դատավարութեան դէմ, այսքան հապճեպ կերպով կազմակերպուած, երբ հարցաքննութեանց եւ քննութեան թըղթածրարը չէ ամբողջացած: Կոմիտէն չատ կարճ կը գոնէ ժամանակաշրջանը եւ չընդունիր 32 մեռեալի պաշտօնական թիւը: Կ'առարկէ նաեւ որ հարցաքննիչ դատաւորները իրենց աճապարանքին մէջ, ժամ առաջ փակելու համար քննութիւնը չէն փորձած իսկ ձեռք ձգել Սումգայիթէն փախած բազմաթիւ Հայերու վկայութիւնը: Ըստ անոնց հարիւրաւորներ մասնակցած են պոկրոմին, մինչ միայն 80 ամբաստանեալ կայ: Աւելին՝ դատաւորները նկատի իսկ չեն առած Կոմիտէին կատարած նշումները, որոնք ցոյց կուտան որ պոկրոմը կազմակերպուած էր ադրբէջանական իշխանութեանց կողմէ:

Կոչ մըն ալ եղած է Վազգէն Ա· Կաթողիկոսին որպէսզի միջամտէ Պարոյր Հայրիկեանի ազատ արձակման ի նպաստ: Ի դէպ, «Ռոթիտիէն տը Փարի» յաւելեալ տեղեկութիւն մը կուտայ: Ըստ այլախոհ պարբերական՝ «Էքսփրէս – Մրոնիքա»ի մէկ աշխատակցին, ընկերաբանութեան հետեւող 240 ուսանողներ, քանի մը օր առաջ ապառնացած էին փողոց իջնել, եթէ հերքում մը լոյս չտեսնէր, Թերթի մը մէջ, որ «զրդռիչ» որակած էր Պարոյր Հայրիկեանը (հաւանաբար կ'ակնարկուի «Հայրենիքի Ձայն»ին, որ ըստ «Արմէնփրէս»ի յօդուած մը հրատարակած է Հայրիկեանի մասին, բայց «Հայրենիքի Ձայն»ի այդ թիւը դեռ չենք ստացած):

Երկուշաբթի առաւօտ, միայն «Լիպերասիոն» քանի մը տողով կ'անդրադառնար կրկին հարցին, հաստատելու համար թէ հանդարտութիւնը վերահաստատուած է: Կ'ըսէր նաեւ թէ, ըստ արտագաղթած Հայերու, Շաբաթ իրիկուն ցուցարարներ հաւաքուած են Ստեփանակերտի ոստիկանատան առջեւ, ձաղկելու համար նոր ոճիր մը գործուած Ուրբաթին Շաբաթ լուսնալիք գիշերը, 6 Ազերիներու կողմէ, որոնք ծանրօրէն վիրաւորուած են Հայ մը:

Այս ամբողջը կուգան կրկին փաստել, որ ուշ կամ կանուխ (եւ անհրաժեշտ է՝ կանուխ) միակ լուծումը Ղարաբաղի կը գումն է Հայաստանի, թէկուզ անուղղակի ձամբով:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ԼՈՒԾՈՒՄԷն ԵՏՔ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՅՈՒՆԻՍ 5-ԻՆ ԵՒ 12-ԻՆ

ԳՈՐԾԱԿՑԵԼՈՒ ԿԱԶՄ ՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏ ԿԵԴՐՈՆՆ ԱԼ ՀԱՂԻ ԵԿԱԻ ՈՒՐԻՇՆԵՐՈՒ ԿՈՂՔԻՆ

Շաբթուան այս 3–րդ դէպքն ալ անակնկալ չէր: Միթերանի ընտրութենէն, Ռոքարի նշանակումէն ետք, կեդրոնի այն երանելիները, որոնք կը կարծէին թէ խելացի գտնուած են փորձելով լեզու գտնել ընկերվարականներուն հետ եւ Ռոքարի նշանակումին օրն իսկ, նստած էին հեռաձայնի իրենց գործիքին մօտ, սպասելով որ հրաւիրուին նախարարական աթոռի մը...: Մեծ քաղաքագէտ, Միթերան, հարազատ փլորանթէն մը, ամէն պարագայի մէջ, անակնկալի բերաւ հաւանաբար նոյնիսկ Ռոքարը: Գալով՝ աջին, ամէն մարդ վրդովումի ձայն կը բարձրացնէ, բացի Ռեմոն Պառէ, որ չատ տրամաբանական կը գտնէ, որովհետեւ, կ'ըսէ այլ ելք չկար եւ Ազգ· Ժողովի լուծումը արդէլք չէ հռչակուած ընդլայնման փափաքին: Միթերան, լուծումը յայտարարեց Շաբաթ իրիկուն, տեսնուելէ ետք, ինչպէս կը նախատեսէ Սահմանադրութիւնը (12–րդ յօդուած), նախարարապետին, Ազգ· Ժողովին եւ Ծերակոյտին նախագահներուն հետ: Ըստ իրեն չէ կրցած յայտնել ընդլայնումը այնքան ծաւալուն կերպով որքան կ'ուզէր: Այսինքն, ընկերվարականները կ'ըսեն որ կեդրոնի անձերը մերժած են մասնակցիլ կառավարութեան, բայց հարց մը կը մնայ: Ի՞նչ առաջարկուած է իրենց: Աթո՞ռ, թէ աթոռակ: Շատ հաւանաբար քանի մը աթոռակ, անընդունելի քիչ – չատ արժանապատուութեան տէր մարդոց համար: Մնաց որ, հաւանական է նաեւ որ դիտումով առաջարկուած են պաշտօնները, որոնց մերժումը անխուսափելի էր: Այսինքն Միթերան վճռած էր Ազգ· Ժողովի լուծումը, բայց ուզած էր այն տպաւորութիւնը թողուլ որ «միւսները» ստիպեցին:

Հիմա, նոր ընտրապայքար մը նախորդին փակուելէն հազիւ չաբաթ մը ետք, այսինքն նոր ժամավաճառութիւն եւ նոր մախմամներ: Դեռ կան այլ ընտրութիւններ՝ ընդհանուր Խորհուրդի (fauteuil), թաղապետական, եւրոպական, ծերակուտական: Այս նոր ընտրապայքարը չսկսած իսկ հարցախոյզներն ալ սկսան: Առաջինը կը նախատեսէ Միթերանի իսկ փնտածը՝ ընկերվարական մեծամասնութիւն մը: 41%–ը այնքան ալ փափաքելի չէ, ընկերվարականներուն համար իսկ, որոնք ձախողած կ'ըլլան կեդրոն ձախի մը կազմութեան իրենց հեռանկարին մէջ: Կը մնայ, ինչպէս նախատեսել կուտայ Ժոսփէն, որ տեղ – տեղ, Բ· չրջանին համար, ընկերվարական մը քաշուի ի նպաստ աւելի լաւ դիրքի վրայ գտնուող կեդրոնի թեկնածուի մը:

Ամէն պարագայի մէջ, փոխանցման կառավարութիւն մըն է, որու նախարարներուն մէկ մասն ալ՝ եկաւ, բայց պիտի երթայ (ապահով մնացողներն ըլլան, չատ հաւանաբար՝ Ժոսփէն, Պերեկովուա, Լանկ, Ժոքս, Ռ· Տիւմա):

Անդամ մը եւս Ազգ· ձակատը իրաւարի դեր մը կ'ունենայ, աւելի՝ «փոր – ձանքին» է աջին: Լը Փէն կոչ կ'ընէ՝ հակընկերվարական միացեալ ճակատի մը, եթէ վերջնական ազէտ մը չի փնտրըւիր...:

(× Ազգ· Ժողովի լուծումին դէմ են Շապան – Տէլմաս եւ Փոհէր, որոնք կ'առարկեն թէ կառավարութիւնը չներկայացաւ իսկ Ազգ· Ժողովի առջեւ...:

× Ազգ· Ժողովը 577 աթոռ ունի, ըստեղծուած ձախին կողմէ համեմատական դրութեան հաստատումով: Այը դրութիւնը փոխեց, բայց թիւը պահեց: Մեծամասնութեան դրութիւնը, երկու չրջանով կրնայ ճակատագրական ըլլալ Ազգ· ճակատի համար, տարբերութիւն չըներ համայնավարներուն, որոնք որեւէ դրութեամբ չեն յաջողիր ջուրին երեսն ելլել:

× Կանանչները որոշեցին պօյքոթի ենթարկել ընտրութիւնները, ձաղկելով այն աթոռակը որ չնորհուած է Պրիս Լալոնտի կառավարութեան մէջ, ինչ որ արհամարհանք մը կը նկատուի մէկ միլիոն քուէարկողներու նկատմամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԷՐ ՄՕՌՈՒԱ Ա· քարտուղար ընդհրուեցաւ ընկերվարական կուսակցութեան ընդդէմ իր մրցակցին՝ Լօրան Ֆապիւսի, որ կը վայելէր Միթերանի նեցուկը եւ մինչեւ ծայրը մերժեց որեւէ միջին ճամբայ, խորապէս համոզուած որ մեծամասնութիւն կը վայելէ: Շաբաթ առաւօտեան 2–ին չուրջ է որ տնօրէն կոմիտէի 118 անդամներ (Միթերան – Մօռուա հոսանք) 54–ի դէմ 63 ձայնով Փիէր Մօռուան ընտրեց, երկար նիստի մը աւարտին: Կիրակի առտու, Ֆապիւս, ինչպէս յայտարարած էր կը քաշուի եւ Մօռուա միաձայնութեամբ կ'ընտրուի տնօրէն – կոմիտէին կողմէ: Նախապէս, Լուի Մերմազ փորձ մը կատարած էր երրորդ ելք մը առաջարկելով՝ ինք ըլլայ ժամանակաւոր քարտուղարը, մինչեւ 89–ի դարնան համագումարը, «սառեցնելու» համար կացութիւնը: Մօռուա հաւանած էր, Ֆապիւս՝ ոչ: Ինք եւ իր կողմնակիցները հաշիւներ ըրած էին եւ 63 քուէ գտած իրեն ի նպաստ, բայց հաշիւներ կան որոնք սխալ կ'ելլեն: Կը թուի որ Ֆապիւսի վնասած է նախագահական աթոռի թեկնածութեան իր փառամոլութիւնը եւ ամենք այն մտահոգութիւնն ունեցած են որ կուսակցութիւնը անձի մը նախագահական երազներուն գործիքը դառնայ:

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆԸ՝ Լեկասով անձնապատն եղած է, գրեթէ օրը օրին երկու տարի յետոյ Ձերնոբիլի աղէտին: Առաջին գիտնականներէն մէկն էր որ տեզրոյն վրայ գացած էր պայթումին անմիջական վաղորդայնին իր կեանքն իսկ վտանգելով: 52 տարեկան, Լեկասով խորապէս ազդուած էր, երբ Ձերնոբիլ գացած էր որպէս անդամ կառավարական քննիչ յանձնախումբին եւ յայտարարած թէ երբեք չէր ակնկալեր որ աղէտը նման համեմատութիւններ ունեցած ըլլար:

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ԲԱՆԱԿԸ սկսաւ պարպել Աֆղանիստանը, ինչպէս նախատեսուած էր Ժընեւի համաձայնագրով, թէեւ այնքան ալ դիւրին չէ, քանի որ դիմադրական

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԻԾԻ ԵՒ ՆԻՒԹԻ ՀԱՄԱՅԳՔԸ

Երկու զեղեցիկ ցուցահանդէսները, երկու վարպետները, մին 90 տարեկանի սէմին, իսկ միւսը դեռ երկու տարի առաջ մահացած՝ 89 տարեկանին, կը հաստատեն թէ գծելը, էութեամբ, թուղթին վրայ քանդակել է, եւ թէ քանդակելը՝ միջոցին ու տարածքին մէջ գծել է:

Ռուբէն Նազեան, ամերիկահայ քանդակագործը (1897 – 1986), քիչերու ծանօթ է Ֆրանսայի մէջ՝ հակառակ անոր որ ինք քանիերորդ դարու առաջնակարգ քանդակագործներէն է, յատկապէս երկրորդ յետ – պատերազմեան շրջանը յատկանշող: Ծանօթութեան այս հարցին զբօսով մեծ բաժին ունի Նազեանի մասին մեծ նազրութիւններու պակասը, նոյնիսկ Ամերիկա: Անարդար անտեսում մը ու անտրամաբանական՝ նկատի առած իր արուեստին վճռական ներկայութիւնը ամերիկեան նոր դպրոցի կազմութեան մէջ:

Նազեանի այլազան հանդրուանները յատկանշող գործերու նմոյշները, զոր այս օրերուն կը տեսնենք Փարիզ (1), առաջին անգամ է որ կը ցուցադրուին այս քաղաքը՝ անհատական ցուցահանդէսի ձեւով: Անոնց կ'ընկերանան քանի մը մեծադիր լուսանկարներ, որոնք կը ներկայացնեն Նազեանի մեծածաւալ գործերը՝ որպէս նորօրեայ հսկայ կոթողներ: Աւանք, տարածուն մակերեսներով, խորտուբորտ եւ կամ ողորկ, մեռապային, կը ստեղծեն անտուող ու փչխող ներկայութիւն մը, ուր գիծերն ու շրջագիծերը, ձեւակազմութիւնները ու անկիւնները խաղերը միջոցին ու տարածքին մէջ մարմին կուտան միակուռ ու խտացած ուժականութեան մը: Ուղիղ եւ անկիւնաւոր ձեւեր, տեղեր ուղղաձիգ հսկայ մուրճերու նման, իրարու կից կանգնած, նախապատմական յուշարձաններու նմանութեան խորհրդաւոր, ամեհի ու առեղծուածային գոյակներու տպաւորութիւնը կը յառաջացնեն:

Նախապատմական կամ հնադարեան չունչը Նազեանի մօտ կարելի է տեսնել իր ստեղծագործական առաջին շրջանէն իսկ, 1920–ական տարիներու չուրջ կատարուած շարք մը գծանկարներու եւ քանդակներու ընդմէջէն, կենդանիներ պատկերող, տեղեր իրենց կազմով հին ժամանակներու քարանձաւային վիմանկարները յիշեցնող: Իր գիծը նուրբ է ու զգայուն, մինչ ձեւերը, կորութեամբ յատկանշուած եւ սահուն, քնարական խորք մը ունին: Ցետագայի կոթողային վերացական գործերուն մէջ Նազեանի ձեւերը կը դառնան անկիւնաւոր ու չեղքեղր, որոնց աւելի ուշ կ'ընկերանան երկար կրկնճիթանման տարրեր, որոնք կարգ մը քանդակներու մէջ կը յատկանշեն կերպարներուն թեւերն ու սրունքները եւ նոյն ատեն, պիրկ ու ալացիկ շարժում մը կուտան անոնց:

Ցուցադրուած արձաններուն ընկերացող գծանկարներէն ոմանք հիանալի օրինակներ են Նազեանի գծային զգացողութեան: Իսկ փորագծուած զոյգ քանդակներու պարագային, Նազեան գրիչն ու թուղթը փոխարինած է կաւի չերտերով, որոնք իրարու թէ մոխ մեծ կտորներ ըլլան, որոնց վրայ բացուած ճեղքերուն կամ ակօսներուն լայնքն ու խորութիւնը պայմանաւորուած են դանակի հարուածին խորութեններէն: Անոնք ժամանակակից յուշաքարեր են կարծէք, որպէս արձան դանդ հնադարեան սեպագիր կամ այլ տեսակի քարէ տախտակներու:

Նազեանի գործերուն բովանդակութիւնն ու անուանումները զերազանցօրէն դիցարանական են: Ցատկանշական է եւրոյթը թէ նոյնիսկ իր ամէնէն յանդուգն վերացական գործերը, կորիզը կազմող իր նորարարութեան, կը կրեն «չօշափելի» խորագիրներ՝ չեշտելու համար անոնց էութեան առարկայական արմատներն ու զարգացումը: Սակայն ամբողջովին վերացական եւ ինքնուրոյն լեզու մը նուաճելէ ետք, կամ անոր առընթեր, ինք կատարած է նաեւ քանդակներ, գծանկարներ եւ վիմատիպեր, որոնց մէջ պատկերային ու կերպարներու նկարագրական բնոյթը կը մնան ներկայ: Այս տիպի գործերը իրեն համար թերեւս անհրաժեշտութիւններ եղած են՝ իր յղացքի ազատութիւնը յատկանշող, ուր իր կապը անցեալին հետ՝ դիցաբանութեան ընդմէջէն, մղիչ ուժն է գուցէ, որ կը հրահրէ իր երեւակայութիւնն ու ներաշխարհը՝ զայն միշտ թարմ եւ կենսունակ պահելու միտումով: Աւորը արտայայտութիւնը, խտացած եւ խօսուն կերպով, իր այլազան երեսակներով կը դանենք ներկայ ցուցահանդէսին մէջ. հազուագիւտ առիթ մը՝ հաղորդուելու մեծ քանդակագործի մը արուեստին, որ տիտանի կնիքով մը դրոշմած է մեր դարու քանդակագործութիւնը:

***

Ոճային այլափոխման կամ բովանդակութեան այլազանութեան հարցով, այլ բնոյթ կը ներկայացնէ Մորիս Էսթէվի (1904···) արուեստը, որ թերեւս իր բարձրագոյն արտայայտութիւնը կը գտնէ իր գծանկարներուն մէջ (2):

Հակառակը Էսթէվի գոյնով յորդող իւղանկարներուն եւ ջրանկարներուն, իր գծանկարները, տիրապետուած աեւ ածուխով ու, գունաւորումի պարագային, առաւելաբար մեղմ գոյներով ընկերակցուած, թովչանքի մթնոլորտ մը կը ստեղծեն՝ բաղդատած յատկապէս իր իւղանկարներուն, որոնք թանձրախիտ ու ղիլ գոյներու աշխարհ մը կը ներկայացնեն:

Էսթէվի գծանկարները, իրենց թաւշային մակերեսով ու հիւսուածքով, թարմութիւն, լոյս, սառեր ու խոհուն հոգեվիճակ կը համախմբեն, ուր իրականի եւ ոչ – իրականի խաբկանքը դիւթական ու երազային աշխարհ մը կը ստեղծէ: Գեղադիտական վայելք մը՝ իր տեսակին մէջ եզակի: Ահա գծանկարչական համբերատար ու խորապէս ուսումնասիրուած աշխատանք մը, որ հրաշքի մը նման կը սքրբէ որեւէ միապաղաղութիւն ու մարմին կուտայ բիւրաւոր գծանկարներու՝ իրարու աննման: Պատկերային գործերու մէջ ձեռք բերուած այլազանութեան չի նմանիր այս մէկը, որուն պարագային կերպարներու կամ նկարուած նիւթերու փոփոխութիւնն է որ տարբերութեան խարկանք մը կը ստեղծէ:

Միեւն յղացողական քարձր մակարդակ մը կրնայ նոյնպիսի հարուստ ամբողջութեան մը ծնունդ տալ, երբ արուեստագէտը նոյնացած է իր ոճին ու ներաշխարհին հետ, իր ներքին աչքին հետ՝ որ աւելի քան 40 տարիէ ի վեր անշեղ կը հիւսէ իր նկարչական ոստայնը, առանց «վերանորոգուելու» երբեմն անտեղի պայմանաւորումին: Էսթէվի իւրաքանչիւր գծանկարը տարբեր աշխարհ է: Նման պարագայի մը «վերանորոգում»ը կը դադրի իմաստ ունենալէ: Այս առումով, իր գծանկարներու չարքը շղթայ մըն է կարծէք, անհատնում, որու ամէն մէկ օղակը տարբեր կազմ ունի եւ բնոյթ, ծառերու նման այլազան, իրենց ածին մէջ «ինքնակամ» եւ «ազատ», սակայն ենթակայ ըլլալով օրէնքի մը, բնութեան օրինքին: Էսթէվին «ծառ»երուն տնօրինողը Էսթէվը ինքն է, որ թուղթին վրայ կը կերտէ կառուցուածքներ՝ լոյսով ու սառերնեռով փաթթուած, անճչդորոշելի բայց միշտ «բան» մը յիշեցնող, ուր ձեւերն ու երբեմն գիրենք սահմանող հանդարտ գիծերը, միջոցին մէջ ծփացող եւ կամ անշարժացած ամբողջութիւն մը կազմած, առինքնող յատկութիւն մը ունին՝ իրենց վայելչութեամբ եւ գուսպ ներկայութեամբ: Թերեւս առկախուածութեան այս կացութիւնն է որ խորհուրդի կը վերածէ Էսթէվի գծանկարները, որ դպչելով դիտողին երեւակայութեան ու անոր ընդմէջէն «յիշել»ու իր զգայարանքին, անոր մէջ կ'արթնցնէ գուցէ իրերն ու շրջապատը նոր չօշափող ու ճանչցող իր «մոռցուած» հեռաւոր յիշատակները:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԷՐԼԵՃԻՒԼԵԱՆ

(1) REUBEN NAKIAN, «Sculptures - dessins», Galerie Basmadjian - 90, bd. Raspail, Paris 6e (du 15 avril au 21 mai 1988).

(2) ESTEVE, «Encres et dessins», Galerie Tendances - 105, rue Quincampoix, Paris 3e (du 14 avril au 28 mai 1988).

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԱՒՕՐԵԱՅ ՀԱՐՑԵՐ

Ցօդուած մը, որ լոյս կը տեսնէ «Սովետական Հայաստան»ի մէջ անցեալ Նոյեմբերին, առիթ կ'ընծայէ էջմիածնի շրջանի (*) պատերազմի եւ աշխատանքի խումբ մը վեթերաններու, որ – երկար ուշացումով պատասխան – նամակ յղեն խմբագրութեան: Ցօդուածագիրը կը դիտել կուտայ, թէ քաղաքին եւ շրջանին մշակոյթի օճախները եւ հանրային վայրերը կը մնան անբաւարար եւ անզոհացուցիչ տեղացիներուն հոգեմտաւոր զարգացումին համար: Եւ կը դրէր, – ես միշտ իմ հանգիստը անցկացնում եմ եկեղեցում: Պատասխան – նամակին մէջ, 11 տողագրութիւն, մէկ կողմէ կը մատնանշուի էջմիածնի մշակոյթի, լուսաւորութեան օճախներուն եւայլնի մատուցանած կարեւոր դերը զազափարական – դաստիարակչական աշխատանքներուն ուղղութեամբ, միւս կողմէ, նամակին հեղինակները կը հաստատեն, թէ 55·000է աւելի բնակչութիւն ունեցող քաղաքին մշակոյթի տունը դիւերօթիկ դպրոցի մը «յարմարեցուած» սենեակներէ կը բաղկանայ: Պատկան մարմինները տարիներէ ի վեր կ'անտեսեն նոր, յարմարաւէտ չէնքի մը կառուցումին հարցը:

Օրաթերթին խմբագրութիւնը՝ ձեւով մը առ ի պատասխան, նկատել կուտայ, թէ ո՛չ ոքի համար գաղտնիք չէ, որ մշակութային կեանքը տխուր եւ տպտպուկ է մեր շատ բաղաքներում ու յատկապէս գիւղերում ··· միջոցառումները յաճախ ոչինչ չեն տալիս մարդկանց ոչ մտքին, ոչ սրտին: Ցմբաղրութիւնը առաւել յարմար կը նկատէ խօսիլ արդիւնաւէտ արդիւնքներու մասին, քանի այդքանը պարզ քաղաքին մշակոյթի տունը իրականութեան լոյսին տակ էջմիածնի հոչակաւոր տաճարների հետ քնաւ էլ կռւտու – րայի տան օգտին չէ: Կ'առաջադրէ, առաջարկներով, խօսակցութիւններու ճամբով մարդոց ժամանցը եւ հանգիստը դարձնել օգտաչատ:

Հայաստանի վիճակագրական վարչութեան փոխ – նախագահը, իրբեւ պետական առանձնայատուկ գործ, կ'անդրադառնայ Ցորհրդային Միութեան եւ, հետեւաբար, Հայաստանի մարզահամարին, որ ինչպէս ծանօթ է, տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ տարի, Ցունուար 12–էն 19: Մարզահամարներու ընթացքին նկատի կ'առնուին կարեւոր տուեալներ, ինչպէս օրինակ, այսպէս սահմանուած բնական չարժը, այսինքն՝ ծնունդները, մահերը, ամուսնութիւնները եւ ամուսնալուծումները, միգրացիան, ուրիշ խօսքով՝ մէկ հանրապետութենէ միւսը կատարուղ տեղափոխութիւնները: Այնուհետեւ նաեւ քաղաքաբնակներու եւ գիւղաբնակներու թիւերը, տոկոսները, ո՞ր մէկ լեզուն կը նկատեն մայրենի, կրթական մակարդակը, տարիք, սեռ, չարք մը այլ մանրամասնութիւններ: Հայաստանի վիճակագրական վարչութեան փոխ – նախագահը՝ Վ. Բախչեճեան կը ճշդէ, թէ Հայաստանի մէջ մարզահամարի աշխատանքները՝ 1989–ին, կը մասնակցին աւելի քան 11·000 հոգի: Ասոնք պէտք է յատուկ պատրաստութիւն ձեռք ձգեն, ան կ'ըսէ ուսուցում: Ասոնցմէ ամէն մէկը մարզահամարի ընթացքին պէտք է այցելէ հարիւրէ աւելի բնակարան եւ անհրաժեշտ թերթիկները լեցնէ ըստ այնմ: Ան ի յիշեցում՝ մարզահամարները կը կատարուին տասը տարին մէկ. վերջինը՝ 1979 Ցունուարին:

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն հերթական նիստի մը ընթացքին քննութեան կ'առնէ վառելանիւթերու աղբիւրներու չահագործման հարցը եւ ցաւով նկատել կուտայ, թէ պատասխանատու մարմինները հարկ եղած ուշադրութիւնը չեն դարձներ այս ուղղութեամբ: Կը յանձնարարէ լուրջ հսկողութիւն, որպէսզի աւելորդ մսխումներ չկատարուին: (Անցգալի յիշատակենք, թէ անդրանիկ կատարը կամ կազուղին Հայդազչին տրբեսին, – (Թրբատ), Երեւան կը հասնի 1959–ին, մեր հայրենիքի անտեսութեան եւ անհատներու կեանքին մէջ լայն տեղ դրաւելով: Տարիէ տարի կ'աճի ցանցը):

Կեդր. Կոմիտէն միաժամանակ անհրաժեշտ կը գտնէ պայքարի ակտիվացումը դիւզատնտեսական հում նիւթերու, սբնընդամթերքի պահպանումին, վերամբակումին, տեղափոխութեան մարզերուն մէջ արձանագրուող տեղեկատուութիւններուն: Պատասխանատուութեան ենթարկել անձերն ու մարմինները: Ընդհակառակը Ջրամատակարարումի խնդիրը կը նկատէ շատ կարեւոր եւ այժմէական: Այս ուղղութեամբ եւս ժողովցաւով կ'արձանագրէ, թէ վերջին տարիներու թոյլ հսկողութեան հետեւանքով եւ անհարկի որոշումներով, կարպագրութիւններով Ջուրի ապահովումին մէջ «լարուած իրավիճակ ստեղծուել է Երեւան, Լենինական Կիրովական, Դիլիջան, Իջեւան, Սեւանի բաղաքներում եւ Հանրապետութեան շատ այլ բաղաքներում: Հանրապետութեան գիւղերի միայն 39,5 տոկոսն է ապահովուած կենտրոնացուած ջրամատակարարութեամբ»: Ջրմուղի դլխաւոր եւ ներքին ցանցերու անբաւարար չահագործումին հետեւանքով մեծ կորուստներ կ'արձանագրուին:

Վ. Սադումեան, որ փոխ – նախագահն է Նախարարներու Խորհուրդին՝ կառավարութեան կողքին աշխատող պատմութեան և մշակոյթի յուշարձաններու պահպանութեան օգտագործումի հիմնական վարչութեան, երկար յօդուածով մը, «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին մէջ, դիտել կուտայ, թէ վերին մարմինները իրենց տուած որոշումներով եւ կարգադրութիւններով մեծ չափով կը նպաստեն մեր անցեալին եւ մշակոյթին հետ կապ ունեցող բազմահազար յուշարձաններու անխաթար պահպանութեան գործին: Ներկայիս, կ'ըսէ ան, կը վերակառուցուին, կը նորոգուին եւ կը բարեկարգուին 60–է աւելի յուշարձաններ: Ասատած է Հայաստանի տարածութեան վրայ ցրուած յուշարձաններու հաշուեցուցակը՝ մօտաւորապէս 15·000: Քարոզչական աշխատանքներ եւս: Վերջին հինգ տարիներուն նկատելի կը դառնան ասոնք՝ առանձին գիրքեր, գրքոյկներ, վաւերագրական ժապաւէններ, ազդագիրներ եւայլն: Միաժամանակ կը դանդաղի թէ՛ հոգածութիւնը հարկ եղած չափով ի յայտ չի գար շատերուն, որոնց չարքին դեկավար, պատասխանատու մարդոց քով: Վարչութիւնը, որ ի վիճակի չէ ունենալու իր վարի օղակները, յուշարձաններու պահպանութեան համար տրամադրելի ուժ կ'ունենայ 3 տեսուչ եւ 106 հսկող – պահակ, ուրկէ հատատումը, – այդ յուշարձաններից իւրաքանչիւրի վրայ հսկիչ չես կարգի, կամ չես հսկի 24 ժամ շարունակ: Գոյութիւն ունի յուշարձանները պահպանութեան սահմանուած ընկերակցութիւնը՝ աւելի քան 400 հազար անդամներով, բայց կամաւոր պահապաններու թիւը շատ քիչ ըլլալով հանդերձ ··· թուղթի վրայ կը մնան:

Այլ մտահոգութիւններու ալ արձագանգ կը հանդիսանայ: Ճարտարապետները մարմինները շատ յաճախ կ'անտեսեն պատմական վայրերու գոյութիւնը, իրենց յատակագիծերը կազմելու եւ իրականացնելու ժամանակ: Մթնոլորտը պահպանող թունաւոր արտարերումները, իրենց կարգին, մեծ վնաս կը հասցընեն յուշարձաններուն:

Ժ. Մ.

(*) Համաձուն շրջանը՝ 379 քաղ. բլմ., կեդրոնը՝ էջմիածին. քաղաքին հեռաւորութիւնը Երեւանէն՝ 20 բլմ.: Շրջանին կազմութեան թուականը՝ 1930 Սեպտեմբեր 9:

LIVRES REÇUS

LE CIEL ETAIT NOIR SUR L'EUPHRATE
— La tragique histoire des Arméniens —

JACQUES DER ALEXANIAN

Ed. Robert Laffont, 1988.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ «ՊՕՊՈՒՐ»Ի ՄԷՋ

Ջորեքշաբթի, Մայիս 4–ին, «Ժ. Փոմփիտու» կեդրոնի փոքր դահլիճը Արեւելեան Եւրոպայի Ընկերվարական Երկիր – ներու Երիտասարդութեան նուիրուած վիճաբանական երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ – «Պատմութիւն եւ Հասարակութիւն» – կազմակերպութեամբ: Երեկոյթը բացուեցաւ Ղարաբաղի իրադարձութիւն – ներուն առնչուող տեսերիզով մը (յոյ – ցեր, Վազգէն Ա., Ս. Կապուտիկեան, Սումգայիթի պոգրոմները), որմէ անմի – ջապէս յետոյ խօսքը տրուեցաւ Սէ – էմ – Տէ – Ա.–ի (Սփիւռքի հետազօտութեան կեդրոն) անօրէն Արման Սարեանին, որ պիտի արտայայտուէր Հայաստանի երի – տասարդութեան մասին: Ան հակիրճ կեր – պով Ղարաբաղի դէպքերուն անդրադար – ձալէ ետք, ըսաւ թէ ամէն տեղ երիտա – սարդութիւնը յառաջապահ դեր ունի, սակայն զիրենք զանազանողը մասնաւո – րապէս մտահոգութիւններն են: – Իրա – ւութիւն մը, որ աւելի յստակ կը դառ – նար միւս զեկուցումներն ալ լսելէ ետք, երբ կարելի կ'ըլլար եզրակացնել թէ Հա – յաստանի երիտասարդները կ'առանձնա – նային նախ եւ առաջ իրենց ազգային մը – տահոգութիւններով:

Ա. Սարեան կանգ առաւ նաեւ Հայաս – տանի երկրորդ եւ երրորդ սերունդներու միջեւ առկայ եղող տարբերութեան մը վրայ, ըստ որուն նոր սերունդի ազգային զգացումները աւելի վառ են քան նախ – կին սերունդին: Ինչպէ՞ս կատարուեցաւ այդ անցումը՝ դէպի աւելի ազգայինը: Շարժանկարի պատառի մը պէս ներկա – ներուն առջեւ պարզուեցան Խրուշչովի, կուսակցութեան Ի. համագումար, ա – պաստալինականացում, բարենորոգում – ներ, աւելի բարձր կենսամակարդակ, ուստի ազգային մշակոյթին հանդէպ ա – ւելի մեծ հետաքրքրութիւն, ազգայնա – կան համարուող գրողներու վերահաս – տատում (Րաֆֆի, Զարենց, Բակունց եւ – այլն), 1965–ի Ապրիլ 24–ի ցոյցերը, որմէ անմիջապէս յետոյ ցեղասպանութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններու «հե – ղեղ» մը, որու մասին նախապէս կարելի չէր նոյնիսկ խօսք մը ընել:

Գուցէ հարկ չկայ երեկոյթի բոլոր մասնակիցները թուելու կամ զանունք ա – ռանձնացնելու: Նշենք միայն թէ խօսք առնողներն էին «Աբգիւէլ»ի ու «Լիպերա – սիոն»ի երկու թղթակցուհիները, չեխ պատմաբան մը, լեհ քննադատ մը եւ ռու – մանացի վիպասան մը. վերջին երեքը ժա – մանակ մը ի վեր իրենց երկիրները լը – քած ու հաստատուած են Ֆրանսա: Ա.յս բոլորն ալ չէջը դրին մասնաւորապէս մէկ սահերեոտիպի վրայ, ըստ որուն վե – րոյիշեալ երկիրներու երիտասարդները

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԲԱՑՈՒՄ՝ ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ինչպէս Տէսին, Վիլէօրպան ալ, քանի մը օրերէ ի վեր ունի իր Հայ Մշակոյթի Տունը: Արդիւնք՝ քաղաքապետական ժո – ղովի անդամ Վարուժան Գրիգորեանի ջանքերուն եւ բնականաբար՝ քաղաքա – պետ՝ Շառլ Խոնիւի եւ իր աշխատակից – ներուն բարեացակամութեան: Շէնքը կը պատկանի քաղաքին:

Տան պաշտօնական բացումը կատա – րեց, Հինգշաբթի, Մայիս 5–ին, նախկին վարչապետ Փիէռ Մօռուա, ի ներկայու – թեան շուրջ 500 Հայերու, որոնց մէջ էին շրջանին հայ հոգեւորականները: Ներ – կայ էին նաեւ նահանգին գրեթէ բոլոր ընկերվարական երեսփոխանները եւ ծե – րակուտական՝ Սէրուսքլա: Կարդինալ Տըքուրթրէ՝ որ ապաքինման մէջ էր, ղրկած էր պատուիրակ մը: Հրեայ հա – մայնքը եւս ունէր իր ներկայացուցիչը:

Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Ընկերակ – ցութեան նախագահ Վարուժան Գրիգոր – եանի հրաւէրին վրայ, Փիէռ Մօռուա կտրեց աւանդական ժապաւէնը դրան առջեւ. քաղաքապետն ալ վար առաւ ծած – կոցը՝ որուն տակ զրուած էր Ֆրան – սերէն եւ հայերէն՝ «Հայ Մշակոյթի Տուն»:

Նորվան Եպիսկոպոսի աւուր պատշաճի աղօթքէն վերջ, խօսեցան, կարգաւ, նա – խագահ Գրիգորեան, եւրոպական երես – փոխան Անրի Սապի, Շառլ Խոնիւ եւ Փիէռ Մօռուա:

Պր. Գրիգորեան ըսաւ որ Տունը որ համայնքին միատեղ աշխատանքովը ըս – տացուած է, բայց պիտի ըլլայ բոլոր Հա – յերու առջեւ: Իր շնորհակալութիւնները յայտնեց քաղաքապետին, զանազան հաս – տատութիւններու՝ որոնք մասնակցած են վերանորոգման աշխատանքներուն եւ նաեւ՝ նուիրատուներու, «որոնց նորէն ալ պիտք պիտի ունենանք» ըսաւ: Տունը կահաւորուած չէ տակաւին:

Անրի Սապի՝ որ այլեւս ծանօթ է ամ – բողջ ափիւռքահայութեան եւրոպական – Խորհրդարանին մէջ իր հայանուէր գործ – նէութեան պատճառաւ, յայտնեց ան – դամ մըն ալ իր համակրանքը Հայոց եւ չեչոը դրաւ զանազան մշակոյթներու եւ տարբերութիւններու հանդէպ անհրա – ժեշտ հասկացողութեան վրայ: «Խաղա – ղութիւն չկայ» ըսաւ «առանց թոյլատու ոգիի»:

1977–էն ի վեր Վիլէօրպանի քաղաքա – պետ եւ Ազգային Պաշտպանութեան նախ – կին նախարար Շառլ Խոնիւ նշեց որ իր քաղաքին մէջ հաստատուած են շուրջ ե – րեք հազար Հայեր եւ յիշեց, հինգ տարի առաջ եղած ընտրական պայքարին ըն – թացքին Հայերուն ըրած իր չորս խոս – տումները՝ Հայաստան փողոց մը, Մշա – կոյթի Տուն մը, հայկական զպրոց մը, Աբովեան քաղաքի հետ զուգորդում (ժիւմըլաժ):

«Փողոցը բացուած է ու մկրտուած 1987 Մայիս 30–ին, Մշակոյթի Տունը՝ ահաւասիկ: Դպրոցը, Կապոյտ Ծաչը յանձն կ'առնէ կազմակերպել դասընթացք Տանը մէջ: Կը մնայ զուգորդումը»...:

Զուգորդումը կը ձգձգուի ամիսներէ ի վեր: Պր. Խոնիւ չճշդեց թէ ինչու. Հա – մայնքէն ոմանք կը կարծեն թէ Տունը կրնայ ունենալ իր ներկայացուցիչը:

Անրի Սապի՝ որ ներկայ էր հանդէսին, նշելով սակայն որ գաղթը կրնայ լուծում մը ըլլալ անհատի համար, սա – կայն երբեք ողջ ժողովուրդի մը հա – մար:

Վերջաւորութեան վերստին խօսք եղաւ քաղաքականացած երիտասարդութեան ու իտալիա համայնավարներու չգոյու – թեան մասին: Ըսուեցաւ թէ Զեխոսլովա – քիոյ մէջ, Զիլիի պետական հարուածի օ – րերուն, գրեթէ բոլորը ուրախ էին, քա – նի որ «Բոլշեւիկները հարուած մը ստա – ցած էին»: Ա. Սարեան ալ յիշեցուց որ այս առումով Հայաստանի մէջ եւս վիճա – կը շատ տարբեր չէր:

Մեր կարծիքով երեկոյթին ներկայ ե – ղողները պէտք է որոշ չափով յուսախաբ եղած ըլլան: Ըսուածներուն մէջ, ան – շուշտ, իրականութեան բաժին մը կար, սակայն տրուած մակերեսային ու մաս – նակի – միայն բացատական – զեկուցում – ներով կարելի չէր լրիւ պատկեր մը ըս – տեղծել այդ երկիրներու երիտասարդու – թեան մասին:

Ֆ. Տ.

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

– Ինի՞մ խօսո՞ւմ էք, – հարցուց բը – ժիշկը հիւանդին:

– Ո՛չ, բժիշկ, սովորաբար ես խօսում եմ այն ժամանակ, երբ ուրիշներն են քնած:

– Այո՞նքն:

– Դասախօսութիւն եմ կարդում:

***

– Ամուսնուս հետ անհնար է թատրոն յաճախել: Ողբերգութեան առաջին իսկ գործողութիւնից յետոյ սկսում է աղիո – ղորմ հեկեկալ:

– Իմ ամուսինն աւելի զգայուն է, նրա հեկեկոցն սկսւում է տոմս գնե – լիս...

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վէպ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

– Սիրոս կը ցաւի, – չէնջաց ան դան – ղաղօրէն, երբ Սիսակեան հարցուց իր տխրութեան պատճառը:

Որոշեցին դադրեցնել խմելը: Դուրս ե – լան: Սիսակեան ընկերացաւ անոր մին – չեւ մեքրօ: Մակեդոն կը դողար ցուր – տէն, մինչ Սիսակեան բաճկոնը բաց, կը խօսէր ծամելէն տակաւին ապուխտի կը – տոր մը ու կը խնդար Բարթողի վրայ, որուն այդպիսի մեկնումը առած էր նա – հանջի մը երեւոյթը:

Մակեդոն ձայն չհանեց: Խօսեցաւ մի – այն, երբ հասան գետնուղիին բերանը, ուրկէ ելլող ջերմութիւնը հաճոյալի ե – կաւ իրեն:

– Ա՛ս սիրոս կը վախցնէ զիս:

– Հոգ մի ըներ, բան մըն ալ չես ըլ – լար:

Եւ Սիսակեան զարկաւ ուսին:

Պարապ էին կառքերը: Մակեդոն եր – կարեց ոտքերը դիմացի նստարանին վը – րայ եւ գոցեց աչքերը: Ուզեց հանգիստ չունչ մը առնել: Բան չզգաց գրեթէ՝ մին – չեւ գնացքին կանգ առնելը: Լաւ էր: Ուզեց գիշերել նստարանին վրայ:

Դուրսը բաց օդին մէջ հանեց իր գըլ – խարկը ու կոթնեցաւ գետնուղիին քարե – րուն: Երկու վառ, արնոտ սրտերու պէս, կախուած էին անոր վրայ մէթրոյին եր – կու ճրագները: Կախուած էին անոր վը – րայ նոյնպէս ծառի մը չոր ճիւղերը, ո – րոնց մէջէն կ'անցնէր հով մը ծալուռղ, ծփացող պատանքի մը ձայնով: Կ'անց – նէր արուարձանէ մը եկող վերջին հան – րակառքը, որուն ձայնը տաք արեան պէս ժայթքեց փողոցին պաղ լռութեան մէջ:

Ամէն բան կը չարժէր Մակեդոնի աչ – քին դիմաց: Գինովութի՞ւն էր թէ տար – բեր բան մը: Անիկա սակայն չէր խմած այդ աստիճանին հասնելու համար: Վա – րազոյրի մը վրայ գծուած նկարներու պէս՝ կը չարժէին տուները մեղմօրէն: Ու կը չարժէին տուները մեղմօրէն: Ու լոյսերը այդ վարագոյրին փակուած գու – նաւոր ուլունքներու նման կը զարնուէին իրարու մակոյկ սարսուռով մը:

Մակեդոնի մէջէն կը բարձրանար հե – ռաւոր քաղցր ձայն մը, որ կուգար կար – ծէք երազներու խորէն: Կը բռնէր անոր ձեռք

Պ. Ժիրայր Մըրեան,
Տէր եւ Տիկին Ալեքսանդր Մըրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Փասքալ Մըրեան,
Օր. Վիքթորիա Մըրեան,
Այրի Տիկին Էլիզ Վեռոիէ եւ զաւակները,
Մըրեան, Հայթայեան, Ալանեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԳԻՆ ԳՈՐԻՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մըրեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 12-ին, 62 տարեկանին:

Ցուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երկուշաբթի, Մայիս 16, ժամը 15·45ին, Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Մալաքոֆի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

Հասցէ՝
A. MIRIAN
5, rue de Valence — 75005 PARIS

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիրուհի Մուսէեանի մահուան քառասունքին առթիւ, Տիրուհի Կէլկէլեան 200 ֆրանք կը նուիրէ ողբացեալին չատ սիրելի «Յառաջ»ին:

ՆՈՒԷՐ

«Քալ Նազար»ի չատ յարգող ներկայացման առթիւ, Անիէռ – Պուա Քոլոմպի Գառնիկ Յովհաննէսեան կրթական մարմինը հազար Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին (ատանալ «Յառաջ»էն):

(Շար. Ա. Էջէն)

ուժերը տրամադիր չեն գործակցելու իշխանութեան հետ: Ութ տարի է որ խորհրդային բանակը հոն էր: 5 միլիոն Աֆղաններ ալ ապաստանած են Իրան եւ Փաքիստան:

ՔԱՆՆի չարժանկարի փառատօնը, որու բացումը Մշակոյթի նախարար չկար որ կատարէ, առջի օր ընդունեցաւ ճաք Լանկը, նոր – նոր նչանակուած: Բայց, մեծագոյն խանդավառութիւնը ստեղծած է (O tempora! o mores!...) կիրակի իրիկուն Իտալիոյ երեսփոխանական ժողովի արմատական երեսփոխանուհին՝ Զիչոլինան որ գրեթէ ամբողջութեամբ մերկ բարձրացած է փառատօնի պալատին սանդուխները, չուքի մէջ ձգելով ամերիկացի դերասանը (Ռեոֆորտ) որու կը սպասէր բազմութիւնը:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ 51-ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Մայիս 14-ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Դինեպր – Նեֆթչի	3 – 2
Զերնոմորեց – Արարատ	2 – 1
Մետալիստ – Լոկոմոտիւ	1 – 0
Դինամօ (Կ.) – Զենիթ	2 – 0
Տորպետօ – Դինամօ Մ.	1 – 0
Կայրաթ – Ժալգիրիս	1 – 2
Դինամօ (Մ.) – Շախտեոր	1 – 1
Սպարտակ (Մ.) – Դինամօ (Թ.)	3 – 0

Այս խաղերէն ետք, դասաւորման գլուխն է Ժալգիրիս 14 կէտով, կը յաջորդեն Զենիթ, Դինամօ (Կ.), Սպարտակ (Մ.), Տնեպր 13-ական կէտերով:

**

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Իսի Հայ Մարզական – Անթոնի	2 – 0
Ֆոնթընէ – Ալֆորվիլ Հ. Մ.	1 – 1
Ալֆորվիլ Հ.Մ.Մ. – Ֆուք էսք.	5 – 0

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

RECHERCHONS POUR SUCCESSION

les descendants de ALEXANIAN Hampartzan et de son épouse VARTARIAN Kaheine, originaire de TURQUIE région de KONYA..

Prière de se mettre en relation avec

ETUDE COUTOT - ROEHRIG
21, bld. St. Germain — Paris 5e
FRANCE

LE DOCTEUR
BALIAN Anne-Marie
Ophalmologiste,

a le plaisir d'annocer qu'elle reçoit en cabinet privé sur rendez-vous

au

113-117, rue CAMBRONNE
Esc. A — 2e étage — 75015 PARIS
Tél. : 45. 66. 05. 49

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆ

Նուիրուած Սուրբ Կարապետ Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան վեթասունամեակին

Կիրակի, Մարիս 22, Հոդեզալուստ

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·30-ին
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Աչխարհիկ հանդիսութեանց կը նախագահէ՝ ՓԻԼԻՊ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, Պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ կրօնական Ընկերակցութեան:

Ցաւարտ պատարագի եւ ըստ նախընթաց տարիներու սովորութեանց տեղի կ'ունենայ ուխտաւորի սիրոյ սեղանը, պատրաստուած եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբին կողմէ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկ.ի եւ ներկայ հաւատացեալ հիւրերուն:

Ով որ ուխտ մը ունի կատարելիք, կըրնայ անյապաղ կապ հաստատել եկեղեցւոյ հետ հետեւեալ թիւերուն հեռաձայնելով.– 91·70·38·72 / 91·58·40·38 91·65·30·22:

LE COMITE D'INFORMATION
ET D'ACTION CONTRE LE CRIME
CHIMICO - NUCLEAIRE
EN ARMENIE SOVIETIQUE (CIACCAS)
organise
UNE
CONFERENCE - DEBAT
SUR LES PROBLEMES DE POLLUTION EN ARMENIE
avec projection d'un film - vidéo sur la pollution présenté par
PAROUIR HAÏRIKIAN

le Mercredi 18 mai à 20 heures 30

au Centre Protestant
46, rue Vaugirard, 75006 Paris
(Métro : Luxembourg ou Odéon)
Conférencier : **Khoren KECHICHIAN**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Անկէնի Նարեկ Մշակութային Միութեան պարահանդէսը Յունիս 12-ին, Սալ տէ Ֆէթ տ'Անկիէն:

×

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Էջօլա Սասունի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝ Յունիս 25-ին:

STE DYNAMIQUE
RECHERCHE
Jeune homme ou jeune femme représentants exclusif, ayant relations avec milieux arméniens pour travail à plein temps sur région Ile de France. Voiture fournie + fixe + commissions.

Ecrire (annonce 852) à
FRANCE - ARMENIE
7, rue Alsace-Lorraine — 69001 Lyon
Joindre C.V. et Photo.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14, rue St. Bazile

A l'occasion
de son 12ème anniversaire
EXPOSITION
Aline ETMEKDJIAN
AQUARELLES

Du 11 au 21 mai
tous les jours de 14 à 20 heures
sauf mardi.

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Մայիս 22, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի ընթացքին կը կարդացուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի հայրապետական սրբատառ կոնդակը՝ նուիրուած Սարդարապատի հերոսամարտի 70-րդ տարեդարձին:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

SOUS LA DIRECTION DU
Pasteur RENE LEONIAN
Du 18 au 31 Juillet

Dans une ambiance chrétienne et arménienne

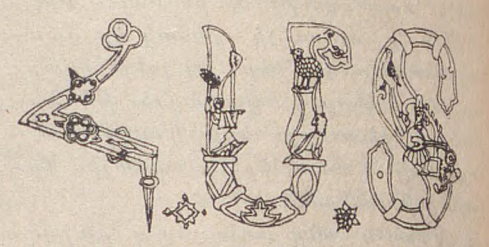
SEJOUR D'ADOLESCENTS
pour garçons et filles de 14 à 16 ans

EN BORD DE MER
A
MONASTIR (TUNISIE)

Activités diverses dont :
planche à voile, tennis, pêche au filet, excursions . . .

S'inscrire avant le 30 mai

● RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :
PASTEUR **RENE LEONIAN**
28, ave. Bourgain—92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : (1) 47. 36. 02. 50

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 21, 22, 23 MAI
VOTRE WEEK-END DE PENTECOTE
AU VILLAGE VACANCES
DE NARBONNE PLAGE
— 3 jours à la mer et au soleil —
◆ Tennis ◆ Pétanque
◆ Planche à voile ◆ Pêche
◆ Pêche sous marine
◆ Randonnées, . . .
Attention les places sont limitées.
Prix de participation : 695 Frs. adultes
(pension complète et transport)
réduction enfants.
réduction de 25 Frs. pour les membres adhérents à la MCAD.
Renseignements et inscriptions :
MCAD : 78. 49. 42. 97

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
U.G.A.B. - Marseille
DINER DANSANT
Samedi 11 Juin à 20 heures

dans les Salons de l'Hôtel CONCORDE PALM - BEACH
Promenade de la Corniche

Réservations :

Mme Melkonian : 91. 77. 62. 29
Mme Kouyoumdjian : 91. 76. 10. 17
Mr Attoyan : 91. 47. 61. 29

ԵՆԴՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՅՈՆՏ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը չէնորհակալութեամբ ստացած է.—

Պ. Մ. Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Ուշպէքի Տօնապետեան, Տէր եւ Տիկին Պ. Քաչէրեան, Տէր եւ Տիկին Մալճեան, Պ. Վ. Քիզիրեան, Տիկին Ժ. Քիզիրեան, Ց. Ս. Կ. Թոմայեան, Տէր եւ Տիկին Ատալեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Տէր – Գրիգորեան, Տիկին Ա. Խաչիկեան, Օրիորդ Ժ. Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Լ. Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Շահինեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Ստեփանեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Յովսէփեան, Օր. Ե. Չէլէպեան, Տիկին Ե. Միրանեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Օհանեան, Պ. Ս. Թիմթիմեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Շ. Փարթամեան, Ոմն, Սասունեան որդիք 300ական, Տէր եւ Տիկին Ա. Այվաեան, Տէր եւ Տիկին Աբրահամեան 250ական Ֆրանք:

(Շար.)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅՑ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ուսանողներու թեկնածուութիւն

Այս տարի եւս, Հայաստանի Բարձրագոյն Ուսմանց Նախարարութիւնը կ'ընդունի երկու Ֆրանսահայ ուսանողներ 1988 – 1989 տարեշրջանի դասընթացքները հետեւելու համար:

Գրաւոր թեկնածուութիւնները կարելի է ղրկել հետեւեալ հասցէին՝ թղթատարին կցելով.–

1.– Ինքնակենսագրութիւն (C.V.)
2.– Վկայականներու պատճէնը
3.– Ընտրուած մասնագիտութիւնը
4.– Զորս լուսանկար
5.– Հեռաձայնի թիւ:

U.C.F.A.F.
6, Cité Wauxhall — 75010 PARIS

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 18
MERCREDI
18 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱԾ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.752 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.752

ՔԱՐԱԲԱՂ

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ԱՊՐԻԼ 30 / ՄԱՅԻՍ 10)

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ՝ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

—×—

ՊԱՐՈՅՐ ՀԱՅՐԻԿԵԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

Երկուշաբթի օր Սումգայիթ փոխադրուած Ադրբեջանի Գերագոյն Ատեանը արձակած է իր առաջին վճիռը: Ինչպէս կը բացատրէ անկախ Ազերի դարբին մը: Ան 15 տարուան տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուած է կեանքի համար: Ի դէպ, առաջին լուրերու համաձայն (տես՝ «Յառաջ» Մայիս 14 / 15) կրնար մահուան դատապարտուիլ: Եւ «Վիպերասիոն» Մայիս 17–ի իր թիւին մէջ, լուրը տալով, կը խորագրէր «ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ՝ ՄԱՀԱՎՃԻՈՒ», բայց, մանրամասնութեան մէջ կ'ըսէ թէ 15 տարուան աշխատանքի արգելափակման կայանի դատապարտուած է:

***

Մեր նախորդ թիւով ալ (Մայիս 17) կ'արձագանգէինք «Ռոք-իտիէն տը Փարի»ի տուած մէկ լուրին, ըստ որուն «Լէքսփըրէս – Մրոնիքա» այլախոհ պարբերականին մէկ աշխատակիցը ըսած էր որ 240 ուսանողներ սպառնացած էին փողոց իջնել, եթէ չհերքուէր «գրգռիչ»ի որակումը որ տրուած էր Հայրիկեանի թերթի մը կողմէ: Ապրիլ, Մայիս 4–ի «Հայրենիքի Ձայն» չաթթաթներէն մէկ լոյս տեսած է յօդուած մը, խորագրուած՝ «Մեր հետ մենք չենք կարող ճանապարհ գնալ», զոր տորադրած է Գ. Հայրապետեան: Հոն, յօդուածագիրը կը գրէ մէջ այլոց· – «...Երեւանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի ուսանողների ընդհանուր ժողովի ոգորումից· «Ի զուր են ոմանք փորձում Հայրիկեանին դուրս բերել որպէս հայ ժողովրդի մտորումների ու յոյզերի արտայայտիչ: Սուտ է: Հայրիկեանը պրովոկատոր է: Ժողովուրդը մերժել է նրա պաթետիկոտ, պատուամոլ, ազգայնական յաւակնութիւնները: Ժողովուրդն ունի բարդ պրոբլեմների լուծման իր ճանապարհը՝ դեմոկրատիայի, սոցիալիզմի ճանապարհը: Երեւանի թատերական հրապարակում տեղի ունեցած միտինգի մասնակիցների հետ ունեցած զրոյցներից· «Նոր էր Հայրիկեանը փորձում ձեռքն առնել միկոֆոնը եւ շարադրել իր «գաղափարները», երբ լսուեցին ձայներ· «Մեզ այդպիսի գաղափարները պէտք չեն: Մի քոյլ տուէք անպատասխանա – տու անձանց՝ խօսակցութիւնները շեղել Լեռնային – Ղարաբաղի պրոբլեմներից, արատաւորել վերակառուցման գործընթացը երկրում»:

Յօդուածին չարունակութիւնն ալ նոյն դաղափարները կ'արտայայտէ, այսինքն նպատակ կը հետապնդէ չեչոտելու համար այն հիմնական տարբերութիւնը որ կայ Ղարաբաղի կռման վերաբերող երեւանեան յոյզերուն եւ Հայրիկեանի այլ դաղափարներուն միջեւ: Նպատակը յստակ է՝ խուսափիլ «ծայրայեղ», «ազգայնական» որակումներէն որոնք արձակուեցան, սկիզբն իսկ, Մոսկուայի մամուլին եւ ԹԱՍՏ–ի միջոցաւ, որպէսզի անոնք չշահագործուին պահպանողական, կոչ–

«ԴԱՆՁԱՍԱՐ»

Պատմական Արցախ նահանգի (այժմեան Լ· Ղարաբաղ) Խաչէն գաւառին մէջ բարձր բլուրի մը վրայ կը դտնուի Գանձասարի վանքը: Վանքի մասին առաջին տեղեկութիւնը մեզի հասած է Ժ· դարէն Անանիա Մոկացի Կաթողիկոսի վկայութեամբ: ԺԳ· դարուն Արցախ – Խաչէնի իշխանաց իշխան Հասան – Ջալալը այստեղ նոր վանք կառուցանած է: Ըստ Կ· Գանձակեցիի եկեղեցւոյ օծումը կատարուած է 1240–ին՝ Վարդավառի տօնի օրը: Յետագային վանքի հեղինակութիւնը մեծապէս բարձրացած է, դառնալով քաղաքական – լուսաւորական կեդրոն իր հռչակուած գրատունով ու դպրատունով: Իսկ Ժե· դարուն ան դարձած է Աղուանքի Հայոց կաթողիկոսութեան նստավայրը:

Գանձասարի վանքը յատկապէս Ժէ· դարուն մեծ դեր կատարեց որպէս ազգային – ազատագրական պայքարի կեդրոն: Անոր կաթողիկոսները, գործակցելով Ղարաբաղի մելիքներուն հետ, դարձան ազատագրական պայքարի ոգեշնչողները: Այդ գործին մէջ չատ մեծ դեր խաղաց Եսայի Կաթողիկոսը, իր չուրջը համախմբելով Արցախի եւ Սիւնիքի հոգեւոր ու աշխարհիկ տէրերը· անոնք 1701–ին սկսեալ բազմիցս դիմած են ռուս կայսրին օգնութեան խնդրանքով: Գանձասարի կաթողիկոսութիւնը յետագայ տարիներուն վճռական դեր կատարեց պարսից եւ օսմանեան բռնակալներու դէմ հայ ժողովուրդի ինքնապաշտպանութեան մէջ:

Գանձասարի վանքը հռչակուած է նաեւ իր ճարտարապետական ինքնատիպ –

կոթողային մատենադրութեան տէր տարբերու կողմէ, որոնք դէմ են հրապարակայնութեան եւ առիթ կը փնտռեն ցոյց տալու կորքաջովի որ իր վերակառուցումը վտանգաւոր է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՏԻՆԻ մէկ գիւղակին՝ Տէրիքի մէջ, ծանր բախումի մը հետեւանքով 7 Քիւրտ տեր սպանուած են եւ մէկ Թուրք զինուոր:

ՀԱՐԱԽԱՁԻՆ ՊԷՅՐՈՒԹի կացութիւնը չատ ծանր էր երեքշաբթի օր եւ Սուրիա կը ջանար խուսափիլ զինեալ բախումէ մը եւ լեզու գտնել Հեզպոլլահին հետ, որ տոն տեղ եղած է եւ իրանեան դրօշը պարզած, Խոմէյնիի նկարներով: 7000 է սուրիացի զինուորներու թիւը, որոնք դիրք բռնած են եւ կրնան մէկ ժամէն միւսը մտնել, եթէ կարգադրութիւն մը չըլլայ «Ասաուձոյ կուսակցութեան» հետ:

ԱԼԺԵՐԻԱ ԵՒ ՄԱՐՈՔ, 12 տարուան խզումէ ետք, վերահաստատեցին իրենց դիւանագիտական յարաբերութիւնները: Ազդմին պատճառ եղած էր Փոլիսարիօն: Մարոք կ'ուզէ վերագրաւել «սահարեան իր գաւառները» մինչ Ալժերիա զօրաւիգ է «Ժողովրդավար Սահրաուի արար Հանրապետութեան» որ անկախութիւն կը պահանջէ:

ԼԵՌՆԵՐ ԲԱՐՁՐԱՑՈՂ ԿԱՋԸ

Սիսիանի կազի մասնաղէտները չահադործման յանձնեցին կազաբաչխիչ նոր կայանը, որու միջոցաւ չրջանի բարձրադիր գօտիի դիւղերը՝ Գորայքը, Մըդուկը, Սպանդարեանը եւ Սառնակունքը կազով ապահովուած են: Շուտով բնական ածան վառելիք կը ստանան նաեւ չրջանի չորս դիւղեր: Մինչեւ հնգամեակի վերջը բնական կազով կ'ապահովուի չրջանի դիւղական բնակավայրերու աւելի քան կէսը:

***

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՉԳՈՐԵՐ»

Ընթերցողի սեղանին դրուած է Լենինգրատցի գիտնական – հայագէտ, պատմական գիտութեանց տոքթոր Անատոլի Եակորսոնի (1906 – 1983) «Հայկական Խաչքարեր» աշխատութիւնը ռուսերէն լեզուով:

«Հայաստան» եւ «Սովետական Գրող» հրատարակչութիւններու ու Ցուչարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործման վարչութեան համատեղ չանքերով լոյս տեսած այս գիրքը յառաջաբան մը եւ հինգ գլուխներ ունի, որոնց մէջ հեղինակը կը քննարկէ խաչքարերու ծագումնաբանութեան, տիպաբանութեան զարգացման հետ առընչուող բազմազան հարցեր:

Միջնադարեան Հայաստանի ամենատարածուած այս կոթողներէն Հայոց պատմութեան ու մշակոյթի իրեղէն ապացոյցներն են: Խաչի նշանը հայ ժողովուրդի քրիստոնէական դաւանանքի խորհրդանշան չըլլալէն զատ, ան նաեւ աւելի հին պաշտամունք է: Հեթանոսական չրջանին Հայերը խաչանչանով կը խորհրդանչէին արեւն ու երկինքը, աշխարհի չորս կողմերը, կեանքի զոյութեան չորս տարրերը եւ այլ զաղափարներ: Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետականօրէն ընդունուելէն յետոյ՝ Դ· դարէն սկսեալ է որ կերտուեցան ճարտարապետական այդ յատուկ յուչարձանները՝ խաչքարերը:

Պատմական Հայաստանի ամբողջ տարածքին վրայ գտնուող տասնեակ հազարներու հասնող խաչքարերը իբրեւ մէկ ամբողջութիւն ուսումնասիրելը, ինչպէս հեղինակը իրաւացիօրէն ընդգծած է յառաջաբանին մէջ, մէկ հետազօտողի համար անիրագործելի է: Ցաւալի է որ պատմական Հայաստանի չատ մը գաւառներու խաչքարերը մինչեւ այժմ չեն ուսումնասիրուած:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Մ.-Ը ՑԱՂԹԵՑ ԱՆՆԸՍԻԻ

Վալանսի Հ· Մ·–ը՝ որ կը մասնակցի Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան, կը չարունակէ զարմացնել եւ ուրախացնել իր համակիրները: Ցաղթելէ վերջ, Շարաթ իրիկուն, Վալանսի մէջ, Անընսիի (1 – 0), հայանուն ակումբը դիրք կը բռնէ դասաւորումին երկրորդ դծին վրայ դիրք մը որ իրեն կրնայ բանալ արհեստավարժ խումբերու ախոյեանութեան երկրորդ բաժանումին դուռը:

Դասաւորումին վրայ, իրմէ առաջ կայ Մոնաքոյի պահեստին, բայց պահեստի խումբերը իրաւունք չունին պայքարելու երկրորդ բաժանումին մէջ: Այդ իրաւունքը կը տրուի յաջորդին, Վալանսի Հ· Մ·ին պայմանաւ որ մնայ նոյն դիրքին վրայ, մինչեւ վերջը:

Կան տակաւին միայն երկու մրցումներ: Մայիս 28–ին Վալանս կը խաղայ Մոնաքոյի մէջ եւ Ցունիս 4–ին՝ Լիոնի մէջ, այդ երկու քաղաքներուն արհեստավարժ ակումբներու պահեստիներուն դէմ: Անկասկած դժուար մրցումներ հայանուն ակումբին համար:

Անընսի՝ որ մէկ կէտով միայն ետ մըներացած է, ան ալ ունի երկու վտանգաւոր մրցակիցներ, Մայիս 28–ին կ'ընդունի Լիոնի պահեստին եւ Ցունիս 4–ին կը խաղայ Սէն – Թաֆայէլի մէջ:

Վերելքի թեկնածու ակումբներուն ճակատագիրը կ'որոչուի միայն վերջին օրուան խաղերէն յետոյ, հաւանաբար:

Ինչ որ ալ պատահի, Վալանսի Հ· Մ·ին վարիչները – մեծ մասամբ Հայեր – եւ տեղացի ամէն ազգի համակիրները իրաւացիօրէն հպարտ են իրենց սիրելի ակումբով՝ որ, չորս տարիներէ ի վեր, անընդմէջ, դիրք կը բռնէ վերելքի ճամբաներուն վրայ, ամէն անգամուն աւելի բարձր դասակարգերու մէջ, բնականաբար:

***

Ուրիշ արդիւնքներ՝ Օլ· Լիոն (3) – Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն Տէպին 5 – 0, Վալանս Հ· Մ· (2) – Սէն Շամոն 3 – 0, Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն – Տէպին (2) Լիւսընէ 3 – 3, Վիէն Հ· Մ· – Ֆէզէն (2) 2 – 1:

Այս յաղթանակով, Վիէն կը խուսափի անկումէ, եթէ խաղադաչտի վրայ արձանագրուած արդիւնքները վաւերացուին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ա· ԴԱՍԱԿԱՐԳ

ԲԿՄԱ (Մոսկուա) – Կոտայք 1 – 2

Մայիս 6–ի այս խաղէն ետք, դասաւորման գլուխն է Ստաւրոպոլի «Դինամօ»ն 12 կէտով, իսկ «Կոտայք» ու «ԲԿՄԱ» 9 կէտով չորրորդ տեղը կը դտնուին:

***

Բ· ԴԱՍԱԿԱՐԳ

«Օլիմպիա» (Լենինական) —
«Սպարտակ» (Հոկտեմբերեան) 1 – 3

«Լոռի» (Կիրովական) —
«Իսկրա» (Երեւան) 3 – 1

Զորս խաղերէ ետք դասաւորումը կը գլխաւորեն «Լոկոմոտիւ» Մ·–ն ու Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը:

ԱՆԲԱՑԱՏՐԵԼԻՆ

«Սովետական Հայաստան» *օրաթերթի Ապրիլ 28–ի թիւին մէջ Սովետական Ա–ղբրբէջանի 68–րդ տարեդարձին առթիւ «Մեծ Հոկտեմբերի ղրօջով» խորագրուած յօդուած մը տորագրած է Ս. Բ. Թաթլիեւ՝ Ադրբէջանական ՍՍՀ գերագոյն տ–վետի նախագահութեան նախագահը:*

Յօդուածը կը սկսի զոհարանական տո–ղերով, ի տես՝ «բաղձալի իրականու–թեան» բերած ճարտարարուեստական, հողեւոր եւ գիտական զարգացումներուն: Ապա հպարտօրէն կը շեշտուի թէ «Ադրբ–բէջանում յեղափոխական պայքարի պատ–մութիւնը անխզելիօրէն կապուած է Լե–նինի անուան ... ժողովրդի երախտագէտ յիշողութիւնը սրբօրէն պահպանում է յեղափոխական ճակատամարտերի հերոս–ներ՝ Ն. Նարիմանովի, Ս. Շահումեանի ... անուանները»:

Ջարմին «Ինտերնացիոնալիստ»ի վե–հադոյն զաղափարական արտայայտող այս տողերը Մոմէնթի նկարներով կա–տարուած գոյցերէ ետք, ոչ իսկ զայրոյթ կը պատճառեն. անոնք միայն զառն զու–դահեռով մը յիշողութիւններու մէջ կ'ար–թընցնեն Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի փիլիսոփայութեան եւ իրա–ւունքի ինստիտուտի աշխատակիցներուն պատասխանը, Ադրբէջանի Գիտութիւն–ներու ակադեմիայի 250 աշխատակիցնե–րու հեռագրին («Յառաջ», Մարտ 31). այդ հեռագիրը յղուած էր Հայաստանի գիտնականներուն, պահանջելով որ ա–նոնք «դադրեցնեն իրենց համաժողով–ցիներու վայրագութիւնները..., զսպեն մոլեգնած ամբոխը»: Աւելորդ է թերեւս յիշեցնել, թէ «վայրագութիւններու հե–ղինակ այդ խաղաթացիները», կամ «մո–լեգնած ամբոխը» Հայերն էին, որոնք ա–մէնէն բարբարոս ու նախնական կերպերու զոհերը դարձան Սումգայիթի մէջ, քա–ւելով իրենց միամտութեան մեղքը: Ու այս դիմումին պատասխանելով հայ գիտ–նականները կ'ըսէին ի միջի այլոց.– «Ինտերնացիոնալիզմի՝ ազգամիջեան յար–գանքի ու բարեկամութեան, իրական դեր–սեւորումներին հարցերի պատասխանը ... դրաւիճ բոլորը Մ. Ս. Կորբաչովի դի–պուկ արտայայտութեամբ, «բաժակա–ճառեր» են եղել»:

Ուրեմն, Ադրբէջանի Հանրապետու–թեան Նախագահ Թաթլիեւ իր այս դրա–ւոր «բաժակաճառին» մէջ եղրայրական երախտապիտութեամբ կը յիշատակէ Ն. Նարիմանովն ու Ս. Շահումեանը, առանց անշուշտ անդրադառնալու առաջինին այն խօսքերուն զոր արտասանած էր 1920 Դեկտեմբեր 1–ին, չեշտելու համար թէ «Լեռնային – Ղարաբաղի, Զանգեզուրի եւ Նախիջեւանի շրջանները կը նկատ–ւին Սովետական Հայաստանի պատկանող շրջաններ»:

Թաթլիեւի յօդուածը կը չարունակուի վերակառուցումին, ժողովրդավարու–թեան, հրապարակայնութեան իւրացու–մի արտայայտութիւններով, որոնք կը միտին սոցիալիզմի սկզբունքներով տո–դորուած զանգուածի մը պատկերը տալ ադրբէջանցի ժողովուրդէն...:

«Բաժակաճառը» քիչ մը կը պզտորի, երբ խօսքը կ'առընչուի Ղարաբաղի դէպ–քերուն. «Հանրապետութիւնում ստեղ–ծուած իրավիճակը բարդ է ու հակասա–կան, այն այնքան էլ հեշտ չէ հասկանալ ու բացատրել» կ'ըսէ գերագոյն սովետի նախագահութեան նախագահը, որու իշ–խանութեան հովանաւորած շրջանին բը–նակչութեան բողոքի արդար ձայնն ու պահանջը հասաւ աշխարհի չորս անկիւն–ները. քաղաքական ու պատմական բազ–մաթիւ վերլուծումներու տուն տուաւ անիկա, հեռաքքրքրելով լրատուիւներ, մասնագէտներ, հանրային կարծիք: Ղա–րաբաղի ներկան ու անցեալը օրերով զբլ–խաւոր լուր ու նիւթ եղան միջազգային մամուլին: Հասկնալի է, որ Ղարաբաղի իրավիճակը ո՛չ թէ հասկնալ, այլ ԲԱ–ՑԱՏՐԵԼ, այո, «հեշտ չէ» յանգաւորի՛ն համար միայն որ գիտէ թէ անհեթեթ ու ծիծաղելի պիտի ըլլայ արդարացումի ա–մէն փորձ:

«Անհասկնալի»ն ու «անբացատրելի»ն մէկ յատակ թելադրանք կը ներչնչեն Թաթլիեւի. «ԼՂԻՄ–ում տեղի ունեցած եւ նրան առընչուող իրադարձութիւնները վկայում են, որ ազգային պրոբլեմները, թերեւս, աւելի, քան որեւէ այլ պրոբլեմ,

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԸ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ՝ ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՊՐՈՌԵԿՏՈՐ, ՀՍՍՀ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԹՂԹԱԿԻՑ ԱՆԴԱՄ Մ. ԴԱՒԹԵԱՆԻ ՀԵՏ

– Երեւանի Պետական Համալսարանի հիմնադրումը մեծագոյն իրադարձութիւն էր հայ ժողովրդի բազմադարեան պատ–մութեան մէջ: Ուսումնագիտական մայր կրթօջախը ի՞նչպիսի ուղի է անցել:

– *Հայ ժողովուրդը ունի համալսարա–նական կրթութեան դարաւոր պատմու–թիւն: Դեռեւս 12–րդ դարում՝ Գլաձո–րում, իսկ 14–րդ դարում՝ Տաթեւում հիմնադրուել են համալսարանները, որոնք սակայն յետագայում Հայաստանի պե–տականութեան կործանման հետ դադա–րեցին գործելուց, եւ փաստօրէն մեր ժո–ղովուրդը զրկուեց համալսարանից ընդ–հուպ մինչեւ Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատումը:*

1920 թ. Նոյեմբերի 29–ից հայ ժողո–վուրդը ոչ միայն վերջնականապէս ա–զատուեց ֆիզիքական ընաջնջումից, այլ–եւ ստացաւ համակողմանի վերածննդի ոչխալ ու երաչխաւորուած հնարաւորու–թիւն: 1920 թ. Դեկտեմբերի 17–ին լու–սաւորութեան ժողովրդական կոմիսար–իատի հրամանագրով հիմնադրուեց Երե–ւանի Պետական Համալսարանը:

Համալսարանի առաջին ռեկտոր ընտըր–ուեց նշանաւոր պատմաբան, յետագայում Խորհրդային Միութեան Գիտութիւնների ակադեմիայի իսկական անդամ Յակոբ Մանանդեանը: Երեւանի պետական հա–մալսարանի հիմնադրումը մեծ ոգեւո–րութեամբ եւ ջերմութեամբ ընդունուեց հայ առաջաւոր մտաւորականութեան կողմից, եւ մեծ թուով պիտանիներ, ինչպէս մեր երկրում, այնպէս էլ նրա սահմաններից դուրս վերադարձան հայ–րենիք ու աշխատեցին համալսարանում: Այսպէս, 1922 – 24 թուականներին Հա–յաստան վերադարձան եւ ակտիւ մայր կրթօջախում աշխատել այնպիսի յայտ–նի դիտնականներ, ինչպիսիք են՝ Հրաչ–եայ Աճառեանը, Լէօն, Վահան Արծրու–նին, Համբարձում Քէչէքը, Սիմոն Յա–կոբեանը, Յովակ Խանզադեանը, Ստեփան Լիսիցեանը, Յովակիմ Բղէեանը եւ ու–րիշները: Հիմնադրման առաջին օրերից համալսարանում աշխատել են նաեւ հան–րայայտ դիտնականներ Մանուկ Աբեղ–եանը, Գրիգոր Ղափանցեանը, Արսէն Տէրտէրեանը, Գրիգոր Զուրաբեանը, Գր–իգոր Աբեղեանը, Հայկ Գիւլիքեւխեանը, Լեւոն Յովհաննիսեանը եւ էլի շատ – շա–տերը:

Այժմ համալսարանը դարձել է միու–թեան խոշոր գիտական եւ կրթական օ–ջախներից մէկը: Համալսարանում պատ–րաստւում են որակեալ մասնագէտներ եւ կատարւում են լայն հետազօտութիւններ ժամանակակից հիմնական գիտական ուղ–ղութիւններով: Համալսարանի դիտնա–կանները ունեն միջազգային ճանաչում: Այսօր համալսարանում աշխատում եւ դասաւանդում են այնպիսի անուանի գիտ–նականներ, ինչպիսիք են ակադեմիկոս–ներ աստղաբաշխ՝ Վ. Համբարձումեանը, մեխանիկոս՝ Ս. Համբարձումեանը (հա–մալսարանի ներկայիս ռեկտորը), հայտ–նի – դրականագէտներ՝ Գ. Ջահուկեան–ը, Լ. Զրբաշեանը, Ն. Ագայեանը, մա–թեմատիկոսներ՝ Մ. Զրբաշեանը, Ռ. Ա–լեքսանդրեանը, փիլիսոփա՝ Գ. Սահակեա–նը եւ ուրիշներ:

– *Համալսարանը ի՞նչպիսի փակուլտետ–ներ ունի եւ ի՞նչ մասնագէտներ է պատ–րաստում: Որքա՞ն է ուսանողների թիւը: Ամէն տարի քանի՞ շրջանաւարտ է տալիս:*

– *Համալսարանում գործում է 17 փա–կուլտետ՝ 91 ամպիոններով: Ամէն տարի 21 մասնագիտութիւնների եւ 100–ից ա–ւելի մասնագիտացումների գծով պատ–րաստւում եւ աւարտում են 1200 երի–տասարդ մասնագէտներ: Այժմ համալը–սարանի ուսանողների թիւը հասնում է 7400–ի, որից 6300–ը ցերեկային ուսուց–մամբ, 570–ը՝ երեկոյեան եւ 530–ը՝ հե–ռակայ ուսուցմամբ: Իր գոյութեան 68 տարիների ընթացքում Երեւանի պետա–կան համալսարանը երկրին տուել է չուրջ յիսուն հազար երիտասարդ մասնագէտ–ներ:*

– *Ի՞նչպիսին է դասախօսական կազմը, ւրանց գիտական աստիճանը եւ կոչումը:*

– *Համալսարանում գիտա – մանկա–վարժական եւ գիտական աշխատանքնե–րով զբաղւում են 1770 գիտնական, որից՝ 100–ը դոկտորներ, 660–ը գիտութեան թեկնածուներ:*

Համալսարանում աշխատում են 940 դասախօսներ: Նրանցից քսանը ակադեմի–կոս եւ ակադեմիայի թղթակից – անդամ–ներ են, 95–ը գիտութիւնների դոկտոր–փրոֆէսօրներ, 487–ը գիտութիւնների թեկնածուներ ու դոցենտներ:

– *Անգնահատելի է համալսարանի դերը Հայաստանի ժողովրդական տնտեսու–թեան, լուսաւորութեան եւ մշակոյթի բնագաւառների համար մասնագէտներ պատրաստելու գործում: Այս տեսակէտից ինչպիսի՞ն է համալսարանի տեսակարար կշիռը:*

– *Համալսարանի դերը Հայաստանի ժողովրդական տնտեսութեան, լուսա–ւորութեան եւ մշակոյթի բնագաւառնե–րում մեծ է ու բազմաբովանդակ: Ամէնից առաջ Երեւանի պետական համալսարանը Հանրապետութեան առաջին բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնն է, որի տարբեր ֆակուլտետների թղթակից վրայ յետագայում կազմաւորուել են հանրա–պետութեան միւս բուհերը (Կ. Մարքսի անուան Երեւանի պոլիտեխնիկական ինս–տիտուտը, Մ. Աբովեանի անուան հայկա–կան մանկավարժական ինստիտուտը, Ե–րեւանի պետական բժշկական ինստիտու–տը, Վ. Բրիւսովի անուան Թումայ եւ օտար լեզուների պետական մանկավար–ժական ինստիտուտը, Հայկական գիւղա–տնտեսական ինստիտուտը, Երեւանի ժո–ղովրդական տնտեսութեան ինստիտու–տը: Այդ պատճառով, իրաւամբ մեր ժո–ղովուրդը համալսարանը անուանում է մայր ԲՈՒՀ:*

Համալսարանական ուսուցումն ունի այն առանձնայատկութիւնը, որ պատ–րաստում է տեսական ու մեթոտոլոգիա–կան առումներով բարձր մակարդակի, լայն պրոֆիլի ամենատարբեր մասնա–գիտութիւնների բարձրորակ կադրեր, որոնք կոչուած են աշխատելու բարձրա–գոյն ուսումնական հաստատութիւննե–րում եւ գիտահետազօտական ինստի–տուտներում, ինչպէս նաեւ ժողովրդա–կան տնտեսութեան, պատմութեան, գը–րականութեան, մշակոյթի եւ արուեստի ամենատարբեր բնագաւառներում:

Երեւանի պետական համալսարանը նու–հերի դասախօսների որակաւորման բարձ–րացման, դասագրքերի, ուսումնական ձեռնարկների ու նիւթերի պատրաստման եւ հրատարակման կենտրոն է:

Իր գոյութեան տարիներին համալսա–րանը երկրին տուել է աւելի քան 50 հա–զար մասնագէտ – մաթեմատիկոսներ, ֆի–զիկոսներ, երկրաբաններ, աշխարհագը–րագէտներ, կենսաբաններ, պատմաբան–ներ, փիլիսոփաներ, արեւելագէտներ, ի–րաւաբաններ, դրականագէտներ, լեզուա–բաններ, տնտեսագէտներ եւայլն: Հա–մալսարանի շրջանաւարտներից շատերը դարձել են համաշխարհային համբաւի գիտնականներ, գիտութեան եւ արուես–տի գործիչներ: Դրանցից են Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի իսկական անդամներ, կենսաբաններ՝ Ն. Սիսակեա–նը, Մ. Զայլախեանը, թղթակից անդամ–ներ, մաթեմատիկոս՝ Ս. Մերգելեանը, կենսաբան՝ Հ. Հասրաթեանը, ակադե–միկոսներ, պատմաբան՝ Մ. Ներսիսեանը, մաթեմատիկոսներ Ա. Շահինեանը, Մ. Զրբաշեանը, կենսաբաններ՝ Գ. Դաւթեա–նը, Հ. Բունիաթեանը, քիմիկոս՝ Ա. Նալ–բանդեանը, բանասէրներ՝ Ա. Ղաբրիել–եանը, Գ. Ջահուկեանը, Գուրգէն Սեւակը, Էդուարդ Աղայեանը, Էդուարդ Զրբաշ–եանը, գրողներ եւ բանաստեղծներ Նայի–րի Զարեանը, Պարոյր Սեւակը, Սիլվա Կապուտիկեանը, Յովհաննէս Շիրազը, Վահագն Դաւթեանը, Վարդգէս Պետրոս–եանը եւ շատ ուրիշներ:

– *Հանրայայտ է, որ համալսարանը հը–րաշալի աւանդոյթներ ունի հայագիտու–թեան զարգացման բնագաւառում: Ի՞նչ–պիսի հիմքերի վրայ է դրուած մայրենի լեզուի եւ գրականութեան, ընդհանրա–պէս հայագիտութեան հարցերը:*

– *Այո, Երեւանի համալսարանը նշանա–կալից աւանդոյթներ ունի եւ մեծ գործ է կատարել հայագիտութեան զարգաց–ման ուղղութեամբ: Հանրածանօթ են այնպիսի աշխատանքներ, ինչպիսիք են հայագիտութեան մեծ երախտաւորներ՝ Մանուկ Աբեղեանի, Հրաչեայ Աճառեանի, Յակոբ Մանանդեանի, Գրիգոր Ղափան–եանի, Մկրտիչ Մկրեանի եւ ուրիշների՝ հայոց լեզուին, գրականութեանը, պատ–մութեանը, բանասիրութեանը վերաբե–րող հետազօտութիւնները:*

Համալսարանի հայագէտների նոր սե–րունդը՝ պատմաբանները, գրականա–գէտները, լեզուաբանները եւ հասարա–կական գիտութիւնների միւս մասնա–գէտները չարունակում են ստեղծուած աւանդները եւ հայագիտութիւնը հարըս–տացնում նորանոր ուսումնասիրութիւն–ներով: Նրանք գրաղուել եւ գրաղւում են ինչպէս հայագիտութեան առանձին հար–ցերի գիտական քննութեամբ, այնպէս էլ ընդհանրացնող աշխատութիւնների եւ բուհական դասագրքերի ստեղծմամբ: Վերջին տասնամեակում համալսարանի փրոֆիւսէօրներ՝ Էդ. Աղայեանը, Էդ. Զրբաշեանը, Հր. Թամրազեանը, Մ. Ա–սատրեանը, Հ. Պետրոսեանը, Ռ. Իվան–եանը, Ա. Սուքիասեանը ստեղծել են լեզուաբանութեան, գրականութեան տե–սութեան, սովետահայ գրականութեան, հայոց լեզուի բարձրորակ դասագրքեր, բառարաններ: Հայ ժողովրդի պատմու–թեանը, մշակոյթի եւ արուեստի ամենատարբեր բնագաւառներում:

Երեւանի պետական համալսարանը հա–մագործակցութեան լայն կապեր ունի հայագիտական կենտրոնների հետ: Ան–ցեալ տարի համալսարանում տեղի ունե–ցաւ Հայագիտական միջազգային առաջին կոնգրեսը, որին մասնակցեցին աշխարհի տասնեակ երկրների գիտնականներ: Հա–մալսարանում ստեղծուած է Հայագիտա–կան հետազօտութիւնների խորհուրդ, որը բեղմնաւոր գործունէութիւն է ծա–ւալել՝ հրապարակի վրայ դնելով մի շարք արժէքաւոր աշխատութիւններ: Ու–շադրաւ են «Հայ ժողովրդի պատմու–թիւն» միահատորեակը՝ հայերէն եւ ռու–սերէն, «Հայոց լեզուի դարձուածաբանա–կան բառարանը», փրոֆիւսէօր Էդ. Աղայ–եանի «Նախամաշտոցեան հայ գրի ու գրականութեան, մեսրոպեան այբուբենի եւ յարակից հարցերի մասին» ուսումնա–սիրութիւնը եւ ուրիշ արժէքաւոր գրք–եր:

Կարեւոր ձեռնարկումներից են հայ–գիտական մեծարժէք ուսումնասիրու–թիւնների վերահրատարակութիւնները եւ արտասահմանեան ականաւոր հայագէտ–ների ուսումնասիրութիւնների թարգմա–նութիւնները: Վերահրատարակել են այնպիսի աշխատութիւններ, ինչպիսիք են՝ Հր. Աճառեանի հանրահռչակ «Հա–յոց արմատական բառարանը», Յ. Մանանդեանի՝ «Տիգրան Երկրորդ եւ Հ–

ռոմ», Նիկողայոս Ալթունի՝ «Հայաստանը Յուստինիանոսի ժամանակաշրջանում» դործերը, Հ.Մ.Զամչեանի՝ «Հայոց պատմութիւն» եռահատորը, Հայկազեան բառարանը, մեծանուն բանասէր Գալուստ Տէր-Մկրտչեանի՝ «Հայալեզական ուսմնասիրութիւններ» ժողովածուն: Հրատարակուել է Ֆրանսայի ակնառուր լեզուաբան - հայագէտ Անթուան Մէյէի «Հայոց լեզուի պատմական ուսումնասիրութիւն» մեծածաւալ հատորին՝ հայերէն թարգմանութեամբ: Պարբերաբար լոյս են ընծայուելու նաեւ օտար հայագէտ - ներէ այլ աշխատութիւնների հայերէն թարգմանութեան ժողովածուներ:

Մեր ժողովրդի մշակոյթի կոթողները միւս ժողովուրդների գիտական հասարակայնութեանը մատչելի դարձնելու համար դրանք թարգմանել եւ հրատարակել են ռուսերէն, մասամբ նաեւ անգլերէն: Հրատարակել են 13րդ դարի նշանաւոր պատմագիր եւ օրէնսգիր Սմբատ Սպարապետի «Դատաստանագիրքը» եւ Կորիւնի «Վարք Մաշտոցի» երկը՝ ռուսերէն եւ անգլերէն լեզուներով:

Բացառիկ արժէք է ներկայացնում հայագիտական հետազօտութիւնների պրոբլեմային լարրատուորիայի կազմի մէջ մանող տեղանունների բառարանագրական խմբի կողմից պատրաստուող «Հայաստանի եւ յարակից շրջանների տեղանունների հանրագիտական բառարան», որն ընդգրկում է հնադոյն ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը եղած աշխարհագրական բոլոր անունները՝ (նահանգներ, գաւառներ, շրջաններ, թագաւորութիւններ, իշխանութիւններ, քաղաքներ, գիւղեր, բերդեր, վանքեր, դաշտավայրեր, լեռնագագաթներ եւ այլն)՝ լեզուական, պատմական, աշխարհագրական համապատասխան բացատրութիւններով եւ տարբերակներով հանդերձ: Բազմաթիւ ու բազմազան սկզբղբիւրների, ճանապարհորդական յուշերի, տարբեր բնոյթի քարէզդների, զինական զրականութեան, պարբերական մամուլի տեղեկութիւնների եւ հեղինակային կոնկրետ երկարամեայ դիտարկումների արդիւնքների հիման վրայ բառարանի համար ստեղծուած է միլիոնանոց քարտարան: Բառարանը բազկացած է լինելու չորս հատորից եւ պարունակելու է 160 հազար անուն - յօդուած: Աշխատանքի հրատարակուել է առաջին հատորը:

Հարցազրոյցը վարեց՝
ՌՈՒԲԵՐ ԴԱՒԹԵԱՆ
(Մնացեալը յաջորդով)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԶՄԱՎԷՊ
ՀԱՑԱԳԻՏԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ -
ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
1 — 4 (1987)

Հրատարակութիւն Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան Ս. Ղազար - Վենետիկ:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ Ե. ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

ՄԱՄԼՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս հաղորդեր էինք նախապէս Հայ Արուեստի Միջազգային Ե. Գիտաժողովը տեղի կ'ունենայ Վենետիկ, Մայիս 30-էն Յունիս 3, 1988, կազմակերպութեամբ՝ Վենետիկի Համալսարանի Եւրասիական Ուսումնասիրութեան Կեդրոնին, որու ծիրին մէջ կը գործէ հայ լեզուի եւ գրականութեան ամպիոնը:

Գիտաժողովը կը վայելէ հովանաւորութիւնը Իտալիոյ վարչապետին, Արտաքին Գործոց, Կրթական եւ Գիտական Հեռուստացութեան նախարարներուն, Վենետեան նահանգի Խորհուրդին, եւ Վարչութեան, Վենետիկի Քաղաքապետարանին, Եւրոպական Հասարակութիւններու Մշակոյթի Յանձնախումբին եւ ՈՒՆԵՍՔՈ-ի Վենետիկի ճիւղին: Պատուոյ յանձնախումբին մաս կը կազմեն ի միջի այլոց Իտալիոյ դեսպանը Խորհրդային Միութեան մօտ եւ Ֆրանսայի Ընդհ. հիւպատոսը Վենետիկ:

Գիտաժողովը կը կազմակերպուի սերտ գործակցութեամբ ՀՍՍՀ Գիտութիւններու Ակադեմիայի Արուեստի Ինստիտուտին: Կը գործակցին նաեւ հետեւեալ կազմակերպութիւնները՝ Միլանոյ Հայ Մշակոյթի Ուսումնասիրութեան եւ Վաւերապրումի կեդրոն, Աթենէոյ Վենետոյ, գիտութիւններու, գրականութեան եւ Արուեստներու Վենետեան Ինստիտուտ, Վենետեան ուսումնասիրութիւններու միջհամալսարանային կեդրոն, Ս. Ղազարու հայկական ճեմարան, Փոյ - Արաքս Մշակութային Ընկերակցութիւն, Էմիլիա - Ռոմանեա նահանգի վարչութիւն, Պոլո - Նիայի համալսարան, Լոմբարտիա նահանգի վարչութիւն, Միլանի քաղաքապետարան, Միլանի կաթողիկէ համալսարան, Ֆիրենցէի քաղաքապետարան: Առնցմէ զատ իտալական զանազան դրամատուներ եւ հանրային հաստատութիւններ, որոնցմէ յիշենք յատկապէս Գիտահետազօտութիւններու Ազգային Խորհուրդը որ բերած են իրենց թիանկադին աջակցութիւնը: Հայկական հաստատութիւններէ ցարդ իրենց վեհանձն աջակցութիւնը ապահովացուցած են՝ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկը, Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան Մշակութային Ֆոնտը եւ Ժընեւի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հիմնարկը:

Գիտաժողովը նկատի կ'առնէ հայ միջնադարեան արուեստը Դ. - ԺԸ. դարեր եւ իբրեւ ընդհանուր բնանիւթ ունի՝ «Հայաստան, Քաղաքակրթութիւններու Խաչմերուկ»: Գիտաժողովին Հայաստանէն կը մասնակցի 19 հոգինոց պատուիրակութիւն մը, որու մաս կը կազմեն 13 գիտաշխատողներ, հինդ ղեկավարներ եւ երջուհի Սուզաննա Մարտիրոսեան:

Պատուիրակութեան ժամանումը կը ըստպատուի Միլան Մայիս 27-ին: Հայրենի գիտնականներէն զատ՝ գիտաժողովին կը մասնակցին 7 գիտնականներ Արեւելեան - Եւրոպայի երկիրներէն եւ չորջ 50 հոգի Արեւմտեան - Եւրոպայէն եւ Ամերիկա - յէն: Գիտական Խորհուրդին կը նախագահէ վաստակաշատ արուեստաբան Սիրարփի Տէր - Ներսէսեան:

Գիտաժողովը, բացի իր զուտ գիտական անվիճելի բարձրորակ նպատակէն հայ արուեստի եւ մշակոյթի անդաստանին, կոչուած է անկասկած զգալիօրէն նպաստելու նաեւ հայ արուեստի եւ անոր դանձերուն առաւելագոյն ծանօթացման նաեւ ոչ մասնագէտ միջազգային շրջանակներու մէջ: Այնքուչա դժուար է ակընկալել անմիջականօրէն չօչափելի արդիւնքներ ինչ կը վերաբերի արեւմտեան - Հայաստանի, ներկայ Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ գտնուող հայ յուշարձաններուն փրկութեան նկատմամբ: Բայց նկատի առնելու է վաւերապրումի եւ ուսումնասիրութեան այն հսկայ աշխատանքը, որ զանազան կողմերէ կատարուած է այդ յուշարձաններու մասին այս վերջին քանամեակի ընթացքին եւ որ այս գիտաժողովներուն մէջ կը գտնէ միջազգային իր առաւելագոյն ճանաչումը: Գիտաժողովներու մէկ ուրիշ նշելի նպատակն ալ այն բացառիկ առիթն է՝ զոր կ'ընծայեն սերտ չփման մէջ դնելու հայրենի գիտաշխատողները եւ իրենց սրեւմտաքցի գործընկերները, կատարելու դաղափարներու փոխանակութիւններ եւ օգտակար փոխանակութիւններ:

Մայիս 27-ի երեկոյեան Միլանի Հայ Տան մէջ ընդունելութիւն մը պիտի տարքուի ի պատիւ հայրենի պատուիրակութեան: Մայիս 28-ի կէսօրէ վերջ ակադեմական հանդիսաւոր նիստ մը տեղի պիտի ունենայ Միլանի Հնախօսական Թանգարանին կից Ս. Մաւրիտիոսի նախկին մենաստանին աւազ դահլիճին մէջ, նիւթ ունենալով հայ եւ իտալական մշակութային - գեղարուեստական կապերը. այդ առիթ պիտի կարդացուին նաեւ երեք գիտական զեկոյցներ: Մայիս 29-ին հայրենի պատուիրակութեան խումբը չրջակայքի տեսարժան վայրերը ու երեկոյեան պիտի մեկնի Վենետիկ:

Գիտաժողովի պաշտօնական բացումը նախատեսուած է Վենետիկի Համալսարանի Կա Դոլֆինի աւազ դահլիճին մէջ, մասնակցութեամբ քաղաքական եւ ակադեմական հեղինակութիւններու: Նիստերը պիտի չարունակուին միեւնոյն դահլիճին մէջ: Երեկոյեան «Ասոցիազիոնի Ճէներալի» ապահովագրական ընկերութիւնը Ս. Մարկոս հրապարակի իր կեդրոնատեղիի դահլիճներուն մէջ ընթրիք մը պիտի արքէ ի պատիւ Սիմպոզիոնին մասնակցող ակադեմականներուն եւ գիտաշխատողներուն:

Մայիս 31-ին նիստերը տեղի պիտի ունենան գիտութիւններու, գրականութեան եւ արուեստներու Վենետեան Ինստիտուտին մէջ, երեք համաժամանակեայ ենթաժիններով: Երեկոյեան «Մուզիք - արմենա» երաժշտական յայտագրի ծիրին մէջ Լուքակի եւ գաշնամուրի համերգ մը պիտի կատարուի Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի դահլիճին մէջ, Սոնիկ Զաքրեանի Լուքակի կատարողութեամբ:

Յունիս 1-ին կազմակերպուած է զբօսապլոտյտ մը Վենետիկի չուրջ տեսարժան վայրերու: Երեկոյեան նախատեսուած է յուցադրութիւնը վաւերագրայիններու Հայաստանի եւ Հայերու մասին, ինչպէս նաեւ քանի մը հայ բեմավարներու կարճամետրաժ գործերու:

Յունիս 2-ի նիստերը տեղի պիտի ունենան Աթենէոյ Վենետոյ սրահներուն մէջ: Երեկոյեան՝ այցելութիւն Փեկի Կուկենհայմ պատկերասրահին: Յունիս 3-ի առաւօտ ալ նիստերը կը չարունակուին Աթենէոյ Վենետոյ մէջ: Ժամը մէկին, ամբողջ խումբը կը մեկնի Ս. Ղազար, ուր յետ - պատշաճ հիւրասիրութեան ժամը 14·30-ին կը սկսի եզրափակիչ նիստը: Ժամը 16-ին կը սոորագրը - ւի նորոդումը գիտական գործակցութեան համաձայնագրին ընդմէջ Հայաստանի Արուեստի Ինստիտուտին եւ Միլանի Հայ Մշակոյթի եւ Արուեստի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնին: Ապա տեղի կ'ունենայ պաշտօնական նատակատիքը Խաչքարին՝ զոր Հայաստանի կառավարութիւնը նուիրած է Վենետեան նահանգին եւ որ պիտի կանգնի Ս. Ղազարի մենաստանի մուտքին, իբրեւ խորհրդանիշ եւ վկայ՝ Հայ - Վենետի դարաւոր կապերուն: Նոյն օրը ժամը 18-ին նախատեսուած է համերգ մը «Լա Ֆենիչէ» թատրոնի Ապոլլինեան սրահներուն մէջ ոգեկոչելու համար հայազգի անզուգական երգչուհի Քաթի Պէրքէրեանի յիշատակը. համերգին իր մասնակցութիւնը պիտի բերէ ազգային երգերու կատարումով հայրենի տաղանդաւոր սոփրանօ Սուզաննա Մարտիրոսեան: Ապա՝ ողջերթի ընթրիք հայկական խորտիկներով:

Յունիս 4-ին հայրենի պատուիրակութիւնը եւ փափաքողները կը մեկնին դէպի Պոլոնիա, ուր ժամը 11-ին, տեղւոյն համալսարանին մէջ, տեղի կ'ունենայ ակադեմական հանդիսաւոր նիստ ոգեկոչելու համար Հայերու եւ Պոլոնիայի կապերը, յատկապէս տաղնաղաւոր քիմիագէտ Յակոբ Զամչեանի վաստակը, որու ցկեանս ծերակուտականի պատիւը չնորհուած էր իր գիտական արժանիքներուն համար: Այս եղոյթը կը զեռեղուի Պոլոնիայի համալսարանին հիմնարկութեան 900-ամեակի արարողութիւններու ծիրին մէջ:

Յունիս 5-ի առաւօտեան խումբը կը փոխադրուի Ֆիրենցէ, ուր առաւօտեան կ'այցելէ նշանաւոր «Ուֆֆիչի»ն: Ժամը 16-ին, յետ - այցելութեան «Փալացցոյ Վեքիոյ»ի, նոյն պալատին մէջ տեղի կ'ունենայ պաշտօնական նիստ եւ ընդունելութիւն: Հայրենի պատուիրակութիւնը կը մեկնի Իտալիայէն Յունիս 7-ին:

Անոնք որ պաշտօնապէս հրաւիրուած չեն՝ կրնան մասնակցիլ նիստերուն վճարելով արձանագրութեան սակ մը՝ 90·000 լիրէթ: Ընկերակցող կողակից - ներու եւ ուսանողներու համար այս սակը է 50·000 լիրէթ: Արձանագրութեան համար պէտք է կանխօրոք դիմել Կարգադիր յանձնախումբին հետեւեալ հասցէով. -

Segretariato V Simposio Internationale di Arte Armena
Dipartimanto di Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 — 30125 Venezia

Պանդոկներու մէջ տեղերու ապահովումը պէտք է կատարուի չհապաղելով գրասուղներուն կողմէ. բայց կարգադիր յանձնախումբը կրնայ ընծայել դիւրութիւններ եւ զուգմունքներ փափաքողներուն:

Շնորհակալութեամբ կ'ընդունուին նպաստներ ձեռնարկին առաւելագոյն յաջողութեան համար: Որեւէ փոխադիր չէք կամ դրամական փոխադրամիջոց պէտք է հաղորդագրուի՝

Associazione PADUS-ARAXES:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՑ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՊԻՈՆ

ԽԱՐԻՍԽԸՆ ՀԵՌՈՒ

(Վ Է Պ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Կիրակոս նոր էր ելած անկողինէն ու դողդոջ էր տակաւին՝ բոլոր ապաքինողներուն նման: Թոյլ էր ան եւ ունէր մաքրուած բանի մը նրբութիւնն ու թարմութիւնը: Կուլար: Ողողուած էին անոր աչքերը, որ չէին զատուեր հողէն, որ մեծ կարեւորութիւն մը առած էր այդ պահուն:

Գարնանամուտի թոյլ արեւ մը հազիւ կը չողար: Անձրեւներէն սեւցած, մամռապատ քարերը մեղմօրէն կը փայլփլային: Ու ծառերը կը հոսեցնէին իրենց սեւ եւ փտած կեղեւներուն վրայէն վար արբուտուի խոնաւութիւն մը: Կուզար կառքի մը անիւներուն ձայնը, լի՝ ձմռուղ խիճերու եւ ալաձներու խշրտուքով, մինչ թռչունները կը նեռչին մեռելներուն վրայ տղու այլանդակ ճիչերը:

Հոս, այս պերեզմանոցն էին թաղած Յանօն: Հայրը ուզեց, որ տանին զինքը անոր հողակոյտին քով: Սիսակեան ակբահէրին հարցնելէ վերջ առաջնորդեց զայն՝ ընկերակցութեամբ Վարդանին, որ չէր ուզեր առանձին ձգել զանոնք:

Ծունկերը հողին մէջ կիրակոս ափերով զրկեց հողը, զոր կ'ուզէր կարծէք ամբողջութեամբ առնել իր մէջ: Կուլար չընչահեղձ, առանց կարենալ բառ մը ըսելու, մինչ քիչ անդին հողը կը հոսէր Մահկեդոնի զագաղին վրայ, որ կ'որոտար մերթ ընդ մերթ, անհունութեան մը տպաւորութիւնը տալով: Կը լսուէին տխուր ձայներ, քարերու զարնուող բահեր ու քահանային այլանդակ ազօթքը, որ կը խնդացնէր Փրանսուհի մեռելաթաղները:

Կիրակոս վերցուց յանկարծ գլուխը ու խնդրեց որ տանին զինքը:

Կիրակոս կ'ուզէր հեռու՝ չատ հեռու երթալ:

Տիկին Շնորհիկ չէր պատասխանած անոր նամակին եւ չէր եկած զինքը տեսնելու: Անխոհեմ կը գտնէր եւ անպատեհ արարք այդպիսի արարք մը: Չէր կրնար տեսնուիլ Կիրակոսի հետ, մինչեւ որ չամուսնալուծուէր եւ կարգի չդնէր իր նախկին գործը, որ սակայն անանկանալու վրայ էր:

Կիրակոս բնականաբար զգաց այդ բոլորը, ու զգուչացաւ երթալէ անոր: Պէտքն ալ չէր այնքա՞ն լաւ կը գտնէր ինքզինքը՝ առանձնութեան մէջ:

Ծախեց խանութը, գոցելու համար պարտքերը: Տարաւ Տիկին Շուշանին՝ քանի մը մանր - մունր բաներ, զորս մերժած էր նոր յաճախորդը: Կինը զոհ մնաց եւ մոռցաւ բոլոր պատահածը, նոյնիսկ Միհրանի սպառնալիքը եւ սեւեակին պարապ մնալը:

Մինչ կեցած՝ խանութին առջեւ Կիրակոս իրիկուն մը կառքի մը կը սպասէր, տանելու համար քանի մը իրեն անհրաժեշտ իրեր, տեսաւ յանկարծ՝ Զարուհին, որ իրեն կուգար շատ ուրախ եւ ուժեղ երեւոյթով մը: Մատով նշան ըրաւ մարդուն, եւ երկուքը միասին մտան դիմացի սրճարանը:

– Ինծի նայէ, պէտք չկայ քիթ, մռութ ընելու, – ըսաւ Զարուհի՝ նկատելով անոր դժկամակութիւնը:

Իրարու նայեցան պահ մը խորունկ եւ կարծր նայուածքով մը: Կ'ատէին իրար: Ատրթ եւ անհաղորդ կը թուէին մէկզմէկու: Տժգոյն ու երկչոտ էին երկուքն ալ:

– Քիթ, մռութ դու կ'անես, – պատասխանեց Կիրակոս, – պէտք չկայ ... Էդ բոլորը ոչինչ չասեր ինձ ... Աւա, եթէ ասելիք մը ունիս ... ժամանակ էլ չու – նիմ, չուտով պէտք է գնամ Սիսակեանի մօտ:

– Կ'երթաս նորէն ... Քիչ մը ուշ թող ըլլայ, հոգ չէ:

– Ինձ կը սպասէ:

– Ես ի՞նչ պիտի ըլլամ:

– Ա՛ ... Դու էդ նոր է որ կ'արթըննաս ... Դու ի՞նչ պիտի ըլլաս ... Ի՛նչ որ քէֆդ ուզէ, ազատ ես ... Ես քեզ չեմ ճանչցեր այլեւս իբր կին ... Զարուհի ...

– Ես ալ քեզ իբր ամուսին ...

Զարուհի կախեց գլուխը:

(Շար. 88)

70ԱՄԵԱԿ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի օր, Մայիս 22, Հոգեգալուստ է: Այսօր նաեւ յիշատակ է աշխարհազօրաց եւ զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 ամի, **վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց**:

Հոգեգալստեան եւ Սարդարապատի հերոսամարտի հօթանասունամեակին առիթով, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ եւ Ֆրանսայի ու Եւրոպայի բոլոր Հայաստանեայց Եկեղեցիներուն մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ կ'ոգեկոչուի ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ-ի յիշատակը· նոյն առթիւ կը կարդացուի Ամենայն Հայոց Հայրապետի Սրբատառ Կոնդակը՝ Սարդարապատի յատկացուած:

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ՝ ժամը 10·15–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի՝ մանաւանդ հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի մեր նահատակներուն համար:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու պատարագին, աղօթելու Սարդարապատի հերոսներուն հոգիներուն համար եւ նորոգուելու անոնց ոգիով:

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Նուիրուած Սուրբ Կարապետ Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան վաթսունամեակին

Կիրակի, Մարիս 22, Հոգեգալուստ

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·30–ին
Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Աչխարհիկ հանդիսութեանց կը նախագահէ՝ ՓԻԼԻՊ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, Պատուոյ նախագահ Եկեղեցւոյ կրօնական Ընկերակցութեան:

Ցաւարտ պատարագի եւ ըստ նախընթաց տարիներու սովորութեանց տեղի կ'ունենայ ուխտաւորի սիրոյ սեղանը, պատրաստուած Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբին կողմէ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկ·ի եւ ներկայ հատուցեալ հիւրերուն:

Ով որ ուխտ մը ունի կատարելիք, կը խնդրուի անյապաղ կապ հաստատել Եկեղեցւոյ հետ հետեւեալ թիւերուն հեռաձայնելով·– 91·70·38·72 / 91·58·40·38 91·65·30·22:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլ կապոյտ Ֆաէլի Լէօլա Սասունի մանուհիւղի ձեռնարկը՝ Յունիս 25–ին:

STE DYNAMIQUE
RECHERCHE

Jeune homme ou jeune femme représentants exclusif, ayant relations avec milieux arméniens pour travail à plein temps sur région Ile de France. Voiture fournie + fixe + commissions.

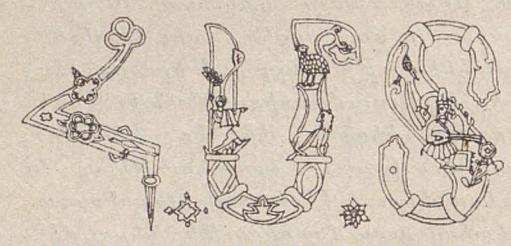
Ecrire (annonce 852) à
FRANCE - ARMENIE
7, rue Alsace-Lorraine — 69001 Lyon
Joindre C.V. et Photo.

ASSEMBLEE GENERALE
DE L'ASSOCIATION CULTUELLE
DE L'EGLISE DE CHAVILLE

Le Samedi 4 Juin à 20h30
Salle S. Balabanian

Ordre du jour :

— Compte rendu moral et financier;
— Le point sur la révision des statuts de notre Association;
— Divers;
— Election du nouveau Conseil d'Administration.

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

FORUM DE LA MCA
le Vendredi 27 Mai à 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
sur le thème
«LES ECOLES ARMENIENNES
DE FRANCE :
PROJETS HAMASKAïNE»
Projection diapos vidéo
Débat animé par
JULES MARDIROSSIAN

— *Buffet* —
— *Entrée libre* —

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ուսանողական թեկնածուներ

Այս տարի եւս, Հայաստանի Բարձրագոյն Ուսմանց Նախարարութիւնը կ'ընդունի երկու ֆրանսահայ ուսանողներ 1988 – 1989 տարեշրջանի դասընթացքներուն հետեւելու համար:

Գրաւոր թեկնածուները կարելի է դրկել հետեւեալ հասցէին՝ թղթատարին կցելով·–

1·– Ինքնակենսագրութիւն (C.V.)
2·– Վկայականներու պատճէնը
3·– Ընտրուած մասնագիտութիւնը
4·– Զօրս լուսանկար
5·– Հեռաձայնի թիւ:

U.C.F.A.F.
6, Cité Wauxhall — 75010 PARIS

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Մայիս 22, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՂԱԶԱՐ ՎԱՐԴ· ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի ընթացքին կը կարդացուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·ի հայրապետական սրբատառ կոնդակը՝ նուիրուած Սարդարապատի հերոսամարտի 70–րդ տարեդարձին:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ՝ Գ· Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅՕԱՄԵԱԿ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Յուցահանդէս՝
Մայիս 15–էն 30, ժամը 10–էն 22
FOYER INTERNATIONAL
D'ACCUEIL PARISIEN
30, rue Cabanis — 75014 Paris
M° GLACIERE — BUS 21

Շաբաթ, Մայիս 18 ժամը 20·15ին Հայ Ժողովրդական Երաժշտութիւն մասնակցութիւն՝ Ժիրայր Մատիկեան, Սրա Մատիկեան, Արման Սարեան:

Ուրբաթ, Մայիս 20, ժամը 20–15–ին Հայ Դասական Երաժշտութիւն մասնակցութիւն՝ Հերմինէ Երիցեան, Ժիզէլ Աճառանեան, Ֆրանք Աժիկ, Քրիսթիան Տէպա, Յասմիկ Սիւրմէլեան:

Շաբաթ, Մայիս 21, ժամը 20·15–ին Դասախօսութիւն՝ Նիպոլ եւ Ժան–Միշէլ Թիէոլ:

Նիւթ՝ Ղարաբաղի Եկեղեցիները:

Շաբաթ, Մայիս 25, ժամը 20·15–ին՝ Դասախօսութիւն՝ Հայ Գրականութիւն Գրիգոր Պըլտեան «Լեւոն Շանթ եւ Թատրոնի Հարցը»:

Հինգշաբթի, Մայիս 26, ժամը 20·15ին «Կլոր սեղան» Լեւոն Շանթի «Եղբայրասպանը», մասնակցութիւն՝ Սերբ Յովհաննիսեան եւ Թատերական կազմը:

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15–ին՝ Երախաներու յատուկ յայտագիրը, մասնակցութիւն՝ Վիգէն, Սեդա Փափազեան, Ժիրայր Մատիկեան եւ կարապետ Տէր – Յակոբեան, Ռոզին Թաշճեան եւ իր նուագախումբը, Մարեմլի Համազգայինի Ճեմարանի աշակերտները խօսք կ'առնեն՝ Սեդա Պիպէրեան, Սիլվա Գարակիւլեան, Ժիլ Մարտրոսեան եւ Յակոբ Պալեան:

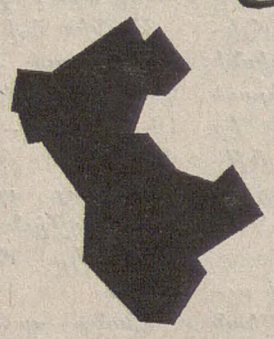
Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել՝ 42 – 37 – 60 – 10 թիւին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

VIENT DE PARAÎTRE

INSTITUT ZORYAN
Pour la Recherche et Documentation Arméniennes Contemporaines

LE DOSSIER
Karabagh

FAITS ET DOCUMENTS
SUR
LA QUESTION DU HAUT-KARABAGH
1918-1988

Rédacteur-en-chef
Gérard J. Libaridian

Première Edition
Paris — Cambridge — Toronto
Avril 1988

SEVIG PRESS
SEVIG PRESS
5, rue Alexandre Cabanel — 75015 Paris (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95

Conçu et d'abord publié en anglais par l'Institut Zoryan, Cambridge, Ma. (USA) en mars 1988, LE DOSSIER KARABAGH vient d'être publié en français par Sévig Press, avec quelques adaptations et ajouts.

Après avoir retracé brièvement l'histoire du Karabagh, cet ouvrage de 208 pages se concentre surtout sur la période 1918-1988. Il présente une longue analyse de la situation politique en URSS sous Gorbatchev, suivie d'une centaine de documents d'archive, de pétitions et lettres, d'articles de presse et témoignages, de données statistiques et démographiques, de photos. Il comprend en outre une chronologie de l'histoire du Karabagh des origines jusqu'au 31 mars 1988.

LE DOSSIER KARABAGH est en vente dans toutes les librairies arméniennes. Il peut également être commandé chez votre libraire habituel ou à Sévig Press au moyen du bon de commande ci-joint, à remplir et envoyer à :

SEVIG PRESS

5, rue Alexandre Cabanel — F-75015 PARIS (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95 — Télex : SEVIG 200032 F

OUI, je commande LE DOSSIER KARABAGH au prix de 150 FF.
Nombre d'exemplaires .....
Réglement par chèque (à l'ordre de Sévig Press) ou par carte de crédit :
☐VISA ☐AMERICAN EXPRESS ☐MASTERCARD
N° de la carte .....
Date d'expiration..... Signature .....
NOM ☐Mr ☐Mme ☐Mlle .....
Adresse .....
Code postal ..... Ville ..... Pays .....

Հ. Բ. Ը. Մ.

Երախաներու ամառնային արձակուրդի համար լաւագոյն առիթ մը

CAMP NUBAR

Հ· Բ· Ը· Միութեան ճամբարը Քէթցքիլ լեռներուն վրայ
(Ամթիզ, Նիւ–Եորք ՍՄՆ)

► *Յունիս 25–էն մինչեւ Օգոստոս 20:*
► *2, 4, 6 կամ 8 շաբաթ մնալու հնարաւորութիւն:*
► *Բնութեան ծոցը, ամէն տեսակ յարմարութիւն:*
► *Հայերէնի եւ անգլերէնի կանոնաւոր դասաւանդութիւն:*
► *Փորձառու չոկատավարներու հսկողութեան տակ հաճելի եւ օգտակար ժամանց (պար, մարզանք, լիճ, թիավարութիւն...):*
► *Ամբողջական մեկնում Ֆրանսայէն:*

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել· –
45 – 20 – 03 – 18 *թիւին*
կամ գրել՝
U.G.A.B. — 11, square Alboni, 75016 PARIS

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 19
JEUDI
19 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԱՐԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.753 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.753

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐ

«ՀԱՄԱԽՄԲՄԱՆ ԵՒ ԿԵԴՐՈՆԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆ»Ը ԸՆԴԴԷՄ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Շերաքի կուսակցութիւնը՝ ԷՌ – ՓԷ – ԼՖ եւ ԻԻ – ՏԻ – ԷՖ–ը որու կը նախագահէ Ժան Լըքանիւէ որոշեցին ձեռք – ձեռքի քալել երեսփոխանական ընտրութիւններուն, այսինքն միայն մէկ թեկնածու ներկայացնել ընտրական բոլոր շրջաններուն մէջ, նոր պիտակի մը տակ՝ ԻԻ – ԷՌ – ՍԻ, որ կը նշանակէ Համախմբումի եւ Կեդրոնի Միութիւն: Միաժամանակ Մօռուա կոչ ըրաւ, կրկին, կեդրոնին որ իրենց միանայ եւ 30 – 40 շրջաններու մէջ, տրամադրութիւն յայտնեց ընկերվարական թեկնածուին աթոռը ձգել կեդրոնին: Ի պատասխան, Լըքանիւէ յայտարարեց թէ կեդրոնի այն անդամը որ միանայ ընկերվարականներուն կ'արտաքսուի: Մեծամասնութիւնը ուրեմն միայն 37 շրջաններուն մէջ: Այս զինակցութիւնը կազմեցուցած է Լը Փէն, որ սրտի թեքութեան անհանգստութենէ մը հետք, բուժարանին հազիւ դուրս ելած, սպառած իր թեկնածուները պահել Բ. շրջանին, եանկիւն մը ստեղծելով: Նոյն շրջաններուն մէջ, Լը Փէն որոշած է թեկնածու ըլլալ Մարսէյլի մէջ (բուն հեռանկարը՝ քաղաքապետարանն է, այսինքն՝ թաղապետական ընտրութիւնները), 3–րդ (Քանգիէտ եւ շուրջը) կամ 8–րդ ընտրաշրջանին մէջ: Չորեքշաբթի օր, կը պարզուէր որ Տէֆֆէռի յաջորդը, Տոքթ· Վիկտու որոշած է թեկնածու ըլլալ Լը Փէնի դէմ, հա'ն ուր ան կը ներկայանայ:

Մայիս 21–ին կը վերջանայ թեկնածութեանց արձանագրութեանց պայմանաժամը: Ապա, ծայր կուսայ նոր ընտրապայքար մը: Պատ իսկ համոզուած է որ Միթերան պիտի վերադառնէ մեծամասնութիւն մը Ազգ· ժողովին մէջ եւ այն առեն ինչո՞ւ ընդլայնում ընէ, երբ չըրաւ Մայիս 8–ի վաղորդայնին, այսինքն ընդդիմադիրները ունենալով իրենց մեծամասնութիւնը ժողովին մէջ: Ռոքարի առաջին կառավարութիւնը, այդ առընչութեամբ, կատակի պէս բան մըն էր (կակ մը, կ'ըսէր լրջախոհ Պատ):

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԻՐ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐՈՎ

Մեր նախորդ թիւով (Մայիս 18) կը դրէինք թէ Սումգայիթի դատավարութեան առաջին ամբաստանեալը՝ Խամայլով 15 տարի արգելափակման կայանի դատապարտուած է, թէեւ լուրին վրայ՝ «Վիպերասիոն» խորագրած էր՝ Սումգայիթ· – մահավճիռ: Չորեքշաբթի, թերթը կը սրբագրէր, ճշդելով թէ խորագիրը սխալ էր, կցելով երկրորդ ճշդում մըն ալ որ կը վերաբերէր ուրիշ լուրի մը՝ Հունգարիոյ դեսպանը չէ եղեր որ տարբերութեան պիտի վերադառնէ մեծամասնութիւն մը Ազգ· ժողովին մէջ եւ այն ճանակով կը խաղայ Սթոքհոլմի խաղադաշտի մը մէջ, այլ՝ Եուկոսլաւիոյ դեսպանը: Բայց, այս լուրը, հաւանաբար, չահագրգռէ միայն դեսպանին երկրին խնդիրները:

Չորեքշաբթի, կարգը եկած էր «Քոթիտիէն տը Փարի»ի, որ կը գրէր թէ դատավարութիւն մը տեղի կ'ունենար ... Մոսկուա, և պատասխանատուներէն մէկը փետրուարի վերջ Բաֆու գործուած բըռնութեանց, 15 տարի բանտարկութեան դատապարտուած է: Ինչպէս կը տեսնուի Սումգայիթի դատավարութիւնը գացած է ... Մոսկուա, Սումգայիթի չարգերը փոխադրուած են ... Բաքու եւ Հայու խօսք իսկ չկայ: Թերեւս ճշդումներ ըլլան իր յաջորդ թիւին մէջ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲԵՇԱՄԱՐՏ

Անցեալ շաբաթ, Նորվէկիոյ մէջ, տեղի ունեցան ըմբշամարտի դասական ոճով (կրկ֊քօ – ռօմէն) Եւրոպայի ախոյեանական մրցումները: Մեծ մասամբ յաղթեցին Խորհրդային Միութեան մարզիկները: Ասոնց մէջ, մէկ Հայ միայն պատուանդանին վրայ: Լենինականցի Յարութիւն Ռուբէնեան՝ որ երրորդ մրցանակ ստացած է 62 քիլօկրամ քաշային դասակարգին մէջ, յաղթելէ վերջ դերմանացի Պէհլի:

Ռուբէնեան նորեկ մը չէ ըմբշամարտի աշխարհին մէջ: 22 տարեկան է: Խորհրդային Միութեան այս տարուան ախոյեանն է: 1985–ին, Ամերիկայի մէջ, չհաած է աշխարհի ժիւնիոր ախոյեանութիւնը 56 քիլօկրամ դասակարգին մէջ:

***

ՓՈՒԹՊՈԼ

Սէն – Թ'Անթուանի Հ· Մ·–ը կիրակի օր, խաղացած է ախոյենական իր նախավերջին մրցումը: Պարտուած է Մարթիկէ, իր իսկ դաշտին վրայ (3 – 1): Վերջին մրցումը՝ Սէն – Թրուէյէի մէջ, Մայիս 29–ին: Ներկայիս Սէն – Թ'Անթուան կը գրաւէ դասաւորումին 9–րդ տեղը պատուոյ դասակարգին մէջ: Հաւանաբար պիտի կրնայ պահել մինչեւ վերջը այդ դիրքը:

Մարսէյլի Հ· Մ· Լ· Մ· Արծիւի մըրցակիցը վերջացած է արդէն: Դժբախտ ասպարէզ մը ունեցաւ: Յաուպիկայ Սեպտեմբերին կը մտնէ ասպիճան մը վար դասակարգի մէջ՝ որ կը կոչուի Փրոմոսիոն տ'Օննէօր Ա· :

Վ· Մ·

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՐՊԻՍ ԱԼԹԸՆՕՂԼՈՒԻ ազատ արձակման ի նպաստ մարմին մը կազմուած է Ֆրանսա (Comité de solidarité avec G. Altinoglu, B.P. 202, 91133 RIS-ORANGIS), եմնըսթի ինթէրնէշընըլ ալ կոչ մը կ'ընէ անոր ազատ արձակման համար, յիշելով թէ այս թուրք քաղաքական բանտարկեալը, մահուան դատապարտուած, 6 ամիս է «մահուան խուցի» մէջ է, առանց լոյսի, բոլորովին առանձնացած Սինովի բանտը: Փարիզ կազմուած մարմինն ալ կը յիշէ որ Ալթընօղլու, ծնած 1947–ին, քանի մը անգամ բանտարկուած է իր քաղաքական համոզումներուն համար, վերջինը՝ 1981 Դեկտեմբեր 31–ին, երբ կը փորձէր ճեղքել ոստիկանական պաշարում մը: Վիրաւորուած դլուխէն, աչքն ալ կը կորսնցնէ:

ՍՏԱԼԻՆԻ ոճիրները ներկայացուեցան խորհրդային հեռատեսիլէն, Երկուշաբթի իրիկուն: Երկու ժամ տեւող փաստանըկար մը ցոյց կուտար սոսկալիներն մեծ դատավարութիւնները: «Պրաւդա» կը յայտնէր յաջորդ օրը, որ ժապաւէնը պատրաստ էր Սեպտեմբերին եւ պէտք է ներկայացուէր 70–ամեակի հանդիսութեանց նախօրեակին, բայց անոնք որ արգելք են կազմուռտի արագընթացին, արգելք եղած էին:

ՏԻԱՐՊԼԻՔԻՒի բանտի 340 Քիւրտեր, որոնք չաբաթ մըն է անունդ չէին առներ, վերջ տուին իրենց չարժումին, իշխանութիւնները կարգ մը արտօնութիւններ չնորհած ըլլալով· – համաղդեստը պարտաւորիչ չէ, այցելու կրնան ընդունիլ եւ քրտերէն խօսիլ անոնց հետ:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ — ԱՊՐԻԼ 30 / ՄԱՅԻՍ 10)

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթը հրատարակած է փրոֆ· Մեհենդակ Մելիքեանի «Հաւասարներու Միութիւն» ծաւալուն, չահեկան յօդուածը, ուր ան հանդամանօրէն կը խօսի Խորհ· Միութեան ազգային քաղաքականութեան մասին:

1920–ական թուականներու սկիզբը, երբ խնդրոյ առարկայ դարձաւ խորհրդային բոլոր հանրապետութիւնները մէկ միաւորման մէջ մտցնելու գաղափարը, Լենին լուրջ քննադատութեան ենթարկեց Ստալինի առաջարկած նախագիծը, ըստ որուն խորհրդային անկախ Հանրապետութիւնները Ռուսաստանի Դաշնակցութեան մէջ պէտք է մտնէին ինքնավարութեան սկզբունքով: Լենին այլ որոշում առաջարկեց՝ բոլոր հանրապետութիւնները պէտք է միանային պետական նոր կազմաւորման մը մէջ: Այսպիսով 1922 Դեկտեմբեր 30–ին հռչակուեցաւ Խորհրդային Ընկերվարական Հանրապետութիւններու Միութիւնը, որ հնարաւորութիւն տուաւ սկզբունքով եւ արդարացի կերպով լուծել ազգային հարցը:

Սակայն ասիկա բնաւ չի նշանակեր, որ Խորհրդային Միութեան մէջ ազգամիջեան յարաբերութիւններու որոշ խնդիրներ դոյութիւն չունին: Խնդիրներ, որոնք ժամանակին բաւարար լուծում չեն ստացած եւ այսօրուան վերակառուցման պայմաններուն մէջ մէջտեղ կ'ելլեն: Պէտք է նկատի առնել նաեւ անձի պաշտամունքի ժամանակաշրջանին ազգային ինքնորոշման քնազատատին մէջ տեղ գտած խեղդումները, որոնց մէկ մասը վերջին տարիներուն սկսած է դտնել արդար լուծումներ: Ահա այսպիսի հարցերէն մէկն ալ Լեռնային – Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի հարցն է, որն ունի որոշ պատմական անցեալ: Բանն այն է, որ Ադրբեջանի մէջ մուսաւաթական իշխանութեան ժամանակ հայկական բնակչութիւն ունեցող եւ Հայաստանի հնագոյն մարզ հանդիսացող Լեռնային – Ղարաբաղը մտաւ Ադրբեջանի կազմին մէջ: Իսկ երբ 1920 Նոյեմբեր 29–ին Հայաստանի մէջ խորհրդային կարգեր հռչակուեցան, նոյն տարուան Ապրիլ 28–էն խորհրդայնացած Ադրբեջանի կառավարութիւնը արտայայտուեցաւ Լեռնային – Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը կամովին խորհրդային Հայաստանի յանձնելու մասին: Սակայն 1921 Յունիսին Անդրկովկասի խորհրդային Հանրապետութիւններու ղեկավարներու Թիֆլիսի մէջ կատարած խորհրդակցութեան, որուն կը մասնակցէր նաեւ Ստալին, վերջնուեցաւ այդ հարցը եւ որոշուեցաւ Լեռնային – Ղարաբաղը ու Նախիջեւանը թողուլ Ադրբեջանի կազմին մէջ: Այնուհետեւ Ղարաբաղի բնակչութեան դժգոհութիւնը քանի մը անգամ արտայայտուեցաւ Լեռնային – Ղարաբաղը Հայաստանի միացնելու պահանջով: Վերջերս այդ հարցը աւելի սուր բնոյթ առաւ, երբ Ղարաբաղի ղեկավար մարմինները եւ հայ բնակչութիւնը ելոյթներ ունեցան ինքնորոշման իրաւունքը իրականացնելու համար: Ցոյցերուն յաջորդեց Սումգայիթի ողբերգութիւնը, որ միայն աւելի ցցուն դարձուց խնդիրը:

Այժմ Լեռնային – Ղարաբաղի մէջ կուտակուած թերութիւններն ու դժուարութիւնները կենսակոմի ուշադրութեան կեդրոնն են: Հարցը կը պահանջէ խելամիտ եւ արդարացի լուծում: Այդ տեսակէտէն յատկանշական է, որ այդ իրադարձութիւններուն անմիջականօրէն անդրադարձաւ դլխաւոր քարտուղար Գորբաչով· Նախատեսուած է ազգային յարաբերութիւններու զարգացման նուիրուած կեդրոնական Կոմիտէի լիագումար նիստ մը, որ պէտք է քննարկէ ազգային բազմաթիւ հարցեր ու փնտռէ ընկերային – տնտեսական, մշակութային եւ այլ խընդիրներու լուծման ուղիները:

***

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔԱՌՈՒԻՆԵՐՈՎ

Երեւանի Նկարիչի Տունը բացուած ցուցահանդէսին իրենց նոր գործերը ներկայացուցած են Հայաստանի անուանի արուեստագէտներ ու անոնց երիտասարդ արուեստակիցներ: Ցուցադրուած բոլոր կտաւները, քանդակները, գծանկարները կը պատմեն հայ ժողովուրդին անցած դարաւոր ուղիին, անոր բաժին ինկած ուրախութիւններուն ու դառնութիւններուն մասին: Այդ գործերուն մէջ պատկերացուած են հայ ժողովուրդի ականաւոր դէմքերը՝ գիներուները, գիտնականները, բանաստեղծները, աշխատաւորները:

Նկարիչներու Միութեան վարչութեան նախագահ Արա Շիրազ, ելոյթ ունենալով, մասնաւորապէս ընդգծած է, որ առաջին անգամն է որ կը բացուի նման ցուցահանդէս մը, որ կերպարուեստի միջոցներով կ'արտացոլէ ժողովուրդի պատմութիւնը:

Ցուցահանդէս այցելած են Կ· Դեմիրճեան եւ կառավարութեան կարգ մը անդամներ, որոնք հանդիպում ունեցած են Նկարիչներու Միութեան վարչութեան անդամներու հետ: Զրոյցի ժամանակ հանգամանօրէն խօսուած է Հայաստանի արուեստագէտներու վերակառուցման առընչութեամբ տանելիք գործունէութեան մասին: Կ· Դեմիրճեան եւ անոր ուղեկցող միւս ղեկավարները ծանօթացած են նկարիչի տան նոր մասնաշէնքի շինարարութեան ընթացքին:

***

ՀԱՅ ՏՂԱՄԱՐԴՈՑ ԵՐԿԱՐԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Տուեալներու համաձայն Հայաստանի տղամարդիկ միջին հաշուով կ'ապրին 70,5 տարի, ինչ որ Խորհրդային Միութեան միջին ցուցանիշէն վեց տարի աւելի է: Երկարակեցութեան այս երեւոյթը, ըստ գիտնականներու, ամուսնալուծում – ներու ցած թիւին հետեւանքն է: Զորօրինակ, մերձբալթեան Հանրապետութիւններուն մէջ տասը ամուսնութենէն հինգը ամուսնալուծութեամբ կը վերջանայ, իսկ Հայաստանի մէջ՝ միայն երկու: Ճիշդ է որ շրջակայ միջավայրը (լեռները, մաքուր օդը, ջուրը) երկարակեցութեան մէջ դեր ունի, սակայն ատիկա հիմնականը չէ: Առողջութեան պահպանման կարեւոր գործօններէն է անունդը, որ երկարակեացներու մօտ պատուներէ ու բանջարեղէնէ բաղկացած է: Անոնք մեծամասնութեամբ իւղոտ անունդը կը մերժեն ու չեն ծխեր: Կայ ուրիշ գործօն մը եւս, զոր կարելի չէ գտնել վիճակագրական տուեալներու մէջ: Հայաստանի մէջ ծերունիները համբնդհանուր յարգանք կը վայելեն, անոնց հեղինակութիւնը անառարկելի է ընտանեկան կեանքի եւ երախաներու դաստիարակութեան մէջ: Այս վերջինը, ինքնըստինքեան, երկարակեացի հոգեւոր գործունէութեան ուժեղ խթան է:

ՊԱՏԱՀԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Մայիսի վերջին չարաթն էր, հանդարտ ու խաղաղ օր մը, երբ ամէն կողմ լոյսով ու ջերմութեամբ կը յորդէր, առաւօտ մը Պէյրութէն կը մեկնէի դէպի Միլանօ: Մալեւ օդանաւային ընկերութեան պատկանող Տուպոլեւ 54 օդանաւը նոր հասած էր Պէյրութի օդակայանը, ան կուգար Պօյպէյէն երկ ար ճամբորդութիւն մը կատարելէ ետք: Գարնանային հաճելի ու պայծառ այդ առաւօտուն, Պէյրութէն խանդավառ ու եռանդուն ճամբորդներու մեր խումբը կը սպասէր նոյն օդանաւին ժամանումին:

Այդ օդանաւով պիտի ճամբորդէինք բոլորս ալ: Ոմանք պիտի մեկնէին Միլանօ, իսկ ուրիշներ պիտի ուղղուէին դէպի Փարիզ: Երբ օդանաւ բարձրացայ ու տեղս զբաւեցի, նկատեցի թէ բազմաթիւ հունգարացի ճամբորդներ կային ներսը, անոնք կուգային Պօմպէյէն ու կը վերադառնային Պուտափեշտ:

Որոշեալ ժամուն, օդանաւը թռիչք կ'առնէր ու կը բարձրանար, սաւառնելով մթնոլորտին անհունութեան մէջ, կը քերէր անծայրածիր հորիզոններու տարածքը, ապա կ'առնէր յունական կղզիներու ուղղութիւնը: Օդանաւը երբ որոշ բարձրութեան վրայ կը յառաջանար բարձրախօսը կը սկսէր իր սովորական ծանուցումները, տալով անհրաժեշտ տեղեկութիւններ թռիչքի բարձրութեան եւ ատուգութեան չուրջ, ինչպէս նաեւ այլ ծանօթութիւններ գլխաւոր վարիչ օդանաւորդին մասին, անոր անունը, ուեղեցած տարիներու փորձառութիւնը, եւայլն:

Վարը, Միջերկրականի կապոյտ ու մկկին ջուրերը երթոյ անծայրածիր տարածութեամբ կ'երկարէին, սահելով դէպի հեռաւոր հորիզոններու դիրկը: Շուրջը, երկնակամարին լուսաշող անհունութիւնը, որու մէջ յարաբերաբար փոչի մըն էր մեզ փոխադրող օդանաւը: Մինչ անհունին եւ անեզրին տպաւորիչ ազդեցութեան տակ կը գտնուէի՝ ակամայ ձեռքի պայուսակս բացի, հանեցի Պարոյր Սեւակին՝ «Անլռելի Զանգակատուն» ըմբանչելի ու հոգեպարար աշխատանքը ու սկսայ կարդալ: Գրագէտին հեզասահ լեզուն, զաղափարներու եւ պատկերներու հրապուրիչ վեհութիւնը քիչ ետք ամբողջովին կլանեցին զիս: Ցափշտակուած էի ընթերցանութեամբ:

Ժամանակը կը սահէր, պահ մը առկայծ զուրս սեւեռեցի, յունական կղզիներուն վրայէն կը յառաջանայինք այդ րոպէին: Այդ կղզիները իրենց փոքր ու մեծ տարածութեամբ, ցիրուցան յատակ կերպով կը նշմարէի բարձրէն: Ոմանք կանոնաւորութեամբ ծածկուած էին ու անտառախիտ, ուրիշներ լերկ ու անմշակ: Մինչ կը դիտէի այս հրաշալի տեսարանը,, նկատեցի թէ եռեւի չարքին վրայ տեղ գրաւած էին միջահասակ, վայելուչ կերպով հագուած ներկայանալի պարոն մը կինոջը ու աղջկան հետ: Անոնք կը խօսակցէին ինծի անհասկնալի լեզուով մը:

Պահ մը, ականջ դրի, ուշի – ուշով հետեւեցայ անոնց խօսակցութեան, հունգարերէն կը խօսէին: Քիչ ետք, այս անծանօթ անձը ելաւ աթոռէն ու միջանցքին մէջ ոտքի կեցաւ, հաւանաբար նոյն դիրքին մէջ ճամբորդելէն յոգնած ըլլալու էր: Հետաքրքրութենէ մղուած, ես ալ տեղէս ելայ, յառաջացայ դէպի անծանօթը, ժպիտով բարեւեցի ու հարցուցի թէ ուրկէ՞ կուգային: Ապա ինքնութիւնս յայտնեցի, աւելցնելով նաեւ Հայ ըլլալս: Երբ իմացաւ թէ Հայ եմ, ղէմքին դիծերը քոլորովին փոխուեցան, ուրախութեան անխառն ժպիտ մը համակեց անոր ղէմքը: Պահ մը լուռ մնաց, հանդարտօրէն այցեքարտը հանեց ու անուններն աւելցնելէ ետք եռն մատնիկը երկարեց դինծի: Կարդացի զայն, անունը Ք. Վերմիչ, մեքենագէտ երկրաչափ, Պօմպէյի մէջ հունգար հանրապետութեան զեսպանատան առեւտրական կցորդի օգնական:

Մեր խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար անգլերէն լեզուով որուն քաջածանօթ էր խօսակիցս, ինչպէս նաեւ աղջիկը, քանի որ Պօմպէյի մէջ անգլիական վարժարան կը յաճախէր: Պր. Վերմիչ բացատրեց թէ ծագումով Հայ էր եւ կը յիշէր թէ իր նախնիները զաղթած էին Կովկասէն ու հաստատուած Հունգարիա: Ինքնութեան դիտակցութիւնը զօրաւոր էր իր մէջ:

Հաճոյքով պատմեց թէ իր մեծ հայրը, որու մասին խոր ակնածանքով խօսեցաւ այդ պահուն, հակառակ աշխարհագրական եւ քաղաքական պայմաններուն փոփոխութեանց, մինչեւ խոր ծերութիւն պահած էր հայեցի սովորութիւններն ու բարքերը:

Սակայն անկէ ետք, չատ բան փոխուած էր անոնց ընտանեկան ապրելակերպին մէջ:

Ուզեց տեղեակ ըլլալ հայերէն լեզուին ու մասնաւորաբար հայ այբուբենի մասին: Ցոյց տուի անոր Պարոյր Սեւակի գործը զոր ձեռքիս մէջ կը պահէի: Դիտել տուաւ թէ առաջին անգամ էր որ հայերէն լեզուով գիրք մը տեսնելու առիթը կ'ունենար, ուրախութեամբ թերթատեց զայն, ու խանդաղատանքով ցոյց տուաւ կնոջը:

Մեր խօսակցութիւնը չարունակուեցաւ ծանրանալով առաւելաբար Հունգարիոյ մէջ գոյութիւն ունեցող հայկական գաղութին չուրջ: Ան յիշեց թէ Հայերը բնակութիւն հաստատած են Թրանսիլվանիոյ չրջանը, եւ անչուշտ ժամանակը հիմնապէս փոխած է նաեւ այս գաղութին հարազատ պատկերն ու կնիքը:

Այս հաճելի խօսակցութիւնը կարելի էր չարունակել տակաւին, երբ խօսնակը

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԸ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ՝ ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՊՐՈՌԵԿՏՈՐ, ՀՍՍՀ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԹՂԹԱԿԻՑ ԱՆԴԱՄ Մ. ԴԱՒԹԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

– Խնդրում եմ մի քանի խօսք համալսարանի գիտական կաբինետների եւ լաբորատորիաների գործունէութեան մասին՝ ՍՍՀՄ ժողովուրդների պատմութեան եւ մշակոյթի ուսումնասիրման գործում:

– Համալսարանի դիտահետազօտական աշխատանքի կարեւոր ուղղութիւններից մէկն էլ հայ եւ սովետական մեւս ժողովուրդների պատմութեան, մշակոյթի փոխառընչութիւնների ուսումնասիրութիւնն է, նպատակ ունենալով բացայայտել, մի կողմից՝ հայ գրականութեան ու մշակոյթի տեղն ու դերը Խորհրդային Միութեան ժողովուրդների հոգեւոր կեանքում, մեւս կողմից՝ խորհրդային ժողովուրդների գրականութիւնների ու մշակոյթի տեղն ու դերը մեր ժողովրդի հոգեւոր կեանքում:

Այս տեսակէտից զգալի գործ է կատարել հայագիտական հետազօտութիւնների պրոբլեմային լաբորատորիայի խումբը – Խորհրդային Միութեան ժողովուրդների գրական կապերի բաժինը: Գործնական կապեր առեղծելով Կիեւի, Թբիլիսիի, Վիլնիւսի Տարտուի համալսարանների հետ, մեր համալսարանը կազմակերպել է համամիութենական դիտական նստաշրջաններ նուիրուած մշակոյթին եւ գրական փոխադարձ կապերին: Խորհրդային Միութեան Գիտութիւնների Ակադեմիայի Մաքսիմ Գորկու անուան համաշխարհային ինստիտուտի, Թբիլիսիի համալսարանի հետ համատեղ պատրաստըւել եւ հրատարակուել են մի չարք դիտական ծաւալուն ժողովածուներ՝ «Գորկին եւ ՍՍՀՄ ժողովուրդների գրականութիւնը» «Գորկին եւ Հայաստանը», «Նեկրասովը եւ խորհրդային ժողովուրդների գրականութիւնը», «Լերմոնտովը եւ խորհրդային ժողովուրդների գրականութիւնը», «Թոլսթոյը եւ խորհրդային ժողովրդների գրականութիւնը», «Ցովհաննէս Թումանեան եւ խորհրդային ժողովուրդների գրականութիւնը» եւայլն, որոնք բարձր գնահատականի են արժանացել դիտական հասարակայնութեան կողմից: Հրատարակուել են «Գրական կապեր» ժողովածուի մի քանի հատորներ:

– Ցայտնի է, որ հայ ժողովրդի ուսումնատենչ զաւակները բարձրագոյն կրթութիւն ստանալու նպատակով ստիպուած էին թողնել հայրենի հողը եւ ուսանել եւրոպական երկրներում: Իսկ այսօր համալսարանը իներնացիոնալ կրթօջախ է: Այստեղ սովորում են ինչպէս Խորհրդային Միութեան բազմաթիւ ֆաղաքացիներից, այնպէս էլ արտասահմանեան տարբեր երկրներից ժամանած երիտասարդներ, որոնց թւում շատ են նաեւ սփիւռքահայ ուսանողներ: Ներկայումս արտասահմանեան երկրներից մօտ 200 ուսանող է սովորում հայկական համալսարանում:

– Մինչեւ օրս համալսարանում սովորել եւ ուսարուել են 65 երկրներից եկած 4516 երիտասարդներ: Նրանցից 1874–ը ըսփիւռքահայեր են, իսկ 2642–ը տարբեր ազգութիւնների ներկայացուցիչներ՝ Միացեալ – Նահանգներից, Անգլիայից, Իտալիայից, Ֆրանսիայից, Նորվեգիայից, Լիբանանից, Սիրիայից, Հնդկաստանից, Գ.Դ.Հ.–ից, Եմէնից, Մարոկոյից, Պակիստանից, Թունիսից, Աֆղանիստանից եւայլն: Արտասահմանեան քաղաքացիները սովորել են բանասիրական, մեխանիկա – մաթեմատիկական, ֆիզիկայի, կենսաբանական, պատմութեան, քիմիական եւ նախապատրաստական ֆակուլտետներում: Ներկայումս համալսարանի տարբեր ֆակուլտետներում սովորում են արտասահմանեան տարբեր երկրների 462 քաղաքացիներ, որոնցից 173–ը Սփիւռքահայեր են, 289–ը՝ այլազգիները:

Ուսումնասիրութեան տարիներին արտասահմանեան ուսանողութեան համար կազմակերպուել են չատ հետաքրքիր միջոցառումներ: Նրանք ծանօթացել են մեր հանրապետութեան տեսարժան վայրերին, մշակոյթի կենտրոններին, էքսկուրսիաների են մեկնել Մոսկուա, Լենինգրադ, Վոլգոգրադ, Օդեսա, Կիեւ եւայլուր: Արտասահմանեան սովորողների մեծ մասը ակտիւօրէն մասնակցել եւ դեկուցումներով հանդէս է եկել դիտական կոնֆերանսներում, չահել մրցանակային տեղեր: Նրանց համար կազմակերպուել են հանդիպումներ հանրապետութեան անուանի մարդկանց հետ, եղել են կոլոնտեսութիւններում, դպրոցներում:

– Արտադրութեան մէջ աշխատող երիտասարդների համար ի՞նչպիսի հնարաւորութիւններ են ստեղծուել համալսարանում սովորելու համար:

– Երեւանի համալսարանի ուշադրութեան կենտրոնում են գտնուում այն երիտասարդները, որոնք ցերեկային ուսուցում ստանալու հնարաւորութիւն չունեն եւ աշխատում են արտադրութեան մէջ: Համալսարանի դռները բաց է նրանց առջեւ: Ամէն տարի երեկոյեան եւ հեռակայ ուսուցման մի չարք մասնաղիտութիւնների գծով չուրջ չորս հարիւր երիտասարդներ են ընդունւում համալսարան: Ցերեկային, երեկոյեան եւ հեռակայ բաժիններում սովորողների աւարտական վկայականների մէջ ոչ մի տարբերութիւն չկայ:

– Ի՞նչ կ'ասէիք համալսարանի ապագայի մասին:

– Համալսարանի ղեկավարութիւնը, պրոֆէսէօրա – դասախօսական կազմը, բոլոր աշխատակիցներն ու ուսանողութիւնը համոզուած են, որ համալսարանի առջեւ դրուած խնդիրները կը լուծուեն ժամանակին եւ բարձր մակարդակով: Մեր համոզմունքը հիմնուած է այն մեծ նայուն փաստի վրայ, որ մեր համալսարանը միշտ գտնուում է խորհրդային կառավարութեան ամէնօրեայ ուշադրութեան կենտրոնում, որը մեզ հնարաւորութիւն կըտայ այսուհետեւ եւս ստեղծելու նոր ամպիոններ ու մասնադիտացումներ, ուսումնական նոր մասնաչէնքեր, գիտական նոր լաբորատորիաներ՝ յագեցած տեխնիկական եւ գիտական փորձարանութեամբ, լսարաններով, մարզական կառոյցներով, ուսանողական հանրակացարաններով եւ բնակելի չինքըներով:

– Ի՞նչ կը ցանկանայիք սփիւռքահայ մեր բարեկամներին ու ընթերցողներին:

– Ես արտասահմանեան երկրների տասնեակ վայրերում եւ հայկական կենտրոններում չատ եմ եղել, չփուել սփիւռքահայ գիտնականների ու մշակոյթային գործիչների հետ: Ես տեսել եմ, թէ ինչպէս մեր բարեկամները հայ մշակոյթը, գիրն ու գրականութիւնը տարածում են բոլոր հայաչատ վայրերում: Կը ցանկանայի, որ սփիւռքահայ բազմաթիւ եւ բազմատարդներ գային Հայաստան, ծանօթանային իրենց ժողովրդի գիտութեանը, գրականութեանն ու անեսական նուաճումներին, սովորէին մայր համալսարանում:

Սփիւռքահայ ընթերցողներին ամէնից առաջ մաղթում եմ քաջառողջութիւն, հայրենասիրութիւն եւ մեծ կամք ու կորով՝ Սփիւռքի պայմաններում հայապահպանութեան գժուարին պայքարում: Կը ցանկանայի նաեւ, որ միշտ յիշեն եւ հաւատարիմ մնան մեր վերածնուած հայրենիքին եւ հայրենիքի սիրով ոգեւորել սփիւռքահայ նոր սերնդին՝ դա բոլորիս սրբազան պարտքն է:

Հարցազրոյցը վարեց՝
ՌՈՒԲԵՐ ԴԱՒԹԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԵ ԳՈՂՈՒԹ

ԳԱՄԻՇԼԻԻ (Սուրիա) Հ. Մ. Ը. Մ. ակումբին ընդարձակ սրահին մէջ, Մարտ 13–ին, «Հայկական Ղարաբաղը եւ հայութեան արդար պահանջը» նիւթին չուրջ դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է: Մեսրոպ քահանայ Պետրոսեանի բացման խօսքէն ետք քանի մը խմբերգներ կատարուած են, ապա բեմ հրաւիրուած է օրուան դասախօսը՝ ճէզիրէյի առաջնորդական փոխանորդ՝ Նորայր Ծ. վրդ. Ալճըդեան: Ան Լեռնայինի – Ղարաբաղի պատմականը ընելէ ետք, կոչ ուղղած է երիտասարդութեան որ իր ձայնը միացնի Հայաստանի եւ Ղարաբաղի հայութեան ձայնին: Ապա, դասախօսը յոյս յայտնած է, որ այս անգամ դատաւորը արդար պիտի ըլլայ եւ հայութեան պիտի վերադարձնէ հայկական Ղարաբաղը: Հետաքրքիր ելոյթ ունեցած է երիտասարդ եւ ձեռնարկը վերջ գտած է «Սարդարապատ» խմբերգով:

***

ՊԵՔԱԱՅԻ (Լիբանան) մէջ, Մարտ 12ին եւ 13–ին, Համազգայինի Պ. Սեւակ մասնաճիւղի «Կոմիտաս» պարախումբը, նուագախումբի ընկերակցութեամբ չորս յաջորդական ելոյթներ ունեցած է: Ամեհար աւանին մէջ քանի մը ներկայացումներ տալէ ետք, պարախումբը այս առաջեմատին, պիւղի սահմաններէն դուրս գալով հանդէս եկած էր Պէյրութի մէջ: Ասյտեղի յաջող ելոյթները նոր տարողութիւն մը տուած են պարախումբի աշխատանքներուն եւ զանոնք մղած ներկայանալ Պեքաայի հանրութեան:

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՂԱՐԱԲԱՂ

Ապրիլ 28 եւ 30 թուականներուն երկու կարեւոր հրապարակային ասուլիսներ տեղի ունեցան Ղարաբաղի մասին, առաջինը՝ փարմայի, երկրորդը՝ Միլանոյի մէջ: փարմայի ասուլիսը տեղի ունեցաւ քաղաքին Համալսարանին մէջ, մասնակցութեամբ տեղւոյն քաղաքական – մշակութային կազմակերպութիւններուն՝ քրիստոնեայ դեմոկրատ, ընկերվարական, սոցիալ – դեմոկրատ եւ հանրապետական: երեկոյթը բացուեցաւ Հայաստանի մասին յաչող կերպով նկարահանուած վաւերապրելնկարի մը ցուցադրութեամբ, որ կատարած է «Նովա Թի» ընկերութեան կողմէ եւ արդէն դնուած իտալական պետական հեռատեսիլէն, որ իր երրորդ յայտարերին վրայ արդէն պատկերասփռած էր անոր մէկ մասը եւ յաջորդաբար պիտի գիտէ ուրիշ մասեր: Ապա խօսք առաւ Պոլոնիայի համալսարանի դասախօս՝ կապրիէլլա Ուլուհոճեան, որ ամփոփ կերպով ներկայացուց հայ ժողովուրդի պատմութիւնը: Յաջորդեց փրոֆ. Ալբիակո – Նովելլո, որ լուսապատկերներով ցոյց տուաւ Լեռնային – Ղարաբաղի յուշարձանները, որոնք խօսուն վկաներն են Ղարաբաղի հայ ինքնութեան դարերու ընթացքին: Հուսկ խօսք առաւ Հ. Լեւոն Զէքիեան, որ Մեծ – Եղեռնէն սկսեալ ներկայացուց հայ ժողովուրդի պատմութեան նորագոյն շրջանը, վեր հանելով Ղարաբաղի հարցին պատմական արմատները: Յաջորդեցին ներկաներուն կողմէ զեկուցողներուն ուղղուած բազմաթիւ հարցումներ չուրջ մէկ ժամ տեւողութեամբ: Ներկաներու միջեւ կը նչմարուէին քաղաքագետարանի եւ նահանգապետարանի Մորհուրդի անդամներ:

Նման երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ նաեւ Ապրիլ 30–ին Միլանոյի «Սան Ֆեռեէ» մշակութային կեդրոնին մէջ: Օրուան զեկուցողներն էին՝ Ատրիանօ Ալբիակո – Նովելլո, Հ. Լեւոն Զէքիեան եւ Յակոբիկ Մանուկեան՝ որ ներկայացուց ՕՀՄՄԻ հրատարակչատան Ղարաբաղի մասին հրատարակած ուսումնասիրութիւնը Հերման Վահրամեանի եւ Սեդրակ Մանուկեանի կողմէ: Խօսք առաւ նաեւ Ճուղկփիկ Ռորթեզի, վարիչը՝ «Նովա Թի» ընկերութեան, որու պատրաստած վաւերապրելնկարը հոս ալ ցուցադրուեցաւ: Զեկուցումներուն յաջորդեցին դարձեալ ներկաներուն կողմէ ուղղուած բազմաթիւ հարցումներ:

«Նովա Թի» – նորակազմ ընկերակցութիւն մըն է ասիկա, որ լծուած է դլխաւորապէս պատրաստելու վաւերագրական ֆիլմեր զանազան երկիրներու եւ ժողովուրդներու մասին, մանաւանդ անոնց՝ որոնք նուազ ծանօթ են արեւմտեան հանրութեան: Այս խումբը 1987–ի ամառը քառասուն օր դնուած է Հայաստան եւ պատրաստած բացառիկ ճոխութեամբ ատաղձ մը, դեղարուեստական բարձր մակարդակով, Հայրենիքի բնութեան, ժողովուրդի կենցաղին եւ մշակութային ու պատմական հարստութիւններուն, ներկայի այլեւայլ կարգի ձեռնարկներու մասին: Այս ատաղձը կրնայ նիւթ հայթայթել բազմաթիւ ու բազմատեսակ վաւերագրայիններու: Մէկ ժամ տեւողութեամբ հատ մը արդէն պատրաստուած է, ինչպէս ըսինք, դնուած՝ իտալական պետական հեռատեսիլին կողմէ: Ընկերութիւնը կրնայ պատրաստել ուրիշներ, ուղուած երկարութեամբ, յատուկ դիմումի վրայ եւ վաճառել ուզող ընկերութեան պատրաստուած վաւերագրայինի իրաւունքը: Որեւէ վաւերագրայինի համար մէկ վայրկեանը կ'արժէ մօտաւորապէս իտալական մէկուկէս միլիոն լիրէ:

ՄՈՒՋԻՔԱՐՄԵՆԱ. — Մեծ յաջողութեամբ կը չարունակուին «Մուղիքարմենա»յի երաժչտական ելոյթները, որոնց մասին արդէն նախապէս հաղորդուած է մամուլին: Վերջին հանդիպումը տեղի ունեցաւ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մէջ, Մայիս 4–ին, երաժչտասէր հոծ հասարակութեան մը ներկայութեան, «Զիլինկիրեան քառեակ»ի մասնակցութեամբ Լոնտոնէն: Կը սպասուին Սիման – Կոմիտաս երգչախումբի, Սուզաննա Միքայէլեանի տաւիղի, Աւոյ Գուլումճեանի դաշնամուրի ելոյթներուն: Մայիս 31ի եկեղեցական, Մուրատ – Ռափայէլեանի մէջ պիտի նուագէ Սոնիկ Զաքըրեան, ջութակահար, դաշնամուրի ընկերակցութեամբ՝ Հայ Արուեստի Միջազգային Ե. Սիմպոզիումին առթիւ: «Վենեթոյ – Մուղիքա» երաժչտական հաստատութեան կողմէ պատրաստուած այս ձեռնարկներուն մէջ, յատկապէս չնորհաւորելի է Մուրատ – Ռափայէլեանի նախկին սան Մինաս Լուսեանը, որ ձեռնհասօրէն կը վարէ հայ երաժչտութեան համար յիշեալ հաստատութեան խորհրդատուի եւ գործադիրի պաչտօնները:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Մայիս 7

LE COIN DU JURISTE

LES DANGERS DE LA DONATION DEGUISEE

Beaucoup de gens, ressayent par différents moyens de réduire la charge fiscale que représentent les droits de mutation par décès, ou les mutations à titre onéreux, soit en matière immobilière soit en matière commerciale.

Licite en elle-même, la donation déguisée devient frauduleuse, lorsqu'elle a pour but de réduire la charge fiscale.

A cet égard certains «Montages» sont tels qu'il est difficile de discerner ce qui constitue la fraude.

Par suite, il est nécessaire d'attirer l'attention, sur les risques encourus, risques d'autant plus élevés qu'il est impossible d'établir un catalogue des précautions à prendre.

Pour qu'il y ait donation déguisée, il faut comme l'indique l'expression «DEGUISEMENT», tromperie, consistant à dissimuler la donation sous l'apparence d'un autre acte, une vente par exemple.

Il faut que l'opération puisse aussi être qualifiée de donation. Que l'on puisse induire des circonstances de l'affaire, une volonté évidente d'avantager sans contrepartie celui qui tire profit de l'opération.

Par exemple, l'intérêt peut résider dans le fait que l'opération apparente ne donne pas lieu à taxation. C'est ainsi que les donations déguisées ont pu être établies en présence de prêts fictifs ou de prétendues reconnaissances de dettes.

L'ingéniosité de certains «montages financiers», mais aussi l'impossibilité d'énumérer avec précision les types de simulation, ne permettent pas toujours de dire, si une opération réunit ce que les tribunaux nomment : *un faisceau de présomptions graves précises et concordantes.* C'est pourquoi la jurisprudence en la matière est très abondante.

Chaque espèce est un cas particulier, toutefois les précédents judiciaires ont dégagé certains critères qui lorsqu'ils sont réunis, risquent d'entraîner la conviction des tribunaux. Cec critères sont les suivants :

— Le lien de parenté ou d'affection.

— L'âge avancé du donateur.

— L'état de fortune du donateur.

— Les ressources du donataire.

— Le court intervalle entre l'acte et le décès du donateur.

— Le paiement hors comptabilité en cas de vente.

— Le fait que le prix ne se retrouve pas dans la succession.

— Le fait que le prix soit très inférieur à la valeur réelle.

C'est par ailleurs toujours l'administration fiscale qui prend l'initiative de révéler l'existence d'une donation déguisée.

La première étape consiste en une demande d'information, sans caractère contentieux.

Il est recommandé de répondre en s'entourant de conseils avisés car la nature de la réponse va conditionner la suite de l'enquête.

Si les explications sont insuffisantes la suite viendra sous forme de notification de redressement. Il sera encore possible de transiger sur le montant des droits. A défaut d'accord le comité consultatif pour la répression des abus de droit sera saisi.

L'amende est égale en principe au double des droits d'impôts ou taxes, et l'impôt est à la charge de toutes les parties à l'acte qui sont alors tenues solidairement.

Par ailleurs celui qui tentera frauduleusement de ne pas payer l'impôt pourra également encourir des sanctions pénales (amendes - prison), telles que prévues par le Code général des Impôts.

Aussi lorsque l'on entend parfois des commentaires sur la manière dont certains ont réussi telle ou telle opération à peu de frais, il y a lieu d'être prudent sur les commentaires de réussite, car l'administration veille et il est rare qu'elle soit prise en défaut, ce qui est justice pour ceux qui la respectent.

LEVON DJOLAKIAN
Notaire
Marseille

ՆԿԱՐԻԶ ՆԵՐՍԷՍ

Երկու օր մնացած է ծանօթանալու համար Ներսէսի նոր գործերուն:

Ան ծնած է Երեւան, 1954–ին եւ Փրանսա եկած 1966–ին, ուր ուսումը կատարած է (Փարիզի Գեղարուեստից Ազգ. բարձրագոյն վարժարան):

Արուեստագէտը առանձնաչնորհումը ունեցաւ ընտրուելու իր առաջին անձնական ցուցահանդէսին համար (1976–էն 1986 մասնակցած էր բազմաթիւ խմբական ցուցահանդէսներու) ժամանակիս արուեստին նուիրուած վայրի մը՝ Սիւռէնէի սալ տէ Ֆէթը:

Կ'արժէ դնահատել, այս առթիւ, այս ցուցահանդէսը կազմակերպողներուն պայծառատեսութիւնը:

Ներսէսի գործին մօտենալու համար, հարկ է մոռնալ ինչ որ դիտենք, ինչ որ տեսած ենք, նայիլ նոր աչքով մը, միայն այդ պայմանով է որ կարելի է լսել ինչ որ արուեստագէտը կ'ուզէ ըսել եւ ինչ որ կ'ուզէ ըսել ոչ միայն ականութեան, ոչ ալ ծանօթութեանց ուղղուած է, այլ ուղղակի՝ զգայնութեան եւ յուզականութեան:

Արուեստագէտին կը մնայ տեսնել այս ցուցահանդէսը, նչմարել նկարիչին ակընթարթները ներկայացման ձեւին մէջ: Անոր կը մնայ դատել:

ԱՐՄԷՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՆԵՐՍԷՍ՝ մինչեւ Մայիս 21, ամէն օր ժամը 10–էն 19՝
Salle des Fêtes de Suresnes,
2, rue Carnot (tél. : 45. 06.. 54. 18).

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վ Է Պ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Զգայնութիւն մը կը մատնէր անոր ամբողջ մարմինը: Կը դողար ատեն – ատեն: Կը չարժէր անմեկնելի ձեւերով: Նստած էր անհանգիստ վիճակի մը մէջ, ելլել, մեկնելու պատրաստ մէկու մը տպաւորութիւնը տալով: Կը դարձնէր, կը սեղմէր չարունակ մատներուն մէջ ձեռքի պայուսակը: Ու կը նայէր չուրջը աչքերուն ծայրով:

Առանձին անկիւն մըն էին անոնք գրեթէ եւ ոչ ոք ուշադրութիւն կը դարձնէր: Սրճարաններուն համար սովորական բաներ էին այդպիսի կռիւներն ու սիրարարութիւնները:

Կիրակոս թէեւ տէր ինքզինքին, բայց կը զգար նոյն ատեն պատահելիք արտասովոր բան մը ու կը վախնար: Կը նայէր յաճախ դուրսն, ուրկէ դուրս կ'ուզէր գալ ժամ առաջ: Հանեց գրաւ սեղանին վրայ սուրճերուն դրամը: Պատրաստը – ւեցաւ: Գիտէր որ պիտի ելլէր ինքզինքէն, քիչ վերջ, կնոջ պոռչտուքներէն զայրացած: Եւ կատղելէ վերջ գիտէր, որ խղճահարութիւններ կրնար ունենալ: Կրնար դառնալ յանկարծ հեզ ու տարտիլ:

– Անցած, վերջացած է էմէն ինչ, – չչնջաց ան, – էլ չենք կարող ... Կարելի չէ ... Ձէ, չեմ կարող մոքիս իսկ անցընել, թէ կրնանք քով – քովի գալ նորէն ... Էդ անկարելի բան է ...

Կը լեցուէին կնոջ աչքերը: Տարօրինակ բան մը կը պատրաստուէր անոնց ետին: Կիրակոս չարունակեց.

– Դու գիտես թէ ինչչափ սիրեցի քեզ: Դու խաղցար ինձ հետ ... Ի՞նչ պիտի ըլլաս հիմա, էտիկա չգիտեմ: Ըմա կը մոռնամ քի՝ էն կիտիչով կը չարունակես, էնպէս, ինչպէս ըրիր տարի մըն է ... Սիրուն, կէնճ, ինձնից լաւ մարդ գըտար, նորից կը գտնես ... Քեզ չատեր կը սիրեն, աղջիկ մըն ալ ունիս ... Էլի... դրամ էլ ունիս ...

– Ո՞ւր է:

– Ես ի՞նչ գիտեմ, ի՞նչ արիք էդքան դրամը ... Բոլորն ալ տարիք, բան չմնաց պիտի ինձ ... Ի՞նչ արիք ... Կողոպտեցիք պիս, էլի՞ չունիս ... Էն չան լակոտը քանմը չձգե՞ց ... Էն լաւ, չատ լաւ եկաւ հանէդ ... Կը գիշամ, կը ցաւիմ, որ էդպէս մարդ է հարկաւոր ձեզ պէս կիներուն ... Ես չատ խելօք եղայ, ետ չատ անկեղծ եղայ ...

Ստիպուեցաւ սակայն փոխել կէս համբէն իր խօսակցութիւնը, որովհետեւ կը նոյ կուրծքը երթալով աւելի արագ կ'ելլէր ու կ'իջնէր: Կը դողային շրթունքները: Ու արցունքները յորդառատ իջեր կախուեր էին անոր այտերէն վար: Կ'ուռէին ու կը սարսռային անոր ժժգոյն, թափանցիկ ռունգերը:

– Ձարուհի, – ըսաւ ան, – լաւ է որ դուրս գանք հոսկէ:

– Ձէ, - չչնջաց կինը, որ պզտիկ չարժում մը ըրաւ բռնելու համար մարդուն թեւէն:

Կիրակոս քաչեց թեւը: Զուզեց որ կնոջ մատներուն ծայրերը անգամ դպին իրեն:

– Մի, մի՛ փախիր տանիկ, – չչնջաց Ձարուհի, – խելքիս պիտի գայ, դուն ան Կիրակո՞ն ես ... Որչափ փոխուեր ես:

Ու կ'աչխատէր զրկել զայն: Կը սեղմուէր մարդուն կուչին ու կ'առնէր քիչ – քիչ թշուառ երեւոյթ մը: Կը հետեւէր տեւականօրէն աչքերը անոր աչքերուն մէջ, որոնք կարծր ու անտարբեր կը մնային սակայն եւ երթալով կը վերածուէին չար ու վայրագ բոցերու:

Կնոջ ամէն մէկ պաչտնքը թոյնի պէս թունդ կը հանէր մարդուն ամէն մէկ ջիղերը, որ կը պայթարէին կոյր պրկումով մը: Կիրակոս անկարող ու աւելորդ կը գտնէր խօսիլ իր այդ վիճակին մէջ: Ձարուհիի յանդգնութիւնն ու ամբարտաւանութիւնը, գլած անցած էին հաւանականութեան սահմանները: Անոր հառաչանքներն ու վայնասուններն կը վիրաւորէին պինդը, նկատելով անոնց մէջ խաբել ուզող անպարկեչտ եւ կեղծ, չահախնդիր եւ անիրաւ հոգի մը:

Ու չխօսեցաւ այլեւս, մինչեւ որ կինը ըմբռնելով կացութիւնը եւ բաւական նըկատելով առաջին հանդիպումի մը համար եղածը, համաձայնեցաւ մեկնիլ խօսք առնելով ուրիչ տեսակցութեան մը:

Ճամբան մինչեւ հանրակառք խօսեցաւ ան. ըսաւ կրցածը, մխիթարելու համար մարդը:

– Հոգ չէ, գործիդ մասին մի՛ մտածեր, Կիրակոս, ցամաք հաց գտնենք, ցամաք հաց կ'ուտենք, կ'աչխատիմ ես ալ, կարի համար խօսած եմ արդէն, երկուչաբթի պիտի երթամ:

Հանրակառքը եկաւ եւ Ձարուհի ուզեց համբուրել մարդը, բայց ասիկա աճապարանքի տակով վեր քչեց ինքզինքը: Երբ ապակիին ետեւէն կինը նայեցաւ արտասուալից աչքերով, Կիրակոս կռնակ դարձուցած կը հեռանար արդէն:

Կիրակոս Սիամանթոյի հետ կ'անցընէր անկէ վեր գրեթէ իր բոլոր ժամերը: Սիամանթոյի գործը ձգած էր եւ կը պատրաստուէր մեկնիլ: Ճամբորդի այդ հանգամանքն իսկ խորապէս կ'ազդէր Կիրակոսի օտար հորիզոններու կարօտ հոգիին:

(Շար. 89)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԱՆԹԱՌԱՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՈՂԲԱՑԵԱԼ

ՆԱՐԿԻԶ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին։

Աղօթք կը մատուցուի Կիրակի, Մայիս 22–ին, ժամը 11–ին Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին։

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Նուիրուած Սուրբ Կարապետ Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան վաթսունամեակին

Կիրակի, Մարիս 22, Հոգեգալուստ

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·30–ին
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։

Աչխարհիկ հանդիսութեանց կը նախագահէ՝ ՓԻԼԻՊ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, Պատուոյ Նախագահ Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան։

Ցաւարտ պատարագի եւ ըստ նախընթաց տարիներու սովորութեանց տեղի կ'ունենայ ուխտաւորի սիրոյ սեղանը, պատրաստուած Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օ–ժանդակ Յանձնախումբին կողմէ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկ.ի եւ ներկայ հաւատացեալ հիւրերուն։

Ով որ ուխտ մը ունի կատարելիք, կըրնայ անյապաղ կապ հաստատել Եկեղեցւոյ հետ հետեւեալ թիւերուն հեռաձայնելով.– 91·70·38·72 / 91·58·40·38 91·65·30·22։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղ. խորհուրդը չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Թաղումի Առաքել Վարդօքեանի Այրի Տիկին Մանեայ Վարդօքեան եւ զաւակները 500, Անի լիպրը սէրվիս 100, Թաղումի Գրիգոր Պետռվեանի Պօշիքեան ընտանիք 100, Տիկին Գայան 100, Զէրէթեան ընտանիք 200, Մազաքեան ընտանիք 150, ընտանիքի կողմէ 200, Թաղումի՝ Եղիա Սահակեանի Տէր եւ Տիկին Փիէռ Լիտահարեան 100, Պր. Յովհաննէս Սահակեան 200, Տէր եւ Տիկին Յօզէֆ Դարբինեան 100, Թաղումի՝ Անժէլ Տէվէրէախ Տէր եւ Տիկին Մինաս Իսկէնտէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Նուրեան, Անի լիպրը սէրվիս, Պր. Արման, Տիկին Թէյէր Պր. Ժիրայր Տէրտէրեան 100–ական Ֆր., Պր. Արման Վահէ 200, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Մալճը 150 Ֆր., Պր. Օրթագարակէօզ 50 Ֆ., Թաղումի՝ Նարկիզ Արզումանեանի (Ծնեալ՝ Քիւրքճեան) Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան 100, Տիկին Պոզեան 100, Տիկին Ահարոնեան 100 Ֆր.։

***

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ Վարժարանի խնամակալութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Պ. Ռ. Եղեկէլեան (Ափճան) 10·000 Ֆր., Տ. Մ Պօյաճեան 300 Ֆր., Պ. Յակոբ Պօղոսեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թիւթիւնճեան 1·000 Ֆր., Պ. Հանրի Ժիլէ 500 Ֆր., Պ. Դանիէլ Երեմեան 6·000 Ֆր., Տ. Մ. Մոսքոֆեան 300 Ֆր., Տիկին Շեխիկեան 1·000 Ֆր., Սիթի–Մօտ 1·000 Ֆր., Տիկին Ա. Ճենազեան 500 Ֆր, Տիկին Ռ. Սեֆերեան 250 Ֆր., Օր. Պալեան – Զաւրիկեան 250 Ֆր., Տ. Մ. Մուշեան 250 Ֆր., Տ. Վ. Պօղոսեան 200 Ֆր։

Տիկին Վերժին Վարդանեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ա. Երամեան 200 Ֆր., Տ. Անի Գոհարեան (Սէն Ռաֆայէլ) 200 Ֆր., Պ. Ն. Գաբրիէլեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորոսեան 750 Ֆր., Տիկին Մելքոնեան 200 Ֆր., Տ. Մ. Թաժոյեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տեմերտեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ամմաճեան 250 Ֆր., Տիկին Յակոբեան 500 Ֆր., Տիկին Ք. Արապեան 500 Ֆր.։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Լէօլա Սասունի մանաճիւղի ձեռնարկը՝ Յունիս 25–ին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊՈՒՔ – ՊԷՎ – ԷՒ· – Տէր եւ Տիկին Պօղոս Քէչքէչեան ի պնահատութիւն «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածին, իրենց աներհօր եւ հօր՝ Հայկ Սարգիսեանի մահուան առթիւ, կը նուիրեն 500–ական Ֆր· «Յառաջ»ին եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան։

ՆՈՒԷՐ

ՊՈՒՔ – ՊԷՎ – ԷՒ· – Տէր եւ Տիկին Վարդեվառ Գամպերեան իրենց մուտնուէթեան 40–ամեակի ուրախ առիթով կ'ընեն հետեւեալ նուէրները՝ 500–ական Ֆրանք Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, «Յառաջ»ին, «Արմէնիա» ամսաթերթին, «Կամք»ին եւ «Հայաստան»ին։

ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՓՈՆՏ

Կապոյտ Խաչի Շրջ· Վարչութիւնը չընորհակալութեամբ ստացած է· —

Տէր եւ Տիկին Գոհարեան, Տիկին Մ· Յովսէփեան, Թէլֆիղեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Մ· Գալիբեան, Տէր եւ Տիկին Տիտիէ, Տէր եւ Տիկին Գապէլեան, Տէր եւ Տիկին Խաչերեան, Տէր եւ Տիկին Ճաղուեան, Տէր եւ Տիկին Քէօրպօղոսեան, Պր· Ս· Մուրատեան, Տիկին Ա· Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Կ· Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Պաքալեան, Պր· Մ· Տօնապետեան, Տէր եւ Տիկին Ղազարեան, Օրիորդներ՝ Ա· եւ Գ· Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Ա· Մալճեան, Պր· Կ· Պայլնտըրեան, Տէր եւ Տիկին Գազանճեան, Տէր եւ Տիկին Տէր – Գրիգորեան, Տէր եւ Տիկին Կիրակոսեան, փոքրիկներ՝ Ս· եւ Ա· Պօյաճեան, Տիկին Ս· Ղազարեան, Տիկին Սարգիսեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Զ· Սասունեան, Տիկին Զ· Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Մ· Եանալէկեան, Պ· եւ Տ· Պարոն, Տէր եւ Տիկին Ա· Թիւֆէնճեան, Տէր եւ Տիկին Փ· Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Թապօեան, Տիկին Թ· Կիրակոսեան, Պր· Հ· Շահպազեան, Տիկին Մ· Թէփէլեան, Տէր եւ Տիկին Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Գասպարեան, փոքրիկներ՝ Մ· եւ Վ· Քասիպեան 200–ական Ֆր·։

(Շարունակելի)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մանաճիւղի վարչութիւնը անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհի – ները Մայիս 21, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին Ազգային Տան սրահին մէջ։

Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ եւ ըլլալ ճշդապահ։

ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի օր, Մայիս 22, Հոգեգալուստ է։ Այսօր նաեւ յիշատակ է աշխարհազօրաց եւ զօրավարացն Հայոց, որ կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 ամի, վասն հաւատոյ եւ հայրենի – եաց։

Հոգեգալստեան եւ Սարդարապատի հերոսամարտի եօթանասունամեակին առիթով, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ եւ Ֆրանսայի ու Եւրոպայի բոլոր Հայաստանեայց Եկեղեցիներուն մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ կ'ոգեկոչուի ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ-ի յիշատակը։ Նոյն առթիւ կը կարդացուի Ամենայն Հայոց Հայրապետի Սրբատառ Կոնդակը՝ Սարդարապատի յատկացուած։

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ՝ ժամը 10·15–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի

Ցաւարտ պատարագի՝ մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի մեր նահատակներուն համար։

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու պատարագին, աղօթելու Սարդարապատի հերոսներու հոգիներուն համար եւ նորոգուելու անոնց ոգիով։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ–ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մայիս 22, Կիրակի առաւօտ, ժամը 10·30–ին ի յիշատակ Սարդարապատի հերոսամարտին զոհուած հայ հերոսներուն՝ որոնք նահատակուեցան 1918–ին, հաւատքի եւ հայրենիքի ազատութեան համար։

Քարոզչին առաջ կը կարդացուի Սրբատառ Կոնդակը Վազգէն Ա· Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր· Կապոյտ Խաչի Ակնունի մանանաճիւղը (Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ – Սր–Ժանթէօյլ) խորին չնորհակալութիւն կը յայտնէ Պր· Տէր – Եղիայեանի, Մոնպելիարէն 6000 Ֆրանքի իր նուէրին համար որ թոյլ տուաւ մեզի կարենալ Լիբանանի մանուկներուն։ Առաքումը իր տեղը հասած է։

STE DYNAMIQUE

RECHERCHE

Jeune homme ou jeune femme représentants exclusif, ayant relations avec milieux arméniens pour travail à plein temps sur région Ile de France. Voiture fournie + fixe + commissions.

Ecrire (annonce 852) à
FRANCE - ARMENIE
7, rue Alsace-Lorraine — 69001 Lyon
Joindre C.V. et Photo.

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Մայիս 22, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱՏԻԿ Վ.ՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի ընթացքին կը կարդացուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի Հայրապետական սրբատառ կոնդակը՝ նուիրուած Սարդարապատի հերոսամարտի 70–րդ տարեդարձին։

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

ՀԱՄԱՋԳԱՅԻՆ ՕՕԱՄԵԱԿ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Յուցահանդէս՝
Մայիս 15–էն 30, ժամը 10–էն 22
FOYER INTERNATIONAL D'ACCUEIL PARISIEN
30, rue Cabanis — 75014 Paris
M° GLACIERE — BUS 21

Ուրբաթ, Մայիս 20, ժամը 20–15–ին
Հայ Դասական Երաժշտութիւն
մասնակցութիւն՝ Հերմինէ Երիցեան, Թիւզէլ Սնտրանեան, Ֆրանք Աճիկ, Քրիսթիան Տէպա, Յասմիկ Սիւմէլեան։

Շաբաթ, Մայիս 21, ժամը 20·15–ին
Դասախօսութիւն՝ Նիգոլ եւ Ժան – Միշէլ Թիէռի։
Նիւթ՝ Ղարաբաղի Եկեղեցիները։

Հինգշաբթի, Մայիս 25, ժամը 20·15–ին
Դասախօսութիւն՝ Հայ Գրականութիւն
Գրիգոր Պըլտեան «Լեւոն Շանթ եւ Թատրոնի Հոգեվիճակը»։

Հինգշաբթի, Մայիս 26, ժամը 20·15ին
«Կոյր սեղան» Լեւոն Շանթի «Ղեկտրական ածը», մասնակցութիւն՝ Արթի Յովհաննիսեան եւ Թատերական կազմը։

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15–ին՝
Երախաներու յատուկ յայտագիրը, մասնակցութիւն՝ Վիքէն, Սեդա Փափազեան, Ժիրայր Մատիկեան եւ Կարապետ Տէր – Յակոբեան, Ռոզին Թաշճեան եւ իր նուագախումբը, Մարսէյլի Համազգայինի Ձեմարանի աշակերտները խօսք կ'առնեն՝ Սեդա Պիպէրեան, Սիլվա Գարագիւլեան, Ժիլ Մարթիրոսեան եւ Յակոբ Պալեան։

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել՝ 42 – 37 – 60 – 10 թիւին։

ASSEMBLEE GENERALE
DE L'ASSOCIATION CULTUELLE
DE L'EGLISE DE CHAVILLE

Le Samedi 4 Juin à 20h30
Salle S. Balabanian

Ordre du jour :

— Compte rendu moral et financier;
— Le point sur la révision des statuts de notre Association;
— Divers;
— Election du nouveau Conseil d'Administration.

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT

EXTERNAT — MIXTE
ANNEE SCOLAIRE 1988 - 1989

Parents!

PENSEZ A L'EDUCATION ARMENIENNE DE VOS ENFANTS

La direction est heureuse d'annoncer que l'Académie de Versailles a accepté la demande de mise sous contrat progressive de l'Etablissement
Ce statut offre la garantie d'homologation des études dispensées et l'allègement des charges de fonctionnement.

INSCRIVEZ-LES DES MAINTENANT
Rentrée des classes : **6 Septembre**

Pour les : PRESCOLAIRES (Maternelles)
CLASSES ELEMENTAIRES (CP. CE1. CE2. CM1. CM2.)
CLASSES 1erCYCLE (6ème à 3ème)

Matières arméniennes intégrées dans le programme de l'éducation nationale.
INITIATION A L'INFORMATIQUE

Complexe sportif — Activités folkloriques (Chorale, Instruments, Danses)

CONDITIONS D'INSCRIPTIONS : selon les barèmes établis, et en fonction du nombre d'enfants inscrits par famille.
CONDITIONS D'ADMISSIONS : sur examen du dossier scolaire, et un entretien avec les parents et l'enfant.
MOYENS DE TRANSPORT: —Ramassage scolaire par cars: Issy-les-Moulineaux Clamart, Meudon, Paris;
—RATP : Métro Pont de Sèvres à 500 mètres
—Autobus 171 — 169 — 179 à 300 mètres
—SNCF-RATP (Ligne Puteaux - Issy Plaine)
Pont de Sèvres ou «Bellevue-Funiculaire» à 300 m

Pour les démarches à effectuer se présenter **sur rendez-vous,**
à la Direction du COLLEGE ARMENIEN SAMUEL MOORAT :
26, rue Troyon — 92310 SEVRES —— Tél. : 45. 34. 68. 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 20
VENDREDI
20 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.754 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.754

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ԱՊՐԻԼ 30 / ՄԱՅԻՍ 10)

«ՆՈՐՔ» ԹԱՏՐՈՆԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

Նոր թատերախումբի ծնունդը տեղի ունեցաւ օրերս Վահէ Պօղոսեանի «Մոյլը» փիէսի ներկայացումով: «Նորք» թատրոնը իր համանմանը չունի Հայաստանի մէջ. այնտեղ դերասանները իրենք կը պատրաստեն տարազները, բեմը, կը նկարեն ազդարերը: Անոնց մէջ կան առաջադրծներ, հիւաներ, բեմի մեքենավարներ: Թատրոնի գլխաւոր բեմադրիչն է Ա. Ազովեան մանկավարժական հիմնարկի բեմադրութեան ամպիոնի դասախօս Արտաշէս Յովհաննիսեան:

Թատերախումբը արդէն աւարտած է Վահագն Դաւթեանի «Բայց ծնուեց» վիպերգը, Ալվարդ Պետրոսեանի «Վերջին կարապն ու ձիերը հեռացան» փիէսի բեմադրները: Նորակերտ թատրոնը դործունէութեան արտասովոր կողմ մը ունի. տոմսերու վաճառքէն ստացուած հասոյթին միայն հինդ տոկոսը կ'երթայ պետական դանձարան, իսկ մնացածը թատերախումբին կարիքներուն համար կ'օգտագործուի:

**

ԼՈՒՍԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Մեր օրերուն քննադատութենէն դերծ գոյներու վերացումով աւելի դիւրացած է նախկինին՝ Ստալինի եւ Բրեժնեւի շրջանին «մոռցուած» նիւթերու վերանայումը: Լուծումի կարօտ բազում խնդիրներ կուտակուած են մշակոյթի բնագաւառը: Անոնցմէ մէկին ալ հոգեւոր երաժշտութեան նկատմամբ հաստատուած վերաբերմունքն է: Վերջերս մամուլն ալ սկսած է անդրադառնալ այս հարցին, իսկ երաժշտասէր հասարակութիւնն ալ աւելի լայն հնարաւորութիւններ կը ստանայ հոգեւոր երաժշտութեան գանձերը ունկնդրելու: Մօրհրդային «Մելոդիա» ընկերութիւնը որոշած է պատրաստել եկեղեցական երգչախումբերու կատարմամբ սալեր: Ինչպէ՞ս է այս գործի վիճակը Հայաստանի մէջ:

– Մեր ժողովուրդը դարերով ունկընդրած է հայ հնադոյն եւ հոգեւոր երաժշտութիւնը ու այսօր ալ այդ լսելու մեծ պահանջ ունի: Տաճառմեակներ չարունակ հոգեւոր երաժշտութեան տաճարի դռները փակ մնացած են: Այստեղ խըզում չկա՞յ մէկ կողմէն՝ դարերով, միւս կողմէն տասնամեակներով ձեւաւորուած տարբեր սովորութիւններու մէջեւ: Ինչպէ՞ս կը բնութագրէիք հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը ժամանակակից երգահանի, նաեւ զուտ երաժշտասէրի տեսանկիւնէն: – Այս հարցումով «Սովետ. Հայաստան» օրաթերթը դիմած է երգահան Տիգրան Մանսուրեանի: –

– Հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը կ'ըսէ ան, պնահատելու ժամանակ պէտք է առաջնորդուիլ Կոմիտասի տուած ըմբռնումով: Կոմիտասի իրաւացի բնորոշմամբ, հայ հոգեւոր եւ ժողովրդական երաժշտութիւնը քոյր ու եղբայր են: Հայ հնադոյն հոգեւոր երաժշտութիւնը չափանիշ հարուստ չտեմարան մըն է՝ արտայայտչամիջոցներու քացառիկ յղկուածութիւն ունեցող համակարդով: Մարդպետութեան, հոգեբանութեան խոր իմացութեամբ:

Քայտնի է, որ հայ եկեղեցւոյ ժամերգութեան մէջ, ի տարբերութիւն մնացած քրիստոնէական ժամերգութիւններու, իր առանձնայատուկ տեղը ունի «Արեւագալի երգեր» չարքը: Ատոր մէջ խտացուած է լոյսին, լուսաւոր ուժերուն ապաւինելու՝ մեր ժողովուրդի դարաւոր հաւատամքը: «Արեւագալի երգերը» ժամանակակից հայ երգահանի համար ըստեղծագործական նոր խնդիրներու իրացումին հրաշալի հիմ կրնան դառնալ: Եւրոպան սեղծած է «Սէնֆոնի» «Ռեքուիեմ» երաժշտական ժանրերը, մենք կրնանք սեղծել «Արեւագալի երգ» ժանրը՝ նորօրեայ խմաստ ու բովանդակութիւն հաղորդելով Ներսիս Շնորհալիէն եկող ծիսական այս երաժշտութեան:

Հայ կատարողական արուեստը այսօր պարտք ունի մեր հոգեւոր երաժշտութեան հանդէպ: Կարճ ժամանակ առաջ Երեւանի Օփերային մէջ Գ. Գասպարեանի եւ արական երգչախումբի կատարումով հնչեց Կոմիտասի «Պատարագ»ը: Հաւատացած եմ՝ այս կատարումին պիտի յաջորդեն նորերը: Եւ թո՛ղ հնչէ ոչ միայն Կոմիտասեան «պատարագ»ը: Հայ հոգեւոր երաժշտութեան հետ հաղորդակցութիւնը կը դառնայ նոյնքան դիւրամատչելի, որքան Նարեկացի, Շնորհալի կարդալը: Ասով կը հարստանանք մենք, քանի որ մշակութային յիշողութեան հզօր ծալքերէն մէկը, խաւարի մէջէն լոյս աշխարհ գալով, մեզ եւս կը լուսաւորէ:

×

«ՀԱՅ ԴԱՂԹԱՎԱՃԱՐԵՐԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ»

Ճակատագրի բերմամբ Հայաստանէն հեռու՝ օտար երկիրներու մէջ բնակութիւն հաստատած Հայերու ծաւալած բազմաբնոյթ գործունէութեան մասին է Միքայէլ Փէշտըմալճեանի «Հայ դաղթավայրերի յուշարձանները» դիրքը («Սովետական Գրող», 1987, առաջերէն): Գիրքը հիմնուած է պատկերազարդումներու վրայ՝ ուղեկցուած հակիրճ բացատրութիւններով: Այնտեղ ներկայացուած յուշարձանները ճեռագիր ու տպագիր դիրքեր են, հայկական թաղամասեր, նրբադեղ ոսկերչական արտադրանքներ, փողոցներ որոնք մինչեւ մեր օրերը հասցուցած են հայկական կենցաղի եւ անցուցքի կըրկնելի ազգային ճարտարապետութեան կնիքը:

×

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՋՐԱՑԱՏԻ

Հայաստանի հաւաքականը Ռումանիոյ մէջ մասնակցելով միջազգային մրցաշարքի, որուն մաս կը կազմէին նաեւ Դաշնակցային Գերմանիա, Լեհաստան, Պուլկարիա, Չեխոսլովաքիա ու տեղացիները, արժանացաւ գլխաւոր պարգեւին:

7–րդ դասարանի աշակերտուհի Արմինէ Մելքումեան զերազանցեց բոլոր ակնկալութիւնները: Ան, աշտարացաւոքի մէջ կալութիւնները: Ան, աշտարացաւոքի մէջ դեղեցիկ ու բարդ տարրերով յագեցած ցատքերով դրաւեց Ա. տեղը: Անոր հետ կրցաւ մրցիլ միայն ... անոր համադասարանցի Մարիետա Յակոբեան, որ դրաւեց Բ. տեղը: Արմինէ Մելքումեան աւեց Բ. տեղը: Արմինէ Մելքումեան ստացաւ ոսկեայ մրցանակ մը եւս չհասած է ոտնացատքի մէջ, իսկ Մ. Յակոբեան՝ չորրորդը:

Աշտարակացատքորդ տղաքը՝ Դաւիթ Մկոյեան երկրորդ հանդիսացած է, իսկ Գագիկ Տիգրանեան՝ երրորդ:

ԱՅՍՕՐ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆ
ՅՈՅՑԵՐ ԵՒ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

ԲԱՔՈՒ.–

ԹԵԹԵՒ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻՆ

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ.–

ԾԱՆՐ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻՆ

ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ ԱՐԱՐԱՏ

Նոր եւ մտահոգիչ լուրեր կը հասնին Երեւանէն, որոնց հակասական բնոյթը սակայն, ճշդրիտ գաղափար մը չի կրնար տալ բուն կացութեան:

Այսպէս, Հինգշաբթի առաւօ, «Ինքերնէշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն» եւ «Լիպերասիոն» կ'արձագանդէին վերջին օրերու դէպքերուն ու նաեւ ծանր բախումներու, որոնք տեղի ունեցած են Արարատ Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ: Ամերիկեան օրաթերթին լուրերու աղբիւրն է խորհրդային ձայնասփիւռը, լսուած Զորեքշաբթի օր: Մոսկուայի թղթակիցներուն համաձայն, վիրաւորներ ալ եղած են խռովութեանց առեն, որոնց թիւը չէ ճշդուած: Բախումներուն վերջ տուած են խորհրդային զօրքերը: Արարատ 42 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ է Երեւանէն (հարաւ – արեւելք) եւ տասը հազար բնակիչ ունի:

Երեքշաբթի օր, մինչ Արարատի խռովութիւնները զսպուած են, գոյցեր տեղի ունեցած են Բաքու, Երեւան եւ Ստեփանակերտ: Ադրբեջանի մայրաքաղաքին մէջ ըստ մամուլի գործակալութեանց (Ռոյթըր, Ա. Բ. Փ.) 500 ուսանող փողոց իջած է ցուցատախտակներով՝ «Ո՛չ մահապատիժներու, Սումգայիթ»: Ատոր ճիշդ հակառակը պատահած է Երեւան եւ Ստեփանակերտ: 15 հազար հոգի գոյց ըրած են Երեւան եւ հազար հոգի Ստեփանակերտ բողոքելու համար այն թեթեւ պատիժին համար, որու դատապարտած էր այն Ազերին (15 տարի արդելափակում) որ երկաթի ձողով Հայ երիտասարդ մը սպաննած էր Փետրուարի պոկրոմին ընթացքին: Ցուցարարները բողոքած են նաեւ իշխանութեանց վերաբերման դէմ Սումգայիթէն փախած ու Երեւան ապաստանած Հայերու հանդէպ:

«Ինքերնէշընըլ Հերըլտ»ը այլ մանրամասնութիւններ եւ տարբեր թիւեր կուտայ այս դէպքերուն առընչութեամբ: Կարգ մը լուրերու աղբիւրն է Բաքուի ձայնասփիւռը, այլ լուրերու՝ Ռուսլան Պապայեան (անցեալին անդամ՝ այժմ լուծուած Ղարաբաղ կոմիտէին) ըստ որուն Երեքշաբթի օրուան Երեւանի ցուցարարներու թիւը հարիւր հազար եղած է, Արարատի բախումներուն առթիւ եւ բողոքելու համար Սումգայիթի վճիռներուն դէմ: Կը հաստատուի, անշուշտ, որ բուն դրդապատճառը Թալեհ Իսմայլովի կրած թեթեւ պատիժն է Շահին Սարգիսեան, Հայ երիտասարդին սպանութեան համար, Պապայեան ըսած է նաեւ որ ցուցարարները կը պահանջէին որ Սումգայիթի դատարանին կազմը վերաքննուի եւ Ադերի դատաւորներու թիւը զեղչուի: Ռուսլան Պապայեան աւելցուցած է կիրակի օրուան Արարատ տեղի ունեցած միջազգերու առթիւ, որ ուղղակի ականատեսի վկայութիւն չունի, բայց լսած է որ բազմաթիւ տուներ կրակի տրուած են եւ կառքեր ալ տապալած են նախքան բանակին հասնիլը: Բաքուի ձայնասփիւռը կոչ ըրած է ժողովուրդին որ հանդարտ մնայ: Ցայտնած է նաեւ որ ուսանողներ, մտաւորականներ եւ Բաքու բնակող այլ անձեր հանդիպում մը ունեցած են տեղական կուսակցական եւ վարչական պարագլուխներու հետ, խորհրդակցելու համար Արարատի խռովութեանց եւ ընդհանրապէս մէջ – ցեղային լարուածութեան հարցերու մասին:

Ցայժմ արեւմտեան լրագրողներն ու դիւանագէտները Մոսկուայէն Հայաստան կամ Ադրբեջան երթալու արտօնութիւն չունին:

Միւս կողմէ, Սախարով նամակով մը, լոյս տեսած Հոլանտա, Զորեքշաբթի օր, կ'ըսէ թէ Մոսկուայի վարուելակերպը Փետրուարի դէպքերուն առթիւ, ցոյց տուաւ Կորբաչովի ազատականացման քաղաքականութեան սահմանները:

× Նուվէլ տը Մոսկու չաբաթաթերթը իր վերջին թիւին մէջ, կրկին անդրադառնալով Սումգայիթի դէպքերուն, կ'ամբաստանէ տեղւոյն ոստիկանութիւնը որ յանձնարարած է Հայերուն իրենց տունը մնալ խռովութեանց սկիզբը, փոխանակ կազմակերպելու անոնց հեռացումը: Թերթը կ'աւելցնէ որ շատ թեթեւ է գործադրկումը պատասխանատու 10 ոստիկաններու, առանց մեղադրանքի տակ առնելու:

Հինգշաբթի առաւօ, ժամը 10·17–ի հեռագիր մը Ա – Է – Փ–ի կը հաղորդէր որ Զորեքշաբթի օր ալ հազարաւոր ցուցարարներ հաւաքուած են Երեւան, միշտ պահանջելով կարգադրութիւնը Ղարաբաղի հարցին: Երեւանի հետ հեռաձայնային կապ հաստատեցինք Հինգշաբթի առաւօ: Ամէն ինչ հանդարտ էր Երեւան: Նախորդ օրը 70 հազար Հայեր չատ կարդապահ ցոյց մը ըրած են Մատենադարանին առջեւ: Մայիս 19–ի, «Սով· Հայաստան» օրաթերթը կ'արձագանդէ Արարատի «խուլիկանական արարքներուն»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊԸ Վատիկան վերադարձաւ, 10 օր անցընելէ ետք Հարաւային – Ամերիկա, Մոնթեվիտէոյէն Աւստրալոս: Ցովհ. Պօղոս Բ·ի 9–րդ ճամբորդութիւնն էր Հարաւային – Ամերիկա: Եթէ նոյնիսկ, իր ներկայութիւնը Փառակուայի դեկավար՝ մենատէր զօր· Սթրէօսների կողքին վերդոված է չատեր, իր խօսքերն ալ որոշ չափով մխիթարած են իրենց յանդուգն անկեղծութեամբ: Պապը չեչատած է, արդարեւ, «Խաղաղութեան, ազատութեան, արդարութեան նման արժէքներու միաժամանակ գործադրութիւնը եւ մասնակցութիւնը կենսական պայմանն են մէջ տեղ հանելու համար ժողովրդավար իսկական ընկերութիւն մը, հիմնուած քաղաքացիներու ազատ հաւանութեան վրայ»:

ՖՐԱՆՍԱ չանք կը թափէ վերադրաւելու համար թրքական չուկան: Այս առընչութեամբ «Արտաքին առեւտուրի Ֆրանսական Կեդրոնը» հանդիպում մը կազմակերպած է ներկայացնելու համար Թուրքիան Ֆրանսացի ներդրում ընդներուն: «Քոթիտիէն տը Փարի» այս առթիւ կ'ըսէ թէ վերջին 5 տարիներուն ընթացքին Ֆրանսա 2–րդէն 7–րդ դիրքի իջած է Թուրքիոյ հայթայթիչներու կարգին մէջ, գլխաւորապար հայկ· եւ կիպրական հարցերու պատճառաւ եւ Թուրքերն ալ միշտ կը յիշեցնեն որ տնտեսական փոխանակումները վտանգուած են քաղաքական հարցերու հետեւանքով: Ներկայիս Ֆրանսական 2 մեծ հաստատութիւններ, մէկը՝ Պուիկ կը փորձեն երեք օտար մրցակիցներու կողքին ձեռք ձգել Անգարայի մետրոյի շինութիւնը:

«ՏԵՍԱՑ ԳԱՐՆԱՆ ԾԱՂԿՈՒՆՔԸ, ԵՐԲ ԱՄԷՆ ԻՆՉ ՈՒԺ ԿԸ ՀԱՒԱՔԷ»

ՄԻԽԱՅԻԼ ԴՈՒԴԻՆ

ԽՄԲ. – Մ. Դուդին ռուս յայտնի բանաստեղծ է ու Խորհրդային Միութեան Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար: Վերջերս գտնուած է Հայաստան ու Լեռնային – Ղարաբաղ: Ստորեւ՝ իր զրոյցը Բակուր Կարապետեանի հետ, «Գրական Թերթ»ի Մայիս 6–ի թիւէն:

***

Բ. Կ. – Հայաստան ձեր ամէն մէկ այցելութիւնը առընչուած է միշտ ստեղծագործական որեւէ մտայղացման, շօշափելի նպատակի հետ. անհամբեր կը սպասէիք արդիւնքին: Այս անգամ ի՞նչ է ձեզ Հայաստան բերողը:

Մ. Դ. – Իւրայատուկ վերաբերումը, ակրը Հայաստանի նկատմամբ, հայ գրողներուս հետ երկար տարիներու յարաբերութիւններու, Հայաստան աշխարհին հետ հանդիպումներու արդիւնք է. եւ դիս հոս բերողը Հայաստանի, հայ ժողովուրդին ու անոր մեծ մշակոյթին հանդէպ իմ անձնական վերաբերումս է: Ան յանկարծ ինծի համար մեծ անհրաժեշտութիւն մը դարձաւ: Անշուշտ ատիկա մէկ անգամէն չէ սկսած: Կը կարծեմ ամէն բան սկսաւ հրաշալի բանաստեղծ, ներքագոյն քնարերգու, մեծ քաղաքացի, աշխարհը փիլիսոփայօրէն իմաստաւորող եւ զեղադէտի, արուեստագէտի տեղը գիտցող Աւ. Իսահակեանի ծննդեան հարիւրամեակի յոբելենական օրերուն: Ցեասգային ես ծանօթացայ Նարեկացիի մատեանին հետ, եւ զգմայսառնեց մեծագոյն արուեստագէտը, որ կրնայ առանց թարգմանի, անմիջականօրէն խօսիլ Աստուծոյ հետ, լուծել մարդկային ոգիի դրամատիկ, ողբերգական խնդիրները, գոյց տալ անոր կատարելութիւնը: Ցետոյ իմ առջեւ աւելի ու աւելի բացուեցաւ Հայաստանի պատմութիւնը, անոր ժողովուրդին քաջութիւնը, անոր մեծ մշակոյթը: Ու Հայաստանը ինծի համար հետաքրքրութենէ անհրաժեշտութեան վերածուեցաւ: Եւ երբ ինծի հասան այն իրազարձութիւններու մասին տեղեկութիւնները, որոնք ծաւալեցան սկիզբը Լեռնային – Ղարաբաղի մէջ, ես արդէն որոշեցի ընելիքս: Հակառակ որ ես հայ բարեկամներուս հետ կը կանխազգայի այդ ամէնը, ի հարկէ, ոչ այդ ծաւալով:

Բ. Կ. – Դուք, անշուշտ գիտէք Ղարաբաղը, անոր խնդիրները:

Մ. Դ. – Այո՛, դիտեմ: Ես ուղղակի կ'երեւակայէի, որ ատիկա կրնար պատահիլ: Բայց երբ սկսան սումգայիթեան իրազարձութիւնները, ես չէի կրնար հանդիստ զգալ ինքզինքս: Ցիշեցի Ֆ. Վերֆէլի «Մուսա լերան քառասուն օրերը» հրաշալի գիրքը, որուն ռուսական հրատարակութեան համար նախաբան գրած եմ: Ու երեւակայեցի սումգայիթեան զէպքերը իրենց ամբողջ նոզկալիութեամբ, ամբողջ վայրենութեամբ: Ու չէի կրնար հոս չգալ:

Բ. Կ. – Հիմա Սումգայիթէն Հայերը Ղարաբաղ կը վերադառնան: Արդէն Ստեփանակերտի օդակայանին մէջ ականատես եղաք 12 ընտանիքներու գալուն: Նախորդ օրը 15 ընտանիք եկաւ: Չէ՞ որ իրենք Ղարաբաղցիներ են, որոնք 50–ական թուականներուն, Ադրբեջանցիներու բռնակամական կոչին արձագանգելով գացեր էին հիմնելու Սումգայիթ քաղաքը:

Մ. Դ. – Այո, ուրեմն կը վերադառնան ... Ես խօսեցայ Ստեփանակերտ վերադարձած Սումգայիթցիներու հետ: Անոնք չատ անյարմար բնակարաններու մէջ տեղաւորուած են՝ հինգ ընտանիք երեք սենեակնոց բնակարանի մէջ: Ամպրոպէն առաջ, այո, թռչունը իր երամին մօտ կը թռչի...:

Բ. Կ. – Եւ յետոյ, դուք Ղարաբաղ այցելեցիք, եղաք Շուշի, Գանձասարի միջնադարեան վանքին մէջ, որ ամբողջ հայութեան համար իւրօրինակ սրբավայր մնացած է: Մեզ կը հետաքրքրեն ձեր տպաւորութիւնները:

Մ. Դ. – Մինչ այդ Ղարաբաղ չէի գըտնուած: Հայաստանի մէջ ես համազղեցի ընկերներ ունիմ, որոնցմէ է նաեւ ձեր չատ լաւ գրող, վիպասան Սերօ Խանզադեանը: Ան կռուած է Լենինկրատեան ճակատին վրայ, զօր. Կրապիլովի մօտ: Ան զանգեզուրցի է ու ես երկու անգամ իրեն հետ Սիւնիք այցելած եմ, գտնուած եմ Գորիս: Իսկ Ղարաբաղ ոչ մէկ կերպով կրցած էինք այցելել: Եւ ահա այս անգամ անյապաղ հարցրի վարչապետ Ալ. Վեզիրովին, թէ կրնա՞մ Ղարաբաղ երթալու եւ ամէն բան իմ աչքերովս տեսնելու: Եւ ես Սագրեթլ Ցարութիւնեանի ու ձեզ հետ մեկնեցայ: Երջանիկ բերումով մենք Ղարաբաղ մեկնեցանք ինքնաչարժով: Ձան – դեղուր ճամրան ամբիոները գտնուած եմ. իսկ այս անգամ տեսայ գարնան ծաղկունքը, երբ ամէն ինծ ուժ կը հաւաքէ: Ամէն մէկ առուակ կեանքի մասին իր սեփական խօսքը կ'ըսէ: Մենք Գորիսէն Ստեփանակերտ հասանք: Հակառակ որ ատիկա այդքան ալ հասարակ այցելութիւն չէր, հոգիիս մէջ խոր տպաւորութիւն ձգեց: Վայելեցի կեանքի զարթօնքի գեղեցիկ զգացումը, ու կարծես զգացի կեանքի ակունքները, տեսայ կանանչ ծառները, կանանչ լեռները, սարերէն գահավիժող առուակները, պզտոր, վարար գետերը, որոնք լեցուն են մեր մօրթակի կենսական ուժով:

Բ. Կ. – Մեր մեծ վիպասան Րաֆֆիի զարաբաղեան գետերը, անոնց ահարկու հոսքը, քարերու հետ պայքարը համեմատած է Ղարաբաղցիին ոգիին հետ ու նմանութիւն տեսած:

Մ. Դ. – Այո՛, կարծես թէ անոնք փոխադարձ կապ ունին: Եւ ատիկա ճիշդ է: Մարդու կերպարը, տեսքը կապուած է այն վայրին հետ, ուր ծնած է, ուր դարեր շարունակ ապրած են անոր նախնիները, ուր ան առաջին անգամ տեսած է կապոյտ երկինքը, կանանչազատ լեռները, ուր առած է իր առաջին քայլերը, որովհետեւ առանց բնութեան, հողի հետ կապի անհնար է Մարդու դիտակից գոյութիւնը:

Բ. Կ. – Եւ վերջապէս, մարդը որ տեսած է Գանձասարի հոչակաւոր բարձրաբաձիդակները ...

Մ. Դ. – Հոս, կ'երեւի աւելի բարդ է իսկական Հայուն վերաբերումը այս սըրբավայրին նկատմամբ: Ան հայ ժողովուրդին հոգեկան դանձարանն է, եւ կարեւոր է որ վերականգնուի: Միշտ դարեան այս կոթողը, որպէս դարերու վրայ, իւրօրինակ նշան, այս աշխարհի հոգեկան ճանաչումի կուտակում, անպայման կը կատարէ իր դերը:

Բ. Կ. – Դուք հանդիպում ունեցաք նաեւ Ղարաբաղի գրողներուն հետ:

Մ. Դ. – Անշուշտ անոնք աւելի մեծ ուշադրութեան, յարգանքի արժանի են: Անոնք զրկուած էին հրատարակուելու իրաւունքէն: Առանց սեփական գրական մամուլի, ամսագրի, տարօրինակ, կարծես նախապատմական իրավիճակի մէջ յայտնուած են: Այո՛, ինքնաւար մարզ է, բայց հրատարակուելու հնարաւորութիւն չունի: Ալ ի՞նչ գրող, եթէ հրատարակուելու, ընթերցողի հետ խօսելու հնարաւորութիւն չունի: Եւ տեղին է իրենց բողոքը, պահանջը: Կը կարծեմ որ երկրի Գրողներու Միութեան վարչութիւնը կ'օգնէ ԼՂԻՄ–ի գրողներու կազմակերպութեան: Պէտք է որ Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը, որ բաւական հզօր կազմակերպութիւն է, աւելի անմիջական գործնական օգնութիւն ցոյց տայ Ղարաբաղի գրողներուն: Կը կարծեմ պէտք է հայ գրողներու խումբ մը ուղարկել Ղարաբաղ, որ ոչ միայն գրական հանդիպումներ ունենայ, այլեւ գործնական օգնութիւն ցոյց տայ: Մոսկովեան կապակերպութեան առջեւ անհրաժեշտ է բարձրացնել նաեւ որեւէ հրատարակչութենէ «Լեռնային – Ղարաբաղ» խորագիրով տարեգիրք հրատարակելու հարցը:

Այո՛, մենք տեսանք ինչպիսի գեղեցիկ դպրոցներով ծածկուած է Ղարաբաղը, ինչ լաւ, առատ բերք կը տոնանան այդ դպրոցները, այդիներէն, ինչպէս առաջին ծիլերը ուժ կը հաւաքեն: Ահա այս կեանքը գարնան հետ հաստատակամութեամբ կը լեցնէ Ղարաբաղցիին հոգին. կը լեցնէ այն համոզումով որ կեանքը չընդհատուի: Իսկ այն մասին, որ Ղարաբաղցիք կը հանին իրենց նպատակին, ոչ մէկ կասկած: Ես ատոր համոզուեցայ մեր զրուցակցութեան ընթացքին: Այս ժողովուրդը վճռական է, լաւ կը զգայ ժամանակը: Պէտք է հասկնալ նաեւ այս իրազարձութիւններուն անհրաժեշտութիւնը:

Բ. Կ. – Անոնք շատ ուշադիր մտիկ ըրին ձեր ելոյթը, հարցումներու պատասխանները:

Մ. Դ. – Այո՛, անիկա ի վերջոյ, կեանքի մասին իսկական զրոյցի մը փոխարկուեցաւ: Ատ ալ կեանքի թելադրանքն էր, անհրաժեշտութիւն էր:

Բ. Կ. – Բայց եւ կա՛ն այն ուժերը, որոնք լուրջ խոչընդոտ են վերակառուցման գաղափարներուն առջեւ:

Մ. Դ. – Դուք ուրիշ հզօր ուժ մըն ալ ունիք: Ինծի այնպէս կը թուի որ Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան դլխաւոր նուաճումներէն մէկն ալ ժողովուրդներու լենինեան եղբայրութիւնն է, որու գոյութիւնը մենք երկար ժամանակ մոռցուցած էինք: Եւ ահա տեղի ունեցան չատ ու չատ թիւրիմացութիւններ, որոնք հիմա – թէեւ որոշ յապաղումով, քիչ մրն ալ անհամարձակ – կը մաքրէ մեր վերակառուցումը: Բայց ուղղութիւնը ճիշդ է ու պիտի յանգի տեղի ունեցող երեւոյթին յստակ ու առողջ իմաստաւորման: Եւ վերակառուցումը կը կատարէ այն միակ եզրայանգումները, որոնք ալ կը բերեն միակ ճիշդ արդիւնքին:

Բ. Կ. – Շուշի գտնուեցաք:

Մ. Դ. – Այո, մինչ այդ ալ չատ բան կարդացած էի...

Բ. Կ. – 1920 Մարտի 23–ին Շուշիի, իսկ մինչ այդ՝ 1918–ին Բաքուի Հայերուն կոտորածը, գոռ իրականացուցած էին մուսաւաթականներն ու թրքական զօրամասերը, շատերը կը համեմատեն սումգայիթեան դէպքերուն հետ:

Մ. Դ. – Ամէն մէկ երեւոյթ, ինչպէս եւ անարդարութիւնը մէկ անգամէն, ինքն իրեն չի վերնար: Զար ուժերը տակաւին կ'ապրին անմիտ գլուխներու մէջ: Բայց նոյնն է, ամբողջ այդ ըստորնութիւնը դատապարտուած է: Կեանքը պէտք է զարգանայ ոչ թէ կոպիտ ուժի թելադրանքով, այլ բնական ճանապարհով: Եւ մարդը մեր մօրթակին վրայ պէտք է տխրութեան փոխարէն մտերմութիւն փնտռէ: Այս է մեր միակ ուղին:

Բ. Կ. – Եւ, ի հարկէ, ձեր վերաբերումը ժողովրդականացման, հրապարակայնութեան նկատմամբ: Ոչ մէկ գրող կրնայ ինքզինքը դուրս զգալ այս հզօր շարժումէն:

Մ. Դ. – Մեր զրոյցին սկիզբը խօսեցանք Գրիգոր Նարեկացիի մասին: Ժամանակակից մարդուն անհրաժեշտ է հասկնալ որ աշխարհի ճանաչումը եւ ընդհանրապէս գիտակցութիւնը պատասխանատուութեան բարձրադոյն ձեւն է, դիտեմ, այսինքն՝ պատասխանատու եմ: Ուրիշ ձեւ կարելի չէ, եւ արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ կ'ոչնչացնենք երկրադունդը, եթէ արհամարհենք այն սկզբունքը, զոր իր ժամանակ արտայայտած է մեծ Նարեկացին: Գիտեմ, թէ ինչ է աթոռը, ուրեմն՝ պատասխանատու եմ աթոռին համար, ուրիշ ձեւով նոր Չերնոբիլ մը կը ստացուի: Ահա այդպէս է աշխարհի իրավիճակը:

Բ. Կ. – Ու հիմա սա հարցումը. հրապարակայնութիւնն ու Ղարաբաղը եւ հրապարակայնութիւնն ու բանաստեղծութիւնը:

Մ. Դ. – Ստեփանակերտի գրական ընկերոյին ես խօսուած է այդ մասին: Այն, որ զարաբաղեան եւ սումգայիթեան իրազարձութիւնները բաւարար չափով չեն լուսաբանուած, ատիկա փաստ է: Իսկ բանաստեղծութիւնը չի կրնար դոյութիւն ունենալ առանց ճշմարտութեան: Ան ինքը ճշմարտութիւն է: Միշտ, բոլոր ժամանակներուն: Ահա ժամանակակից Ֆրանսացի հրաշալի բանաստեղծներէն մէկը՝ Փօլ Էլիւար, որ դիմադրութեան շարժումի մասնակիցներէն է, ըսած է այն մասին, որ քանի դեռ երկրի վրայ կայ սպանութիւնը, բանաստեղծը պէտք է առաջինը զոհուի: Իսկ այս պատասխանը կարելի է արտապատկերել եւ մեր ժամանակակից կեանքին, արուեստին մէջ: Եւ ոչ միայն արուեստի մէջ: Կրկին մարդկային գիտակցութեան, արուեստի պատասխանատուութեան մասին: Ժամանակներն հիմա այնպէս են, որ բոլոր հարցերը – անձնական թէ պետական – կը շաղկապուին մարդու բարոյականութեան առանցքին չուրջ: Իսկ մարդու այդ բարոյական միջուկը մարդուն մէջ ծնած է տարբեր պայմաններու, տարբեր համակարգերու մէջ:

Բ. Կ. – Ուրեմն, կարելի է ըսել, որ այս ամբողջ շարժումը որոշ չափով բանաստեղծութեան արդիւնք է:

Մ. Դ. – Այո՛, որովհետեւ բանաստեղծութիւնը ճշմարտութիւն կը փնտռէ, եւ առանց անոր անհնար է անոր գոյութիւնը: Ես նկատի ունիմ իսկական բանաստեղծութիւնը: Ահա մեր մեծ Պուշկինի օրինակը, որ գրած է. – «Երբ ժողովուրդները, դժոխութիւնները մոռցած, մեծ լռութեան մէջ միաւորուին...»: Այս միտքը կ'ապրի ինչպէս մեծ Նարեկացին: Իսկ հայկական բանաստեղծութիւնը թէ՛ դարերու խորքին եւ թէ մեր ժամանակուան մէջ հզօր ակունք ունի: Անոր ուղին չատ հետաքրքրական է: Երբ 1915–ին կատարուեցաւ անմարդկային եղեռնը, ռուս բանաստեղծ Վալերի Բրիւսովը եկաւ Հայաստան:

Բ. Կ. – Դուք Ստեփանակերտի գրական երեկոյթին ըսիք. «Ձեր ռուս բանաստեղծ Վալերի Բրիւսովը...»:

Մ. Դ. – Այո՛, այո՛, ձեր ռուս բանաստեղծը, ես սխալած չեմ. ան եկաւ Հայաստան ու ամէն բան ըրաւ, որպէսզի քաջալերէ Հայերը, Հայաստանը, աշխարհին ցոյց տայ տառապանքը: Ան լոյս ընծայեց «Հայկական բանաստեղծութեան հատընտիրը»: Ատիկա ըրաւ վայրկեանի պէտքով. չատերու համար ան Հայաստանի յայտնութիւնը եղաւ, որ նաեւ եղեռնէն ետք օրնութեան կոչ էր:

Բ. Կ. – Այո՛, ողբերգութիւնը հասարդկային էր...

Մ. Դ. – Ատիկա այն կարեկցանքն էր, որու մասին գրած էր Տիւտչեւը. «մեզի չէ տրուած կանխորոշել, թէ արձագանգ կը գտնեն մեր բառերը, եւ մեզի միայն կարեկցանքն է տրուած, ինչպէս մեզի կը տրուի երանութիւնը»: Ահա նաեւ Բրիւսովի մեծ կարեկցանքը: Ճիշդ է, ան առաջ զարմացած էի, բայց հիմա ամենեւին չեմ զարմանար ու բնական կը նկատեմ, տեսնելով Վալերի Բրիւսովի նկատմամբ հայ ժողովուրդի երախտադիութիւնը:

Բ. Կ. – Ուրեմն կրկին անդրադառնանք բանաստեղծութեան:

Մ. Դ. – Ես օրինակ մը բերեմ. ժամանակ մը Ռուսաստանի մէջ հրովարտակներ կը հրատարակուէին՝ ուղղուած չինարներուն. ահա անոնցմէ մէկը, որ ճանաչաբար, փայտէ եկեղեցիին մասին է, «կերտել բարձրաստուն, ինչպէս չափն ու դեղեցկութիւնը կը թելադրեն»: Եւ այս դարձուածքով մեր առջեւ կը կանգնի այդ կառոյցը իր ամբողջ հմայքով: Ատիկա իսկական բանաստեղծութիւն է, ուր ամէն բառ իր տեղն է: Գանձասարն ալ հանճարաբար Զալալեան իշխանաց իշխանի մէկ հրովարտակին արդիւնք է. դեղեցկութեամբ ու չափով իսկական կատարելութիւն մը: Նախ ամէն բան վարպետներու ուսերուն վրայ է եղեր, եւ թող ատյ Աստուած որ միշտ այդպէս ըլլայ: Որովհետեւ միայն վարպետը կը զգայ կեանքի ներդաշնակութիւնը, որովհետեւ ան կը յարգայ: Ի մէջի այլոց, վարպետը շրջակայ միջավայրին երբեք ցաւ չի պատճառեր:

Բ. Կ. – Այս միջավայրին մէջ մարդը կայ իր հոգերով, հարցերով, Ղարաբաղցին, անոր հայրենիքը...:

Մ. Դ. – Տա Աստուած, որպէսզի իրականանան այն ցանկութիւնները, պահանջները զոր՝ արտայայտած է Ղարաբաղի հայութիւնը: Ես ծանօթացայ կուսակցութեան մարզկոմի Ա. քարտուղար Հենրիկ Պօղոսեանի հետ, հետաքրքրական մէկը որ բոլոր նրբերանդներով կը զգայ ժամանակին ընթացքը: Ան ամէն բան յստակօրէն ու դիտակցաբար կ'ընկալէ: Ան իսկական համախոհ է: Ինծի կը թուի որ այս ցանկութիւնները կրնան իրականանալ, եւ առանց ատոր անհնար կ'ըլլայ չարժումը, կեանքը:

Բ. Կ. – Անշուշտ, այս ցանկութիւնները, պահանջները կապուած են վերակառուցման ընթացքին, անոր ճակատագրին հետ:

Մ. Դ. – Անշուշտ, ժամանակներն այնպէս են որ ամէն բան կը վերակառուցուի: Ու ամէն բանի նախ առողջ մթնոլորտ, կեանքի զարգացման տեսանկիւնէն կը վերանայուի:

Բ. Կ. – Իսկ ձեր ծրագիրնե՞րը:

Մ. – Դ. – Կը չարունակեմ իմ ընդհանուր նկարագիրներուս, կարողութիւններուս չափով ռուս եւ ռուսալեզու ընթերցողները ծանօթացնել հայկական բանաստեղծութեան նմոյշներուն հետ: Իսկ այն որ Զարաբաղ եղայ, ինծի համար զեղեցիկ հրաշալի օրեր էին: Հաւանաբար, անոնք եւս տեղ կը գտնեն ստեղծագործութիւններուս մէջ: Չեմ սիրեր նախապէս ծրագիրներ մշակել, խոստումներ տալ. ինքս ալ երբեմն կողմնակի կը հետեւիմ ընթացքիս:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՅԱՆԶՆՈՒԱԾ ՏԱՊԵԻԸ ՈՒ ՄԱԿԱՐԱՎԱՆՔԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը կատարած է վազգէն Ա.-ի խնդրանքը՝ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ երկու նախկին վանքերը՝ Տաթեւը եւ Մակարավանքը Էջմիածնի Մայր աթոռին յանձնելով (Ապրիլ 30 / Մայիս 2–ի «Ծառայ»)։

Գորիսէն 58 քմ. հեռաւորութեամբ, Ողոյնի կիրճի հրուանդանի մը վրայ կը բարձրանայ մեր ճարտարապետական հանրածանօթ համալիրներէն՝ Տաթեւի վանքը, որ անցեալին կարեւոր դեր կատարած է իբրեւ հոգեւոր, մշակութային կեդրոն։

Վանքին համակառոյցը կազմաւորուած է 9.–ժէ. դարերու ընթացքին՝ չարունակելով պահպանել իր նշանակութիւնը ընդհուպ մինչեւ ԺԹ.–ԺԸ. դարը։ ԺԹ.–ԺԸ. դարերուն Տաթեւի մէջ գոյութիւն ունէր բարձրագոյն դպրոց – համալսարան՝ հիմնուած մեծ գիտնական եւ փիլիսոփայ Յովհաննէս Որոտնեցիի կողմէ։

Վանական համալիրին մէջ մտնող չորս եկեղեցիներէն են Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին՝ հիմնադրուած 895 եւ աւարտած 906 թուականներուն, սրահ – գաւիթը՝ կառուցած 1943–ին՝ Սիւնեաց մեծատոհմի մատենագիր Ստեփանոս Օրբելեանի կողմէ։

Եզակի յուշարձան է հոչակաւոր ճօճուղ սիւնը՝ կառուցուած 895–ին։ Համալիրին մաս կը կազմեն նաեւ Ս. Աստուածածին եկեղեցին (1087) ու Գրիգոր Տաթեւացիի մատուռ – դամբարանը (1787)։

Վանքի պարիսպին կից տարբեր ժամանակներուն չինուած են բազմաթիւ օժանդակ անտեսական եւ կենցաղային շէնքեր, վանականներու խուցեր։ Վանքի բոլոր յուշարձաններն ալ իրենց հազարամեայ գոյութեան ընթացքին քանի մը անգամ աւերուած (վերջին անգամ՝ 1931–ի երկրաշարժին) ու վերականգնուած են։

**

Մակարավանքը Հայաստանի վանական ճանօթ համակառոյցներէն է։ Ան կը զբաղուի Իշեւանի շրջանի Աչաջուր գիւղէն երեք քիլոմեթր հարաւ – արեւմուտք, Պատաթափ լերան լանջին։ Մակարավանքը երեք եկեղեցիէ, ժամատունէ, զանգակատունէ ու երկու մատուռէ բաղկացած յուշարձանախումբ է։ Շրջապատուած պարիսպներով։ Ան ճարտարապետական կառուցուածքներու ու բնութեան ներդաշնակութեան հոյակապ նմուշ մըն է՝ շրջապատուած թաւ անտառներով։ Կ'ենթադրուի որ հին եկեղեցին կառուցուած է Ժ. դարուն, երկրորդ եկեղեցին՝ 1198–ին իսկ գլխաւոր եկեղեցին, Ս. Աստուածածինը՝ 1204 թուականին։

Ասոնցմէ զատ, Մակարավանքի տարածքին վրայ կան նաեւ մատուռ մը, վանական միաբանութեան կացարանները եւայլն։

Վանքի պարիսպի սահմաններէն դուրս, ընդարձակ տարածութեան մը վրայ սբխուած են միջնադարեան քարակերտ աղբիւրներու մնացորդները։ Մակարավանքի աւերակ գիւղատեղը, գերեզմանատունը եւայլն։

Երկու վանքերու մէջ կը չարունակուէին վերականգնումի աշխատանքները։

10–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՀԱՄԵՐԳ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳԶԱԽՈՒՄԲԻՆ

ՄԱՐՍԻԳԼ. – («Ծառայ»). –

Իր տասնամեակի ծիրին մէջ, Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը տուաւ համերգ մը, Կիրակի, Մայիս 8–ին, Ժիմնազ թատրոնին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ։

Ի բացառեալ քանի մը երգերէ, երգչախումբը ներկայացուց լայնօրէն վերանորոգուած յայտագիր մը յատկապէս Թ. Ալթունեանի ժողովրդական երգերէ բազկացած։ Ընտրութիւն մը որ կը բացատրէ Ժան Փիէռ Ներկարարեանի հայկական Աւանդական Գործիքային Նուագախումբին մասնակցութիւնը։ Այսպէս, համերգի Բ. մասին մէջ նուագախումբը բազկացած վեց անդամներէ՝ Վարդան Ասլանեան (ուտ), Ֆիլիփ Շահպազեան (չէլ, տուտուկ), Պերճ Գուլումճեան (ուտ), Ցակոր Գալֆայեան (դհոլ), Աստա Ներկարարեան (քանոն) եւ Ժան Փիէռ Ներկարարեան (Քեմանչա), ընկերացաւ Թ. Ալթունեանի «Մայր Արաքսի ափե – րով», «Եաման եար», «Ճօճան», «Սրտիկ մալոյ» եւ «Եարխմօ» գործերուն, առանձինն մեկնաբանեց յայտնի ժողովրդական երեք կտորներ՝ «Հայկական կլոր պարեր», «Ախախայի պար» եւ «Տօնական»։ Մենակատար՝ Անդրանիկ Մինասեան մեկնաբանեց Աւետիսեանի «Հովիւին երգը»։ Իր քնարական թենորի ճոխութիւնով, ջերմութեամբ, զգայնութեամբ տուաւ երգչին պահանջուած ինքնաստիպութիւնը եւ արժանացաւ արդար «պիս»ի մը։ Բ. մասը փակուեցաւ Մշոյ երգերէն Է. Յովհաննիսեանի «Եար իմ կորա – նի»ով։

Յայտագրին առաջին բաժինը համեմատաբար աւելի դասական էր։ Մակար Եկմալեանի «Ով Հայոց աշխարհ» ի մեկնաբանութենէն յետոյ լսեցինք Կոմիտասի «Ձիդ դու քաշի»ն, «Իս գիշեր»ը եւ «Անեմ երթամ իմ եարը» որոնց մէջ ղեկավարին ջանքերը ակներեւ էին Կոմիտասի արտայայտչական ինքնատիպ ոճը պահելու մէջ։ Ցաջորդեցին՝ Ս. Սաթեանի «Ես իմ անոյշ Հայաստանի» (մենակատար՝ Ա. Մինասեան), Գարա Մուրզայի «Լէյլ լէյ»ն, Է. Յովհաննիսեանի «Հայոց Լեռներում»ը Ժ. Քէօչալեանի «Երգ բարե – կամութեան»ը, հուսկ Ազա Պարթեւեանի ծանօթ եւ հայրենասիրական «Հայրենիքի կենաց»ը։

Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի այս համերգը, իր 10–րդ տարեդարձին առթիւ, անմոռանալի յիշատակ մը պիտի չձգէ։ Թեքնիքի, երաժշտականութեան, կատարողական կարելիութիւններու մէջ երգչախումբը աւելի լաւը տուած է, անկասկած։ Սակայն, խմբավարը՝ Ռաֆիկ Երլմազեան իր ունեցածովը կը գործէ։ Երգչախումբին մէջ, եօթանասուն հոգի բեմին վրայ, կան նոր անդամներ, որոնք մէկ օրէն միւսը չեն կրնար փոխարինել մեկնողները։ Այս է դժուարութիւններէն մէկը մակարդակ պահելու, բարելաւելու ոչ – արհեստավարժ դեղարուեստական խումբի մը համար։

Ամէն պարագայի մէջ, Սահակ–Մեսրոպ երգչախումբը, իր ղեկավարը՝ Ռաֆիկ Երլմազեան, իր դաշնակահարուհին՝ Ժիւլիէթ Երլմազեան, Տնօրէն Մարմինը կրնան գոհունակութեամբ դիտել այս տասը տարիներու չրջանը։ Հաշուեկչիռը դրական է։ Գաղութը օժտուեցաւ ոչ միայն գեղարուեստական ղեղեցիկ խումբով մը որ հայ երգը ապրեցուց բեմերուն վրայ եւ հայ չարականը եկեղեցիէն ներս, այլեւ դանոնք ներկայացուց եւ ծանօթացուց օտարին։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՍՏՈՆ մէջ, Մայիս 8–ին, պատշաճ հանդիսութիւններով նչուած է Դպրեվանքցիներու օրը։ Առաւօտուն հին ու նոր Դպրեվանքցիները բոլորուած են վանքի հիմնադիր Գարեգին Պատրիարքի Շէյխլիի դամբարանին չուրջ։ Ս. Ժամ եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած պատարագէն յետոյ սաղմոսած է սիրոյ սեղան մը, ուր ներկայ եղած են գրեթէ բոլոր հին ու նոր Դպրեվանքցիները։ Վարժարանի տնօրէն Հայկ Նշանի բացման խօսքէն ետք խնամակալութեան ատենապետ Ա. Ճինկէօզ տեղեկութիւններ տուած է չէնքի վերանորոգման մասին։ Հանդիսութիւնը վերջ գտած է վարժարանի երգչախումբին համերգով։

**

ՊՈՍՏՈՆ կէտիկիհաչայ թաղին մէջ, Մայիս 8–ին, տօնուած է Ս. Յովհաննէս Եկեղեցիի Զուարթնոց երգչախումբի դպրաց դասուն 97–րդ եւ երգչախումբի 52–րդ տարեդարձը։ Պատարագէն եւ հոգեհանդստեան պաշտօնէն ետք, նախկին Մեսրոպեան վարժարանի սրահին մէջ սարքուած է սիրոյ սեղան՝ համեմուած ճառերով, երգերով ու արտասանութիւններով։ Զուարթնոց երգչախումբի անդամներն ալ խմբական երգերով պատուած են իրենց հիւրերը։

ԽԱՐԻՍԽԷՆ ՀԵՌՈՒ

(Վէպ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Կիրակոս կ'երազէր հեռանալ։ Սիսակեան օրէ օր կ'աւելցնէր անոր այս ցանկութիւնը նոր ու խանդավառ խօսքերով։

Օ՛, յաւիտենական տենչը։ Սուրիա երթալու եւ խարխոխ մը գտնելու կարօտը կ'երականանար ահա, այնքա՜ն յուսալքումներէ եւ ձանձրոյթներէ վերջ։ Ու Սիսակեան կեանք կ'առնէր՝ տակաւին ծովը չտեսած։

– Այո՛, վերադառնալ հողին, թօթվել ղպիրներու ուսերուն ծանրացող փոշին, նեռել գիրքերը մէկ դի։ Լեցուին ափերս հիւթեղ պտուղներով, հողով ու մաճով, բահով ու մուրճով։ Լեցուին աչքերս այս սեւ պատերուն փոխարէն լուռ ու պայծառ հորիզոններով։

Ու երբեք ռազմի գացող մէկու մը թափով՝ յօդուածներու չարք մը, ուր ուսումնասիրելէ վերջ Հայուն ոչ արեւելքի եւ ոչ արեւմուտքի ըլլալը, դիտել տուած էր, թէ ժամանակն էր ոտքի կանգնելու։ Կ'աղաղակէր իր ցասումին, որովհետեւ անհրաժեշտ կը դտնէր այլեւս մաքրել եղբայրներուն թուլցած արիւնը, որ չռայլեց ուրիշներուն կեանքը եւ հասարակ ու ստորին լացերով օգտագործեց ծեց նոյնիսկ սրբազան մեռելները։

Կիրակոս կարդաց դանոնք։ Ջախջախուն լաւ զգաւ, մանաւանդ այն մասը, ուր հայ կիներուն ուղղուելով՝ Սիսակեան կ'ըսէր։

«Մայրդ հիւա՞նդ է ... ձգէ զայն առանձին, թող հեծեծէ ցաւէն, եկուր ... Քոյրդ վարժուած է փարիզի մեղկ ու ցոփ կեանքին, ձգէ զայն երեսի վրայ ... եկուր ... Զաւակդ անօթի՞ է, ձգէ որ մեծնայ ան դեռինը ճանկռտելով՝ եւ ճարէ իր հացը ... եկուր ... Կինդ պէ՞տք ունի քեզի, ոչինչ, թող սորվի մնալ միհնակ եւ համբերել, իսկ եթէ չուզեր, թող երթայ ուզածի քով։ Աղիճ մըն է ան՝ ուրեմն, մոռցիր զայն»...

Մեծ պայքարներու եւ հեռաւոր, լայն ճամբաներու երազանքէն դինով, Սիսակեան հանդիպեցաւ իրիկուն մը, Սէն Միշէլի պողոտային վրայ Բարթողիին, որ անցաւ անոր քովէն առանց բարեւելու։ Քիչ մնաց որ Սիսակեան վազէր հետ – ւէն ու կեցնէր զայն՝ թեւէն բռնելով։

– Բարթո՛ղ, – պոռաց։

Բայց միւսը լսելով հանդերձ չդարձաւ ու չնայեցաւ։ Սիսակեան հետեւեցաւ անոր ու տեսաւ, որ սրճարան մը մըտնելով՝ ան գնաց նստեցաւ քանի մը ծանօթ եւ տարիքոտ դրագէտներու քով։ Սիսակեան հեռացաւ եւ պզտիկ նեղութենէ մը վերջ զգաց, որ մտած էր ինք արդէն յաղթանակի մը ճամբուն մէջ։

Քանի մը օրերէ ի վեր զացած, անոր հետ կը քնակէր Կիրակոս։ Որոշուած էր, եւ չնորհիւ Սիսակեանին ու Սասունցի Վարդանին, պաշտօնով մը ճամբել զինքը՝ Սուրիա։ Միասին պիտի մեկնէին անոնք։ Միասին պատրաստեցին պայուսակները։

Զարուհին տեսնելէ վերջ, Կիրակոս ենթարկուեցաւ ընկերոջ եւ չվերադարձաւ անգամ մըն ալ՝ զգուշանալով այնուհետեւ փողոց չատ ելլելէ։ Բնաւ դուրս չելաւ, մանաւանդ իր մեկնումը որոշուելէն վերջ, թէեւ օրէ օր կ'ուժգնէր իր մէջ անըմբռնելի տկարութիւն մը հանդիպ կնոջ, զոր կ'երեւակայէր դառն ու յուսահեակ վիճակի մը մէջ։

(Շար. 90)

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

– Դուք նախկինում դատական պատասխանատուութեան ենթարկուե՞լ էք։

– Այո, պարոն դատաւոր, քանի տարի առաջ։

– Իսկ դրանից յետո՞յ։

– Ոչ մի անգամ։

– Իսկ ինչո՞վ էիք զբաղւում այդ քանի տարում։

– Բանտն էի, պարոն դատաւոր։

**

– Մայրիկ, ինչո՞ւ ես ինձ վիրաւորում։ Չէ որ ես լաւ երեխայ եմ, դիմացկուն ու համբերատար։

– Ինչո՞ւ ես այդպէս կարծում։

– Մեր տան սպասուհիներից ոչ մէկը մի ամսից աւելի չէր դիմացել մեզ մօտ, իսկ ես 11 տարի է արդէն քեզ հետ եմ ապրում։

**

Ուսուցիչը հարցնում է աշակերտին.

– Ձեր մայրն ի՞նչ էր անում մինչեւ ամուսնութիւնը։

– Մինչեւ նրա ամուսնանալը ես մայր չեմ ունեցել...

**

Մայրը հարցնում է փոքրիկին.

– Ի՞նչ կը դերադասէիր ունենալ՝ քո՛յր, թէ եղբայր։

– Մայրիկ, թախանձագին խնդրում է փոքրիկը, – ի՞նչ կը լինի՝ այս անգամ ինձ համար հեծանիւ բերես...

**

– Գնա տես, մասալճառը խոզի ոտքեր ունի՞։

Մէկ ժամից աղջիկը վերադառնում է.

– Դէ, ինչ, կա՞ր, – հարցրեց մայրը։

– Ես սպասեցի, բայց մասալճառն այդպէս էլ կօշիկները չհանեց...

**

– Լռեցէք, – ասում է ուսուցիչը, – նստեցէք այնպէս, որ լսելի լինի, թէ ինչպէս է թռչում ճանճը։

Տիրեց քար լռութիւն։ Վերջապէս առաջին դասարանցիներից մէկը չհամբերեց եւ դոռաց.

– Դէ, ինչքա՞ն սպասենք, բա՛ց թողէք ճանճին։

**

Այդ ի՞նչ խաղ էք խաղացել, որ այդքան կեղտոտուել ես։

– Ճշդիւտ չգիտեմ խաղի անունը, մայրիկ, բայց ես գնդակն էի։

**

Ընկերուհի՝ ընկերուհուն.

– Լսե՞լ ես, անաղմուկ մանկասայլակներ են յայտնուել։

– Օ՛, տէր Աստուած, ուղղակի հրաշալի կը լինէր, եթէ սկսէին նաեւ անաղմուկ երեխաներ թողարկել...

**

– Քեզ դուր է գալիս պալէտը, – հարցնում է հայրը տղային։

– Շատ, միայն չեմ հասկանում թէ ինչո՞ւ են աղջիկները պարում ոտքերի մատների վրայ։ Մի՞թէ հնարաւոր չէ՝ պալէտի համար աւելի բարձրահասակ աղջիկներ ընտրել։

**

ԼՈՌԻ

– Եթէ էս մեծ սարը հաց դառնայ, կ'ուտե՞ս, – հարցնում է լոռեցի հովիւն իր ընկերոջը։

– Կ'ուտեմ։ Բայց որ կողքի սարն էլ պանիր դառնար, ղհա լա՛ւ կ'ուտեմ։

– Բա ինձ տալ չե՞ս։

– Որ կշտանամ, խի՞ չեմ տալ։

**

Բացիչ չլինելու պատճառով, հովիւները չչերը մէկը միւսով են թացում։ Մինում է վերջին չիշը։

– Այ տա, բա էս միսը ո՞նց բացենք, – հարցնում է մէկը։

– Տղերք ջան, – ասում է ուրիշը, – մեր սխալն էն ա էլել, որ առաջուց էս չիշը չենք բացել։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉՔ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհի – ները Մայիս 21, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին Ազգային Տան սրահին մէջ։

Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ եւ ըլլալ ճշդապահ։

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Նուիրուած Սուրբ Կարապետ Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան վաթսունամեակին

Կիրակի, Մարիս 22, Հոգեգալուստ

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·30–ին
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։

Աչխարհիկ հանդիսութեանց կը նախագահէ՝ ՓԻԼԻՊ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, Պատուոյ նախագահ Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան։

Յաւարտ պատարագի եւ ըստ նախընթաց տարիներու սովորութեանց տեղի կ'ունենայ ուխտաւորի սիրոյ սեղանը, պատրաստուած Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբին կողմէ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկ. ի եւ ներկայ հատատացեալ հիւրերուն։

Ով որ ուխտ մը ունի կատարելիք, կըրնայ անյապաղ կապ հաստատել Եկեղեցւոյ հետ հետեւեալ թիւերուն հեռաձայնելով – 91·70·38·72 / 91·58·40·38 91·65·30·22։

STE DYNAMIQUE

RECHERCHE

Jeune homme ou jeune femme représentants exclusif, ayant relations avec milieux arméniens pour travail à plein temps sur région Ile de France. Voiture fournie + fixe + commissions.

Ecrire (annonce 852) à
FRANCE - ARMENIE
7, rue Alsace-Lorraine — 69001 Lyon
Joindre C.V. et Photo.

UGAB
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

DIR VAHAKEN

EXPOSITION
du 24 au 31 Mai
(de 17 h à 21 h)

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Vernissage le mardi 24 Mai de 19h à 21h

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

U.G.A.B. - Marseille

DINER DANSANT

Samedi 11 Juin à 20 heures

dans les Salons de l'Hôtel CONCORDE PALM - BEACH
Promenade de la Corniche

Réservations :

Mme Melkonian : 91. 77. 62. 29
Mme Kouyoumdjian : 91. 76. 10. 17
Mr Attoyan : 91. 47. 61. 29

ՀՕԱՄԵԱԿ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի օր, Մայիս 22, Հոգեգալուստ է։ Այսօր նաեւ յիշատակ է աշխարհազօրաց եւ զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 ամի, վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց։

Հոգեգալստեան եւ Սարդարապատի հերոսամարտի հօթանասունամեակին առիթով, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ եւ Ֆրանսայի ու Եւրոպայի բոլոր Հայաստանեայց եկեղեցիներուն մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ կ'ոգեկոչուի ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ-ի յիշատակը· նոյն առթիւ կը կարդացուի Ամենայն Հայոց Հայրապետի Սրբատառ կոնդակը՝ Սարդարապատի յաղթանակը։

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ՝ ժամը 10·15–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի՝ մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի մեր նահատակներուն համար։

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու պատարագին, աղօթելու Սարդարապատի հերոսներու հոգիներուն համար եւ նորոգուելու անոնց ոգիով։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մայիս 22, Կիրակի առաւօտ, ժամը 10·30–ին ի յիշատակ Սարդարապատի հերոսամարտին զոհուած հայ հերոսներուն՝ որոնք նահատակուեցան 1918–ին, հաւատքի եւ հայրենիքի ազատութեան համար։

Քարոզին առաջ կը կարդացուի Սրբատառ Կոնդակը Վազգէն Ա· Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին։

A L'OCCASION DU
70ème ANNIVERSAIRE
DE LA VICTOIRE DE

SARDARABAD

DU 26 MAI 1918

LE COMITE SARDARABAD ET LE MOUVEMENT NATIONAL ARMENIEN

vous invitent au

DINER DANSANT

dans les Salons du
NOVOTEL
(Lyon - Bron)

LE SAMEDI 28 MAI à partir de 20 h

Prix des places : 260 F

Renseignements et réservations
tous les lundis de 20h. à 22h.
tél. 78 27 15 84
tous les jours (heures de bureau)
tél. 78 49 22 96

Points de vente des billets :
CORDONNERIE PAPAZIAN
12, rue du Professeur Weill, 69006 LYON
CORDONNERIE ARTISANALE
62, cours Tolstoï, 69100 VILLEURBANNE
FRIO CENTER
15, av. Franklin Roosevelt, 69150 DECINES
SOFISE tél. 78 49 22 96 (heures de bureau)

ՀԱՄԱՋԳԱՅԻՆ ՕՀԱՄԵԱԿ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ՊԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Յաւարտ՝
Մայիս 15–էն 30, ժամը 10–էն 22
FOYER INTERNATIONAL D'ACCUEIL PARISIEN
30, rue Cabanis — 75014 Paris
M° GLACIERE — BUS 21

Շաբաթ, Մայիս 21, ժամը 20·15–ին Դասախօսութիւն՝ Նիզոլ եւ Ժան – Մըշէլ Թիէռի։

Նիւթ՝ Ղարաբաղի եկեղեցիները։

Չորեքշաբթի, Մայիս 25, ժամը 20·15–ին՝
Դասախօսութիւն՝ Հայ Գրականութիւն Գրիգոր Պըլտեան «Լեւոն Շանթ եւ Թատրոնի էութիւնը»։

Հինգշաբթի, Մայիս 26, ժամը 20·15–ին «Կլոր սեղան» Լեւոն Շանթի «Ղեմայումածը», մասնակցութիւն՝ Արբի Յովհաննիսեան եւ Թատերական կազմը։

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15–ին՝ Երախաներու յատուկ յայտագիր, մասնակցութիւն՝ Վիգէն, Սեդա Փափազեան, Թիւրայր Մատիկեան եւ Կարապետ Տէր – Յակոբեան, Ռոզին Թաշճեան եւ իր նուագախումբը, Մարեկլի Համազգայինի ձեմարանի աշակերտները խօսք կ'առնեն՝ Սեդա Պիպէրեան, Սիլվա Գարագիւլեան, Թիւլ Մարտիրոսեան եւ Յակոբ Պալեան։

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել՝ 42 – 37 – 60 – 10 թիւին։

ASSEMBLEE GENERALE
DE L'ASSOCIATION CULTUELLE
DE L'EGLISE DE CHAVILLE

Le Samedi 4 Juin à 20h30
Salle S. Balabanian

Ordre du jour :

— Compte rendu moral et financier;
— Le point sur la révision des statuts de notre Association;
— Divers;
— Election du nouveau Conseil d'Administration.

VIENT DE PARAÎTRE

INSTITUT ZORYAN
Pour la Recherche et Documentation Arméniennes Contemporaines

LE DOSSIER

Karabagh

FAITS ET DOCUMENTS
SUR
LA QUESTION DU HAUT-KARABAGH
1918-1988

Rédacteur-en-chef
Gérard J. Libaridian

Première Edition
Paris — Cambridge — Toronto
Avril 1988

SEVIG PRESS
SEVIG PRESS
5, rue Alexandre Cabanel — 75015 Paris (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95

Conçu et d'abord publié en anglais par l'Institut Zoryan, Cambridge, Ma. (USA) en mars 1988, LE DOSSIER KARABAGH vient d'être publié en français par Sévig Press, avec quelques adaptations et ajouts.

Après avoir retracé brivèment l'histoire du Karabagh, cet ouvrage de 208 pages se concentre surtout sur la période 1918-1988. Il présente une longue analyse de la situation politique en URSS sous Gorbatchev, suivie d'une centaine de documents d'archive, de pétitions et lettres, d'articles de presse et témoignages, de données statistiques et démographiques, de photos. Il comprend en outre une chronologie de l'histoire du Karabagh des origines jusqu'au 31 mars 1988.

LE DOSSIER KARABAGH est en vente dans toutes les librairies arméniennes. Il peut également être commandé chez votre libraire habituel ou à Sévig Press au moyen du bon de commande ci-joint, à remplir et envoyer à :

SEVIG PRESS

5, rue Alexandre Cabanel — F-75015 PARIS (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95 — Télex : SEVIG 200032 F

OUI, je commande LE DOSSIER KARABAGH au prix de 150 FF.
Nombre d'exemplaires .....
Réglement par chèque (à l'ordre de Sévig Press) ou par carte de crédit :
☐VISA ☐AMERICAN EXPRESS ☐MASTERCARD
N° de la carte .....
Date d'expiration..... Signature .....
NOM ☐Mr ☐Mme ☐Mlle .....
Adresse .....
Code postal ..... Ville ..... Pays .....

SOUS LA DIRECTION
DU
Pasteur RENE LEONIAN
Du 18 au 31 Juillet

Dans une ambiance chrétienne et arménienne

SEJOUR D'ADOLESCENTS

pour garçons et filles de 14 à 16 ans

EN BORD DE MER
A
MONASTIR (TUNISIE)

Activités diverses dont :
planche à voile, tennis, pêche au filet, excursions . . .

S'inscrire avant le 30 mai

● RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :
PASTEUR **RENE LEONIAN**
28, ave. Bourgain—92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : (1) 47. 36. 02. 50

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 21-22
SAMEDI-DIMANCHE
21-22 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.755 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.755

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՐ ՑՈՅՑԵՐ ԵՐԵՒԱՆ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ՑՈՅՑԵՐ ՆԱԵԻ ԲԱՔՈՒ

ԴՐԳԱՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ՉԵՆ ՓՈԽՈՒԻՐ, ՈՉ ԱԼ ԱԶԵՐԻ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հինգշաբթի օր, ցոյցերը չարունակուած են Երեւան եւ Ստեփանակերտ: Նախորդ օրը աղբրեջանական մայրաքաղաքին մէջ ալ չարունակուած են ցոյցերը եւ փողոց իջած Ազերիներու թիւը 20·000–էն 500 հազար է, պաշտօնական աղբիւրնե – րու համաձայն: Ռամազանի վերջաւորութիւնը, որ կը զուգադիպէր Սումգայիթի դառավարութեան, պատճառ եղած է որ աւելի սրուի Ազրբեջանցիներու կրօնական մոլեռանդութիւնը եւ «անընդունելի» գտնեն իմայլովի 15 տարուան բանտարկութեան «ծանր» պատիժը, որ խորքին մէջ անընդունելի է Հայերուն համար իր «քարեացակամութեամբ» (առաւելագոյն պատիժն է, երբ ամբաստանեալը գլուխը կը փրկէ, այսինքն երբ մահավճիռ չարձակուիր): Ցիշենք որ Իմայլով պատանած էր 62 տարեկան Հայ մը, զայն վար առնելով իր կառքէն եւ մէկ վայր – կնանէն սպանած երկաթէ ձողերով ծեծի տակ:

Հինգշաբթի օրուան ցոյցին մասին, որուն մասնակցած են 200 հազար հոգի, հետաքրքրական մեկնաբանութիւն մը հրատարակած էր «Ինքէրնէշընըլ Հերըլտ»ը Ուրբաթ, Մայիս 20–ին: Ռափայէլ Պատպայեանի հետ հեռաձայնային խօսակցութենէ մը, քաղուած է լուրը: Ան կ'ըսէ որ Հինգշաբթի օրուան ցոյցին հրաւէրը չէ եղած Ղարաբաղի կոմիտէ եւ ցոյցին բուն նպատակն ալ յստակ չէր: Աւելցուցած է որ տարաձայնութիւններ կան, ըստ որոնց ցոյցը կազմակերպած են պաշտօնական շրջանակները եւ ժողովուրդն ալ հաւաքուած է պարզ հետաքրքրութեամբ: Ոստիկանութիւնը կը շրջապատէր հրապարակը, բայց ժողովուրդը կ'անցնէր շարքերէն: Ոմանք կրկին կոմիտէ պահանջող պաստառներ կը կրէին:

«Ֆիկառօ»ի թղթակցին համաձայն Ստեփանակերտի հետ կապը խզուած էր Հինգշաբթի օր եւ քանակը կ'արգիլէր մուտքը: Բաքուի ցուցարարներն ալ Ղարաբաղի կոմիտէի դէմ լոզունգներ կը բացագանչէին: «Լիպերասիոն» 100 հազար կուտար երբեւ թիւ: Արտաքին նախարարութեան բանբերը ըսեր է որ ցուցարարները կը բողոքին Ազերի մը տան հրկիզումին դէմ, Արարատի մէջ, ինչ որ բացարձակապէս կը հերքուի Հայերու կողմէ, որ Ազերի գրադութիւն մը կը տեսնեն նման մեկնաբանութիւններու մէջ:

Փարիզեան թերթերը Ուրբաթ, աւելի մանրամասն կ'արձագանգէին «Նուվել – Սը Մոսքու»ի յօդուածին (այդ թիւը դեռ Փարիզ չէ հասած), որու ակնարկած էինք մեր նախորդ թիւով: Ըստ թերթին 253 Հայ ընտանիք, որ փախած էին, վերա – դարձած են Սումգայիթ եւ 965 ուրիշներ կը չարունակեն մնալ այլ քաղաքներու մէջ, կամ Հայաստան: Սումգայիթի նոր քաղաքապետը խոստացեր է քանդել աղքատ թաղամասերը եւ հող ու դրամ տալ այս ընտանիքներուն, որպէսզի նոր կեանք մը սկսին: Թերթը իր դատապարտումներուն մէջ, զարմանք կը յայտնէ որ հեռաձայնը խանգարուած ըլլայ այդ օրերը եւ օրինակ կը բերէ Հայ ընտանիք մը, որ իր բնակարանին մէջ, եօթը ժամ են թարկուած է Ազերիներու յարձակման եւ չէ կրցած ոստիկանութիւն կանչել: Միայն ոստիկանութեան չմիջամտելն է որ պատճառ եղած է 200 յարկաբաժնի եւ 50 խանութի թալանի տրուելուն եւ քանի կառքերու հրդեհուելուն: Եւ միայն 12 ոստիկան պաշտօնաղուրկ եղած են:

«Քոթիտիէն տը Փարի» կարդ մը այլ մանրամասնութիւններ կուտայ: Կը դրէ թէ Հայ ցուցարարները, Չորեքշաբթի օր, 40 առաջարկներու ցանկ մը ներկայացուցած են խորհրդային իշխանութեանց, Ղարաբաղի կացութեան բարեկարգումին համար: Խորհրդային հեռատեսիլը ցոյց տուեր է ցոյցերէն (թէեւ արդիւնաւած) պատկերներ եւ տեղական թերթերն ալ խոստացեր են հրատարակել ցուցարար –

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՔԱՆԽԱՄՈՒՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԿՈԶՈՒՆՔԸ ԵՒ Ք. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ ՏԸ ՎԱՐԱԱԻԱՆ

—×—

Մամուլ եւ հեռատեսիլ լայն տեղ կուտան Ֆրանսահայ երիտասարդի մը՝ Քրիսթիան Թիւթիւնճեան տը Վարդաւանի որ դիպուածով յայտնաբերած է 30 խաւարտէ տուփեր, մոռցուած բրիտանական Վուտ Թանզարանին պահեստանոցին խորը···: Հնախուզութեան այս փայլուն ուսանողը, 23 տարեկան, իր ուսումը կը շարունակէ Լոնտոնի Եունիվերսըթիի Քոլէճի հնախուզութեան հիմնարկը եւ առջի օր, Վուտ Թանզարանին մէջ «ինկած է» 1932–էն ի վեր հոն 32 մոռցուած տուփերու վրայ: Այդ տարին, Հաուըրտ Քարթըը, որ յայտնաբերած էր Թութանխամոնի դամբարանը տասը տարի առաջ, Թանզարանին յանձնած էր այդ տուփերը, ուսումնասիրութեան համար: Պէտք է վերադարձուէին Եգիպտոսի, բայց ուսումնասիրողը կը մեռնի 1939–ին եւ տուփերն ալ երեսի վրայ կը մնան: Հիմա, Թիւթիւնճեան հոն գտած է մնացորդացը այն փառաւոր խնճոյքին, որ ասկէ 3300 տարի առաջ նուիրուած էր մեծ փարաւոնին: Հետը թաղուած ծառաներու (արճանիկներ) բանակին պաշտօնն էր պատրաստել անոր ՔԱ–ին (հոգի կամ կենսական եռանդ) ճաշերը որպէսզի տակաւ դէպի յաւիտենականութիւն իր ճամբուն երկայնքին: Ուրեմն ինչ որ այս երիտասարդը գտած է այդ ճաշերուն պատրաստութեան համար դրուած ապրանքներն են. բոյս, համեմ, վայրի խոտեր, տեսակ տեսակ հունտեր, եւայլն, եւայլն:

Մեծ անակնկալ մը եղած է այս յայտնաբերումը եւ փրոֆ. Հիլման, թանգարանին հնաբուսաբանութեան մասնագէտը, որու ցոյց տուած է Թիւթիւնճեան իր «գիւտը» շատ խանգաւառ է: Երկուքն ալ յայտարարած են նաեւ որ կրցած են ճշդել բոյսերուն աւելի քան 50 առ հարիւրին տեսակը:

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ տօնին առթիւ, «Ցառաջ» լոյս չի տեսներ երկուշաբթի (եռչեշաբթի, Մայիս 24–ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է: Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Մայիս 25:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ 5-ՐԴ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Հաւաստարիմ այլեւս աւանդութիւն դարձած սովորութեան մը, Հայ Արուեստի Միջազգային Գիտաժողովը կը չարունակէ երեք տարին անգամ մը դումարուիլ Symposium անուան տակ: Ցառաջիկայ հաւաքոյթը, որ 5–րդն է իր տեսակին մէջ, տեղի պիտի ունենայ Վենետիկ, Մայիս 30–էն Ցունիս 3, այս անգամ կազմակերպութեամբ՝ Վենետիկի համալսարանի Եւրոպական Ուսումներու Բաժնին ծիրին մէջ գործող Հայ Լեզուի եւ Գրականութեան Ամպիոնին, եւ գործակցութեամբ՝ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային կից Արուեստի Ինստիտուտին:

Ծանօթ է թէ Symposium բառը, որ յաճախ կը գործածուի ներկայիս, ժառանգ մնացած է հին Աթինացիներէն եւ կը նշանակէ պարզապէս «միասին խմել»: Բայց սեղանը որուն չուրջ կը հաւաքուէին անոնք, կը ծառայէր ո՛չ միայն գինի խմելու, այլ մանաւանդ՝ զրուցելու գիտական ու փիլիսոփայական հարցերու չուրջ: Վկա՛յ Պղատոնի համանուն գործը (թարգմանուած՝ իբր «ինկոյք», Banquet) որ ջատագովումն է սիրոյ, գեղեցկութեան եւ մանաւանդ հոգւոյ անմահութեան:

Այսպէս ահա՛, մերօրեայ արուեստաբաններն ալ երեք տարին անգամ մը կը հաւաքուին գիտաժողովի մը չուրջ, միասին «խմելու» համար Հայ Արուեստի զարգացիտական արդեցուցիչ ակունքներէն: 1975–էն ի վեր կը տեւէ այս գեղեցիկ աւանդութիւնը եւ ցանկալի է որ անխափան չարունակուի ու զարգանայ:

Հայ Արուեստի առաջին սիմպոզիումը տեղի ունեցաւ Պերկամօ քաղաքին մէջ 1975–ին, երկրորդը՝ Երեւան 1978–ին, երրորդը՝ Վիչենցա 1981–ին, իսկ չորրորդը՝ կրկին Երեւան, 1985–ին: Վայել էր որ դոնէ անգամ մըն ալ Փարիզի մէջ կազմակերպուէր ան, արժանանալու համար համապատասխան միջազգային արձագանգի, մամուլի, հեռատեսիլի եւ այլ ճամբով, օգտուելով մասնաւորաբար ԻՒՆԷՍԿՕ–ի չրջապատին ընձեռած հնարաւորութիւններէն: Բայց աւա՛ղ, թէեւ մեծ է Փարիզի անունը իբր լոյս քաղաք, բայց մեր ազգակիցները հոն կը մնան անհաղորդ այս կարգի հարցերու, մշտնջենապէս կլանուած՝ իրենց խմբակցական խնդիրներով:

Ամէն պարագայի մէջ, Վենետիկի ընտրութիւնը ուրախալի պարագայ մըն է, քանի որ Ազրիականի Դէլֆոն միջնադարեան արուեստի ապրող թանգարան մըն է ինքնին, ըլլալով համազրավայրը Արեւելքէն ու Արեւմուտքէն եկած հոսանքներու: Հայ մշակոյթն իսկ օգտուած է այդ բացառիկ հանգամանքէն, քանի որ հո՛ն տպուած է առաջին հայերէն դիրքը 1510–ին, եւ հոն է որ կայք հաստատած են Մղիթարեանները իբր հայ մշակոյթի դեսպաններ:

Մամլոյ հաղորդագրութենէն կը տեղեկանանք թէ ժողովին պաշտօնական լեզուներէն մէկն ալ պիտի ըլլայ հայերէնը, իտալերէնի, ռուսերէնի, անգլերէնի եւ ֆրանսերէնի կարգին: Բարեդէպ կարգադրութիւն մը, որովհետեւ նախորդ ժողովներէն հայերէնն բացակայութիւնը թէեւ իր արդարացումը կը գտնէր ոչ – հայ արուեստաբաններու ներկայութեամբ, բայց եւ այնպէս ունկընդիրներու մեծամասնութիւնը բաղկացած ըլլալով Հայերէ, մայրենի լեզուն ալ կը փնտռուէր, մանաւանդ երբ գիտաժողովը տեղի կ'ունենար Հայաստանի մէջ:

Գիտաժողովին կազմակերպիչները այս անգամ իբր թնարան ընտրած են մասնաւորաբար «Հայաստանի մշակութային պետարուեստական յարաբերութիւններն ու փոխառնչութիւնները հարեւան եւ ոչ – հարեւան երկիրներու եւ ժողովուրդներու հետ»: Ցուսալի է որ այս ուղղութեամբ յայտնաբերուին նոր կարծիքներ, վերլուծումներ ու եզրակացութիւններ, ու ոչ ոք չանք թափուի մեկնաբանելու համար ա՛յն ինչ որ դարերու ընթացքին հայ արուեստագէտները արտայայտել ուզած են իրենց ստեղծագործութիւններուն ձամբով, տեւականօրէն հաւատարիմ մնալով կարգ մը հիմնական ու անփոփոխ սկզբունքներու, որոնք մեր ազգային ոճը կը խորհրդանշեն, այսինքն ոչին:

Հայ արուեստով հետաքրքրուող վերջին չրջաններու հայ եւ օտար արուեստաբանները իրենց ուսումնասիրութիւնները կը սահմանափակէին գննութեան, նկարագրութեան եւ չափագրութեան մարզին մէջ: Անժխտելիօրէն օգտաչատ աշխատանք մը, արուեստի պատմութեան նախնիւթ ապահովող: Եւ սակայն, անհրաժեշտ է քայլ մը աւելի առաջ երթալ, մեկնաբանել ու բացատրել, ինչ որ բո՛ւն նպատակն է արուեստի պատմութեան, որ իբր փիլիսոփայութեան մէկ ճիւղը, պատասխան կը փնտռէ «ինչո՞ւ»ներու:

Այդ փնտռտուքը ինքնին անհրաժեշտ կը դարձնէ քննարկումը այլ ժողովուրդներու եւ արուեստներու հետ առընչութիւններուն, քանի որ կարելի չէ հայ արուեստը նկատել ինքնաբաւ, ինքնամփոփ ու ինքնաճին բան մը, անջատ՝ ժամանակակից այլ արուեստներէ, որքան ալ որ ան հաւատարիմ մնացած է իր ինքնութեան, այսինքն՝ ազգային ոճին, հայ լեզուին եւ հայ եկեղեցիին զուգահեռ:

***

Գիտաժողովին մանրամասն յայտագիրը լոյս տեսաւ «Ցառաջ»ի Մայիս 18–ի թիւին մէջ:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՄԱՍԵԱՆ

Ն ի ս

«PASSAGES» (*)

L'Arménie ressuscitée

Poèmes inédits de Manouchian

«Փասաժ», նոր ամսաթերթին 6–րդ թիւին մէջ (Մայիս 1988) չարք մը գրութիւններ լոյս տեսած են Հայերու եւ Հայութեան մասին:

Առաջին յօդուածի մը մէջ, Ժերար Պետրոսեան կը խօսի Միսաք Մանուչեանի մասին, տալով անոր հակիրճ կենսագրականը, որբանոցէն՝ փարիզ ու դիմադրական չարժում եւ եղերական վախճանը: Կ'ընկերանան նաեւ քանի մը անտիպ քերթուածներ, թարգմանուած Ժ. Փ. Քրէս–փէլի եւ յօդուածագրին կողմէ:

Շահեկան յօդուած մը ստորագրած է Ալեքսանդր Ասլանեան (թոռը՝ «Ցառաջ»ի ողբացեալ խմբագիր Հրանտ – Սամուէլի): Ան յաջողած է ամփոփ կերպով ներկայացնել ժողովուրդի մը եւ անոր ճակատագրին ամբողջ դիմագիծը, Հայաստան թէ Սփիւռք:

Կզամիէ Ռօֆէտ կ'անդրադառնայ Հայ Ժողովրդական Շարժումի (Ա.Թ.Էնք) մէկ տեղեկատուին՝ Մուշ, որ 1987–ի աշնան բաց նամակ մը հրատարակած է ուղղուած Կարէն Դեմիրճեանի եւ ուր կ'արծարծուին Լեռնայինի – Ղարաբաղի հարցը, ապակառնուիլները, ռուսական դպրոցներու ճը, եւայլն, եւայլն:

Իսիի քաղաքապետը՝ Անտրէ Սանթինի կը խօսի իր քաղաքին Հայերուն մասին եւ անոնց գործունէութեան: Հուսկ՝ Ժերար Պետրոսեան կը ներկայացնէ Ֆրանսայի Հայերը, երեք կուսակցութիւնները, եկեղեցւոյ դերը, մամուլը, դժբախտաբար ձախող վերջաբանով մը, ուր Հայկական ժառանգութենէն ամէնէն դիմացկունը մնացորդացը կ'ըլլան ճաշերը եւ Հայոց բերած մշակութային նպաստն ալ Ֆրանսայի՝ խոհանոցը···:

(*) 17, rue Simone-Weil, 75013 Paris

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԱՊՐԻԼԻ ԹԻԻԵՐ

Ազգագրագէտ, քանահատաք Դիմիկ Բաղրատունի, որ 1982 եւ 85–ին լոյս կ'ընծայէ յաջորդաբար Թիֆլիսի եւ Ջաւախքի ժողովրդական երգեր հատոր – քածոները, հրապարակ կը հանէ համանուն շրջանի Հայ աշուղներու տաղերը, Թիֆլիս: Ջաւախքի գիւղերուն եւ գլխաւոր քաղաքին՝ Ախալքալաք, ի յայտ կու աշուղներ: Մ. Մարգարեան, «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին մէջ կ'արձագանգէ այս վերջին համահաւաքումին եւ դիտել կուտայ, թէ աշուղներէն Ջիւանի, Հաւասի հանրածանօթ կը զառնան, ուրիշներ ալ, ինչպէս Սիրա, Մաթին, Ֆիրազ, Սուխան, Թիֆլիի, պարզօրէն կը մոռցուին: Կ'ընդգծէ, թէ ժ. դարու երեսունական թուականներուն, յատկանշական ծաղկում կ'արձանագրէ աշուղական արուեստը շրջանին մէջ: Այդ տարիներուն է, որ կ'ապելցնէ ան, թրքական բռնութիւններէն խոյս տալով Կարինի, Արտահանի, Խնուսի տասնեակ հազարաւոր Հայեր կը զաղթեն Արեւելեան Հայաստան, եւ, մեծամասնութեամբ բնակութիւն կը հաստատեն հոն:

Կ'արժէ առ ի տեղեկութիւն աւելցնել, թէ ըստ պատմական տուեալներու, Ջաւախք կը ներկայացնէ դաւառ մը Մեծ Հայքի Գուգարք նահանգին մէջ, ուրարտական արձանագրութիւններով՝ Զաբախա: Մասնաւորաբար 1829–ի Ադրիանապոլսոյ դաշինքին հետեւանքով Կարինի հայութեան մեծ մասը կը հեռանայ իր ծննդավայրէն եւ կը հաստատուի այդ կողմերը:

Մանրամասնութիւնները՝ կարճ դիմեբով, – Սուլթան Մահմուտ դահակալութեան շրջանին տեղի կ'ունենայ ռուս–թրքական պատերազմը. յաջորդող – յում ռուսական քանակներու մինչեւ Էրզրում եւ Ադրիանապոլիս: 1829 Սեպտեմբեր 2 – 14, Օսմանեան Պետութեան անունով Սատըք Ապտիւլքատէր պէյ եւ Ադիֆ սոյն վայրին մէջ կը կնքեն հաշտութեան դաշնագիր: Եւրոպական Պետութիւններ կը միջամտեն, յատկապէս Անգլիա, Ֆրանսա, Բրուսիա, ի նպաստ Թուրքիոյ՝ վտանգաւոր նկատելով ռուսական նուաճումը Պալքաններ եւ Փոքր Ասիա: Այսպէս, Ցունաստան կը ստանայ իր անկախութիւնը, Փոքր Ասիոյ մէջ յաղթական բանակը կը հեռանայ Էրզրումէն մինչեւ Կարս, Պայազիտ եւ այլուր: Ախալցխան եւ Ախալքալաքը այլոց չարքին կը նկատուին ռուսական կայսրութեան վայրեր: Ցօդուածով մը իրաւունք կը տրուի դրաւուած շրջաններու քրիստոնեաներուն զաղթել Անդրկովկաս՝ թրքական վրէժխնդրական հալածանքներէն ազատելու համար, քանի, Պասկեւիչի խոկ վկայութեամբ Էրզրումի քրիստոնեայ բնակչութեան մեծամասնութիւնը՝ հովւապետ Կարապետ Արք.ի առաջնորդութեամբ զօրավիգ կը կենայ ռուսական բանակներուն: Այն ընտանիքները, որոնց անխուսափելի վտանգ կը սպառնայ, կը հասնին տասը հազարի, կը զրէ Պասկեւիչ ցարին: Ըստ կարգ մը վիճակագրութիւններու ռուսական քանակներու հետ հեռացողներուն թիւը կը կազմէ 14·000 ընտանիք, վեր ի վերոյ հարիւր հազար: Էրզրումի շրջանէն՝ 7298 ընտանիք, Արտահանէն՝ 67, Կարսի գաւիթէն՝ 2367, Պայազիտի շրջանէն՝ 4215, ընդամէնը՝ 14·000 քիչ աւելի: Էրզրումցիները առհասարակ կը հաստատուին Ախալցխա եւ Ախալքալաք, ներկայիս Վրաստանի մաս:

***

Մ. Բարխուդարեան առանձին յօդուածով մը, միշտ նոյն օրաթերթին մէջ, անհրաժեշտ կը նկատէ, որ դաստիարքերն ու դաստիարակութիւնները չծանրաբեռնուին եւ իրաքանչիւր աշակերտ ի վիճակի ըլլայ իր տարիքին եւ կարելիութիւններուն տեսանելիներուն մէջ իրագործելու հիմնականը: Դաստիարակները, առհասարակ թիւերու կը դիմեն, ձեւամոլութեան եւ դիւանակալութեան: Կը յիշատակէ ժողովրդական առած մը, այն թէ՝ ծառը պտուղով կը ճանչցուի, ուսուցիչն ալ՝ աշակերտով:

Ապա, դիտել կուտայ ան, թէ ըստ կատարուած ուսումնասիրութիւններուն, դպրոցներու եւ դասարաններու ծրագիրները կը մնան չատ բարդ: Օրէնքով 30 – 35 հոգիներէն կազմուած ամէն մէկ դասարանին մէջ, ներկայացուած նիւթը կրնան իւրացնել միայն քանի մը աշակերտ: Հրապարակի վրայ դնուող դասագիրքերը առաւել չափով կը մնան դիտական աշխատութիւններ՝ միջակ ընդունակութիւն ունեցող պատանիներու եւ պարմանուհիներու համար անհասկնալի:

Ցօդուածագիրը կուտայ օրինակներ: Հայ գրականութեան ծրագիր, – միջնակարգի 8–րդ դասարանի աշակերտը (հասակը 15 տարեկան ժ. Մ.) պարտաւոր կ'ըլլայ անպայման գիտնալ եւ չարադրել գրականութեան առանձնայատկութիւնները, ասոր կրթական – դաստիարակչական արժէքը, կապը չարժարուեստին, թատրոնին, քանդակագործութեան եւ արուեստի միւս ճիւղերուն հետ, պատմական թէ ո՛չ բովանդակութիւն ունեցող գրական ստեղծագործութիւններուն նիւթերը, չարահիւսութիւնները, լեզուն եւ ոճը. գրական գործի մը վերլուծութեան ընթացքին պէտք է կարողանայ պարզել իւրաքանչիւր տիպարին դերն ու նկարագիրը, իբրեւ եզրակացութիւն եւայլն: Իններորդ դասարանցիները պէտք է սորվին եւ մարսեն ամէն գրագէտի կեանքը՝ կենսագրութիւն, ասոնց հանրային եւ գիտական գործունէութիւնը եւ այն անուանի երկերը, ուր կ'արտայայտուին ժամանակաշրջանի մը էական երեւոյթները, կը պատկերացուին ընկերային հոլովոյթները եւ յառաջադէմ միտքերը: Մեծ բաժին կը յատկացուի գրականութեան եւ պատմութեան միջեւ դոյութիւն ունեցող փոխադարձ կապերուն, քննադատական իրապաշտութեան, ասոր առանձնայատկութիւններուն: Եւ դեռ աւելին:

Ինչպէս կը տեսնէք, կը զրէ ան, թէ համաճայն ծրագիրը կազմողներուն, մեր բոլոր աշակերտներն ալ պէտք է դառնան դրականագէտ: Գրեթէ նոյնը կարելի է ըսել հայերէնի ուսուցումին մասին՝ դասագիրք թէ ծրագիր: Ծանօթ իրողութիւն կը մնայ այն փաստը, թէ շրջանառներուն մէջ քիչեր կը յաջողին իրենց միտքերը շարադրել անհրաժեշտ մակարդակով եւ խորութեամբ: Ս. Բ.–ի տեսակէտով դասագիրքերն ու դասագրքերը պէտք է իրենց տարիքին կարողութեան սահմաններուն մէջ ուսուցանեն աշակերտներուն: Եզրակացութիւն՝ մանկավարժութեան տարրական սկզբունքները կը խախտին, երբ փորձ կը կատարուի սորվեցնել բաներ, որոնք մէկու մը ուժէն վեր կը զառնան:

Ցօդուածագիրը կ'անտեսէ այն իրողութիւնը, թէ հայերէնի եւ հայ գրականութեան յատկացուած դասաժամերը կը մնան անբաւարար հայկական եւ ոչ – հայկական՝ ռուսական, աղբրբեջանական եւ այլ դպրոցներուն մէջ: Կէտ մը, որ յաճախ կը մատնանշուի սրտցաւ գրիչներու կողմէ:

***

Երեւանի տասնեակ եւ աւելի համադրոծակցական չուկաները ամէն օր ծախու կը հանեն հարիւրաւոր թոն կշռող բանջարեղէն եւ այսպէս կոչուող բոստանային կուլտուրաներ, այսինքն, ընթացիկ հայերէնով սոխ, ձմերուկ, սեխ, համեմներ, վարունգ եւայլն: Դժբախտաբար, երբեմն նաեւ աննպատակ թռնուաւորումներ առիթ տուողներ, քանի որ վնասատուներու դէմ պայքարելու նպատակով կ'օգտագործուին քիմիական թոյներ օրէնքով սահմանուածէն աւելի կամ՝ բոլորովին արգիլուած: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ թէ չուկաներուն եւ թէ աճող բուն վայրերուն մէջ անհրաժեշտ հսկողութիւն չի կատարուիր:

Այս մասին արդէն խոշ – ւածներ լոյս կը տեսնեն, մէկը՝ անցեալ Նոյեմբերին, «Սովետ. Հայաստան» օրաթերթին մէջ: Ծանօթ իրողութիւն կը մնայ այն թէ՝ անձնական ճիւղին մէջ ամէն ընտանիք իր 0,12 – 0,25 հեկտար անամբերձ հողով քանի մը անդամով չատ աւելի բերք կ'ապահովէ, անշուշտ հեկտարի հաշուով, քան պետական – հանրայինը: Անհատներու, ընտանիքներու պահպանող այդ հողաշերտերը բաւին բուն նշանակութեամբ կ'ենթարկուին հողամշակութեան, – պէտք եղած տեսնին կը վարեն, հողը կը մաքրեն քարերէ, ոչ պիտանի խոտերէ եւ բանջարեղէններ – րուն, պտուղներուն եւայլնի վրայ կը սրսկեն քիմիական զանազան նիւթեր, պայքարելու համար կանաչեղէններու եւ ասոնց յարակից մշակութիւններու հիւանդութիւններուն դէմ: Շատ յաճախ՝ սահմանուած չափէն աւելի, կամ՝ բոլորովին արգիլուած:

Գիւղատնտեսական պետութիւններու թեկնածու Լ. Մնացականեան կը զրէ, թէ այս ուղղութեամբ ոչ մէկ հսկողութիւն կը կատարուի եւ, հետեւաբար, անհրաժեշտ կը գտնէ վերոյիշեալ երեսին մաս կազմող մշակութիւններու եւ արտադրութիւններու քննութիւնը, տարրալուծուբաններու կողմէ:

Այո, մարդիկ պէտք է ապահովեն իրենց աշխատանքին արդիւնքները, չահին, քանի քրտնած են, բայց ոչ ուրիշներու առողջութեան հաշուոյն, անմարդկային ճամբով: Հայաստանի ձմերուկը, օրինակ կուտայ ան, լաւ համբաւ կ'ապահովէ: Բայց այսօր բիչ չեն թունաւորման դէպքերը մեր ձմերուկից: Եւ սա կարելի է բացատրել հիմնականում աւելորդ սրուուցումներու եւ չափ չգանաչող բուժումների հետեւանքով պտուղներում կուտակուած թոյների ազդեցութեամբ:

Համընդհանուր հարց:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՀԱՒԱՍԱՐՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ

Սպարթա. ռազմիկներու ոստանը որ խորհրդանիշը դարձած էր կարգապահութեան, հերոսութեան: Այսքանը տեղ չի տար կանացի նկատելի ներկայութեան մը, եւ սակայն «հաւասարներ»ու քնակավայրը է ան, եւ ոչ միմիայն այրերու: Ու բազմաթիւ վկայութիւններ կը չեշտեն կնոջական գերին կարեւորութիւնը քաղաքի կեանքին մէջ:

Սպարթացի երիտասարդուհիները իրենց պատանութեան օրերէն ինքնատիպ դաստիարակութիւն մը կը առնային, հաւաքարար ու բացօթեայ: Անով իրենց տարիքին համաձայն խմբակներ կազմած, յատկապէս մարզական ու կրօնա – կան գործունէութեամբ կը պարապէին: Մինչ նոյն շրջանին աթենացի կիներ տան մէջ փակուած արարած մըն էր, որու ըրբոյումները բոլորովին կնոջական էին, ան կարել, ձեռագործ ու հիւսել կը սորվէր:

Սպարթայի մէջ ճիշդ հակառակը, այս կարգի անային աշխատանքներ անարժան կը նկատուէին ապագայ կնոջ եւ մօր համար: Հոն երիտասարդուհիները կը լողային, սկաւառակ կը նետէին, մինչեւ իսկ ըմբշամարտողներ կային:

Մարզական այս աշխոյժ ընթացքը երբեմն կը գայթակղեցնէ արեւմուտքցի պրպտողները, երբեմն ալ հիացում կը պատճառէ: Ու կը ձեւանայ Սպարթայի կերպարը՝ առողջ մարմնով, ազատ հոգիով ու բնական գեղեցկութեամբ: Աթենացի թատերագիր մը՝ Արիստոփան, իր «Լիսիսթրատա» թատերգութեան մէջ բեմ կը հանէ խումբ մը կիներ, որոնք հելլէնական քաղաքները կը ներկայացնեն: Այս քաղաք – պետութիւնները իրարու հետ բախումի մէջ են: Կիները կը փափաքին վերջ մը տալ եղբայրասպան կռիւներուն ու կ'որոշեն մերժել իրենց ամուսիններուն սեռային փափաքները, մինչեւ որ անոնք զէնքերը վար չդնեն: Այս որոշումին գործադրութիւնը միջոց մը եւ կը տիպէ այրերը որ վերջ տան կռիւներուն ու հաշտուին իրարու հետ:

Կիներու մարզական ու կրօնական գործունէութիւնը միայն անոնց մարմնական պատրաստութեան չի նպաստեր, այլ զանոնք հաւասարապէս մասնակից կը դարձնէ քաղաքին կեանքին:

Այս կիներուն արդուզարդն ալ մեծա –

պէս հետաքրքրական է. սպարթացի կինը ոչ մէկ զոհարեղէն կը գործածէ, զգեստաւորումն ալ զուսպ ու լուրջ է. անոնց չնորհը ուղղակի մարմնական է, ու չի վարանիր իրենց մարմինը ազատօրէն ցուցադրել: Այս հակումը կ'արգիլէ արտաքին երեւոյթին հիմնուած դատումները այսինքն՝ դաստիարակչական բնոյթ մըն ալ կը կրէ:

Ու միայն երիտասարդուհիները չեն որ կը ցուցադրեն իրենց մարմինը. ամուսնացած կիներն ալ նոյն բանը կ'ընեն, քիչ մը աւելի զգուշաւորութեամբ. կը հագուին երկար վերնաշապիկ մը, որ ծածկէ մարմինը ու ամենափոքր շարժումով մը երեւան կը բերէ սրունքները, մինչեւ գիտաերուն վերի մասը: Հերոդոտոս գրածներուն համաձայն այս զգեստաւորումը նախատեսած հասարակաց հանդիսութիւններուն:

Հիներու վկայութիւններուն համաձայն իսկական մարմնին այս բնական ցուցադրումը քաղաքին սեռային բարքերուն արձագանգ երեւոյթ է. լայնախոհներու համար առիկա ամուսնութեան մղում մը կը թուի, իսկ աւելի պահպանողականներու համար անհոյլատրելի բարք: Առիկա թեթեւամտութեան մը յայտարարութիւն է չատերու համար, որ անմիջապէս կը յիշեցնէ զրական կազապար մը: Հելլենները, գեղեցկութիւնը, որու տպաւորիչ կենսագործումը Պարթի հետ, պատճառ դարձած էր Տրովատայի պատերազմին: Ան նոյնպէս սպարթացի էր, ինչպէս Հոմերոս կը պատմէ:

Հակառակ այս բոլորին, այնքան ալ արտառոց չէր սպարթացի կիներու վարքը: Ամուսնութիւնը կենսակցութեան որոշ չարունակութեան մը երաշխիքն էր քաղաքին մէջ: Սպարթացի օրէնսդիրները քաջալերած են ամուսնութիւնը, որ կը նկատուէր կիները որդեծնութեան մղելու յատկապէս միջոցը: Ըստ Պղուտարքոսի, յապաղած, մերժուած կամ դէշ ամուսնութիւններու համար տուգանք սահմանուած էր: Ամուսնանալը կը նկատուէր քաղաքացիական պարտականութիւն մը, զոր պէտք էր կատարել սահմանուած պայմանները յարգելով: Թերացողը բռնի կերպով կ'ենթարկուէր, կը նախատուէր: Մինչդեռ, այս հաւաքոյթներուն մասնակցողներու թիւը հազուագիւտ կը նուազէր, քանի որ մեծ հոդատէրերը միայն կրնային տոկալ անոր ծախքերուն: Իսկ կալուածային հարաւութիւնը օժիտի ու ամուսնութեան ճամբով կը ներու միջոցով կը փոխանցուէր: Այսպէսով անոնց դերը օր օր կը մեծնար քաղաքացիներու մրցակցութեան մէջ:

Սպարթացի դիւռուրները Ք. Ա. 371–ին խորհրդաւոր ախտ մը կը տառապի. արերու թիւը կը պակսի: Պարսիկներու դէմ հազարաւոր քաղաքացի – զինուորներու զօրամասեր կազմող այդ քնակչութիւնը մէկուէկս զար եւ կը վերածուի քանի մը հարիւրնոց զանգուածի մը:

Առոր բացատրութիւնը կը գտնուի հետեւալ աւանդութեան մէջ. դիւռուրը քաղաքացին պարտ էր կանոնաւոր կերպով հաւաքոյթներու մասնակցիլ, որոնց ընթացքին կը վաւերացուէր հաւասարներու (քաղաքացիներու) զանգուածին իր մասնակցութիւնը: Զինակցութեան արտայայտութիւն մըն էր ատիկա: Ով որ կը բացակայէր կը կորնցնէր քաղաքացիի իր բնոյթը ու պարզ դիւռուր միայն կը նկատուէր: Մինչդեռ, այս հաւաքոյթներուն մասնակցողներու թիւը հազուագիւտ կը նուազէր, քանի որ մեծ հոդատէրերը միայն կրնային տոկալ անոր ծախքերուն: Իսկ կալուածային հարաւութիւնը օժիտի ու ամուսնութեան ճամբով կը ներու միջոցով կը փոխանցուէր: Այսպէսով անոնց դերը օր օր կը մեծնար քաղաքացիներու մրցակցութեան մէջ:

Սպարթացի դիւռուրները Ք. Ա. 371–ին յաղթուեցան Թէփէցիներէ ու Սպարթացիներէ ոչ մէկը զրացաւ այնուհետեւ պլուրը բարձրացնել: Այսպէսով, վերջակէտը դրուեցաւ սպարտեղի քաղաքին: Թէեւ համարեա հոն կիբարկուած դրութիւնը ապրեցաւ անոր անհետացումէն զարեր առքն իսկ, ու հետաքրքրքրեցին կատարեալ լրատարկղի մը որոնումին հետամուտ մտքերը:

Ա. Թ. Թ.

ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏԻՊ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ

Գ. ՍԱՐՈՅԱՆ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ Գ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ՍՈՎԵՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՏՈՐ

Ա. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ

(Շար. Ա. Էջէն)

ներու դիմումները: Միւս կողմէ, կը պարզուի, որ Սախարովի նամակը ղրկուած է Ամթերտամի «Սախարով Ջ. համագումար»ին եւ հոն ակադեմականը կը չեշտէ որ, «առաջին անգամը չէ, որ լարուած կացութեան մը առեն – ինչպէս Հայաստանի եւ Ադրբեջանի կացութիւնը – կլազնոստ ճգմուած թուի, մինչ աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է: Փոխանակ սահմանադրական ճամբով քննելու Հայերու դիմումը, խորհրդային իշխանութիւնները խաղերու դիմեցին եւ ծայրա – յեղ որակեցին Հայ ժողովուրդին խընդրագիրները»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՊԵՐՆԱՐ ՔԼՍԷՃԵԱՆ, ներկայիս Արտաքին գործերու քննիչ, կցորդ նշանակուած է Արտաքին նախարար՝ Ռոլան Տիւմայի գրասենեակին պետ՝ Անտրէանիի: Անցեալին ալ, Պերնար Քէսէճեան 1985–էն 1986 գրասենեակին պետն եղած էր Եւրոպական Հարցերու Ենթանախարար՝ Քամբրին Վալիմիէռի:

ՄԱՐՍԷՅԻ ընտրաշրջաններն են որոնք ամէնէն աւելի պայքարի նիւթ են: Տոքթ. Վիկուռու քաշեց իր թեկնածութիւնը, տեղը ձգելով ընկերվարական պաշտօնական թեկնածուին՝ Մարիուս Մասի, ուրիշ երորդ ընտրաշրջանին մէջ, ընդդէմ Լը Փէնի: 6–րդ շրջանն ալ ընկերվարական հովանաւորութեան տակ կը ներկայանայ Պերնար Թափի, հարտարարուեստի բազմամիլիոն գործատէրը, որու «կայսրութիւնը» 5 միլիառ կը գնահատուի:

ՄՈՍԿՈՒԱ, Տաշկենտ եւ Աբինակ Արիմի թաթարները ցոյցեր կազմակերպած են, ոգեկոչելով իրենց տեղահանութեան 44րդ տարեդարձը:

ՆԻԿՈՍԻՈՑ կեդրոնը, իսրայէլեան դեսպանատան առջեւ գործուած ռճրափորձին իրրեւ հետեւանք, կիպրական կառավարութիւնը 66 օտարներ արտաքսած է: Իշխանութիւնները չեն ճշդած անոնց ինքնութիւնը, ծանօթ է միայն որ Ասիացին եւ Մերձաւոր – Արեւելքէն եկած էին: Ոճրափորձը գործուած էր Մայիս 11–ին եւ 3 հոգիի մահուան պատճառ եղած է:

ՅՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Գերասիմով հաստատեց թէ պայթում մը պատահած է, Մայիս 12–ին, Պաւլոգրադի (Ուկրանիա) գործատան մը մէջ: Երեք մեռեալ եւ 12 վիրաւոր կայ: Ըստ խորհրդային աղբիւրներուն, գործատունը քիմիական նիւթեր կ'արտադրէր, Ամերիկացիք կ'ըսեն թէ հրթիռներու վառելանիւթ պատրաստող գործարան մըն է:

ՆԻՄ. –

Շաքէ Գաբրիէլեան,

Տէր եւ Տիկին Պօղոս Գաբրիէլեան եւ զաւակները,

Մաննիկ Կիւլեան,

Արաքսի Անդրիկեան,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ – հօր, քեռայրին՝

ՅԱԿՈԲ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 19–ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Մայիս 21, ժամը 10·45–ին, Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

***

Այս տխուր առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, Արփիկ Մխաքեան 500 Ֆր. կը նուիրէ Մարսէյլի Մշակոյթի Տան (ատենոյ «Յառաջ»էն):

ԱՁԳԵԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծովի Իսիի Տ. Սէրգէնկիւլեան մասնաճիւղը, այցելութիւն մը կազմակերպած է Մոնմորանսիի Հանգստեան Տունը: Այս առթիւ օթօքառ մը վարձուած է: Փափաքողները կրնան միանալ:

Մեկնում, Մայիս 28–ին, Շաբաթ օր, Մշակոյթի Տունէն ժամը 14–ին, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ: Ճշդապահ ըլլալ:

l'UGAB

a le plaisir de vous inviter
le Samedi 28 Mai
à 21 heures précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
à une soirée d'information et de soutien
qui permettra à
l'ORGANISATION TERRE et CULTURE
de vous présenter ses activités de sauvegarde et de restauration du patrimoine arménien.
Cette présentation sera suivie de la projection du film
« *TEBI YERGUIR* »
(tourné à Kessab, Syrie, durant l'été 1987)
ainsi que d'un exposé sur les travaux entrepris l'année dernière pour la reconstruction de l'église de la Sainte Mère de Dieu de Dzordzov (Iran).

voyages en Arménie

— 1988 —

1) Par vols réguliers Air France Paris - Moscou - Paris

1 NUIT A L'ALLER A MOSCOU — 13 NUITS A EREVAN
RETOUR EREVAN/MOSCOU PARIS EN TRANSIT DIRECT

— DU 08 AU 22 JUILLET
— DU 22 JUILLET AU 05 AOUT
— DU 30 SEPTEMBRE AU 14 OCTOBRE
— DU 14 AU 28 OCTOBRE

2) Par vols directs Charters Paris - Erevan - Paris

— DU 05 AU 19 AOUT
— DU 19 AOUT AU 02 SEPTEMBRE
— DU 02 AU 16 SEPTEMBRE
— DU 16 AU 30 SEPTEMBRE

Prix Paris - Paris par personne F. 7850
POUR LES DEUX TYPES DE VOYAGES

Nos voyages culturels Arménie - Géorgie

— DU 13 AU 27 AOUT
SOUS LA CONDUITE DU PERE RENE LEONIAN
— DU 19 AOUT AU 04 SEPTEMBRE
SOUS LA CONDUITE DE CLAUDE MUTAFIAN
— DU 09 AU 28 JUILLET
— DU 03 AU 22 SEPTEMBRE
SOUS LA CONDUITE DE BERNARD OUTTIER

LES PROGRAMES DETAILLES SOUHAITES
VOUS SERONT ENVOYES SUR SIMPLE DEMANDE

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
JACK INTER c/o WASTEELS
87, La Canebière
13001 Marseille
Tél. 91 - 09 - 16 - 88
91 - 95 - 90 - 12

Lic. A 130

UNION DES ANCIENS ELEVES
MOORAT-RAPHAEL

ASSEMBLEE GENERALE

DIMANCHE 29 MAI
au Collège Arménien Samuel Moorat
26, rue Troyon, 92310 Sèvres

11h00 MESSE, célébrée par Haïr Vartan Kéchichian, à la mémoire des Anciens Elèves disparus et principalement en souvenir de leur ancien Président VAHRAM BARGHIRDJIAN.

12h30 Repas amical sur place.

15h00 ASSEMBLEE GENERALE
Ordre du jour :
— Rapports moral et financier
– Analyse de la situation présente et perspectives d'avenir du Collège
— Renouvellement du Conseil d'Administration
— Paiement des cotisations.

ETANT DONNE L'IMPORTANCE DE CETTE JOURNEE, LA PRESENCE EFFECTIVE DE TOUS LES ANCIENS ELEVES EST INDISPENSABLE.

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

FORUM DE LA MCA

le Vendredi 27 Mai à 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
sur le thème
«LES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE :
PROJETS HAMASKAïNE»
Projection diapos vidéo
Débat animé par
JULES MARDIROSSIAN

— *Buffet* —
— *Entrée libre* —

A L'OCCASION DU
70ème ANNIVERSAIRE
DE LA VICTOIRE DE

SARDARABAD

DU 26 MAI 1918

LE COMITE SARDARABAD ET LE MOUVEMENT NATIONAL ARMENIEN
vous invitent au

DINER DANSANT

dans les Salons du
NOVOTEL
(Lyon - Bron)
LE SAMEDI 28 MAI à partir de 20 h

Prix des places : 260 F
Renseignements et réservations
tous les lundis de 20h. à 22h.
tél. 78 27 15 84
tous les jours (heures de bureau)
tél. 78 49 22 96
Points de vente des billets :
CORDONNERIE PAPAZIAN
12, rue du Professeur Weill, 69006 LYON
CORDONNERIE ARTISANALE
62, cours Tolstoï, 69100 VILLEURBANNE
FRIO CENTER
15, av. Franklin Roosevelt, 69150 DECINES
SOFISE tél. 78 49 22 96 (heures de bureau)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԳՕԱՄԵԱԿ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՉԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Յուցահանդէս՝
Մայիս 15–էն 30, ժամը 10–էն 22
FOYER INTERNATIONAL D'ACCUEIL PARISIEN
30, rue Cabanis — 75014 Paris
M° GLACIERE — BUS 21

Շորեքշաբթի, Մայիս 25, ժամը 20·15–ին՝
Դասախօսութիւն՝ Հայ Գրականութիւն Գրիգոր Պըլտեան «Լեւոն Շանթ եւ Թատրոնի Հանճարը»:

Հինգշաբթի, Մայիս 26, ժամը 20·15ին «Կլոր սեղան» Լեւոն Շանթի «Ընթացքը», մասնակցութիւն՝ Աբրի Յովսեփեան եւ Թատերական կազմը:

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15–ին՝ Երախաներու յատուկ յայտագիրը, մասնակցութիւն՝ Վիգէն, Սեդա Փափազեան, Թիւրայր Մատիկեան եւ Կարապետ Տէր – Յակոբեան, Ռոզին Թաշճեան եւ իր նուագախումբը, Մարսէյլի Հայ մադրասի Ճեմարանի աշակերտները խօսք կ'առնեն՝ Սեդա Պիպէրեան, Սիլվա Գարագիւլեան, Թիւլ Մարթիրոսեան եւ Յակոբ Պալեան:

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել՝ 42 – 37 – 60 – 10 թիւին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլ կապոյտ Ծովի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝ Յունիս 25–ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՏԷՐԻՓԻՒԼԻ ՍԱՆՈՒՑ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԳԻ - ՊԱՐԻ ՀԱՄՈՑԹԻՒՆ

Ա. ԵԼՈՑԹԸ

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15–ին՝
PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
d'ISSY-LES-MOULINEAUX
25, avenue Victor Cresson

Մուտքը 100 Ֆրանք:

Տոմսերու համար հեռ. – 39 – 85 – 45 – 60 կամ տեղւոյն վրայ:

STE DYNAMIQUE

RECHERCHE

Jeune homme ou jeune femme représentants exclusif, ayant relations avec milieux arméniens pour travail à plein temps sur région Ile de France. Voiture fournie + fixe + commissions.

Ecrire (annonce 852) à
FRANCE - ARMENIE
7, rue Alsace-Lorraine — 69001 Lyon
Joindre C.V. et Photo.

ՀԱՐԱՒ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՐԱՒ
HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 25
MERCREDI
25 MAI
1988
LE NUMERO : 4,00 F

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.756
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.756

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ Ա. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ՝

ՍՈՒՐԷՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆ ԵՒ ԲԱԽԻՐՈՎ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒԱԾ

ՀԱՅԿ. ԳԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿՐԵՄԼԻՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆՈՐ ՅՈՅՑ ՄՈՍԿՈՒԱ

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ԹԻԶԱԽ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ

Նաթաթավերջին դէպքերը արագընթաց իրարու յաջորդեցին, Մոսկուա, Երեւան եւ Բաքու: Նախ, Շաբաթ օր, մամուլը կը հաղորդէր որ երեսուն հոգինոց հայկական պատուիրակութիւն մը, Ուրբաթ օր Մարդարյին Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին յանձնած էր բաց նամակ մը, զոր ստորագրած էին բազմաթիւ հայ անձնաւորութիւններ, պահանջելով որ Սումգայիթի մէջ հրատարակուի Սումգայիթի հայ զոհերուն եւ անհետացածներուն անուանացանկը: Կորբաչովի, Գրոմիկոյի եւ Լիգաչովի (Մարհ. Միութեան ընդհ. գաղափարագէտ) ուղղուած այս նամակին հետեւիններն կ'ուզեն նաեւ որ Սումգայիթի դատավարութեան նիստերը ուղղակի սփռուին: Պատուիրակութիւնը գլխաւորած է նկարիչ Կորիւն Նահապետեան: Ստորագրողներուն մէջ կան գրագէտներ, թեմպէրներ (ինչպէս՝ Սերգէյ Խորայէլեան) եւ ասոնք կը պահանջեն նաեւ որ աւելի մեծ ըլլայ Հայերու համեմատութիւնը դատավարութեան ժողովրդական ատեաղակիցներուն մէջ, որպէսզի այդ դասը աւելի առարկայական քննչութիւն նկատէ: Ստորագրեալները պնդած են նաեւ որ իրենք տեսած են մահուան հաստատ – պաճրները Փետրուարի վերջաւորութեան եւ Մարտի սկիզբը, Սումգայիթի հիւանդանոցը:

Միւս կողմէ, Ա. – Էֆ – Փէ–ի ակնարկած թղթակից մը որ պանդոկին պատուհանէն հետեւած է Բաքուի վերջին ցոյցերուն, յայտարարած է որ այդ ցուցարարները վայելած են իշխանութիւններու լռելեայն մեղակցութիւնը: Ոստիկանութիւնը, կ'ըսէ, չէ միջամտած, թոյլ տալով շուրջ 4000 ցուցարարներուն, որ խուժեն դէպի քաղաքին կեդրոնը, ճիշդ այն հրապարակը որ կառավարութեան կեդրոնատեղին դիմացն է: Ըստ այս վկային, ոստիկանները հեռուէն կը դիտէին, մինչ գործաւորներ, երթալով աւելի ծաւալուն խմբակներ փողոցները կը լեցնէին, պոռալով՝ «Ա–ղբրեջանը՝ Ազրբեջանցիներուն», «մի' դպիք Ղարաբաղին»: Բաքուի բնակիչ – ներն ալ ըսեր են որ այս ձեւով ուզած են հասկցնել Մոսկուայի, որ միայն Հայերը չեն որ փողոց կ'իջնեն: Ազրբեջանի Արտաքին նախարարութեան բանբերն ալ որոշ բարեացակամութեամբ յայտարարած է Յոյթերի թղթակիցին, որ ցոյց մը տեղի ունեցած է Բաքու, 100 հազար հոգիի մասնակցութեամբ (այս թիւը կը հերքուի այլ աղբիւրներէ):

Այս էր կացութիւնը Շաբաթ օր: Երբ կը հասնէր անխուսափելի լուրը՝ Հայաստանի եւ – բարեբախտաբար – Ազրբեջանի կուսակցական Ա. քարտուղարները կը պաշտօնազրկուէին: Որոշումը հաղորդելու եւ անմիջապէս գործադրելու համար Երեւան եւ Բաքու կը փութային երկու պատուիրակներ՝ Պոլիտբիւրոյի երկու անդամ եւ երկու փոխ – անդամ: Ընտրութիւնը, դիպուածի արդիւնք չէր անշուշտ: Երեւան կը ժամանէին Ալեքսանդր Եակովլով եւ Վլադիմիր Դոլգիխ, Բաքու՝ Իգոր Լիգաչով եւ Կէորկի Ռազումովսկի: Այս առթիւ, դիտել կը տրուի որ Երեւան ղրկուած է մէկը (Եակովլով) որ մօտ է Կորբաչովի եւ գօրավիգ հրապարակայնութեան, Բաքու՝ Լիգաչով, կը նկատուի «ընդդիմադիր» մը, այսինքն պահպանողական մը: Ասիկա, կը նշանակէ, ըստ «Լիպերասիոն»ի, որ Երեւան կը ղրկուի մէկը, որ պիտի նպաստէ բարենորոգումներուն, անդին, Բաքու, «հին» մը, որ կարգի պիտի հրաւիրէ Ադրբեջանը:

Դժուար է, անմիջական բացատրութիւններ գտնել այս որոշումներուն առընչութեամբ: Նոր չէ որ կը խօսուէր Դեմիրճեանի պաշտօնազրկման մասին: Անցեալ Ցունիսին ծանր քննադատութիւններու թիրախ էր եւ «տեւելը» կը զարմացնէր: Իր բուն հաշուեցոյցը՝ Ղարաբաղ չէ: «Իւմանիթէ» կը զբէր Երկուշաբթի օր, որ «Օկոնիոք» չաբաթաթերթը այս չաբթու, հրատարակած էր յօդուած մը Հայկ Քոթանճեանի սորագրութեամբ, Ա. քարտուղար Հրազդանի չրջանի: Անցեալ Դեկտեմբերին, ուրիշ կուսակցական պատասխանատուի մը հետ Մաչատրեան – խիստ կերպով քննադատած էր Դեմիրճեանի պահպանողականութիւնը, տիրող կաշառակերութիւնը եւայլն, եւայլն: Քոթանճեան կը յայտնէ իր յօդուածին մէջ, որ Մաչատրեան «ազատած» էր Հայաստանի կուսակցական հակակշռի յանձնախումբի նախագահի իր պաշտօնէն, Ապրիլ 21–ին, իր բացակայութեան իսկ: Քոթանճեան կը կրկնէ իր քննադատութիւնները Հայաստանի մէջ, ժողովրդավարութեան եւ հրապարակայնութեան բացարձակ չգոյութեան համար:

Բախիրովի պաշտօնազրկումը նուազագոյն կարգադրութիւն մըն է, բաւական յապաղած եւ իր հաշուեցոյցին անունը՝ Ղարաբաղէն աւելի Սումգայիթ է: Ինք, այդ պաշտօնին էր 1982–էն ի վեր, երբ կը փոխարինէր Ալիեւը, որ Մոսկուա կը կանչուէր Պոլիտբիւրոյի որպէս անդամ (անկէ ի վեր ճամբու դրուեցաւ): Այս անգամ, իր պաշտօնին կ'անցնի դիւանապետ մը՝ Ռահման Վէզիրով, նախկին դեսպան՝ Աֆղանիստան, նաեւ, անցեալին ընդհ. հիւպատոս՝ Կալկաթա:

Պաշտօնազրկումները, որոնց լուրը տրուեցաւ Շաբաթ օր, հետեւանք է, ըստ ԹԱՍ–ի «Առողջական պատճառներու», ինչ որ իւմուռի պատճառ եղած էր, երկուշաբթի օր, «Լիպերասիոն»ի, որ կը դրէր թէ այդ պատճառով կրեմլին հիւանդապահներ ղրկած էր Երեւան եւ Բաքու: Լիգաչովի եւ Եակովլովի տեղւոյն վրայ երթալը որոշուած է, Հինդշաբթի օր, Պոլիտբիւրոյի մէկ նիստին ընթացքին:

«Մոնտ», Մայիս 24–ի իր թիւով արձագանգելէ ետք այս փոփոխութեանց եւ վերջին իրազարձութիւններուն կարգ մը մտահոգիչ լուրեր կուտայ Բաքուի Հայերուն մասին: Ըստ թերթին, նոյն արեւմտեան թղթակիցը, որ Բաքու դըտնուած է, ըսած է նաեւ թէ Հայերը սկսած են փախիլ, մանաւանդ Զորեքշաբթի օրուան ցոյցէն ետք: Ցայտնած է նաեւ որ ճնշումներ կը գործուին Հայերու վրայ, որպէսզի իրենց աշխատանքը ձգեն ու երթան: Ամէն պարագայի մէջ, մթնոլորտը չատ լարուած է: Այլ աղբիւր – ներու համաձայն, Երկուշաբթի օր, գործադուլի չարժումներ ծայր տուած էին Ստեփանակերտ:

***

Հայաստանի նոր կուսակցապետը՝ Սուրէն Յարութիւնեան, որ ցարդ վարչապետի տեղակալ էր, ծնած է Թիֆլիզ 1939–ին: 1960–ին աւարտած է անասնարուժական – անասնաբուժական հիմնարկը եւ չրջան մը աշխատած է Արտաշատի չրջանը: Հին կուսակցական է, այսինքն՝ «ապարաչիք» մը, որ 1978–էն 1984 աշխատած է Մոսկուայի քարոզչութեան ճիւղը: Տոքթոր է նաեւ փիլիսոփայութեան:

Կարէն Դեմիրճեան կուսակցութեան Ա. քարտուղարի պաշտօնը կը վարէր 1974–էն ի վեր:

× Մոսկուայի Հայոց զերեզմանատան մէջ, չուրջ 300 Հայեր հաւաքուած են կրկին, Կիրակի օր, պահանջելով որ լուսարանութիւններ տրուին Կովկասի անցուդարձին մասին:

× Ցապաղումով ստացանք այն խիղճի բաց նամակը, զոր Սիլվա Կապուտիկեան, ուղղած է, Ապրիլ 5–ին, խորհրդային չորս մատուռականներու, ռոնք Մարտ 25–ին, յօդուած մը ստորագրած էին «Իզվեստիա»ի մէջ, բայց թերթը չէ հրատարակած Ս. Կապուտիկեանի գրութիւնը, որու կ'անդրադառնար նաեւ «Լիպերասիոն» Մայիս 23–ի իր թիւով «Հայուհիի մը բաց նամակը՝ ծանրակշիռ Մոսկուայի համար» խորագրին տակ: Արդարեւ Սիլվա Կապուտիկեանի նամակը, դառնութեամբ լեցուած, Զոլայական «կ'ամբաստանեմ» մըն է, ուր բանաստեղծուհին բառերը չի ծամծմեր եւ համբերատար ու մչտականօրէն խաբուած ժողովուրդի մը ամբողջ լեզին կը թափէ: Նամակին հայերէն թարգմանութիւնը լոյս տեսած է «Դրօշակ»ի Ղարաբաղի նուիրուած Մայիսի յատկանշական երկրորդ թիւին մէջ, կը հրատարակենք զայն շաբթուընէ սկսեալ:

× Ղարաբաղ, որ իր տարեկան հաշուետուութիւնը, ամէն տարի պարտի ղրկել կեդրոնական կառավարութեան, այսինքն՝ Բաքուի, այս տարի ղրկած էր Դեմիրճեանի, յայտնելու համար թէ ոչ մէկ զործ ունի Ազրբեջանի հետ: Դեմիրճեան ալ Մոսկուայի հարց տուած է թէ ի՞նչ պէտք է ընել ու ըսուած է իրեն թէ պէտք է առնէ:

× Մատենադարանին առջեւ եղած առաջին յոյցերու ընթացքին, ժողովուրդը պահանջած է Դեմիրճեանի քաշուիլը:

***

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ

ԹԵԿՆԱԾՈՒ Օ – ՏԸ – ՍԷՆ–Ի 13–ՐԴ ԸՆՏՐԱՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Շաբաթ, Մայիս 21, կէս գիշերին փակուեցան ընտրացանկերու արձանագրութիւնները: Կարդ մը ներքին տարակարծութիւններէ զատ, մեծամասնութեան երկու հոսանքները (ԷՒ – Փէ – ԷՒ եւ ԻՒ – Տէ – Էֆ) որոնք միացած էին ԻՒ – ԷՒ – Սէ նոր պլտակին տակ (Համամբման եւ կեդրոնի Միութիւն), մէկ թեկնածու կը ներկայացնեն զրեթէ բոլոր ընտրաչրջաններուն մէջ: Ներկայիս ալ երեսփոխան, Փաթրիք Տէվէճեան կը ներկայանայ Օ – Տը – Սէն–ի 13–րդ ընտրաչրջանին մէջ:

Բոլորին աչքերը սեւեռած են Մարսէյլ, ուր կը փէնի թեկնածութիւնը (8–րդ ընտրաչրջանին) տեսակ մը փորձաքար է: Ընկերվարականները անոր դիմաց հանած են Մարիուս Մաս (Վիկտուռուի քաշուելէն ետք), մինչ Փըղէ կը ներկայանայ Շրդ ընտրաչրջանը: Բոլորովին անակնկալ մըն էր Պերնար Թափիի թեկնածութիւնը, ան ալ ընկերվարականներու հովանաւորութեան ներքեւ (6–րդ ընտրաչրջան): Մարսէյլ, սակայն, երեսփոխանական այս ընտրութիւններով քաղաքապետական ընտրութիւններ կը պատրաստէ: Վերոյիչեալ երեք անուններու փնտռած բուն աթոռը, Փալէ Պուրպոն չէ, այլ՝ Մարսէյլի քաղաքապետի աթոռն է: Թափի, որ պարտադրուած թեկնածու մըն է, դէչ անակնկալ մը ունեցաւ Շաբաթ գիշեր Օ–լէմփիք տը Մարսէյլի պարտութեամբ Փարի Սէն – Ժերմէնի առջեւ, քանի որ ինք է «ափրը», Օ – Փէ–ին եւ Ֆութպոլն ալ իր գերն ունի: Քիչ մը մեծ խօսիկ, այս «յաջողած» գործատէրի տիպարը յայտարարեց թէ ընտրուելէն ետք, այդ չրջանին մէջ, գործազուրկ չի մնար:

Միշա Մարսէյլի մէջ, եւ Ազգ· ճակատի ցանկերուն վրայ, երկու Հայ փոխ – թեկնածու կայ՝ Ժ. Փ. Պէրպէրեան եւ Պերնար Քիւչիւքեան (փաստաբան):

***

Մխիթարեան տարեկան ուխտագնացութիւնը ըրաւ Սոլիւթրէ, բարձրանալով ժայռը (495 մեթր), իր մտերիմներուն հետ: Խօսակցութիւններու ընթացքին, ըսաւ որ ապառաղջ բան է, որ մէկ կուսակցութիւն միայն կառավարէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ, բաւական ծանր միջադէպեր պատահած են եւ Թուրք չինծու Հանրապետութեան բանբերը յայտարարեց թէ ձերբակալած է երկու Թուրք կիպրացիներ, իբրեւ հետեւանք բախումներու: Առաջինը տեղի ունեցած է Փիլա, մինակ գիւղը ուր դեռ մխասին կ'ապրին Թուրքեր եւ Յոյներ, 1974–ի Թրքական յարձակումն ի վեր: Շաբաթ օր, կաղոյտ սպաւարտաւորները ազդարարութիւն մը կատարած էին Թուրքի մը, ոչ իր հօտին համար ցանկապատ մը կը չինէր ևo մէնց լէճտին մէջ: Թուրքը կրակ բացած էր եւ ծանրօրէն վիրաւորած ՄԱԿ–ի զինուոր մը, որ իր կարգին կրակելով մեռցուցած էր Թուրքը: Քիչ ետք, կրկին հրացանաձգութիւն եւ երկրորդ զինուոր մը (ՄԱԿ–ի ուժերէն) կը վիրաւորուէր: Երկու ձերբակալուածներէն մէկը սպանուած Թուրքին տղան է: Այս առթիւ, Քլօտ Շէսոն, որ Միջերկրականեան քաղաքականութեան եւրոպացի պատասխանատուն է, յայտարարած է, որ չի հասկնար թէ Թուրքիա ի՞նչ չահ ունի զրաւման զօրք պահելու կղզիին հիւսիսը:

ԱԹԷՆՔի մէջ, երկու կառքեր որոնք կը պատկանէին Թուրք դիւանագիտական մարմնին, պայթած են Կիրակիէն երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը: Զոհ չկայ: Կը կարծուի որ այս ռճբափորձը կապ ունէր Թուրքիոյ Արտաքին նախարար՝ Մ. Եըլմազի այցելութեան հետ Ցունաստան: Ատրճանակի եղած է «Նոյ· 17–ի յեղափոխական կազմակերպութիւնը», ծայրայեղ – ձախ չարժում մը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՑ նոր կուսակցապետն է Կարոլի Կրոշ, որ ընտրուեցաւ Կիրակի իրիկուն յաջորդելու համար Եանոշ Քատարի, 76 տարեկան, որ «Հունգար ընկերվարական բանուորական կուսակցութեան» քարտուղարն էր 1957–էն ի վեր: Քատար կորնցուց նաեւ Պոլիտբիւրոյի իր աթոռը:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ քուէարկած է բանաձեւ մը, որուն համա–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՀԱԻԱՍԱՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆ»

Զարթօղի կցումին պահանջքով ծայր առած ալեկոծումէն ետք բազմութիւնները անցած են սպասողական դիրքի: Ճիշդ է որ պահանջատէր Հայերու արուեցան որոշ իրաւունքներ (հեռատես – սիլի հաղորդում, մշակութային կապեր եւայլն), սակայն այդքանը հեռու է ամբողջական գոհացում պատճառելէ: Զարթօղի հայութիւնը բացէ ի բաց յայտնեց այս պարագան, յատկօրէն ընդգծելով, թէ իր ներկայացուցածը հողային կցումի պահանջքն էր, եւ ոչ մէկ երկրորդական, երրորդական «չնորհ» կրնար փոխարինել զայն: Ուրեմն, բացուած է սպասողական շրջան մը· կցումի պահանջքով հրապարակները յորդեցնող բազմութիւնները կը սպասեն հիմա Մորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան յունիս – եան պլենումին, ուր օրակարգի նիւթ պիտի դառնայ ազգութիւններու հարցը: Այս սպասումը չեչտուեցաւ անցեալ շաբթուան նոր ցոյցերով:

Մինչեւ հոս, հայկական պահանջքը ոգրակուեցաւ երբեմն «ազգայնական», ինչ որ կը հակադրուէր միութեան միջազգայնական սկզբունքին: Ակէ զատ այս պիտակը անիրաւուած մարդու զայրոյթ ու յուսախաբութիւն յառաջ բերաւ այն բազմութեան մօտ, որ պատմական անարդարութեան մը սրբագրումը կը պահանջէր· բազմութիւն, որ առղանգեց Մեսրոպ Մաշտոցի հետ Լենինի ու Կորբաչովի նկարներով, նաեւ իր ամբողջական փարումը յայտնելով վերակառուցումի նորօրեայ քաղաքականութեան· բազմութիւն որու արդար, այլ քանիցս լռութեան մատնուած ձայնը մինչ «նացիոնալիստ» կ'անուանուէր, անդին իր ազդակիցները զոհը կը դառնային նեզմիտ, յետադիմական, ազգայնամոլ էհինցող կիրքերու:

Մորհրդային իրականութեան մէջ թէ ի՛նչ կը նշանակեն «նացիոնալիստ» ու «ինտերնացիոնալիստ» եզրերը, թէ ի՛նչ շրջանակներու մէջ պէտք է զետեղել զանոնք, հեռագրքրքական պիտի ըլլար դիտնալ, յատկապէս յունիսեան պլենումին նախորդող սա օրերուն: Այս կարգի հետաքրքրութիւններու գոհացում տուող չահեկան յօդուած մըն է փրոֆ· Մ· Մելիքեանի «Հաւատարիների Միութիւն» խորագրուած գրութիւնը, հրատարակուած «Սովետական Հայաստան»ի Մայիս 4–ի թիւին մէջ («Արմէնփրէ»ս – Ապրիլ 30 / Մայիս 10, «Ցառաջ» Մայիս 19):

Խօսելով կուսակցութեան ծրագրին քննարկումի օրերէն, Մ· Մելիքեան կը չեշտէ մերժումը «Կուլտուր – ազգային աւտոնոմիա»յի տեսութեան մը զոր կ'առաջարկէին որոշ անդամներ· Լենին այդ տեսութիւնը կը նկատէ՝ «ամենա – ըրբրին, ուստի եւ ամենավնասակար ճացիոնալիզմ, նկատելով որ ան սկզբուն – ֆօրէն հակասում էր պրոլետարական ինտէրնացիոնալիզմին»:

Իսկ ասոր փոխարէն Լենին պարտք կը նկատէ «պաշտպանել մի յատուկ պահանջ ազգային հարցում, այն է՝ ազգերի ինքնորոշման իրաւունքը, այսինքն՝ *բռնա* – *ֆական* անջատման իրաւունքը»: *Այս նշումը կ'ամբողջանայ հետեւեալ կարեւոր կէտով·* – «Ինքնորոշման իրաւունքը նշանակում է հարցի լուծումը ոչ թէ կեդրոնական պառլամենտի կողմից, այլ անջատուող փոքրամասնութեան պառլամենտի, սէյմի, ռեֆերանտումի միջոցով»: *Աւելի յստակելով այս դաղափարը, Լենին կը շարունակէ·* – «որպէսզի չխախտենք ինքնորոշման իրաւունքը, մենք պարտաւոր ենք ոչ թէ «ֆուէարկել յօգուտ անջատման», այլ ֆուէարկել, որպէսզի իրեն՝ անջատուող մարզին թողնուի այդ հարցի լուծումը»:

Մ· Մելիքեան ապա կ'անդրադառնայ «անձի պաշտամունքի ժամանակաշրջանում ազգ· ինքնորոշման քննագատում տեղ գտած որոշակի խեղումներ»ուն, *այս կարգին դասելով նաեւ Ղարաբաղի հարցը:*

Այսօրուան իրադրութեան ու պատմական վերյիշեալ նշումներուն լոյսին տակ

ՆԻՍԻ

ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԸ

ՆԻՍ· – («Ցառաջ»)· –

Ապրելու, գոյատեւելու եւ բարգաւաճելու անզիջող ոգին, ինչպէս այլուր, հոս եւս ի յայտ կուգայ Մեծ Եղեռնի տարիներէն անմիջապէս ետք: Առանց պատմական յաւակնութիւններու, հպարտութեամբ կ'արձանագրենք, թէ Նիսի եւ շրջակայքի ցան ու ցրիւ հայու բեկորները անմիջապէս կը մտածեն լեզու, հաւատք եւ ինքնուրոյն դիմագիծ հաստատող առաքելութիւններ ստեղծելու մասին: 1928–ին վեր կը խոյանայ ձեռամբ Մարսէյլի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, բարերար Տիգրան Զամբերեանի, Ս· Աստուածածին մատուռը: Հովտաւոյն սուր կողքին, տարիներ ետք, բարերար Գալուստ Կիւլպէնկեանի կողմէ, ի յիշատակ իր կնոջ Նուարդի: Եկեղեցիին հիմնադրութենէն առաջ եւ ետք, տարիներու ընթացքին կեանքի կը կոչուին միութիւններ, ակումբներ՝ առանձին ծրագիրներով եւ տեւաբար նոյն տեսլականով, – Հայ Մարզականը, իր ակումբով, նորահաս մարզիկներու միասնական տրտփով, Նիսի Հայ Տիկնանցը՝ կրթական եւ բարեսիրական առաջադրութիւններով, – ցայսօր մեծ զոհողութիւններով եւ ժրաջան աշխատանքներով կը պահէ միօրեայ դպրոց, յիսունէ աւելի աշակերտներով եւ չորս ուսուցչուհիներով, – Հայ Մշակոյթի Օճախ, համապատասխան գործունէութեամբ· յետպատերազմեան սուր կողքին համանուն յանձնախումբ՝ գրասէրներ – մշակոյթ քայլերգի ձեռնարկ – ներով: Քանի Հայ Տիկնանցը՝ միօրեայ դպրոցով, բարեսիրական եւ այլ ընդհանուր ազդանուէր աշխատանքներով, Սեւան Ակումբ, նոյն քաղաքին մէջ, երիտասարդ տարրերով եւ կարելիութեանց սահմաններու օգտաւէտ գործունէութեամբ, եթէ տարիներ առաջ հիմնադրուած Հ· Բ· Ը· Մ·ի մասնաճիւղը՝ ծանօթ առաքելութեամբ, Քոթ մ'Ազիւրի Հայ Դատի Պաշտպան յանձնախումբը՝ ազգային իտէալները վառ պահելու եւ հետապնդելու գործով: Առանձնակի դեր կը կատարեն Նիսի եւ շրջակայքի Հայոց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօն· Ընկ· վար – չութիւնները· տասնք տեւական հունի մէջ կը դնեն գաղութիս ազգային – կրօնական կեանքը: Յաջորդաբար հոգեւոր հովիւներ, որոնցմէ վերջինը՝ ցայսօր, Տարօն Ծ· Վրդ· Ձէրէճեան, կը ճգնին փոքրաթիւ գաղութի մը ճակատը օրէ օր առաւել ցայտուն գարձնել: Միշտ աւելի ճոխ պատկերացումով 1973–էն ի վեր լոյս կը տեսնէ Գեղարդ պարբերականը:

Մայիս 15: Անկասկած պատմական օր մը մեր փոքրաթիւ գաղութին համար, որ

յատագրիչ հեռապատկեր մը կ'ընծայէ հայկական պահանջքին հանդէպ Մոսկուայի յունիսեան պլենումը, եթէ գործընթացը հիմնուի լենինեան վերոյիշեալ սկզբունքներուն վրայ: Սակայն այս կարգի խնդիրներու կարգադրութեան միակ «դեղագիրը» երկրի մը – այս պարագային Մորհրդային Միութեան – Սահմանադրութիւնն է որ կը անօրինէ ընտրելի ճամբան: Մորհրդային Միութեան սահմանադրութիւնը ինքնաւար մարզի մը համար հետեւեալ տրամադրութիւնը ունի· «ինքնաւար մարզին վերաբերեալ օրէնք մը անոր երեսփոխանութեան խորհուրդին առաջարկով պէտք է ընդունուի հովանաւորող հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ»: Արդ, Սադրբէյճանի հանրապետութեան հովանաւորութեան ենթակայ Լեռնային – Ղարաբաղի երեսփոխանութեան խորհուրդը այս մասին ըսած է իր խօսքը· կը մնայ Սադրբէյճանի Գերագոյն Մորհուրդին պաշտօնական որոշումը այս մասին, որ անդուշակելի գաղտնիք մը չէ: Հարցը հոն է, որ Մորհրդային Միութեան Սահմանադրութիւնը չի նշեր այն պարագան թէ ի՛նչ կ'ըլլայ յայնորդ հանդրուանը հովանաւոր հանրապետութեան մը Գերագոյն խորհուրդին մերժողական որոշումէն ետք:

Ա· ԹՈՓՈՑԵԱՆ

օր աւուր կ'ամէ, ընդհանրապէս դուրսէն ժամանող տարրերով: Տարիներու, տասնամեակներու երազ մը կ'իրականացուի՝ Պարսամեան համալիրի չքեղ կերտումով, – Մշակոյթի Տուն, մանկապարտէզ – դպրոց, ժամանակակից բոլոր իրայատկութիւններով: Եւ, լայն հեռանկարներով:

Անհրաժեշտ կը նկատենք արձանագրել, թէ դիմաւորելու այժմու վարչութեան եւ մեր յարդարժան հոգեւոր հովիւին իրատես, գաղափարապաշտ ու գործունեայ ոգիին եւ ձեռք առած քայլերուն չնորհիւ է, որ մենք ներկայիս կ'ունենք – նանք մեր համեմատաբար փոքրաթիւ գաղութին պատիւ բերող եւ, ինչու չէ նաեւ առաւել ընդարձակ գաղութներու բարի նախանձը չարժող հոյակերտ հաստատութիւնը մը:

Կը նչենք հրճուանքով, թէ ներկայիս մեր մատուռին կողքին մենք կ'օժտուինք չուրջ հազար մեթր քառակուսի տարածութիւն ներկայացնող չինուածքով մը: Միայն ներքնամասը՝ ընդարձակ գեր – արդիական սրահ, 450 քառ· մ·, երկրորդ յարկը չորս դասարաններ՝ ընդարձակ, փոքրիկներու իւրայատուկ ժամանակակից հանդերձարան սարքերով, վերը՝ տանիք՝ ապագային պարբեր: Անշուշտ խոհանոց, ճաշարանութեան յարկաբաժին եւայլն: Յատակամասը ընդլայնուած՝ կառատեղ, զարդարուն, ինքնաչարժերու երթ ու դարձի լայն ճամբայ:

Հիմնաքարը կը դնեն 1986–ի երկրորդ կէսին, իսկ շինութեան աշխատանքները կը սկսին անցեալ տարուան Մարտին:

Մայիս 15, Կիրակի, առաւօտ եւ իրկունը մատուռին եւ համալիրին մէջ կը համախմբուին հազարի հասնող ազգայիններ՝ երեց – երիտասարդ, երկու սեռէ: Առաւօտեան հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագը կը կատարէ Գերա Աբք· Նազդաչեան, Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց, իր չուրջն ունենալով Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Տարօն Ծ· Վրդ· Ձէրէճեան: Պատարագի երգեցողութեան կը մասնակցի խմբավար Յաչիկ Եղմազեանի Մարգիս Ս· Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը՝ կոմիտասեան ծանօթ չարահիւսութեամբ:

Պատարագիչը՝ Գերա Աբք· Նազդաչեան, իր քարոզին սկիզբը նախ կը կարդայ պատուոյ հովանաւորող Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·ի հեռագիր – պատգամը՝ ուղղուած Տարօն Ծ· Վարդապետին եւ Վարչութեան· –

Որպէս մշակութային եւ հոգեւոր կեդրոն, ձեր եկեղեցիին կողքին կառուցուած նորաշէն Պարսամեան համալիրի բացման առթիւ, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինէն կը ղրկենք ձեզի եւ համայն Նիսի հայութեան՝ Հայրապետական Մեր օրհնութիւնը եւ բարի մաղթանքները ձեր համայնքի եկեղեցաշէն գործունէութեան համար:

Համալիրի բարերար՝ Տ· Պարսամեանին կը ղրկենք Հայրապետական Մեր յատուկ գնահատանքը եւ օրհնութիւնը իր ազգա – շէն բարերարութեան առթիւ, մաղթելով միեւնոյն ժամանակ բաջառողջութիւն եւ ընտանեկան երջանկութիւն:

Հայրապետական մեր գնահատանքը նաեւ եկեղեցւոյ ժրաջան վարչութեան եւ Շինարարական կորովի յանձնախումբին:

Ա·յնուհետեւ Գերա Աբք· Նազդաչեան կ'ընդլայնէ կաթողիկոսին միտք – բանին ընդգծելով, թէ շրջանիս հայութիւնը կ'արձանագրէ նոր ծաղկազարդ մը, քանի հոգեւոր կամարին կոզքին անիկա կը ստեղծէ ոսկիէ օզակ մը հայ դիրքին, մշակոյթին, պատմութեան, փառաւորու – մին ձգտող Մշակոյթի Տուն եւ դպրոց: Ժողովուրդին փարումը գաղափարին եւ ձեռնարկին կը նկատէ առաւել քան օրհնակելի, ուսանելի:

Տարօն Ծ· Վարդապետ եւս կարճ խօսքերով դրուատիքը կը հիւսէ իրականութիւն դարձած երեւոյթին:

Մուտքին՝ հայկական տարազներով պարմանուհիներ յատուկ հրատարակուած գեղատիպ դրքոյկներ կը բաժնեն՝ գաղութին անցեալին հայոց եւ նոր կառոյցին իրագործումին յաջորդական եբեմները պարզող: Դուրսը՝ հեռատեսիլ՝ ներքին ոգեկոչումը հեռատփռելու համար: Ներսը՝ խառնարամ բազմութիւն, պաշտօնական Ֆրանսացի եւ հայ անձնաւորութիւններ եւ Հայ նախկին ռազմիկներ, դիմադրականներ, իրենց զրօսչակներով:

Ապա պաշտօնական բացում Նիսի եբեսփոխան – քաղաքապետ՝ ժագ Մէտը-

ԸՍՏ ՕՐՈՒԱՆ

Մայիս 24–էն 31, Փարիզի Ազգ Մատենադարանի Մշակութային Կեդրոնը իր վերջին գործերը կը ներկայացնէ նկարիչ Տիր Վահագն:

Արուեստագէտը ծնած է Պէյրութ 1956–ին, յաճախած Գեղարուեստից Ազգ· Ակադեմիան, յետագային մասնակցած բազմաթիւ հաւաքական ցուցահանդէսներու եւ 1985–ին տուած իր առաջին անհատական ցուցահանդէսը Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի Կիւլպէնկեան սրահը:

1986–էն Փարիսա հաստատուած է:

***

«Ֆրանսայի Հայ արուեստագէտներու» (Artistes Plasticiens Arméniens de France) կը ներկայացնեն Մարի – Սիւզան Կոչեան նկարած «պատկերներ» (խմած), Փարիզի Ս· Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնը (10 պիս ռիւ Թուէն), Մայիս 27, 28 եւ 29–ին (կէսօրէ յետոյ):

ակնի կոմիտէ՝ Պարսամեան համալիրի Նահանգապետ Ժան – Փիէր Փեննոյի հետ, նոյնպէս պատուոյ նախագահ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին առընթեր, անի իր կարճ բացման խօսքին մէջ դիտել կուտայ, թէ շրջանիս հայ համայնքը, ինչպէս այլուր, որքան կարեւոր դեր կը կատարէ հինէն ցայսօր Ֆրանսայի մէջ, կ'ըսէ, թէ ցեղասպանութեան ենթարկուած ժողովուրդի մը մնացորդացը կ ձգտի տեւական կերպով պահպանել իր ինքնատիպ դիմագիծը՝ դիր, դրամատնութիւն, մշակոյթ, պատմութիւն: Ֆրանսի կը կենայ ինչպէս միշտ: Ան դէն, այս առիթով կ'աւելցնենք, թէ եւ քաղաքապետարանի որոշումներով, կ'ընդառաջէ, ֆինանսական եւ բարոյական դոյզ մարզերու մէջ, գաղութին պահպանութեան:

Օր· Սիւզան Պարսամեան՝ ակամայ բացակայ ծնողքին անունով Ֆրանսերէն կը չնորհաւորէ կատարուած աշխատանքները եւ կ'աւելցնէ, – Հոգ ու բոլորիս բաղձանքը կը մնայ, որ ասով վէմ մը հաստատուի ի փառս հայ դիրքին, խոսքին, մշակոյթին, եւ, մէկ բառով Հայաստան – Հայութեան, Ֆրանսայի հարաւի այս ափերուն վրայ:

Հանդիսավար Վրէժ Պալասանեանի չբաւէրով, այնուհետեւ խօսքը կը տրուի Կրօն· Ընկ· Վարչութեան անխոնջ նախագահ՝ Գրիգոր Աժոթերնեանի: Ի տես իրականացումին, իրաւամբ, կը չեշտէ, թէ ո՞վ կրնար երեւակայել, որ եղեռնի մնացորդացը՝ իրմով եւ իր չորս յաջորդներով երկար տասնամեակներ եռանդ կրնար այս ձեւով եւ ճամբով ներկայութիւն մը հաստատել՝ ապագայի վառ ակնկալութիւններով Միջերկրականի այս կողմերուն հողաշերտին վրայ: Գաղութին անունով չնորհակալութիւն քաղաքապետին, անոր գործակիցներուն ընծայած օժանդակութեան համար:

Հոգեւոր հովիւը, իր կարգին, կը բերկէ Ֆրանսացի անձնաւորութիւններու ներկայութիւնը, այլոց կարգին՝ Քալնօսո, Տիկին Սոլանժ եւ բազմաթիւ պաշտօնական հանդամանքներ: Կ'արտասանէ Օր· Մակի Ֆօշարի նամակ մը: Ով Հայոց աշխարհ խմբերդ, Մեան: Ով Հայոց աշխարհ խմբերդ, Մեան: Ով Հայոց աշխարհ խմբերդ, Մեան

ՓԱՐԻԶԻ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳԱՀՈՒՄԲԸ ՎԵՆԵՏԻԿ ԵԻ Ս. ՂԱԶԱՐ

Երկարատեւ եւ յոգնեցուցիչ ճամբոր – դութիւնէ մը վերջ հասանք Վենետիկ, Մայիս 12–ին:

Մայիս 13, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9·15–ին համերգը տեղի ունեցաւ Վենե – տիկի Սան – Սեբեֆանօ մայր տաճարին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Ոչ մէկ պարապ տեղ...:

Ցայտագրին առաջին մասը կը կազմէին կրօնական երգեր՝ իսկ երկրորդ մասը աշխարհիկ: Սօլիստներն էին՝ Օր. Սոնիա Նիկողոսեան, Պր. Ժ. Պօղոսեան, Ռ. Մարթայեան, Մարիօ Չօնիօթիս եւ Օր. Քլէօ Նազարեան:

Կրօնական երգեր՝ ... Այսօր տօն է, Քրիստոս ծնաւ, Մեծացուցէք անձն իմ գՏէր, Գովեա Երուսաղէմ, Ով է որպէս, Հաւատարիմ, Սուրբ – Սուրբ, Օրհնեալ է Աստուած, Քրիստոս պատարագեալ, Եւ պիցի:

Ցայտագրին կրօնական բաժնին մէջ եւս արդէն՝ մաս մը կոմիտասեան համերգներու ցանկին առընչութեամբ՝ մեր սիրելի «Ցառաջ»ի Ապրիլ 20–ի թիւին մէջ լեցուեցաւ այդ ձայնագրութիւններու անբիծութեան մասին, որը կ'իրագործէ ներկայիս Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը, ինչ որ առաջին անգամ լսելով 1906, Դեկտեմբեր 1 թուականէն ի վեր, իր յայտագրին մէջ, եւ որպէս այդ մեկնաբանեց...

1.– «Երգ զիշերային ժամու».
2.– «Մեծացուցէք Աստուածածնին».
3.– «Երգ Ոսկեբերանի».

Գալով ի մասնաւորի, այդ ձայնագրութիւններուն խորհրդաւոր եւ երաժշտական ճշդրիտ մեկնաբանութեանը վերաբերեալ՝ երգչախումբը իր կարելիութեան սահմաններուն մէջ՝ անաչառութեամբ լաւագոյնս արձագանգեց, հրաւիրելով խանդաղատանքը ունկնդրողներուն՝ որոնք ցնծութեամբ եւ ոմանք նոյնիսկ յորնկայս անվերջ ծափահարեցին...

Աշխարհիկ երգեր.–

Օր. Սոնիա Նիկողոսեան մեներգեց՝ «Մայր Իմ» անվերջ ծափահարութիւններ ... կրկնեց: Երգչախումբը մեկնաբանեց կալի երգ, Ինչո՞ւ Պինկէօլը մտար, Եար ձան արի, Էս օր Ուրբաթ է, Ջուր կուգայ վերին աարէն, Ջար զընկը, Կռունկներ, Ցորեն եմ ցանէ, Հոպ չորորա, Նանօր... մաս մը:

Համերգը վերջացաւ երեկոյեան ժամը 11·40–ին, չարունակ երգեցողութեամբ առանց զադարի: Արժանանալով հանդիսատեսներուն անվերջ ծափահարութիւններուն եւ գովասանքներուն ... ի մասնաւորի՝ ջերմեռանդ մեր յարգելի կրօնաւոր հայրերէն:

Ցաջորդ օրը՝ Շաբաթ, Մայիս 14, երգչախումբը մեկնեցաւ Ս. Ղազար կղզին: Փոքր չոգենաւին մէջ խճողուած, հըրմըշտուկ. ոտքի կանգնելու հնարաւորութիւնն իսկ զրեթէ չկար: Թէ տեղացի ժողովուրդ, ինչպէս նաեւ տեղւոյն զբօսաշրջիկներէ, նաեւ կարեւոր քաղաքներէ, մասնաւորաբար Միլանէն: Այս բոլոր համախմբումները՝ շնորհիւ պատերուն վրայ զետեղուած Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբին ժամանումի ծանուցումներուն:

Հասանք Ս. Ղազար կղզին կէսօրէ վերջ ժամը 3·20–ին: Մուտք գործեցինք բոլորս Մայր տաճար:

Համերգը սկսաւ ժամը ճիշդ 3·40–ին, մեկնաբանելով միայն նախօրեայ կրօնական յայտագրի բաժինը:

Երգեցողութիւնը իսկական փայլ մը եղաւ ճաճանչապեղ մարմարեայ կամարներուն տակ՝ անընդհատ եւ անվերջ ծափահարութիւնները՝ ի մասնաւորի մեր կրօնական հայրերուն՝ հոգեկան ապրումներուն եւ գոհունակութեան:

Պիսերու պատճառաւ, երգչախումբը, մեկնաբանեց՝ «Կռունկներ» ... կրկնութեամբ: Համերգը վերջացաւ ժամը 4·45–ին: Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի տեսուչ՝ Հայր Ռափայէլ Անտոնեանի առաջնորդութեամբ, թափօրով, յամրաքայլ ուղղուեցանք դէպի յատուկ ողբացեալ՝ երաժշտագէտ – յօրինող եւ խմբավար՝ երգչախումբիս նախկին գեկավար՝ Գուրգէն Ալէմշահի հիրիմը ... 1907 – 1947, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ Մայր տաճարի զպրաց դասով միասին: Աճենապատշաճ եւ կատարեալ կարգապահութեամբ:

Արարողութիւնը երգուեցաւ Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի կողմէ: Ցուզուեցաւ համակեց բոլորս:

Արարողութեան վերջաւորութեան երգչախումբը արձագանգեց յատուկ ողբացեալ Գուրգէն Ալէմշահի յօրինած «Աւարայրի պատերազմ»ը յանդուգն եւ ներդաշնակ խորհրդաւոր երգեցողութեամբ գեկավարութեամբ Կարպիս Ափրիկեանի:

Ցետոյ երգչախումբը հիասքանչ՝ մանրամասնօրէն այցելեց պատմական հնադարեան Թանգարանը՝ իր լրիւ ճոխութիւններով եւ հրաշալիքներով:

Ի վերջոյ առաջնորդուեցանք մայր չէնքը, ուր զովացուցիչ ըմպելիներով հիւրասիրուեցանք:

Վանքի մայր դրան մուտքի կից՝ տեղւոյն ծառայող հայրերէն Տ. Ներսէս Արք. Պալեան կանգնած է Հայաստանէն 1280–ի բարձր խաչքար մը, ստացուած անցեալ Ապրիլ 1988–ին, որուն հանդիսութիւնը պիտի կատարուի յարմար առիթով:

Ջերմագին եւ խոր շնորհակալութիւն – ներ Ս. Ղազարի հոգեւոր իշխանութեան, հայր Ներսէս Տէր – Ներսէսեանի, իր ազնիւ ընդունելութեան, ինչպէս նաեւ մաղթանքներ՝ Վենետիկեան մեր բոլոր հայրերուն, որպէս պահակ մեր ազգային բազմադարեան պատմական դանճերուն:

Երգչախումբը երեկոյեան Վենետիկ վերադարձաւ եւ ճաշէն վերջ մեկնումի բաժակներ պարպուեցան՝ խանդավառ երգերով:

Շնորհակալութեան պարտք կը համարիմ, Վենետիկի մեծաւոր հօր, ընդհանուր պատասխանատու Միքայէլ Ցովհաննէսեանի, ինչպէս նաեւ տնօրէն հօր՝ Ռափայէլ Անտոնեանի՝ որուն աչքերը միշտ սեւեռած ի դէպ մեզ, բոլորիս վրայ՝ թէկուզ որեւէ բանի մը վերաբեր եալ կարիքը ունենայինք հայցելու, իր ազօթքներուն ճաշերու ընթացքին, ինչպէս եւ բոլոր աշակերտներուն, որոնց իւրաքանչիւրը միշտ պատրաստակամ, մեզ բոլորիս օգտակար հանդիսանալու նպատակաւ: ... Լաւագոյն յիշատակներով...

Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբ՝ կը սիրէ ամէնուրեք երգն ու գեղարուեստը, մշակոյթն ու մեծապանծ հայ բարբառը:

Մաղթանք երգչախումբին՝ տեւողութիւն եւ յաջողութիւն, դէպի նորանոր անծայրածիր հորիզոններ...:

ԵՒՓԻՄԻ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՀԱՃԵԼԻ ՊՏՈՑՏ ՄԸ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի Ա-րաքս մասնաճիւղը, Համբարձման տօնին առիթով, Մայիս 12, Հինգշաբթի օր, կազմակերպած էր հաճելի ճամբորդութիւն մը դէպի Մոնպելիար:

Առաւօտեան ժամը 7·30–ին 35 լիոնցի Հայեր ժամադրուած էին, 40 Արմէնի փողոցը, որ տարիներ չարունակ եղած է բոլոր լիոնաբնակ Հայերուն առօրեական ժամադրավայրը, ուր Ս. Ցակոբ Եկե – ղեցւոյ Ս. Խաչը, այսօր անգամ մը եւս պահապան պիտի կանգնէր հայապահ – պանման բազմատեսակ մարզերուն մէջ ծլարձակած ընճիւղած կանաչի կազմակերպութեան այս ճեռնարկին:

Հանրաչարժին առաջին չարժումովն իսկ, տարեց սերունդին մի քանի ներկայները բանալով իրենց ազօթագիրքերը, կատարեցին իրենց քրիստոնէական եւ ազգային պարտականութիւնը, որոնց ազօթալից չունչէն փարատեցան հե – տզհետէ խաւար ամպերը, թողելով իրենց տեղը պայծառ արեւին, որ ցոլա – նալով ապակիներէն ներս սկսաւ տաքցնել նաեւ ճամբորդներուն սրտերն ու հոգիները եւ այսպէսով կազմուեցան բարեկամական կամուրջներ: Ամէնուսիկ Հայը անգամ մը եւս առիթը ունեցած էր զօնդալու իր արմատներուն, իր ազգութեան, քանի որ հոն՝ հայերէն երգեր, պատմութիւններ, արտասանու – թիւն ու հանելուկներ, կայծեր արձակելով, հրահրած, բոցավառած էին ըստեղծուած այդ ջերմիկ մթնոլորտը:

Առաջին իսկ հանգրուանին գտան Մայիսեան զով ու լեռնային մաքուր օդը, ուր ճամբորդները հիւրասիրուեցան առաւօտեան սուրճով մը:

Ժամը մօտաւորապէս 12·30–ին հանրաչարժը կանգ առաւ Արմէնի իշխանի առջեւ, ուր ծայրայեղ բծախնդրութեամբ պատրաստուած սեղաններ կը սպասէին անոնց, որոնց չուրջ քիչ յետոյ բարձրացան բաժակներ, սրտաբուխ մաղթանքներու փոխանակումով: Սքանչե – լիօրէն պատրաստուած, հայկական ճոխ ճաշացուցակին մաս կազմող համադամներու սպասարկումէն եւ ճաշարանատիրոջ շնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ, խումբը ժիւրայի մաքուր օդը շնչելով այցելեց Մոնպէլիարի պալատը:

Բայց «ամէն լաւ բան ունի վերջաւորութիւն մը» կ'ըսէ Ֆրանսական առածը: Ամէնուսիկ, յիշատակելի օր մը եւս հասած էր իր վերջաւորութեան մօտաւորապէս ժամը 22–ին, որուն համար չատ մը բացականչ անտարակոյս պիտի զըզջային:

ԵՒՓԻՄԻ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

ԼԻՈՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԶԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՅԱՌԱՋԻԿԱՑ ԱՄԷՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս որ ծանօթ է արդէն մեր ընթերցողներուն, Լիոնի մէջ, Սեպտեմբերին, պիտի բացուի ամէնօրեայ հայկական մանկապարտէզ մը:

«Արդէն եօթը աշակերտներ արձանագրուած են» ըսաւ մեզի Նորվան Եպիսկոպոս, որոշ գոհունակութեամբ մը: Հասկնալի գոհունակութեամբ մը: Արդարեւ, երբ, 1980–ին, Նորվան Եպիսկոպոս – այն ժամանակ վարդապետ – պաշտօնի անցաւ Լիոնի չրջանը, իր առաջին մտածումը եղաւ՝ ինչո՞ւ ընել որ Լիոն ունենար իր ամէնօրեայ հայկական դըպրոցը:

Առաջին կողմնակի փորձ մը, 1981–էն 1983, ամառնային ամէնօրեայ դասարաններ՝ որոնց հետեւեցան բազմաթիւ երեխաներ: Ցաջող փորձ մը՝ որ չէր չարունակուած սակայն: Ազգային Միութեան այն ժամանակուան պիւտճէն չէր թոյլատրած:

«Բարեբախտաբար» յայտնեց մեզի Նորվան Եպիսկոպոս «1984–ին Ազգային Միութեան վարչութեան մօտ ալ, մանաւանդ նախագահ Ռիչար Կազարեանի, նկատեցինք խորունկ համոզում զգրոցի մը անհրաժեշտութեան մասին: Նախագահը կըրթական հարցերու տեղեակ անձերէ խորհըրդակցական մարմին մը կազմեց. անձնապէս, ինքը, չատ գրագեցաւ այս հարցով: Կատարուեցան զանազան պրպտումներ, այցելութիւններ արդէն գործող հայկական զպրոցներուն: Պատրաստուեցաւ տեղեկագիր մը՝ որուն հիման վրայ վերջնական որոշումը արուեցաւ: Վարչութիւնը քաջալերուեցաւ նաեւ Մարզար եւ Արփինէ Մարզարեանի ձեռամբ կատարուած Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան կտակէն: Մեր զպրոցը պիտի կրէ արդէն այս վերջիններուն անունը: Պիւլիւքեան Հիմնարկը եւս յատկացուց դրամ մը եւ կը կարծենք որ պիտի չարունակէ օգնել մեր զպրոցին»:

×

Ամփոփենք. այս տարի մանկապարտէզ մը միայն, առանց զպզելու վերոյիշեալ կտակին՝ որ վերապահուած է իրրեւ օժանդակութիւն, երբ կարգը գայ ապահովելու զպրոցի չէնք մը, ամէն տարի աւելնալիք դասարաններուն համար: Մինչ այդ՝ մանկապարտէզը պիտի դրծէ Ս. Ցակոբ Եկեղեցւոյ կից, Ազգային Տան մասնաւորապէս պատրաստուած դասարաններուն մէջ, երեք եւ չորս տարեկան երախաներու համար, երկու արհեստավարժ ուսուցիչ կամ ուսուցչուհիներու գեկավարութեան տակ, Ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուներով:

Կ'ընդունուին, այս տարի, ընդամէնը երեսուն երախայ: Նախատեսուած է կէս օրուան ճաշ եւ մանկանց պահասրահ (կարտըբի):

Նկատի ունենալով որ կայ միայն 30 տեղ, լաւ կ'ըլլայ, անկասկած, որ ծնողները աճապարեն արձանագրել տալու իրենց մանուկները, ամէնէն ուշ Մայիս 31–ին: Ուսուցումը ձրի է: Դիմել Ազգային Միութեան դիւանը, 40 Արմէնի փողոց:

Հեռաձայն.– 78 – 60 – 47 – 18 լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար:

***

Բնականաբար, զպրոցի մը հիմնարկութեամբ, նոր բեռ մը պիտի աւելնայ Ազգային Միութեան վարչութեան ուսերուն վրայ: Նշենք որ վարչական ընտրութիւն պիտի ըլլայ Ցունիս 19–ին: Անձնական կարծիք, յաջորդ վարչութիւնը պիտի ունենայ նոր կազմին մօտիկ կամ մը: Մաղթենք որ նոր վարչութիւնն ալ ունենայ միեւնոյն մտահոգութիւնները կրթական դեհնի վրայ եւ հին ու նոր վարչական – ները չխնայեն իրենց ջանքերը յաջողցնելու համար այս ճեռնարկը՝ որ կը զուգադիպի տարեդարձի մը: Միութեան 70–րդ տարեդարձին:

Լիոնի Ազգային Միութիւնը հիմնուած է արդարեւ 1918ին, կարապետ Օզլու անուն անձի մը նախաձեռնութեամբ:

Կը մնայ ալ անշուշտ համայնքին անդամներուն – եւ ուրիշներու ալ – քաջալերել նիւթապէս եւ ծանօթացնել Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան մանկապարտէզը, յուսալով որ ան, յաջորդ տարիներու ընթացքին, պիտի դառնայ հետզհետէ լաւ նախակրթարան մը, համապատասխան մանկան օճախ մը, ամէն տարեշրջանին նոր դասարանի մը յաւելումով:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԹԱՂԹԻԿ ԹԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԵՍԻ «Սենչըրի Փլազա» պանդոկի սրահներէն մէկուն մէջ, Ապրիլ 29–ին, Հայ Կրթական Հիմնարկութեան կազմակերպութեամբ ճաշ – տոնակատարութիւն մը տեղի ունեցած է ի պատիւ փրոֆէսէօր Րիչըրտ Ցովհաննէսեանի, Արդի Հայոց պատմութեան ամպիոնի վարիչ նշանակումին առիթով: Ցայտագիրը վարող Տիկին Ա. Պետրոսեան ներկայացուցած է պաշտօնական հիւրերը, որոնց շարքին Ճորճ Տէօքմէճեանի խորհրդատուներէն՝ Ք. Սամուէլեանը: Բազմաթիւ անձնաւորութիւններու ճառերէն ու չնորհակալութեան խօսքերէն յետոյ, իր կարգին փրոֆէսէօր Ցովհաննէսեան եւս խօսք առնելով, ի միջի այլոց, չեշտած է թէ նորաստեղծ ամպիոնի գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ սերտել Հայոց պատմութեան նորագոյն շրջանը, սկսելով ԺԹ. դարու վերջաւորութենէն՝ մինչեւ մեր օրերը:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԵՍԻ «Ֆերահեան» ազգ. վարժարանի սրահին մէջ Ապրիլ 17–էն 22, Հ. Ց. Դ. «Ռոստոմ» կոմիտէն ու Համազգայինը կազմակերպած են Ապրիլեան Եղեռնի Ոգեկոչումի չաբաթ մը: Ջեռնարկ մը, որ հայ մշակոյթը իր տարբեր երեսներով մատչելի դարձուցած է հայ համայնքին: Մեծ հետաքրքրութիւն ըստեղծած են հայ գիրքերու վաճառքը, արուեստի ցուցադրութիւն – վաճառքը, տոհմիկ տարազներու ցուցադրութիւնը եւայլն: Ներկաները կրցած են ունկնդրել ժողովրդական եւ ազգագրական երգեր, միջնադարեան մեղեդիներ: Ջեռնարկի վերջաւորութեան Ս. Աստուածածնայ դասախօսութիւն մը տուած է «Հայերուն ուղղուած ներկայ մարտահրաւէրները» նիւթով:

հովելու զպրոցի չէնք մը, ամէն տարի աւելնալիք դասարաններուն համար: Մինչ այդ՝ մանկապարտէզը պիտի դրծէ Ս. Ցակոբ Եկեղեցւոյ կից, Ազգային Տան մասնաւորապէս պատրաստուած դասարաններուն մէջ, երեք եւ չորս տարեկան երախաներու համար, երկու արհեստավարժ ուսուցիչ կամ ուսուցչուհիներու գեկավարութեան տակ, Ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուներով:

Կ'ընդունուին, այս տարի, ընդամէնը երեսուն երախայ: Նախատեսուած է կէս օրուան ճաշ եւ մանկանց պահասրահ (կարտըբի):

Նկատի ունենալով որ կայ միայն 30 տեղ, լաւ կ'ըլլայ, անկասկած, որ ծնողները աճապարեն արձանագրել տալու իրենց մանուկները, ամէնէն ուշ Մայիս 31–ին: Ուսուցումը ձրի է: Դիմել Ազգային Միութեան դիւանը, 40 Արմէնի փողոց:

Հեռաձայն.– 78 – 60 – 47 – 18 լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար:

***

(Շար. Ա. էջէն)

ձայն, Թուրքիոյ հետ բնականոն յարաբերութիւններու մշակումին համար պայման կը դրուի Կիպրոսի հարցին կարգադրութիւնը: Այս ուղղութեամբ որպէս առաջին քայլ Թուրքիա պէտք է ետ քաշէ իր զօրքերն ու 1974-ի գրաւումէն ետք կղզի փոխադրած թուրք բնակչութիւնը: Այս քաւէարկութիւնէն ետք Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը որոշած է բնակութեան բանալ իրենց կողմէ Մարաշ մկրտուած կղզիին չրջանը: Եւրոպացիներուն բանաձեւը չատ խիստ է եւ կը դատապարտէ նաեւ դրաւեալ չրջանին մէջ, Թուրքերու ծանօթ «զործունէութիւնը» ճարտարապետական հարստութեան նկատմամբ, որ թալանի տրուած է:

Աճենապի Քիլիս գաւառակին մէջ գինեալ բախում մը տեղի ունեցած է քրդական ապահովութեան ուժերու եւ խումբ մը ահաբեկիչներու միջեւ: Այս վերջինները կը չանային Սուրիայէն Թուրքիա անցնիլ, սահմանի ականուած զօտիէն: Բախումի ընթացքին երկու թուրք զինուոր սպաննուած են:

ՄԱՑՐԵՐՈՒ ՕՐ

ԼԻՈՆ

60 ՏԱՐԵԿԱՆ ԷՔ ԵՒ՝ ԱԻԵԼԻ

ԼԻՈՆԱՀԱՑ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ ձեզ իր կազմակերպած՝

«ՄԱՑՐԵՐՈՒ ՕՐ»ՈՒԱՆ

Շաբաթ, Մայիս 28, «Երեկոյեան ժամերգութիւն» կը կատարէ ժամը 3-ին (Ց.Մ.)

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ

որմէ յետոյ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ՝ ընդունելութիւն, գեղեցիկ գեղարուեստական բաժինով:

Ընդունելութեան ընթացքին կը կատարուին արձանագրութիւնները Տարեկան պտոյտին, որ տեղի պիտի ունենայ Եր. Ցունիս 30-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

***

ՎԱԼԱՆՍ

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Վալանսի մասնաճիւղի վարչութիւնը կազմակերպած է Մայրերու Օրը, Մայիս 28, Շաբաթ օր, կէսօրէ ետք ժամը 3.30-ին սկսեալ, Ե. Հիւսիսեան սրահին մէջ:

6, rue Faventines, Valence

կը խօսի.-

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

- Պատուոյ մօր յիշատակութիւն:

- Գեղարուեստական յայտագիր:

- Հիւրասիրութիւն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլ կապոյտ Խաչի Էջօլա Սասունի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝ Ցունիս 25-ին:

SOUS LA DIRECTION
DU
Pasteur RENE LEONIAN
Du 18 au 31 Juillet
Dans une ambiance chrétienne
et arménienne
SEJOUR
D'ADOLESCENTS
pour garçons et filles de 14 à 16 ans
EN BORD DE MER
A
MONASTIR (TUNISIE)
Activités diverses dont :
planche à voile, tennis, pêche au filet,
excursions . . .
S'inscrire avant le 30 mai
● RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :
PASTEUR RENE LEONIAN
28, ave. Bourgain—92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : (1) 47. 36. 02. 50

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Տիկին Մարի Հայթայեան,

Տէր եւ Տիկին Զարեհ Պէրպէրեան եւ զաւակները,

Պր. Ժաք Հայթայեան,

Եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՅԹԱՅԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 20-ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շորեքչաբթի, Մայիս 25, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Քլամար – Քոմիւնալ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պր. Ժիրայր Մըրեան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանդր Մըրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Մըրեան, Օր. Վիքթորիա Մըրեան, Այրլ Տիկին Էլիզ Վեռաիէ եւ զաւակները, Մըրեան, Հայթայեան, Ալանեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, փոխանակ ծաղկեպըտակի նուէրներով թէ գրաւոր յայտարարութիւն յայտնեցին իրենց քրոջ, հօրաքրոջ, եւ մօրաքրոջ՝

Տիկին ՎԵՐԳԻՆ ԳՈՐԻՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Մըրեան)

մահուան առթիւ:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Մաքրուհի Շէրպէթճեանի, Պր. Սարգիս Շէրպէթճեանի, Տիկին Հայկանոյշ Շէրպէթճեանի իրենց հօր՝ Սերոբիվան Շէրպէթճեանի մահուան առթիւ եւ այս տխուր առիթով չնորհակալութեամբ ստացած է հեռեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկեպսակի.- Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գարայեան 150 Ֆ., Պր. Արիս Գարայեան 150 Ֆր., Պր. Ցարութիւն Շիրվանեան 100 Ֆր.:

ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Անկէնի Նարեկ Մխիթեան Վարժարանը 1988 — 89-ի վերամուտին համար կը փնտռէ ուսուցչուհի մը 10-էն 18 տարեկան աշակերտներու համար, որոնք պատշաճօրէն հայերէնով քննութեան պէտք է պատրաստել:

Հեռաձայնել.- 48 - 41 - 49 - 37

DEUX JOURS DE MUSIQUE
à la M.C.A. d'ALFORTVILLE
Samedi 28 Mai à 15h
AUDITION ANNUELLE
des classes de Piano, Violon, Guitare, Dehol, Kanon.
Dimanche 29 Mai à 18h30
JEUNES TALENTS ARMENIENS
musiciens et chanteurs
de langues arménienne et française
Sous le parrainage de
EVELYNE ALTOUNIAN et MASSIS
Participation aux frais
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Սիրան Սահակեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին սիրելի Տիրուհի Մուսէեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

SEMAINE DU CINEMA ARMENIEN
à Valence

L'Union nationale arménienne de Valence, en collaboration avec le Cinéma Utopia et Radio Méga, organise
LA SEMAINE DU CINEMA ARMENIEN
à Valence, du 25 au 31 mai
au programme :
Bebo de Hamo Beg Nazarian
Tango de notre enfance
d'Albert Mkrtchian
Le Pressoir de Bagrat Hovanessian
Dessins animés
et en hommage à Henrik Malian, trois de ses films :
Le Triangle, Nahabed, La Gifle.
La projection du film Le Pressoir, le samedi 28 mai, à 20h30, sera précédée d'un débat présidé par Mme Annie Mazuray, adjointe chargée des Affaires culturelles. avec la participation exceptionnelle de Georges Garvarentz et Aïda Aznavour.
Le samedi 28 mai, à 17h, Aïda Aznavour dédicacera son livre «Petit frère», à la Librairie Crussol, 10, boulevard Général de Gaulle, à Valence.

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e

CAUSERIE - PROJECTION

Dans le cadre de ses conférences mensuelles, le Centre Culturel Saint-Mesrob présente

JEAN MARTIN
Tailleur de pierre
Compagnon du Devoir
qui nous entretiendra de son expérience sur

LA RESTAURATION DU MONASTERE DE St. THADDEE EN IRAN

avec projection de vidéo-cassette

le Jeudi 26 Mai à 20 h 30
au Centre Culturel Saint-Mesrob
10 bis, rue Thouin — Paris Ve

Un buffet froid sera servi à ceux qui le désirent à 19h30. Participation 50 F. Prière de s'inscrire :
Tél. 43 26 50 43 ou 42 78 31 93.

UGAB
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

DIR VAHAKEN

EXPOSITION
du 24 au 31 Mai
(de 17 h à 21 h)
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Vernissage le mardi 24 Mai de 19h à 21h

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

FORUM DE LA MCA

le Vendredi 27 Mai à 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines
sur le thème
«LES ECOLES ARMENIENNES DE FRANCE :
PROJETS HAMASKAïNE»
Projection diapos vidéo
Débat animé par
JULES MARDIROSSIAN

— Buffet —
— Entrée libre —

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԾՕԱՄԵՒԱԿ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Յուցահանդէս՝
Մայիս 15-էն 30, ժամը 10-էն 22
FOYER INTERNATIONAL D'ACCUEIL PARISIEN
30, rue Cabanis — 75014 Paris
M° GLACIERE — BUS 21

Հինգշաբթի, Մայիս 26, ժամը 20.15-ին «Կլոր սեղան» Լեւոն Շանթի «Ճղթայտածը», մասնակցութիւն՝ Արբի Յովհաննիսեան եւ Թատերական կազմը:

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15-ին՝ Երախաներու յատուկ յայտագիր, մասնակցութիւն՝ Վիգէն, Սեդա Փափազեան, Ժիրայր Մաարլեան եւ Կարապետ Տէր – Յակոբեան, Ռոզին Թաշճեան եւ իր նուագախումբը, Մարսէյլի Համազգայինի ձեմարանի աշակերտները խօսք կ'առնեն՝ Սեդա Պիպէրեան, Սիլվա Գարագիւլեան, Ժիւլ Մարթիրոսեան եւ Յակոբ Պալեան:

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել՝ 42 – 37 – 60 – 10 թիւին:

ԱՑՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, այցելութիւն մը կազմակերպած է Մոնմորանսիի Հանդուտան Տունը: Այս առթիւ օթօքառ մը վարձուած է: Փափաքողները կրնան միանալ:

Մեկնումը, Մայիս 28-ին, Շաբաթ օր, Մշակոյթի Տունէն ժամը 14-ին, 45 հրտ. տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ: Ձգպահ ըլլալ:

l'UGAB

a le plaisir de vous inviter
le Samedi 28 Mai
à 21 heures précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
à une soirée d'information et de soutien
qui permettra à
l'ORGANISATION TERRE et CULTURE
de vous présenter ses activités de sauvegarde et de restauration du patrimoine arménien.

Cette présentation sera suivie de la projection du film
« *TEBI YERGUIR* »
(tourné à Kessab, Syrie, durant l'été 1987)
ainsi que d'un exposé sur les travaux entrepris l'année dernière pour la reconstruction de l'église de la Sainte Mère de Dieu de Dzordzov (Iran).

ՖԷՐԻԳԻՒԼԻ ՍԱՆՈՒՑ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԳԻ - ՊԱՐԻ ՀԱՄԱՑԹԻՆ

Ա. ԵԼՈՑԹԸ

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15-ին՝
PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
d'ISSY-LES-MOULINEAUX
25, avenue Victor Cresson
Մուտքը 100 ֆրանք:

Տոմսերու համար հեռ. - 39 - 85 - 45 - 60 կամ տեղւոյն վրայ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 26
JEUDI
26 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.757 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.757

ԵՐԵՒԱՆ

ՅՈՅՑԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

ՈՒՐԻՇՆԵՐ ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԻՆ ՆԱԵԻ ՄՈՍԿՈՒԱ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՉԷ ԴԱԴՐԱԾ ՈՒ ԲԱՆԱԿԸ ՆԵՐԿԱՅ Է

Յոյցերը կը շարունակուին նոյն ծաւալով Երեւան, ինչպէս կը հաստատէր նաեւ Ֆրանսական հեռատեսիլը Հոկտեմբերի առաու։ 500 հազար կը նկատուէր Կիրակի օրուան ցուցարարներու թիւը Սարդարապատ, ուր ոստիկանութիւնը չէր միջամտած։ Երեւանի մէջ ալ յոյցեր տեղի ունեցած են բողոքելու համար Կարէն Դեմիրճեանի հեռացման դէմ։

Նոր յոյցեր նախատեսուած են Երեւան եւ Սարդարապատ Հինգշաբթի եւ Շաբաթ։ Ֆրանսական հեռատեսիլը կը հաղորդէր նաեւ Հոկտեմբերի առաու թէ Հինգշաբթի օր ցուցարարներու կողմէ պատուիրակութիւն մը պիտի ընդունուէր նոր Ա· քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեանի կողմէ։

Ինչ որ հաստատ կը թուի խորհրդային բանակի ներկայութիւնն է Ղարաբաղ, գլխաւորաբար՝ Ստեփանակերտ, ուր յօրս օրէ գործադուլը կը շարունակուէր։ Աղբերջանի մէջ ալ մթնոլորտը շատ լարած է, Բաքու եւ Սումգայիթ։ Այս վերջին համար, կ'ըսուի որ փակ քաղաքի մը վերածուած է։ Բոլոր մուտքերը դոց են եւ հեռաձայնն ալ կտրուած։ Արտաքին աշխարհի հետ միայն հայկական աղբիւրներ («Լիպերասիոն» Փարիզ եւ Ազատ կ'ըսէ) այն վախն ունին որ ջարդեր վերսկսած ըլլան։ Մոսկուայի Հայերը որոշած են յոյց մը ընել Կիրակի Ռեգընի ժամանման առթիւ։ Նորաստեղծ ընդդիմադիր կուսակցութիւնը՝ Դեմոկրատ միութիւն եւ կարգ մը խմբակներ այլ յոյց մը կը կազմակերպեն Յունիս 5–ին, Պարոյր Հայրիկեանի ձերբակալութեան դէմ։ Ի դէպ, «Մարդկային իրաւանց միջազգային դաշնակցութիւն»ն ալ, մամուլի ազդարարով մը կը յիշեցնէ թէ Պարոյր Հայրիկեան ձերբակալուած է Մարտ 25–էն ի վեր եւ վար դրուած ապահովութեան սպառնալիքներուն չէնքին մէջ ու ցայսօր չէ հարցաքննուած դատաւորի մը կողմէ։ Հարկ է, կ'ըսէ զեկոյցը, որ Պարոյր Հայրիկեան վայելէ Մարդկային իրաւանց միջազգային ոլխան նախատեսած բոլոր իրաւունքները։ Այս նոյն հարցին կ'անդրադառնար «Ինթերնեշընըլ Հերըլտ»ը Մայիս 25–ին, յիշելով նաեւ Սերգէյ Գրիգորեանցի եւ հրէական իրաւունքներու փաստաբան՝ Սերգէյ Մկրտչեանի ժամանակաւոր բանտարկութիւնը։ Թերթը չատ յոյսեր չի գներ նաեւ Հրեաներու եւ Հայերու արտագաղթին յաւելումը···։

Վրաստանի մէջ ալ, Շեվչեվածկ ընդդիմադիր խմբակը կոչ ըրած է որ յոյց մը տեղի ունենայ Մայիս 26–ին, Հինգշաբթի, ոգեկոչելու համար 1918–ին հիմնուած կարճատեւ Սոցիալ – Դեմոկրատ Հանրապետութեան 70–ամեակը։

***

Մոսկուայի մէջ, բացուած է Գերագոյն Խորհուրդի գարնան նստաշրջանը, որ երեք օր կը տեւէ։ 1500 երեսփոխանները պէտք է միաձայնութեամբ քուէարկեն օրինագիծ մը, որ չատ խնդրոյ առարկայ է։ Ան կը նախատեսէ ազգայնացած եւ անհատական տնտեսութեան հաւասար իրաւունքները։ Մինչ այդ, Բորիս Էլցին կորսնցուցած է իր վերջին պաշտօնն ալ՝ Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի անդամի հանգամանքը։ Նախապէս արդէն, հեռացուած էր Մոսկուայի կուսակցական ղեկավարի պաշտօնէն, ապա՝ Պոլիտբիւրոյէն։ Այս երրորդ պաշտօնազրկումը (նաեւ Ուզբեկիստանի նախկին ղեկավարը) առաջարկած է Լիգաչով, ծանօթ որպէս պարագլուխ հակակորբաչովեան պահպանողական հոսանքին։ Էլցին, ըստ աւանդութեան, ինք իսկ քուէարկած է իր արտաքսումը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ յաջորդաբար մեռած են Ճիօրճօ Ալմիրանթէ եւ Տինօ Կռանտի։ Առաջինը, 74 տարեկան, հիմնադիրն էր «Իտալական Ընկերային Շարժում» նոր ֆաշական կուսակցութեան։ Հանրապետութեան նախագահն ու բոլոր կուսակցութիւնները – ներառեալ համայնավար – ցաւակցութիւն յայտնած են։ Երկրորդը, 93 տարեկան, նախապար եղած է Մուսոլինիի, բայց այս վերջնոյն մերձեցումը Հիթլէրի հետ, պատճառ եղած է որ քիչ մը հեռանայ, բոլորովին տարակարծիք ըլլալով, որպէս Արտաքին նախարար, Հիթլէրի տեսակէտներուն (Վերսայլի դաշնագրի վերաքննութիւնը կ'ուզէր)։ Դեսպանական պաշտօններ վարելէ ետք, 1939–ին վերադարձած է Հռոմ եւ 1943–ին վճռական դեր խաղացած «Մեծ Խորհուրդին» առջեւ Մուսոլինիի հանդէպ անվըստահութեան բանաձեւ մը առաջարկելով։ Պատերազմէն ետք Պրաղիլ հաստատուած, վերջնապէս Իտալիա վերադարձած էր 1973–ին։

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, առաջին անգամ ըլլալով նիստ գումարած է յոյն – Թրքական քաղաքական յանձնախումբը։ Այս նիստը պատճառ եղած է որ քանի մը հարիւր կիպրացիներ եւ Հայեր բողոքի ցոյց մը ընեն յոյն – Թրքական մերձեցման դէմ։

ՊՐԻՍՔԻ մէջ հաւաքուած է միջազգային յանձնախումբ մը, բազկացած եօթը իրաւագէտներէ, որու օրակարգն է քննել 7–էն 10 միլիոն Ուկրանացիներու ցեղասպանութիւնը (1932 – 33)։ Յանձնախումբը ստեղծուած է «Ազատ Ուկրանա – ցիներու համաշխարհային համագումար»ին կողմէ։

ՀԵԶՊՈԼԼԱՆ 95% համեմատութեամբ տէրը դարձած է Պէյրութի հարաւային չրջանին։ Հակառակ երբեմն – երբեմն որոշուած հրադադարներուն, բուռն կռիւները կը շարունակուին, մինչ սուրիական բանակը կը դիտէ եւ չի համարձակիր միջամտել։

ՅՈՒԼԻԱՆԷ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ ՌՈԼԱՆ-ԿԱՌՈՍԻ ՄԷՋ

1974–ին, Անգարայի մէջ, պալքանեան երկիրներու թէնիսի մրցաշարքին ընթացքին, պուլկարահայ Յուլիանէ Պէրպէրեան կը չահէր ոսկի մետալ։ Իր առաջին յաջողութիւնը չէր այդ։ Պուլկարիոյ ախոյեանուհին էր ան։

Ատեն մը վերջ, Հայուհին ամուսնացաւ պասքէթ–պոլի Պուլկարիոյ ազգային խումբին անդամներէն Ժորժ Մալէվի հետ։ Ունեցան երեք աղջիկներ։ Երեքն ալ թէնիս կը խաղան։

Առաջին երկուքը՝ Մանուէլլան, ծնած 1967–ին եւ Քաթարինան՝ ծնած 1969–ին, թէնիսի միջազգային աշխարհին մէջ ծանօթ անուններ են արդէն։ Այս օրերս կը պայքարին Փարիզ, Ռոլան – Կառոսի մըրցաշարքերուն մէջ։

Երկու օրիորդներն ալ կը պատկանին թէնիսի միջազգային արհեստավարժներու փաղանգին։ Համաշխարհային դասաւորումին մէջ, կը տարուբերին 5–էն 15–րդ տեղերուն միջեւ, ինչ որ ըսել չէ թէ չեն կրնար պարտուիլ իրենցմէ չատ վար դասակարգի պատկանող խաղացող – ներէ։ Այդ պատահած է արդէն· Ռոլան – Կառոսի մէջ՝ ուր, առաջին չրջանին իսկ, Քաթարինա յաղթուած է, անակնկալօրէն Ֆրանսուհի Թանվիէյէ 6/4, 7/5 (*)։

***

ԷՄՄԻԵԱՆԻ ՄՐՑԱԿԻՑԸ ԿԸ ՄԱՐԶՈՒԻ

Աթլէթիզմի ամառնային եղանակը բացուած է արդէն։ Քանի մը աչխարհահռչակ մարզիկներ, Ամերիկայի մէջ մանաւանդ, իրենց արդիւնքներով ցոյց կուտան որ փիզիքապէս հասած են լաւ վիճակի մը։

Այդ է պարագան, զոր օրինակ, հեռացատքի աչխարհի մրցանիշը՝ 8,90 մէթր, կը պատկանի 1968էն ի վեր, ամերիկացի սեւամորթ Պիմընի, իսկ Եւրոպայինը՝ լենինականցի Ռոպէր Էմմիեանի, 8,86 մէթր, 1987–էն ի վեր։ Երկու, հիմակուհիմա, անանցնելի արդիւնքներ՝ ձեռք բերուած ծովմոն մակրեսէն չուրջ երկու հազար մէթր բարձրութեան վրայ, առաջինը Մեքսիքայի մէջ, երկրորդը՝ Ծաղկաձորի։ Բարձրութիւնը առաւելութիւն մըն է այս պարագային։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

***

(*) Ռոլան – Կառոսի վերաբերեալ, յիշենք որ մեծ ապագայ խոստացող՝ ամերիկացի Անտրէ Աղասի Հայ է (պարսկահայ ծնողքէ)։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 15 / 20)

ԱՄԱՅԱՅԱՅ ԳԻԿԵՐՈՒ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԸ

Հայաստանի հարաւ – արեւելքը գտնուղ երբեմնի լքեալ Գնիշիկ գիւղի բնակիչները սկսած են վերադառնալ իրենց նախկին օճախները։ Այնտեղ, ծովի մակերեւոյթէն 2000 մէթր բարձրութեան վրայ պիտի կառուցուին 150–էն աւելի առանձնատուներ, իրենց բոլոր յարմարութիւններով։ Պիտի վերականգնուի նաեւ գիւղի Եկեղեցին։ Գնիշիկի մասին դրաւոր յիշատակութիւնը կը վերաբերի Ժ· դարուն։ Դարերով այնտեղ ապրած մարդիկ երբեք չէին երեւակայեր որ կուգայ օր մը, երբ կը մարին գիւղին բոլոր օճախները։ 23 տարի առաջ Գնիշիկը, իր 237 ծուխերով մխոյին վերացաւ ուրիշ տասընեակ «անհետանկար» գիւղերու հետ։ Երկար տարիներ բարձր գիւղերու բնակիչները ստիպուեցան բնակութիւն հաստատել ցածրադիր վայրերու մէջ։ Այսօր, Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի որոշումով, 130 վերացուած գիւղերէն աւելի քան երեսունը պիտի վերականգնուին։

ՀՄԸՄ - ՖՐԱՆՍ

ՊԱՍՔԷԹ – ՊՈԼԻ
ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ
ՄՐՑԱՇԱՐՔԸ

Իսի – Լէ – Մուլինոյի «Ժան Պուէն» մարզադաշտին մէջ Մայիս 21 եւ 22–ին քաղաքապետ՝ Անտրէ Սանթինիի հովանաւորութեամբ Հ· Մ· Ը· Մ· – Ֆրանսը կազմակերպած էր երկօրեայ պասքէթ – պոլի միջ – մասնաճիւղային «Սուրէն Մուրատեան» մրցաշարքը։

Մրցումներու արդիւնքները եղան· –

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 21· –

Հ· Մ· Ը· Մ· Փարիզ – Հ· Մ· Ը· Մ· Լոնտոն	92 – 71
Հ· Մ· Ը· Մ· Ֆրանս – Հ· Մ· Ը· Մ· Վալանս	86 – 51

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 22· –

Հ· Մ· Ը· Մ· Վալանս – Հ· Մ· Ը· Մ· Լոնտոն	66 – 62
Հ· Մ· Ը· Մ· Ֆրանս – Հ· Մ· Ը· Մ· Փարիզ	104 – 51

Եզրափակիչ դասաւորում· –

Հ· Մ· Ը· Մ· Ֆրանս
Հ· Մ· Ը· Մ· Փարիզ
Հ· Մ· Ը· Մ· Վալանս
Հ· Մ· Ը· Մ· Լոնտոն

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՆ ՎԻՃԱԿԸ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

ԺԹ. ԴԱՐՈՒ Բ. ԿԷՍԻՆ

Հ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Հակառակ որ Վասպուրականը եղած է Հայաստանի ամէնէն գործօն մշակութային կեդրոններէն մէկը, Թրքական բռնապետական միրապետութեան հաստատուելէն առաջ եղած մշակութային կեդրոնները մարեցան եւ 1830–ական Թուականներուն Վանի մէջ իսկ կանոնաւոր դպրոցներ չկային: Ուսումնասիրողները դպրոցական գործի այդ շրջանը կը համարին «Ջուլհակ վարժոց»ի շրջան, երբ արհեստաւորներն ու առեւտրականները իրենց աշկերտներուն արհեստ ու առեւտուրի հետ կը սորվեցնէին նաեւ հասարակ ընթերցանութիւն: 1839–ին դպրոց մը կը բացուի, ուր աշակերտները դրագիտութիւն կը սորվէին քերական – այրբենարանով ու սուրբ գիրքերով: Այդ դպրոցին մէջ կը դասաւանդէր Երուսաղէմի ժառանգաւորաց վարժարանի շրջանաւարտ Յովհաննէս – Պղալ – Ամիրզատեան (Քոլոզ վարժապետ), որ քաջածանօթ էր դրբարբի ու «Տեսարանք Վասպուրականի» չափածոյ գործին հեղինակ: Այդ գործը կը գտնուի Երեւանի Մատենադարանը եւ Վանի հարիւր տարուան չափածոյ պատմութիւնն է:

Վան քաղաքի դպրոցական կեանքը աւելի աշխոյժ հունի մէջ մտաւ 1847–էն սկսեալ, երբ քաղաքին մէջ բացուեցաւ վեց ծխական վարժարան, ուր կը դասաւանդէին ժամանակի գրագէտ մարդիկը: Յ. Ամիրզատեանի ձեռագիրէն յայտնի կ'ըլլայ որ այդ դպրոցներուն մէջ աշակերտներուն կը սորվեցնէին ճարտասանութիւն, երաժշտութիւն, թուաբանութիւն, տոմարագիտութիւն, չափարանութիւն, աշխարհագրութիւն, հայ հին մատենագիտութիւն եւ հայերէն:

Վանի 1830–ական Թուականներու դպրոցներուն մասին հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան Ե. Տեվկանցի «Տոհմային յիշատակարան»ի առաջին հատորին մէջ, ուր կը կարդանք, որ երբ հայրը զինք ու եղբայրը կը տանի ուսուցիչ Բաղդոյի Յովհաննէսին մօտ, կը խնդրէ որ լաւ նայի, կարդալ սորվեցնէ, բայց «չատ ասատիկ չծեծէ»: Այս կը նշանակէ թէ ծնողները հաշտուած էին ծեծի դաստիարին հետ: Երբ աշակերտներէն մէկը կը խախտէր ուսուցչին սահմանած կարգը, ան «ձողը վերցնել եւ տղայի գլխուն իջեցնել մէկ կ'ընէր, օր մէկ–երկու աշակերտի գլուխ կոտրելով արիւն երեսէն ի վայր կուգար»: Նոյն վկայութեան կը հանդիպինք նաեւ Գ. Աղաւնեանի յուշերուն մէջ՝ ուրիշ վարժապետի մը մասին, որ փայտով կը գարնէր յատկապէս այն աշակերտներուն գլխուն, որոնք դասերը լաւ չէին սորվեր:

Նկարիչ Փ. Թէրլէմէզեան իր ձեռագիր յուշերուն մէջ այս կարգի դպրոցները կ'անուանէ «վարժարան սպանդանոց», ուր ծեծը սովորական էր ու կը գործէր փալխան. ահաւոր գործիք մը որ կը մաշեցնէր աշակերտները, սպաննելով անոնց մէջ ամէն տեսակ ինքնուրոյնութիւն: Նկարիչին ըսածին համաձայն «երբ փալխայի մէկ պրկուած՝ ոտներս բարձրացած էին օդի մէջ եւ միայն գլուխս ու վիզս տախտակին էր կպչած, վարժապետը գոռալով «Նզովից արմատ, առ քեզ խարել», եւ թաց սերկեւիլի ճիպոտն ուժգնութեամբ իջաւ մերկ ոտներիս տակերին: Ճիչս արցունքներիս առաջ գուրս ժայթքեց եւ ես գետնի վրայ գալարուելով գրկում էի տնտեսի ցեխոտ տալերը, որ օգնէ ինձ: Երբ ազատ արձակեցին, քայլել չկարողանալով, տնտեսը ինձ քարշ տուաւ իմ տեղս ուր յատակի վրայ փլուած կ'ողբայի»: Նկարիչին յուշերուն համաձայն 1880–ին Մ. Փորթուգալեանի բացած կեդրոնական դպրոցին մէջ ծեծ չկար եւ ուսուցումը կը կատարուէր նոր մեթոտներով: «Մի օր, – կը գրէ ան – հետաքրքրութիւնս գոհացնելու համար, պատերից ցատքելով մտայ կեդրոնականի պրօսավայրը: Ի՞նչ տեսնեմ, – ուսուցիչները աշակերտների հետ խաղում էին, տղաներից ոմանք «հսկայական քայլերով» թռչում էին տրապէզի վրայ, ճօճւում էին եւայլն, եւայլն»:

Անկէ եւք ապագայ նկարիչը կը մտնէ այդ դպրոցը, ուր աշակերտները դրացի դարձնելուն զուգահեռ կը դաստիարակէին հայրենասիրական ոգիով: Դպրոցի դասատու Մկրտիչ Աւետիսեան (Թէրլէմէզեան) կը պատմէր Զէյթունի 1862–ի հերոսական ապստամբութեան եւ հայ ժողովուրդի պատմութեան հերոսական դրուագներուն մասին: Վասպուրականի մէջ աշակերտները նոր մեթոտներով առանց ծեծի կրթելու հարցը առաջին անգամ խնդրոյ առարկայ դարձուց Մրմեան Հայրիկ, Վարագի վանքին մէջ բանալով իր դպրոցը: Դպրոցական գործին չատ կ'օգնէր նաեւ «Արծուի Վասպուրական» պարբերականը, որ Արեւմտեան Հայաստան լոյս տեսնող առաջին տպագիր օրկանն էր: Անոր էջերուն մէջ դովեստի խօսքեր կ'լսուէին նոր բացուած դպրոցներու, անոնց ուսուցիչներուն մասին. կը տպագրուէին առակներ եւ բանաստեղծութիւններ, որոնք մեծապէս կ'օգնէին ինչպէս ուսուցիչներուն, նոյնպէս աշակերտներուն:

Ապագայ մայրերը կրթելու գործը միշտ ալ գտնուած է Մրմեանի ու անոր շրջապատի մարդոց ուշադրութեան կեդրոնին մէջ. անոնք 1852–ին Վանի մէջ վորձեցին աղջիկներու դպրոց բանալ, սակայն քաղաքին խաւարամոլները գործը խափանեցին: 1871–ին Վանի մէջ բացուեցաւ Սանդխտեան աղջկանց վարժարանը, որ 1884–ին Մ. Սանասարեանի միջոցներով չէնք ստացաւ ու անոր մօրը անունով կոչուեցաւ Մարիամեան: 1881–ին բացուեցան Շուշանեան եւ 1883–ին՝ Գայեանեան օրիորդաց վարժարանները: Այդ դպրոցներուն մէջ կը սորվէին Հայոց լեզու (գրաբար եւ աշխարհաբար), կրօնագիտութիւն, թուաբանութիւն, ընդհանուր եւ Հայոց պատմութիւններ, դիտութեան տարրական մասեր, աշխարհագրութիւն, ձեռագործ, կար ու ձեւ, երգեցողութիւն:

Դպրոցական կեանքը Վասպուրականի մէջ աշխուժանալ սկսաւ 1870–ական Թուականներուն, երբ Պոլիս հիմնուած «Արարատեան» ընկերութեան անդամներէն մէկը՝ Մ. Փորթուգալեան Ալիւր դիւղին մէջ ընկերութեան ծախքով դպրոց հիմնեց: Երբ սկսաւ ռուս – թրքական պատերազմը, ան Թիֆլիս անցաւ, իսկ պատերազմի աւարտէն ետք, 1879–ին Վանի մէջ բացաւ վարժապետանոց, ուր ուսուցման տեւողութիւնը չորս տարի էր, եւ ուր կը սորվէին Հայոց լեզու, կրօնագիտութիւն, Ֆրանսերէն կամ անգլերէն, Թրքերէն տիեզերական պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, մատենագիտութիւն, զեղագրութիւն, գծագրութիւն, երաժշտութիւն (ձայն) եւ մարմնամարզութիւն: Վարժապետանոցը գործեց երկու տարի եւ փակուեցաւ Թուրք կառավարութեան կարգադրութեամբ: Անկէ յետոյ Մ. Փորթուգալեան բացաւ Վանի կեդրոնական վարժարանը: Ժամանակակիցներու վկայութեամբ, այդ դպրոցին աշակերտները կ'երգէին «Ազնիւ ընկեր, մեռանում եմ», «Իմ հայրենիք դիս կը կանչէ», «Հիմի՞ էլ լռենք» եւ այլ երգեր: Մ. Փորթուգալեանի մասին աշակերտներէն մէկը յետագային կը գրէ, որ կրթական գործէն աւելի «յեղափոխական միտումներ եւ գործունէութիւն կը ցուցնէր» աշակերտներու եւ ժողովուրդին մէջ «յեղափոխական սերմեր ցանել սկսելով երբեմն ուղղակի, երբեմն անուղղակի»:

Եթէ մինչեւ 1870–ական Թուականները Թրքական իշխանութիւնները չատ քիչ կը հետաքրքրուէին գաւառներու հայկական դպրոցներով, ապա 1877 – 78 ռուս – Թրքական պատերազմին աւարտէն ետք իրավիճակը փոխուեցաւ: 1882–ին Պոլսէն Վան կուգան երկու Թուրք պաշտօնեաներ, որոնց յանձնարարուած էր հսկողութիւն սահմանել հայկական դպրոցներու վրայ: Անմիջապէս յանձնաժողով մը կը կազմուի երեք Թուրք եւ երեք հայ անդամներով: Նոյն Թուականին Թուրքիոյ Հանրային Կրթութեան նախարարութիւնը որոշեց առանց հրամանի նոր դպրոց չբանալ: Այդ հրամանը հրապարակուեցաւ ժամանակի մամուլին մէջ: Եղած դպրոցները պահելու նպատակով համապատասխան կարգապրութիւն ձեւը բերելու համար մէկուկէս ամսուան ժամանակ կը տրուէր, հակառակ պարագային դպրոցը պիտի փակուէր:

Վան եկած պաշտօնեաներու կազմած յանձնաժողովը կը կոչուէր, «Մարիֆէ մէճլիսի», որուն առաջին գործը եղաւ հայկական դպրոցներու մէջ Թրքերէնի դասաւանդումը պարտադիր դարձնել: Անոր անդամներէն մէկը, չբջելով հայկական դպրոցներ, կը յայտարարէր որ այնուհետեւ պէտք է դասերը արուին կառավարութեան կողմէ որոշուած դասագիրքերով եւ դպրոցներու մէջ պէտք է պատասխանեն միայն այն դասատուները, որոնք «կառավարական վարժարանի վկայական» ստացած են:

Օսմանեան կառավարութիւնը բոլոր հպատակ ազգերէն դպրոցական տուրք կը հաւաքէր եւ կը խոստանար այդ տուրքէն մաս հանել հայկական դպրոցներու համար, սակայն իր խոստումը չէր կատարեր: Հայերը ստիպուած իրենց միջոցներով դպրոցներ կը բանային: Մեկնելով իր պանիսլամիստական նպատակներէն, կառավարութիւնը չէր առարկեր, որ հայ տղաքը յաճախեն Թրքական դպրոցները, սակայն Հայերը իրենց գաւակները չէին ղրկեր այդ դպրոցները: Հայկական դպրոցներու վրայ կառավարութեան հսկողութեան ուժեղացումը նպատակ չունէր խոչընդոտել անոնց գործունէութիւնը, մուտք գործել այդ դպրոցները եւ այս կամ այն պատրուակով դուրս ձգել իրեն համար ոչ հաճելի ուսուցիչները:

Ժամանակակիցներու վկայութեամբ, Վանի կեդրոնական վարժարանը Վասպուրականի այն ժամանակուան միակ պատուաւոր կրթական հաստատութիւնն էր: 1884–ին վարժարանը տուաւ իր անդրանիկ շրջանաւարտները: Մ. Փորթուգալեան որոշեց նաեւ աշակերտներուն արհեստ (հիւանութիւն) սորվեցնել: Վարժարանի սաներուն ճնշող մեծամասնութիւնը անահմանօրէն նուիրուած էր հայրենիքին ու ժողովուրդին. անոնք ալ դարձան յետագային Արմենական կուսակցութեան կորիզը, իսկ 1896–ի Վանի հերոսական ինքնապաշտպանութեան ժամանակ խմբապետութեան հիանալի օրինակներ ցոյց տուին: Դպրոցի շրջանաւարտներ Հ. Ապրիկեանեան, Մ. Աւետիսեան (Թէրլէմէզեան) ինկան Թրքական եւ քրտական ուժերու դէմ մղուող անհաւասար մարտին մէջ, իսկ Փ. Թէրլէմէզեանը, Գ. Բաղչեցեանը, Ղ. Խանչեանը եւ ուրիշներ ազնուաբար ծառայեցին իրենց ժողովուրդին եւ մասնակցեցան 1915–ի Վանի աւելի քան մէկ ամսուան հերոսական ինքնապաշտպանութեան:

Թուրք իշխանութիւններու ներկայացուցիչները որոշած էին ձերբազատիլ յատկապէս Ռուսաստանէն եկած ուսուցիչներէն: Հայկական դպրոցներու ծրագրերու քննարկումին ժամանակ անոնք անհեթեթ կարգադրութիւններ կ'ընէին: Այսպէս, Կոստանեանցի ծալպաքաղնեռուն մէջ գտնուած եղիչէի, Փարպեցիի եւ այլ մատենագիրներու հատուածները անոնք «վնասակար եւ յեղափոխական» կը համարէին եւ կ'ուզարկէին Պոլիս, հատարակաց կրթութեան բարձր պաշտօնեային քննութեան:

«Արեւելք»ի մէջ Մ. Փորթուգալեանի 1886–ին հրատարակած մէկ յօդուածէն յայտնի կ'ըլլայ որ այդ դպրոցին բախտով հետաքրքրուած եւ նիւթապէս օգնած են Մրմեան, ռուսական փոխ – հիւպատոս Կ. Կամսարական, «Մշակ» թերթի խմբագիր Գր. Արծրունի եւ նոյնիսկ Մոսկուայի համալսարանին հայ ուսանող – ները: Վարժարանին կ'օգնէին Ս. Եզեան, բժիշկ Լ. Տիգրանեան (Երեւանէն): Վարժարանը գիրքերու հատաքածոներ կը ստանար Պոլսէն, Մարսէյլէն եւ այլ վայրերէ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ԲԵԿՈՐԱՏՈՒԱԾ ԵՐԱԶՆԵՐ

Մեր թերթերը ցոյց տուողները սիրուած անձեր չեն եղած երբեք: Կը բաւէ յիշել Յակոբ Պարոնեանը. քանի՞ցս կեղծիք զրպարտանքներով մատնած են զինքը Օսմանեան իշխանութեան: Հիմա չկայ անշուշտ Օսմանեան կայսրութիւնը, բայց կան դեռ մեր թերթերը, որոնց վրայ աւելցած են նորերը, եւ կան մանաւանդ զանոնք մատնանշողները: Արա Պալեօզեանը տառնչմէ մէկն է, իր վերջին գիրքը «Բեկորատուած Երազներ»ը կուգայ ընդգծել այս:

Հեղինակը չի դիմեր երգիծական միջոցներուն, այլ նախընտրութիւն կուտայ կարճ պինարկներու, անսեթեւեթ եւ չատ անդամ կծու ոճի, որ դժուարացմարս է հատանարար մեզի համար: Մենք աւելի չողոքորթութեան թոյնին, վարդապոյն պինոցներու վարժուած ենք՝ դռնէ հրապարակային ելոյթներու ընթացքին: Պարոնեանի օրերը չատոնց անցած են, չկայ այլեւս արեւմտեան զանգուածը ժողովուրդի մը, կան սիփուքներ, որոնց թիւը օրէ օր կը չատնայ: Ժամանակը սուղ է եւ մենք պէտք է ազապարենք:

Պալեօզեան ցայտուն օրինակներով ցոյց կուտայ մակերեսային հայրենասիրութիւնը, որ կը սնանի այսպէս կոչուած տոհմիկ կերակուրներով եւ հայրենիքի մէջ անցած արձակուրդներով, կը պախարակէ լայնախոհութեան պակասը, մեր օդային դղեակները չինելու մէջ ձեռք ձգած «յաջողութիւնները», քաղաքացիի արիութեան պակասը, հոդեկան անկումը՝ ինքնավստահութեան պակասը: Չի խնայեր ո՛չ «ռամիկ դասակարգին» եւ ո՛չ մտաւորականութեան, գրողներուն «ընտրանիին»: Եւ այս վերջիններէն կը բերէ սքանչացուցիչ ընտրանի մը՝ Աւելին. խօսինք այն բաներու մասին, զոր ներկայիս մենք կ'ընենք մեզի: ... Ես կ'ըսեմ որ մենք խօսինք փոխադարձ անհանդուրժողականութեան եւ բեկորատման մասին:

Ոմանց համար Պալեօզեանի մատնանշած թերիները դատապարտելի ըլլան ուրիշ ազգերու մօտ եւս, ըլլան ներելի այդ իսկ հանգամանքով՝ իրրեւ համամարդկային թերիներ: Այդպէս ըլլայ ըսենք, բայց ինչ մխիթարանք կայ նման հաստատումի մը մէջ՝ ի տես մեր վիճակին՝ իրրեւ արմատախիլ ազգ (ո՛չ թէ իրրեւ անհատ): Գտնուին ուրիշներ, որոնք առարկեն թէ հեղինակը անթոյլատրելիօրէն կ'ընդհանրացնէ լոկ անհատական բնոյթ ունեցող երեւոյթներ: Նոյն անձերը թերեւս անբարարար, նոյնիսկ մակերեսային զգանեն անոր ներկայ վիճակը՝ դարեր շրջունակ օտար լուծի տակ ապրելու մէկ հետեւանքը ըմբռնելը:

Աւաջինները բարի ըլլան իրենց անմիջական շրջապատը դիտել, եթէ ցարդ չեն ըրած նման քան մը, իսկ միւսները բնականաբար ազատ են աւելի խորանկ եւ ներթափանցիկ ընկերաբանական պրպտումներ ընել – որքա՜ն կը կարօտինք այդպիսի բաներու – եւ գտնել ուրիշ դրծօններ եւս կամ սրբագրել հեղինակին ոչ իսկ ամէն դիտողութիւնները: Ասոնք ալ իրենց անմիջական շրջապատը դիտել, եթէ ցարդ չեն ըրած նման քան մը, իսկ միւսները բնականաբար ազատ են աւելի խորանկ եւ ներթափանցիկ ընկերաբանական պրպտումներ ընել – որքա՜ն կը կարօտինք այդպիսի բաներու – եւ գտնել ուրիշ դրծօններ եւս կամ սրբագրել հեղինակին ոչ իսկ ամէն դիտողութիւնները: Ասոնք ալ իրենց տեսական գետնի վրայ:

Պալեօզեանին գիրքը պէտք չէ նկատուի այն հայերին, որուն մէջ մենք սովորաբար կը տեսնենք՝ ուրիշները իրենց թերիներով: Ձեռքդ որ կ'երկարես, ցոյց տալու համար մարդուն մէկը, ունի երեք մատներ, որոնք ուղղուած են քեզի, կ'ըսէ Գերմանացին:

Հաճելի գիրք մը չէ՛ւ ըլլալ «Բեկորատուած Երազներ»ը չատերուն համար, բայց եւ այնպէս ան կը մնայ անհրաժեշտ, նոյնիսկ օգտակար՝ բոլորիս:

Ր. ՔԻՊԱՊՃԵԱՆ

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Ապրիլ 26–ի թիւին մէջ լոյս տեսած է «Պատմում են գարերը» խորագրեալ գրախօսական մը: Ստորեւ կուտանք Նազիկ Աւագեանի յօդուածին ամփոփումը ադրբեջանահայերէնով:

***

Պատմական Հայաստանի Նախճաւան – Նախիջեւանը՝ իր Գողթն, Երնջակ, Շահապնգ գաւառներով, հարուստ է ժողովրդական մշակոյթի բազմատեսակ նմոյշներով: Այդ մասին կը վկայեն յայտնաբերուած նախնադարեան կայանները, ժայռապատկերները, ջուրի ակունքներուն դրուած ձկնակերպ կոթողները:

Արդամ Այվազեանի «Նախիջեւանի կոթողային յուշարձանները ու պատկերաքանդակները» ուսումնասիրութեամբ ներկայացուած է վերոյիշեալ գաւառներու ասնդական մշակոյթը: Գողթն գաւառի Նաւասար լերան ստորոտին մինչեւ այսօր պահպանուած է պատմական Մեծոպատան պիւղը, ուր յորդառատ ապրիւրներու չրջակայքը կան անձաւներ, հնագոյն բնակավայրերու մնացորդներ, ժայռապատկերներ:

Այս աշխատութեան մէջ ներկայացուած են Նախիջեւանի խաչքարերը, յատկապէս՝ Ջուղայի անտառատեսք դերեզմանատան խաչքարերը իրենց իւրօրինակ զարդանկարային կառուցուածքով: Յաւօք, այդ հրաշալի ստեղծագործութիւները Հեղինակներէն յայտնի են միայն զոյգ Գրիգորներու, Իսրայէլի եւ Հայրապետի անունները: Հեղինակը կը նշէ, թէ տապանաքարերու ու խաչքարերու վրայ կարելի է հանդիպիլ նաեւ ժողովրդական տարազի ձեւերու, զորպի զարդանախչերու: Հեղինակը վերծանած է 156 արձանագրութիւն, որոնց մէջօգով ճշդուած են խաչքարերու, տապանաքարերու ստեղծման ժամանակը ու պատմական բազմաթիւ չլուսաբանուած հարցեր:

Հեղինակը յատուկ ուշադրութիւն դարձուցած է պատկերաքանդակներուն վրայ եղած հանդուցեալի զործունէութեան բնութագրութիւններուն, անցեալի իրազարձութիւններուն վերաբերող տուեալներուն, որոնք առ այսօր ուշադրութեան չեն արժանացած:

Ա. Այվազեան կ'անդրադառնայ Նախիջեւանի ճարտարապետական յուշարձաններու զարդաքանդակներուն, որոնց բնորոշ են վերադանցապէս կենաց ծառի, նռան, խաղողի, ծաղիկներու պատկերները: Գիրքին մէջ ներկայացուած են իւրաքանչիւր գաւառի մշակոյթի առանձնայատկութիւնները, որոնք Գողթնի քանդակագործական արուեստի բազմազանութեան ու ինքնատիպութեան վկայութիւնն են:

Հարուստ է Գողթն գաւառի նաեւ երաժշտական, ու ուսուցողական արուեստը: Հեղինակը նկատել կուտայ – ինչպէս այդ ըրեր են Մ. Աբեղեան, Լ. Ազայեան – թէ Վահագնի, Արտաշէսի, Սաթենիկի ու Արտաւազդի վերաբերեալ երգերը ոչ միայն երգուելով, ասանդաբար պատմուելով են հասեր Մ. Խորենացիի, այլեւ յօրինուեր են Գողթն գաւառին մէջ:

Նախիջեւանցիները Օրբելեաններու, Պռոշեաններու, ինչպէս նաեւ Այրարատի իշխաններուն չնորհիւ կրցան պահպանել իրենց ինքնուրոյնութիւնը, մշակոյթը եւ չարունակեցին վերականգնել ու ստեղծել ճարտարապետական նոր յուշարձաններ:

Ա. Այվազեանի այս գիրքը կարեւոր տեղեկութիւններ կուտայ վերոյիշեալ գաւառներու բնակչութեան կենցաղի, արհեստներու, զբաղմունքի տեսակներու, ընկերա – տնտեսական վիճակի վերաբերեալ եւ կրնայ կարեւոր աղբիւր ծառայել այդ գաւառներու ազգագրութեան ուսումնասիրութեան համար: Աշխատութեան մէջ ներկայացուած յուշարձանները անգնահատելի նիւթ կուտան հայ ժողովուրդի պատմութեան բազմատեսակ հարցերու մեկնաբանման համար: Այս գիրքով Ա. Այվազեան առաջին անգամ գիտական ընթերցութեան մէջ կը դնէ Նախիջեւանի գաւառներու 58 վիմագիր արձանագրութիւնները:

Աշխատութիւնը յագեցած է յուշարձաններու գրչանկարներով, սեւ ու ճերմակ, գունաւոր լուսանկարներով, ունի ռուսերէն եւ անգլերէն ամփոփումներ: Գիրքը լոյս ընծայած է «Հայաստան» հրատարակչութիւնը:

ԿՈԹՈՂԱՓԱՐԻՆ ՆԱԽԱԲԵԿՈՒՄԸ

Եգիպտոս ուղեւորութեան ընթացքին, երբ Ալեքսանդրիա կը հասնին Ֆրանսացիները կը նշմարեն որ քաղաքը նախապատմական չրջաններուն դրաւած տեղը չի գտնուիր, ու չատ քիչ են այդ չրջանին յուշարձանները: Ամէնէն կարեւորը Պոմպէյեան կոչուած սիւնն էր ու երկրորդ կոթողաքար մը: Այս վերջինս որ հատնաբար երկրաչարժի մը ընթացքին տապալած էր, կը կոչուէր «Կղէոպատրային ասեղը»:

Եգիպտական դիւերով արձանագրութիւնը խնամքով վերծանուած էր եգիպտագիտական հիմնարկին կողմէ որ հոն հասած է Պոնափարթին հետ:

Երկու կոթողաքարերը հատանաբար վերին Եգիպտոսէն բերուած էին, հոմէական չրջանին. «Կղէոպատրային ասեղը» քիչ մը աւելի կարճ, քան՝ Գոնդորի հրապարակինը, նուիրուած էր Անդլիոյ: Ճիշդ է որ քարը վնասուած էր, արձանագրութիւնները մասամբ սրբուած:

1875–ին, Լոնտոն կը յիշէ այս կոթողաքարը ու կ'որոշէ բերել տալ, անգլիացի զօրավար մը կը ղրկուի Եգիպտոս. երբ կը տեղեկանայ թէ կոթողաքարը տրամադրելի է, կը վերագառնայ Լոնտոն, ուր փոխադրութեան ծրագիր մը կը մշակուի:

«Կղէոպատրայի ասեղ»ը 19 մեթր երկարութիւն ունի եւ 160 թոն ծանրութիւն: Իսկ փարիզի «եղբայր»ը 22,80 մեթր է եւ կշռէ 230 թոն: Ֆրանսականը եկած էր վերին Եգիպտոսէն յատկապէս չին – ւած նաւով մը, որուն յատակամասը կը բացուէր, որպէսզի տախտակէ գլաններու վրայ կարելի ըլլար կոթողաքարը ներս դնել:

Անդլիացի ճարտարագէտը որ ստանձնած է փոխադրութիւնը, տարբեր միջոցի մը կը դիմէ. 28 մեթր երկարութեամբ եւ 4,5 մեթր տրամագիծով գլան մը կը պատրաստէ, ու զայն կտորներու վիճակին տակ կը ղրկէ Ալեքսանդրիա: Հոն կրկին կը կազմուի, որպէս փոխադրամիջոց ծառայելու համար կոթողաքարին: Աներ վրայ երկու կայմեր կան ու նաւարկումի խցիկ մը: Ան ալ «Կղէոպատրա» կ'անուանուի:

Գործողութիւնը կը սկսի Օգոստոս 8, – 1877–ին. այնպէս կը թուի թէ «Կղէոպատրայի ասեղ»ին նաւ դրուիլն ու փոխադրութիւնը աւելի դիւրին պիտի ըլլայ, քան Ֆրանսա բերուածինը: Մանաւանդ որ ան արդէն ծովեզերքը կը գտնուի եւ ոչ թէ պատուանդանի մը վրայ, այլ գետինը:

Սակայն առաջին փորձը ձախողութեամբ կ'աւարտի, գլանը կ'ընկղմի. պէտք կ'ըլլայ վերանայիլ չինութիւնը: Ի վերջոյ «Օլկա» անունով նաւաձիգ մը կը կապուի գլանին ու կը սկսի ճամբորդութիւնը: Եղանակը բաւական անյարմար է, աշնան փոթորիկներու եղանակն ըլլալով: Առաջին փոթորիկ մը կը պայթի ստիպելով որ փոքրիկ թափօրը ապաստանի Ալժերիա. սակայն այս մէկը ոչինչ է, համեմատած Հոկտեմբեր 14–ի այն փոթորիկին հետ որ Մանչին կ'իջնէ, բազմաթիւ նաւարեկութիւններու պատճառ դառնալով: Կղէոպատրայի կայմերը կը ջախջախուին. հովը կը փչէ հարաւէն, մինչ երկու նաւերը կը յառաջանան դէպի հիւսիս. Հոկտեմբեր 14 – 15–ի դիշերը հովը կը դառնայ արեւմուտք ու նաւապետը կ'որոշէ երեսը դարձնել հովուն, յատկապէս արդելք ըլլալու համար երկու նաւերուն իրարու զարնուելով ջախջախելուն:

Կոթողաքարը փոխադրող գլանը չարժումներու առակ չէ շատ. ի վերջոյ կը վնասուի. միակ ընելիք մը կայ. փրկել անձնակազմը, լքելով Ասեղը: Նաւաձիգը պէն ղրկուած ազատարար մակոյկը վեց հոգիով կ'անհետանայ ալիքներուն մէջ:

Մարդիկը կը խեղդուին, սակայն Կղէոպատրային վրայ գտնուղները կը յաջողին նաւաձիգին հասնիլ: Մեծ վնասներ կրած ըլլալով հանդերձ, ան կը չարունակէ ճամբան:

Այսուհանդերձ Կղէոպատրա ընկղմած չէ. գլանը կը ծփայ ջուրերուն վրայ, երբ գայն կը նշմարեն Սպանիոյ հիւսիսակողմի մէկ նաւահանգիստէն: Կը քաշեն գամաք:

Օրէնքին համաձայն, երկրի մը ցամաքամերձ ջուրերուն վրայ ծփացող ամէն բան անտէր գոյք կը նկատուի ու կը պատկանի գայն փրկողին: Ինդիրը քիչ մը տարբեր է սակայն Կղէոպատրայի պարագային. ճիշդ է որ սպանական ջուրերու վրայ գտնուած է ան, սակայն գըտնողը անգլիացի նաւապետ մըն էր:

Վերջապէս հատուցումի կարեւոր գումար մը կը վճարուի Անգլիոյ կողմէ անգլիացի նաւապետին, քանի որ Սպանիա ըսած է թէ այդ հարցը գինք չի հետաքրքրեր:

1878 Յունիսին «Կղէոպատրայի ասեղը» կը հասնի Թայմզի հարաւային ափը, անկէ կը փոխադրուի Վիքթորիայի քաղաքը ուր կը գտնուի մինչեւ այսօր:

Ա. Թ. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Գ.ԱՀԻՐԼիի Նուպարեան վարժարանի բակին մէջ, Ապրիլ 17–ին, ծնողք – ուսուցիչ մարմնին կողմէ կազմակերպուած է հաւաքոյթ մը, որուն նպատակը եղած է չրջանաւարտները կապել զպրոցին ու զանոնք մղել զպրոցէն ներս աչխատելու, յառաջիկայ տարուան ծրագիրներու իրագործման. գրադարանի հաստատում, համակարգիչներու օգտագործում եւայլն: Պատրաստուած է յատուկ յայտադիր մը աչակերտներուն կողմէ երգ, պար, արտասանութիւն, ձեռագին աչխատանքներու ցուցադրութիւն եւ մարզական խաղեր:

***

ՊՈԼՍՈՑ Արամեան – Ունճեան վարժարանի խաւիծի օրը Մայիս 8–ին կրօնական ու աչխարհիկ հանդիսութիւններով նչուած է: Այս վերջինը տեղի ունեցած է վարժարանին սրահին մէջ, ուր հին ու նոր Արամեանցիներ ճաշի սեղաններու չուրջ հաւաքուած են: Ճաշի ընթացքին լսուած է Ե. Չէքիչի երգչախումբ. բեմ բարձրացած ու խօսք առած են վարժարանի տնօրէնն կարապետ Մխալեան եւ վարժարանի նախկին սաներ:

***

ՕՔՍՖՈՐԴ համալսարանի (Անգլիա) անկլիքան – օրթոտոքս յարաբերութեանց կեդրոնին մէջ դասախօսութիւն մը տուած է, Պոլիսէն ժամանած Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան, «Հայ Եկեղեցւոյ ծագման պատմութիւնը մինչեւ Քաղկեդոնի ժողովը» նիւթ ունեցող այս բանախօսութիւնը հետաքրքրութեամբ ունկնդրուած է Օքսֆորդի զանազան եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն կողմէ: Ներկայ եղած են նաեւ մեծ թիւով համալսարանականներ:

***

ՈՒԱԹԵՐԹԱՈՒՆԻ «Պայքար»ի սրահին մէջ, Մայիս 8ին, տեղի ունեցած է «Մայրերու Օր»ուան տօնակատարութիւնը նախաձեռնութեամբ Թէքէեան Մշակութային Միութեան Մեծագոյն Պօսթընի վարչութեան: Հանդիսութիւնը վարած է Սօսի Արոյեան, բացումը կատարած է Բարդէն Քահանայ Մադասեան: Ճաշէն ետք զործադրուած է զեղարուեստական յայտադիր մը, զանազան անձնաւորութիւններ – ներ ալ խօսք առած են, ինչպէս՝ Անդրանիկ Ազատմլեան, Տիկին Էլի Անդրէասեան, օրուան «Պատուոյ Մայրը»՝ Տիկին Ռոզ Ցարութիւնեան: Օրուան ատկնկալը եղած է նաեւ Թ. Մ. Մ.–ի նորաստեղծ պատանեկան երգչախումբը:

ԵՐԳԻՉԱԿԱՆ

ԴԺԲԱԽՏ ԴԷՊՔ

Գարուշը զարթնեց, նայեց ժամացոյցին. տասներկուսն էր:

– Լաւ էլ ուշացանք, – մրմնջաց նա եւ բացեց «Մեթոդական օգնութիւն աչխատանքային կարգապահութիւնը խախտողներին» ձեռնարկը: Հարկաւոր էր մի յարմար պատրուակ գտնել ուչանալն արդարացնելու համար:

Ցանկարծ լսեց կնոջ ձայնը:

Ցոլինէն երգում էր:

– Իյա՛, – զարմացաւ Գարիկը, որով – հետեւ կինը միայն Կիրակի եւ տօն օրերին էր երգում, ու ձայն տուեց, – Ցոլօ, էսօր ի՞նչ է:

– Ուրբաթ, – պատասխանեց կինը բաղնիքից:

– Բա ինչո՞ւ աչխատանքի չես գնացել:

– Մազերս եմ ներկում:

– Ինչո՞ւ:

– Շէֆը խնդրեց, որ ինձ կարգի բերեմ, սիրունանամ:

– Ինչի՞ համար:

– Գո՛րծ կայ:

– Ի՞նչ գործ, – մռնչաց ամուսինը:

– Վտանգաւոր յանձնաժողով է գալու, պատիւ տանեմ՝ պատիւ տամ:

– Իսկ ինչո՞ւ չէֆը չի տալիս:

– Մեր չէֆը տալու սովորութիւն չունի, նա միայն վերցնում է:

– Ոչինչ, – ասաց Գարիկը, – ես ձեր չէֆի մայրիկը յետո՛յ կը լացացնեմ: Հիմի զանգիր մեր հիմնարկ, ասա՝ Գարիկի առաջը ցաւում էր, դնաց քաչելու:

– Ձեն հաւատայ, էդ հաչուով քանութ անդամ զանզել եմ:

– Բայց կարծեմ ես երեսուներկու առաջ ունեմ:

– Քանո՛ւթ, – պնդեց կինը, որն ամուսնու առաջները լաւ էր հաչուել:

– Աա՛, ջրի խողովակը պայթել է, Գարիկը մտը մտցրել է անցքի մէջ, վարպետին ենք սպասում, – «Մեթոդական օգնութիւն»ը կարդալով՝ յուչեց Գարիկը:

– Մենք այլեւս խողովակ չունենք, – յիչեցրեց Ցոլինէն, քո երեսից բոլորը հերթով «պայթեցրել եմ»:

– Բա, ո՞նց անենք: Դուչէ ասես՝ «հարեւանը մահացել է»...

– Լեզուս չի պտտուի:

– Դէ որ էդպէս է՝ ինֆարկտ եմ:

– Եղաւ, – համաձայնեց կինը, փոխարէնը՝ յիսուն կրամ սուրճ:

Ցոլինէն զանգեց, եւ այնպէս հոյակապ խաղաց անյոյս հիւանդի կնոջ դերը, որ ամուսինը ակամայ ծափահարեց եւ գնաց սուրճ ճարելու:

Հարցուփորձով հասաւ Էրեբունի, որտեղ «Աֆրիկա» կոոպերատիւը հինգ մայթի վրայ սուրճ էր աճեցնում, քաղում, բովում, աղում ու վաճառում, կրամը՝ յիսուն կոպէկ:

Տասը կրամ առաւ, վերադառձաւ:

Աչ՛ք քեզ փորձանք, կոլեկտիւը եկել էր տեսութեան:

– Էս ո՞ւր է հիւանդը, – հարցրել էր չէֆը:

– Տարա՞ն..., – լաց լինելով, պատասխանել էր հնարամիտ Ցոլինէն:

Տղամարդիկ հանել էին դլխարկները, կանայք՝ թաչկինակները: Իսկ տեղակոմի նախագահ Մնացականը, որը ոչ դլխարկ ունէր, ոչ՝ թաչկինակ, թուղթ ու գրիչ էր հանել եւ աչխատակիցների ցուցակն էր կազմում 10–ական ռուբլի հաւաքելու համար:

Գարիկը ամօթից գետին մտաւ: Բայց դուրս կը գայ: Անպայման:: Աչխատավարձի օրը...

***

Երկու Սկովտացիներ կը խօսակցին.

– Ինչո՞ւ մինչեւ հիմա չես ամուսնացած. կինդ արդէն երկու տարի է, ինչ մահացած է:

– Գիտե՞ս, ինծի արդէն ծանօթացուցին քանի մը կնոջ հետ, երեւակայէ, անոնք բոլորն ալ լաւ են, բայց ... թոքախտ չեն:

– Թոքա՞խտ, բայց ինչո՞ւ համար:

– Կը հասկնա՞ս, հանդուցեալ կինս թոքախտէ կը տառապէր: Աներս մահէն ետք ահագին դեղօրայք մնացած է, նետելու չեմ...:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր· Գէորգ Պաղըրճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Մայիս 29, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՌՈԶԱ ՊԱՂԸՐՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Այրի Տիկին Ազատմիս Աչըգեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Աչըգեան եւ զաւակները՝ Յակոբ, Սոնիա, Ալեքսան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Աչըգեան եւ զաւակը՝ Յակոբ, Տէր եւ Տիկին Նաղարէթ Աւագեան, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Մայիս 29, Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՅԱԿՈԲ ԱՉԸԳԵԱՆԻ

մահուան Բ· տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

ԼԻՈՆ

60 ՏԱՐԵԿԱՆ ԷՔ ԵՒ՝ ԱԻԵԼԻ

ԼԻՈՆԱՀԱՒԱՏ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ ձեզ իր կազմակերպած՝

«ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ»ՈՒՄԱՆ

Շաբաթ, Մայիս 28, «Երեկոյեան ժամերգութիւն» կը կատարէ ժամը 3–ին (Ց·Մ·)

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

որմէ յետոյ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ՝ ընդունելութիւն, գեղեցիկ գեղարուեստական յայտագիրով։

Ընդունելութեան ընթացքին կը կատարուին արձանագրութիւնները Տարեկան պտոյտին, որ տեղի պիտի ունենայ Երկ· Յունիս 30–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

***

ՎԱՀԱՆՆ

Հ· Բ· Ը· Մ·–ի Վալանսի մասնաճիւղի վարչութիւնը կազմակերպած է Մայրերու Օրը, Մայիս 28, Շաբաթ օր, կէսօրէ հաք ժամը 3·30–էն սկսեալ, Ե· Հիւսիսեան սրահին մէջ։

6, rue Faventines, Valence

Կը խօսի· –

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

– Պատուոյ մօր յիշատակութիւն։

– Գեղարուեստական յայտագիր։

– Հիւրասիրութիւն։

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e

CAUSERIE - PROJECTION

Dans le cadre de ses conférences mensuelles, le Centre Culturel Saint-Mesrob présente

JEAN MARTIN
Tailleur de pierre
Compagnon du Devoir
qui nous entretiendra de
son expérience sur

LA RESTAURATION DU MONASTERE DE St. THADDEE EN IRAN

avec projection de vidéo-cassette

le Jeudi 26 Mai à 20 h 30

au Centre Culturel Saint-Mesrob
10 bis, rue Thouin — Paris Ve

Un buffet froid sera servi à ceux qui le désirent à 19h30. Participation 50 F.
Prière de s'inscrire :
Tél. 43 26 50 43 ou 42 78 31 93.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

gala
du Yan's Club

SOIREE ARMENIENNE

le Samedi 28 Mai à 20h30

animation :

EVELYNE ALTOUNIAN

Renseignements et réservations :

YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 PARIS
tél: 45 89 20 48

U. G. A. B.
Comité local :
SAINT-CHAMOND — SAINT-ETIENNE

CONCERT

chœurs — soli — instruments
JULIETTE YILMAZIAN
présente

KAROUN

CHORALE D'ENFANTS
sous la direction de
KHATCHIG YILMAZIAN
Dimanche 29 Mai à 16 heures
Salle Aristide-Briand à Saint-Chamond
Prix d'entrée : 50 F
Entrée gratuite pour les enfants jusqu'à 15 ans

UNION DES ANCIENS ELEVES
MOORAT- RAPHAEL

ASSEMBLEE GENERALE

DIMANCHE 29 MAI
au Collège Arménien Samuel Moorat
26, rue Troyon, 92310 Sèvres

11h00 MESSE, célébrée par Haïr Vartan Kéchichian, à la mémoire des Anciens Elèves disparus et principalement en souvenir de leur ancien Président VAHRAM BARGHIRDJIAN.

12h30 Repas amical sur place.

15h00 ASSEMBLEE GENERALE
Ordre du jour :
— Rapports moral et financier
– Analyse de la situation présente et perspectives d'avenir du Collège
— Renouvellement du Conseil d'Administration
— Paiement des cotisations.

ETANT DONNE L'IMPORTANCE DE CETTE JOURNEE, LA PRESENCE EFFECTIVE DE TOUS LES ANCIENS ELEVES EST INDISPENSABLE.

ԱՃՅԵԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ· Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, այցելութիւն մը կազմակերպած է Մոնմորանսիի Հանդստեան Տունը։ Այս առթիւ օթօբաս մը վարձուած է։ Փափաքողները կրնան միանալ։

Մեկնում, Մայիս 28–ին, Շաբաթ օր, Մշակոյթի Տունէն ժամը 14–ին, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։ Ճչդապահ ըլլալ։

l'UGAB

a le plaisir de vous inviter
le Samedi 28 Mai
à 21 heures précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
à une soirée d'information et de soutien qui permettra à
l'ORGANISATION TERRE et CULTURE
de vous présenter ses activités de sauvegarde et de restauration du patrimoine arménien.

Cette présentation sera suivie de la projection du film
« *TEBI YERGUIR* »
(tourné à Kessab, Syrie, durant l'été 1987) ainsi que d'un exposé sur les travaux entrepris l'année dernière pour la reconstruction de l'église de la Sainte Mère de Dieu de Dzordzov (Iran).

A l'occasion de la sortie du compact-disc et de la cassette de

SEDA AZNAVOUR

chants traditionnels arméniens

LA FONDATION
ARAM KHATCHADOURIAN
organise
UN DINER
le Jeudi 2 Juin à 21 heures
AU SOFITEL VIEUX-PORT
DE MARSEILLE

en présence de :
CHARLES AZNAVOUR
AIDA et GEORGES GARVARENTZ

A l'issue du dîner animé par l'orchestre «Les Vinistsky», Séda Aznavour dédicacera son disque.

Participation aux frais : 350 F
Réservation téléphonique: 91 95 72 39

AU BENEFICE
DU COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL MOORAT

sous la présidence
de G. GARVARENTZ

KISSANI
THEATRE ARMENIEN
présente

EXPEDITION SUR L'ARARAT 1987

de ARTVIN à ARDAHAN
de KARS à ANI
de BAYAZID à VAN

PHOTOS INEDITES

DIAPORAMA

Vendredi 3 Juin à 20h30
au Collège Samuel Moorat
26, rue Troyon, 92310 Sèvres

Participation — Soutien : 60 F
Bienfaiteur : 100 F et plus

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
U.G.A.B. - Marseille

DINER DANSANT

Samedi 11 Juin à 20 heures

dans les Salons de l'Hôtel CONCORDE PALM - BEACH
Promenade de la Corniche

Réservations :

Mme Melkonian : 91. 77. 62. 29
Mme Kouyoumdjian : 91. 76. 10. 17
Mr Attoyan : 91. 47. 61. 29

Կ. Ս. Մ.

Կեդրոնական Սանուց Միութեան ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Յունիս 18, Ս· Յովհ· – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ։

15, rue Jean Goujon, Paris 8

ժամը՝ 15·20–ին։

ՕՐԱԿԱՐԳ· – Նիւթական եւ բարոյական տեղեկատուութիւն, վարչութեան անդամներու ընտրութիւն։

Կը խնդրուի բոլոր սաներու եւ անդամներու ներկայութիւնը։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅՕԱՄԵԱԿ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Ցուցահանդէս՝
Մայիս 15–էն 30, ժամը 10–էն 22
FOYER INTERNATIONAL
D'ACCUEIL PARISIEN
30, rue Cabanis — 75014 Paris
M° GLACIERE — BUS 21

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15–ին՝ Երախաներու յատուկ յայտագիր, մասնակցութիւն՝ Վիգէն, Սեդա Փափազեան, Ժիրայր Մատիկեան եւ Կարապետ Տէր – Յակոբեան, Ռոզին Թաշճեան եւ իր նուագախումբը, Մարսէյլի Համազգայինի ձեմարանի աշակերտները խօսք կ'առնեն՝ Սեդա Պիպէրեան, Սիլվա Գարակիւլեան, Ժիւլ Մարտիրոսեան եւ Յակոբ Պալեան։

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել՝ 42 – 37 – 60 – 10 թիւին։

SEMAINE DU CINEMA ARMENIEN à Valence

L'Union nationale arménienne de Valence, en collaboration avec le Cinéma Utopia et Radio Méga, organise
LA SEMAINE DU CINEMA ARMENIEN
à Valence, du 25 au 31 mai
au programme :
Bebo de Hamo Beg Nazarian
Tango de notre enfance
d'Albert Mkrtchian
Le Pressoir de Bagrat Hovanessian
Dessins animés
et en hommage à Henrik Malian, trois de ses films :
Le Triangle, Nahabed, La Gifle.
La projection du film Le Pressoir, le samedi 28 mai, à 20h30, sera précédée d'un débat présidé par Mme Annie Mazuray, adjointe chargée des Affaires culturelles, avec la participation exceptionnelle de Georges Garvarentz et Aïda Aznavour.
Le samedi 28 mai, à 17h, Aïda Aznavour dédicacera son livre «Petit frère», à la Librairie Crussol, 10, boulevard Général de Gaulle, à Valence.

DEUX JOURS DE MUSIQUE
à la M.C.A. d'ALFORTVILLE
Samedi 28 Mai à 15h

AUDITION ANNUELLE
des classes de Piano, Violon, Guitare, Dehol, Kanon.

Dimanche 29 Mai à 18h30
JEUNES TALENTS ARMENIENS
musiciens et chanteurs
de langues arménienne et française
Sous le parrainage de
EVELYNE ALTOUNIAN et MASSIS

Participation aux frais

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 27
VENDREDI
27 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.758 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.758

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ՑՈՅՑ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԻ

Կը թուի որ ցոյցերը չեն դադրած Երեւան եւ գործադուլն ալ կը շարունակուի Ղարաբաղ: Լուրերը, սակայն, քիչ են եւ անորոշ: «Մոնտ» կը գրէր թէ ըստ «ազգայնական» Հայու մը՝ Մոսկուա կորսիանան, գործադուլը ամբողջական է Ստեփանակերտ, ուր նոյնիսկ հացագործները չեն աշխատիր: Տեղւոյն կուսակցական մէկ բանբերն ալ յայտնած է որ ոստիկանութիւնը կը շրջագայի քաղաքին մէջ, բայց բանակը քաշուած է: Կազմնուստ այլեւս տեղեկատուին համաձայն ալ նուազ մտած է բանակը, որովհետեւ հակահայ թուրքիկներ բաժնուած էին անցնել չարթու եւ բազմաթիւ հայ ընտանիքներ փախած էին: Ոմանք վերադարձեր են: Կը պարզուի որ ցոյցերը հետեւանք են Լիկաչովի յայտարարութեան, երբ հաքուէն վերադարձած է Մոսկուա, ու ըսած՝ «Ղարաբաղի հարցերը կարգադրուած են»:

X Իրիս Գէորգով, որ պաշտօնանկ եղած էր Ղարաբաղի առաջին դէպքերու առեն (Ա· քարտուղար էր շրջանին Կեդրոնական կոմիտէին), կուսակցութենէն ալ արտաքսուած է, ըստ աղբիւրներու պաշտօնական պաշտօնաթերթ մը:

X «Ռոթիտիէն տը Փարի» հինդշաբթի օր, Մայիս 26, կ'անդրադառնար Վրաստանի ծրագրած ցոյցին (նոյն օրը) ու նաեւ հողային այլ հարցերու, Ղարաբաղի առթիւ: Կը գրէր թէ Վրաստան ալ նման հարցեր ունի իր երկու դրացիներուն հետ Այնգիլօ (Վրացիներով լեցուն), բայց Ազրբէյճանի յանձնուած է եւ Ախալքալաք (Հայերով լեցուած, 90,8%) եւ Վրաստանի կցուած է: Այդ պատճառաւ, վախ կայ, կը գրէ, Ազրբէյճանցիներու եւ Հայերու համար, որովհետեւ Թիֆլիզի անոնց ապրած թաղամասերը կամուրջով մը բաժնուած են եւ Մարտին բանակը կը հսկէր որ բախում չըլլայ: Մտահոգ են Վրացիները եւ զօրավիդ չեզան իրենց քրիստոնեայ հայ դրացիներուն, որովհետեւ ըստ տարաձայնութիւններու, Երեւանի ցոյցերու առեն Ախալքալաքն ալ պահանջած է...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԴՐԷ ԱՂԱՍԻ Ռոլան – Կառոսի թէնիսի մրցաշարքին 2–րդ շրջանին յաղթեց Մասիմիլիանօ Նարտուչիի (Իտալիա) 6 – 1, 6 – 2, 6 – 2 :

ԱՖղԱՆԻՍՏԱՆԻ մէջ, խորհրդային ուժերու կորուստը, 1980 Յունուարէն ի վեր 13.310 մեռեալ, 35.478 վիրաւոր եւ 311 անհետացած է, ճշդեց, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, բանակի եւ ծովուժի քաղաքական գլխաւոր վեկավարութեան պետը: Առաջին անգամն է ,որ Խորհրդային Միութիւնը հրապարակային նման հաշուեկշիռ մը կուտայ:

ՍՄԻՔԸ (ամէն միլիարհեստական նուազագոյն աշխատավարձք) 2,3% յաւելում կը կրկ Յունիս 1–էն, բայց կը հաստատուի որ գործադուրկերու թիւը պիտի աւելնայ ղգալի համեմատութեամբ: Ըստ Միշէլ Ռոքար ամառը, այդ յաւելումը 240 հազարի պիտի հասնի:

ԼՕՍ – ԱՆՃԸԼԷՍ

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՒ

ԿԼԻՆՏԻՑԻ – («Յառաջ», հեռագայն) :–

Մայիս 20–էն 22, Լոս – Անճըլըսի Ռեճիմէնթի պանդոկին մէջ տեղի ունեցաւ հայ բժիշկներու միջազգային Դ· համագումարը, որու կը մասնակցէին 12 տարբեր երկիրներէ 400 հայ բժիշկներ (80–ը՝ Ֆրանսայէն): Երեք օրերու նիստերու ընթացքին, մասնագէտ բժիշկներ տարբեր նիւթերու նուիրուած չուրջ 70 զեկուցումներ ներկայացուցին: Համագումարին կը մասնակցէր Հայաստանէն բժիշկներու պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Առողջապահութեան նախարար՝ Էմիլ Գասպրիէլեանի: Համագումարին բացումը կատարուեցաւ Ուրբաթ, Մայիս 20–ին, ընթերցումովը, Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահ՝ Վիկտոր Համբարձումեանի ուղերձին: Ապա խօսք առաւ Նախարարը: Իրիկունը տեղի ունեցաւ մշակութային երեկոյթ մը, Շարաթ իրիկուն՝ ճաշ մը: Կիրակի ցերեկ վերջ դասաւ համագումարը, քուէարկութեամբ եւ վաւերացմամբ պաշտօնական բանաձեւին, ուր կը շեշտուէր բացառիկ ուրախութեամբ, որ շնորհիւ ամերիկահայ եւ Ֆրանսահայ բժիշկներու կամուրջներ հաստատուած էին Հայաստանի եւ Սփիւռքի բժշկական մարմիններու միջեւ, ինչ որ կարեւոր դրական քայլ մըն է հայրենի ժողովուրդին առողջապահութեան կարիքներու գոհացման ուղղութեամբ:

ԳԱՒԶՈՒ

30 - 40 ՏԱՐԻՆԵՐԸ

Մայիս 18–ին, Ֆրանքոնի եղբայրները բացումը կը կատարէին փարիզեան իրենց ցուցասրահին, բացումովը՝ Գաւզուի մէկ չատ ճոխ եւ հետաքրքրական ցուցահանդէսին, ուր գլխաւորաբար տեղ կը գրաւեն 30 – 40–ական տարիներու դործեր: Այս ցուցահանդէսը, որ մաս կը կազմէ «փարիզեան դէպքեր»ուն, այլապէս չահեկան է, քանի Գաւզուի ամէնէն քիչ ծանօթ շրջանն է:

Մամուլին վերապահուած ներկայացումէ մը ետք, Մայիս 17–ին, Զորեքշաբթի Մայիս 18–ին, կը կատարուէր բուն բացումը, որու ներկայ էին ակադեմականները, քաղաքական, զրական շրջանակներու պատկանող բազմաթիւ անձեր եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ, այլ խօսքով այնքան մեծ էր բազմութիւնը, որ այդ օրը, կարելի էր մարդ տեսնել, բայց ոչ՝ պատուանները:

Ցուցահանդէսը կը տեւէ մինչեւ Յուլիս 25 :

(59, rue de Seine, Paris 6e):

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՏԷՐ-ԶԱՔԱՐԵԱՆ ԿԸ ԼՔԷ ՆԱՆԹԸ

Փութպոլի Ներկայ մրցաշրջանին ալ՝ որ գրեթէ վերջացած է, քանի մը «եան»եր, ցանցառ թիւով, երեւցան արհեստավարժ խումբերու մէջ: Ներկայիս տեղափոխումներու ժամանակ է:

Ջուտ հայ ամէնէն ծանօթ խաղացողը, Միշէլ Տէր – Զաքարեան՝ որ քանի մը տարիներէ ի վեր կը խաղար Նանթի ակումբին, պայմանաւորուած է Մոնփելիէի հետ՝ որ մեծ յաւակնութիւններ ունեցող ակումբ մըն է:

Էրիք Ասատուրեան մրցաշրջանին մէկ մասը անցուց Կէնքանի խումբին մէջ: Պիտի վերադառնայ Թուլուզ Ֆ· Ֆ·՝ որուն կը պատկանի: Փոխ տրուած էր Կէնքան:

Միշէլ Թէրզեան՝ որ, ինչպէս Տէր – Զաքարեան, Երեւան ծնած է, հաւանաբար աղատ արձակուի Կրընոպլի ակումբէն՝ ուր, թէեւ, քանի մը յաջող ելոյթներ ունեցաւ այս տարի:

Ժիլ Կոստանդինեան, անցեալ ամառ Լիոնէն փոխադրուած Կէօնյոն, մասնակցեցաւ այս ակումբին կատարած դրեթէ բոլոր մրցումներուն: Պիտի մնայ, կը կարծենք Կէօնյոն:

Թուլոնի բարձրագոյն խումբէն Պէրնար Փարսո՝ որուն մայրը Հայ է, տակաւին տարի մը պայմանագրութիւն ունի իր ակումբին հետ եւ կը մնայ Թուլոն:

Ուրիշ ծանօթ խաղացող մը, Արթիւր Մինասեան՝ որ 1975–էն 79, մաս կը կազմէր Երեւանի Արարատին, իր մարզական տապարէզը վերջացնելու մօտ է Սէն – Տիէի խումբին մէջ՝ որուն պետն Էր: Սէն – Տիէ կը պատկանի Ֆրանսայի ախոյեանութեան երրորդ դասակարգին: Հաւանաբար ակումբը պիտի իջնէ աստիճան մը վար: Արթիւր Մինասեան 34 տարեկան է:

Թերեւս հարց տրուի՝ ինչո՞ւ այս կարգի խաղացողներ չեն մօտենար Ֆրանսայի, թիւով աւելի քան տասնեակ մը, հայանուն ակումբներուն: Գլխաւոր պատճառը՝ մեր ակումբները նիւթական միջոցները չունին արհեստավարժ մարզիկներ գոհացնելու:

❦

ԹԱՇՃԵԱՆ ԱԶԳԱՑԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Կ'երեւի Խորհրդային Միութիւնը կը յառաջդիմէ ոլկպիի մարզաճեւին մէջ՝ որ քիչ մը յետամնաց էր հոն: Անցեալ Կիրակի Փութպոլի մարզադաշտին վրայ, Վրաստան, Ֆրանսայի ներկայացուցչական երկրորդ կազմը պարտուած է Խորհրդային Միութեան առաջին կազմէն 17 – 10–ով, ի հաշիւ Եւրոպայի ախոյեանութեան:

Ֆրանսական խումբին մէջն էր Թաշճեան՝ որ Փարիզի Ռասինկին աշխոյժ յառաջապահներէն մէկն է: Առաջին անգամն է որ Թաշճեան կը մտնէ ներկայացուցչական կազմի մը մէջ:

❦

ԱՐՄԷՆԻՈ ԿԸ ՑԱՂԹԷ

Արժանթինի Փութպոլի բարձրագոյն դասակարգի ախոյենութիւնը վերջնանալու մօտ է: Ծանօթ է որ այս դասակարգին մէջ կը պայքարի, առաջին անգամ ըլլալով, Պուէնոս – Այրէսի հայանուն ակումբը՝ Արմէնիո:

Մրցաշրջանին սկիզբը, իր նպատակն էր միայն մնալ այս դասակարգին մէջ, Արժանթինի աշխարհահռչակ ակումբներու կողքին: Պիտի յաջողի՞: Հաւանաբար, բայց դժուարութեամբ: Կան տակաւին խաղացուելիք երկու մրցումներ որոնք կրնան ճակատագրական ըլլալ:

Արմէնիոյի մեզի ծանօթ վերջին արդիւնքը լաւ յաղթանակ մըն է, 4 – 1, Գոռոզայի մէջ տեղւոյն Թալկրէզ ակումբին վրայ՝ որ դասաւորումին վարի աստիճաններուն վրայ կը դանուի:

Մրցաշարքը կ'ընդգրկէ Արժանթինի քանի լաւագոյն ակումբները: Ախոյեանը յայտնի է արդէն: Պուէնոս – Այրէսէն 300 քիլոմէթր հեռաւորութեամբ Ռոսարիո քաղաքէն Օլա Պոյզ խումբն է: Արմէնիոյի հետ իր վերջին հանդիպման ընթացքին հաւասար մնացած էր (2 – 2) Ռոսարիոյի մէջ իսկ:

**

ՀՐԱԶԴԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ

Փութպոլ, հօքէյ եւ պասպէթ – պոլ (կանաստ) այն երեք խմբական մարզաձեւերն են՝ ուր Հայաստան տեղ ունի Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգի ախոյենութեանց մէջ:

Հօքէյի մէջ – խոտի կամ արուեստական դաշտի վրայ – Հայերը յառաջդիմութեան մէջ են: Հրազդան քաղաքի մանչերու խումբն է որ կը մասնակցի բարձրագոյն դասակարգի մրցաշարքին՝ ուր ընդհանրապէս կը դասուի առաջին վեցեակին մէջ:

Կը յուսացուի որ այս տարի աւելի պիտի բարելաւէ իր դիրքը, մանաւանդ որ հռչակաւոր խաղացող մը «տուն» վերադարձած է: Անունն է Սօս Հայրապետեան, անդամ, իրրեւ յետասպահ, Խորհրդային Միութեան ազգային խումբին:

Քանի մը տարիներէ ի վեր, Հայրապետեան կը խաղար Ալմա Աթայի (Ղազախստան) Դինամօ ակումբէն որուն հետ եօթը անդամ Խորհրդային Միութեան ախոյեան եղած է:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

❦

ՆԻՍԻ ՀԱՑ ՄԱՐԶԱԿԱՆԸ

Նիսի Հայ Մարզական Միութիւնը՝ կեանքի կոչուած 1925–ին, վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին կ'օժտուի պասքէթ – պոլի խումբով՝ հայածին մարզիկներէ կազմուած:

Երկրորդ անգամն ըլլալով, միութիւնը Ցունիս 3, 4 եւ 5–ին կը կազմակերպէ համանուն մարզաճեւի հայկական մրցաշարք մը, Նիս:

Այս անգամ կը ձգտի խաղաշարքին բոնոյթը աւելի ընդլայնել, քանի կը հրաւիրէ եւ կ'ապահովէ ժընեւի Հայ Երիտասարդաց Մարզականին, Լոնտոնի Հ·Մ·Մ·–ին եւ Հ·Բ·Ը·Մ·–եան պասքէթ – պոլի խումբերուն մասնակցութիւնը Փարիզի Հ· Մ· Ը· Մ·–ին, Իւ – ժէ – Արմէնիէնին մասնակցութիւնը իր կողքին:

Այսպէս վեց հայկական խումբեր՝ Լոնտոն, ժընեւ, Փարիզ եւ Նիս, հրապարակին կուգան չրջանիս հայ մարզասէրներուն առջեւ:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՆ ՎԻՃԱԿԸ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

ԺԹ. ԴԱՐՈՒ Բ. ԿԷՍԻՆ

Հ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ժողովուրդին մէջ լուսաւորութիւն տարածելու մասին Մ. Փորթուգալեան կը գրէ. – «Քաջայայս ենք, որ ամէն հայրենասէր հայ, ուր որ ալ գտնուի, պիտի հաճի իր օգնութեան ձեռքը կարկառել մեզ այս հանրօգուտ գործի յառաջդիմութեան համար, առել կ'ուզեմ կրթական գործին, որմէ միայն կախում ունի ազգային զարգացումը: *Այս հաւատս բաւական երկար խոհերէ եւ փորձութիւններէ յետոյ եւ այժմ հաստատ համոզում գոյացած է իմ մէջ թէ ճշմարտապէս իւր ազգը սիրող հայը, մեր արդի վիճակին մէջ, պէտք է որ ամէն բանէ առաջ կրթութիւն եւ դաստիարակութիւն տարածէ մեր հայրենակիցների մէջ»:*

Սակայն Մ. Փորթուգալեանի այս ցանկութիւնը հանդիպեցաւ թուրք իշխանութիւններու դիմադրութեան: 1885 Յուլիսին թուրք դպրոցական վերակացուները ոստիկաններու հետ այցելեցին Կեդրոնական վարժարան, դիտեցին աշակերտներու գծած քարտէզները եւ դովելով աշակերտներու ուսման յաջողութիւնը, առին զանոնք ու հեռացան: Շատ չանցած հետեւեցաւ կարգադրութիւնը, փակել Կեդրոնականը: Երբ այս մասին հարցում ուղղուեցաւ նոյն թուրք պաշտօնեաներուն, անոնք պատասխանեցին. – «Մենիֆ ամէնիֆս ալ թուրք ենիֆ եւ հաւասար, խորութիւնները պիտի վերցուին, ամէնքս ալ միասին պիտի ուսանինք, իրարու լեզու պիտի սորվինք»:

*Անկէ առաջ թուրք իշխանութիւնները փակեցին Վարագայ վանքի տպարանը եւ թանգարանը: Այս իրագործութիւնները հաք Վանէն իրարու հետէ հեռացան Մ. Փորթուգալեանը, Արիմեանը, Գ. Սրուանձտեանցը, Կ. Կամսարականը եւ այլ մտաւորականներ: Թուրք կառավարութեան ջանքերով Վասպուրականի հոգեւոր տեղապահի պաշտօնը ձեռք անցուց յայտնի Պօղոս Մելիքեանը եւ անկէ հաք Վանի դպրոցներուն մէկ մասը փակուեցաւ, իսկ հայրենասիրական դաղափարներով տարուած դասատուներու մեծ մասը, հալածանքին ու ճնշումներու չդիմացաւ: Ծնողները ստիպուած իրենց զաւակները կը զրկէին օտար միսիոներու քացած դպրոցները: Արգիլուեցաւ Հայոց պատմութեան դասաւանդումը եւ Հայաստան բառը արտասանել, կամ գրելը: Հայերէնի անտեղեակ թուրք պաշտօնեաները հայկական այբուբենի «Հ» տառով գրուած բոլոր բառերու տակ Հայաստան կը հասկնային: Այնոնցմէ մէկը մտնելով Վանի յայտնի Երամեան վարժարանը եւ աշակերտներէն մէկուն տետրակին վրայ նկատելով՝ «Հ» տառով սնուն մը, կը հարցնէ թէ «Հայաստա՞ն է այդ բառը»: Ո՛չ, կը պատասխանէ աշակերտը: Հապա ի՞նչ է: «Հայրենական, հազուստեղէն»: Ապա քարտէզ մը տեսնելով կը հարցնէ թէ Հայաստանի քարտէ՞զն է: Աշակերտը կը պատասխանէ, ոչ, Հունգարիոյ քարտէզն է, քանի որ Հունգարիան ալ Հ–ով կը սկսի:

Հայկական դպրոցներու մէջ Հայոց պատմութեան դասաւանդումը արգիլելէ յետոյ կառավարութիւնը 1889–ին Հայոց պատրիարքին առաջարկեց դպրոցներու մէջ պարտադիր դարձնել օսմանեան պատմութեան դասաւանդումը:

Թուրք իշխանութիւններու վերը նշուած միջոցառումները առիթ տուին օտար միսիոներներուն աւելի աչքառժացնելու իրենց գործունէութիւնը: 1872–ին Վանի մէջ սկսան գործել ամերիկեան միսիոներները, որոնք քաղաքին մէջ բացին իրենց դպրոցները: Անոնց հետեւեցան Վան եկած Դոմինիկեան հայրերը, որոնք նոյնպէս բացին իրենց եկեղեցին ու դպրոցները: Այսպիսով Վանի մէջ սկսաւ պայքարը լուսաւորչականներու, կաթոլիկներու, ամերիկեան միսիոներու եւ անկախ եկեղեցիի հայրերուն միջեւ: Սակայն, *ի պատիւ Վանի բնակիչներուն, պէտք է ըսել որ միսիոնարներէն ոչ մէկը յաջողեցաւ Վասպուրականի մէջ իր կողմը դրաւել ժողովրդական մեծ հաւատացեալները:*

1890–ին Վանի ամերիկեան միսիոնարները քաղաքին մէջ աղջկանց ու մանչերու մէկմէկ դպրոց ունէին, ուր կը սորվեցնէին լեզուներ, ամերիկեան աշխարհագրութիւն, հրէական պատմութիւն: Այդ դպրոցներու նպատակը ազգային ոգի ցոլմէն հեռու մարդիկը դաստիարակել էր, որոնք պէտք է ըլլային ամերիկեան քաղաքականութեան կողմնակիցները, Արեւմտեան Հայաստանի մէջ:

Հակառակ թուրք իշխանութիւններուն յարուցած խոչընդոտներու, 1880–ական թուականներու վերջերուն միայն Վան քաղաքին մէջ կը գործէին 9 հայկական դպրոց, ուր կ'ուսանէին 1370 տղայ եւ 220 աղջիկ: Այդ նոյն ժամանակ Հայոց Ձորի Ոստան եւ Գավաշ գաւառներուն մէջ կային 12 դպրոց 566 աշակերտով: Ժթ. դարու վերջաւորութեան դպրոցներու թիւը քաղաքին եւ գիւղերու մէջ հասաւ 136–ի, որմէ երեսունը՝ Վանի մէջ: Հետաքրքրականն է Երամեան վարժարանի պատմութիւնը, որ յարատեւեց քանի մը տասնամեակ եւ տուաւ աւելի քան երեք հազար շրջանաւարտ: Այդ վարժարանը բացուած էր 1878–ին, 11 տարեկանին տեսողութենէն զրկուած, յամառ կամքի տէր Համբարձում Երամեանի ջանքերով: Վարժարանը 25–ամեակին առթիւ կոչուեցաւ Երամեան: 1886–ին Երամեան բուժուելու գնաց Վիէննա, ուր միաժամանակ ուսումնասիրեց տեղւոյն դպրոցական կառոյցը: Այդ յամառ եւ հայրենասէր մարդը ունէր «երկաթէ կամք, սուր խմացականութիւն եւ անվեհեր սիրտ» – կը գրէ անոր ժամանակակիցը: Վիէննայէն վերադառնալէ ետք ան սկսաւ դպրոցը հաւաքել նկարներ, աշխարհագրական քարտէզներ, բնագիտական գործիքներ, հանքային հանածոներու տեսակներ եւ թանգարան ըստեղծեց: Մինչ այդ Վանի դպրոցներէն ոչ մէկը ունէր ուսումնական ծրագիր, բացի Երամեան վարժարանէն: Այդ ժամանակ, ինչպէս գրուած է մամուլին մէջ, երբ Վանի ուսուցիչները 1880–ին «կրթական ծրագրի անուն լսէին, պիտի կարծէին թէ ծառի վրայ կը բուսնի այն»: Երամեան վարժարանը ունէր չորս նախակրթարան եւ հոթը հիմնական դասարան: Վարժարանը տարեկան հարիւր ոսկի կը տուողներուն էր:

Երամեան վարժարանը սկզբնաւորուած էր Կարմրաւոր եկեղեցիին մէջ, ապա 1882–ին փոխադրուած Այգեստան: Սաֆար Փէհրիզեանի ջանքերով կազմակերպուեցաւ դպրոցին աշակերտական երգչախումբը, որու մաս կազմողները դպրոցին նիւթական միջոցներ բերելու նպատակով Արեւագալի չարականներ կ'երգէին եկեղեցիներու մէջ: 1908–ին Կոմիտասի աշակերտ Մ. Փախչանեան կազմեց դպրոցին քառաձայն երգչախումբը:

1890–ին Վանի ամերիկեան միսիոներու երկու դպրոցներուն մէջ կ'ուսանէին 110 տղայ եւ 115 աղջիկ: Նիւթական միջոցներ ունեցողները բարձր դասարաններու աշակերտներուն համար կը վճարէին ամիսը 15–էն 60 դրուշ ուսման վարձ: Այդ դպրոցները ունեցած են նախնական, միջին եւ բարձր դասարաններ, իւրաքանչիւրը ուսման երեք տարուան տեւողութեամբ: Այնտեղ կը սորվէին անգլերէն, ֆրանսերէն, հանրահաշիւ, երկրաչափութիւն, բնագիտութիւն եւ մարդակազմութիւն: Այդ դպրոցները այցելած անգլիացի ճանապարհորդ Լինչը կը վկայէ որ պատմութիւնը կը դասաւանդէր զժուարութեամբ, քանի որ նոյնիսկ Քսենոփոնի «Անաբազիս»ի մէկ օրինակին վրայ «Հայաստան անունը գծելով մը աւերուած էր քարտէզին վրայէն»:

Լինչ կը վկայէ որ թուրք պաշտօնեաները դժուարութիւններ կը ստեղծէին ոչ միայն հայկական դպրոցներու, այլեւ միսիոնարներու դպրոցներուն համար. անոնց անունով դուրսէն ուղարկուած դրքերը սահմանէն ետ կը դարձնէին: Լինչի վկայութեամբ միսիոնարները կը տակաւանը թարգմանած էին քառերէնի եւ կը բաժնէին այն Հայերուն, որոնք մոռցած էին իրենց մայրենի լեզուն: Ներկայ ըլլալով դպրոցներու դասերուն, ան կը նկատէ որ «Հայերը լաւ կը կարդան, այնքան լաւ, որքան երեւանի ռուսական սեմինարիային մէջ կը կարդային»:

Ըստ Լինչի ժթ. դարու 90–ական թուականներուն Վան քաղաքին մէջ կային 11 դպրոց 2180 աշակերտով, որոնց 800–ը աղջիկներ էին: Շեփուելով հայկական դպրոցներու ուսուցիչներուն հետ, ան դիտել կուտար թէ անոնք բոլորն ալ առանց բացառութեան աշխարհական մտածողութեան տէր մարդիկ են:

Հետաքրքրական են Լինչի տեղեկութիւնները Վանի մէջ գոյութիւն ունեցող թրքական դպրոցներու մասին: Անոր ըստածին համաձայն այդ ժամանակ քաղաքին մէջ կային վեց նախակրթարան եւ երեք կրթական հաստատութիւն. առաջինները մէջ կ'ուսանէին 240, իսկ երկրորդներուն՝ 350 աշակերտներ: Դպրոցներուն մէջ աղջիկ չկար: Ուսուցիչները պինուորական դպրոցներու շրջանաւարտներ էին, պինուորական համազգեստ կը կրէին, իսկ աշակերտները պինուորական մարզանքներ կ'ընէին: Աշակերտներու մեծ մասը քաղաքին թուրք պաշտօնեաներուն եւ վերնախաւին պատկաներ էին: Դպրոցներուն մէջ կը սորվէին Ֆրանսերէն, պարսկերէն, արաբերէն, թրքերէն: Կը դաստիարակուէին պանիսլամական գաղափարներով, ըսելով. – «Կար ժամանակ, որ մեր նժոյգները Դանուբի ալիքներուն կը տանէինք ջրելու» կամ «մեր կրակին տակ կը չաղէինք պալքանները, մեր սուրերը կը պատռէին Եւրոպայի քարտէզը»:

1896–ին հերոսական ինքնապաշտպանութենէն առաջ Վանի մէջ կային արդէն 12 վարժարան, ուր աշակերտներու թիւը կը հասնէր 3030–ի, իսկ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներու թիւը՝ 80–ի: Հայկական դպրոցներուն մէջ պէտք է չաթաթը 4 – 8 ժամ թրքերէն դասաւանդուէր: Դժուարութիւնն այն էր որ ուսուցանողները չէին միրապեաեր հայերէնին, իսկ աշակերտները՝ թրքերէնին, որ ինչպէս նշուած էր մամուլին մէջ լոյս տեսած յօդուածի մը մէջ, «զուր ջանք եւ անօգուտ վաստակ կը պատճառէ երկուստեք»:

1894–ին օսմանեան կառավարութիւնը սկսաւ իր արշաւանքը դէպի Սասուն: Սկսաւ Սասունցիներու հերոսական ինքնապաշտպանութիւնը: 1895–ին Թրքական զօրքը արշաւեց դէպի Զէյթուն, ուր լեռնականները քանի մը ամիս չարունակ դիմադրեցին Թրքական ահռելի բանակին եւ անճնաոաուր չեղան: 1895 եւ 1896–ին սուլթանը հայկական գաւառներուն մէջ կազմակերպեց զանգուածային ջարդեր: 1896–ին Պլթլիսի հայութեան ջարդէն ետք օսմանեան կառավարութիւնը ուզեց ջարդել Վանի հայ բնակչութիւնը, սակայն քաղաքի երիտասարդները անցան ինքնապաշտպանութեան:

1896–ին Վասպուրականը թէ՛ նիւթական եւ թէ՛ մարդկային չատ զոհեր ունեցաւ: Սպաննուածները կազմեցին բնակչութեան %15 – 20–ը: Ամիսկ ազդեց նաեւ դպրոցական գործին վրայ: 1897 Մայիսին դպրոցներու թիւը կրճատուեցաւ, իսկ աշակերտներու թիւը հասաւ 1530–ի, մինչ որ նախկին թիւին կէսն էր:

1896–ի ինքնապաշտպանական կռիւներէն եւ ջարդերէն ետք սկսաւ աւելի ըստ ուարանալ օտար դպրոցներու աշակերտութեան թիւը: Իրենց անտեսական ծանր վիճակին պատճառով Վանի բնակիչները ստիպուած իրենց զաւակները կը զրկէին այդ դպրոցները: Այս մասին Հ. Երամեան իր նամակներէն մէկուն մէջ կ'ըսէ. –«Օտար միսիոնարները ճարտարաօրէն կը չահագործեն մեզ ձրի կրթութեամբ եւ արդիւնքը մինչ է գիտէ՞ք: Հեռացում ազգ. եկեղեցիէ եւ հայրենի աւանդութիւններէ, տոհմային նկարագրի անկում, այլասերում եւ վերջապէս դաղթականութիւն՝ դէպի կլանող մեծ կեդրոններ, մանաւանդ Ամերիկա: Հայաստանը կը պարպուի, կը պարպուի նաեւ աղքատութեան, տուրքերու ծանրութեան եւ պինուորական հարցի երեսէն, մինչ քանի մը պանքերու հարստութիւնը կրնար ահագին կարիքներ դարմանել»:

Մանաւանդ թութեամբ բժիշկ, ամերիկացի միսիոնար Ռէյնոլտս Վանի մէջ աշխատեցաւ երեսուն տարի, անոր գործունէութեան չրջանակը կը տարածուէր մինչեւ Մուշ ու Սասուն: Անոր եւ չրջապատի մարդոց նպատակն էր բողոքականութիւն տարածելու միջոցով Վասպուրականի չրջակայ գաւառներու մէջ ապրող հայրու մէջ զօրացնել ամերիկեան ազդեցութիւնը: Ճիշդ է, Ռէյնոլտս մասնակցած էր Ամերիկայի քաղաքացիական կռիւներուն, սակայն դէմ էր հայ ազգ. ազատագրական չարժումներուն: Սասունի 1894–ի դէպքերէն ետք ան հրաժարեցաւ Սասունի երթալու վիրաւորներն ու հիւանդները բուժելու, հակառակ որ անկէ առաջ քանի մը անգամ գտնուած էր Սասուն եւ հոգ ունէր «ազէտեալներու պատկերներու նոր հատաքածոյ մը»:

1894 – 1896–ի կոտորածներէն ետք ամերիկացին սկսաւ առատ դրամ ստանալ եւ Ամերիկայի մէջ դպրոց բացաւ 300 աշակերտի համար: Դպրոցներ բացուեցան նաեւ քանի մը գաւառական կեդրոններու մէջ, ուր կը դաստիարդէին Թէքոնոլտի դպրոցին չրջանաւարտները: Որպէսզի ծնողները իրենց զաւակները ստիպէսզի ծնողները իրենց զաւակները ստիպեն այդ դպրոցները, սկսան հոն դասաւանդել հայ եկեղեցական պատմութիւն, Հայոց լեզու եւ Հայոց պատմութիւն: Ամերիկացին Վան եկած միսիոնարներ կրկնին ու Աչքնը դէմ էին եկեղեցիին պատկառութեամբ քարոզչութեան, իսկ Լինչ երբ Վան կը գտնուէր, ուղղակի ըսած. «մի՛ պատակատէք այդ ժողովուրդին կրօնական չնչին խնդիրներով»:

Որպէսզի հասկցուի թէ ինչ կատարուեցաւ 1896–ի դէպքերէն ետք, ըսենք, որ Վանի մէջ 1903–ին կար 25 դպրոց, որոնց տասը հայկական էր, վեցը՝ ամերիկեան, մինը՝ Ֆրանսական: Հայկական այդ տասը դպրոցներուն մէջ կ'ուսանէին 1630 աշակերտ – աշակերտուհիներ: Ամերիկեան վեց դպրոցներուն մէջ ուսանողներուն թիւը կը կազմէր 820, իսկ Ֆրանսական մինը դպրոցներունը՝ 817 հոգի: Այս թիւերէն կ'երեւայ որ հակառակ հայկական դպրոցներուն 10 հատ ըլլալուն, անոնց աշակերտութիւնը ամբողջ աշակերտութեան 50%–էն քիչ մը աւելին էր:

Այսպէս, նիւթական հսկայական միջոցներ ունենալով, օտար միսիոնարները ոչ միայն կ'աւելցնէին դպրոցներու եւ հոն ուսանող աշակերտներու թիւը, այլեւ 1896–էն ետք տեսնելով ժողովուրդին նիւթական ու բարոյական ծանր վիճակը, սկսան քարոզել Պարսկաստանի վրայով կատարուող արտագաղթը: Ռէյնոլտս օգտուելով ժողովուրդին ծանր վիճակէն, սկսաւ իր դաւանափոխական գործունէութիւնը եւ կը յայտարարէր. «Երանի օր մը ամբողջ Վասպուրականը բողոքական դարձած տեսնեմ»:

Եւ սկսաւ գաղթը: Վանի բնակիչներուն մէկ մասը գաղթեց Ամերիկա:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԱՆԿԵՂԾ ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ»

Ղարաբաղի հարցը անչափազանց իր քաղաքական բնոյթէն, ամէնէն չէչ պերճերով հակադրեց երկու «դրացի» ժողովուրդներու խառնուածքը – երեւանեան Սումգայիթ–, ու անպարտելի մղումով մը լոյս հանեց տասնամեակներով «եղբայրութեան» պիտակին տակ պարտքնուած իրականութիւնները: Մինչեւ հոս զարմանալու ոչինչ. ո՛չ տասնամեակներու անձը, ոչ ալ այսօրուան վերակառուցումի յորձանքը կրնային կէտ մը փոխել այն դանդուածին խկութենէն որ մնաց միշտ արժանապատուութեան տէր ժողովուրդ, եւ միւսին թնդանական նախանձախնդութենէն, որ առիթ չի փախցուցած ու չի փախցներ ցոյց տալու, թէ ամբոխ ըլլալ կրցած է միայն: Եթէ չըլլային պատմական վերջին դէպքերը ու յատկապէս անոնց առընչութեամբ արդարեւ ու բազմանշանակ մեկնաբանութիւններ, վերլուծումներ, ո՛չ միայողջին եւ ոչ ալ տեղական մամուլը անգամ մը եւս կ'անդրադառնային քանիցս նշուած այս իրավիճակին. ժողովուրդը կը չարունակէր իր գարաւոր երթը իր պիտացած ճեւով, ամբոխն ալ չատ – չատ նպատակներ քաղաքակրթութեան վար-

մարդոց նպատակն էր բողոքականութիւն տարածելու միջոցով Վասպուրականի չրջակայ գաւառներու մէջ ապրող հայրու մէջ զօրացնել ամերիկեան ազդեցութիւնը: Ճիշդ է, Ռէյնոլտս մասնակցած էր Ամերիկայի քաղաքացիական կռիւներուն, սակայն դէմ էր հայ ազգ. ազատագրական չարժումներուն: Սասունի 1894–ի դէպքերէն ետք ան հրաժարեցաւ Սասունի երթալու վիրաւորներն ու հիւանդները բուժելու, հակառակ որ անկէ առաջ քանի մը անգամ գտնուած էր Սասուն եւ հոգ ունէր «ազէտեալներու պատկերներու նոր հատաքածոյ մը»:

1894 – 1896–ի կոտորածներէն ետք ամերիկացին սկսաւ առատ դրամ ստանալ եւ Ամերիկայի մէջ դպրոց բացաւ 300 աշակերտի համար: Դպրոցներ բացուեցան նաեւ քանի մը գաւառական կեդրոններու մէջ, ուր կը դաստիարդէին Թէքոնոլտի դպրոցին չրջանաւարտները: Որպէսզի ծնողները իրենց զաւակները ստիպէսզի ծնողները իրենց զաւակները ստիպեն այդ դպրոցները, սկսան հոն դասաւանդել հայ եկեղեցական պատմութիւն, Հայոց լեզու եւ Հայոց պատմութիւն: Ամերիկացին Վան եկած միսիոնարներ կրկնին ու Աչքնը դէմ էին եկեղեցիին պատկառութեամբ քարոզչութեան, իսկ Լինչ երբ Վան կը գտնուէր, ուղղակի ըսած. «մի՛ պատակատէք այդ ժողովուրդին կրօնական չնչին խնդիրներով»:

Որպէսզի հասկցուի թէ ինչ կատարուեցաւ 1896–ի դէպքերէն ետք, ըսենք, որ Վանի մէջ 1903–ին կար 25 դպրոց, որոնց տասը հայկական էր, վեցը՝ ամերիկեան, մինը՝ Ֆրանսական: Հայկական այդ տասը դպրոցներուն մէջ կ'ուսանէին 1630 աշակերտ – աշակերտուհիներ: Ամերիկեան վեց դպրոցներուն մէջ ուսանողներուն թիւը կը կազմէր 820, իսկ Ֆրանսական մինը դպրոցներունը՝ 817 հոգի: Այս թիւերէն կ'երեւայ որ հակառակ հայկական դպրոցներուն 10 հատ ըլլալուն, անոնց աշակերտութիւնը ամբողջ աշակերտութեան 50%–էն քիչ մը աւելին էր:

Այսպէս, նիւթական հսկայական միջոցներ ունենալով, օտար միսիոնարները ոչ միայն կ'աւելցնէին դպրոցներու եւ հոն ուսանող աշակերտներու թիւը, այլեւ 1896–էն ետք տեսնելով ժողովուրդին նիւթական ու բարոյական ծանր վիճակը, սկսան քարոզել Պարսկաստանի վրայով կատարուող արտագաղթը: Ռէյնոլտս օգտուելով ժողովուրդին ծանր վիճակէն, սկսաւ իր դաւանափոխական գործունէութիւնը եւ կը յայտարարէր. «Երանի օր մը ամբողջ Վասպուրականը բողոքական դարձած տեսնեմ»:

Եւ սկսաւ գաղթը: Վանի բնակիչներուն մէկ մասը գաղթեց Ամերիկա:

ժլթթային մէջ խուժանութեան օրերը եկին ձգած ըմպելու յաջողութեամբ...:

Սակայն Ղարաբաղը, հանդարտ թուղ, ալլ լճացած ջրակոյտի մը մէջ լնկած քարի մը նման, ընդլայնող օղակներու ծրնունդ առաւ. այդ օղակները յոյսի, լոպատմի, ու զայրոյթի, վայրագութեան արարքներու մասին պատմեցին աշխարհին: Ու այսօր, հայրենիքով ու Սփիւռքով ամբողջ ժողովուրդ մը համոզուած ու յոյսով կը սպասէ զարգացումներու վճռական ու թերեւս վերջնական փուլին. Սումգայիթի սպանդն ու զոհերու որոշ թիւին չհրապարակուիլն իսկ չաս բան չէ փոխած անոր համոզումէն, յոյսէն ու հաւատքէն. այն հաւատքէն՝ զոր ունի վերակառուցումին վրայ եւ որ պինք հեռուը զարթնցած է արդէն զանոնոյն մանրապատումներու (վերջին օրերուն երեւանէն հասնողներ կը պատմէին այն մասին, թէ Ղարաբաղի պահանջքով ազգած բարձրութեան խօսք հասկցնելու կամ կացութիւնը քննելու համար տեղւոյն վրայ փութացող խորհրդային պաշտօնատարներ խուճապահար հեռաձայնած կին Մոսկուա, ու լսած. – «Հոս, մարդիկ ուղղակի լուրջի առած ու հաւատացած են վերակառուցումին...»):

Այս իրաղրութեան մէջ «դժուար մեկնաբանելի» էջեր կը հրատարակուին պարբերաբար, ոչ թէ ազգրեջնականէ, այլ կեդրոնական մամուլին մէջ, ուրկէ կ'արտատպուի նաեւ հայաստանեանը: Առանցքէ մէկը «Սովետական Հայաստան»ի Մայիս 13-ի թիւին մէջ թարգմանաբար տրուած «Պրաւդա»ի մէկ գրութիւնն է, տարբերուած՝ Իվան Պոզովիրովի կողմէ:

Յօդուածագիրը «Բնկերմնայնի իրավիճակում» խորագրուած իր տողերով նախ կ'անդրադառնայ վերակառուցումի պահանջներուն, որոնց լոյսին տակ կը դժուարանայ բացատրել Ղարաբաղի մէջ պատահածները: Յետոյ «հանգիստ իրադրութեան մէջ» կը վերլուծէ կատարուածը, նկատելով թէ «մարդկանց մեծ մասը բարձր պահեց իր բաղաքացիական արժանապատուութիւնը (սխալ չհասկըցուի, խօսքը Ազգրեջանցիներու մասին է): Բաղաքի բնակիչները պաշտպան կանգնելով Հայերին, իրենց ընկերներին ու համերկրացիներին, անմիւիրաբար փրկում էին նրանց խուլիգանութիւն անող ամբոխներից՝ թաքցնում սեփական բնակարաններում ու տներում: Եթէ նրանք այլ ընտրութիւն ունէին, ապրի շատ մարդկանց արիւն կը հեղուէր»: «Անձնուէր» այս զանդուածը տակաւին կը վշտակրի Հայերու ցաւին համար, յօդուածագիրին թելադրելով հետեւեալ սրտառմլիկ տողերը. – «ինչպէս կարելի էր չկիսել ծերուհու (ազգրեջանցի) խոր վիշտը եւ կարեկցանք չյայտնել տուժածների ընտանիքներին: Ես վիշտ էի տեսնում Բաղաքի (Սումգայիթի) բնակիչների դէմքերին»: Ապա յօդուածը կը զարգացնէ այն մտորումները, թէ վերակառուցումի առողջ երթը ապահովելու համար ի՞նչ սոորոգելիներ ու միջոցառումներ անհրաժեշտ են, մինչեւ կուսակցութեան պլենումը: Այս ամբողջին մէջ ոչ իսկ տող մը այն մասին թէ, ինչեր էին Սումգայիթի խուժանին վայրագութեան դրդապատճառները, կամ թէ յետագայ զարգացումները որքանով կը պատշաճէին վերակառուցումի պարտաւորութիւններուն:

Առողջ տրամաբանութիւն մը ի՞նչպէս կ'անտեսէ արդիւնք – պատճառի այսքան յստակ չղթայում մը, ու չեղելով իրողութենէն, դարմանն ու ճար կը փնտռէ այլուր: Վերակառուցումը առողջ արմատներու վրայ հիմնաւորելու մտահոգութիւն մը, մեկնելու չէ՞ը – տուեալ պարագային – Սումգայիթէն անոր տըրուած ապտակին բուն պատճառները յայտնելու եւ ճի՛շդ դարմանը պահանջելու քայլէն: Մինչդեռ արդիւնք – պատճառ այդ ամբողջութիւնը այսօր վերածուած է մարդասպաններու տրուած 15 տարուան խեղկատակութեան մը:

Որպէս ներկայի սթափ վերլուծում այս մէկը, կամ նման գրութիւնները տեղ կը գրաւեն միութեան կեդրոնական մամուլին մէջ. հայաստանեան մամուլը կ'արտատպէ զայն «Անկեղծ խօսակցութիւն» մակագրութեամբ...: Ո՞ւր պիտի յանգի անհասկնալիներու այս չարքը. արդեօք իրապէ՞ս այն կէտին, ուր «վերակառուցումին լրջօրէն հաւատացած միակ ժողովուրդ» պիտի մնայ Հայաստանցին, ու անգամ մը եւս իրաւունք չհասի «ամէն կատակի կէսը ճշմարտութիւն է» ասութիւնը:

Ա. ԹՈՓՈՉԵԱՆ

ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Վերջին տարիներուն, Արեւմուտքի մէջ հայագիտութեան նկատմամբ հետզհետէ աճող հետաքրքրութիւնը (մանաւանդ հայկական նոր հանդէսներ, միջազգային գիտաժողովներ, հրատարակութիւններ, ամբիոններ, եւայլն), ուրախալուր երեւոյթ մըն է, որ կուգայ ամրացնել մեր մշակոյթի ու պատմութեան ուսումնասիրութեան գիտական հիմքերը:

Մասնաւոր ուշադրութիւն կը ներկայացընէ հայկական նիւթերու վերաբերեալ համալսարանական աւենախօսութիւններու (*) ածը ամէնուրեք, ինչ որ ցոյց կուտայ հայկական գոյութիւն մը բարձրագոյն ուսումնական մակարդակի վրայ: Այս աշխատանքներուն ցուցակը լոյս ընծայեց անցեալ տարի Անն Ատպեան (անգլերէն լեզուով), Պերքլիի մէջ՝ «Հայաստան եւ Հայերը ակադեմական աւենախօսութիւններու մէջ» խորագրով, որ լրացուած վերհրատարակութիւնն է 1974-ին լոյս տեսած համանուն դիրքին:

Մաւենագիտութիւնը կը սահմանափակուի արեւմտեան լեզուներով, հեղինակներու այբբենական կարգով ներկայացնելով նիւթերը: Կը տրուին հեղինակի անուն, խորագիր, էջակալում (երբ հնարաւոր եղած է), աոացուած տիտղոս, համալսարան եւ տարի: Որոշ պարագաներու, երբ հարկ է լուսաբանել խորագիրը, տրուած են քանի մը տողնոց բացատրութիւններ:

53 էջ հաշուող դրքոյկը կը բովանդակէ 386 աւենախօսութիւններ, որոնց 33 տոկոսը միայն (զարմանալիօրէն, թէ բնականօրէն) Հայերու գործ են: Կը սկսի 19-րդ դարու երկրորդ կէսէն, մինչեւ 1987: Դժբախտաբար, կը պակսի աոանձին գիրքով տպուած աւենախօսութիւններու ցանկ մը, որ կրնար յաւելեալ օգտակարութիւն ներկայացնել ուսումնասիրողին:

Ի հարկէ, մաւենագիտական ո՛չ մէկ աշխատանք, ինչ ճիւղի ալ պատկանի, վերջ է բացթողումներէ: Մենք կրցանք ճշդել շուրջ 30 պակաս գործեր, սակայն այս հանդամանքը չի նսեմացներ գործին արժէքը:

Շատ պիտանի է բովանդակութեան ցանկը՝ բաշխուած ըստ նիւթոց, որ կը դիւրացնէ ընդհանուր համապատկեր մը կազմելու աշխատանքը: Հեղինակը կը դրէ. –

«Բնական է որ ուսումնասիրական որոշ կալուածներ տիրական են, մինչդեռ ուրիշներ շատ քիչ ուշադրութեան արժանացած են: Յատուկ նշանակութիւն ունին անտեսուած նիւթերը: Օրինակ, աւելի քան երկուհարիւր մը անձեր գրած են Ուիլիամ Սարոյեանի մասին, բայց տակաւին յատուկ ուսումնասիրութիւն չկայ Րաֆֆիի մասին՝ 19-րդ դարու նշանաւոր եւ ժողովրդական հայ վիպասանը: Այս վիճակը ցոյց կուտայ հարց մը որ հասարակաց է աստիճանի թեկնածուին եւ հնամեայ ամերիկահայ հովուաւորդին համար: Բացի հարիւր երկուքն ալ հայերէն լեզուի եւ հիչ մը Հայոց պատմութեան պատշաճ ծանօթութիւն ունենան, Րաֆֆի եւ շարք մը կարեւոր նիւթեր պիտի մնան անտեսուած»:

Դիտողութիւնը շատ տեղին է եւ մեկնաբանութեան կարիք իսկ չունի:

Որպէսզի ընթերցողը գաղափար մը կազմէ ուսումնասիրուած նիւթերու այլազանութեան մասին, տարեւ կուտանք ցանկ մը (օտարներու աշխատութիւններ – ըէն), ըստ բախտի կազմուած:

Մարի Արատոկլի. – «Արեւելահայերէնի բայական համակարգը» (*Փարիզ*, 1973)

Պէաթրիս Տինիզ. – «Հայերէնի ազգականական եզրոյթները» (*Սան – Փաւլօ*, 1972)

Թերեսա Հոլթշոկ. – «1913 – 1914-ին առաջարկուած հայկական բարեւորո – գումները» (*Շիքակօ*, 1940)

Պիրճիթթա Ինկեմանսոն. – «Պուշկինի եւ ուղեգրութիւններու մասին. – Ճամբորդութիւն դէպի էրզրում» (*Փրինսթըն*, 1974)

Ալվին Հաուֆման. – «Հայ եկեղեցւոյ հոգեւոր երգերը» (*Հարթֆորտ*, 1928)

Ուիլիըմ Լիւիսքոմպ. – «Ադամի վերաբերեալ հայկական պարականոն գրակաոնութիւնը» (*Գոլոմպիա*, 1983)

Տէյվիտ Նըն. – «Մեծն – Բրիտանիա եւ հայկական տագնապը 1912 – 14» (*Ճորճիա*, 1970)

Ինկրիտ Օ'Կրէյտի. – «Արարատ, էջմիածին եւ Հայկ (ազգ, եկեղեցի եւ հարազատութիւն). – Ամերիկահայոց խորհրդանիշներու համակարգին ուսումնասիրութիւն մը» (*Ամերիկայի կաթոլիկէ համալսարան*, 1979)

Ճէննի Ֆիլիփս. – «Խորհրդանիշ, մէթ եւ հոետորութիւն. – մշակոյթի բաղաքականութիւնը ամերիկահայ հասարակութեան մը մէջ» (*Պոսթըն*, 1978)

Հերբի Ռանտ. – «Արշիլ Կորբիի պատկերագրութիւնը» (*Հարվըրտ*, 1975)

Ճէյմս Ռասըլ. – «Զրադաշտականութիւնը Հայաստանի մէջ» (*Լոնտոն*, 1982)

Ռիչըրտ Ուիլքինսըն. – «Հայաստանը հելլենական եւ հռոմէական ժամանակներուն» (*Գէյմպրիճ*, 1972 – 73)

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

(*) Միջնադարեան Հայաստանի մէջ, «ատենախօսութիւն» բառը կը գործածուէր մերօրեայ «Dissertation»ի իմաստով: վերջին տարիներուն, բառը բանի մը անգամ գործածած է հայրենի լեզուաբան Ր. Իշխանեան, փոխան՝ *դիսերտացիայի*: կ'օգտագործենք այս եզրը, տրուած ըլլալով որ գրեթէ կ'ամփոփէ ո՛չ միայն տոքթորական ատենախօսութիւնը (*թէզ*), այլ նաեւ՝ նախատարտական աշխատութիւններ:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Նիւ – Եորքի մէջ վախճանած է Հ. Գրիգոր Կէրկէրեան (ծանկանունով Գրիգորիկէր) 77 տարեկանին: Մնած էր կիւրինի, Սեբաստիոյ գաւառին մէջ 1911-ին: Նախնական ուսումը կատարած է Լիբանանի հայկական դպրոցները, ապա Սէն – Ժոզէֆ համալսարանը: Ցետագային անցած է Հռոմ, Լեւոնեան վարժարանը, ու աստուածարանութիւն ուսած Գրիգորեան համալսարանը: Քահանայ ձեռնադրուած է Զմմառու վանքը 1937-ին: Հովուական պաշտօններ վարած է Պէյրութ, Դահիրէ, Մոնրէալ եւ Ֆիլատէլֆիա: Իր անունը առաւելապէս ծանօթ է որպէս ամէնէն հմուտ դիւանագաններէն մէկը Հայերու ցեղասպանութեան: 1980-ին լոյս տեսած է իր հատատիտը՝ Եոզկաթի Հայրապանութեան վաւերագրական պատմութիւնը: Ցուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մայիս 14-ին, Նիւ – Եորքի Սէնթ Էննի հայ կաթողիկէ եկեղեցին:

*

Պոսթընի Ս. Աստիանոս եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մայիս 1-ին, տեղի ունեցած է Վան – Վասպուրականի հերոսամարտի 73-ամեակի տօնակատարութիւնը: Ճաշի եւ Վանի ժամիկի հիւրասիրութենէն ետք, օրուան բանախօս Փիրայր Ղարիսեան անդրադարձած է Վանի հերոսամարտի խորհուրդին ու պատգամին: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, տոքթոր Լ. Կրկէրէրի որ վերջերս վերադարձած է Վանէն, ներկայացուցած է սահիկներ Վասպուրական աշխարհէն:

*

Պոսթընի Համազգայինի գրական յանձնախումբի կազմակերպութեամբ, Ապրիլ 10-ին Ս. Աստիանոս եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցած են Արտասանական եւ Շարադրական մրցումները, Պոսթընի չրջանի վարժարաններու հայ աշակերտութեան միջեւ, ներկայութեամբ հոծ թիւով ծնողքներու եւ գրասէր հասարակութեան: Արտասանական մրցումները Համազգայինի ամենասիրուած նախաձեռնութիւններէն է: Շարադրական մրցումը, որու նիւթերը բաժնուած են ըստ տարիքի, տեղի ունեցած է առաջին անգամ ըլլալով: Առաջին երեք տեղերը գրաւողներուն տրուած են յուշատախտակներ, ինչպէս նաեւ բոլոր մասնակցողներուն տրուած են Մեծ – Եղեռնի դունաւոր քարտէսը:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս հաղորդեր էինք նախապէս մամուլի միջոցով 1987 Յուլիս 14 թուակիրներն հիմնուեցաւ Վենետիկի մէջ Փոյ – Արաքս (Padus – Araxes) մշակութային ընկերակցութիւնը: Ներկայով կուտանք յաւելեալ մանրամասնութիւններ միութեան բնոյթին, նպատակին եւ առաջադրանքներուն շուրջ:

Փոյ – Արաքս մշակութային ընկերակցութեան հիմնական նպատակն է սատարել հայ լեզուին պահպանման եւ զարգացման, յատկապէս տիւրաքային իրաւրութեան մէջ:

Փոյ – Արաքս ընկերակցութիւնը, իր այս նպատակին հետապնդման մէջ, կը մեկնի այն հիմնական համոզումէն՝ թէ լեզու մը, ինչպէս մշակոյթ մը առ հասարակ, չի կրնար պահպանուիլ իրրեւ ապրող գործարանաւորութիւն մը՝ եթէ չի զարգանար:

Իր այս հիմնական նպատակադրումով ու ելակէտով Փոյ – Արաքսը կը զանազանուի. Ա. – Միջազգային հայագիտական կազմակերպութիւններէն, որոնք անպայման եւ անմիջականօրէն հայ լեզուի իրրեւ ապրող իրականութիւն պահպանումը չունին իրրեւ առաջնահերթ նպատակ: Բ. – Հայ Մշակութային Միութիւններէն, որոնք կը ջանան հայ մշակոյթը մատչելի դարձնել հայ զանգուածներուն եւ փոխադարձաբար ասոնք մօտեցնել հայ մշակոյթին, բայց չեն կատարեր գիտահետազօտական կամ ակադեմական մակարդակի վրայ ուսուցողական աշխատանք: Գ. – Հայ Գրողներու Միութիւններէն, որոնք կը զբաղին գլխաւորապէս գեղարուեստական գրականութեամբ:

Փոյ – Արաքս ընկերակցութիւնը, առանց տարամերժ սահմանափակումի, իր ուշադրութիւնը կ'ուղղէ կեդրոնացնել գլխաւորապէս հայ լեզուի զարգացման վրայ, բանաւոր, գրաւոր, գեղարուեստական եւ գիտական բոլոր հնարաւոր արտայայտութիւններուն մէջ:

Այս նպատակին համար, իրրեւ առաջին միջոց՝ Փոյ – Արաքսը կ'ուղէ ցանց մը կազմել եւ հաղորդակցութեան զօր մը ստեղծել բոլոր անոնց միջեւ, որոնք իրենց պաշտօնին եւ գործունէութեան բերմամբ կրնան նպաստել հայերէնի պահպանման եւ զարգացման՝ գրողներ, ուսուցիչներ, հայագիտութեան ուսանողներ, գիտութեան որեւէ ասպարէզի նուիրուած անձեր որոնք իրենց ճիւղին մէջ կը փափաքին կամ հարկը կը դգան հայերէնը պատշաճ ձեւով կիրարկելու:

Իրրեւ չօշափելի գործունէութիւն, ծրագրի առաջին կէտը կը կազմէ զօրացընել եւ ամրապնդել, հետզհետէ աւելի կատարելագործելով, հայ լեզուի եւ մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը, Վենետիկի Համալսարանին հովանաւորութեամբ, որ արդէն ուշադրաւ յաջողութիւն մը նշած է եւ որու համար կատարուող դիմումները արդէն կը գերազանցեն ակնկալութիւններն ու ներկայ հնարաւորութիւնները:

Վենետիկի Համալսարանի կողքին հայ լեզուի եւ մշակոյթի ձմեռնային խտացեալ դասընթացքի ծրագիրն ալ կը յուսանք որ կարենայ արմատ ձգել եւ նպաստել մանաւանդ ուսուցիչներ պատրաստելու անհրաժեշտ կարիքին:

Գործունէութեան ուրիշ ծրագիրներ յաջորդաբար պիտի մշակուին, որոնց համար չատ հաճելի պիտի ըլլայ լսել նաեւ հեռակայ անդամներու թելադրութիւնները:

Տարեկան անդամավճարն է՝ խտալական չիւսուն հազար լիրէթ: Ուսանողներու համար՝ քսան հազար: Փսան հազար նմանապէս՝ Մէջին – Արեւելքի մէջ ապրող եւ գործող անդամներու համար:

Անդամակցութեան պայմաններու եւ ամէն յաւելեալ տեղեկութեան համար դիմել հետեւեալ հասցէին. –

Associazione «Padus-Araxes»
c/o Università degli Studi di Venezia
S. Polo 2035 - 30125 Venezia:

ԴԻՒԱՆ
ՓՈՑ – ԱՐԱՔՍ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Մայիս 30, ուր է Սրբոյ Կուսանացն Հռիփսիմեանց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL MOORAT
Rentrée scolaire 1988-89

RECHERCHE
pour son école primaire

— un INSTITUTEUR(TRICE) - DIRECTEUR(TRICE) 25 ans min.
— un INSTITUTEUR(TRICE)

possédant déjà leur diplôme national d'instituteur

Présentation des candidatures
PAR ECRIT avec C.V.
à la Direction
du Collège Arménien Samuel Moorat
26, rue Troyon, 92310 Sèvres

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՆՔ

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 10·30–ին քաղաքիս Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՀԱՅՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Կը հրաւիրուի Վանքի եւ շրջակայքի հաւատացեալ ժողովուրդը:

ԺԱՄԿՈՉ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին ամուսնացած եւ միջին տարիքով ժամկոչի մը պէտք ունի:

Ներքոյ առարկայ անձը պէտք է ըլլայ գիտակից եւ տեղեակ՝ թէ հայերէնի եւ թէ ֆրանսերէնի: Կը յատկացուի հրկու հոգինոց բնակարան մը եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ եւ բնականաբար աշխատավարձ:

Յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել եկեղեցւոյ գրասենեակը՝
43 – 59 – 67 – 03 *կամ* 42 – 25 – 84 – 65
Թիւերուն, Պր· Պետրոսեանին կամ Պր· Տիւզեանին, ամէն օր ժամը 9–էն մինչեւ 18, առանց ընդմիջումի:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

A l'occasion de la sortie du compact-disc et de la cassette de

SEDA AZNAVOUR

chants traditionnels arméniens

LA FONDATION
ARAM KHATCHADOURIAN

organise
UN DINER
le Jeudi 2 Juin à 21 heures
AU SOFITEL VIEUX-PORT
DE MARSEILLE

en présence de :
CHARLES AZNAVOUR
AIDA et GEORGES GARVARENTZ

A l'issue du dîner animé par l'orchestre «Les Vinistsky», Séda Aznavour dédicacera son disque.

Participation aux frais : 350 F
Réservation téléphonique: 91 95 72 39

l'UGAB

Dans le cadre des activités de
l'Union Générale Arménienne
de Bienfaisance
le Comité des Dames propose
aux Artistes Plasticiens Arméniens
de France
(APAF)

LA JOURNEE ENFANT-PEINTURE
le Samedi 11 Juin de 14 à 18 heures

POUR PARTICIPER
Tous les enfants de 6 à 12 ans doivent envoyer un ou plusieurs dessins (avec nom et adresse au dos) à JIRKA, 132, rue de la Tombe Issoire, 75014 Paris avant le 4 juin

Tous les enfants qui auront fait parvenir leurs dessins seront invités personnellement à participer à la
Journée Enfant-Peinture
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
tél : 42 27 12 26

AU BENEFICE
DU COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL MOORAT

sous la présidence
de G. GARVARENTZ

KISSANI
THEATRE ARMENIEN
présente

EXPEDITION SUR L'ARARAT 1987
de ARTVIN à ARDAHAN
de KARS à ANI
de BAYAZID à VAN

PHOTOS INEDITES
DIAPORAMA
Vendredi 3 Juin à 20h30
au Collège Samuel Moorat
26, rue Troyon, 92310 Sèvres

Participation — Soutien : 60 F
Bienfaiteur : 100 F et plus

gala
du Yan's Club

SOIREE ARMENIENNE
le Samedi 28 Mai à 20h30

animation :
EVELYNE ALTOUNIAN

Renseignements et réservations :
YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris
tél: 45 89 20 48

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

ԼԻՈՆ

ՅՕ ՏԱՐԵԿԱՆ ԷՔ ԵՒ՝ ԱԻԵԼԻ
ԼԻՈՆԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը հրաւիրէ ձեզ իր կազմակերպած՝
«ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ»ՈՒԱՆ
Շաբաթ, Մայիս 28, «Երեկոյեան ժամերգութիւն» կը կատարէ ժամը 3–ին (ց.Մ.)
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ
օրմէ յետոյ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ ընդունելութիւն, զեղեցիկ զեղարուեստական բաժինով:

Ընդունելութեան ընթացքին կը կատարուին արձանագրութիւնները Տարեկան պոյտային, որ տեղի պիտի ունենայ Յունիս 30–ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

U. G. A. B.
Comité local :
SAINT-CHAMOND — SAINT-ETIENNE
CONCERT
chœurs — soli — instruments
JULIETTE YILMAZIAN
présente
KAROUN
CHORALE D'ENFANTS
sous la direction de
KHATCHIG YILMAZIAN
Dimanche 29 Mai à 16 heures
Salle Aristide-Briand à Saint-Chamond
Prix d'entrée : 50 F
Entrée gratuite pour les enfants jusqu'à 15 ans

l'UGAB

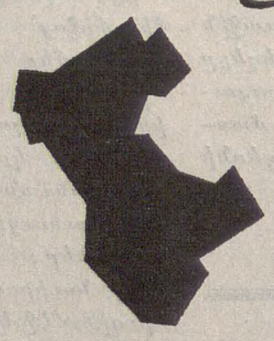
a le plaisir de vous inviter
le Samedi 28 Mai
à 21 heures précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
à une soirée d'information et de soutien qui permettra à
l'ORGANISATION TERRE et CULTURE
de vous présenter ses activités de sauvegarde et de restauration du patrimoine arménien.

Cette présentation sera suivie de la projection du film
« *TEBI YERGUIR* »
(tourné à Kessab, Syrie, durant l'été 1987) ainsi que d'un exposé sur les travaux entrepris l'année dernière pour la reconstruction de l'église de la Sainte Mère de Dieu de Dzordzov (Iran).

VIENT DE PARAÎTRE

INSTITUT ZORYAN
Pour la Recherche et Documentation Arméniennes Contemporaines

LE DOSSIER
Karabagh

FAITS ET DOCUMENTS
SUR
LA QUESTION DU HAUT-KARABAGH
1918-1988

Rédacteur-en-chef
Gérard J. Libaridian

Première Edition
Paris — Cambridge — Toronto
Avril 1988

SEVIG PRESS
SEVIG PRESS
5, rue Alexandre Cabanel — 75015 Paris (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95

Conçu et d'abord publié en anglais par l'Institut Zoryan, Cambridge, Ma. (USA) en mars 1988, LE DOSSIER KARABAGH vient d'être publié en français par Sévig Press, avec quelques adaptations et ajouts.

Après avoir retracé brièvement l'histoire du Karabagh, cet ouvrage de 208 pages se concentre surtout sur la période 1918-1988. Il présente une longue analyse de la situation politique en URSS sous Gorbatchev, suivie d'une centaine de documents d'archive, de pétitions et lettres, d'articles de presse et témoignages, de données statistiques et démographiques, de photos. Il comprend en outre une chronologie de l'histoire du Karabagh des origines jusqu'au 31 mars 1988.

LE DOSSIER KARABAGH est en vente dans toutes les librairies arméniennes. Il peut également être commandé chez votre libraire habituel ou à Sévig Press au moyen du bon de commande ci-joint, à remplir et envoyer à :

SEVIG PRESS

5, rue Alexandre Cabanel — F-75015 PARIS (France)
Tél. (1) 42 73 28 37 — Fax : (1) 42 73 20 95 — Télex : SEVIG 200032 F

OUI, je commande LE DOSSIER KARABAGH au prix de 150 FF.
Nombre d'exemplaires .....
Réglement par chèque (à l'ordre de Sévig Press) ou par carte de crédit :
☐VISA ☐AMERICAN EXPRESS ☐MASTERCARD
N° de la carte .....
Date d'expiration..... Signature .....
NOM ☐Mr ☐Mme ☐Mlle .....
Adresse .....
Code postal ..... Ville ..... Pays .....

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ ՍԱՆՈՒՑ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԳԻ - ՊԱՐԻ ՀԱՄՈՑԹԻՒՆ

Ս· ԵԼՈՑԹՔ

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 15–ին՝
PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
d'ISSY-LES-MOULINEAUX
25, avenue Victor Cresson

Մուտքը 100 ֆրանք:

Տոմսերու համար հեռ· – 39 – 85 – 45 – 60 կամ տեղւոյն վրայ:

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 28-29
SAMEDI-DIMANCHE
28-29 MAI
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.759 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.759

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԱՅԻՍ 28-Ի ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄԵԱԿ

ԱՆՑԵԱԼԻ ՀԱՒԱՏՔՈՎ ԵՒ ԱՊԱԳԱՅԻ ՅՈՅՍՈՎ

Եղեռնով Սփիւռք զարձած հայութեան եւ հայրենաբնակ ժողովուրդին համար, Մայիս 28–ը, իր խորհուրդով եւ իմաստով նշանակալից թուական մըն է:

Անուրանալի եւ ազդակող ճշմարտութիւն մը թէ հայ մարդուն հոգիին մէջ, հակառակ իր կրած բոլոր տեսակի ճնշումներուն եւ հալածանքներուն, չէր մարած ազատութեան ձգտումը, անկախ ապրելու կամքը եւ ինքնուրոյն ստեղծագործութեան տենչը:

Յաւուն եւ թելադրիչ վկայութիւն մը թէ հայը ճակատագրական դէպքերուն դիմէ հատուածականէն անցնիլ հաւաքականին ու դիմագրաւել հասարակաց վտանգը, մահացու հարուածը, եւ պատասխանել համոզումով եւ վճռակամութեամբ:

Օրինակելի եւ պերճախօս ապացոյց մը թէ աւերակեալ երկիր մը եւ խորտակեալ ժողովուրդ մը ոտքի կը կանգնէին ստեղծելով խորհրդարանական կարգ, նախարարական կազմ, վարչական – կազմակերպչական դրութիւն, տնտեսական կեանք, կրթական նոյնիսկ համալսարանական կառոյց, արտաքին յարաբերութիւններու մշակում, միջազգային ճանաչման ձգտող հետեւողական եւ բազմաճիւղ գործունէութիւն:

Երկամեայ կեանք մը յետոյ, Հայաստանի Անկախ Հանրապետութիւնը, դէպքերու աննպաստ դասաւորումի հետեւանքով, ինկաւ:

Բայց, ազատագրուած հայկական հողը մնաց տուն ու օճախ հայ ժողովուրդին՝ իր իսկական իրաւատիրոջ: Նոր վարչակարգ հաստատուեցաւ: Այլուհանդերձ, հայ ժողովուրդը չարունակեց իր երթը: Յծուեցաւ տենդագին աշխատանքի: Մտքառեցաւ, կատարեց նոր նուաճումներ: Կառչած մնաց իր հայրերու հողին: Վերածաղկեցուց երկիրը: Արձանագրեց չնախընթաց, ճարտարարուեստական, մշակութային, գիտական, մտաւորական եւ այլ նուաճումներ: Հայ ժողովուրդը ցոյց տուաւ որ ոչ մէկ դաղափարախօսութիւն, ոչ մէկ վարչակարգ որ օտար է իր հարազատ ոգիին ու պատմութեան կրնայ ընկճել անոր ազատութեան տենչը, ինքզինքը իրագործելու կամքը, հողին կանչը:

Հայ ժողովուրդին կամքը արտայայտող վերջին ամիսներու համատարած հըրապարակային ցոյցերն ու ելոյթները Սեփհանակերտէն Երեւան եւ համայն հայ Սփիւռքի մէջ, կը փաստեն որ հայ հողը անբակտելի կապն է հայէ հայ: Ղարաղի դէպքերը կ'ապացուցանեն թէ, տասնամեակներէ ի վեր կրկնուած հայ ազատագրական շարժման աւանդները, վարակած են հայրենի հողին վրայ հասակ նետող սերունդները:

1918 – 1988: 70–ամեակ Սարդարապատի: Սարդարապատը վէմն է որուն վրայ բարձրացաւ հայ պետականութեան շէնքը:

1918 – 1988: 70–ամեակ, Մայիս 28–ով, կերտուած Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան: Հիմնաքարը որուն վրայ կը բարձրանայ հայութեան ապագան, ամրողջական եւ ինքնավար հայրենիքի տեսլականով: Տեսլական մը որ կենսատու ապրումն է հայ երիտասարդութեան: Հայաստանը պէտք է ամրողջանայ եւ իր ինքնութիւն ու արժանի տեղը գրաւէ միջազգային ասպարէզներու շարքին:

1918 – 1988: Անցեալի հաւատքով եւ ապագայի յոյսով կ'ողջունենք 70–ամեակը Մայիս 28–ին՝ հայ ժողովուրդի դարաւոր պատմութեան պանծալի թուականը:

Կ. Յ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆՆԱ ԱԱԼԱՆ, ռումանահայ ծերապէտը մեռած է 91 տարեկանին Պուքրէշի մէջ, անցեալ Ուրբաթ, Մայիս 20–ին: Համաշխարհային համբաւ կը վայելէր չնորհիւ երիտասարդացման բժշկական դարմանման իր զրութեան, հիմնուած երկու դեղերու վրայ՝ «Ժերովիթալ ԱՇ 3» (Նովոքային) եւ «Ալավիթալ»: Կը վարէր ծերաբուժիտութեան եւ ծերաբարմանումի հիմնարկը, ինչպէս նաեւ Օթոխինի բուժարանը, ռումանական մայրաքաղաքին մէկ արուարձանը հաստատուած 1970էն ի վեր եւ ուր երիտասարդացման դարմանումներու համար կը փութային աշխարհի մեծերը Նոմէնկլատուրային, բայց նաեւ արեւմտեան աշխարհէն: Հպարտ էր որ «երիտասարդացուցած» էր Տը Կոլ, Խրուշչով, Թիթօ, Ինտիրա Կանտի, Պէկումը, Մարլէն Տիէթրիխ եւլն., եւլն.: Ըստ Աննա Ասլանի, մարդը պէտք է կարենայ 100 – 120 տարեկան ապրիլ:

ՔԱՏԱՓԻ յայտարարեց թէ կը ճանչնայ պաշտօնապէս Ջաոի ներկայ դեկավարութեան օրինաւորութիւնը, այսինքն՝ Հիսէյն Հապրէի: Ջաոի մէջ, այս լուրը վերապահութեամբ ընդունած է Լիբիոյ դեկավարը մեծ վստահութիւն չի ներշնչեր:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ, երկաթուղին 3% յաւելում պիտի կրէ «մեծ դիծերու» վրայ, Յունիս 1–էն: Արուարձաններու եւ ԷՒ – Ա. – Թէ – Փէ–ի (մեթրօ, հանրակառք) սակերու յաւելումը կատարուի, հաւանաբար, Յուլիս 1–ին:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿՈՒՆԵՐԸ կրնան երախտապարտ ըլլալ Փասքուայի, որու ընտրական չրջաններու «կտրատումը» մեծապէս կը նպաստէ իրենց, հակառակ անոր որ ընդդիմացած էին, երկու տարի առաջ եւ Ժոսփէն ու Ֆայիլիւս հապճեպ արտայայտութիւններով «ծանր հարուած ժողովրդավարութեան» որակած էին, ինչ որ խորքին մէջ, աւելի արդար բաշխում մըն էր: Խարուածը՝ Փասքուան է, որ՝ իր այս եւ այլ կարգադրութիւններու մասին խորհրդածելու լայն ժամանակ ունի: Լը Փէն դրաւի հրաւէր մը կարդաց Պէ – Վէ – Ա. հարցախոյզ հիմնարկին տնօրէնին: Հիմնարկը կը նախատեսէ որ Լը Փէն կը պարտուի: Ազգ. ճակատի նախագահը պատրաստ է 100 հազար ֆրանք տալու եթէ պարտուի, պայմանաւ որ նոյնն ընէ տնօրէնը: Լը Փէն անդրադարձաւ կրկին Թափիի, որ անանկացած ձեռնարկներու որպէս «փրկող» աւելի մեռելաթաղ մըն է քան ծննդաբերութեան հաստատու – թիւն:

ՇԵՄՏԻՆԼիի մէջ (Հաքքարիի գաւառ, Թուրքիոյ հարաւ – արեւելք) բախումի մը ընթացքին, 10 Քիւրտեր եւ 3 Թուրք զինուորներ մեռած են:

ՅՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նոր ընդ – հանուր դատախազ նշանակուած է Ալեքսանդր Սուխարեւ, 65 տարեկան, որ կը փոխարինէ Ալեքսանդր Ռեկունկովը, 67 տարեկան, այդ պաշտօնին գլուխը 1981–էն ի վեր: «Առողջական» պատճառներով հեռացուած դատախազին համար, կ'ըսուի թէ ձգտում ունէր կասեցնելու կաշառակերութեան վերաբերող քննութիւնները, 1984–էն ի վեր:

ՌՈՔԻԱՐ չրջաբերական – նամակով մը իր նախարարներուն կը սահմանէ անոնց պարտականութիւնները: Տեսակ մը արհեստի բարոյականի պատուիրաններ են, զորս նախարարապետը կը յիշեցնէ, թելադրելով նաեւ «ուրիշ ձեւով» կառավարելու եղանակ մը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՂՈՒԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՄԱՅԻՍ 15 / 20)

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ 70 ԱՄԵԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարի պատմութեան մէջ իրենց ուրոյն տեղը ունին Սարդարապատի, Բաշ – Ապարանի ու Ղարաքլիսայի հերոսամարտերը, որոնք դիմադրեցին Թրքական հրոսակախումբերուն, ձախողեցուցին Հայերու Ֆիզիքական բնաջնջման անոնց ստոր ծրագրերը: Օրհասական այդ օրերուն հայ ժողովուրդը միս – մինակ կանգնեցաւ ոսոխի առջեւ, պաշտպանեց իր պատիւն ու խիղճը, ցոյց տալով ապրելու յարատեւելու իր երկաթեայ կամքը: Եւ այսօր յառաջդիմութեան այդ բար – ձունքէն ժողովուրդը յարգանքի տուրք կը մատուցանէ բոլոր անոնց, որոնք մարտնեցան ազատագրութեան մարտերուն:

Հայաստան նշուեցաւ Սարդարապատի ճակատամարտին 70–ամեակը: Թերթերը անդրադարձան այդ տարեդարձին, ակնարկներ հրատարակուեցան պատմական դէպքերու մասին, անուն առ անուն նշուեցան հերոսամարտերու դեկավարներն ու մասնակիցները:

Մեծ տօնախմբութիւն տեղի ունեցաւ Հոկտեմբերեանի չրջանը, Սարդարապատի յուշահամալիրը, որուն մասնակցեցան տասնեակ հազարաւոր մարդիկ: Տօնահանդէսին ելոյթ ունեցան կուսակցութեան Հոկտեմբերեանի չրջանային կոմիտէի Ա. քարտուղար Ա. Վարդանեան, Սարդարապատի հերոսամարտերու մասնակից, 96–ամեայ Սաղաթէլ Յարութիւնեան, բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեան եւ ուրիշներ:

«Սարդարապատն այն դաշտն է, ուր Թուրմ էր, ամէն ինչ պիտի վերջնար...: Պիտի վերջնար աշխարհի ամենահին, ամենաառեղծուածային, իր հակասութիւններով հանդերձ, ամենաազնիւ ժողովուրդներից մէկը: Ազնիւ, որովհետեւ դարէ դար ոչ միայն սեփական քրտինքով, այլեւ տառապանքով ու արեամբ էր մաքրուել, – հանդէս գալով հանդիսութեան, ըսաւ անուանի բանաստեղծ Վահագն Դաւթեան:

«Այստեղ պիտի վերջնար մի լեզու, որ դարձեալ աշխարհում ամենահներից էր, այստեղ պիտի վերջնար մի քաղաքակրթութիւն, որ դարձեալ աշխարհում ամենահներից էր, որովհետեւ ծնունդ էր առել մարդկային քաղաքակրթութեան հնադոյն օրրաններից մէկում: Գիտութեան նոր յայտնագործումներով հաստատուում է, որ Փոքր Ասիան, հետեւաբար նաեւ հայկական լեռնաշխարհն է եղել բոլոր հնդեւրոպական ժողովուրդների նախահայրենիքը: Հայ ժողովուրդը հնդեւրոպական ժողովուրդներից թերեւս միակն է, որ չի հեռացել իր նախահայրենիքից, ամուր կառչել է այս քարոտ հողին ու դարձել այդ հնադոյն քաղաքակրթութեան ժառանգն ու չարունակողը:

«Եւ ահա այստեղ էր, որ եաթաղանի բիրտ հարուածը պիտի կտրէր այդ հնադոյն քաղաքակրթութիւններից մէկի արմատը: Բայց այստեղ ամէն ինչ նորից սկսուեց...: Եւ սկսուեց մի այնպիսի ժամանակ, երբ մարդկային ամենահասարակ տրամաբանութիւնն իսկ ասում էր, թէ այլեւս ոչինչ չի կարող սկսուել, քանի որ բառացիօրէն մեռ մեռնակ էր արար աշխարհում, մեռնակ, անպաշտպան, ծուատուած ու արիւնաքամ...:

«Եւ դա լաւ գիտէին Թուրք բարբարոսները: Նրանք հաշուել էին, կշռել ու տեսել, որ ամէն ինչ իրենց օգտին է՝ ժամանակը, իրադրութիւնը, դիւանագիտու – թիւնը եւ ուժը: Եւ միայն մի բան հաշուի չէին առել՝ հայ ժողովրդի զաղտնիքը, առեղծուածը, ոգին, այդ ոգու իւրայատկութիւնը:

«Նրանք չէին սերտել մեր պատմութիւնը, չգիտէին նաեւ, որ այդ անմիաբան համարուող ժողովուրդը օրհասի պահին այնպէս է միաբան, այնպէս է միակամ ու միաճոյլ, որ սեղմուում ու բռունցք է դառնում:

«Քրքրելով մեր պատմութեան կրակն ու մոխիրը, չի կարելի չգալ այն հաստատ համոզման, որ Սարդարապատը մեր ժողովրդին բաժին ընկած ամենամեծ փորձութիւնն էր, բայց եւ աստղային ամենավըսեմ ժամը:

«Նրա պատմական խորին խորհուրդը մինչեւ հիմա լիովին չի գիտակցուած ու չի գնահատուած: Դա կեանքի ու մահու սահմանագիծ էր եւ իր նշանակութեամբ շատ ու շատ աւելին, քան լեգենդացած ու սրբագործուած Աւարայրը: Հայաստանն այն ժամանակ թէեւ Պարսկաստանից ոչ անկախ, բայց ներքին զօրութեամբ ու կենսահիւթով էր լի: Կենաց ու մահու հարցը սպառնալիօրէն չէր կախուած Ա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԵՆԵՏԻԿ

Հայ արուեստի միջազգային Ե. Սիմպոզիում

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԺԱՄԱՆԵՑ

ՎԵՆԵՏԻԿ – («Յառաջ», հեռաձայն)·–

Հինգշաբթի, Մայիս 26–ին, Միլանո ժամանեց Հայաստանի պատուիրակութիւնը երկու խումբերով: Առաւօտուն ժամանեցին Վարազդատ Յարութիւնեան, Արմէն Ջարեան, Սուսաննա Մարտիրոսեան եւ Լեւոն Զուզասզեան: Կէսօրէ ետք ժամանեց երկրորդ խումբ մը, գլխաւորութեամբ պատուիրակութեան ղեկավար՝ ակադեմիայի փոխ – նախագահ՝ Գալուստ Գալոյեանի: Խումբին մաս կը կազմեն բազմաթիւ անձնաւորութիւններ ինչպէս՝ Մանիա Ղազարեան, Արզամ Ազարեան, Թելման Գէորգեան, Նիքոլայ Քոթանճեան եւայլն, եւայլն:

Պատուիրակութիւնը այցելած է Լոմպարդօ ակադեմիան, Պռեռա, եւ այլ տեսարժան վայրեր: Ուրբաթ իրիկուն, Հայ Տան մէջ կ'ոգեկոչուէր Սարդարապատի 70–ամեակը, ուր խօսք կ'առնէր Գ. Գալոյեան: Շաբաթ օր ալ տեղի կ'ունենայ ակադեմական հանդէս:

Պատուիրակութիւնը Վենետիկ կը ժամանէ Կիրակի իրիկուն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԻՒՐՐԻՅԷԹ» ԵՒ ՀԱՅԿ. ԱՇԱԲԵԿՋՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիս 20–էն, թուրք օրաթերթը յօդուածաշարք մը հրատարակած է էրոլ Էօզդորայի ստորագրութեան տակ հայկական ահաբեկչութեան նուիրուած:

Գրութեան հեղինակը կը սկսի Փարիզի Թուրք դեսպանի սպանութեան պարագաներով, անդրադառնալու համար ահաբեկչութեան անցեալին ու ներկային, ծանրանալով մասնաւորաբար Ֆրանսայի հայանպաստ դիրքաւորման ժխտքար տ'Էսթէնէն Մխիթարեան:

Ցետադային կ'անդրադառնանք յատկանշական հատուածներուն:

70 ԱՄԵԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

50 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

1938 ՄԱՅԻՍ 28 ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

«Ծառաչ»ի Մայիս 29–ի թիւը ամբողջովին յատկացուած է Մայիս 28–ի քառասնամեակին:

Հ. Ց. Դ.եան Արեւմտեան Եւրոպայի կեդրոնական Կոմիտէն յայտարարութեամբ մը կը բնորոշէ Մայիս 28–ը որպէս դարաշրջան կազմող թուական մը, – անկախութիւն, վերահաստատում հայկական իշխանութեան, հոգ չէ թէ հայրենի հողերու միայն մէկ մասին վրայ: Ապա կը շարունակէ՝ «Ափ մը հող»ի կարօտովը տոգորուեցաւ այս ժողովուրդը,' դարեր շարունակ: Ափ մը հող՝ ուր կրնար հաստատել իր սեփական բոյնը, ե'ւ իր ճակատագիրը վարելու, ե'ւ մարդկութեան ծառայելու համար: Ափ մը հող, ուր այս աշխատաւոր ժողովուրդին արդար էրտիճը հոսէր առանց արիւնի եւ աւերի, առանց վախի կամ բռնութեան»: Յայտարարութիւնը կը չեշտէ հայ ժողովուրդին հզօրագոյն կամքը որ «ՄԱՀ ԿԱՄ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ» յեղափոխական մարտակոչին պատասխանելով, համախմբուած իր բոլոր ուժերով զարկաւ ու զարնուեցաւ, կռուեցաւ մէկ դրօշի տակ, դիտակցութեամբ, այնպէս ինչպէս միայն քաջերը դիտէին կռուիլ եւ հաստատեց պետական կարգուսարքի կորիզ մը: Մեկնակէտ մը որ կը կարօտէր ներքին եւ արտաքին խաղաղութեան մը, հիմնաւորուելու, զարգանալու եւ տարածուելու համար: Դժբախտաբար, Ներսէն եւ դուրսէն, դաւեր խափանեցին այդ հնարաւորութիւնը եւ պատմութիւնը չեղեցաւ իր բնական ընթացքէն:

Հ. Ց Դ եան Արեւմտեան Եւրոպայի կեդրոնական Կոմիտէի յայտարարութիւնը կը վերանորոգէ կուսակցութեան ուխտը չարունակելու աշխատանքն ու պայքարը յանուն հայրենիքի անկախութեան եւ ամողջացման եւ կը վերջնայ հեռեւեալ կոչով ուղղուած իր ժողովուրդին՝ Ա) Համախմբուիլ մէկ նշանախօսքի տակ, Հայրենիք եւ Ազատութիւն: Բ) Կազմակերպել եւ բազմապատկել բոլոր տրամադրելի ուժերը եւ մասնաւորապէս երիտասարդները: Գ) Կազմել ազգային միացեալ ճակատ, հայկական դատին շուրջ: Դ) Զօրացնել գաղութներու ինքնապաշտպանութեան, Հայկական Արտասահմանի Կազմակերպութեան աշխատանքը:

«Ծառաչ»ի Ա. էջին վրայ, Հ. Ց. Դ.եան Արեւմտեան Եւրոպայի Կեդրոնական Կոմիտէի յայտարարութեան քով գետեղուած է մեծադիր նկար մը, որ ցոյց կուտայ ժողովրդական թափօրը Երեւանի մէջ Միացեալ Հայաստանի Անկախութեան յայտարարութեան տարեդարձին առթիւ, 1919 Մայիս 28–ին:

Հայաստանի Հանրապետութեան քառասնամեակին առիթով, Հ. Ց. Դ.եան Արեւմտեան Եւրոպայի Կեդրոնական Կոմիտէն կը հրատարակէ գրքոյկ մը «Մայիս 28»ը:

Միշտ Ա. էջին վրայ Սօսեաց Տղան «Օրը Օրին»ին մէջ կը խօսի գաղափարի եւ իտէալի մասին ու կ'ըսէ «Մայիս 28–ը համազգային գաղափարականութիւնն է հակադրուած անձնական գաղափարազուրկ բարօրութեան»: Կը բացատրէ սեփական ուժին ապաւինելու անհրաժեշտութիւնը, կը ձաղկէ «խորհրդային» քաղաքականութիւնը հանդէպ բարեկամ Խորհրդային Հայաստանին դրելով.– «...զինական պարտութենէն վերջ՝ հոգեւոր ու մտաւոր պարտութիւն մը, որուն հետեւանքն է այսօրուան գլխատումը նոյնիսկ խորհրդային Հայաստանին, ու ճարճատումը էջմիածնի գմբէթին, որ միակ «Ամենայն Հայոցն» էր մնացեր...»:

«Ծառաչ»ի Բ. եւ Գ. էջերուն վրայ յօդուածներ ունին՝

× Ա. ԳԻՒԼԱՆԴԱՆԵԱՆ *ուր «Մեր Անկախութիւնը» խորագրին տակ կ'ըսէ՝* «Հայութիւնը լքուած ամէնէ ինչ, մէն մի նակ ապաւինած իր բազկի վրայ, իր հերոսական պայքարներով եւ իր լաւագոյն զաւակների թափած արիւնով Սարդարապատի, Ղարաֆիլիսէի, Բաշ – Աբարանի եւ Բաֆուի տակ, ճաւն տարի առաջ, կարողացաւ ոչ միայն հիմք դնել Հայաստանի Անկախութեան, այլ եւ պահպանել եւ ընդարձակել մեր փոքրիկ հայրենիքը»:

Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ «Թիզ առ թիզ պայքարելով» *յօդուածին մէջ նկարագրելէ յետոյ դէպքերու զարգացումը 1917 Հոկտեմբերէն, երբ ռուսական բանակը կը լքէ հայկական ռազմաբեմը մինչեւ հայկական բանակի յաջողութիւնը վակելով Երեւանի ճամբան թրքական կանոնաւոր զօրաժիններուն առջեւ, մինչեւ թրքական հրամանատարութեան առաջարկով զինադադարի կնքումը եւ Յունիս 4–ի հաշտութեան դաշինքը, կ'եզրակացնէ՝* «Այսպէս ահա, հսկայ տարածութիւններ չափելով, թիզ առ թիզ պայքարելով եւ բնութեան եւ դարաւոր թշնամիին դէմ, յոգնած, ուժասպառ, բոլորովին մինակ, բայց յամառօրէն ու հաւատաւոր, հայ ռազմիկը մնաց պատնէշի վրայ: Սարդարապատ, Բաշ Աբարան, Ղարաֆիլիսէ գիծէ, վերջին խարիսխն ու առանցքը դարձաւ մեր ազատատենչ պայքարին: Մեր գոյամարտի ամենաթուռն մէկ պահը եղաւ ... կաթիլ – կաթիլ ու յաճախ յորդառատ հոն, մեր դարաւոր սրբավայրերուն կից, մէկ աւազանին մէջ լեցուեցաւ հայ ժողովուրդին արդար արիւնը, ու անկէ ծնունդ առաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը...»:

× ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ *հայ ժողովուրդի «Անկախութեան Ոգին» կը ներկայացնէ որպէս ցեղային դարաւոր նկարագիր եւ կ'աւելցնէ՝* «Այսօրուան տօնին նշանակութիւնը խոր է եւ մեր պատմութեան չափ հին: Երէկ, երկու տասնեակ տարիներ առաջուան դժնդակ պայմաններն էին որ չկրցան մթագնել յոյսի եւ երազի մեր ճամբաները: Այսօրուան վիճակը տարբեր չէ թերեւս: Բայց կայ մեր հոգիներուն մէջ թառած յաւիտենական ոգին, որ կը լուսաւորէ մեր գիտակցութիւնը, կը պողպատէ մեր կամքերը եւ կ'առաջնորդէ մեր քայլերը դէպի լաւատեսութիւն»:

× Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆ «Մայիս 28–ի տօնը եւ մեր երիտասարդութիւնը» *խորագրին տակ նախ կը բացատրէ հայ դատին էութիւնը՝ անկախութիւն եւ սահմաններուն ընդարձակում: Անկախութեան հարցը կը չարունակէ, կապուած է սովետական հարցին հետ, իսկ սահմաններու ընդարձակումը կապուած է Թուրքիոյ հետ: Ասով մեր հարցը կը բարդանայ: ... Գալով երիտասարդութեան, կ'ըսէ թէ ան ապագայի յոյսն է: Ան իր առջեւ ունի նուիրական պարտականութիւն՝ հետապընդել այսօրուան պայմաններուն մէջ հին եւ սրբազան նպատակը պահել մեր ժողովուրդը հայ, զարգացնել մեր ղգային մշակոյթը, պայքարիլ մեր անկախութեան եւ դատին համար միացեալ ուժերով առանց մտնելու բանակէճերու մէջ, աւելորդ մրցումի մէջ: Ա. Խատիսեան կ'եզրակացնէ՝* «Մեր հայրենիքը այսօր դժբախտ է: Մեր քուն ժողովուրդը դատապարտուած է լռութեան: Իսկ արտասահմանի երիտասարդութիւնը ազատ է, կարող է գրել, խօսիլ, բարոզել, միացընել: Նա պիտի աճի այդ: Եւ անոնք է այդ մասամբ: Եւ մեր տօնը, Մայիս 28–ի տօնը պիտի լուսաւորէ ճրագը գործը իրաւ փայլուն ճառագայթներով»:

× ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ «Պայքարի ճամբով» *է որ կ'ըսէ Հայուն մէջ զարգացած է ապրելու եւ յարատեւելու ձգտումը: Մեսրոպներու, Սահակներու չիրխմները, գայլ Վահաններու, Մուշեղներու հերոսական կռիւները ծառայած են իրենց ձեւը, հայ ժողովուրդի ճրագը անչէջ պահելու: Անոնք գունաւորած են մեր պայքարը, նպատակ մեր գոյութեան պահպանման: Իսկ, անդրադառնալով Մայիս 28–ի նշանակութեան վրայ որպէս օրհասական պայքար, կը դրէ՝* – «Պատմութեան մէջ հազուագէպ են օրհասները, որոնք յաղթանակով կը պսակուին: Հայոց պատմութիւնը ունեցեր է օրհասական օրեր, սակայն 1918 Մայիսի ճակատագրական օրերը եզակի են եղած մեզ համար: Հայ ժողովուրդի, երկրի բախտն էր, որ կ'որոշուէր: Օրհասական այդ կացութեան մէջ հայութիւնը ապաւինելով իր դիմադրական կորովին, կրցաւ յաղթել հերոսական ճակատամարտներու մէջ: Ան ինք պայքարին արդիւնքն եղաւ Մայիս 28–ը, Հայաստանի ազատագրումը, անկախութիւնը: Հայոց պատմութեան նուիրական այդ էջը անմոռանալի կը մնայ

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մայիս 28–ը մեծ հանդիսութիւններով կը տօնուի Փարիզէն դաւառ:

– ՓԱՐԻԶ – Շաբաթ, *Մայիս 28–ին, խանդավառ բազմութիւն մը, ծայրէ ի ծայր կը լեցնէ «Փրթի Թուռնալ» սրահը: Ֆրանսացի բազմաթիւ հիւրերու կարգին ներկայ կ'ըլլան՝ ռուսական Տումայի փոխ – նախագահը՝ Պէսէլէնկօ, Փարիզի ռուսական նախկին դեսպանը՝ Մաքլաքով, Վրաստանի վարչապետը՝ Ժորտանիա, Արտաքին նախարար՝ Կէկէչկորի, Ազգբեջանի, Ուկրայնացիներու, Սամոգիտներու եւ հիւսիսային – Կովկասի ներկայացուցիչները: «Սիփան – Կոմիտաս» երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ա. Պարթեւեանի կը բանայ հանդէսը «Մարսէյէզ»ով եւ «Մեր Հայրենիք»ով: Բացման խօսքը կ'արտասանէ Ալ. Խատիսեան, օրուան նախագահը, բացատրելով հայ ժողովուրդի ներկայ վիճակը, Խորհրդային Հայաստանի մէջ տիրող բռնապետական վարչաձեւը, հայ ժողովուրդի ձգտումները անկախ եւ ազատ հայրենիքի համար: Շնորհակալութիւն կը յայտնէ հարեւան երկիրներու ներկայացուցիչներուն, որոնք ինչպէս ամէն տարի, եկած են յարգելու հայ ժողովուրդի անկախութեան տարեդարձը: Արշակ Չամալեանի ակամայ բացատրութեամբ օրուան ճառը կը խօսի Գերասիմ Բալայեան, խանդավառութեան ալիքներ ստեղծելով սրահէն ներս: Մայիս 28–ը կը բնորոշէ որպէս ազգային հպարտութեան տօն, կը խօսի Խորհրդային Հայաստանէն եկող չարաչուք լուրերու մասին՝ Զեկայի կատարած կամայական ձերբակալութիւնները, հայ մտաւորականութեան դիմաւորումը, էջմիածնի Կաթողիկոսին Խորէն Ա.ի տարուր վախճանը «սրտի կաթուածով»: Այսօրուան վտանգներուն առջեւ, կ'ըսէ բանախօսը, պէտք է պայքարիլ ազգային միացեալ ուժերով եւ միացեալ ճակատով մեր հայրենիքի եւ ժողովուրդի փրկութեան համար:*

Կը խօսին նաեւ օտար հիւրերը: Ժորժ Փիքօ, նախկին Ֆրանսական Մարզպան Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ կը պատմէ քանի մը յուզիչ դրուագներ Հայերու հետ իր ունեցած շփումի օրերէն: Վեր կ'առնէ Հայերու չինարար ոգին եւ յոյս կը յայտնէ որ պիտի դարմանուի Հայոց հանդէպ կատարուած անարդարութիւնը: Ժիւսթէն – Կոտար, ծերակուտական եւ նախկին նախարար կ'ըսէ թէ անոնցմէ մէկն է որ հայկական դատին նուիրուած է հին օրերէն, աշխատակցելով «Փրօ Արմինիա»ի կ'անդրադառնայ կառավարական նոր օրէնքներու մասին, որոնք կարգ մը սեղմումներու կ'ենթարկեն օտարականները, տեղի տալով անարդարութիւններու թէ ինք եւ իր պաշտօնակիցները բողոք ներկայացուցած են ուր որ անկէ, ու կ'աւելցընէ՝ Հայերը ամէնէն աւելի իրաւունք ունին այս երկրին մէջ բարեացակամ վերաբերումի: Ժիւսթէն Կոտար կը յորդորէ Հայերը միշտ մտածել իրենց հայրենիքին, մշակոյթին եւ քաղաքակրթութեան, բերել Ֆրանսային հայ հոգիին զգեցիկ յատկութիւնները եւ կ'ողջունէ հայ ժողովուրդի անկախութեան եւ ազատութեան օրը: Ցեղոյ կը խօսի Ազբբեջանի պատուիրակութեան ներկայացուցիչը Մուհարբէմոֆ, որ ծնած է Հայաստան: Ճակատագիրը միացուցած է երկու ազգերը, կ'ըսէ ան, եւ ամէնէն աւելի սէրերը վշտի եւ լացի մէջ կը դարբնուին, կ'աւելցնէ ու կը չարունակէ.– «Մենք անցեալին մէջ վէճ եւ լաց ունեցած ենք: Այդ լացը պիտի կազմէ հիմը մեր նոր ճակատագրին, նոր ապագային: Երբ մեր հայրենիքին դռները բացուին, պիտի երթանք նոր ընկերութիւն կազմելու: Պիտի է ձեռ ձեռի տանք եւ յոյսով գինենք դէպի ապագան»: Իր կարգին, Վրաստանի նախկին Արտաքին գործերու նախարար Կէկէչկորի կ'ըսէ թէ Վրացիներու եւ Հայերու ճակատագիրը իրարու կապուած է օրկանական կապով: Մեր մեծ սխալն էր չհաւատալ կովկասեան միութեան վրայ, կը չեշտէ Անդրկովկասեան Սէյմի նախագահը եւ կը խրախուսէ զարգացնել կովկասեան ժողովուրդներու համերաշխութիւնը: Ուղերձ մըն ալ կը կարդայ Ազբբեջանցիներու ներկայացուցիչը՝ Օսինով յայտարարելով թէ՝ զինքը վար պիտի չդրուի մինչեւ որ անկախութիւն ձեռք չբերուի: Վերջին խօսողը կ'ըլլայ Վրացի ազգայնականներու ներկայացուցիչը՝ իշխան Վաչնաձէ որուն վրացերէն ճառը կը թարգմանէ Հայերէնի Արմէն Չամալեան:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ «Սիփան – Կոմիտաս» երգչախումբը, Ս. Խաչատկեան (երգ), Ազնիւ Ռանդէլեան (արտասանութիւն) Ալֆոր-վիլլ սաններուհիները հայկական պարերով ղեկավարութեամբ՝ Ս. Ցովհաննէսեանի, Հրանոյշ Գազազեան (մենապար): Պաշտօնական մասէն յետոյ, մեծ բազմութիւն մը կը չարունակէ տօնակատարութիւնը խրախճանքով որ կը տեւէ մինչեւ առաւօտեան ժամը 6–ը, եւրոպական պարերով հայկական երգերով (Արմենուհի Գեւոնեան) հայկական պարերով եւ բաժակաճառերով: Հանդէսի կարգապահութեան կը հսկեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները եւ Հայ Արիները:

ՄԱՅԻՍ 28–Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆԱԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

× ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ. ՂՈՒՈՄՊ, *Ցունիս 4–ին, քաղաքապետարանի սրահը, Հ. Ց. Դ.եան «Արամ» ենթակոմիտէի կողմէ, նախագահութեամբ՝ Հ. Քէօսէեանի եւ բանախօսութեամբ՝ Տիրուհի Միքայէլեանի եւ Լեւոն Զորմփեանի: Կը մասնակցին գեղարուեստական բաժնին՝ Աստղիկ Ազատ-քելեան, Շահլամեան, Ռէժինա, Ա. Ցաքելեան, Զարեհ Ղարիպեան, Հրանոյշ Կոբեան, Գազազեան, Թառխան Գարեգին եւ Կինտօն:*

× ՊԱՆՆԷՕ – ՔԱՇԱՆ, *Ցունիս 11–ին, (Montrouge) սրահին մէջ, Հ. Ց. Դ. «Արշակ Չօպանեան» ենթակոմիտէի կողմէ, նախագահութեամբ՝ Հ. Զրուանդեանի եւ բանախօսութեամբ՝ Ս. Վրացեանի: Կը մասնակցին գեղարուեստական բաժնին՝ Արմենուհի Ցակոբեան, Էլէզա Աբրահամեան, Անահիտ Գալէզեան, Թառխան Գարեգին:*

× ԻՍԻ – ԼԷ – ՄՈՒԼԻՆՕ, *Ցունիս 19–ին, Հ. Ց. Դ. Զաւարեան Կրմճեան ակումբը, կոմիտէի կողմէ նախագահութեամբ՝ Ս. Օհանեանի եւ բանախօսութեամբ՝ Ս. Թորոսեանի:*

× ԱՌՆՈՒՎԻԼ, *Ցունիս 19–ին, Salle Galmanie, Հ. Ց. Դ. Վարդան ենթակոմիտէի կողմէ նախագահութեամբ՝ Խաչիկ Մկրտիչեանի եւ բանախօսութեամբ՝ Լուսինէ Խաչատուրեանի:*

***

Գաւառի բոլոր հայակեդրոն քաղաքները կը տօնեն խանդավառութեամբ, ծայրէ ի ծայր լեցուն սրահներուն մէջ, հանդիսաւոր կերպով Հայաստանի Անկախու-

ԱՆԿԱԽՕՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՕՒԹԵԱՆ ՀՕԱՄԵՆԱԿ

քեան քառամեակը: Մայիս 29-էն Յուլիս 11 կեդրոնական Ֆրանսա կը շրջի՝ Շաւարշ Մխսաքեան, իսկ հարաւային – Ֆրանսա կ'այցելէ Վ. Իշխանեան:

«Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յայտարարութիւններէն եւ ապա թղթակցութիւններէն տեղեկութիւններ քաղելով ահաւասիկ ամփոփ պատկեր մը:

× ԼԻՈՆ, Մայիս 28-ին, քաղաքին Գ. Քաղաքապետարանին սրահը, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Շրջանային Կոմիտէի: Մուտքերամ բազմութիւնը անվերջանալի ծափերով կ'ողջունէ օրուան բանախօսը՝ Շաւարշ Մխսաքեան: Ժողովուրդը կոտնցայ եւ յաղթեց, Մայիս 28-ը Թուրքիոյ կամ Ռուսիոյ չնորհն չէ, կ'ըսէ բանախօսը, ներկայացնելով նաեւ անհամեմատ տարբերութիւնները երկու կողմերու: Շաւարշ Մխսաքեան կը ձաղկէ Հայաստանի մէջ կատարուած դէպքերը եւ գնդակահարութիւնները եւ Ռուսիոյ ճնշումը: Երեք քառորդ ժամ տեւող ճառը կը զրէ թղթակիցը, ընդմիջուելու կըրկնակի բուռն ծափահարութիւններով: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին արտասանութիւններով՝ Ազխմեան եւ Մխսաք Մխրզէ, երգերով Ծով. Տէր – Պետրոսեան: Հանդէսէն վերջ ժողովուրդը կ'ուղղուի Ցոյներուն սրահը խնջոյքի, մինչեւ առաւօտ ուր կը տիրէ մեծ ոգեւորութիւն: Մխսաք Մխրզէ կը խօսի խանդավառ ճառ մը «Ազի մը հողի» մասին:

× ՎԱՆԱՆՑ, Մայիս 28-ին, բեմը զարդարուած է հայկական եւ ֆրանսական եռագոյներով, որոնց մէջտեղը Հ. Օհանեանի գահլիճին մեծադիր խմբանկարը: «ԶՈՄ»ի Արաքս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ցակոբ Զօրթեանի «Մեր Հայրենիք»ով կը բանայ հանդէսը որուն կը նախագահէ՝ Լեւոն Տօնապետեան: Շաւարշ Մխսաքեան մօտ մէկ ժամ տեւող կուռ ճառով մը կը ներկայացնէ անկախութեան նախօրեակին Հայաստանի եւ Թուրքիոյ զինուորական ուժերը, կ'ոդեկոչէ հերոսական խոյանքները, կը բացատրէ հայ ժողովուրդին անհատնում ձիգն ու զոհողութիւնները, արիւնը եւ կ'ուելցնէ. – «...Մայիս 28-ը դաշնակցական տօն չէ, ի՞նչու դաշնակցական կոմիտէները ամէն տեղ ձեզ ժողովի պիտի հրաւիրեն, ինչո՞ւ տէր չէք կանգնիր ձեր փառքին՝ Թուրքը ձեզի ոչ թէ անկախութիւն, ինչպէս կ'ըսեն նենգամիտներ, այլ սոխ իսկ չէ տար, Մայիս 28-ը մեր մեծագոյն փառքն է, եւ դուք չէ՞ք ուզեր տէրը ըլլալ այդ փառքին»: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին արտասանութիւններով Ալիս Գալուստեան, Վահան եւ Զարեհ Գասեան եւ երգչախումբը կ'երգէ քառաձայն երգեր ու ղեկավարը՝ Ց. Զօրթեան կը մեներգէ: Թղթակցութիւնը ստորագրած է Շ. Սեւան:

× ՏԷՍԻՆ, Ցունիս 4-ին, Հ. Յ. Դ.եան Տան մէջ: Թղթակիցը Գ. Յ. Պօյաճեան կ'ըսէ թէ ներկայ էր «կոկիկ» բազմութիւն մը մեծամասնութեամբ այրեր եւ կու կը յայտնէ որ Անկախութեան տարեդարձն իսկ չի կրնար հրահրել ժողովուրդը որ կորնչուցած է իր ազգային արժանապատուութիւնը: Շաւարշ Մխսաքեանի ճառը մոռցնել կուտայ թղթակիցին յուսախաբութիւնը որ կը չեշտէ ներկանեղուն բուռն ծափերը: Հանդէսը կը բացուի «Մեր Հայրենիք»ով երգուած յոտընկայս ներկաներուն կողմէ եւ օրուան նախագահի՝ Վ. Հիւսեանի խօսքերով: Գեղարուեստական ճոխ բաժին մը. կ'արտասանեն՝ Պօղոս Տէր – Պօղոսեան, Մանուկ Գրիգորեան, Վրէժ Գրիգորեան, եղբարք Աղբրանիկ եւ Մուրատ Յորչնեան եւ Նուպար Գազազ: Կը մեներգեն՝ Ազխէն Պօյաճրեան, Մարիճա Պատմաճեան, Տիրուհի Թաթաւլաճեան, Վարսենիկ Ծէրօնեան, Պ. Տէր-Պօղոսեան եւ Ռուբէն Կէնճոյեան:

× ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ, Ցունիս 6-ին, Սօսիէթէ Լիոնէզի սրահը, եւ ներկայութեամբ դրեթէ ամբողջ գաղութին, կ'ըսէ թղթակիցը՝ Հուրծամ Պատանի, թէեւ փոքրաթիւ գաղութ մը եւ կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. «Յառաջ» խումբին: Հանդիսութիւնը կը բանայ Ա. Հարելեան եւ ներկաները յոտնկայս կ'երգեն «Մեր Հայրենիքը»: Կ'արտասանեն՝ Մ. Ճէլոյեան, Ալթունեան, Գամպերեան եւ Մ. Մխրզէ: Կը մեներգէ՝ Տիրուհի Թաթաւլաճեան: Առաջին անգամ ըլլալով Շաւարշ Մխսաքեան կ'այցելէ գաղութը: Ամբողջ մէկ ժամ պեղեցիկ, հիւթեղ բանախօսութեամբ մը լարուած կը պահէ ներկանեղուն ուշադրութիւնը: Հանդէսէն վերջ, ընկերային խնջոյք տեղի կ'ունենայ Գամպերեանի սրճարանը:

× ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ, Ցունիս 5, «Union des Républicains»ներու սրահը: Հանդէսը կը բանայ Ս. Ստեփանեան: Կ. Խաչի երգչ.ը կ'երգէ «Մեր հայրենիքը»: Ուղերձ մը կը կարդայ Կ. Համալեան: Առաջին բանախօսը Ց. Սարաֆեան Ֆրանսերէնով կը բացատրէ Մայիս 28-ի արժէքը: Շաւարշ Մխսաքեան մէկ ու կէս ժամ տեւող կուռ բանախօսութեամբ մը կը ներկայացնէ անկախութեան մեր պայքարներու պատմութիւնը, յատակ, տրամաբանական, իսկական քաղաքական դաս մը: Կէս դիչերէն վերջ հանդէսը կը շարունակուի հայկական եւ եւրոպական պարերով: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Գ. Աբրահամեան (արտասանութիւն), Ժ. Սարաֆեան եւ Թ. Ստեփանեան (դաշնակ), Վահագնունի Էմիլեան (արտասանութիւն), Ս. Փիլիկեան եւ Հ. Գարակէօզեան (արտասանութիւն): Թղթակցութիւնը կը ստորագրէ Տ. Զ.:

× ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Ցունիս 5, Խոխըն սրահին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ, կը նախագահէ Տ. Սողոմոնեան: Երուանդ Տէր – Կոմսեանի ղեկավարութեամբ երգչախումբը կ'երգէ՝ «Մեր հայրենիքը»: Բանախօսը՝ Շաւարշ Մխսաքեան կը յուզէ եւ կը խանդավառէ ներկաները: Կը պարզէ Հայաստանի կազմութեան նախընթաց պարագաները, կը նկարագրէ հերոսական կռիւները, կը ծանրանայ Հայաստանի կացութեան վրայ եւ թղթակիցը՝ Ղեւոնդ Թորոսեան կ'աւելցնէ՝ «Դիժբախտաբար ի վիճակի չեմ, ասկէ աւելի, ամփոփելու այդ գեղեցիկ բանախօսութիւնը»: Կ'արտասանեն Ա. Զօրեան (Զ.Ո.Մ.–ի կողմէ), Ղեւոնդ Թորոսեան (Զ.Ո.Մ.–ի կողմէ) կ'երգէ Տիկին Մուրատեան (կարմիր Խաչի կողմէ), Լ. Թորոսեան կ'արտասանէ, Ազատուհի Սալվանեան կ'արտասանէ «Յառաջ»ի մէջ հրատարակուած ոտանաւոր մը «Մայիս 28»: Խմբերգ եւ հայկական պարեր, կ'ամբողջացնեն գեղարուեստական յայտագիրը: Ղեւոնդ Թորոսեան կ'ըսէ թէ կարմիր Խաչի հայկական տարագները պակաս եկած ըլլալով կը ստիպուին պարել հունգարական տարազներով զոր ճարած է Ա. Մեսրոպեան: Հանդէսը կը փակուի «Յառաջ Նահատակ»ով եւ ապա կը սկսի խնջոյքը: Կրընոպլի «Եօթնեղբարեան» կոմիտէն կ'արձանագրէ դեղեցիկ յաջողութիւն մը:

× ՎԻԵՆ, Ցունիս 12, «Սկրքլը Կաթոլիկ»ի մէջ: Հանդէսը կը վարէ Ս. Գալուստեան: Ներկաները, որ կը գրաւեն ամբողջ նստարանները, կ'երգեն «Մեր հայրենիքը»: Կ'արտասանեն Ս. Մաթոսեան, Օր. Վ. Նալպանտեան, Ց. Մաթոսեան, կ'երգեն Մ. Մուրատեան, Ա. Գրիգորեան: Ցեսոյ կը խօսի Հայր Կ. Տէրմոյեան, որ կը բացատրէ թէ Մայիս 28-ը համազգային տօն մըն է եւ ոչ կուսակցական: Օրուան բանախօսն է Շաւարշ Մխսաքեան որ փարիզէն ուղղակի կը ժամանակէ եւ նոյն պահուն սրահ կը մտնէ բուռն ծափահարութիւններու տակ: Կը խօսի Մայիս 28-ի համաժողովրդական հանդամանքի մասին, կը վերլուծէ յաղթանակը, կը պարզէ Հայաստանի ներկայ ողբերգութիւնը ղեկավարութեան դէմ խտտումով, ռուսական տիրապետութեան զօրացումով, հաղորդակցութեանց խզումով եւ կ'անդրադառնայ հայկական Արտասհմանի կացութեան վրայ, կը թելադրէ ուժերը համախմբել ի սպաս հայ դատին: Հանդէսէն վերջ տեղի կ'ունենայ ընկերական ժողով, ուր ընկեր Մխսաքեան կը խօսի միջազգային քաղաքական կացութեան մասին:

× ՍԷՆ – ՇԱՄՈՆ, Ցունիս 11-ին, կըրթասիրացի սրահը, Հ. Յ. Դ.եան «Վարուժան» խումբի կողմէ: Օրուան բանախօսն է՝ Կ. Պըլմեան: Կը նախագահէ Ա.մենակ Գուլումճեան: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Հոփհոփմէ Ընտրիկեան (արտասանութիւն), Աբէլ Աբէլեան (արտասանութիւն), Սարգիս Թիւթիւնճեան (արտասանութիւն), Հայկուհի Ճապուեեան (երգ), Օր. Ծովինար Տէր – Պետրոսեան (երգ): Կէս գիչերին կը սկսի խնջոյքը:

× ՄԱՐՍԷՅԼ, Ցունիս 11, Պրէպան Մարսէյէզ սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ.եան Շրջանային Կոմիտէի: Թղթակիցը կը զրէ թէ սրահը ծայրէ ի ծայր լեցուն է: Դաշնակցական շարքայինները եւ ապա այրերը ոտքի կը մընան տեղ տալու համար կիներուն, օրիորդներուն եւ մանուկներուն: Անսովոր բազմութիւն մը երբ բանախօսը՝ Վ. Իշխանեան սրահ կը մտնէ բուռն ծափերու տակ: Սրահին մէջ ներկայ են ու կը ծափահարեն 2Օկ–ի անդամներ, Հնչակեաններ, Ռամկավարներ: Հայ կամաւորներ եւ մարտիկները իրենց զրօյակով եւ զինուրական կարգով սրահ կը մտնեն: Հանդէսը կը սկսի «Մարսէյէզ»ով և «Մեր հայրենիքով» մեկնաբանուած Ս. Չէօրէքճեան նուագախումբի կողմէ: Կը նախագահէ Ցակոբ Պապիկեան: Մարսէյլի հայ երաժշտական Միութեան երգչախումբը Արա Պարթեւեանի ղեկավարութեան տակ կ'երգէ: Կը մեներգէ Մարի Թէրզիպաչեան: Կ'արտասանեն Տիգրան Թադոյեան, Վ. Տէր Վարդանեան: Կը խօսի Վ. Իշխանեան ուժգընօրէն տպաւորելով եւ խորապէս խանդավառելով ներկաները: Ապա, բեմ կը բարձրանայ Հայ Էզդիոնականներու Միութեան պատուոյ նախագահ Տիրան Թէքէեան խորապէս ազդուած ու կ'ըսէ. – «Ես այս գիչեր վերապրեցայ Հայաստանը»: Հանդէսի փակումէն յետոյ, ժողովուրդը կը մնայ, չի մեկնիր, եւ այս անգամ կը սկսի խնջոյքը երգերով, պարերով մինչեւ առաւօտեան ժամը 6-ը: Ցաջորդ օրը ամբողջ քաղաքը կը խօսի այս «բացառիկ երեւոյթին» մասին, որ հանդիսէ աւելի համազգային ոգեկատարութիւն է:

Հայաստանի Անկախութեան քառամեակը քաղաքի կեդրոնէն յետոյ, կը ոգեկոչուի նաեւ հայագոյն արուարձաններուն եւ մերձակայ քաղաքներուն մէջ:

× ՊՕՄՈՆ, Ցունիս 4-ին, Վարանդեան սրահին մէջ, Հ. Յ. Դ. Զաւարեան հենակոմիտէի կազմակերպութեամբ: Կը նախագահէ՝ Համբարձում Պատմաճեան: Օրուան բանախօսն է՝ Վ. Իշխանեան: Կ'արտասանեն՝ Վարդգէս Տիգրտէրեան, Վ. Տէր – Վարդանեան: Կ'երգէ Ա. Սէրէն – կիւլեան: Կը նուագէ Ջութակահար՝ Սարգիս Չէօրէքճեան: Հանդէսը կը վերջանայ Սեթեանի նկարներու լուսարձակումով:

× Պ. ՕՏՏՕ, Ցունիս 5-ին, Ինթերնասիոնալ սրճարանի սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Վռամեան հենակոմիտէի եւ մասնագախումբի կողմէ: Կը նախագահէ Ցակոբ Նակուլեամբ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան, Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին եւ Հայրենակցական Միութեանց: Կը նախագահէ Արամ Արմաղանեան: Կը խօսի Վ. Իշխանեան: Կապոյտ Խաչի երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Քնարիկ Արզումանեանի կը մեկնաբանէ հայրենանչունչ խմբերգները: Կը մեներգեն՝ Հ. Քէնտիրեան, եւ Ս. Ճնտոյեան: Կ'արտասանեն՝ Գ. Քէնտիրեան, Հայկ Սարգիսեան եւ Օր. Աստղիկ Հայրապետեան: Հանդիսէն յետոյ, տեղի կ'ունենայ երիտասարդ նորագիներու երդման արարողութիւն դաշնակցութեան ընտանիքին անդամակցելու համար, կնքահայրութեամբ՝ Վ. Իշխանեանի: Այս երկրորդ հաւաքոյթը կը վարէ Ազգին Մարտիրոսեան:

× ՍԷՆ – ԼՈՒ, Ցունիս 5-ին, Եօթնեղբարեանի ազարակը, Ակնունի ենթակոմիտէի նախաճեռնութեամբ: Հանդիսին կը նախագահէ Եղիչէ քահանայ Մխիթարեան: Կ. Խաչի սանուհիները կ'երգեն «Մեր հայրենիքը» եւ հայերէն լեզուով՝ «Մարսէյէզ»ը: Կ'արտասանեն՝ Մարի Համբարձումեան, Ի. Փափազեան, Ս. Քէսիճեան: Կ'երգէ Գեղամ Շէհրէրեան: Բանախօսին՝ Հ. Սէրէնկիւլեանի բացակայութեան պատճառով, օրուան նախագահը կ'ընդգծէ նիւթը: Կը ներկայացուի զաւեշտ մը «Երեք քաջերը» ղեկավարութեամբ՝ Ղուկաս Փիլիկեանի եւ Ն. Սարգիսեանի, դերակատարութեամբ՝ Վահէ Փարթամեանի, Սարգիս Քէսիճեանի, Հայկազ Զուքուրեանի, Գէորգ Գէգեւեանի եւ Կ. Շէվրօղեանի: Թղթակիցը՝ Ատիկ Աչճեան կը չեշտէ թէ Սէն – Լուի շրջանին մէջ Գրիգոր Փիլիկեան դաստիարակչական գնահատելի աշխատանք կը տանի:

× ԿԱՐՏԱՆ, Մայիս 29-ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Հանդէսը կը բանայ Լեւոն Գեղունի: Կը խօսի Վ. Իշխանեան: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Ռ. Արզումանեան եւ Ս. Բրուտեան: Հանդիսէն յետոյ, տեղի կ'ունենայ ընկերական խնջոյք որուն ընթացքին շրջանը կ'ընդունի նոր ընկերներ:

× ԼԱ ՍԻՈԹԱ, Ցունիս 8-ին, Պառ Իտէալի վերնայարկի սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Ռաժակ խումբին: Կը խօսի Ազգին Մարտիրոսեան:

***

ՄԱՅԻՍ 28-Ը ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

× Մայիս 28-ը, պահ մը թիւրիմացութեամբ կ'արգիլուի ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ մէջ, ապա կը տօնուի բացառիկ հանդիսութեամբ: Ամէն քաղաք անկախութեան տօնը կը պանծացնէ: Սոֆիայի մէջ, նախաճեռնութեամբ «Քրիստափոր» ընթերցարանի վարչութեան եւ մասնակցութեամբ Գ. Թ. Ռաչէի, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի եւ Մալկարացիներու Հայրենակցական Միութեան փառահեղօրէն կը նշուի: Հրեաներու Ազգ. Տան ընդարձակ սրահը չատ փոքր կուգայ ընդունելու համար ամբողջ ժողովուրդը: Կը նախագահէ Մարտիկ Յովհաննէսեան: «Քնար» երգչախումբը «Շումի Մարիճա» ցարին օրհներգով եւ «Մեր Հայրենիքով» կը բանայ հանդէսը: Բանախօսը Օննիկ Մխիթարեան կը վերլուծէ Հայաստանի անկախութեան արժէքն ու էութիւնը, կ'ընդգծէ հայրենիքի անկախութեան պայքարի անհրաժեշտութիւնը: Պուլկարիոյ դրական փառքերէն փրոֆ. Ա. Պալապանով նամակով մը կ'ողջունէ անկախութեան տօնը: Պուլկար զօրավար Լալզարով կը խօսի զեղեցիկ ճառ մը:

× ՊԵՐԼԻՆ, Մայիս 29-ին, հայ գաղութը կը հրաւիրուի նաւով պատյտ մը ընելու դէպի Ռաուխֆանկովէյտէր: Երեք ժամ ճամբորդութենէ ետք ժողովուրդը կը հասնի անտառախիտ եւ ջրեզերք վայր մը, սակայն օդը աննպաստ ըլլալով հանդէսը տեղի կ'ունենայ սրահի մը մէջ: Պերլինի Հայ Երիտասարդական Միութեան երգչախումբը կ'երգէ «Մեր Հայրենիքը»: Գաղթ. վարչութեան կողմէ կը խօսի Դ. Դաւիթեան: Կ'արտասանեն Ցուլկ Տիգրան Տէր – Ցարութիւնեան եւ Շաւարշ Տէր – Ցարութիւնեան: Պերլինի Հայ Եր. Միութեան կողմէ կը խօսի Պ. Ֆրունճեան: Հանդէսէն վերջ խնջոյք եւ իրիկունը ուշ ատեն նաւով ժողովուրդը կը վերադառնայ Պերլին:

× ՏԻԹՐՈՅԹ, Ցունիս 5-ին, Northern High School Auditorium–ի ընդարձակ եւ չքեղ սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ փառահեղ տօնակատարութիւն նախաճեռնութեամբ մեծագոյն Տիթրոյթի Հ.Ց.Դ.եան հինգ գոյր կոմիտէներու եւ մասնակցութեամբ Հ. Կ. Խաչերու մասնաճիւղերուն, Հ. Ց. Դ. ցեղակրօն ուխտերուն, Հայրենակցական Միութիւններուն եւ Հայ Դպրոցասիրացին: Կը նախագահէ Ց. Դարբինեան: «Արարատ» թատերախումբը կը ներկայացնէ կենդանի պատկեր մը ուր կը տողանցեն հայ ազատամարտի հսկաները: Կը խօսի Ա. Գալուստեան եւ օրուան գլխաւոր բանախօսութիւնը կ'ընէ Ա. Արշակունի: Կը գործադրուի ճոխ զեղարուեստական յայտագիր մը: Օր. Լ. Մխլէքեան (դաշնակ) եւ Ս. Պայրնարեան (ջութակ) կը նուագեն: Կը մեներգէ Ս. Էլմասեան: Կ'արտասանէ Ա. Ղուկասեան: Հանդիսի աւարտին, օրուան նախագահը կը կարդայ բողոքի բանաչեւ մը, ուր կը յիչուին Հայաստանի եւ Էջմիածնի քստմնելի դէպքերը: Բողոքագիրը կ'ուղարկուի պետական անձնաւորութիւններու, երեսփոխաններու, մամուլին, Ուաչընկթընի խորհրդային դեսպանին: Ներկայ հոծ բազմութիւնը յոտնկայս եւ ծափահարութիւններով կը յայտնէ իր հաւանութիւնը:

(Շար. Ա. Էջէն)

տարայրի վրայ: Աւարտյրը պատերազմ էր յանուն հաւատի: Սարդարապատը պատերազմ էր յանուն կեանքի ու ընդդէմ մահի:

«Հայ ժողովրդի մահը պարտուեց եւ յաղթեց կեանքը: Հրաշքի էր նման այդ յաղթանակը: Բայց հրաշք չկար: Կար ժողովրդական ոգու մի հրաշալի, աննախադէպ բռնկում: Կար այն վսեմ ճշմարտութիւնը, որ երբ ժողովրդի ոգին զարթնում, բռնկում ու չիւակացման է հասնում, դառնում է անպարտելի: Եւ այն ամէնը, ինչ պիտի վերջնապէս այստեղ, նորից սկսուեց: Աշխարհի հնագոյն ու ազնուագոյն ժողովուրդներից մէկը իր նոր պետականութեան հիմքերը դրեց: Աշխարհի հնագոյն ու ինքնուրոյն վսեմ դրոշմով կնքուած քաղաքակրթութեան ոսկէ կամրջակը վառուեց նոր բոցով:

«Եկաւ հանճարեղ Թորամանեանը եւ նրա մէջ զարթնեցին ու յարատեւեցին Գողթան երգերն ու Նարեկացին, Քուչակն ու Սայեաթ Նովան...

«Եկաւ հանճարեղ Թումանեանը եւ նրա արարչագործութեամբ փլատակներից ելան Զուարթնոցն ու Անին...:

«Եկաւ հանճարեղ Սարեանը, եւ մեր հրաշալի մանրանկարները ցոլացին նոր ոսկով ու լազուարդով ու իրենց լոյսը տարան աշխարհին...:

«Եկաւ հանճարեղ Աճառեանը եւ մեր ցաւն ու լոյսը համանուագների փոխած, տարածեց այս հին հողագնդի բոլոր լայնութիւններում...:

«Եւ յառնեց նորից դժոխքի բոլոր պատնէշներով անցած ամենաքաջամարնելի դաւերի մատնուած, բայց դարերի խորքից ոչինչ չկորցրած հայ ժողովուրդը: Յառնեց իր քարեղէն յամառութեամբ, իր ոգու անպարտելի դիմադրութեամբ, իր դաղտնիքով ու առեղծուածով, որ դաղտնիք ու առեղծուած չէ անշուշտ, այլ դարերով գաղուած, կոչուած ու բնական ընդրութեան օրէնքներով զարմանալի կենսունակութեան հասած ոգի...

«Սարդարապատը միայն ճակատամարտ չէ, դա դաս է, դասագիրք է, ոգեղէն մատեան»:

Տօնահանդէսին մասնակիցներու անուն ողջոյնի խօսք յղուեցաւ Մորհրդային Միութեան կենտկոմին, ուր մասնաւորապէս նշուած է.

«Սովետական ժողովուրդների բազմազգ ընտանիքում, ուսս ժողովրդի անչահախնդիր օգնութեամբ, լենինեան ազգային քաղաքականութեան չնորհիւ, դարասկզբին կործանման եղերին հասած Հայաստանն այսօր դարձել է մեր մեծ միութեան ծաղկուն հանրապետութիւններից մէկը, որի համար հայ ժողովուրդը երախտապարտ է հարազատ կուսակցութեանը:

«Մենք այսուհետեւ եւս կը չարունակենք բարձր պահել սոցիալիստական ինտերնացիոնալիզմի դրօշը, լինել իսկական հայրենասէրները, սիրել մեր սոցիալիստական հայրենիքը այնպիսի սիրով, ինչպիսի սիրով այն կարող է սիրել եղեռնից փրկուած, ուսս ժողովրդի անչահախնդիր օգնութեան, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան չնորհիւ վերածնուած հայ ժողովուրդը, նրա իւրաքանչիւր զաւակը»:

Տօնահանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին հանրապետութեան դեղարուեստական խումբերն ու մենակատարները: Մինչեւ ուշ իրիկուն հնչեց երգն ու պարը, ցուցադրուեցան ազգային արհեստագործութեան նուաճումները:

Տօնահանդէսին ներկայ էին Հայաստանի կենտկոմի քարտուղար Ռ. Ազրումանեան, Նախարարաց Մորհուրդի նախագահի տեղակալ Եռ. Մոջամիրեան եւ ուրիշներ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Գեղամ եւ Սոնա Թորոսեան 600 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի յիշատակ՝ կիւլիւկ եւ Յակոբ Գաբրիէլեանի:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ-ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՂԱՆՆ

Կիրակի, Մայիս 29, ժամը 10·30–ին քաղաքիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Կը հրաւիրուի Վաղանոի եւ շրջակայքի հաւատացեալ ժողովուրդը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԻԼ. – Օր. Աարինէ Սինիքեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին, կիրակի, Մայիս 29, իր սիրեցեալ մօր՝

ՋԱՐՈՒՀԻ ՍԻՆԻՔԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Տէր – Արքիսեան)

եւ անմոռանալի եղբայրներուն՝

ԿԱՐԱՊԵՏ եւ ԲԱՐՈՒՆԱԿ ՍԻՆԻՔԵԱՆԻ

մահուան 12–րդ տարելիցներուն առթիւ, ինչպէս նաեւ Սինիքեան եւ Տէր – Արքիսեան զերդաստաններու համայն ննջեցեալ:

Այս առթիւ, Օր. Աարինէ Սինիքեան անոնց յիշատակին նուիրած է 3000 Ֆր. Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ եւ 1000 Ֆր. Սէն – Քլանթուանի Եկեղեցւոյ:

l'UGAB

Dans le cadre des activités de
l'Union Générale Arménienne
de Bienfaisance
le Comité des Dames propose
aux Artistes Plasticiens Arméniens
de France
(APAF)

LA JOURNEE ENFANT-PEINTURE

le Samedi 11 Juin de 14 à 18 heures

POUR PARTICIPER

Tous les enfants de 6 à 12 ans doivent envoyer un ou plusieurs dessins (avec nom et adresse au dos) à JIRKA, 132, rue de la Tombe Issoire, 75014 Paris avant le 4 juin

Tous les enfants qui auront fait parvenir leurs dessins seront invités personnellement à participer à la

Journée Enfant-Peinture
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
tél : 42 27 12 26

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Gala MCA 88

Vendredi 3 Juin à 20h30

Musique classique et arménienne
Récitations, chants, déclamations
Danses traditionnelles
Danses folkloriques
Sketch
Danse Contemporaine Arménienne,
Création «Mémoire»
du Groupe Phénix 1915 de la MCA

suivi de
PARTIE ARTISTIQUE

Sous la Présidence d'Honneur de
Monsieur René ROUQUET
Député-Maire d'Alfortville

Palais des Sports d'Alfortville
—— rue de Toulon ——

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Անկէնի Նարեկ Միութեայ Վարժարանը 1988 — 89–ի վերամուտին համար կը փնտռէ ուսուցչուհի մը 10–էն 18 տարեկան աշակերտներու համար, որոնք պատքօրէայի հայերէնով քննութեան պէտք է պատրաստել:

Հեռաձայնել· – 48 – 41 – 49 – 37

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլ Կապոյտ Ասչի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝ Յունիս 25–ին:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
Ն Ա Ր Է Կ
L'ASSOCIATION CULTURELLE N A R E G
d'Enghien
organise au profit de ses élèves *UN GRAND BUFFET DANSANT*
le dimanche 12 juin à partir de 15 heures
dans la Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains (face au casino)
avec la participation de nombreux artistes
EVELYNE — VICKEN — MASSIS — les Magiciens ARA et BOBI
— ORCHESTRE —

Réservation souhaitée, à
ENGHIEN : NAREG — 32 rue Félix Faure tél : 34 12 84 45
St. GRATIEN : Restaurant LE PACHA — tél : 34 17 19 22
Paris 13e : ATHOS — 36 av. des Gobelins tél : 43 36 30 33
Paris 10e : STATION 229 — 229 rue Lafayette tél : 42 08 14 46
PARIS 2e : EGEE BAZAR — 84 rue Montorgeuil tél : 42 36 82 54
Participation aux frais pour les adultes : 50 F

voyages en Arménie

— 1988 —

1) Par vols réguliers Air France Paris - Moscou - Paris
1 NUIT A L'ALLER A MOSCOU — 13 NUITS A EREVAN
RETOUR EREVAN/MOSCOU PARIS EN TRANSIT DIRECT
— DU 08 AU 22 JUILLET
— DU 22 JUILLET AU 05 AOUT
— DU 30 SEPTEMBRE AU 14 OCTOBRE
— DU 14 AU 28 OCTOBRE

2) Par vols directs Charters Paris - Erevan - Paris
— DU 05 AU 19 AOUT
— DU 19 AOUT AU 02 SEPTEMBRE
— DU 02 AU 16 SEPTEMBRE
— DU 16 AU 30 SEPTEMBRE

Prix Paris - Paris par personne F. 7850
POUR LES DEUX TYPES DE VOYAGES

Nos voyages culturels Arménie - Géorgie
— DU 13 AU 27 AOUT
SOUS LA CONDUITE DU PERE RENE LEONIAN
— DU 19 AOUT AU 04 SEPTEMBRE
SOUS LA CONDUITE DE CLAUDE MUTAFIAN
— DU 09 AU 28 JUILLET
— DU 03 AU 22 SEPTEMBRE
SOUS LA CONDUITE DE BERNARD OUTTIER

LES PROGRAMES DETAILLES SOUHAITES
VOUS SERONT ENVOYES SUR SIMPLE DEMANDE

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
JACK INTER c/o WASTEELS
87, La Canebière
13001 Marseille
Tél. 91 - 09 - 16 - 88
91 - 95 - 90 - 12

Lic. A 130

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 31
MARDI
31 MAI
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.760 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.760

ԵՐԵՒԱՆ

ՇԱԲԱԹ ՕՐ

ՕՊԵՐԱՅԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ ՀԱՒԱՔՈՒԱԾ ՀՍԿԱՅ ԲԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒԱԳՈՅՆԵՐՈՎ ՄԱՅԻՍ 28Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՏՕՆԵՑ

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

ՀԱՅԵՐ ԼԻԿԱՉՈՎԻ ԴԷՄ ՅՈՅՑ ԸՐԻՆ ՄՈՍԿՈՒԱ

Շաբաթ օր, առաջին անգամ ըլլալով, Խորհրդային Հայաստանի պատմութեան մէջ, դրեթէ պաշտօնապէս տօնուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան Անկախութեան հռչակման 70–ամեակը: Գրեթէ ըսինք, քանի եթէ անոր նշումը պաշտօնական որոշումի մը հետեւանք չէր, հակայ բազմութեան հետ, Օպերայի հրապարակը կային նաեւ կուսակցական պատասխանատուներ, ինչպէս հասատատեցին հոն գտնուող Փարիզ հասած Ֆրանսահայեր:

Այս տօնակատարութեան նախօրեակին հետեւեալ թռուցիկը բաժնուած էր երեւանցիներուն. –

ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ

Մօտենում է Մայիսի 28–ը՝ Երեւանի հերոսական պաշտպանութեան եւ հայ Պետականութեան վերականգնման 70–ամեակին: Սարդարապատում եւ Բաշ – Ապարանում հայկական զօրամասերը առանց որեւէ կողմնակի օգնութեան ետ շպրտեցին մինչ այդ անընդհատ յաղթանակներ տարած հակառակորդին: Փրկուեց Երեւանը եւ Արեւելեան Հայաստանի մի հատուածը: Իրրեւ այդ փայլուն յաղթանակի արդիւնք ծնունդ առաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Հայ ժողովուրդը շուրջ 900 տարի զրկուած էր ազգային կենտրոնական պետականութիւնից: 1918 թ· Մայիսի 28–ին վերականգնուեց այն: Եւ սրտով է հայ ժողովրդի արեւմտեան մասերում ապրող մեծագոյն յաղթանակը կապել որեւէ կուսակցութեան անուան հետ: Մինչ այդ աշխարհում մոռացուած էր Հայաստան անունը: Մայիսի 28–ի շնորհիւ, դարերի ընդմիջումից յետոյ, կրկին միջազգային ասպարէզ եկաւ Հայաստանն իրրեւ հայ ժողովրդի Պետութիւն: Հայաստանի հանրապետութիւնն էր, որ 1920 թ· Նոյեմբերի 29–ին խորհրդայնացաւ: Տարիներ շարունակ արգելուած էր նշել Մեծ եղեռնի եւ Սարդարապատի տարեդարձները: Այժմ դրանք նշւում են: Անդրադառնալ նշանակալից օր է Մայիսի 28–ը՝ այսօրուայ մեր փոքր Հայաստանի գոյութեան սկիզբը: Այժմ Ռուսները, ՍՍՀՄ միւս ժողովուրդները վերականգնում ու նշում են իրենց ազգային օրերը: Մեր Հայերիս, քաղաքական պարտքն է վերանգնել եւ պատշաճ կերպով նշել մեր ազգային մեծ տօնը՝ Մայիս 28–ը, նաեւ արժանի գնահատական տալ այն մարդկանց, ովքեր անմնացորդ նուիրուեցին պատմական Հայաստանի այս մի փոքր հողակտորը փրկելու եւ նրա վրայ ազգային պետականութիւն ստեղծելու գործին:

Ուրեմն նշենք Մայիսի 28–ը՝ մեր մեծ յաղթանակի 70–ամեակը:

Մայիսի 28–ին ժամը 14–ին հաւաքուում ենք Օպերայի հրապարակում:

ՀԱՅ ԽՕՍՔ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Եւ արդարեւ, Շաբաթ առաւօտէն լսկսեալ, տասնեակ հազարաւորներ հաւաքուած են Օպերայի հրապարակը, որ Երեւանցիք այժմ մկրտած են՝ Ազատութեան հրապարակ: Բազմաթիւ անձեր եւ լոյթ ունեցած են, մինչ հաւաքուած բազմութիւնը Եռագոյնով եւ Մայիս 28–ը կերտողներու նկարներով կը տողանցէր: Արեւմտեան մամուլը, որ 50·000 կը նկատէ հաւաքուած բազմութիւնը, կ'ըսէ թէ յուցարարները նաեւ պահանջած են Պարոյր Հայրիկեանի ազատ արձակումը:

Ոստիկանութիւնը չէ միջամտած Երեւան, բայց քաղաքին կուսակցական պատասխանատուները թոյլ չեն տուած որ բարձրախօսները կապուին Օպերայի չէնքին էլեկտրական հոսանքին: Իրենք ալ հոն ժողով կը գումարէին: Այն ուսանողները, որոնք փորձած են կապել, դուրս քշուած են եւ անոնցմէ մէկը բիրտ կերպով խոշտանգուած է կուսակցական պաշտօնատարներու կողմէ: Մովսէս Գորտիսեան եւ «Ազգ· Ինքնորոշման Միութեան» այլ պարագլուխներ միայն բարձրախօսները կրցած են օգտագործել: Երեւանի կուսակցական Ա· քարտուղարը՝ Լեւոն Սահակեան եւ խումբ մը պաշտօնական անձնաւորութիւններ փորձած են խօսք առնել իրենց նիստի աւարտին, բայց հրաժարած են, ժողովուրդին պոռչըտուքներուն պատճառաւ: Մովսէս Գորտիսեան համոզած է ժողովուրդը, որ յանուն ժողովրդավարութեան, Փաղկոմի քարտուղարը խօսի: Ան փորձած է քանի մը խօսք լսել, որպէսզի ցրուին, բայց ժողովուրդը կրկին հայհոյներ արձակած է եւ Սահակեան քաշուած է:

Երեւանի համալսարանի եւ բարձրագոյն վարժարաններու ուսանողները առանց դադարի հանրաժողովի նստած են Հինգշաբթի իրիկուընէ, Օպերայի հրապարակը, տեւականօրէն չուրջ 200 եղած են դիւերը եւ 1000–էն 2000 օրուան մէջ: Այս չարժումը ծնած է Ադրբեջանի կեդրոնական Կոմիտէի բաքուի նիստին ատենագրութեան ձեռք անցուելուն իրրեւ հետեւանք: Արդարեւ, ծանօթ է որ անցեալ չարթու Լիկաչով Բաքու կ'երթար, տեղւոյն վրայ պաշտօնանկ ընել տալու համար ադրբեջանցի Ա· քարտուղարը՝ Բաղիրով: Այս նիստին ատենագրութեան օրինակները ձեռքէ ձեռք անցած են Ղարաբաղ եւ Հայաստան: Ըստ հոն արձանագրուածին, Լիկաչով յայտարարած է որ Ղարաբաղի կցման մերժումը անառարկելի է ու վերջնական: Ցաւելեալ, լսուած է որ Լիկաչով հեռագիր մը ղրկած է Կրեմլին, վերահաստատելով այս դիրքը: Գալով ժողովին ատենագրութեան, ան կը պատմէ Ղարաբաղի Ա· քարտուղար՝ Հէնրիկ Պողոսեանի մէկ յանդուգն միջամտութիւնը, երբ Լիկաչով կը խօսէր: Պողոսեան ըսած է· – «Այս պայմաններուն մէջ, ի՞նչպէս կ'ըմբռնէք Լեռնային – Ղարաբաղի Ազգ· ապագան:

Լիկաչով· – «Հարցը լուծուած է: Այս ամէնը մոռցէ՛ք:

Պողոսեան· – Արտօնութիւն ունի՞մ ձեր դիրքը հաղորդելու Ղարաբաղի ժողովուրդին եւ մամուլին:

Լիկաչով կը կատղի, ժողովականներն ալ իրեն նեցուկ ունենալով: Այս լուրերու պատճառաւ է որ նախ գործադուլ ծայր տուած է Ղարաբաղ, ապա Երեւանի ուսանողները զօրավիգ եղած են: Ասոնք կը պահանջեն նոր քարտուղարին՝ Սուրէն Յարութիւնեան, որու համար կ'ըսուի թէ կողմնակից է կցման, որ հաստատէ կամ հերքէ Լիկաչովի խօսքերը եւ քացատրէ թէ անոնք Պոլիտբիւրո՞յի կարծիքն են թէ միայն իրը:

Ուսանողները կը մեղադրեն նաեւ Ադրբեջանը, որ տնտեսական պաշարման ենթարկած է Ղարաբաղը ու Հայաստանի ղեկավարները, որոնք բարեացակամ չեն Սումգայիթէն Ղարաբաղ թէ Հայաստան ապաստանած Հայերուն նկատմամբ:

Մայիս 30–ին, «Ինքնիշխանութիւն Հերթլոտ»ը լայն տեղ կուտար այլ ցոյցի մը, որ տեղի ունեցած է Կիրակի օր, Մոսկուայի մէջ: Շուրջ 150 Հայեր, կը գրէ թերթը, բողոքի ձայն բարձրացուցած են Լիկաչովի դէմ, ճիշդ այն պատճառներով, զորս վերը մատնանշեցինք: Թերթը կ'ըսէ նաեւ թէ Հայաստանէն հեռագիր ղրկուած է (աղբիւրը՝ Գրիգորեանցն է) Գերագոյն Խորհուրդի պահանջելով որ Մայիս 28–ը Հայաստանի անկախութեան պաշտօնական տօն հռչակուի: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ղարաբաղի ցոյցերու առեն կորքաջովը նմանցուցած են Լենինի եւ Լիկաչով՝ Ստալինի եւ Բերիայի: Վալերի Պետրոսեան ալ «անպատասխանատու» ըրակած է Լիկաչովի Մայիս 21–ի խօսքերը, աւելցնելով թէ այդ ելոյթը կրնայ անհնախատեսելի դէպքերու առաջնորդել:

Ինչպէս կը տեսնուի ընդհ· ճեւով մըթնոլորտը լարուած է եւ կացութիւնն ալ՝ մտահոգիչ, որքան ալ ուրախալի ըլլայ Մայիս 28–ի նշումը, որ տրամաբանական յեղաշրջումի մը հետեւանք էր: Եւ առնուազն անհասկնալի է Լիկաչովի մը նման գրգռութիւնը: Ի՞նչ կը հետապնդուի:

ՄՈՍԿՈՒԱ.

ՎԵՆԵՏԻԿ

Հայ արուեստի միջազգային Ե. Սիմպոզիում

ՄԻԼԱՆՕ

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ 70

ՄԻԼԱՆՕ – («Յառաջ», հեռագայն·) – Ուրբաթ իրիկուն, Մայիս 27–ին, Միլանոյի Հայ Տան մէջ, ոգեկոչուեցաւ Սարդարապատի 70–ամեակը:

Հրանտ Բամպակեանի բարի գալուստի խօսքերէն ետք, ունկնդրուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Սարդարապատի նուիրուած կոնդակը: Ապա, Գալուստ Գալոյեան կատարեց չահեկան բանախօսութիւն մը նուիրուած Սարդարապատի, որու աւարտին լսուեցաւ Անդրանիկի ձօնուած՝ «Իբրեւ արծիւ»ը, Հրանտ Բամպակեանի ղեկավարած երգչախումբի երգերէն ետք, Հայաստանի յուշարձաններու պահպանման յանձնախումբի նախագահ՝ Վարդգես Ցարուխիւնեան խօսեցաւ Ռ· Իսրայէլեանի գործ՝ Սարդարապատի համալիրին մասին:

Երեցկին Վիլի Սարգսեանի արտասանութենէն ետք, երգեցին Սուսաննա Մարտիրոսեան եւ Էմմա Պապիկեան (կառնիկ եւ Ծիծեռնակ): Խօսք առաւ Լեւոն Հախվերտեան չեշտելով հայ ժողովուրդի միասնական ոգիի անհրաժեշտութեան վրայ, քանի միասնութեամբ ան կրնայ հրաշքներ գործել:

Երգչախումբը երգեց Բ· Կանաչեանի «Օրօր»ը: Ապա, Տիկին Սիլվա Սթամպուլեան կարդաց Կոստան Զարեանի «Նաւը լերան վրայ» հատորէն Սարդարապատի նուիրուած հատուածը:

***

Պատուիրակութիւնը Շաբաթ կէսօրէ ետք կ'այցելէր Սան Մօրիցիո:

ՌԵԿԸՆ – ԿՈՐԲԱՋՈՎ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԿՍԱՆ

15 տարի է որ Միացեալ – Նահանգներու նախագահ մը Մոսկուա չէր գացած: Այդ իսկ պատճառով այս հանդիպումը մասնաւոր նշանակութիւն մը կը ստանայ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ

— ՄԵՆՔ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆԸ ՀԱՍԱՆՔ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ԵՂԵՌՆԻ ՄԻՋՈՎ, ԿՈՐՑՆԵԼՈՎ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԿԷՍԸ, ՄԵՐ ԲՈՒՆ ՀՈՂԱՏԱՐԱԾՔԻ ՄԵԾ ՄԱՍԸ, ՍՓՈՒՈՒԱԾ ԱՇԽԱՐՀՈՎ ՄԷԿ, ՃԶՄՈՒԱԾ ՀՈԳԵՊԷՍ ՈՒ ՖԻԶԻՔԱՊԷՍ։ ԲԱՑՑ ԿԱՐԾԵՍ ԱՑԴ ԱՄԷՆԸ ՔԻՉ ԷՐ, ՀԱՑԱՍՏԱՆՈՒՄ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒՑ ՅԵՏՈՑ ՈՐԲԻ ԱՅԴ ԲԱՑԻՆԻՑ ԷԼ ԿՏՐԵՑԻՆ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆՆ ՈՒ ԼԵՌՆԱՑԻՆ – ՂԱՐԱՊԱՂԸ —

ԽՄԲ. – Ինչպէս գրած էինք առջի օր («Ծառաջ», Մայիս 24), մենք ալ ստացանք Սիլվա Կապուտիկեանի այս նամակը – ռուսերէն – գոր «Իզվեստիա» մերժած է հրատարակել: Հայերէն թարգմանութիւնը կ'արտատպենք «Դրօշակ»էն:

***

Սերգէյ Սերգէեւիչ Աւերինցեւին, Վիաչեսլաւ Վսեվոլոդովիչ Իւանովին, Վենիամին Ալեքսանդրովիչ Կաւերինին, Միխայիլ Ալեքսանդրովիչ Ուլիանովին: Գիտու՝ թեան, մշակոյթի ու մամլոյ բոլոր ազնիւ գործիչներին:

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ,

Մեծագոյն ուշադրութեամբ ընթերցե՝ ցինք Մարտի 25–ի «Իզվեստիա»յում հրապարակած Ձեր նամակը: Զգացինք Ձեզ պարուրած տագնապը հեռու – հեռուներից Ձեզ հասած Լեռնային – Ղարաբաղի, Հայաստանի ու Ադրբեջանի դէպքերի կապակցութեամբ: Իրօք, հեռու – հեռու՝ ներից: Զանգուածային տեղեկատուութեան մեր միջոցները, յատկապէս, կենտրոնական հեռուստատեսութեան «Վրեմիա» ծրագիրը, «Պրաւդա» թերթը, մամլոյ այլ մարմինների որոշ զաղափարամէա հրապարակումներն ու նիւթերը այնպիսի խեղաթիւրուած ձեւով ներկայացրին կատարուածը, որ պէտք էր չափազանց խորաթափանց, իրերի նկատմամբ սեփական տեսակէտ ունեցող մարդ լինել (դա լիովին վերաբերում է եւ Ձեզ), որպէսզի հրապարակումների ամուր, վարպետօրէն գործած վարագոյրի յետեւից տեսնել իրերի քիչ – թէ շատ ռէալ վիճակը եւ որոշ չափով մօտենալ ճշմարտութեանը:

Մեզ հասկանալի են, իրր միմեանց դէմ ելած, երկու ժողովուրդներին հաւասար չափով հանդատացնելու ձեր մարդասիրական մտադրութիւնները: Մենք երախտապարտ ենք ձեր զուտ մարդկային մղումների համար: Այսուհանդերձ, թոյլ տուէք նկատել, որ հէնց այդ «հաւասար չափովն» էլ, որով մեղաւոր էք ոչ – թէ դուք, այլ՝ նոյն խորամանկ ծխէ վարագոյրը, թուլացրեց ձեր ուղերձի ազդեցութիւնը մեզ վրայ եւ, նոյնիսկ դուք՝ մեծապէս յարգուած, վսեմ առաքինութիւններով օժտուած մարդիկ, ի վիճակի չեղաք ապաքինելու մեր վէրքերը: Անշափ խորն է մեզ հասցուած վիրաւորանքը, անասհման են մեր հիասթափութիւնն ու ընկճուածութիւնը, եւ ես նոյնիսկ չգիտեմ՝ որքան ժամանակում եւ ի՞նչ կերպ կը կարողանանք ձեռք բերել մեր հոգեկան հանգստութիւնն ու վերականգնել մեր ԵՍ–ը:

Յարգելի բարեկամներ,

Ղարաբաղի չուրջը բորբոքուած բուռն կրքերը ահա արդէն երկու ամիս է շարունակւում են եւ ակամայից, ես յայտնուել եմ իրադարձութիւնների Բերմուդեան եռանկիւնում: Եւ ահա, երբ սպառուելու մօտ են ֆիզիքական ու հոգեկան բոլոր ուժերս, ես մի – քանի օրով հեռացել եմ երեւանից եւ, առանձնանալով աստղադիտարանից ոչ հեռու՝ հանգստեան տներից մէկում, փորձում եմ կենտրոնանալ, յիշողութեանս մէջ վերարտադրել ու հնարաւորին չափ խմաստաւորել անցած չարաբաստիկ դէպքերը, փորձում եմ մի ձեւ գտնել ողջ զգացածս ու վերապրածս թղթին յանձնելու համար, դուցէ, դրանով իսկ հոգիս ազատելու՝ կուտակուած դառնութիւնից ու խռովքից:

Սակայն, ո՞ւմ գրել: Ինչպէ՞ս գտնել ճիշդ հասցեատիրոջը:

Գրե՞լ, արդեօք, Միխայիլ Սերգէեւիչ Գորբաչով, որն առանց այն էլ ծանրաբեռնուած է վիրաւորանք, չվոխմունք, նաեւ յոյսեր արտայայտող հազարաւոր նամակներով ու հեռագրերով՝ ատաց – ւած Հայաստանի գիտական ու ստեղծագործական կուլեկտիւներից, գործարաններից ու կոլտնտեսութիւններից, առանձին մարդկանցից: Երեւանեան ցոյցերի ամենաթէժ պահին ես, հրապարակախօս Զօրի Բալայեանի հետ միասին, եղայ նրա (Գորբաչովի) մօտ, զգացի նրա յարգանքը մեր ժողովրդի հանդէպ, հաւատացի նրա բարեացակամութեանը, երկու ժողովրդին յղած նրա Ուղերձի անկեղծութեանը: Մինչդեռ դէպքերի յետագայ զարգացումը, դժբախտաբար, ղրկում է ինձ այդ բարեացակամութիւնը մինչեւ վերջ հասկանալու եւ ճիշդ գնահատելու հնարաւորութիւնից:

Գրել Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհրդի նախագահութե՞նը, նրա անդամների՞ն, ընտրուած՝ քուէաթերթերով, որոնց վրայ նշուած է «մէկին թողնել, միւսներին ջնջել». ընտրական մի համակարգ, որը յիշեցնում է Ադամի կին ընտրելու հնարաւորութիւնը:

«Պրաւդա»յի՞ն, «Ժամանակ» ծրագրի՞ն, թէ՞ նրանց թիկունքին կանգնած, նրանց թելադրող վերեւներին: Ոչ, իմ խօսքը չափից դուրս լի է ցաւով ու չափազանց սուրը է, որպէսզի հասցէագրուի ըրեժ – նեւեան «ֆարէ դարում» քարացած այդ պաշտօնակատար – կարծրամիտներին:

Ուստի որոշեցի գրել Ձեզ, սիրելի բարեկամներ եւ ձեր միջոցով դիմել բոլոր ազնիւ մարդկանց, դիտութեան ու մշակոյթի գործիչներին, յուսալով, որ դուք կը հասկնաք եւ, ո՞վ գիտէ, թերեւս կ'օգնէք մեզ՝ դուրս գալու հոգեկան այս լաբիրինթոսից: Ու թէ նամակս որոշ չափով երկարի, արտայայտութիւններս սուր լինեն, զգացմունքներից զերծ չմընայ, խնդրում եմ ներէք ինձ՝ այս օրերին «համարեա – թէ այլախոհ» անուանուածիս (ինչեւէ, ես չեմ վախենում այդ բառն օգտագործելուց): Գուցէ, ժամանակի ընթացքում այս արամադրութիւնն անցնի, իսկ առայժմ դժուար է հոգու ճիշը ողջմտութեան չրջանակներում խեղդել...

Երեւանի թատերական հրապարակում, հանրաժողովներից մէկի ժամանակ, երբ ելոյթիս վերջում ինքս էլ փորձեցի յուզուած մարդկանց կոչ անել՝ համբերու – թեամբ սպասելու հարցի արդարացի լուծմանը, ողջամիտ լինելու, այդ պահին, առաջին շարքերում կանգնած մի երիտասարդ, լարումից այլայլուած դէմքով, բացագանչեց. «Զորրորդ դարից ընկրկած համբերութեամբ ենք լցւում, դեռ ինչքա՞ն պիտի համբերենք...»

Վկայ է Աստուած, հայ ժողովրդի համբերութիւնը դարեր է հաշւում:

Մենք Հոկտեմբերեան յեղափոխութեանը հասանք 1915 թուականի Եղեռնի միջով, կորցնելով մեր ժողովրդի կէսը, մեր բուն հողատարածքի մեծ մասը, սիրտը – ւած աշխարհով մէկ, ճզմուած հոգեպէս ու ֆիզիքապէս: Բայց կարծես այդ ամէնը քիչ էր: Հայաստանում խորհրդային իշխանութիւնն հաստատուելուց յետոյ որքի այդ բաժնից էլ կտրեցին Նախիջեւանն ու Լեռնային – Ղարաբաղը: Այդպիսով, կոտորակուած ժողովրդի քիչ թէ – շատ պահպանուած միասնական մասը նոյնպէս կիսուեց երկուսի:

Ամէն տեսակի տրամաբանութեան, արդարութեան սահմաններից դուրս եկող, պատմական, աշխարհագրական ու դեմոգրաֆիկ փաստարկներից բացարձակապէս զուրկ այս արարքը, որը տարիներ շարունակ մնում էր անբացատրելի, պարզ է դառնում միայն այժմ, երբ բացայայտուած է Ստալինի հրէշաւոր բազմակերպութիւնը: Չէ՞ որ դեռեւս 1920 թուի Դեկտեմբերի 30–ին Ադրբեջանի Յեղկոմի նախագահ Նարիմանովի կողմից հռչակուեց Յեղկոմի պաշտօնական յայտարարութիւնը վիճելի տարածութիւններ՝ Զանգեզուրը, Նախիջեւանն ու Ղարաբաղը Հայկ. Հանրապետութեանը յանձնելու մասին: Եւ հէնց Սթալինի Անդրկովկաս ժամանելուց յետոյ՝ 21 Թուականի Յուլիսի 5–ին այս որոշումը վերանայւում է եւ, արդէն իր խօսքից հրաժարուած, Նարիմանովի պնդումով Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը մտցւում են Ադրբեջանի կազմի մէջ:

Ադրբեջանի պիտականները պնդում են, թէ այդ բան արուել է Լենինի համաձայնութեամբ, որպէս ապացոյց բերելով առաջնորդի հետեւեալ բառերը. «...Նարիմանովի կարծիքի հետ հաշուի նստել»: Սակայն յիշենք այդ տարիների Խորհրդային Հաւաստատանի վերաբերմունքը քեմալիստական Թուրքիայի նկատմամբ, երբ Լենինը, հաւատալով Քեմալ Աթաթիւրքի «յեղափոխական ձգտումներին», բարոյական ու նիւթական աջակցութիւն էր ցուցաբերում Քեմալին, այն յոյսով, թէ կարճ ժամանակում Թուրքիայում սոցիալիստական կարգեր են հիմնուելու: Ահա այս յոյսով էր թելադրուած Նարիմանովի կարծիքը հաշուի առնելու Լենինի խորհուրդը, որ նշանակում էր հաշուի նստել «յեղափոխական» Թուրքիայի չափերի հետ:

Դրան զումարենք նաեւ Ստալինի նենգ հրահրումները հայ ժողովրդի դէմ, Լենինին մոլորութեան մէջ գցող նրա մատյանգումները, եւ պարզ կը դառնայ Իլյիչի 1922–ի Փետրուարի 29–ի գրառումներում արտայայտուած ափսոսանքը, երբ նա արդէն մահացու հիւանդ էր. «ես, կարծեմ, անսահման մեղաւոր եմ Ռուսաստանի բանուորների առաջ, որ բաւարար գործնական ու կտրուկ ձեւով չմիջամտեցի ինիճնավարացման տխրահռչակ հարցին ... հարցն ինձ համարեա ամբողջութեամբ շրջանցեց ... Ես կարծում եմ այստեղ նախատագրական դեր խաղացին Ստալինի շտապողականութիւնն ու վարչական յափշտակութիւնը, ինչպէս նաեւ նրա չարացածութիւնը ... Ընդհանրապէս չարացածութիւնը քաղաքականութեան մէջ սովորաբար ամենավատթար դեր է կատարում...» (Վ. Ի. Լենին, «Երկեր», 4–րդ հրատ. հ. 36, էջ 553 – 559):

Անցեալում թաքցուած սխալների մերկացման ու դրանք ուղղելու ներկայումս նշմարուող միտումների պայմաններում, ժողովրդավարականացման, վերակառուցման ու հրապարակայնութեան դադափարներով ոգեւորուած՝ Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը, որը 1920 թուականին 93, իսկ այսօր 75 տոկոս է կազմում, կրկին վեր հանեց Հայաստանին միանալու բազմիցս արտայայտած եւ նախկինում իր ակունքում խեղդուած բաղձանքը՝ համոզուած, որ այս անգամ այն կ'իրականանայ:

Ղարաբաղում ահա արդէն 60 տարի չադարող խմորումներն Ադրբեջանցիները վերապրել են, ասենք հիմա նոյնպէս վերապրում են, Հայաստանի մտաւորականութեանը, յատկապէս դրողներին: Մինչդեռ, մենք պէտք է խղճի խայթով ու մեծ ափսոսանքով արձանագրենք որ երկար տարիներ անմասն ենք մնացել Ղարաբաղի տագնապներին: Նախ եւ առաջ, լճացման տարիներին երկու ժողովուրդների թմրկահարուող բարեկամութեան, գոնէ «արտաքին պատեանը» պահպանելու համար եւ, երկրորդ, փոքրոգիօրէն վախենալով, թէ յանկարծ մեզ վերագրեալ մեղադրանքները կը ներկայացնեն...

Անհրաժեշտ է մէկընդմիշտ հասկանալ, որ Ղարաբաղցիների դժգոհութիւնը ոչ – թէ կողմնակի մարդկանց տարբեր «ռադիոձայների» կամ արտաքսմանեան գործակալութիւնների կողմից է բորբոքւում, այլ առաջ է գալիս 1921 թուականի անարդարացիութիւնից, իրաքանչիւր ղարաբաղցու հոգում դրա հետեւանքներ – րի մշտական ներկայութեամբ: Անարդարութիւն, որն ինչպէս վարակի անհատնում աղբիւր՝ առանց դադարի թունաւորում է մարմինը, առաջ բերում անցանկալի երեւոյթներ: Աւելի ստոյգ. մի կողմից վերաւորանք ու դառնութիւնը՝ հարազատ ժողովրդից բռնութեամբ անջատուած լինելու համար եւ նրա հետ վերամիաւորուելու ձգտումը, յուսահատ բռնկումներն ու խլրտումները: Միւս կողմից՝ յամառ, անհեթեթ փորձերն ամէն գնով կտրել, խզել Ղարաբաղի եւ Հայաստանի հոգեւոր կապերը, ընդհուպ մինչեւ հետեւողական արգելքներ դնելը՝ Երեւանից հեռուստատեսային հաղորդումների գծեր հաստատելու հարցում:

Նոյնքան յամառ ու անհեթեթ փորձեր են արւում ժխտելու զուտ հայկական, հինաւուրց Արցախի Հայերին պատկանելու պատմական ճշմարտութիւնը, պատճառ, որը լոկ մոնդոլ – թաթարական յեղերի 1388 թուականի արշաւանքից յետոյ անուանափոխուեց Ղարաբաղի: Բոլոր թոյլատրելի եւ անթոյլատրելի միջոցներով ձգտում են ապացուցել Ղարաբաղում Ադրբեջանցիների բնիկ լինելը եւ, որ ամենագաւեշտականն է, պնդում – համոզում են զարաբաղցի Հայերին՝ թէ նրանք ոչ – այլ ոք են՝ քան՝ քրիստոնէութիւն ընդունած ազուանցի – Ադրբեջանցիներ, ուստի ծայրայեղ յիմարութիւն է հզօրագոյն թուրքական ցեղին պատկանելու երջանկութիւնից այդպէս մոլեգնօրէն հրաժարուելը...

Այս ամէնին գումարւում է մշտական տնտեսական, վարչական ու բարոյական ճնշումը հայ բնակչութեան վրայ, տաժանքները, մարզի ադրբեջանացումը, որ միեւնոյն նպատակն է հետապնդում՝ այն է՝ ստիպել Հայերին տեղահան լինելու իրենց հայրենի հողերից, դարերի Միջին Ասիա, Ռուսաստան, Հայաստան, ինչպէս Նախիջեւանում եղաւ, ուր 1920 թուականին 40 տոկոս կազմող հայ ազգաբնակչութիւնն այսօր՝ 1 – 2 տոկոսն է հազիւ: Հէնց այս հանգամանքներն էլ կրկին ոտքի հանեցին Ղարաբաղի հայութեանը, որը համամիութենական դեկտեմբերեան վարութեանը Պաշտօնական Դիմում յղեց մոսկուա Հայերին՝ Հայաստանի ժողովրդից յետոյ, մեզ՝ Հայաստանի ժողովրդիս բազմաթիւ նամակներ ու կոչեր ուղեց՝ խնդրելով պատուար հանդիսանալ իրեն: Եւ այս անգամ արդէն բացարձակ դատապարտութիւն ու ստոր վախկոտութիւն կը լինէր օգնութեան կանչին չարձագանգելը:

(Շար. 1)

05 – 4 – 88 թիւ
Բիւրական

ՆԻԻԹԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹԻ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԲԱՆԸ

ԽՄԲ. – Գրած էինք («Ծառաջ», Մայիս 21 – 22), թէ «Նուիրեալ ազ Մուքու» շաբաթաթերթը իր մէկ թղթակիցին գրութիւնը հրատարակած էր Սումգայիթի դառնավարութեան առթիւ. ստորեւ խնդրոյ առարկայ թղթակցութիւնը, թերթին Մայիս 22–ի թիւէն:

×

Ի՞նչպէս պատահեցաւ այս ամէնը:

Ալպէր Գլոդովի նախագահութեամբ Ադրբեջանի Գերագոյն Սհեանը իր նախընթացքին կը քննէ ամէն մանրամասնութիւն: Իւրաքանչիւր նշում արցունք կը խլէ զոհերու մերձաւորներէն, որոնք կը վերապրին ահռելի իրականութիւնը:

Պահ մը կարծեցինք որ ունկնդիրներու սրահին երկու անկիւնները ապրուած առապանքը միաձուլուած էր. զոհուածին կնոջը տառապանքը, ու ոճրագործին ծնողքինը: Սալէհ Իսմայլով՝ կաւագործներու խմբակի մը պետը եւ ատեածու Զիմնազ Ապպասովա ութ զաւակ ունին, որոնցմէ մէկը՝ Թալէհ այսօր ամբաստանեալի աթոռին վրայ կը գտնուի: «Կ'ամբնամ դլուխս վերցնելու. չեմ կրնար հաւատալ այս ամբողջին» ըսաւ հայրը, մինչ տարեկան մարդ մը, որ մէկ օրէն միւսը վերածուած է կքած ծերուկի մը: Սակայն զաւակը չուրանար իր ոճիրը այո՛, ինքն էր որ Սարգսեանի դլխուն հարուածները իջեցուց, երբ ան արդէն ուժաքամ փռուած էր կպրուղին վրայ հարուածեց երկաթէ ձողով մը:

Դատաւարութեան ամբողջ չրջանին Սումգայիթի իններորդ թաղամասի դատարանի այդ փոքրիկ չէնքը քաղաքագրքին խիստ հակակչռին տակ կը գտնուէր: Մուտքին երկու նշանառուներ զինուած էին ինքնաչխատ զէնքերով ու յատուկ բաճկոններ հագուած: Այս բոլորը հասկընալի են. սակայն ահազանգի այս վիճակը, օրինակելի այս չղթան զոր ոչ ոք պիտի փորձուէր կարել անցնել, մեզի խորհիլ տուին հակոտնեայ երեւոյթներու – Սումգայիթի քաղաքագրքին անկարողութեան մասին, խռովութիւններու առաջին ու ամէնէն տագնապալի օրերուն: Դատաստանի ժամը պիտի հասնի նաեւ հիւնաւուրց Արցախի Հայերին պատմական ճշմարտութիւնը, պատճառ, որը լոկ մոնդոլ – թաթարական յեղերի 1388 թուականի արշաւանքէն յետոյ անուանափոխուեց Ղարաբաղի: Բոլոր թոյլատրելի եւ անթոյլատրելի միջոցներով ձգտում են ապացուցել Ղարաբաղում Ադրբեջանցիներու բնիկ լինելը եւ, որ ամենագաւեշտականն է, պնդում – համոզում են զարաբաղցի Հայերին՝ թէ նրանք ոչ – այլ ոք են՝ քան՝ քրիստոնէութիւն ընդունած ազուանցի – Ադրբեջանցիներ, ուստի ծայրայեղ յիմարութիւն է հզօրագոյն թուրքական ցեղին պատկանելու երջանկութիւնից այդպէս մոլեգնօրէն հրաժարուելը...

Այս ամէնին գումարւում է մշտական տնտեսական, վարչական ու բարոյական ճնշումը հայ բնակչութեան վրայ, տաժանքները, մարզի ադրբեջանացումը, որ միեւնոյն նպատակն է հետապնդում՝ այն է՝ ստիպել Հայերին տեղահան լինելու իրենց հայրենի հողերից, դարերի Միջին Ասիա, Ռուսաստան, Հայաստան, ինչպէս Նախիջեւանում եղաւ, ուր 1920 թուականին 40 տոկոս կազմող հայ ազգաբնակչութիւնն այսօր՝ 1 – 2 տոկոսն է հազիւ: Հէնց այս հանգամանքներն էլ կրկին ոտքի հանեցին Ղարաբաղի հայութեանը, որը համամիութենական դեկտեմբերեան վարութեանը Պաշտօնական Դիմում յղեց մոսկուա Հայերին՝ Հայաստանի ժողովրդից յետոյ, մեզ՝ Հայաստանի ժողովրդիս բազմաթիւ նամակներ ու կոչեր ուղեց՝ խնդրելով պատուար հանդիսանալ իրեն: Եւ այս անգամ արդէն բացարձակ դատապարտութիւն ու ստոր վախկոտութիւն կը լինէր օգնութեան կանչին չարձագանգելը:

(Շար. 1)

05 – 4 – 88 թիւ
Բիւրական

այն մոլեգնածներուն համար որոնք ամբողջ եօթը ժամ պաշարեցին բնակարան մը, որուն բնակիչները լինքնապաշտպանվելով, բառնագքներով կամ ելեկտրական փելով, բառնագքներով կամ ելեկտրական կան հոսանքով: Եօթը ժամուան վերջուրութեան այս յարձակումը սարսափելի վախճան մը ունեցաւ: Երկու դժբախտները այս եօթը ժամուան ամբողջ տեւողութեան չեն դադրած հեռաձայնելէ ու քաղաքագօրքին միջամտութիւնը ուզելէ:

Կը մնայ տակաւին բացատրել թէ քաղաքին բազմաթիւ հեռաձայնները լինչպէս խզուած էին անցեալ Փետրուար 28–ին եւ 29–ին: Ո՞վ էր պատասխանատուն խափեցնող յորդորներուն որոնք կ'ազդարարէին «տունը մնալ», երբ անհրաժեշտ էր պարզել բնակչութիւնը: Միակ կէտ մը որոշ է· կրաւորական կեցուածքը անոնց, որոնց վրայ այնքան յոյս դրուած էր, եւ որոնք կոչեր ուղղեցին խուժանին, զայն քաջալերեցին սպանութիւններ ու բռնարարքներ գործելու, թալանելու 200 բնակարաններ, յիսուն խանութ ու կրպակ, ու հրկիզելու քանի մը տուն:

Սումգայիթի քաղաքագօրքին դէմ ներկայացուցած մեղադրանքներէն տասնեակ մը, այսօր արտաքսուած է Ներքին նախարարութեան կազմէն եւ Մարհրդային դատախազութիւնը յատուկ գործընթաց մը կը կիրարկէ այս հարցին մէջ:

Կը վախնամ որ քանի մը պարագրուխներու պաշտօնազրկումը բաւարար չըլլայ: Ցիշողութիւններու մէջ թարմ է տակաւին այն ժամանակը, երբ գաւառի մը, շրջանի մը կամ ամբողջ երկրին դէկավարը մեր մօտ կը նկատուէր բոլոր չարքանականերուն կերտիչը, կամ ընդհակառակն, գործուած բոլոր սխալներուն պատասխանատուն:

Դատարանին մէջ Իսմայլովէն չորս, - հինգ քայլ հեռու կը գտնուիմ. քանի տարեկան է ու ոճիր գործած ըլլալու ամբաստանութեան տակ կը գտնուի: Տժգուներ է· խոտումը (ադամախնձոր) անգադար կ'ելեւէջէ իր նիհար վիզին վրայ· աչքերը հակած է տախտակամածին: Հապա թէ կրնամ հաւատալ ականատեսի մը վկայութեան. «զայն տեսայ բազմութեան մէջ. ամէնուն պէս կը պոռար եւ ուրախ կ'երեւէր»: «Ամէնուն պէս»ներէն աւելի քան ութսուն անձեր ձերբակալուած են, որոնց մեծ մասը կը կազմեն բանուորներ, կոմսոմոլի անդամներ, դիւղական շրջաններէ: Մեծ մասը նոր հեռացած է իր գիւղէն. կը բնակէին հանրակացաններու եւ թիթեղաւաններու մէջ: Քաղաքին կոմսոմոլի կոմիտէին Ա. քարտուղարը փոխելով ինչո՞ւ չհարցնել նաեւ «երիտասարդութեան այս յառաջադէմ խաւ»ին ներընչածին մասին – անդամակցական քարտէն զատ – այն երիտասարդներուն, որոնց գործած ոճիրները իրենց մանրամասնութիւններով մեծապէս ապշեցուցած են նոյնիսկ դատական բժշկութեան մասնագէտները:

Դատարանէն խնդրուած էր յատակ ու մէկին պատասխաններ ունենալ: Ո՞վ կրնայ պատասխանել այն հարցումին, թէ ինչո՞ւ թուլէհ որ ապահովութեան ուժերու հետ երբէք գործ ունեցած չէր, այդ օրը գնաց Հայեր սպաննելու. ինչո՞ւ պոռաց, «ուրախ» կ'երեւէր. ինչո՞ւ սպաննեց: Չէր ճանչնար Շահէն Սարգսեանը, ոչ ալ անոր երեք որդիները. որոշապէս ոչ մէկ Հայու դէմ ոխ ունէր, ընդհակառակն, չիմմներ ունեցած էր Հայերու հետ. հօրը ընկերները ճանչցած էր, անոնց զաւակներուն հետ բարեկամութիւն ըրած: Ուրե՞մն: Թող պատասխանէ ով որ կարենայ:

(Մանցեալը յաջորդով)

«Le ciel était noir sur l'Euphrate»

«Ֆիկարօ», որ ընդհանրապէս ժլատ է, երբ տարց մը Հայերու ցեղասպանութեան կը վերաբերի, իր մակագինին մէջ (Մայիս 20) դրուատական տողեր նուիրած է ծաք Տէր – Ալեքսանեանի վերոյիշեալ խորագիրը կրող հատորին, որ նոր լոյս տեսաւ Լաֆոնի մօտ:

«Հայաստանը, օրը օրին: Մանաւանդ պէս ցնցիչ այս պատումը», կը գրէ Թերթին աշխատակիցը, «(որովհետեւ կը պատմէ հանգարտ ահաւորը, անգիտակից գործակցութիւնը, բնական արհամարհանքը), ցոյց կուտայ, աւելի քան ալացիկ ոճերը, ինչ որ եղաւ, Թուրքիոյ մէջ, հայ ժողովուրդին ճակատագիրը»:

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ 12ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՑԼ – («Ցառաջ»)· – Ամէն տարի, Մայիսի առաջին կամ երկրորդ շաբաթը, Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը կը նշէ չէնքին բացման տարեդարձը զանազան ձեռնարկներով: Այս անգամ, 12–րդ տարեդարձին համար, կազմակերպուեցաւ նկարչական ցուցահանդէս մը եւ հացկերոյթ:

ԱԼԻՆ ԷՄՄԷՔՃԵԱՆԻ ՋՐԱՆԵՐԿԵՐԸ

Ծանօթ անուն մըն է նկարչական արուեստի ծիրէն ներս, մանաւանդ Հարաւային – Ֆրանսայի մէջ:

Ինքնիրեն սորված ու աշխատած նկարիչ մը, ծնած Մարսէյլ: Գծագրութիւն եւ ջրանկարը սկսած է 1966–ին: Իր առաջին անձնական ցուցահանդէսը տուած է 1975–ին Էքս – Ան – Փրովանսի մէջ: Անկէ ի վեր ամէն տարի ցուցադրած է իր գործերը, ըլլայ առանձին, ըլլայ հաւաքական ցուցադրութիւններու առթիւ: Իսկ մնայուն կերպով իր գործերը կարելի է տեսնել Ավինիոնի «Կալըռի Սերինեան»ի եւ Նիմի «Կալըռի տը Լ'Ամֆըլիէ»ի մէջ: Ալին Էմմէքճեան ստացած է 1984–ին՝ Էքս – Ան – Փրովանս քաղաքի ջրանկարի մեծ մրցանակը: Երկրորդ անգամն է որ կը ցուցադրէ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Առաջին անգամ Տան հանդիսաւոր բացման առթիւ էր:

18 ջրանկարները, մեծ կամ միջին ծաւալով, կը կազմեն բաւականաչափ եւ նկարչական որակաւոր ամբողջութիւն մը: Իր նիւթին ընտրութիւնը կենդանի տիպարն է եւ դիմաւորապէս կինը: Ոչ բնակավայր, ոչ ծաղիկ, այլ կը բեմադրէ կինը, ի մասնաւորի արեւելքցի կինը: Դէմքեր մեղմ, յուզումով լեցուն, լի ըզգայնութեամբ: Դէմքեր հայրենաբաղձ: Դէմքեր մենաւոր եւ մտահոգ: Ալին Էմմէքճեանի ջրանկարները ունին բանաստեղծութիւն, մեծ խանդաղատանք, կանացիութիւն:

Ալին Էմմէքճեան ցուցադրեց Մայիս 11–էն 21: Բացումը կատարուեցաւ Մայիս 11–ին հետաքրքրուած եւ հասկցող կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Լեւոն Զօլաքեան, Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով, ողջունեց արուեստագէտը եւ ընդգծեց իր նկարչութեան յատկանիշները: Ցուցահանդէսը գաւաճկրնկալուած յաջողութիւնը:

ՀԱՑԿԵՐՈՑԹ

Տարեկան ժամադրութիւն մըն է որուն կը պատասխանեն ընդհանրապէս անոնք, անհատ թէ կազմակերպութիւն, որոնք արդէն ամբողջ տարին կը հետեւին Մշակոյթի Տան գործունէութիւններուն: Այլ խօսքով, համակրանքի, քաջալերանքի հանդիպում մը, բարեկամական սեղան հանդիսում մը: Տեղի ունեցաւ, կիրակի, Մայիս 15–ին, նախագահութեամբ՝ Պր. Մուշեղ Տէր – Եղիայեանի, Մոնպելիառէն: Եղիչէ Ա. քահանայ Փանոսեան օրհնեց սեղանը: «Հայրենիք» նուագախումբը եւ իր համակրելի երգիչը՝ Պողոս Տէմէեան ըստեղծեցին հայկական ուրախ, ջերմ եւ հաղորդական մթնոլորտ մը:

Կարօ Ցովսէփեան, Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով, շնորհակալութեան սրտագին խօսքեր յայտնեց, ըսելով՝ «ձեր ներկայութիւնը, այսօր, եւ այլ առիթներով, մեր միակ վարձատրութիւնն է: Բարոյական եւ հոգեկան վարձատրութիւն մը առանց որուն դժուար է դիմագրաւել եւ յաղթահարել դժուարութիւններն ու խոչընդոտները որոնք բազմաթիւ են եւ յաճախ սպառիչ»: Մեր բրածին մասին չէ որ պիտի խօսիմ, շարունակեց Կարօ Ցովսէփեան, այլ ընելիքի մասին: Մշակոյթի Տան վարչութիւնը կը պատրաստէ 1988 Հոկտեմբեր – Նոյեմբեր ամիսներուն համար բացառիկ ցուցահանդէս մը նուիրուած Հայոց պատմութեան՝ «Հայաստան 3000 տարուան պատմութիւն»: Ցուցահանդէս մը գիտական մակարդակի վրայ, գիրքի մը հրատարակութիւններով խմբագրուած վաւերական պատմագէտներու, յայտնի մըտաւորականներու կողմէ: Ցետոյ, կարօ Ցովսէփեան ներկայացուց օրուան նախագահը՝ Մուշեղ Տէր – Եղիայեան որ հակառակ հայահոծ գաղութի մը դուրս ապրելուն կը մասնակցի Ֆրանսահայ գաղութի կեանքին հայու խոր ապրումներով, ազնիւ զգացումներով, ազգու եւ դրական իրագործումներով: Գործօն եւ անհանգիստ հայ մըն է որ կը տագնապի հաւաքական հարցերով: Կ'ուզէ որ Հայը ուր որ ալ ըլլայ, ինչ որ ալ ձեռնարկէ կատարէ առաւելագոյն ճիգը, ներկայնայ օտարին իր փայլուն կողմերով, հարատատ դիմագիծով: Մուշեղ Տէր–Եղիայեանի ազգային քարերարութիւնները բազմաթիւ են: Այս մարզին մէջ չնորհաւորելի է իր համեստութիւնը, աւելի ճիշդ անանունութիւնը, որ միշտ ուզած է պահել: Մուշեղ Տէր – Եղիայեան չնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած անարժան պատիւին համար: Իր ուրախութիւնը ըսաւ զտնուելով հայահոծ գաղութի մը մէջ եւ մաղթեց յաջողութիւն Մշակոյթի Տան վարչութեան, իր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ: Հացկերոյթը շարունակուեցաւ մեներգներով՝ Սիմոն Աւտոյեան, որ աւելորդ է ըսել թէ ի'նչ երգեց քանի գոնէ Մարսէյլի մէջ «Տըլէ եաման»ը իրեն կը պատկանի, Խտուի Շալճեան՝ «Հերոսներուն երգը», Մակար Քահանայ Նաճառեան «Կիլիկիա», Ցովհաննէս Ցուսիկեան «Բանտիս դռները», Մարի Ժան Տէր – Կարապետեան «Վատպուրական աշխարհ»: Ա.րտասանեցին՝ Հայկ Ֆրէնկեան, Սեդա Ֆըրնըզեան: Դաշնակի վրայ նուագեց՝ Աստղիկ Զօլաքեան: Անոնց ձամուղեան, ներկայացուցիչը Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան, գնահատեց Մշակոյթի Տան գործունէութիւնները եւ յայտնեց Կապոյտ Խաչի համակրանքն ու նեցուկը: Ալեքսան Պապայեան, Վատպուրականի Հայրենակցական Միութեան նախագահը, ջերմօրէն գնահատեց եւ վեր առաւ Հայ Մշակոյթի Տան կատարած մշակութային, գեղարուեստական եւ ազգային աշխատանքը գաղութին ներս ինչպէս նաեւ անոր անդամներուն գիտակից եւ անսակարկ նուիրումը: Կոչ ըրաւ նիւթապէս քաջալերել քանի ըսաւ վարչութիւնը ունի ցուցահանդէսի մը մեծ ծրագիրը եւ դեռ մերձաւոր անցեալին ցոյց տուաւ թէ գիտէ արժեւորել մեր ազգային արժէքները: Այս սրտաբուխ խօսքերէն յետոյ յաջորդեցին նուիրատուութիւնները որոնց ընդհանուր գումարը բարձրացաւ 36·300 Ֆր·ի (ցանկը կը հրատարակուի առանձին): Մուշեղ Տէր – Եղիայեան որ 12 տարի առաջ նուիրած էր ամբողջ վարագոյրները, պիտի նորոգէ զանոնք, Տարօն եւ Վատպուրական սրահներուն:

Շահան Խաչակիր Քահանայ Տէմէեան, բացատրեց Մշակոյթին իմաստը, իր մէջ խտացած ազգակները որոնք հիմնական են մեր գոյապայքարին համար: Շեշտեց Մշակոյթի Տան տարած գործունէութիւններուն կարեւորութիւնը, թափած ճիգերը եւ յայտնեց իր քաջալերանքը Մշակոյթի Տան բոլոր անդամներուն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 15 – 23)

ԵԱԿՈՎԼԵՒ ԵՒ ԴՈԼԳԻԽ ՀԱՑԱՍՏԱՆ (*)

Մայիս 20–ին Երեւան ժամանեցին Պոլիտբիւրոյի անդամ, կենտկոմի քարտուղար Եակովլեւ եւ Պոլիտբիւրոյի փոխանդամ, կենտկոմի քարտուղար Վ. Դոլգիխ:

Ա. Եակովլեւ հանդիպում ունեցաւ Հայաստանի լրատուական միջոցներու դեկավարներու, համալսարանականներու եւ մտաւորականութեան ներկայացուցիչներու հետ:

Վ. Դոլգիխ հանդիպումներ ունեցաւ կուսակցութեան քարտուղարներու, կարգ մը նախարարներու, արտադրական մեծ ձեռնարկութիւններու տնօրէններու հետ:

Զրոյցներու ժամանակ խօսեցաւ վերակառուցման ընթացքի, հրապարակայնութեան եւ ժողովրդավարացման ընդլայնման, անտեսական բարեվորոգումի իրագործման, 19րդ կուսակցական համագումարին նախապատրաստման մասին:

Եակովլեւ եւ Դոլգիխ գլխաւոր հրապարակի վրայ գտնուող Լենինի արձանի պատուանդանին պսակ դրին: Պսակներ դրուեցան նաեւ Ծիծեռնակաբերդի 1915–ի Եղեռնի զոհերու յուշարձանին եւ «Ցաղթանակ» զբօսայդիի անյայտ զինուորի շիրիմին: Կենտկոմի քարտուղարները Մատեռադարան այցելեցին եւ դիտեցին այդ մեծադոյն գրապահոցի ու գիտական կեդրոնի ցուցադրութիւնը, բացատրութիւններ կուտար հիմնարկին տնօրէն Ս. Արեւշատեան:

Կենտկոմի քարտուղարներուն հետ էին Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կենտկոմի Ա. քարտուղար Ս. Ցարութիւնեան, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Հ. Ոսկանեան, Նախարարաց Խորհուրդի նախագահ՝ Ֆ. Սարգսեան, կենտկոմի Բ. քարտուղար՝ Եու. Կոչետկով, պաշտօնական այլ անձինք:

Մայիս 21–ին Եակովլեւ եւ Դոլգիխ Մոսկուա վերադարձան:

***

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆՏԿՈՄԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԸ (*)

Մայիս 21–ին տեղի ունեցաւ կենտկոմի լիակատար նիստը, որ Կ. Դեմիրճեանը ազատեց Հայաստանի Կոմկուսի կենտկոմի Ա. քարտուղարի եւ կենտկոմի Բիւրոյի անդամի պարտականութիւններէն՝ առողջական վիճակի պատճառով կենսաթոշակի անցնելու կապակցութեամբ:

Լիակատարը կենտկոմի Ա. քարտուղար ընտրեց Սուրէն Ցարութիւնեանը, որ մինչ այդ կ'աշխատէր որպէս Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի նախագահի Ա. տեղակալ:

Լիակատար նիստին հանդէս եկաւ Հայաստանի կենտկոմի Ա. քարտուղար Ս. Ցարութիւնեան: Նիստի աշխատանքին մասնակցեցան Եակովլեւ ու Դոլգիխ:

(*) Այս լուրերը տպուած էին «Ցառաջ»ի Մայիս 25–ի թիւով:

ԳՈՂՈՒԹԻ ԳՈՂՈՒԹ

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՑԻ Համազգայինի «Ն. Աղբալեան» մասնաճիւղի կողմէ կազմակերպուած Ցակոբ Օշականի մահուան քառասունամեակի յուշահանդէսը տեղի ունեցած է Ապրիլ 23–ին, Հայ կեդրոնի մէջ, ուրկէ քան երեք հարիւր հոգիի ներկայութեամբ: Առաջին հերթին ներկայացուած են Ցակոբ Օշականի կեանքէն դրուագներ՝ կենսագրական դիծերու ընթերցումով եւ սահիկներու ցուցադրութեամբ: Ապա բեմ հրաւիրուած է հրապարակագիր՝ Մինաս Թէօլէօլեան՝ ներկայացնելու համար Ցակոբ Օշականի գրական մեծ վաստակը: Անոր մեծադոյն իրագործումը «Մնացորդաց»ը եղած է, իր երկու գիրքերով: Գործը պիտի ունենար նաեւ երրորդ գիրք մը՝ «Դժոխքը», սակայն չամբողջացաւ: Բանախօսութենէն հետք խօսք առած են, յաջորդաբար Սարգիս Տէմիրճեան (Ցակոբ Օշականի աշակերտ) ու Վ. Օշական (Ց. Օշականի զաւակը): Ձեռնարկի ուարտին գեղարուեստական բաժին մը գործադրուած է:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան սրահին մէջ, Ապրիլ 29–էն Մայիս 1, տեղի ունեցած է արուեստագիտուհի Ասորիոյ (Ասղիկ Եազրճեան – Պալթայեան) մեծաքեայ ծաղիկներով արուեստի ինքնատիպ գործերու ցուցահանդէսը: Ասորիոյ Գահիրէի Ամերիկեան Համալսարանին մէջ հետեւած է յախճապակիի դասաւանդութեանց: Դասաւանդած է գծագրութիւն, իսկ Եգիպտոսի Կրթական նախարարութեան պատէէրով հեղինակած է մանկական երգերու երաժշտութիւններ եւ նկարազարդած է մանկական հէքեաթներու շարք մը: 1968–ին հաստատուած է Մոնրէալ ու շարունակած գեղարուեստական բեղուն գործունէութիւնը բերել դաղութի սրահներէն ներս:

(Շար. Ա. Էջէճ)

հակառակ անոր որ ոչ ոք «զգայացունց» արդիւնք մը կ'ակնկալէ անկէ։

Ռոնալտ եւ Նէնսի ձեռք ձեռքի, Մոսկուայի օդակայանէն հասան Կրեմլին ուր իրենց կը սպասէին Կորբաչովները։ Երկու զեկավարները պիտի ունենան 5–ի տեղ 4 (մէկը ընդունեցաւ Կրեմլինի կողմէ) հանդիպումներ, որոնց առաջինը տեղի ունեցաւ Շաբաթ օր իսկ, նիւթ ունենալով մարդկային իրաւունքները։ Նախապէս, բարի զալուստի իր ելոյթին մէջ, ընդհ. քարտուղարը, պիտակցելով թէ Ռեկըն չատ կը սիրէ առածները, յիշած էր՝ «Աւելի լաւ է մէկ անգամ տեսնել, քան՝ լսել հարիւրաւոր անգամներ», աւելցնելով թէ՝ «ամերիկեան – խորհրդային չինարար յարաբերութիւնները կարելի են, բայց ամէնէն դժուարը՝ մեր առջեւն է, չատ աշխատանք ունինք տանելիք»։

Իր պատասխանին մէջ, Ռեկըն, որ, դեռ վերջերս, Խորհրդային Միութիւնը բազդատած էր «Չարի կայսրութեան», իր դոհունակութիւնը յայտնած է երեք տարիներու ընթացքին կատարուած աչխատանքին մասին եւ ձեռք ձգուած յառաջդիմութեանց։

Ռեկըն, պաչտօնական այս հանդիսու – թիւններէն զատ, փողոց ալ իջած է չփում ունենալու համար բնակչութեան հետ։

× Երկուչաբթի օր, Ռեկըն պիտի ընդունէր ռեֆիւզնիֆճիները եւ այլախոհները, որոնց կարդին Պարոյր Հայրիկեանի կինը։

ՅՈՅՆ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄԸ՝ ՔԱՅԼ ԱՌ ՔԱՅԼ

ԷՕԶԱԼ ԱԹԷՆՔ Կ'ԵՐԹԱՑ
ՅՈՒՆԻՍ 13–ԻՆ

Էօզալի Աթէնք այցելութիւնը որոշուեցաւ Աթէնքի յոյն – թրքական խօսակցութեանց աւարտին։ Բոլորը հարցերը չլուծուեցան։ Մանաւանդ՝ երկու կողմերն ալ խուսափեցան ծանրանալէ կենսական խընդիրներու վրայ, այլապէս չէին կրնար նուազագոյն համաձայնութեանն իսկ գալ։ Ուրեմն, նախընտրութիւն տրուեցաւ երկրորդական հարցերու։ Աթէնքի մէջ, չորս յուչագրեր ստորագրուեցան, որոնք կը վերաբերին առաւելաբար, դիւանագէտներու փոխանակութեան, առժամեայ կարգադրութեան մը օդանաւային երթեւեկի եզիականի վրայ եւ կարգ մը հարցերու Ատլանտեան Ուխտի ծիրէն ներս։ Ասոնք եղան Աթէնք, Արտաքին նախարարներու միջեւ, մինչ Անգարայի մէջ, անտեսական երկու նախարարները կը ծրագրէին մէջտեղ դնել առեւտրական, ճարտարարուեստական եւ զբօսաշրջիկութեան համագործակցութիւն մը երկու երկիրներուն միջեւ։ Ասոնք դրական արդիւնքներ են, բայց հիմնական բան չկայ։ Միացեալ ազկոյսը կը թելադրէ նախ վստահութիւնը վերահաստատել Անգարայի եւ Աթէնքի միջեւ։ Կնճռոտ հարցերը մէկդի դրուած են՝ կիպրոս, Եգէական քարիւղային հարստութեան չահագործում։ Երկմազ տրամադրութիւն յայտնած է հիւսիսային կիպրոս երթալու, ինչ որ զրգռութիւն կը նկատուի Յոյներուն կողմէ։ Երկմազ ճչդած է որ այդ այցելութիւնը պիտի կատարէ՝ «Ցավոսի ոգիով», ինչ որ առնուազն խնդալիք է Յոյներուն համար։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.ԱԷՆ ԿԻՑՕ, Ֆրանսայի պատկերահան լրագրողը, որ բանտարկուած էր Աֆղանիստանի Նախագահ Մ. Նաջիպուլլահի կողմէ, որպէս լրտես եւ 10 տարի արգելափակման դատապարտուած, ներման արժանացաւ եւ փարիզ հասաւ կիրակի առաւօտ։ Նախագահ Միթերան այս ուղղութեամբ անձնական նամակ մը ղրկած էր Աֆղանիստանի Նախագահին։ Ռուսիի օդակայանը դիմաւորողներու կարգին էր իր ընկերը՝ Թերար Շալեան, որ կը նախագահէր Կիյոմի համար հիմնուած պաշտպան յանձնախումբին։ Կիյօ ահաւոր նկարագրութիւններ կ'ընէ իր բանտակիցներու պայմաններուն մասին։ Մամուլի ասուլիս մը պիտի տար երեքշաբթի օր։

Ա.ԱԷՆ ՓՐՈՍՓ Ֆորմիւլ 1–ի իր 31–րդ չաղթանակը տարաւ Մեքսիքօ։ Բոլոր վարորդներու գլուխը կը գոնուի եւ անմրցելի կը նկատուի։

ՌՈԼԱՆ – ԿԱՌՈՍԻ թէնիսի Ֆրանսայի «միջազգայիններուն» կիրակի օր, 8–րդ աւարտականներէն չաղթական ելաւ Անդրէ Ագասի (ամերիկահայ), որ պիտի կռնայ մանկակիլ քառորդ աւարտական – ներուն։ Ամերիկա գաղթած պարսկահայ ընտանիքի այս զաւակը մեծ խաղացող մը կը նկատուի։ Հայրը կոփամարտիկ եղած է։ «Լիպերասիոն» էջ մը կը նուիրէր իրեն։ Ֆրանսացիներէն միայն Լը Քոնթ տոկաց, Նոահ պարտուելով սպանացի Սանչէսէ։

ՊԱՊՐ 25 ծիրանաւոր նչանակեց, որոնց կարգին լիթուանացի եւ հոնկ – քոնկցի երկու եպիսկոպոսներ։

ՓՈՒԹՊՈԼ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԿՈՒ ԽԱՂԵՐԸ

Խորհրդային Միութեան Փութպոլի ախոյենութեան մրցաչարքին հանդիպում – ներու կարգին «Արարատ»ը հանդէս պալով մրցակիցներու դաչտերուն վրայ, նախ խաղաց Օդեսայի մէջ տեղւոյն «Չերնոմորեց»ի (*) դէմ, ապա Մոսկուայի մէջ՝ «Սպարտակ»ի դէմ։

Օդեսայի մէջ երեւանցիները պարտուեցան 1–ի դէմ 2 կէտով։ «Արարատ»ի ղեկավար մարզիչ Ս. Անդրէասեան բողոք ներկայացուցած է այդ հանդիպումին առիթով, քանի որ իրաւարարը երկու կոպիտ սխալ թոյլ տուած է։ Նախ, ան հաչուած է Օդեսացիներու մէկ կօլը որ խաղէն դուրս էր, ապա չէ հաչուած «Արարատ»ի կօլը։ Հակառակ խաղի արդիւնքին, այդ օրը «Արարատ»ը ցոյց տուած է բաւական հասուն խաղ, կարծես ան իր դաչտին վրայ կը խաղար։

Նոյն ինքնավստահութեամբ «Արարատ»ը խաղաց Մոսկուա «Սպարտակ»ի դէմ։ Ա.յստեղ առաջին անգամ յաղողութեան հասան Մոսկուացիները, սակայն «Արարատ»ը չյուսահատեցաւ եւ խաղի աւարտին երեք վայրկեան մնացած, ակումբի նորեկ, քսանամեայ Ե. Սուքիասեան, նչանակեց պատասխան կէտը։

Երկու խաղերէն «Արարատ» ձեռք բերաւ ընդամէնը մէկ կէտ, սակայն ուրախալին այն է, որ հայ մարզիկները սկսած են աւելի վստահ գործել մրցակիցի դաչտին վրայ։

(*) Այս խաղին արդիւնքը տուած էինք «Ցառաջ»ի Մայիս 17–ի թիւով։

ՓՕ. – Տէր եւ Տիկին Աչոտ Պետիկեան եւ զաւակը՝ Ժաք,
Օր. Ազատի Պետիկեան,
Օր. Արփի Խաչմանեան (Նիւ – Եորք),
Խաչմանեան ընտանիքները (Փարիզ),
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆՈՒՇ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խաչմանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 28–ին, 97 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Մայիս 26ին, տեղւոյն Սէնթ – Պերնատէթ Եկեղեցին, հայկական ծէսով եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Փոյի գերեզմանատուն ընտանեկան դամբարանը։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Աչոտին, Աղաւնիին եւ Արփիին։

ԿԱՑՈՑՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը կը յայտնէ, որ լիբանահայ Օգնութեան Խաչին առաքած է 150·000 Ֆր. Ֆրանսայի Դրամատան արտօնութեամբ։

Այսպէսով, ցարդ առաքուած օժանդակութիւնը կը բարձրանայ 688·000 Ֆր.ի։

Ցիչեցնենք, որ այս դումարը կ'օգտագործուի միայն մանուկներու ի նպաստ յայտագիրներու համար (կրթական, առողջապահական, բժչկական)։

Անդամ մը եւս չնորհակալութիւն կը յայտնենք բոլոր նուիրատուներուն, որոնց չնորհիւ յաջողեցանք իրականացնել «Լիբանահայ մանուկին ի նպաստ» այս հանգանակութիւնը։

AU BENEFICE
DU COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL MOORAT

sous la présidence
de G. GARVARENTZ

KISSANI
THEATRE ARMENIEN
présente

EXPEDITION SUR L'ARARAT 1987

de ARTVIN à ARDAHAN
de KARS à ANI
de BAYAZID à VAN

PHOTOS INEDITES

DIAPORAMA

Vendredi 3 Juin à 20h30
au Collège Samuel Moorat
26, rue Troyon, 92310 Sèvres

Participation — Soutien : 60 F
Bienfaiteur : 100 F et plus

l'UGAB

Dans le cadre des activités de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance
le Comité des Dames propose aux Artistes Plasticiens Arméniens de France
(APAF)

LA JOURNEE ENFANT-PEINTURE

le Samedi 11 Juin de 14 à 18 heures

POUR PARTICIPER
Tous les enfants de 6 à 12 ans doivent envoyer un ou plusieurs dessins (avec nom et adresse au dos) à JIRKA, 132, rue de la Tombe Issoire, 75014 Paris avant le 4 juin

Tous les enfants qui auront fait parvenir leurs dessins seront invités personnellement à participer à la
Journée Enfant-Peinture
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
tél : 42 27 12 26

ՃՇԴՈՒՄ. –

Մայիս 28 / 29 «Ցառաջ»ի 4–րդ էջը տեսած հոդեհանդիսաի ազգին անունները պէտք է ըլլան՝ ՍԻՄԻԹԵԱՆ։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՂԱՐԱԲԱՂԻՑԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ
ՍՓԻԻՌՔԻ ՄԷՋ

Բացառիկ հանդիպում – ընթերցում

ԱՐՏԵՄ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

հետ։

Գրականութեան փրոֆէսէօր
Երեւանի համալսարանը

Հինգշաբթի, Յունիս 2, ժամը 20·30ին
Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան սրահը։
118, rue de Courcelles — Paris 17e
Մուտքը ազատ է։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Gala MCA 88

Vendredi 3 Juin à 20h30

Musique classique et arménienne
Récitations, chants, déclamations
Danses traditionnelles
Danses folkloriques
Sketch
Danse Contemporaine Arménienne,
Création «Mémoire»
du Groupe Phénix 1915 de la MCA

suivi de
PARTIE ARTISTIQUE

Sous la Présidence d'Honneur de
Monsieur René ROUQUET
Député-Maire d'Alfortville

Palais des Sports d'Alfortville
rue de Toulon

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

A l'occasion de la sortie du compact-disc et de la cassette de

SEDA AZNAVOUR

chants traditionnels arméniens

LA FONDATION
ARAM KHATCHADOURIAN

organise
UN DINER

le Jeudi 2 Juin à 21 heures
AU SOFITEL VIEUX-PORT
DE MARSEILLE

en présence de :
CHARLES AZNAVOUR
AIDA et GEORGES GARVARENTZ

A l'issue du dîner animé par l'orchestre «Les Vinistsky», Séda Aznavour dédicacera son disque.

Participation aux frais : 350 F
Réservation téléphonique: 91 95 72 39

ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ ԿԸ ՓՆՏՌԻ

Անկէնի Նարեկ Միւթեայ վարժարանը 1988 — 89–ի վերամուտին համար կը փնտռէ ուսուցչուհի մը 10–էն 18 տարեկան աչակերտներու համար, որոնք պատրաստ են քալօրէական հայերէնով քննութեան պէտք է պատրաստել։

Հեռաձայնել։ – 48 – 41 – 49 – 37

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝ Յունիս 25–ին։

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935